הלכה · ספרי מצוות

ספר יראים

רבנו אליעזר ממיץ

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

ספר יראים

רבנו אליעזר ממיץ

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/ספר-יראים/

הקובץ נוצר ב־17 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611162349 של הספרייה.

תוכן העניינים

הקדמת המחבר 10
מצוה א 10
מצוה ב 12
מצוה ג 13
מצוה ד 13
מצוה ה 14
מצוה ו 15
מצוה ז 15
מצוה ח 21
מצוה ט 22
מצוה יב 22
מצוה טו 23
מצוה יח 24
מצוה יט 26
מצוה כ 27
מצוה כא 28
מצוה כג 29
מצוה כד 29
מצוה כה 30
מצוה כו 31
מצוה כז 46
מצוה כח 47
מצוה כט 48
מצוה ל 49
מצוה לא 50
מצוה לג 51
מצוה לד 52
מצוה לה 53
מצוה לו 54
מצוה לז 54
מצוה לח 55
מצוה לט 55
מצוה מ 56
מצוה מא 56
מצוה מב 57
מצוה מג 58
מצוה מד 58
מצוה מה 59
מצוה מו 87
מצוה מז 89
מצוה מח 93
מצוה מט 102
מצוה נ 102
מצוה נא 104
מצוה נב 105
מצוה נג 109
מצוה נד 110
מצוה נה 111
מצוה נו 111
מצוה נז 113
מצוה נח 114
מצוה נט 114
מצוה ס 115
מצוה סא 116
מצוה סב 116
מצוה סג 117
מצוה סד 122
מצוה סה 123
מצוה סו 123
מצוה סז 126
מצוה סח 126
מצוה סט 128

מצוה ע 129
מצוה עא 131
מצוה עב 132
מצוה עג 132
מצוה עד 132
מצוה עה 133
מצוה עו 134
מצוה עז 135
מצוה עח 135
מצוה עט 136
מצוה פ 138
מצוה פא 139
מצוה פב 139
מצוה פג 140
מצוה פד 140
מצוה פה 140
מצוה פו 140
מצוה פז 141
מצוה פח 141
מצוה פט 141
מצוה צ 142
מצוה צא 142
מצוה צב 143
מצוה צג 144
מצוה צד 144
מצוה צה 145
מצוה צו 145
מצוה צז 145
מצוה צח 145
מצוה צט 146
מצוה ק 146
מצוה קא 147
מצוה קב 148
מצוה קג 150
מצוה קד 151
מצוה קה 153
מצוה קו 153
מצוה קז 153
מצוה קח 153
מצוה קט 154
מצוה קי 154
מצוה קיא 154
מצוה קיב 155
מצוה קיג 155
מצוה קיד 155
מצוה קטו 156
מצוה קטז 157
מצוה קיז 158
מצוה קיח 159
מצוה קיט 166
מצוה קכ 168
מצוה קכא 169
מצוה קכב 169
מצוה קכג 171
מצוה קכד 172
מצוה קכה 173
מצוה קכו 174
מצוה קכז 175
מצוה קכח 177
מצוה קכט 177
מצוה קל 178
מצוה קלא 178
מצוה קלב 180
מצוה קלג 181

מצוה קלד 181
מצוה קלה 182
מצוה קלו 182
מצוה קלז 183
מצוה קלח 183
מצוה קלט 184
מצוה קמ 184
מצוה קמא 186
מצוה קמב 189
מצוה קמג 194
מצוה קמד 195
מצוה קמה 195
מצוה קמו 196
מצוה קמז 197
מצוה קמח 198
מצוה קמט 203
מצוה קנ 204
מצוה קנא 205
מצוה קנב 206
מצוה קנג 207
מצוה קנה 207
מצוה קנו 207
מצוה קנז 209
מצוה קנח 209
מצוה קנט 212
מצוה קס 212
מצוה קסא 212
מצוה קסב 213
מצוה קסג 213
מצוה קסד 213
מצוה קסה 216
מצוה קסו 216
מצוה קסז 217
מצוה קסח 218
מצוה קסט 220
מצוה קע 222
מצוה קעא 222
מצוה קעב 223
מצוה קעג 224
מצוה קעד 225
מצוה קעה 226
מצוה קעו 227
מצוה קעז 228
מצוה קעח 229
מצוה קפ 231
מצוה קפא 231
מצוה קפב 232
מצוה קפג 232
מצוה קפד 232
מצוה קפה 233
מצוה קפו 233
מצוה קפז 233
מצוה קפח 233
מצוה קפט 234
מצוה קצ 234
מצוה קצא 235
מצוה קצב 236
מצוה קצג 236
מצוה קצד 236
מצוה קצה 236
מצוה קצו 237
מצוה קצז 238
מצוה קצט 238
מצוה ר 239

מצוה רא 239
מצוה רב 239
מצוה רג 239
מצוה רד 240
מצוה רו 241
מצוה רז 241
מצוה רח 241
מצוה רט 242
מצוה רי 242
מצוה ריא 243
מצוה ריב 244
מצוה ריג 245
מצוה ריד 245
מצוה רטו 245
מצוה רטז 246
מצוה ריז 246
מצוה ריח 247
מצוה ריט 248
מצוה רכא 249
מצוה רכג 250
מצוה רכד 251
מצוה רכה 251
מצוה רכו 252
מצוה רכז 253
מצוה רכח 254
מצוה רכט 254
מצוה רלא 255
מצוה רלב 256
מצוה רלג 257
מצוה רלד 258
מצוה רלה 260
מצוה רלו 260
מצוה רלז 261
מצוה רלט 262
מצוה רמ 263
מצוה רמא 265
מצוה רמב 265
מצוה רמג 265
מצוה רמד 266
מצוה רמה 267
מצוה רמו 267
מצוה רמז 270
מצוה רמח 270
מצוה רמט 271
מצוה רנ 272
מצוה רנא 272
מצוה רנב 272
מצוה רנג 274
מצוה רנד 277
מצוה רנה 278
מצוה רנו 279
מצוה רנח 279
מצוה רנט 280
מצוה רס 280
מצוה רסא 280
מצוה רסב 282
מצוה רסג 282
מצוה רסד 283
מצוה רסה 284
מצוה רסו 285
מצוה רסז 285
מצוה רסח 286
מצוה רסט 289
מצוה רע 292

מצוה רעא 295
מצוה רעב 296
מצוה רעד 297
מצוה רעה 329
מצוה רעו 330
מצוה רעז 331
מצוה רעח 338
מצוה רעט 339
מצוה רפ 339
מצוה רפא 340
מצוה רפב 341
מצוה רפג 342
מצוה רפד 342
מצוה רפה 342
מצוה רפו 343
מצוה רפז 343
מצוה רפח 344
מצוה רפט 344
מצוה רצ 344
מצוה רצא 345
מצוה רצב 346
מצוה רצג 351
מצוה רצד 352
מצוה רצה 352
מצוה רצו 353
מצוה רצז 353
מצוה רצח 353
מצוה רצט 354
מצוה ש 354
מצוה שא 355
מצוה שד 359
מצוה שה 364
מצוה שו 364
מצוה שז 365
מצוה שח 365
מצוה שט 366
מצוה שי 367
מצוה שיא 367
מצוה שיב 367
מצוה שיג 369
מצוה שיד 370
מצוה שטו 370
מצוה שטז 370
מצוה שיז 371
מצוה שיח 371
מצוה שיט 371
מצוה שכ 372
מצוה שכא 373
מצוה שכב 373
מצוה שכג 377
מצוה שכד 378
מצוה שכה 378
מצוה שכו 379
מצוה שכז 379
מצוה שכח 379
מצוה שכט 380
מצוה של 380
מצוה שלב 381
מצוה שלג 381
מצוה שלד 384
מצוה שלו 385
מצוה שלז 386
מצוה שלח 386
מצוה שלט 387

מצוה שמ 388
מצוה שמא 388
מצוה שמב 389
מצוה שמג 390
מצוה שמד 390
מצוה שמה 392
מצוה שמו 393
מצוה שמז 393
מצוה שמח 394
מצוה שנא 394
מצוה שנב 394
מצוה שנג 395
מצוה שנד 395
מצוה שנה 396
מצוה שנו 396
מצוה שנז 397
מצוה שנח 397
מצוה שנט 397
מצוה שס 397
מצוה שסא 398
מצוה שסב 398
מצוה שסג 398
מצוה שסד 399
מצוה שסה 399
מצוה שסו 399
מצוה שסז 400
מצוה שסח 401
מצוה שסט 401
מצוה שע 401
מצוה שעא 402
מצוה שעג 402
מצוה שעד 403
מצוה שעה 403
מצוה שעו 403
מצוה שעז 404
מצוה שעח 404
מצוה שעט 404
מצוה שפ 405
מצוה שפא 405
מצוה שפב 405
מצוה שפג 406
מצוה שפד 406
מצוה שפה 407
מצוה שפז 408
מצוה שפח 408
מצוה שפט 410
מצוה שצ 411
מצוה שצא 412
מצוה שצב 413
מצוה שצג 414
מצוה שצד 415
מצוה שצה 415
מצוה שצו 416
מצוה שצז 416
מצוה שצח 416
מצוה שצט 417
מצוה ת 429
מצוה תא 433
מצוה תב 437
מצוה תג 441
מצוה תד 442
מצוה תה 442
מצוה תו 442
מצוה תז 443

מצוה תח 443
מצוה תט 443
מצוה תי 445
מצוה תיא 445
מצוה תיב 445
מצוה תיג 446
מצוה תיד 446
מצוה תטו 447
מצוה תטז 447
מצוה תיז 447
מצוה תיח 448
מצוה תיט 448
מצוה תכ 451
מצוה תכא 453
מצוה תכב 460
מצוה תכג 466
מצוה תכד 467
מצוה תכה 468
מצוה תכו 469
מצוה תכז 470
מצוה תכח 470
מצוה תכט 471
מצוה תל 471
מצוה תלא 472
מצוה תלב 472
מצוה תלג 472
מצוה תלד 472
מצוה תלה 473
מצוה תלו 473
מצוה תלז 474
מצוה תלח 475
מצוה תלט 477
מצוה תמ 478
מצוה תמא 478
מצוה תמב 479
מצוה תמג 479
מצוה תמד 479
מצוה תמה 480
מצוה תמו 481
מצוה תמז 481
מצוה תמח 482
מצוה תמט 483
מצוה תנ 483
מצוה תנא 484
מצוה תנב 485
מצוה תנג 486
מצוה תנד 487
מצוה תנה 488
מצוה תנו 488
מצוה תנז 493
מצוה תנח 494
מצוה תנט 495
מצוה תס 497
מצוה תסא 498
מצוה תסב 499
מצוה תסג 499
מצוה תסד 500

הקדמת המחבר

הקדמת המחבר

הר' אליעזר ממיץ

אלף הודאות ותושבחות. ילמד לבכי תת לאלהי הרוחות. יודעי שיר רון ושבחות. עיין אשא ואפעל שיחות ומגן היות והבטחות. ריש ירחיק הצלחות. לעבדו ינהל על מי מנוחות. ויטה חסד לחוננני דעת ותבונה ולהיות ידו עמי להצליחני בתורתו. ופתי פתי ופי יגיד תהלתו ויצליח רוחו עלי כצדקתו. כי לא עצרו רחמיו ולא קצרו חסדיו מהושיע למיחלי ישועתו. פותח יד ומשביע רצונו לכל חי. אם צעיר ודל וחדל אישים ותולעת. הולך תמס שבלול על גחון. ושחה אמהתי מעפר. וכאוב קולי מארץ הבהילוני. גם מחשבותי ושעיפי ישיבוני קשה בראותי כי עניני תורה עמלם בפלפול הקושיות על סונית התלמוד. והילוכי ושרשי המצות לא ישימו על לבם מה צוה יוצר איככה יקיימו חוקיו ומשפטיו. ותהי יראתם מצות אנשים מלמדה, ויראת הצור לא ישימו לנגדם. והמצוות אשר הונהר ישמורו. ובאשר לא הונהגו נשכחו מהם. ותהי מלאותם בדבר אשר ימלא לבו ולא לשם ה' ואירא אני לנפשי פן יחשב שם המות ובקשתי ענבים יראתי למצא ויעצוני כליותי ורוח ה' הצליחת עם לבבי להודיע מצות אלהי שרשים וענפים. וקראתי בשם למצות הכתובות "אבות" ולתוספת חכמים אשר הוסיפו על הכתב למען לא יעקר קראתי "תולדות". ויתבררו גזירות החכמים על מה הם תלויות. ומהם האבות המולידים התולדות. ולא יצאו הדברים מעורבבים כי אם כל דבר אל עפר פניו ילך. ואמנם עסק הפלפול והקושיות מידה גדולה היא ומקבלים עליה שכר. אך כי לא ישכחו יסודי עליונים ותחתונים. ולא בסדר המקראות. כי כל מצוות הנכללות בדמיון אחד אייחד לבד בכלל אחד. וחפץ ה' בידי יצלח. ודרך קצרה אלך למען ירוץ קורא בו ומבקשי ה' ימצא נכון. וקראתי זה "ספר יראים" כי ממנו ילמדו ליראה את ה' ובניתי בו תורת אלהים וחצבתיה על ז' עמודים. ובעמודים הכינותי יש מהם מרבה ויש מהם ממעט, וכולם צנויים ועשויים לשים חלק יעקב יוצר הכל אל אלים:

מצוה א

עמוד עריות

עמוד הראשון עריות ויש בו ששה ווים.

עמוד א' חייבי סקילה שבעה ; השני חייבי שריפה י' לאוין חמש ; השלישי חייבי חנק שנים; הד' חייבי כרת; והה' חייבי לאוין ט"ו. י"א בישראל וד' בכהנים; הו' חייבי עשה ד'. שנים בישראל ושנים בכהנים;

סקילה שבעה

בא על האם. אשת אב. כלה. זכר. ובהמה. והאשה המביאה עליה. ונערה המאורסה:

סימן א

הבא על האם. הזהיר הב"ה בפ' אחרי מות (ויקרא י"ח ז') ערות אביך וערות אמך לא תגלה וענש (שם כ' י"א) ואיש אשר ישכב את אשת אביו ערות אביו גלה מות יומתו שניהם דמיהם בם. ואע"ג דבההוא קרא לא כתב אם ילפינן בסנהדרין (נ"ד א') מדכתיב באחרי מות אמך היא לא תגלה בה דמתוך שעשה הכתוב שאינה אשת אב כאמו שהיא אשת אביו ובאמו שהיא אשת אביו ענש הכתוב בפי' כדכתיב ואיש אשר ישכב את אשת אביו וגו' ואמו שהיא אשת אביו אינה יוצאה מכלל אשת אביו ומזה אמך היא דמייתר למדין שאמו שאינה אשת אביו השוה לאמו שהיא אשת אביו לכל צדדיה הן לעונש הן לאזהרה. ור' יהודא יליף לה בגזירה שור. נאמר כאן בעונש ערות אביו גלה ונאמר באזהרה ערות אביך לא תגלה מה באזהרה עשה אמו שאינה אשת אביו כאמו שהיא אשת אביו אף בעונש עשה אמו שאינה אשת אביו כאמו שאינה אביו. ובאזהרה מנלן דתניא ערות אביך לא תגלה זו אשת האב אתה אומר זו אשת האב או אינו אלא אביך ממש נאמר כאן ערות אביך ונאמר בעונש אשר ישכב את אשת אביו ערות אביו גלה מה להלן באישות הכתוב מדבר אף אשת דכתיב לעיל מיניה אשת אביו באישות מדבר וכתיב ערות אביך לא תגלה זו אמו שאינה אשת אביו דאלו לאשת אביו לא אצטריך. תניא (סנהדרין נ"ג א') ר' יהודא אומר אם לא היתה אמו ראויה אינו חייב אלא משום אם בלבד ואסקינן התם בחייבי לאוין ור' יהודה סבר לה כר' דאמר אין קדושין תופסין בחייבי לאוין. יש לשאול דביבמות פ"א אמרי' דלהכי לא תני שש עשרה נשים פוטרות צרותיהן דר' יהודא הוא דאסר באנוסת אביו ולא מתני אלא באיסורא מאי עבר ונסיב לא קתני. אלא ר"י סבר קדושין תופסין בחייבי לאוין דאי אין תופסין אפילו ודאי נמי לא משכחת לה דהא לאו אשתו היא ולא הוי צרתה צרת ערשה יש לתרץ דהכי קאמר ר' יהודא היא פי' האי תנא דמתניתין לא תני שש עשרה סביר ליה *] לר' יהודא בהא דאסר מאנוסת אביו ולענין תפישת קדושין פליגי עליה. למדנו אזהרתה עונש סקילה מנלן ולמד בג"ש. כדאמרינן (בסנהדרין נ"ד א') נאמר כאן ואיש אשר ישכב את אשת אביו ערות אביו גלה מישד"ב ונאמר באוב וידעוני כההוא מה להלן בסקילה דכתיב

באבן ירגמו אף כאן בסקילה. ובאם יש כרת במקום שאינו נסקל, דכתיב ערות אמך לא תגלה ובסוף כל העריות כתוב על כולם באחרי מות ונכרתו הנפשות העושות מקרב עמם ותנן בכריתות ל"ו כריתות כתובים בתורה, הבא על האם. ותולדותיה אם אמו ואם אביו כדתני ביבמות פ' כיצד (כ"א א') מה הן השניות אם אמו ואם אביו ואשת אבי אביו ערוה אם אמו שנייה וגזור רבנן על אם אביו משום אם אמו מאי טעמא כולהו דבי אמא קרו להו:

מצוה ב

סימן ב

אשת אב הזהיר עליה התורה (ויקרא י"ח ח') ערות אשת אביך לא תגלה וענש (שם כ' י"א) ואיש אשר ישכב את אשת אביו ערות אביו גלה מישד"ב ואפילו לאחר מיתת אביו אסור משום אשת אב. ותנן (סנהדרין נ"ג א') הבא על אשת אב חייב משום אשת אב ומשום אשת איש בין בחיי אביו ובין לאחר מיתת אביו בין מן הארוסין ובין מן הנשואים אמרי' ר' מפיק לה מערות אשת אביך לא תגלה דמייתר ועונש גז"ש ילפינן עונש נאמר באן אביך ונאמר להלן ערות אביו [ולמעלה פירשנוה בהלכות אם] ורבי נפקי להו עונש מערות אביו גלה דמייתר ואזהרת מערות אביך הוא דכתיב גבי אזהרה דמייתר ואליבא דכולהו בסקילה בעדים ובהתראה, ובכרת בלא עדים או בלא התראה, כרת משום דכתיב אשת אביך לא תגלה וכתיב בסוף העריות ונכרתו הנפשות העושות וסקילה מגז"ש נאמר כאן דמיהם בם ונאמר באוב וידעוני באבן ירגמו אתם דמיהם בם מה להלן בסקילה אף כאן בסקילה ואנוסת אביו אינה בכלל אשת אביו דאשת אביו וקדושי' משמע ליה דתניא בסיפא ומייתינן לה לקמן אשת בנך יכול אפילו שפחה ונכרית ת"ל אשת בנך היא פרט שפחה ונכרית פי' שאין בה קדושין ואמרינן ביבמות פ' אין נושאין (צ"ז א') ר' יהודה אומר באנוסת אביו ובמפותת אביו לא גרידה וסקילה ויליף ליה מדכתיב במשנה תורה (בפ' כי תצא) ולא יגלה כנף אביו כנף שראה באביו לא יגלה. ותולדותיהן אשת אבי אביו ואשת אמו כדתניא ביבמות פ' כיצד (ל"א א') מה הן שניות אשת אבי אביו ואשת אבי אמו ואמר רבא אשת אביו ערוה ואשת אבי אביו שניה וגזור רבא על אשת אבי אמו משום אם אביו וטעמא מאי משום דכולהו דבי אבא אבא קרו להו:

מצוה ג

סימן ג

כלה הזהיר עליה הכתוב באחרי מות (ויקרא י"ח ט"ו) דכתיב ערות כלתך לא תגלה אשת בנך היא לא תגלה ערותה ותניא בספרא יכול אפילו שפחה ונכרית אנוסת בנו ומפותת בנו וענש בסקילה וכרת כרת דכתיב בסוף העריות באחרי מות ונכרתו הנפשות ובסקילה דכתיב בקדושים ואיש אשר ישכב את כלתו מות יומתו שניהם תבל עשו דמיהם בם ותניא בספרא נאמר באן דמיהם בם ונאמר להלן באוב וידעוני דמיהם בם מה להלן בסקילה אף כאן בסקילה ותנן בפ' ד' מיתות (סנהדרין נ"ג א') הבא על בלתו חייב עליה בין בחיי בנו בין לאחר מיתת בנו בין מן הארוסין בין מן הנשואים וטעמא שבכל העניינים נקראת כלתו ובאשת אב אצטריך לרבות לאחר מיתה דאשת משמע לשון אישות שהאיש קיים אבל כלה בכל ענין נקראת כלה ובפי' רבותי ראיתי דמפקי לאחר מיתה מדכתיב אשת בנך היא דמייתר ולא מצאתיו נדרש בשום מקום. ותולדותיהן כלת בנו ובן בנו עד סוף כל הדורות וכלת בתו לבדה ביבמות פ' כיצד אמרינן התם לא אסרו כלת בתו אלא משום כלת בנו:

מצוה ד

סימן ד

זכר הזהיר הכתוב באחרי מות (ויקרא י"א כ"ב) ואת זכר לא תשכב משכבי אשה ותניא בספרא ומייתינן לה בפ; ד' מיתות (סנהדרין נ"י נ') למדנו אזהרה לשוכב נשכב מנין ת"ל לא יהיה קדש ואומר וגם קדש היה בארץ דברי ר' ישמעאל ר"ע אומר אינו צריך הרי הוא אומר ואת זכר לא תשכב קרי ביה לא תישכב ותניא בספרא ומייתינן לה בפד"מ (שם א') איש אשר ישכב איש פרט לקטן לפטור גדול הנשכב לו, אבל לפטור קטן השובב לא אצטריך דקטן לאו בר עונשין הוא ; אשר ישכב את זכר בין גדול בין קטן וכמה יהא גדול הנשכב לחייב גדול השוכב נחלקו בחדא שמעתתא רב ושמואל רב אמר לא *] משוה ביאת פחות מבן ט' בבן ט' ושמואל אמר לא עשו ביאת קטן מבן שלש כבן שלש ותניא התם כותיה דרב מדלא קרי תנא זכור אלא בן דתניא זכור בן וכו' פי' הנשכב קרי זכור וה"ק זכור דהיינו נשכב בן תשע פי' צריך להיות בן ט'; הבא על הבהמה מלתא אחריתי קאמר פי' אם אותו בן ט' יבא על הבהמה ; משכבי אשה מגיד לך הכתוב ששני משכבות יש באשה פי' ממה שקרא משכב זכור משכבי אשה למדנו שמשכב נקב הנקבה שיש כיוצא בו בזכר נקרא משכב ולא ממשכבי אשה לשון רבים יליף השתא אתי שפיר

דאמר ר' ישמעאל עלה הרי זה בא ללמד ונמצא למד פי' שהאשה מלמדת על הזכר ונמצא למדה מן הזכר לחייב על הנקב שיש כיוצא בו בזכר פי' בא ללמד כו' הדבר שבא ללמד לרב וטעמא דרב דאמר בן ט' דכל דאיתא בשוכב איתא בנשכבת למדנו אזהרה לשוכב ולנשכב, ועונש כרת כמו כן שמענו דכתיב בסוף הענין ונכרתו הנפשות סקילה בעדים והתראה מנלן ת"ל בקדושים תהיו ואיש אשר ישכב את זכר משכבי אשה תועבה עשו שניהם דמיהם בם ותניא בספרא ומייתינן לה בפ"ד מיתות מות יומתו בסקילה אתה אומר בסקילה או אינו אלא באחת מכל מיתות האמורות בתורה נאמר באן דמיהם בם ונאמר להלן באוב וידעוני דמיהם בם מה להלן בסקילה אף כאן בסקילה. בזכר לא מצינו תולדה כי לא חכמים תולדה לגזור עליה:

מצוה ה

סימן ה

בהמה. הזהיר הכתוב באחרי מות בויקרא י"ח כ"ג) ובכל בהמה לא תתן שכבתך לטמאה בה. ותניא בספרא ומייתי לה בפ' ד' מיתות (סנהדרין נ"ד ב') למדנו אזהרה לשוכב לנשכב מנין ת"ל לא יהיה קדש בבני ישראל ואומר וגם קדש היה בארץ דברי ר' ישמעאל רע"א אינו צריך הרי הוא אומר לא תתן שכבתך שכיבתך וענש כרת בסוף הענין דכתיב ונכרתו הנפשות העושות וענש סקילה בעדים והתראה בקדושים תהיו שנאמר ואיש אשר יתן שכבתו בבהמה מות יומת ואת הבהמה תהרוגו ותניא בספרא ומייתינן לה בסנהדרין למדנו עונש לשוכב לנשכב מנין ת"ל בפ' ואלה המשפטים כל שוכב עם בהמה מות יומת אם אינו ענין לשוכב תנהו ענין לנשכב לדונו כשוכב דכתיב ביה תהרוגו. אמרינן התם מנלן דבסקילה כדתניא מות יומת בסקילה אתה אומר בסקילה או אינו אלא באחת ממיתות האמורות בתורה נאמר כאן תהרוגו ונאמר להלן בפ' ראה גבי מסית כי הרג תהרוגו מה להלן בסקילה אף כאן בסקילה. בבהמה למדנו חיה מנלן למדנו בחולין פ' בהמה המקשה (חולין ע"א א') חיה בכלל בהמה דכתיב בראה זאת הבהמה אשר תאכלו וכתיב איל וצבי ויחמור. עוף לא למדנו לא תנן ולא תניא ; ויש ללמד חובה מדתנן (בבא קמא נ"ד ב') לכלאים ולשבת חיה ועוף כיוצא בהם. ואמרינן בגמרא אי כלאים דהרבעה משבת ילפי בהמתך דשכיבה משבת וספק בידי על אשר יורו לי צדק דא"כ אמאי לא תני ליה בשור שנגח מסתמא לא מספקא לן אלא בסקילה אבל אסורא דאורייתא מבורר דאיכא דאמרי' בפ' ד' מיתות (סנהדרין נ"ט א') אמר ר"י בר חנינא כל פרשה שנאמרה לבני נח ונשנית בסיני לזה ולזה נאמרה לבני נח ולא נשנית בסיני

לישראל נאמרה ולא לבני נח, וזה נאמרה לבני נח דכתיב והיו לבשר אחד יצאו בהמה וחיה שאינן נעשין לבשר אחד. ותניא בספרי ומייתינן לה בפ' ד' מיתות איש אשר יתן שכבתו בבהמה, איש פרט לקטן לפטור הבהמה בשכיבת קטן כו' עניינו כאשר פירשנו באיש פרט לקטן דכתיב גבי זכר, גם לזה לא מצינו תולדה, כי לא נמצא דומה לה:

מצוה ו

סימן ו

ואשה המביאה את הבהמה עליה. הזהיר באחרי מות (ויקרא י"ח כ"ג) ואשה לא תעמוד לפני בהמה לרבעה תבל הוא וענש בכרת בסוף הענין דכתיב ונכרתו הנפשות, וענש בסקילה בעדים והתראה בקדושים תהיו דכתיב (ויקרא כ' ט"ז) ואשה אשר תקרב אל כל בהמה לרבעה אותת והרגת את האשה ואת הבהמה מות יומתו דמיהם בם. ובספרא נאמר כאן דמיהם בם ונאמר להלן דמיהם בם, מה להלן בסקילה אף כאן בסקילה. ואע"ג דבהמה בתורה למדנו חיה בכלל בהמה, כאשר פירשנו למעלה, ואם מביאה עוף כאשר פירשנו למעלה בשכב עם בהמה הנראה לנו. ותולדה אין לה כי אין דומה לה:

מצוה ז

סימן ז

נערה המאורסה. הזהיר הכתוב בפ' אחרי מות (ויקרא י"ח כ') ואל אשת עמיתך לא תתן שכבתך לזרע, ונערה המאורשה בכלל אשת עמיתך היא ולמדנו אזהרה לאיש, לאשה מנין למדנו מעשרת הדברות, דכתיב לא תנאף, ובאשת איש נקרא ניאוף, דכתיב אשר ינאף את אשת איש ובכללו למדנו גם אזהרה לאיש וענש בפ' כי תצא כי תהיה נערה בתולה מאורשה לאיש ומצאה איש בעיר ושכב איש וגו' והוצאתם את שניהם אל שער העיר ההיא וסקלתם אותם באבנים ומתו, בסקילה בעדים והתראה, ובלא עדים והתראה כרת, שעל אותו המקרא ואל אשת עמיתך כתיב באחרי מות ונכרתו הנפשות העושות. ותנן בסנהדרין פד"מ (ס"ו ב') הבא עלי נערה המאורשה אינו חייב עד שתהא נערה בתולה מאורשה והיא בבית אביה; באו עליה שנים, הראשון בסקילה והשני בחנק. ותנינן בגמרא נערה ולא בוגרת, בתולה ולא בעולה, מאורשה ולא נשואה, בבית אביה פרט לשמסרה האב לשלוחי הבעל. בקטנה אם בא עליה בסקילה נחלקו בזה בפד"מ ר' מאיר וחכמים, לר"מ נערה ולרבנן נער חסר אפילו קטנה במשמע.

ויש לשאול היכי מצינן לאוקמי והכתיב והוצאתם את שניהם, ואילו קטנה לאו בת עונשין היא והכי נמי דייקינן בכתובות פ' נערה שנתפתתה (כתובות מ"ד ב') גבי מוציא שם רע, טעמא דכתיב נערה מלא הא לאו הכי אפילו קטנה במשמע הא כתיב ואם אמת היה הדבר וגו' ואיכא למימר דהכא היינו טעמא דכתיב ומת האיש השוכב עמה לבדו. ובמה היא נעשית ארוסה כדתנן * בקדושין האשה נקנית בשלש דרכים בכסף בשטר ובביאה, בכסף וב"ה אומרים בפרוטה ובשוה פרוטה וכמה היא פרוטה א' משמנה באיסר האטלקי, וקימ"ל כב"ה. תניא (קדושין ט' א') בשטר כיצד כתב לה על הנייר או על החרס הרי את מקודשת לי כו' בביאה כמשמעה וכולהו נפקי להו מקראי בקדושין פ"א כסף דכתיב כי יקח איש אשה ואין קיחה אלא בכסף, וכ"ה אומר נתתי כסף השדה קח ממני ; שטר דכתיב ויצאה והיתה מקיש הויה ליציאה, מה יציאה בשטר אף הויה בשטר, דכתיב וכתב לה ספר כריתות ונתן בידה אף הויה בשטר. ביאה דכתיב ובעלה ותניא ובעלה מלמד שנקנית בביאה ותנן בקדושין פ"ב (מ"א א') האיש מקדש את בתו כשהיא קטנה בו ובשלוחו. ותנן בפ' נערה שנתפתתה האב זכאי בבתו בכסף בשטר ובביאה. ותנן בקדושין ונפקא לן מקרא (כתובות מ"ו ב') דאמר רב יהודא ויצאה חנם אין כסף, אין כסף לאדון זה אבל יש כסף לאדון אחר ומאן ניהו האב וכשם שהאב מקדש בתו בשלוחו כך האיש מקדש ששלוחו של אדם כמותו לכל דבר חוץ מדבר עבירה. ובקדושין שאינם מסורים נקראת מאורסת, דקימ"ל בקדושין פ' האיש מקדש (קידושין נ"א א') דהוו קדושין, דאביי ורבא הלכתא כאביי בר מיע"ל קג"ם ואחד מהם קדושין שלא נמסרו לביאה אביי אמר הוו קדושין ורבא אמר לא הוו קדושין.

ועתה אפרש קדושין שאינן מסורין לביאה מה הם: אדם שיש לו בנות קטנות או נערות ראויות להתקדש ע"י אביהן ואמר המקדש בתך מקודשת לי בין אמר אחת מבנותיך מקודשת לי בכל ענינים תפשי קדושין בכולם. וראיה לדבר דאפילו בבתך מקודשת לי מקודשת, דהא מייתי עלה בקדושין (שם ב') פלוגתא דר' מאיר ור' יוסי דפליגי בפ' האומר דתנן מי שיש לו ב' בנות משתי נשים, ואמר קדשתי בתי הגדולה ואיני יודע אם גדולה שבגדולות אם גדולה שבקטנות, אם קטנה שבגדולות שהיא גדולה שבקטנות, כולן אסורות חוץ מן הקטנה שבקטנות דברי ר' מאיר; ר' יוסי אומר כולן מותרות חוץ מן הגדולה שבגדולות וטעמייהו: דר' מאיר סבר מחית אינש נפשיה לספיקא ור' יוסי סבר לא מחית אינש נפשיה לספיקא ואי אחת מבנותיך קאמר האי מאי אחת דלשון אחת מבנותיך משמע שלא ידע איזו יקח; אלא בבתך מקודשת לי פליגי ואסר ר' מאיר, ואפילו ר' יוסי לא קשרי אלא משום שהזכיר גדולה שבגדולות, אבל בתך מקודשת סתם דליכא

למימר האי טעמא אסור לכולי עלמא. ועוד לא ידע החכם להתבונן לחלק בו בתך לאחת מבנותיך, מאחר שאין באחת הוכחה שלא היה לו לדבר סתם, ואפילו הזכיר גדולה ויש גדולות ג' או ב' כולן אסורות, דקימ"ל הלכה כר"מ בגזרותיו, פי' בחומרותיו, כדאמרינן בפ' מי שהוציאוהו (ערובין מ"ז א') ודלמא לאפוקי מדרב נחמן אמר שמואל דאמר הלכת כר"מ בגזרותיו לא ללמד דלא קימ"ל כרב נחמן קאמר אלא הכי קאמר ר' יוחנן הוצרך לומר הלכה כר' יוסי דמיקל ולא כר"מ דמחמיר לאפוקי מההוא כללא דאמר ר"נ הלכה כר"מ בגזרותיו הכי קימ"ל.

וכן כתב רב יהודאי גאון ז"ל בהלכות מיאון דהלכה כר' מאיר בגזרותיו כדחזינן עובדא בכתובות (נ"ז א') דאמר ליה רב יוסף אי הכי זיל כתוב לה וזהו לשונו ת"ר מעוברת חברו ומינקת חברו לא ישא ואם נשא יוציא ולא יחזיר עולמית דברי ר' מאיר, וחכמים אומרים יוציא ולכשיגיע זמנו לכנוס יכנוס והלכה כרבנן ולא יחזיר עולמית דברי ר' מאיר וחכמים ולא תימר הלכה כר"מ בגזרותיו הכא קנסא הוא והלכה כר"מ בגזרותיו ולא בקנסות, ע"כ דברי רב יהודאי גאון. ואפילו אם היינו כההוא דעירובין דר' יוחנן לאפוקי מדרב נחמן אתא אפילו בשאר מקומות, מ"מ הלכה כר"נ אמר שמואל דמעשה דכתובות רב וכותיה עבדינן כפסק הגאון ז"ל. ועוד דבמילתא דר' יוחנן בעירובין דאתי לאפוקי מדר"נ אמר שמואל, אמרי' עליה ביבמות בהחולץ (מ"ב ב') הדר ביה ר' יוחנן ליתא; ואע"ג דמטעמא אחרינא הדר ביה מ"מ למדנו דליתא ואפילו בבת אחת ואמר גדולה יש לחוש לאמצע' שהיא גדולה מן הקטנה. ואע"ג דאמר אביי בהאיש מקדש אבל בבת אחת דברי הכל גדולה ממש קטנה קטנה ממש אמצעית שמא אית לה לא קימ"ל כוותיה אלא כרב הונא בר אבדימי דמתרץ מוחלפת השיטה על ההיא דמקשי' מנדרים, דתנן הנודר עד פני הפסח ר' מאיר אוסר עד שיגיע ר' יוסי אומר עד שיצא והתם כבת אחת דמי והוצרכנו לתרץ מוחלפת השיטה. ואע"ג דתירץ אביי בלישנא דעלמא פליגי מוחלפת השיטה קאמר' לן כדאמר' בעירובין קיימי' כדאמר בסנהדרין פ"א באחד דיני טמונות (ל"ג א') כל היכא דפליגי תרי אמוראי וסוגיא דשמעתתא כחד מינייהו עבדו כוותיה. וסוגיא דשמעתתא ומסקנא בנדרים בפרק ר' אליע' כרב הונא בר אבדימי דאמר מוחלפת השיטה, ואינו מזכיר שם תירוצא דאביי כלל, הלכך סוגיא דשמעתתא מוקמינן כרב הונא בר אבדימי שהוצרך לומר מוחלפת השיטה, ואפילו ברור לן שחשב המקדש על אחת מהן אין מחשבת מבטלת דבר שהוצאת פיו משמע, דברים שבלב אינם דברים לבטל דברי פיו, שכיון שמשמעות דברי משמיע בענין אחר ומחשבתו בענין אחר אעפ"י שברור לנו שחשב בלבו לבטל דברי פיו בתר דברי פיו אזלינן. ויש

דברים סתומים שאינם דנים אותם כאלו הם מפורשים ואזלינן בתר מחשבתו אלא מטעם שהדבר סתום נדון כמפורש שבאותו דבר לשון העולם לדבר בסתם ואינם חוששים ואין דרכם לפרש והוי סתום כמפרש, שכל הרוצה לפרש מדבר סתם, הלכך מה שהדבר מתבטל אינו מטעם המחשבה אלא משום שפירוש סתם דבריו כך הוא. וראיה לדבר, שאפילו בברור שהשב לבטל משמעות דברי פיו מאחר שלשון דבורו לפי מנהג ולשון העולם משונה ממחשבת לבבו אין בדברים שבלבו כלום, דאמרינן בנדרים פ' ד' (כ"ה א') ובשבועות פ' שבועות הדיינים מחוייב לישבע על דעת המקום ועל דעת ב"ד, לאו משום דמשתבע אינש אדעתא דנפשיה דלמא איסקונדרי יהיב ליה ואסיק להו זוזי דכי קא משתבע אדעתא דידי' קא משתבע שאפי' עשה כן וברור לנו אינו מועיל כלום אלא לאפוקי מקניא דרבא, וכן כשהשביע משה את ישראל על דעת המקום שיעבדו את ה' וישמרו תורה ומצוות לאו משום שמא יחשבו בלבם ויקראו מדעתם לע"ז אלוה ולדברים אחרים אלוה ויעזבו התורה ומצוות, שאעפ"י שברור שכן יחשבו מאחר שיוציאו בלשונם ובדבורם סתם של לשונם אינו משמע ע"ז ולא דברים אחרים שאינם תורה ומצות דאין מחשבת וקריאת פיהם קודם שבועתם פוטרם משבועתם ואפילו קראו לעדים ואמרו דעו שעל דעת כן אנו נשבעים. וראיה לך לזה, דהא בשבועות ובנדרים מפרשינן שלא הוצרך משה לוחות על דעת המקום אלא משום דע"ז נמי איקרי אלוה ותורת חטאת איקרי תורה ומצות המלך איקרי מצוה; אבל אי לא איקרו אפילו יש הוכחה למחשבתו אינה מבטלת מחשבתו דברי פיו דאי לאו הכי מה הועיל משה רבינו במה שהשביע על דעת המקום ועל דעתו ולא היו יכולים להערי' ולעשות למחשבתם אלא ש"מ לא מהניא. והיינו כדתנן נדר בחרם ואמר לא נדרתי אלא בחרמו של ים הרי עצמו קרבין לא אמרתי אלא בעצם שהנחתי בביתי להיות נודר בו, אין נשאלים עליהן (נדרים כ' א') פי' אין צריכין שאלה לפי שחרמו של ים גם הוא נקרא חרם דכתיב (חבקוק א' ט"ו) יגידהו בחרמו, ועצם בהמתו איקרי עצם, והוא לא בדה לשון מעצמו ולא שינה מדרך המדברים, שדרך המדברים לקרות לחרמו של ים חרם, ועצם בהמתו עצם; אבל אם לא היו נקראים אפילו אמר קודם נדרו וחרמו, של ים אני רוצה לומר מאחר שבשעת נדרו לא הזכיר בפיו, אין מחשבתו והזכרתו ראשונה מועלת לבטל נדרו מאחר שנדר באותו ענין שהאוסרים נודרים. וראיה לדבר, שהרי תנאי שלא נעשה כדינו מטעם שאינו כפול או מעשה קודם לתנאי או לאו להין שלא נעשה כתנאי בני גד ובני ראובן אינו מבטל מעשה בין בגט בין בקדושין בין בדיני ממונות התנאי בטל והמעשה קיים, אעפ"י שברור לנו ומוכיח הדבר שלדעת התנאי דבר מאחר שקדש כדרך המקדשים ושינה מדרך תורת

התנאי אין מחשבתו כלום. והיינו דתנן (כתובות ק" ב') המוציא שטר חוב על חברו כתוב בבל גובה מטעות בבל אפילו חשב ממעות אחרות אין בכך כלום, מאחר שכל הדברים סתם בבבל מעות בבל הם. והא דאמרינן בכתובות (צ"ז א') זבין ולא איצטריכו ליה זוזי הדרי זבני. ותנן נמי (נדרים כ"ז ב') נודרין להרגין ולחרמים ולדוכסין שהם של בית מלך אעפ"י שאינם של בית מלך, דאמרינן בגמרא (שם כ"ח א') בנשבע בשפתיו ומבטל בלבו. ואע"ג דדברים שבלב אינם דברים גבי אונסין שני, הנהו פירושם שסתם המוכרים צריכים זוזי המדברים סתם אין דרכם לפרש אם לא איצטריכו למעות יבטל המקח והוי סתמן כפירושן וסתם נאנסים נהרגין וחרמים נודרין סתם וסתמן שלהן הן ולאו בדידיה תליא שלא בלשון העולם וסתם המדברים, והמפרשים גבי אונסים שני התירו משום אונס משתבש. והא דתניא בפ"א (קידושין ו' א') היה מדבר עמה על עסקי גיטה וקדושיה ונתן לה גיטה וקדושיה; ר' יוסי אומר דיו ואמר רב יהודא אמר רב הלכה כר' יוסי התם היינו טעמא, שכל דרך המקדשים להזכיר שם האשה והקדושין ולא הזכיר כל מחשבתם אינה כלום.

ואם קבל אב קדושי בתו סתם, ויש לו ארבע בנות ראויות להתקדש על ידו כולן צריכות גט. כללו של דבר כששינה מדרך המדברים והמקדשים, אין מחשבתו מועלת לבטל משמעות דברי פיו דלאו בדידיה תליא מילתא אלא כלשון המדברים. ואם בא אדם לומר שאם שידך ושהה אחר שידוכין חדש, דרך המקדשים לקדש סתם ואינה מקודשת אלא אותה לבדה דבר שאינו הוא, דהא חזינן דלאו הכי הוא, וראיה קצת, דאמר עולה (קידושין מ"ד ב') קטנה שנתקדשה שלא לדעת אפילו מיאון אינה צריכה אע"ג דשידך עלמא רגילי' ועבידי אינשי לחזור משידוכם. ומפרשים קדושין בשעת קדושין, הילכך אע"ג דשידך כולן צריכות גט. ולפי הטעות שפירשנו אין ללמוד מכל וכל מדברי תלמוד לענין זה ואף לא להשוות המלכיות והמקומות, שהרי לענין המלכות ודרך המדברים תלוי הטעם. ושמעתי, שמעשה היה בטרוייש ברבי יצחק בן הרב ר' יהושע ז"ל, נכדו של הר' מנחם זצ"ל, בבית דינו של רבי יעקב זצ"ל, ששידך בתו קטנה של ר' מורלמנול גטרא והיו לו ג' בנות קטנות ובשעת קדושין קדש סתם ולא הזכיר שם המשודכת והיו מהם מתירים מטעם שדוכים ולא שמעו להם האוסרים ונתן גט לשלשתן. ולפי טעמא שפירשנו אתי שפיר.

והא דאמרינן בהאיש מקדש (מ"ט ב') ההוא גברא דזבין ארעא אדעתא למיסק לארעא דישראל, ובשעת דזבין לא אמר, ואמר רבא עליה דברים שבלב אינם דברים. ובשלהי שמעתתא (שם נ' א') אמריגן ההוא גברא דזבין ארעא אדעתא למיסק לארעא דישראל,

סליק ולא איתדר, אעפ"י שהזכיר מיתדר נתבטל המקח, השתא חלוקם מטעם שפרשנו, דלמיתדר אין דרך העולם להזכיר וסתמן כפירושם, ולמיסק דרך העולם להזכיר בשעת המקח, הלכך לא חזר המקח משום דלא איתדר אלא משום דלא סליק. והא דתנן במס' תרומות פ"ג המתכוון לומר תרומה ואמר מעשר מעשר ואמר תרומה, עולה ואמר שלמים שלמים ואמר עולה, לא אמר כלום עד שיחיו פיו ולבו שוים התם לאו היינו טעמא שהמחשבה מבטל הדבור אלא משום שהדבור היה בטעות שיצא מפיו דבר שלא יצא אבל אם הוציא בפיו מה שרצה ובכונת דבר שרוצה לבטל דבורו במחשבתו, ההוא דבור שלא בטעות לא מיבטל המחשבה אחרי שדבר כדרך המדברים דברים שאינם מתבטלים. ובפסחים בפ' תמיד נשחט (פסחים ס"ג א') מייתינן לה לגבי שוחט לערלים ולמולים שנתכוון להזכיר כשעור שחיטה ערלים ומולים ולא הזכיר אלא ערלים דהוי דבור ערלים ולא מולים דבור טעות הלכך לא חייל. והא דאמרינן בערכין בשלהי האומר משקלי עלי אמר רב ששת האי מאן דמסר טודעא אגיטא מודעיה מודעא, אע"ג דעשויה ואירצי דמשמע דמחשבת המוכחת מבטלת דבורו וכן במתנה מצריכים ביטול מודעי התם נמי היינו טעמא, שדרך כל הנותנים גט לבטל מודעתם ואם גירש סתם שינה מדרך המגרשים, שלא ביטל מודעא הילכך הוי מודעא מודעא, שסתם מגרשים סתם להיות דעתם על מודעתם כאלו פירשו על דעת מודעא אני עושה. ואני רוצה להביא ראיה מכופין אותו עד שיאמר רוצה אני, בחזקת הבתים (מ"ח א') מפרשים טעמא דסבר מצוה, אך יש עוד להביא ראיה דקימ"ל גלויי דעתא בגיטא לאו מילתא היא (גיטין ל"ד) אלמא בתר דבורו אזלינן ולא בתר מחשבתו אפילו מוכחא מילתא. הארכתי בדין דברים שבלב, יען ראיתי חלוקים בדבר ובסברות, כתבתי אני הנראה לי. ותולדותיה קדושין דרבנן ויש מהם רבים בתלמוד ואכתב קצתם ולא כולם כי לא להאריך באתי. וזה אחד מהן דתנן בגיטין בהמגרש (פ"ח ב') יצא שמה בעיר מקודשת ואמרינן עלה בגמרא (פ"ט א') וכן תני לוי לא שישמעו קול הברה אליו שיהיו נרות דולקות ומטות מוצעות ובני אדם נכנסים ויוצאים ונשים טוות לאור ושמחות לה פלנית נתקדשה היום. תולדה שניה קדושי יתומה קטנה והיא אסורה עד שתמאן, כדתנן ביבמות פ' ב"ש (יבמות ק"ז ב') איזו היא קטנה שצריכה למאן כל שהשיאוה אחיה ואמה מדעתה, השיאוה שלא מדעתה אינה צריכה למאן; ר' חנינא בן אנטיגנוס אומר כל תינוקת שאינה יודעת לשמור קדושיה אינה צריכה למאן. ואמר רב יהודא אמר רב הלכה כר' חנינא בן אנטיגנוס. שלישית המקדש בעד אחד אמרינן בקדושין פ' האומר (ס"ה א') אמר רב כהנא אין חוששין לקדושיו, רב פפא אמר חוששין לקדושיו. וקימ"ל כרב פפא. אעפ"י שמתוך

דברי רב יהודאי גאון יש ללמוד דפסק דאין חוששין, כרב פפא עבדינן דאמר חוששין, וכן שמעתי מפי אדם גדול. ואף יש ללמוד דמדאורייתא צריכ' לדברי רב פפא. רביעית דאיתמר, (כתובות ע"ב ב') קדשה על תנאי וכנסה סתם, אמר רב צריכה גט מדבריהם וכן אמר רב צריכה גט מדבריהם. ויש דברים בתלמוד יש ללמוד מהם בקדושין דצריכין גט, ויען שאין להן תכלית לא כתבתים:

מצוה ח

ו"ו שני.

חייבי שריפה

בת כהן כי תזנה, בתו, בת בתו, בת בנו, בת אשתו, בת בנה, חמותו, ואם חמותו ואם חמיו.

סימן ח

בת כהן העניש הכתוב עליה באמור אל הכהנים, דכתיב (ויקרא כ"א ט') ובת כהן כי תחל לזנות את אביה היא וגו'; ונחלקו בה רבותינו בסנהדרין פ"ד מיתות (נ' ב') ר' שמעון אומר אחת ארוסה ואחת נשואה בשריפה, ר' עקיבא נמי סבר הכי (שם נ"א ב'). וטעמא דר"ע דדריש ווי כדאמרי' א"ל ר"ע ישמעאל נמי צריך לומר דהיינו נמי טעמיה אלמא ר' שמעון נמי דריש ווי. ויש לשאול דאמרינן בסנהדרין פ"א (י"ד א') ושופטיך למניינא, ור"ש ושופטיך לא משמע ליה, אלמא לא דריש ווי ויש לתרץ התם לאו מוי"ו יתירא דריש ר' יהודא אלא מדהוה למכתב ושופטי ושופטיך לא משמע ליה. נחזור לשמועתינו אחת ארוסה ואחת נשואה אבל פנויה לא דתניא לזנות יבול אפילו פנויה נאמר כאן אביה ונאמר להלן אביה גבי נערה המאורסה כי עשתה נבלה בישראל לזנות בית אביה מה להלן זנות עם זיקת הבעל אף כאן זנות עם זיקת הבעל. או אינו אלא אביה להוציא כל אדם כשהוא אומר היא מחללת הרי כל אדם אמור הא מה אני מקיים אביה נאמר כאן אביה ונאמר להלן אביה, מה להלן זנות עם זיקת הבעל אף כאן זנות עם זיקת הבעל. אי מה להלן נערה והיא ארוסה, אף כאן נערה והיא ארוסה, נערה והיא נשואה אפילו היא זקנה מניין ת"ל ובת איש כהן מ"ט בת אעפ"י שאינה כהנת, פי' שנתחללה בביאת פסול או נקנית למי שאינו כהן, והיא בשריפה היא ובועלה בשריפה. וסברי רבנן נשואה וטעמייהו שכולם היו בכלל נואף ונואפת והוציא הכתוב בת כהן לשריפה ובת ישראל לסקילה, מה כשהוציא הכתוב בת ישראל לסקילה ארוסה ולא נשואה, אף כשהוציא הכתוב בת כהן ארוסה ולא נשואה, והזהיר עליה בעשרת הדברות לא תנאף,

ובאחרי מות ואל אשת עמיתך לא תתן שכבתך לזרע, ונערה מאורסה בכלל אשת עמיתך היא, והיא גם בכרת בלא עדים או בלא התראה, שעל אשת עמיתך נאמר בסוף הענין ונכרתו הנפשות העושות:

מצוה ט

סימן ט י יא

בתו בת בתו בת בנו מאנוסתו. הזהיר הכתוב על שלשתן על מקרא אחד באחרי מות, דכתיב ערות בת בנך או בת בתך לא תגלה ערותן כי ערותך הנה. בתו לא כתיבה הכא, מיהו מהאי קרא נפקא בסנהדרין באלו הן הנשרפין (ע"ו א') לאביי מקל וחומר וכי עונשין ומזהירין מן הדין גלויי מילתא בעלמא הוא. רבא אמר אמר לי רב יצחק בר אבדימי אתיא הנה הנה לאיסורא, נאמר כאן ערותך הנה ונאמר להלן ערות אשה ובתה לא תגלה את בת בנה ואת בת בתה לא תקח לגלות ערותה שארה הנה זמה היא, מה להלן עשה בתה כבת בתה אף באן עשה בתה כבת בתה. וזמה זמה לשריפה כיצד שהרי למדנו הנה הנה, שהשוה הכתוב קרובי דידיה לקרובי דידה וכשם שהושוו לאיסורא כך הושוו לשריפה. שריפה בקרובי דידה למדנו מקמה זמה, נאמר באן שארה הנה ונאמר להלן בפרשה קדושים תהיו ואיש אשר יקח את אשה ואמה זמה היא באש אותו ואתהן מה להלן בשריפה אף כאן בשריפה, הרי למדנו עונש שלשתן ואזהרתן. ואבוה דר' אבין תני לה מהבא לפי שלא למדנו בתו מאנוסתו הוצרך הכתוב לומר ובת איש כהן ונו' והוא גם בכרת שעליהן נאמר באחרי מות ונכרתו הנפשות העושות. ותולדותיהן כדתני ר' חייא ביבמות בפ' כיצד (כ"ב א') שלישי שבבנו ושבבתו שנייה לו. ואיבעי' לן הא אם יש להם הפסק ושלישי דוקא או אין להם הפסק ושלישי, פירושו משלישי ואילך, ותיקו דאיסורא לחומרא:

מצוה יב

יב יג יד

בת אשתו בת בתה בת בנה. הזהיר הכתוב על שלשתן במקרא אחד באחרי מות דכתיב ערות אשה ובתה לא תגלה את בת בנה ואת בת בתה לא תקח לגלות עדותה שארה הנה זמה היא ושלשתן בשריפה. וילפינן לה בסנהדרין פ' אלו הן הנשרפין (ע"ה א') מגז"ש דזמה זמה, נאמר כאן שארה הנה זמה היא ונאמר להלן בקדושים תהיו ואיש אשר יקח את אשה ואת אמה זמה היא באש ישרפו אותו ואתהן מה להלן בשריפה אף

באן בשריפה. ותולדותיהן כדתני ר' חייא ביבמות בפ' כיצד שלישי שבבת אשתו ושבבן אשתו שניה; ואיבעיא לן התם אי יש להן הפסק ושלישי דוקא אי אין להן הפסק ופי' שלישי משלישי ואילך ולא איפשטא לן. וקבלה בידנו כל תיקו דאיסורא אפילו בדרבנן לחומרא. ושמעתי שבפירוש רבינו חננאל אומר דכל תיקו חשוב ספיקא, הלכך לקולא בדאורייתא לחומרא:

מצוה טו

טו טז יז

חמותו ואם חמותו ואם חמיו. עונשן ואזהרתן מחד קרא נפקא בקדושים תהיו, דכתיב ואיש אשר יקח את אשה ואת אמה זמה היא באש תשרפו אותו ואתהן ולא תהיה זמה בתוככם. ותניא באלו הן הנשרפים (ע"ה ב') ופרשה אביי הכי מניין לעשות ג' דורות למעלה כגון חמותו אם חמותו אם חמיו כשלשה דורות למטה כגון בת אשתו בת בתה בת בנה נאמר למטה זמה ונאמר למעלה זמה ואיש אשר ואת אמה זמה היא מה למטה ג' דורות אף למעלה ג' דורות. למדנו בשם שענש על חמותו בך ענש על אם חמיו ואם חמותו ומהך גז"ש גופה למדנו אזהרתן בשם שהזהיר על ג' דורות למטה כך הזהיר על נ' דורות למעלה. ותולדותיהן כדתני ר' חייא בפ' כיצד רביעי שבחמיו דהיינו אם חמיו ורביעי שבחמותו דהיינו אם אם חמותו שניות. ואבעיא להו אי יש להם הפסק ופי' רביעי דוקא אי אין להם הפסק ופירושו רביעי מרביעי ואילך ולא אפשיטא ותיקו דאיסורא לחומרא, שנינו ביבמות (כ"א א') מותר אדם באשת חמיו ושמעתי שעושח אותה שניה, וצריך לחוש, ובחמותו לאחר מיתת אשתו נחלקו ר' ישמעאל ור' עקיבא, (סנהדרין ע"ו ב') דתניא באש ישרפו אותו ואתהן אותו ואת אחת מהן. פי' רבא אפילו אינה קיימת אלא אחת מהן דהיינו חמותו לאחר מיתה אמורא בעלמא פי' אין בה שריפה אבל יש בה אסורא דאורייתא דארור שוכב עם חמותו אבל הא קשיא דלא קאמר אימורא דרבנן איכא לאקשויי דא"כ הוי ליה למימר גבי שניות. ויש לדקדק הפקעת אימור מדאמרינן ביבמות פרק נושאין (צ"ח ב') מהן דשרי כרבי עקיבא דאמר חמותו אחר מיתה קלשא לה איסורא וגבי לא גזור, מיהו התם הכי פיר' כיון שהופקעא אימור שריפה לא גזור גבי גר בהאי איסור אע"ג דהוי איסור דאורייתא משום דלא שכיח קלשא ליה איסורא. פי' הופקעה האיסור חמור. הכי אמרינן ביבמות פ' האשה רבה (יבמות צ"ד ב') חמות לאחר מיתה נהי דמעטה קרא משריפה מאיסורא לא מעטה רחמנא אלמא איסורא דאורייתא. כתוב בה"ג אנס אשה מותר לישא בתה אפילו בחיי אמה אך מדרבנן בחיי אמה אסורה

לאחר מיתת אמה מותרת, ולא בבת אשתו לבד אסור מדרבנן אלא אפילו באחרות דתניא בפ' נושאין (צ"ז א') הנטען על האשה אסור באמה ובבתה ובאחותה וכן אם אמה ואם אביה ובת אשתו ובת בתה ובת בנה. וטעמא, שהנטענת רגילה עם כל אלו ויבוא לידי קלקול:

מצוה יח

ו"ו השלישי.

חייבי חנק שנים,

הבא על אשת איש וזוממי בת כהן.

סימן יח

הבא על אשת איש. הזהיר יוצרינו על הנואף בפ' אח"מ יואל אשת עמיתך לא תתן שכבתך לזרע. ועל הנואף והנואפת יחד הזהיר בעשרת הדברות לא תנאף על שניהן בכלל. ואעפ"י שבלשון זכר נאמר לא יצאתה נקבה מן הכלל, דאמרינן בתהילת תמורה (ב' ב') כל ענש ששוה ביחיד ובצבור תנא דבי ר' ישמעאל השוה הכתוב אשה לאיש וזנות אשת איש נקרא ניאוף כדכתיב אשר ינאף את אשת איש אשר ינאף את אשת רעהו מות יומת הנואף והנואפת וענש על שניהם בקדשים תהיו בזה המקרא שנאמר אשר ינאף את אשת איש וגו' מות יומת הנואף והנואפת. ומיתה זו חנק. כדתניא בתורת כהנים ומייתי לה בסנהדרין פ"ד מיתות (נ"ב ב') מות יומת הנואף והנואפת בחנק ; אתה אומר בחנק או אינו אלא באחת מיתות האמורות בתורה אמרת בכ"מ שנאמר מיתה בתורה סתם, אי אתה רשאי למשכה להחמיר עליה אלא להקל עליה דברי ר' יאשיה, ר' יונתן אומר לא מפני שהיא קלה אלא שכל מיתה האמורה בתורה סתם אינו אלא חנק. ר' אומר פ"ר מפורש מילתיה דר' יונתן נאמר מיתה בידי אדם ונאמר מיתה בידי שמים שנאמר ואת קדשי בני ישראל לא תחללו ולא תמותו, מה מיתה בידי שמים אין בה רושם אף מיתה בידי אדם אין בה רושם. ולר' יאשיה מקשה התם ממאי דאיכא חנק בעולם אימא סייף ומתרץ רבא ד' (מיתות) גמרא גמירי להו וחנק בעדים ובהתראה וכרת בלא עדים והתראה שעליה נאמרה באחרי מות ונכרתו הנפשות העושות מקרב עמם. ומאימתי היא יוצאה מכלל מאורסה ונכנסת לשם אשת איש כדאמר רמי בר חמא בכתובות בפ' נערה שנתפתתה (כתובות מ"ח ב') לזנות בית אביה פרט שמסר האב לשלוחי הבעל. ותניא בבית אביה פרט לשמסר האב לשלוחי הבעל. ואמרינן בכתובות (מ"ט א') אמר רב נחמן בר יצחק אף אנן נמי תנינא בסנהדרין בסוף אלו הן הנחנקין

הבא על אשת איש כיון שנכנסה לרשות הבעל לנשואים אעפ"י שלא נבעלה הבא עליה בחנק. נכנסה לרשות הבעל פי' במסירת שלוחי הבעל. ותניא בת"כ ומייתינן לה בפ"ד מיתות איש פרט לקטן, אשר ינאף את אשת איש לאשת קטן, אשת רעהו פרט לאשת אחרים, פרט לקטן לפטור הנבעלת לקטן פחות מבן ט' שנים ויום אחד שאין ביאתו ביאה, כדאמרינן בע"ז באין מעמידין (ל"ו ב') מאימתי ראוי לביאה מבן ט' שנים ויום אחד שאין ביאתו ביאה. ותנן בנדה פרק יוצא דופן (נדה מ"ה א') בן ט' שנים ויום אחד שבא על אחת מכל עריות מומתה על ידו והוא פטור. ובסנהדרין בפ' בן סורר ומורה (סנהדרין ס"ט ב') אמר רב חסדא אמר זעירי הכל מודים בביאת בן ט' שביאתו ביאה, בפחות (מבן ט') אין ביאתו ביאה. ושעור זה הלכה למשה מסיני הוא, דהא בקראי לא כתיבי שעורא. והבי אמרינן בנדה בתחילת בנות כותים (ל"ב ב') בן ט' הלכתא. פרט לאשת קטן, פי' כל זמן שלא הביא ב' שערות. יש לשאול לענין מה גמירי דאין ביאתו ביאה כי אם לפטור נבעלת לו, א"כ למה לי קרא פרט לקטן דלמיפטר קטן לא אצטריך דקטן לאו בר עונשין הוא י"ל מטעם דלא מקריא ביאה לא פטרינן אלא עריות דביאה כתיבה בהו אבל באשת איש דנאוף כתיב בה איצטריך למפטרינהו דביאתו לא מקריא ביאה ניאוף מקריא. אי נמי הלכתא שאינה מודעת והפטור מן המקרא. פרט לאשת קטן פי' זה קטן שלא הביא שתי שערות. ותנן בן עשרים שנה שלא תביא ב' שערות יביא ראית שהוא כן עשרים והוא סריס ולא חולץ, פי' תורת גדול עליו מפרשינן והוא שנולדו לו סמני סריס. ובי לא נולדו לו סמני סריס עד במה תני ר' חייא עד רוב שנותיו. אמר רבא ביוצא דופן (נדה מ"ו א') הגיעו לכלל שנותיהן אינם צריכין בדיקה, חזקה הביאו סמנים ושנותיהם פי' י"ב שנת ויום אחד לזכר. פרט לאשת כותים פי' ארוסת כותים בן נשואת כותים ממעטי ממיתה, דתניא בסנהדרין (ע"א ב') פ' בן סורר ומורה. בן נח שבא על אשת אביו ונתגייר פטור, וטעמא דנתגייר הא לא נתגייר חייב אלמא דבנשואה קאמר דאילו בארוסה קודם שנתגייר פטור כדמפרשינן בסנהדרין פ"ד מיתות (נ"ז ב') בעולת בעל יש להם נכנסה לחופה ולא נבעלה אין להם ומפרש התם דטעמא דנתגייר משום דאי עביד השתא לא מחייב. ואע"ג דמעטינהו קרא ממיתה מאסורא דאורייתא לא מעטינהו דתניא בקדושין פ"א (כ"א ב') וראית בשביה אשת יפת תאר, אשת אפילו אשת איש מדאצטריך קרא למשרי ביפת תאר ש"מ איסורא דאורייתא איכא. וני מיעט קרא דוקא ממיתה, וטעמא דמעוט גבי מיתה כתיב אשר ינאף את אשת רעהו יומת ולא אשת אחרים. והא דאמרינן הנך מת על חאשה אשר לקחת והיא בעולת בעל. ותני ר' חנינא בעולת בעל יש להם נכנסה לחופה ולא נבעלה אין להם דלגבי דידהו אצטריך קרא דאין

להם אישות לחייב גר הבא על אשת כותי לא אצטריך דהא נפקא לן מהאי קרא אשת רעהו פרט לאשת אחרים והכל בכלל המעוט בין ארוסה בין נשואה, וכי אצטריך קרא מעוט דבעולת בעל בכותי ואשת רעהו בישראל הבא על אשת הכותי למעוטי נכנסה לחופה ולא נבעלה בכותי דבעולת בעל בישראל באשת כותי, דאילו היכא דאיכא קדושין גרידא לא איצטריך קרא למעוטי דהא נפקא לן בקדושין בשלהי פ' האומר (ס"ח ב') דאין קדושין, דכתיב לא תתחתן בם. והבא על אשת איש בחנק אף על בת כהן אעפ"י שהיא בשריפה לרבנן למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה. דתניא בתחלת ד' מיתות (נ"א א') ובסוף פ' אלו הן הנחנקים (צ' א') היא מחללת באש תשרף היא בשריפה ואין בועלה בשריפה אלא בחנק בדין בועל נשואת ישראל. ובלא עדים או בלא התראה בכרת על קרא ואל אשת עמיתך כתיב באחרי מות ונכרתו הנפשות העושות :

מצוה יט

סימן יט

זוממי בת כהן. זוממי בת בהן נשואה בחנק אעפ"י שהיא בשריפה לרבנן ולר' שמעון הזוממין. בחנק כדתנן בסוף אלו הן הנחנקין (סנהדרין פ"ט א') כל הזוממין מקדימין לאותה מיתה חוץ מזוממי בת כהן. ותניא בגמרא (צ' א') ר' יוסי הגלילי אומר מה ת"ל לעשות לאחיו לפי שכל המומתין שבתורה זוממין ובועליהן כיוצא בהן. בת כהן היא בשריפה ואין בועלה בשריפה. זוממיה איני יודע אי הוקשו או לא הוקשו כשהוא אומר לעשות לאחיו לאחיו ולא לאחותו. והזהיר עליהם הכתוב בעשרת הדברות לא תענה ברעך עד שקר, ועגש במשנה תורה בשופטים ושוטרים דכתיב והנה עד שקר העד שקר ענה באחיו ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו. ותנן במכות פ' ראשון (ה' ב') אין העדים זוממים נהרגין עד שיגמור הדין שהרי הצדוקין אומרים עד שיהרג הנידון. אמרו להם הרי בבר נאמר לעשות לאחיו והרי אחיו קיים. פי' מעשות דריש דמשמע לעשות ולא עשה, אבל מאחיו לא דריש שהרי לאחר מיתה נמי נקרא אחיו כדכתיב לאחיו ולאחותו יטמא להם במותם ; א"כ מה ת"ל נפש הא אינם נהרגין עד שיגמר הדין. מן הדין לא הי' למנות דין זוממין בעמוד ערירות, אך אגב בת כהן ובועלה כללתיו. ודינו היה להקבע בעמוד איסורים הנעשים בדבור לפנים:

מצוה כ

ו"ו הרביעי

חייבי כרת ז'.

הבא על אחותו. אחות אביו. ואחות אמו. ואחות אשתו. אשת אחיו לאחר מיתת אחיו. אשת אחי אביו לאחר מיתת דודו. והנדה.

סימן כ

אחותו בין מן האב בין מן האם. הזהיר עליה הכתוב בפרשת אחרי מות דכל (ויקרא י"ח ט') ערות בת אביך מולדת בית או מולדת חוצה לא תגלה ערותן. ותניא במכות פ"א (ה' ב') אין לי אלא בת אביו שלא בת אמו או בת אמו שלא בת אביו, בת אביו ובת אמו מנין ת"ל ערות בת אשת אביך מולדת אביך אחותך היא לא תגלה ערותה, עד שלא יאמר יש לי בדין אם הזהיר על בת אביו שלא בת אמו ובת אמו שלא בת אביו בת אביו ובת אמו לא כש"כ הא למדת שאין מזהירין מן הדין. וענש בקדושים תהיו דכתיב ואיש אשר יקח את אחותו בת אביו או בת אמו וראה את עדותה והיא תראה את ערותו חסד הוא ונכרתו לעיני בני עמם וגו' ותניא במכות פ"א (שם) אין לי אלא בת אביו שלא בת אמו, בת אמו שלא בת אביו, בת אביו ובת אמו מנין ת"ל ערות אחותו גלה עד שלא יאמר יש לי בדין הא למדת שאין עונשין מן הדין, ואחותו נקראת אפילו נולדה מחייבי כריתות ומחייבי מיתות ב"ד, דתנן ביבמות פ' כיצד (כ"ב א') מי שיש לו אח מ"מ זוקק אשת אחיו ליבום ואחיו (הוא) לכל דבר חוץ ממי שיש לו מן השפחה ומן הנכרית. ואמרינן מ"מ לאתויי מאי לאתויי ממזר, אבל אם הוליד אביו בת מן השפחה ומן הנכרית אינה אחותו מן האב שאחד האם היא מתייחסת כדתנן בקדושין (ס"ו ב') הולד כמוה איזו זו ולד שפחה ונכרית. שפחה מנלן (שם ס"ח) דכתיב האשה וילדיה תהיה לאדניה, נכרית מנלן א"ר יוחנן משום ר"ש בן יוחאי אמר קרא כי יסיר את בנך מאחרי, בנך הבא מן הכותי קרוי בנך ואין בנך הבא מן הכותית קרוי בנך אלא בנה. היכי משתמע ליה מקרא דכתיב לעיל מניה בפ' ואתחנן לא תתחתן בתך לא תתן לבנו ובתו לא תקח לבנך כי יסיר אותן בנך הגר את חתנו מאחריו, בנך מיותר הוא דהוה מצי למכתב כי יסירנו מאחרי וכתב בנך למדרש ולמעוטי שבנך הבא מן הכותית אין קרוי בנך אלא בנה. ולפי פי' זה אתי שפיר דאמר רבינא בסמוך ש"מ בן בתך הבא הכותית קרוי בנך. ורבותי פירשו בנך הנולד מבתך קרוי בנך ואירשא דקרא קאי דכתיב בתך לא תתן לבנו כי ימיר חותנך את בנך הנולד מבתך מאחרי. ולא נכון פי' דלא מיתמ' עליה אמר ר' שמעון בן בתך הבא מן הכותי קרוי בנך, דהא בבן בתך נמי קאמר. ואע"ג דהאי בשבעה גוים כתב מרבינן שאר

עכו"ם לר"ש מכי יסיר סוף פ' האומר בקדושין (ס"ח ב') ומקשינן הניחא לר"ש דדריש טעמא דקרא אלא לרבנן מאי טעמייהו אמר קרא ואחרי בן תבא אליה ובעלתה והיתה לך לאשה כלל דמעיקרא ליכא הוי. וולדה כמוה מנלן אמר קרא כי תהיינה וילדו לו כל היכא דקרינן כי תהיינה פי' תפישת קדושין קרינן ביה וילדו כל היכא דלא קרינן ביה תהיינה לא קרינן וילדו לו אלא לה. ויש לשאול דביבמות פ' כיצד (כ"ג א') ישנה לסוגיא זו ואמרינן התם הניחא לר' שמעון אלא לרבא מנא להו והוזקקנו לתרץ שם מאן תנא דפליג עליה דר' יוסי ב"ר יהודא ר' שמעון היא, ואינו מתרץ כדמתרצינן הבא דנפקא לן מקראי אחריני. ועוד יש לשאול דאמרינן ובעלתה והיתה לך אלמא יפת תאר לאחר גירותיה תפסי בה קדושין אעפ"י שנתגיירה בעל כרחה ובסנהדרין פ' כ"ג (כ"א א') אמרינן דתמר בת יפת תאר היתה ולכן היתה מותרת לאמנון בן דוד שלא היתה מתיחסת אחר דוד. ואמאי הא תפשי בה קדושין ותנן בקדושין (ס"ו ב') כ"מ שיש לה קדושין הולד הולך אחר הזכר. ואין לומר שנתעברה ממנו קודם גרות דאמרינן בקדושין פ"א (כ"ב א') ואחר כן תבא אליה ובעלתה מלמד שלא ילחצנה במלחמה. פירוש שלא יבא עליה עד שיעשה לה סדר האמור בפרשה, לכן צריך לפרש שלא ילחצנה לא יבא עליה בעל כרחה אבל מדעתה מותר קודם שיהיה בה תפישת קדושין אע"פ שעדיין לא נתגיירה, ודוד מדעתה בא עליה ונתעברה לתמר הלכך היתה מותרת לאמנון. תולדה לאחותו, אם היתה אחות מן האב, אם אחותו. ואם היא אחותו מן האם, אבי אחותו. תולדה זו לא מצאתי בתלמוד ובה"ג של רב יהודאי גאון מצאתיה:

מצוה כא

סימן כא כב

אחות אביו ואחות אמו. הזהיר עליהם הכתוב במקרא אחת בפ' קדושים תהיו דכתיב (ויקרא כ' י"ט) ערות אחות אמך ואחות אביך לא תגלה. והזהיר גם באחרי מות (שם י"ח י"ב) ערות אחות אביך לא תגלה שאר אביך היא, וכתיב (שם י"ח י"ג) ערות אחות אמך לא תגלה ותניא בתורת כהנים ומייתינן לה ביבמות בהבא על יבמתו (נ"ד ב') ערות אחות אביך ואחות אמך בין מן האב בין מן האם. אתה אומר כן או אינו אלא אחות אב מאב ואחות אם מאם והדין נותן וכו' ת"ל ערות אחות אמך וערות אחות אביך בין מאב בין מהאם. ועונש שתיהן באחרי מות דכתיב ערות אחות אמך וגו' ועליהן נאמר בסוף הענין ונכרתו הנפשות העושות מקרב עמם. ועמם שלום . תולדות שתיהן אם אחות אביו ואם אחות אמו, ובהלכות גדולות מצאתים :

מצוה כג

סימן כג

אחות אשתו. הזהיר הכתוב באחרי מות ואשה אל אחותה לא תקח לגלות ערותה עליה בחייה, ועניש בסוף הענין בכרת דכתיב ונכרתו הנפשות העושות, ולאחר מיתתה מותרת כדתנן בהחולץ (מ"ט א') אשתו שמתה מותר באחותה וטעמא דכתיב בחייה אלמא לאחר מיתתה מותרת, כדתנן והמקדש כל העריות שיש בהם כרת עובר בלאו דכתיב באחות אשה לא (תקח) פי' לא תקדש. ואמרינן בקדושין בסוף האומר (ס"ז ב') אידי ואידי באחות אשה ולא קשיא הא לכתחילה הא דיעבד. וכל עריות חוץ מנדה הוקשו לאחות אשה אע"ג דלא תפשי בהו קדושין עובר בקידושיה. תולדות אחות אשה זקוקתו מן היבם ובל היכא דצריכה גט מדרבנן אחותה אסורה מדרבנן כדתנן ביבמות פ' חרש שנשא (יבמות קי"ב ב') ב' אחין אחד פקח ואחד חרש נושאין ב' אחיות אחת פקחת ואחת חרשת מה פקח בעל פקחת מוציא אשתו בגט ואשת חרשת בחליצה, ואחותו חולצתו תולדה כדתנן בהחולץ (מ"א א') החולץ ליבמתו ונשא אחיו את אחותה ומת חולצתו ולא מתייבמת ואמר ר' שמעון כאן שנה רבי אחות גרושה מדברי תורה אחות חלוצה מדברי סופרים. ובהלכות גדולות מצאתי רביעית שבאשתו שניה לא הבנתי מה היא דתניא בפ' נושאין ביבמות (צ"ז א') ואיתא נמי בתוספתא דיבמות פ"ד הנטען על אשה אם באמה בבתה ואחותה. ובה"ג מוסיף וכן אם אביה ואם אמה וכן בת בתה ובת בנה, וטעמא שהנטענת רגילה בבית שלו ואתי לידי קלקול:

מצוה כד

סימן כד

אשת אחיו. לאחר מיתת אחיו או לאחר גירושין.

אשת אחיו. הזהיר הכתוב בפ' אחרי מות דכתיב ערות אשת אחיך לא תגלה. ותניא ביבמות בהבא על יבמתו (נ"ה א') ערות אשת אחיך לא תגלח בין מן האב בין מן האם. ומסקנא דריש להו מערות אחיו גלדי דמייתר, ומייתר נמי ערות אחיך. התם מפרש טעמא אמאי מצרכינן יתורא דאי לאו יתורא הוא הוי ילפינן מאשת אחי אביו שהיה מן האב ולא מן האם אף אשת אחיו מן האב ולא מן האם דהא דמו להדדי שניהם על ידי קדושין. ועניש בכרת שעליה נאמר בסוף הענין ונכרתו הנפשות. ועניש גם בקדושים תהיו ואיש אשר יקח את אשת אחיו נדה היא ערות אחיו גלה ערירים יהיו. הרי יש ב' עונשין, כרת דהיא מיתת עצמו קודם ששים כדאמר רבא בסוף מועד קטן (כ"ח א') מחמשים

עד ששים זו היא מיתת כרת, ערירי שהולך בלי בנים מפורש בת"כ ופירשו רבא בהבא על יבמתו (שם). ואותו עונש בערירות אינו אלא באשת אחיו מן האב ומפיק לה בת"כ מדכתיב אשר יקח את אשת אחיו נדה היא ערירים יהיו לא אמרתי אלא באשת אח שיש לה איסור והיתר והיינו אשת אח מן האב שיש לה היתר במקום מצוה, ומדקריה רחמנא נדה למד רב הונא בהבא על יבמתו (נ"ד ב') שיבמה שגירשה בעלה שהיא שלא במקום מצוה שאמורה ליבם בכרת מה נדה אע"פ שיש לה היתר בשעת איסורא בכרת אף אשת אח אע"פ שיש לה היתר לאחר מיתת בעלה, בחיי בעלה פי' לאחר גירושין בכרת, דאלו בלא גרושין בחיי בעלה הוי במיתת ב"ד דהא אשת איש הוי . ורבותי יש מהם שפירשו כרת שמת בלא בנים ואי אפשר להיות דהא מדרבנן בהבא על יבמתו לענין אשת אח מן האם, ולענין ערירות אמרינן בת"ב דאינו חייב אלא על אח מן האם כבר פרשתי למעלה דיליף מנדה, אלמא כרת וערירי תרי מילתא נינהו. ועוד דאמרינן במוע"ק מת קודם ששים זו היא מיתת כרת והא דלא חשיב ליה משום כבודו של שמואל הרמתי ושמואל היו לו בנים דכתיב ויהי כי זקן שמואל ובניו וגו' ועוד אמרינן במדרש אל תכריתו את שבט הלוי ממשפחות הקהתי אל תגרמו שימותו בעודם עובדים למשכן שימותו קודם חמשים שנה דכתיב מבן חמשים שנה ישוב מצבא העבודה וקרי לה כרת דכתיב אל תכריתו את שבט הלוי והלוים להם היה בנים אלמא מתים בעבודתם אעפ"י שיש להם בנים כרת קרי ליה. תולדה לאשת אחיו לא מצאתי :

מצוה כה

סימן כה

אשת אחי אביו לאחר מיתת דודו. הזהיר תורה עליה באחרי מות (ויקרא י"ח:י"ד "ד) ערות אחי אביך לא תגלה אל אשתו. לא תקרב דודתך היא. וענש בכרת שעליה כתיב בסוף הענין ונכרתו הנפשות. וענש גם בעריות בקדושים תהיו דכתיב ואיש אשר ישכב את דודתו ערות דודו גלה חטאם ישאו ערירים ימותו. ורמינן (יבמות נ"ה א') כתיב ערירים ימותו וכתיב ערירים יהיו הא כיצד יש לו בנים קוברם אין לו בנים הולך ערירי. ואשת אחי אביו אינה אסורה אלא אחי האב מן האב כדתניא בת"כ ומייתינן לה ביבמות בהבא על יבמתו (נ"ד ב') דאמרינן ודודתו דפשיטא ליה לתנא למן האב ולא מן האם מנלן אתיא דודו דודו כתיב הכא ערות דודו גלה וכתיב התם או דודו או בן דודו יגאלנו מה להלן מן האב ולא מן האם אף כאן מן האב ולא מן האם. והתם מנלן אמר קרא ממשפחתו יגאלנו משפחת אב קרויה משפחה דכתיב למשפחותם לבית אבותם ומשפחת אם אינה

קרויה משפחה. ואשת אחיו ואשת אחי אביו אין בהם חלוק בין היתה ארוסה להם או נשואה. ותולדותיה כדאמרינן ביבמות בפ' כיצד (כ"א ב'). אשת אחי האב מן האב ערוה, אחי האב מן האם שניה וגזרו רבנן על אשת אחי האם מן האם משום אחי האב מן האב וטעמא מאי דכולהו דבי דודו רבא קרו ליה ומסקנא התם הכי הוי. ראיתי בהלכות גדולות אשת דודו ערוה, אם דודו גזירה, פי' שניה:

מצוה כו

סימן כו

נדה. הזהיר עליה תורה באחרי מות דכתיב ואל אשה בנדת טומאתה לא תקרב לגלות ערותה. וענש בסוף הענין כרת שעליה כתוב ונכרתו הנפשות העושות. וענש גם בקדושים תהיו דכתיב ואיש אשר ישכב את אשה דוה וגלה את ערותה את מקורה הערה והיא גלתה את מקור דמיה ונכרתו שניהם מקרב עמם. ונדה נקראת כשהדם יוצא מן המקור דכתיב מקור דמיה אלמא המקור נקרא דם, וביציאת דם היא נדה נעשית דכתיב בפ' זאת תהיה ואשה כי תהיה זבה דם יהיה זובה בבשרה שבעת ימים תהיה בנדתה. והמקור נקרא חדר בלשון תלמוד כדתנן בנדה בפ' כל היד (נדה י"ז ב') החדר טמא, נמצא בפרוזדור ספיקו טמא שחזקתו מן המקור ולכך נקרא מקור שיש שם רבוי הדם ומקום נביעתו והחכמים בקיאין בדבר היכן קביעתו. ובחמשה מראות דם היוצאים מן החדר נעשתה נדה כדתנן בפ' כל היד (נדה י"ט א') חמשה דמים טמאים באשה האדום והשחור וכקרן כרכום וכמימי אדמה וכמזוג דכל הני יש להן אדמימות ואדום נקרא דם דכתיב ויראו מרחוק את המים אדומים כדם. ומן הדין לא היה לנו לאסור אלא אדום גמור אדום למעלה משאר אדומים דכתיב דם יהיה זובח בבשרה ובאדום גמור היה לנו להעמידו ואין באנו להוסיף עלינו להביא ראיה אבל מרבה דאחרים בנדה פ' כל היד (שם) מדמיה דמיה האמורין במקרא דכתיב בקדושים תהיו והיא גלתה את מקור דמיה, וכתיב באשה כי תזריע ביולדת וטהרה ממקור דמיה. ויולדת נקראת נדה דכתיב כימי נדת דותה תטמא, ומעוט דמיה שנים הרי כאן ד' ואף על גב דחמשה דמים תנן אמרינן שחור אדום הוא אלא שלקה.

וכך הוא המשפט נדה וזבה מן התורה, כשהיא רואת בתחלת אפילו בראיה אחת היא נדת וטמאה שבעת בין שופעת כל שבעה בין פוסקת מיד דכתיב דם יתית זובה בבשרה שבעת ימים תהי' בנדתה. אם פוסקת לערב שביעי טובלת וטהרה לבעלה ולא הטעינה הכתוב ספירת ואחר אלו הימים נכנסים אחד עשר ימים שכך דינן ראית פעם אחת הן

רב הן מעט ופסקה לערב מונה למחרתו נקי וטהרה, ראתה שני ימים ופסקה לערב סופרת למחרתו נקי וטהורה; ראתה ג' ימים נעשית זבה גדולה וטעונה ספירת ז' נקיים ועליה נאמר וספרה לה שבעת ימים ואחר תטהר. ואחרי ספירת ז' נקיים חוזרת לפתחה להיות נדה וטמאה שבעה הן בראיה אחת הן בראיות ז' ימים. ואלו הדינים מפורשים בסוף מסכת נדה לר' אליעזר בן עזריה הלכה למשה מסיני לר' עקיבא קראי ומפרש להו התם, ויען שהברייתא ארובה ומדרש המקרא לא כתבתיה. והכי תניא יכול הרואה ג' ימים בתחלה תהא זבה וכו', ואפילו לא יצא הדם לחוץ אלא שנעקר מן המקור ובא לפרוזדור טמאה להיות נדה בימי נדה וזבה בימי זבה כדתנן ביוצא דופן (נדה מ' א') כל הנשים מטמאות בבית החיצון שנאמר דם יהיה זובה בבשרה, פי' בעוד הדם בבשרה טמא. ותנן (שם) מטמאות כבעין החרדל ובפחות מכאן. והזבה בכרת כנדה שנאמר כל ימי זוב טומאתה כימי נדת טומאתה יהיה לה. ולאחר פסיקתה לנדות או ספירת ז' לזבה צריכה שתטבול .

ומנין לנו טבילה לנדה ראיתי בה"ג משום דאקשה רחמנא לזבה (דכתיב) כל ימי זוב טומאתה כימי נדת טומאתה תהיה טמאה היא. ולזבה מנין לר' שמעון למדנו בסוף נדה (ס"ז ב') מן המקרא דתניא ואחר תטהר אחר מעשה תטהר, פי' אחר טבילה, מאחר שהמעשה סתום יש לנו להעמיד (בדבר) שראינו שתלה הכתוב הטהרה במקום אחר והיינו טבילה. לרבנן דפליגי עליה דר' שמעון לא למדנו דדרשי ואחר תטהר אחד אחד לכולם, שלא תהא טומאה מפסקת ביניהם ואי משום דאיתקש זבח לזב הכתיב והזב את זובו לזכר ולנקבה ובזב כתיב ורחץ בשרו "במים חיים וטהר, אם כן היה לנו להצריך מים חיים לזבה כמו כן ותניא בתוספתא דמסכת זבין (פ"ג) הזב טעון ביאת מים והזבה אינה טעונה ביאת מים חיים. ונראה שהטבילה לרבנן נפקי להו מדאמרינן בסוף מס' ע"ז (ע"ה ב') אך במי נדה יתחטא מים שהנדה טובלת בהן וזבה ילפה מנדה דהא איתקש לה דכתיב כל ימי זוב טומאתה כימי נדתה תהיה. ולעולם אינה יוצאה מחוב ברת עד שתטבול כדאמרינן בשבת בבמת אשה יוצאה (ס"ד ב') והדוה בנדתה תהיה תהא בנדתה עד שתבא במים. וכשהיא טובלת עריכה שתכניס בל גופה במים ביחד שלא תכניס מקצתה ואחר כן תצא ותכניס מקצת האחר, דילפינן טבילה זאת מטבילה האמורה בפ' אמור אל הכהנים אצל קדשים דכתיב כי אם רחץ בשרו במים ובא השמש וטהר ואחר יאכל מן הקדשים מה ביאת שמשו כלו כאחת אף ביאתו במים בלו כאחת, ועוד ראיה שלא תטבול לחצאין מדתניא (בעירובין ד' ב') כל בשרו במים, מים שכל גופו ושיערו חכמים מי מקוה מ' סאה פי' עולה בבת אחת. וראיה זאת יש לדחות דאיכא למימר

פי' שבל גופו עולה שיעורא בעינא שיהא ראוי להכניס בהן כל גופו בבת אחת ואם הכנים אבר אבר שפיר דמי אחרי דאיתי לשעורין . וצריכה שתטבול במים שבאו ונקוו בידי שמים ולא במים שאובין דתניא בת"כ בפ' שמיני יכול מילא על כתפו ועשה מקוה בתחילה יהא טהור ת"ל אך מעין ובור מקוה מים, מה מעין בידי שמים אף מקוה בידי שמים, אי מה מעין שאין בו תפישת ידי אדם אף מקוה שאין בו תפישת ידי אדם ונוציא המניח כלים וקנקנים בראש הגג וספינה וחברם בראש הגג שהוא מחובר ונתמלאו מים ת"ל ובור, פי' מאחר שהם כלי חרש לא חשיבו ומבטלה תורת כלי מהם אע"פ שחקקם ולבסוף קבעם ולא דמו לצינור שחקקו ולבסוף קבעו שפוסל את המקוה דההוא של עץ והשיב ולא מבטיל.

נחזור לברייתא אי בור יכול יהיה טהור ת"ל מעיין מה מעין שעיקרו בקרקע אף בור שעיקרו בקרקע; אי מה מעין מטהר בכל שהוא אף מקוה מטהר בכל שהוא ת"ל "אך" מעין מטהר בכל שהוא אך שיהא בו רביעית ובדבר שגופו עולה בו פי' גוף הדבר שהוא מטביל עולה בו כגון מחטין וצינורות, והמקור. בארבעים סאה. אי מה מעין מטהר בזוחלין אף מקוה מטהר. בזוחלין ת"ל אך (מיעט) מעין מטהר בזוהלין ומקור. באשבורן פי' ולא בזוחלין, אבל מעין מטהר בכל ענין, שהמעין נקרא מעין בין בזוחלין בין באשבורן אבל מקוה אינו נקרא מקוה אלא א"כ ישנן באשבורן כדכתיב יקוו המים אל מקום אחד אלמא דבר שהוא במקום אחד שאינו זוחל נקרא מקוה ואין לנו להכשיר זוחלין אלא א"כ ילמוד ממעין, ומזה מעוט אך שאינו למד אבל מעין שאינו צריך למוד ממקוה שבכל ענין שם מעין עליו ולא ממעט ליה מאך שאך אינו ממעט אלא שלא ילמוד אחד מחבירו. ובין מעין ובין מקוה העוברים דרך כלי עץ שיש לו בית קבול נפסלו בו בי נעשו שאובין כדתנן בפ"ד במס' מקואות (משנה א') המניח תחת הצינור בין גדולים בין קטנים ואפילו כלי אבנים וכלי גללים ובלי אדמה פוסלין את המקוה. המניח טבלא תחת הצינור אם יש לה לבזבז פוסלת ואם לא אינה פוסלת זקפה להדיח בין כך ובין כך אינה פוסלת. אם המים עוברים דרך שפופרת מוציא בזו ומכניס בזו אחרי שאין לה עברת מים אינה פוסלת דתנן במקואות פ"ד (משנה ג') צינור שהוא צר מכאן וצר מכאן ורחבו מן האמצע אינו פוסל שלא נעשה לקבלה, ושיעורו וקבלתו בכל שהוא אחר שכונת החוטט והמתקן היתה לקבלה, כדתנן (שם) החוטט בצנור לקבל צרורות בשל עץ בכל שהוא בשל חרש רביעית ר' יוסי אומר אף בשל חרש בכל שהוא ירד לתוכו עפר ונכבש כשר פי' סתמו בעפר וכבש עליו ברגלים נתבטל קבולו. ואע"ג דתנן בעירובין פ' חלון (עירובין ע"ח ב') חריץ עמוק עשרה ורוחב ארבע מערבין שנים

ואין מערבין אחד ואפילו מלא תבן וקש, ומלא עפר וצרורות מערבין אחד ואין מערבין שנים ולא מצרכינן כבישות גבי חריץ שני דמבטל ליה טפי מבבלי. אי נמי יש לתרץ כדמתרצינן התם מההיא דאהלות דרמינן עלה בית שמלאו עפר . ואם קבעו ואח"כ חלקו אין תורת כלי עליו כדתנן (ב"ק ס"ז א' והוא מתוספתא) צנור שחקקו ולבסוף קבעו אינו פוסל את המקוה, קבעו ולבסוף חקקו פוסל את המקוה ונעשה במים שאובין ואין עליו תורת מקוה. ולהוציאו מתורת מעין פי' מתורת מים חיים אפילו אין לו בית קבול אם הוא דבר שמקבל טומאה כגון כלי מתכת שאין צריכין או כלי עץ הראוים לישיבה שמקבל טומאה בלא קבלה אם נמשך דרך עליו מוציאו מתורת מים חיים שלא לטהר אלא באשבורן כדין מקוה שדין הוצאה מתורת מים חיים בקבלת טומאה תלויה כדתנן במס' פרה (פ"ו משנה ד') ומייתינן לה בזבחים פ"ב (כ"ה ב') נתן ידו או רגלו כדי שיעברו המים לחברו פסולה, עלי קנים או עלי גפנים או עלי אגוזים בשרה זה הכלל דבר המקבל טומאה פוסל שאינו מקבל טומאה אינו פוסל. מנא הני מילי א"ר יוחנן משום ר' דוסאי בן אבא אמר קרא אך מעין ובור מקוה מים יהיה טהור קרי ביה יחיה טהור חירתו ע"י טהרה תהא, פי' על דבר שאינו מקבל טומאה חיותו כשר. והיינו דתנן בעדיות (פ"ז מ"ד) העיד ר' צדוק על הזוחלין שקילחן בעלי אגוזים שהן כשירין ואין לי לתת חלוק בין חיות של מי חטאת ובין חיות של מעין דהא מקרא דכתיב מעין מביא, הלכך צריך להזהר שלא לטבול ולא להטביל במעין המקלחים דרך סילונות של מתכת דרך זחילה כדין מעין אלא באשבורן (של) מ"ם סאה אין כדין מקוה שהסילון של מתכת מקבל טומאה אע"פ שאין בו בית קבול כדתנן (כלים פי"א מ"א) כלי מתכת פשוטיהן טמאים, וטעמא דכי כתיב שק דמיניה ממעטינן פשוטי בלי בכלי עץ וכלי עור כתוב בפ' שמיני דכתיב מכל כלי עץ או בד או אור או שק. הלכך מוציא הסילון של מתכת את המעין מכל דיני מעין לזחילה ולא כל שהוא נותן לו דין מקוה לאשבורן ולמ"ם סאין.

וצריך הטובל להזהר שלא יהא דבר חוצץ או על הכלי אם הוא מטבילנו דתניא בת"כ ומייתינן לה בעירובין (ד"ד ע"ב) וסוכה פ"א (ו' א') ורחץ את בשרו במים שלא יהא דבר חוצץ בינו לבין המים, ובין חתיכת קרח שקורין גלצא אע"פ שאין בו חציצה אין מטבילין בהן שאי אפשר שידבק הקרח על בשרו שלא תהיה גומא בקרח שאין מניחו לידבק בדבר הנטבל, ואותו מקום הוה ליה כיפין ותנן (חגיגה י"ט א') אין מטבילין בכיפין. הלכה למשה מסיני שאין חציצה פוסלת אלא ברובו המקפיד דאמר ר' יצחק בסוכה (ו' א') ובעירובין פ"א דבר תורה רובו מקפיד עליו חוצץ *] וכו' דבר הנטבל אנו למדין מבשרו לפסול בהם חציצה .

ויולדת יש לה דין נדה אפילו בלידה יבשתה בז' לזכר וי"ד לנקבה דכתיב אשה כי תזריע וילדה זכר וטמאה שבעת ימים וגו' ואם נקבה תלד וטמאה שבועים כנדתה ולאחר ז' לזכר וי"ד לנקבה יושבת על דם טוהר ל"ג לזכר וששים וששת ימים לנקבה דכתיב בזכר ושלשים יום ושלשת ימים תשב בדמי טהרה, ובנקבה כתיב וששים יום וששת ימים תשב בדמי טהרה. ושופעת מתוך ל"ג לאחר ל"ג, מתוך ז' לאחר ז' נחלקו בזו רב ולוי בנדה בפ' בנות כותים (צ"ה ב') רב אמר מעין אחד הוא התורה טמאתו והתורה טהרתו ולוי אמר שני מעינות הן נסתם הטמא נפתח הטהור נסתם הטהור נפתח תטמא ומסקנא (שם ל"ו א') הלכתא כותיה דרב בין לקולא בין לחומרא. ותולדות הנדה והיולדת, ליולדת היולדת על דם טוהר אסורה לשמש בסוף ימי טוהר בהכנסה לימי הטומאה אע"פ שאינה רואה. וכמה (פסחים קי"ג ב') אמר רבא עונה וטעמא מאי הואיל והוחזק מעין פתוח. לנדה (אתמר) (נדה ט"ז א') אשה שיש לה ווסת והגיע שעת וסתה ולא בדקה עצמה מצאתה טמא טמא טהור טהור ושמואל אמר אפילו מצאתה טהור טמא שאורח בזמנו בא ופירש ר' זירא דהיכא דבדקה עצמה כשעור ותם לווסתה פי' מידי בהא קאמר רב דטהור טהור אבל אחרה אחר הווסת אפילו טהור טמא דווסתות דאורייתא, פי' סמכינן עלייהו באלו הן דאורייתא דאורח בזמנו בא. ואע"ג דאיכא אמוראי דפליגי על ר' זירא ואמרי כרב דאמר טהור טהור אפילו לא בדקה כשיעור וסת לר' זירא חיישינן.

והרואה כתם במקום שיש לחוש שמאותו מקום בא טמאה. המקומות, פירשו חכמים בנדה בפ' הרואה כתם (נדה נ"ז ב') על בשרה כנגד בית התורפה טמאה, שלא כנגד בית התורפה טהורה. על עקבה ועל ראשה א' גודלה וכו'. ואותם מקומות שפרשו חכמים יורו למבינים על שאר מקומות להזהר בכל מקום שלה והסברא נותנת ומכרעת שיש לחוש שמאותו מקום בא, וקיי"ל כר' חנינא בן אנטיגנוס דאמר בפ' הרואה (נדה נ"ח ב') בין הרגה מאכולת בין לא הרגה תולה עד כגריס של פול, ואנן לא בקינן שפיר מהו גריס של פול הלכך צריך להזהר בכתמין לפי שקול הדעת שאין דם מאכולת ופרעושים רבה. ואפילו כתם גדול ויש לתלות בדברים אחרים כגון שיש מכה או בשוכבים עמה תולה כדתניא (שם במשנה) תולה בכל דבר שהיא יכולה לתלות אם יש לה מכה שיכולה להגרע ולהוציא ממנה תולה בה ותולה בבנה ובבעלה. נתעסקה בכתמים או שישבה בצד העסוקים בהם תולה הכל לפי שקול הדעת ומעורא שיש לתלות כתם הנמצא, ואין אנו בקיאים עתה במראה ה' דמים שאפילו ראשונים שלכן גדולים היו יראים לראות כדאמרינן בפ' כל היד (נדה כ' ב') ר' זירא לא חזא דמא רבא לא חזי דמא הלכך אם יש בכתם מעט אודם צריך לחוש.

דין בתולים אע"פ שמן הצדדים בא וטהור אסרוהו חכמים בבעילה שניה כדי שלא תטעה בדם מקור דאמרינן בנדה בפ' תינוקת (נדה ס"ה ב') בי קיימי ר' יוחנן וריש לקיש בתינוקת לא מסקי מינה אלא כדמסיק תעלא מבי כרבא אמרי בועל בעילת מצות ופורש. והאידנא שווינהו רבנן לכולהי נשים ספק זיבות כדאמרינן בתינוקת (ס"ז ב') אמר ליה רב פפא לרבא מכדי האידנא ספק זבות וכו' וטעמא דאמר ר' זירא (שם ס"ו א') בנות ישראל חן החמירו על עצמן וכו', ויולדות נמי חשבינן לה יולדות כזוב וצריכה שתשב ז' נקיים , וימי נדה ולידה שאינה רואה בהם עולים לה לספירת זבותה, פי' זבה קטנה אבל זבה גדולה לא משכחת בהו ימי נדה שכשהיא זבה גדולה לעולם לא תשוב לפתוח נדותה עד שתשב ז' נקיים שתצא מטומאת זבותה אבל זיבה קטנה משכחת לה בתוך ימי ספירתה ימי נדה שאינה רואה בהם שהיא חוזרת לפתח נדותה קודם נדות ספירתה לזבה קטנה והכי מוכח בעירובין פרק אין נערכין (ערכין ח' א') ובנדה (נ"ד א'). והכי הלכתא דימי נדה ולידה שאינה רואה דם עולין לספירת זיבתה דאמרינן בנדה בשלהי בא סימן (שם) אמר רב אדא בר אהבה בריה דרב יצחק זאת אומרת ימי נדה שאינה רואה בהן עולין לה לספירת זיבתה. ואמרינן התם (שם ב') תניא ראתה שנים ושלישי הפילה ואינה יודעת מה הפילה הרי זו ספק לידה ספק זיבה מביאה קרבן ונאכל וימי לידתה שאינה' רואה בהן עולין לה לספירת זיבתה ומסקינן ש"מ עולין לה ש"מ. וכן לאיתי בה"ג של רב יהודאי גאון שפסק שעולין. ועוד אביי ורבא פליגי בפ' בנות כותים (נדה ל"ז א') אביי אמר אינה עולה ורבא אמר עולה. אביי ורבא הלכה כרבא בר מיע"ל קג"ם והוא עד זומם ולא זאת . וכך אנו נוהגין שעולין בין ימי לידה בין ימי נדה, הלכך שופעת ד' ימים או ה' די לה בז' ימים ממ"נ אם ג' ראשונים סוף ימי זיבה ונעשה זבה גדולה ואינה חוזרת לפתחה עד שתשב ז' נקיים ואם שנים ראשונים סוף ימי זיבה הרי היא זבה קטנה יום ראשון של ספירתה הם ימי נדה שאינה רואה בהם שהרי ספירת זבה קטנה אינה מעכבת פתחה כדאמרינן בנדה ובעירובין ואע"פ שהם טמאים עולים לספירת ז'.

פולטת ש"ז יש לדקדק ויש לדקדק אינה סותרת ואפרש הדקדוקים בקוצר בתחלת יוצא דופן (נדה מ"ב א') אמרינן בעי רב שמואל בר ביסנא מאביי, פולטת ש"ז רואה הוי או נוגעת הוי למאי נפקא מינה לסתור ולטמא בכל שהוא ומסקינן רואה הוי וסתרה נראה לי כשקבלתו מן הזב קאמר דסתרה אבל כשקבלתו מן הטהור לא סתרה דהא אביי גופיה דאמר רואה הוי אמרינן בפ' בנות כותים (נדה ל"ז א') אין קושי סותר בזבה וטעמא דדבר שאינו גורם אינו סותר הלכך ש"ז דטהור שאינו גודם י"ל שאינו סותר

דש"ז דסתרה פי' רב הונא בהמפלת (נדה כ"ב א') שאינה סותרת אליו משום דאי אפשר בלא צחצוחי זיבה דהוי לה גורם. ואם תאמר הא אשכחן ר' אליעזר בב"ק פ"ק דאמר אי אפשר בלא צחצוחי זיבה דתניא ש"ז של זב מטמא במגע ולא במשא דברי ר' אליעזר, ר' יהושע אומר אף מטמאה במשא לפי שאי אפשר לה בלא צחצוחי זיבה מכלל דר' אליעזר סבר לה כר"א דאמר בפ' בנות כותים (נדה ל"ז א') דקושי סותר אע"פ דלא קיימי לן הכי אלא כדאמר אביי דאמר אביי (שם) נקטינן אין קושי סותר בזיבה. וא"ת הלא רב הונא לא הוזקק לתלות בצחצוחי זיבה אלא משום דקסבר נוגע הוי אבל אי רואה הוי בלא טעם צחצוחי זיבה סותר אע"פ שאינו גורם ופליג על רב הונא ואמר רואה הוי ר' מלאי ביוצא דופן (נדה מ"ג ב') אמר ר' מלאי משום ר' אלעזר בר שמעון שכבת לרואה במשהו, אלמא רב הונא ור' מלאי סברי אע"פ שאינו גורם סותר, הא לא קשיא רב הונא לא קיי"ל כוותיה והא דר' מלאי לא קשיא דידי דסבריה רואה הוי מסתר לא סתר ואביי ורבא ורב יוסף לכולהו שמעון להו ביוצא דופן דאמרינן פולטת רואה הוי אלמא לא בעינן גורם, וקשיא נמי דאביי אדאביי דאמר אין קושי סותר דגורם בעינן הא לא קשיא דכולהו מצינן לאוקומי כשקבלה מן הזב ומשום דאי אפשר בלא צחצוחי זיבה דבועלה ואיה סתרה מידי דהוי אבועלה אע"ג דצחצוחי זבה דבועלה הוי לא הוי גורם לגביה דידה, כיון דהוי גורם לגביה דידיה גורם דחוי לפי פירוש זה אמרינן דפולטת סותרת. ורש"י זצ"ל פי' דלא מצרכינן גורם אלא למסתר ז' אבל יום אחד אע"פ שאינו גורם מידי דהוי אש"ז. ולפי פירוש זה יש לומר דפולטת אפילו קבלה מן הטהור סתרה יום אחד הלכך יש לחוש לדברי הגאון בסותרת ופולטת במקום ששפעה ג' ימים שיש לומר ימי בזבה קיימא כולהו ספק זיבות שוינהו רבנן דקיי"ל שראוי להזריע עד שש עונות שלמות, הלכך לאחר פסיקתה יום ראשון לספירתה עדיין אינו מסריח וסותרת דשש עונות שלימות בעינן דאמר רבא ביוצא דופן (נדה מ"א ב') משמשת כל שלשה ימים אסורה לאכול בתרומה אי אפשר שלא תפלוט ומסתמא ג' ימים שלמים קאמר, ואע"ג דפליגי תנאי בשבת בפ' ר"ע (שבת פ"ו א') כרבא קיי"ל, הלכך מנהג כשר אשה ששמשה סמוך לראייתה ושפעה ג' ימים ובסוף נ' ימים פסקה שלא תתחיל ספירת ז' נקיים ברביעי לרעיתו תאחר עד מלאת ג' ימים ו' עונות לשמושה שיבא ש"ז לידי סרחון שמא תפלוט ותסתור. ואין להביא ראיה להתיר מדאמרינן ביוצא דופן (שם) מכלל דכי אמר רבא דאזלא בכרעה בהדי דאזלא שדתא אלמא הולכת משלכת, אלמא אין לחוש לסתירת פולטת בהלכה זו אינה ראויה דהא אמרינן עלה וכי תימא דלמא אשתייר אלמא חיישינן לנשתייר ואין לדחות ולומר דלמא אשתייר לפי דברי רבא אמר התלמוד מ"מ

לא חיישינן לשיור ' הלכך יפה ונעים להחמיר בספירת פולטת, ובשופעת אחד או ב' ימים נראה שאין לחוש דהא זבח היא ודי לה בספירת יום אחד ואע"ג דאמר ר' זירא בנות ישראל הן החמירו על עצמן שאפילו רואות טיפת דם כחרדל יושבות עליו ז' נקיים דספק זיבות גדולות שווינהו, התם היינו טעמא דגזרינן רואה יום אחד אטו רואה ג' ימים או ד' או ה' ימים אבל בסתירת פולטת דליכא למיחש ולמיגזור אלא אטו רואה ג' ימים, אבל בד' או בה' ליכא למיגזר שהרי כבר בא לידי סרחון י"ל שלא החמיר ולא גזר ר' זירא על זאת; פרשתי צדי היתר ואיסור והמחמיר בכולן ינוחו ברכות על ראשו ויאריך ימים ושנים.

ויום שפוסקת בו אינה סופרתו למנין ז', דתנן (נדה ל"א ב') בנות כותיים נדות מעריסתן והכותיים מטמאין משבב תחתון בעליון מפני שהן בועלי נדות. ותניא (נדה ל"ג א') מאי טעמא שיום שפוסקת סופרתו למנין ז'. ואע"ג דאקשינן רמי בר חמא עלה ואנן נמי נספריה דקיימא לן מקצת היום ככולו ולא ידעי לתרוצי פרכא אברייתא סמכינן כי הברייתא לא נתבטלה מכח הפרכא דהא חזינן דמקשינן מינה לרב בפ' תנוקת (נדה ס"ט א') דאמר רבא זבה שהפרישה בטהרה כשלישי שלה סופרתו למנין ז'. ואקשיה ורב ככותאי אמרה לשמעתיה דאמר יום שפוסקת בו סופרתו ומתרציה כי קאמר רב לבר משלישי. ואע"ג דספק זבות שווינהו אינה טובלת אלא למוצאי שביעית ערב ח' כדאמרינן בתינוקת (נדה ס"ז ג') א"ל רב פפא לרבא מכדי ספק זבות שווינהו ליטבלינהו א"ל משום דר' שמעון דתניא ר"ש אומר ואחר תטהר אחר מעשה תטהר פי' אחר טבילה אכל אמרו חכמים אסור לעשות כן פי' לטבול, שמא תבא לידי ספק, שמא תבעל לאחר טבילתה ואחר תראה בו ביום וסתרה ספירתה ונמצא בועל זבה למפרע. ואין לפרש אסור לבעול אבל בטבילה מותרת שהרי שאל ליטבלינהו ולא שאל לישתרו ועל כן השיב שאסור. ואין להביא ראיה שהתיר ר"ש לטבול דאמרינן בהמפלת (נדה כ"ט ב') האשה שיצאה מלאה וחזרה רקנית והביאה וכו' ומוקמינן להההיא כר' שמעון ואמרינן שבוע שלישי מטבלינן אומ' ויולדת נקבה בזוב היא, אינה ראויה דהתם כיון דלא משתריא בליל ח' לא אסרינן טבילתה ביום ו' אבל במקום דמשתריא בליל ח' כיון שהיא מצפה לתשמיש בליל ח' גזר ר' שמעון על טבילתה ביום ז' שמא תקדים לשמש. אי נמי למימר אע"ג דלא אסר ר' שמעון אלא תשמיש אבל טבילה שרי, רבא אמר אפילו טבילה אסר והכי קאמר ולא מטבלינן לה ביממא דשבעה משום דר' שמעון, פי' בי היכי דגזר ר' שמעון בתשמיש גזרינן אנן בטבילה. ואמר רבא (נדה ס"ו א') תבעוה לינשא ונתפייסה צריכה שתשב ז' נקיים וטעמא כיון דמחמדא יש לחוש שמא ראתה ולאו אדעתיה .

והנדה יען שהיא רגילה עם בעלה החמירו בה יותר משאר עריות כדתנן בשבת פ"א (שבת י"א א') לא יאכל הזב עם הזבה מפני הרגל עבירה, וה"ה שלא ישתה, שהרי שנינו שם (שבת י"ג ב') שענשו התלמוד על מה ששותה עם אשתו נדה כדתניא התם בימי ליבוניך מהו אצלך אמרה אכל עמי שתה עמי והשיב אליהו ברוך המקום שהרגו ועל כל מה שאמרה הענישו שאם לא יכן למה הוזכר בברייתא שותה ואם הבעל שותה תחילה מותרת אשתו לשתות אחריו דלא יאכל תנן וה"ה לא ישתה תנן, לא תאכל ולא תשתה לא תנן, וטעמא שיצרו של איש גדול יותר מהרהר אחר שתייה, ואם מריקים כוס ששתת בו לכוס אחר וחוזרים ומריקים לכוס ראשון מותר מאחר שיש שינוי בהרקת כוסות אין זה עמה . ובכתובות פ' אע"פ (כתובות ס"א א') אמרינן כל מלאכה שהאשה עושה לבעלה נדה עושה לבעלה חוץ ממזיגת הכוס והצעת המטה והרחצת פניו ידיו ורגליו. פי' מזיגת הכוס ומושטת לו אבל מזיגה בלא הושטה שרייא, דהא שרינן התם כדאמרינן (שם) מחלפא ליה כשמלא, ומנחא ליה אשרשיפא, ואחרי שאין איסור אלא בהושטה והזכירו מזיגת הכוס למדנו שאין איסור אלא כששניהם יחד מזיגה והושטת כוס מזיגתה בלא שינוי, אבל בהושטת שאר דברים שלא בכוס מזיגה מותרת אך שלא יגע בבשרה. והצעת המטה אמרינן התם בפניו אסירא שלא בפניו שריא. ואע"פ שהחמירו בנדה יותר משאר עריות לענין אכילה ושתיה, לענין יחוד הקלו בה שאסור משאר עריות מותר בנדה כדאמרינן בסנהדרין (ל"ז א') א"ל ההוא מינא לר' אבהו אמריתו שרי להתיחד עם הנדה וכו' וטעמא שאי אפשר לו שלא להתייחד עם אשתו נדה ואין גוזרין גזירה על הצבור אלא א"כ רוב הצבור יכולין לעמוד בה. ואע"ג דיחוד אסור מדאורייתא בשאר עריות, כדאמרינן בע"ז בפ' שני (ע"ז ל"ו ב') ובסנהדרין (כ"א ב') ובקדושין (פ' ב') כי יסיתך אחיך בן אמך בן מתייחד עם אמו ואין מתייחד עם כל עריות שאין להם היתר דומיא דאמו אבל נדה יש לה היתר ובמה מצינן אין ללמוד דאינו דומה מי שיש לו פת בסלו לשאין לו. ועוד יש תולדה אחרת והיא מדאורייתא, ויען שאין חייבין עליה תולדה הראיתיה תולדה. דתניא בשבועות פ' ידיעות הטומאה (שבועות י"ח ב') ובנדה פ' האשה (ס"ג ג') והזהרתם את בני ישראל מטומאתם אמר ר' יאשיה (מכאן) אזהרה לבני ישראל שיפרשו מנשותיהן סמוך לווסתן וכמה אמר רבא עונה. פי' אותה עונה שהיא רגילה לראות מט"ו לט"ו ביום אסורה כל יום ט"ו ואם בלילה אסורה ליל ט"ו שהעונה הוא או יום או לילה. ואם אינה רגילה לראות בתחילת העונה לעולם אינה אסורה אלא אותה העונה וזה הדין באשה שווסתה ימים אבל באשה שווסתה לסמנים אחרים ולא לימים כדתנן (שם ס"ג א') ואלו הן ווסתות מפקחת ומעטשת חוששת כפי כריסה בשפולי מעיה

כמו צמרמרת אוסרין וכל כיוצא בה וכל שתקבענה ג' פעמים הרי זה ווסת. הלכתא מי שווסתה בסמני גופה ולא לימים או באכלה שום וראתה אכלה פלפלין וראתה מותרת עד שיגיעו אותם הסמנים, ובספירתה ז' נקיים צריכה שתבדוק עצמה בכל יום. ואם לא בדקה אלא יום ראשון ויום ז' בדיעבד טהורה דקיי"ל כר"א דתנן בפרק תינוקת (נדה ס"ח ב') הזב והזבה שבדקו עצמן ביום הראשון וביום השביעי ומצאו טהור ושאר הימים לא בדקו ר"א אומר הרי אלו בחזקת טהרה, ר' יהושע אומר אין להם אלא יום ראשון ויום ז' בלבד, ר' עקיבא אומר אין להם אלא יום שביעי בלבד, ואנן כר' אליעזר קיי"ל דרב ס"ל כר"א דאמרינן בגמרא התם (נדה ס"ט א') אמר רב נדה שהפרישה בטהרה לבד משלישי שלה סופרתו למנין שבעה ואמרינן פשיטא ל"צ דלא בדקה עד יום שביעי ואשמעינן דר"א סבר סופו אעפ"י שאין תחילתו. מיהו בסופן אעפ"י שאין תחלתם לית הלכתא כוותיה דרב דהא ר' חנינא פליג עליה דרב ופי' דר' אליעזר תחלתו וסופו בעי. וראיה עוד דהלכה כר"א בנדה פ"א (נדה ז' ב') אמר רב יהודה אמר שמואל הלכה כר"א בארבע, חדא הא, ואידך דתנן. הזב והזבה שבדקו עצמן ביום הראשון וביום השבעה טהורה וכו' ר' אליעזר אומר אין להם אלא ראשון ויום ז'. ועוד ראיה דאין הלכה כר' יהושע ור"ע דרבנן פליגי עלייהו דתנן (שם ס"ח א') וחכמים אומרים אפילו שנים ושלשה בנדתה בדקה ומצאה טהורה ושאר הימים לא בדקה אלא אחר מכאן בדקה ונמצאת טמא והרי זו בחזקת טהורה. ואע"ג דלא קיי"ל בהא אלא בר"א וכדפריש ר"ח דתחילתן וסופן בעינן, מיהו דלא כר"י ורבא שמענו. ואין לחלוק בין נדה לזבה מטעם וזבה היא טמאה טפי מנדה, כדתנן (נדה ל"ט א') אבל ימי הזב והזבה הרי אלו בחזקת טהרה יום בחזקת טהרה, והא דלא תני אלה הזב והזבה משום דתנא י"א יום ימים הרי שנים לזבה תנא נמי זבה.

וכשהיא בודקת עצמה בודקת בצמר לבן או בפקולין שקורין קוטון בלע"ז או בבגד פשתן לבן ישן שהוא רך ולא בחדש מפני שהוא קשה ואין הדם נדבק בו. ואמר אביי (נדה י"ז א') הני שחקי דכתנא מעלו לבדיקה. וצריכה שתכניס הבגד שהיא בודקת בפנים בחורין ובסדקין כדאמרינן בפרק א' בנדה (ה' א') אמר ר"י אמר שמואל עד שלפני תשמיש אינו ממעט כפקידה מאי טעמא אמר רב קטינא מתוך שמהומה לביתה אינו מכניסתו לחורין ולסדקין, אלמא הכנסת חורין וסדקין הוי בדיקה מעליא בענין אחר לא. וכאשר החמירו חכמים ונתנו תולדות לאבות הנדה כך תקנו תולדות לטבילת הנדה לפסול טבילתה מדרבנן שכל מקוה חסר שאין בו מ' סאה ונפלו לתוכן ג' לוגין אע"פ שהכשרו בסוף במים הראוים פסול מדרבנן כדתנן. בפ"א בעדיות (מ"ג) ומייתינן לה בשבת פ"א (שבת

ט"ו א') עד שבאו שני גרדיים משער האשפות והעידו מפי שמעיה ואבטליון שלשת לוגין מים שאובין פוסלים את המקוה וקיימו החכמים את דבריהם. פי' מקוה חסר מארבעים סאה אבל שלם אינו פוסל דתנן במקואות פ"ג ספק מים שטהרו חכמים ספק נפלו ספק לא נפלו, ספק יש בו ארבעים סאה ספק אין בו ארבעים סאה, ב' מקואות אחד יש בו מ' סאה ואחד אין בו מ' סאה נפל לאחד מהן ואינו יודע לאיזה מהן נפל ספקו טהור מפני שיש לו במה יתלה. ותנן נמי בפ"ה ג' מקואות בזה עשרים סאה ובזה עשרים סאה מים שאובין והשאובין מן הצד וירדו ג' וטבלו מהן ונתערבו המקואות, המקואות טהורין והטובלין טהורין, ואותו פסול דג' לוגין מדרבנן כדתנן ואינו יודע לאיזה מהן נפל ספיקו טהור ואי הוי פסול מדאורייתא לא הוה מכשריה בהאי ספק כדאמרינן ביבמות בשלהי הערל (פ"ב א') וסבר ר' יוחנן תרומה בזמן הזה דאורייתא והתניא שתי קופות אחת של חולין ואחת של תרומה ולפניהן ב' סאין אחד של חולין ואחד של תרומה ונפלו אלו לתוך אלו מותרין שאני אומר חולין לתוך חולין נפלו ותרומה לתוך תרומה נפלה ואי מדאורייתא לא אמרינן שאני אומר. והיינו דאמרינן בב"ב בהמוכר את הבית (ב"ב ס"ו ב') שאיבה מדרבנן פסול דג' לוגין שאובין מדרבנן, ומעיין אע"ג דמדאורייתא מטהר ברביעית בדבר שכל גופו עולה בו, הצריכו חכמים מ' סאה מדבריהם ובטלו להההוא רביעית כדאמרינן בפרק ג' מינין (נזיר ל"ח א') אמר ר' אליעזר עשר רביעיות הן כו' ומקשינן והא איכא רביעית דמקוה פי' רביעית דאתי ממקוה שיש בו מ"ם סאה דכיון דמהכשרא דמקוה קאתו כשר מדאורייתא כדאמרינן בזבחים פ"ב (זבחים כ"ב א') אמר רב פפי אם קדח רביעית במקוה שיש בו מ"ם סאה מטבילין בו מחטין וצינוריות דמהכשרא דמקוה אתי ואפילו אין בקדיחתו כשפופרת הנוד. ומשנינן בנזיר בר מההיא דבטלוה רבנן והצריכו עירוב כשפופרת הנוד, פי' הנקב כשפופרת הנוד, אבל למוצא המים אינו צריך אלא טופח להטפיח כדתנן (טהרות ספ"ח) ומשקה טופח לא הוי חיבור הא טופח להטפיח הוי חיבור. ויש לנו לומר כאשר בטלו רביעית דמקוה בך בטלו רביעית דמעין דאי לאו הכי הוה מקשי והא איכא רביעית דמעין אלא מאי כולה רביעתא בטלו האמורין לא הוה ידע דבטלוה. אי נמי י"ל להכי לא מקשינן דכל שהוא דמעין מפי' בפחות מרביעית. ואין לומר דעדיין בימי רב פפי לא בטלוה, דהא ר' אליעזר קדים לרב פפי טובא, ואמרו חכמים (נדה ס"ו ב') אשה לא תטבול בכל מקום דבעיתא, דאמר שמואל בר רב אשה לא תעמוד על גבי כלי חרש ותטבול, והוא הדין אסילתא ומפרשי טעמא משום דבעיתא. ומהאי טעמא אמר שמואל בר רב יצחק (שם) אשה לא תטבול בנמל, פי' מקום הספינות ובני אדם שם ובעיתא מבשת בני הספינות ולא טבלה שפיר

וכן פי' רבינו חננאל ז"ל. ולא גרסינן ביה אע"ג דהשתא ליכא למימר בדדיוני נפלי. ותנן במקואות פ"ב (משנה י') מקוה שיש (בו) מ"ם סאה מים וטיט ר' אליעזר אומר מטבילין במים ואין מטבילין בטיט, ר' יהושע אומר בטיט ובמים, באיזה טיט אמרו שהקנה (יורד) בו מאליו. ר' יהודא אומר מקום שהמשקולות יורדות שם באיזה טיט שהמים צפין על גביו, אם הן המים מצד אחד ומודה ר' יהושע שמטבילין במים ואין מטבילין בטיט, דסימן אחד קצבו חכמים האמוראין לטיט ולא לחלוק על התנאים אך שניהם שוין. ואי זה סימן אחד בזבחים פ"ב (זבחים כ"ב א') אמרינן למאי אילימא למעוטי טיט הנדוק חיכי דמי אי דפרה שוחה ושותה ממנו אפילו לרביעית נמי ואי דאין פרה שוחה ושותה אפילו למקוה נמי לא למדנו שכל מים בהן כ"ב שאין פרה שוחה ושותה מהן אין עליהם תורת מים, הלכך צריכה אשה להזהר שלא תטבול במי אגמים מקום הטיט, שלא תכנס תליה בטיט שאין פרה שותה, דחוה ליה ההוא מקום היבשה גמורה והכי תנן במס' מקואות פ"ד הטביל בו את המטה אע"פ שרגליה שוקעות במים בטיט העבה טהורה שהמים מקדימים פי' כבר עלתה טבילה למטה קודם שהגיעו רגליה בטיט עבה, אבל לא עלתה טבילה קודם לכן לא. ואע"פ שיש מים מרובין שעור טבילה לבד הטיט, ביון שהטיט עבה שאין הפרה שוחה ושותה במים, מקום יבש חשבינן ליה, ואם הטיט צלול שפרה שוחה ושותה, אע"פ שהטיט דבוק על בשרה במעוט והיא אינה מקפדת אינו חוצץ אבל אם היא מקפדת חוצץ וגזרו מעוט המקפיד משום רובו שאינו מקפיד ועל רוב שאינו מקפיד משום רוב המקפיד, ואע"פ שהוא לה חוצץ והא דתניא (זבחים ל"ה א') הדם והדיו והחלב יבשים, חוצצים לחים אינם חוצצים התם מטעם הקפדה הוא על יבש דרך בני אדם להקפיד ועל לח אין דרך בני אדם להקפיד אבל אם מקפיד חוצץ והמפרש טעמא מפני שהמים נכנסות בלח, נראה לי שטועה, דמאי אינן נכנסות שאין לך לח יותר מיין ואמרינן שלהי פ"א (כ"ו ב') מיא יקירי ושכבא תתאי ופירי קפי לעילאי ולא סלקא להו השקה. ואין לתת חלוק בין השקה לטבילה דתניא בזבחים פ' התערובת (זבחים ע"ח ב') חלוק דלי מלא רוקין והטבילו באלו לא טבל, ורוק לח הוא. ואין לתת חלוק לשאינו מלא דתניא בתוספתא דמקואות (פ"ח) כלי שהוא מלא יין והטבילו אם בטל מראיו טהור, פי' שנתערב יפה ואם לאו טמא, מלא יין וחלב אם לבו מראין עליו טהור ואם לאו טמא. אמר ר"י שמעתי שאפילו כולו מהזיק כור אין בו אלא רביעית כאלו לא טבל. וראיה עוד דבהקפדה הטעם תלוי דתניא בתוספתא (מקואות ס"ו) הדם והדיו והחלב ושרף תושקמה ותאנה לחים אין חוצצים ושאר כל השרפים בין יבשים ולחים חוצצין מפני שהן שטף לכלוך פי' דרך העולם להקפיד עליהם שאינו אלא לכלוך. ואין

להביא ראיה דלאו בהקפדה תליא מילתא, כדאמרינן בזבחים פרק כל הפסח שבח הוא לבני אהרן שמהלכים עד ארכובותיהן בדם, ופרקינן והא הוי חציצה ומשני לח הוא ותנן הדם והחלב והדיו כו' התם נמי בהקפדה תליא מילתא; דבין בטל הדם לרגלו הוי כאלו אין דבר בין רגלו לרצפה ולהכי לא הוי חציצה. ומעוט שערו נמי נראה דלא חייש אלא במקפיד, דאמרינן בשבת פ' במה אשה יוצאה (שבת נ"ז א') לענין שיער דנטיפין אי משום קפידא הא קפדי. והא דאמרינן (נדה ס"ז א') נימא אחת קשורה חוצצת מטעם מקפיד הוא.

ורבותינו יש מהם פרשו טעמא דנמל משום חציצת טיט וברובו וליתא אלא משום בעיתא. והיינו דאמרינן עלה בשלהי נדה (שם) אבוה דשמואל עביד לבנתיה מקוואות ביומי ניסן ומפצי ביומי תשרי, פי' טובלות היו במקום נמל ועושה להן מחיצות של מפצי לצניעות שלא יראו אותן בני הספינות ויבעתו מבשתם ולא יטבלו כראוי. מקוואות ביומי ניסן, אמרינן בפ' אחרון דבכורות (נ"ה ב'), יבמה יוצאה אשה סבר לה כרב דאמר מטרא במערבא סהדא רבא פרת, סבר שמא ירבו הנוטפים על הזוחלין והוו להו שאובין פי' נפסלו לטבול בהם דרך זחילה בפסול שאובים בכל ענין דתנן (מקואות פ"ה מ"ה) הנוטפין במקוה ומקוה פרשנו למעלה שדינן באשבורן ולא בזחילה. ואין לומר למה לא יבטלו נוטפין בזוחלין ראשון כדאמרינן בשלהי ע"ז (ע"ג א') מקוה המקלח מצרצר קטן לבור אפילו כל היום כולו ראשון ראשון בטל, דהתם בידי אדם הוי, דהיינו טעמא דראשון ראשון בטל שכל שעה ביד המערב לפסוק שלא לערב יותר הלכך לא חשבינן לי' כאלו נתערב בבת אחת, אבל במקום שהתערובות בידי שמים שאין בידי אדם להפסיק כגון רביית נוטפין בזוחלין חשבינן נתערב הכל בבת אחת. והיינו נמי טעמא דלא מבטלי גדולי איסור והיתר כדאמרינן בחולין (קט"ז א') כתיב המלאה וכתיב הזרע כיצד זרוע מעיקרו בהשרשה, זרוע ובא הוסיף אין לא הוסיף לא כדתנן המעביר עציץ נקוב בכרם הוסיף בר' אסור ולא מבטלי ראשון ראשון, וגלי קרא וילפינן מינה לכל תערובת בידי שמים , ואמר אין המים מטהרין בזוחלין אלא פרת ביומי תשרי בלבד, דחיישינן לרביית נוטפין. פי' רבינו יעקב ז"ל דלא קיי"ל הכי אלא כאידך דשמואל קיי"ל דאמרינן התם בבכורות פ' אחרון תניא ר' מאיר אומר יובל שמו ולמה נקרא שמו פרת שמימיו פרין ורבין. וחכמים כמו כן מסייעי ליה לשמואל דאמרי נהרא מכפיה מיברך. ורבנן לא פליגי עליה אלא בשמא. ומימיו פרין ורבין גרסינן בתרווייהו דאי לא תימא הכי אדמסייע ליה מר' מאיר ליקשי ליה מדרבנן אלא ודאי מתרווייהו מסייעי ליה לשמואל. ואמרינן נמי בתענית פרק שלהי סדר תעניות (כ"ה ב') ר' שמעון בן אלעזר אומר אין לך טפח שיורד

מלמעלה שאין טפחיים עולין כנגדו מלמטה, פי' כשרבו הגשמים שהשקו הארץ כעובי טפח למעלה עלה התהום והשקה ולחלח הארץ מתחת טפחיים, וכיון שהתהום עולה סילוני הנהרות מגבירין ומתגברין הנהרות. למדנו שהתהום מגביר הנהרות, וראיה דקה היא זאת. ועוד ראיה דתנן במס' פרה פ"ה מימי קרמיון מי פוגה פסולים למי חטאת שהם מי ביצים מי הירדן מי ירמוך פסולין מפני שהם מי תערובות דשאר נהרות אלמא לא חיישינן לרביית נוטפין. ואע"פ שאנו צריכין לתרץ אליבא דרב ואבוה דשמואל לחד לישנא דהנהו נהרות יושבין על ההרים ואין זחילת נטיפת ההרים באה בהם ושנוי דחוק הוא זה דהא חזינא דירדן בין ההרים יושב וזחילת נטיפת ההרים באה בו אפילו הכי אי לאו טעמא דמי תערובות הי' כשר וקא רביית נוטפין, הלכך נהרא מכפיה מבריך קיי"ל, מיהו לנהרות קטנות יש לחוש לרביית נוטפין מסברא וממתניתין דתנינן במס' פרה פ"ה המים המכזבין בפולמוסיות ובשני בצרת כשרים ור' יהודה פוסל. הלכך צריך לתת לב אם הנהר הקטן כ"ב שאם היה בארץ ישראל מקום שאין הנשמים מצויין היה מכזב פעם אחת בשבוע חיישינן ביה לרביית נוטפין, ולבורות ולמעינות שאין נטיפת זחילת הארץ זוחלת בו לא חיישינן בהו לרביית נוטפים. בסוף פ"א בתמורה (י"ב ב') תניא ג' לוגין מים שאובין שנפלו למקוה בין בשנים וג' כלים ד' וה' פוסלין את המקוה יוסף בן הוני אומר בשנים וג' כלים פוסלין את המקוה בד' וה' אין פוסלין את המקוה. ואע"ג דיחיד ורבים, הלכה כיחיד דסתם לן מתני' כוותי' דתנן בתמורה פ"א (שם א') ואין מים שאובין פוסלין את המקוה אלא לפי חשבון ומסקינן פירושא בגמרא אמר רב פפא לפי חשבון כלים וכו', ואמרינן התם (שם ב') כי אתא רב דימי אמר ר' יוחנן שאיבה שהמשיכה כולה טהור. ושמעתי מפרשים הלכה למשה מסיני הוא ולא שנא המשיכה על גבי קרקע או על רצפת אבנים. ולי נראה דלא אמר ר' יוחנן אלא שהמשיכה ע"ג קרקע מקום שהמים ראויות להבלע, וטעמא כיון שראויות להבלע נתבטלו אגב קרקע וכזוחלות לגומא נעשות כאלו באות מתמצית לחלוחית הקרקע כי נתבטלו מהם שאובים, אבל המשיכם על רצפת אבנים או נסרים שאינו ראויות היו כמונחין בכלי לא מבטל שם שאובין מנייהו שהרי יבול לדונם כאלו באו מתמצית מקום שהומשכו דרך עליו שהרי אינם ראוים לבליעה ולתמצות. ונראה לי לומר דלית הלכתא כר' יוחנן אע"ג דרבנן פליגי עליה דר' אליעזר בן יעקב קיימי כוותי' ומטהרי המשכה בלא רבייה מ"מ כר' אליעזר קיי"ל דאמרינן בגיטין (ס"ז א') משנת דראב"י קב ונקי, ואפילו מתניתא וביבמות פ' הבע"י (יבמות ס' א') מייתינן מתניתא דידיה לפסק הלכה; ותניא התם בשלהי פ"א בתמורה ראב"י אומר השאיבה מטהרת ברבייה והמשכה אלמא תרתי בעינן המשכה ורוב. ובשלהי נדה (ס"ז

ב') אמרינן אמר רב חייא בר אשי אמר רב נדה בין בזמנה בין שלא בזמנה לא תטבול אלא בלילה מפני סרך בתה, ורש"י פי' שלא תטבול בשביעי, ואם יש סכנת גנבים או ענין אחר שהטורח רבה כגון שהנהר רחוק רב אחא בר יעקב שרא למיטבל ביממא דתמניא משום גנבים רב יהודה דפומבדיתא משום צינה ותן לחכם ויחכם עוד ולהתיר כיוצא באלו. ויש לדקדק כרב אחא בר יעקב דלמא אתי למיסרך פי' סרך בתה ורש"י פי' שם ולא אתפרש דרב אחא בר יעקב היכא, ונראה לפרשו ע"ז, הלכך עריך לחוש לסרך בתה אף אם לא יהיה טורח גדול יותר מגנבי דרב אחא בר יעקב. אמר רב גידל אמר רב (נדה ס"ז א') נתנה תבשיל לבנה וטבלה, פי' שלא עיינה בידיה קודם טבילה לא עלתה לה טבילה, ומעין שסמוך למשיכתו אין בו מ' סאה בהשלמת מים העליונים אם לא בהשלמת מים התחתונים הוה לו קטופרס ומשקה טופח אינו חיבור לא לטומאה ולא לטהרה פי' אינו חבור התחתון לעליון, אבל העליון לתחתון שעובר עליו הוי חבור. והיינו טעמא דמטבילין בנהרות אע"פ שהם קטופרס. ומתני' ר' יהודה דתניא בחגיגה פ' אין דורשין (חגיגה י"ט א') ג' גממיות בנחל, התחתונה והעליונה של כ' סאה, והאמצעית של מ"ם והרדלית של גשמים עוברת ביניהם ר' יהודה אומר היה ר' מאיר אומר מטבילין בין בעליונה בין בתחתונה, ואני אומר בתחתונה ולא בעליונה.

ואני שמעתי טעם אחר להיתר קטופרס בנהרות, דכיון שאינן פוסקין ולא פסיל ליה קטופריס. תניא בב"ק במרובה (פ"ב א') עשר תקנות תיקן עזרא וזו אחת מהן שתהא אשה חופפת וטובלת ומסקינן בתינוקת (ס"ח א') והלכתא אשה חופפת ביום וטובלת בלילה והלכתא אשה לא תחוף אלא בלילה קשיא הלכתא אהלכתא לא קשיא הא דאפשר הא דלא אפשר. פי' אפשר לחוף ביום לפני ליל טבילתה חופפת ביום, אי אפשר לחוף ביום שלפני ליל טבילתה כגון שנזדמנה טבילתה במוצאי יום טוב שאי אפשר לחוף בשבת וביום טוב, חופפת במוצאי שבת בלילה. ואם אירע מוצאי יום טוב שאי אפשר לחוף בו חופפת בערב שבת שהוא חול וטובלת למוצאי שבת , ואמר רב חסדא כולהו אמרינן שכן לא אמרינן ורב יימר אמר שכן נמי אמרינן לבד האשה חופפת באחד בשבת וטובלת בשבת שאפילו שכן נמי ליתא דאפשר דחייפא בלילה וטבלא בלילה ודרש מרימר הלכתא כוותיה דרב חסדא וכדמתרץ רב יימר פי' כוותיה דר"ח דלא אמרינן שבן וכדמתרץ ר' יימר דהיכא דאפשר למיחף בלילה ולמטביל בלילה אפילו כולהו נמי לא אמרינן. וחפיפה זו בראש ובכל מקום שיש שעור כדאמרינן במרובה (שם) שתהא אשת חופפת וטובלת דאורייתא היא [בלשון קושיא] דכתיב ורחץ את בשרו במים את הטפל לבשרו ומאי ניהו שערו וכו' אלמא בשערו קאמר. ועוד ראיה ממאי דאמרינן בתינוקת

(ס"ו ב') דרש מרימר משמיה דרבא אשה לא תחוף אלא בחמין ואפילו בחמי חמה, פי' ומאי טעמא משום דמשרו מזייא, פי' מקשים את השיער ונעשה ביצין ביצין פי' בביצים של יוצר לשון שריר וקיים (ב"ב ק"ס ב'), ולשון לשרורי מנא (שבת ע"ד ב'), אלמא חפיפה בשיער הוא, ולפי שיש שיער בגוף לבד שיער הראש, הוזקקו נשים לחוף וכשר וטוב הדבר והמעבירו ימתח על העמוד. ואמר רבא (נדה ס"ו ב') לעולם ילמד אדם את בתו שתהא מדיחה בית קמטיה במים אע"ג דביאת מים לא בעינן ראוי לביאת מים בעינן ואף בשיניה ובפיה ראוי לביאת מים בעינן דאמרינן בתינוקת (שם) ובקדושין פ"ק (כ"ה א') אמר ר' יצחק מעשה בשפחתו של רבי שטבלה ועלתה ונמצא עצם בין שיניה והצריכה רבי טבילה אחרת. ואמר רבא טבלה ועלתה ונמצא עליה דבר חוצץ אם סמוך לחפיפה טבלה אינה צריכה לחזור ולטבול, ואם לאו צריכה לחזור ולטבול. וסמוך לחפיפה פי' ב' שעות או בג' טבלה, והוא שלא הלכה במקום שיש לחוש שנפל עליה דבר זה חוצץ ואפילו הנמצא. ואמר ר"ש בן לקיש (נדה ס"ז א') אשה לא תטבול אלא דרך גדילתה (פי' דרך הלוכה וגדולה) והיינו דאמר ר' יוחנן עצמה עיניה ביותר או פתחה עיניה ביותר לא עלתה לה טבילה. ומסקינן הני מילי לטהרות אבל לבעלה לא ומי לכתחילה אפילו לבעלה צריבה לעשות דאמר דיעבד קאי. ואמר רבה בר רב הונא (שם) נימא אחת קשורה חוצצת, שלש אינה חוצצת שתים איני יודע. ור' יוחנן אמר אנו אין לנו אלא אחת וקיי"ל כרבה. אמר ר' יצחק (שם ב') דבר תורה ברובו ומקפיד עליו חוצץ וגזרו רבנן על רובו שאינו מקפיד משום רובו המקפיד (למעלה הבאתיו) פי' הקפדה דרך בני אדם ביוצא בזה להקפיד, ואם מקפיד בדבר שאין דרך בני אדם להקפיד שהם ביוצא בו להקפיד, או אינו מקפיד בדבר שדרך בני אדם להקפיד בטלה דעתו אצל כל אדם. מקצת הלכות נדה ודקדוקיה כתבתי ישמע חכם ויוסיף לקח:

מצוה כז

ו"ו החמישי

חייבי לאוין ט"ו.

י"א בישראל וד' בכהנים. י"א בישראל. ז' באומות . פצוע דכא. וכרות שפכה. ממזר. עמוני. ומואבי. מחזיר גרושתו משנשאת. שפחה. יבמה לשוק. חלוצתו. סוטה. ד' בכהנים. זונה. חללה. גרושה לכהן הדיוט. אלמנה לכהן גדול.

סימן כז

שבע אומות הזהיר עליהן הכתוב בפ' ואתחנן דכתיב (דברים ז' א') ונשל גוים רבים מפניך

החתי והאמורי והגרגשי וגו' וכתיב בתריה לא תתחתן בם בתך לא תתן לבנו ובתו לא תקח לבניך ופשטיה דקרא בגיותן משתעי קרא דכתיב כי יסיר את בנך מאחרי, אלמא בבני הסרה הכתוב מדבר. ורבא דריש ביבמות בפ' הערל (יבמות ע"ו א') דבנתגיירו נמי קאי עלייהו בלאו מדאפקיה רחמנא בלשון חיתון ואמר רבא בגיותן לית בהו חתנות פי' תפישת קדושין, דגויה לית לה קדושין מדאפקי מקרא בקדושין בשלהי האומר (ס"ח ב') כי מגיירו אית לחו חתנות ומשעת קדושין קאי אשבע אומות שנתגיירו בלאו, דמשעת קדושין קרינן ביה לא תתחתן אבל בגיותן לא עבר בלאו עד שיבעול דהא לאו בני חתון דקדושין נינהו. ורבא לא מפיק קרא מגיות שעל גיותן נמי הזהירה תורה כתיב כי יסיר את בנך, אבל נתגיירו מרבה. והכי נמי אמרינן בע"ז פרק אין מעמידין (עבודה זרה ל"ו ב') בנותיהן דאורייתא נינהו דכתיב לא תתחתן בם. ור' שמעון מרבה בפ' האומר בקדושין (ס"ח ב') וביבמות פ' כיצד (כ"ג א') שאפילו על שאר אומות הזהיר הכתוב וכרבנן קיי"ל. וטעמא דלא תתחתן וכי יסיר את בנך כו' בשבעה אומות כתיב. יש לשאול היכי מוקי רבא לאו דלא תתחתן בגירותו ומפרש לא תקחם בשעה שהם בני חתון דהיינו בגירותן, הא ר' שמעון מפיק מיניה בקדושין (שם) דאין חתון אלמא בגירותן משתעי קרא ואין לתרץ דכרבנן סבירא ליה, דהא לא אשכחן דרבנן פליגי על ר"ש בהא, דהא דמצריך קרא אחרינא לרבנן היינו דלא דרשי טעמא דקרא והוצרכו לרבות ז' אומות. תולדות לאו דשבע אומות אמרינן בשבת פ"א (י"ז ב') ובע"ז פ"ב (ל"ו ב') אמר ר' גזרו על בנותיהן משום דבר אחר ומוקמינן בע"ז אפילו אקראי בעלמא ובית דינו של חשמונאי גזרו הבא על הכושית אפילו בצנעה חייב עליה משום נשכ"ז , ואם בפרהסיא קנאין פוגעין בו הלמ"מ , ויען שאינה כתובה לא הכנסתיה לחשבון איסורי תורה. ואמרינן בשבת פרק א' (שם) אמר רב אחא בר אדא אמר ר' יצחק גזרו על פתן ושמנן משום יינן ועל יינן משום בנותיהן:

מצוה כח

סימן כח

פצוע דכא. הזהירה תורה עליו בפרשת כי תצא דכתיב (דברים כ"ג ב') לא יבא פצוע דכא וכרות שפכה בקהל ה'. ומה הוא פצוע דכא פירשו חכמים ביבמות בפ' הערל (יבמות ע' א') דתנן אי זהו פצוע דכא כל שנפצעו ביצים שלו אפילו אחד מהם, ותנן (שם ע"ה א') אפילו ניקבו אפילו נמקו אפילו חסרו, פי' ניקבו נקב מפולש דכל נקבים שבתלמוד מפולשים הם כדתנן (חולין מ"ב א') ניקבה הקיבה ניקבה הטרה נקבו הדקים

הכרס הפנימי שנקבה כולן מפולשין הן. וגבי אתרוג נמי תנן (סוכה ל"ד ב') ניקב חסר כל שהוא. ואמרינן בגמרא (סוכה ל"ו א') ניקב נקב מפולש בכל שהוא שאינו מפולש בכאיסר. ואמר רבא (יבמות ע"ה ב') פצוע בכולן * דך בכולן בין שנפצע הגיד בין שנפצעו ביצים בין שנפצעו חוטי ביצים בין שנדכו חוטי ביצים. ואמרינן בפ' הערל (שם) אמר שמואל פצוע בידי שטים כשר אמר רבא היינו דקרי פצוע ולא קרי פצע. במתניתא תנא נאמר לא יבא ממזר ונאמר לא יבא פצוע מה להלן בידי אדם אף באן בידי אדם. ומניין שבאותו מקום במתניתא תנא נאמר לא יבא פצוע דכא ונאמר לא יבא ממזר, מה להלן באותו מקום אף כאן באותו מקום. ובפצוע דכא שנינו בספרי שיש לו רפואה שחוזר להכשירו דתנן פצוע דכא חוזר כרות שפכה אינו חוזר, זו הלכות רופאים. ואמר רבא בקדושין פ' עשרה יוחסין (קידושין ע"ג א') הלכתא גר מותר בגיורת דקהל גרים לא אקרי קהל כדסתם לן תנא (יבמות ע"ו א') פצוע דכא וכרות שפכה מותרים בגיורת ובמשוחררת ואינם אסורים אלא מלבא בקהל בלבד שנאמר לא יבא פצוע דכא וכרות שפכה בקהל ה':

מצוה כט

סימן כט

כרות שפכה. הזהיר עליו הכתוב באותו פסוק עצמו דכתיב פצוע דכא וכרות שפכה וגו' ותנן ביבמות (ע' א') אי זהו כרות שפכה כל שנכרת הגיד ואם נשתייר מן העטרה אפילו מלא החוט כשר. ואמר רבא (שם ע"ה ב') כרות בכולן בין שנכרת הגיד בין שנכרתו ביצים בין שנכרתו חוטי ביצים. ומנין שבאותו מקום דכתיב כרות שפכה מי שע"י כריתה שופך היינו גיד, במתניתא תנא נאמר לא יבא פ"ד וכ"ש ונאמר לא יבא ממזר, מה להלן באותו מקום אף כאן באותו מקום. והא דתניא ביבמות בהערל (ע"ו א') ניקב פסול מפני שהוא שותת נסתם כשר וזהו פסול שחוזר להכשירו. פי' הנולד פסול וממזר הוי, דבר ברור שאינו מוליד אבל האדם כשר לבוא בקהל. ואמרינן נמי התם (ע"ה ב') ההוא עובדא דהוה בפומבדיתא דאסתתם גובתא דש"ז ואפיק במקום קטנים סבר רב ביבי בר אביי לאכשוריה. אמר רב פפי משום דאתיתו ממולאי אמריתו מילי מולייתא במקומה מבשלת שלא במקומה לא מכשלה, פי' לאכשורה הוולד כי לאשת אותו האיש נולד לה בן, והיה רוצה רב ביבי לאכשורי בי אמר יכול בעלה להוליד ושלו הוא חלק עליו רב פפי ואמר ממזר הוא שאי אפשר לומר שהוליד זה האיש בי שלא במקומה לא מבשל', אבל על האיש לא נחלקו שדברי הכל מותר לבא בקהל שאינו אלא עקור ואינו כרות

שפכה. והמפרש כרות שפכה טועה שהרי נסתם כשר שחוזר להכשירו וכרות שפכה שנינו בספרי כרות שפכה אינו חוזר זו הלכות רופאים וגם לפסולי משום פצוע גיד אין נכון לומר דאיסתתם משום פצוע בידי שמים כשר הוא ואמר שמואל (יבמות ע"ה ב') פצוע בי"ש כשר. והכי גרסינן בספרים מדויקים בבכורות בפ' מומין אלו (בכורות מ"ד ב') ת"ר ב' נקבים יש בו באדם, אחד מוציא שתן ואחד מוציא ש"ז ואין בין זה לזה אלא כקליפת השום, ניקב זה לזה ונעשה עקור ולא גרסינן ונעשה שפכה, הלכה למדה מעניינה דכולא שמעתתא בעקירות מיירי. ועוד היאך יתכן לומר שבניקב קרינן ביה כרות שפכה ניקב וכרות שני דברים הם אלא כך הוא עיקר כמו שפלשתי דעקור הוא ולא כרות שפכה. והכרות שפכה מותר בגיורת, כאשר פרשתי כפצוע דכא, שבמקרא אחד כתובים ומשפט אחד להם:

מצוה ל

סימן ל

ממזר. הזהיר הכתוב על הממזר שלא ישא בת ישראל ועל בת ישראל שלא תנשא לו, דכתיב בפ' כי תצא לא יבא ממזר בקהל ה'. ופירשו רז"ל ביבמות בהחולץ (מ"ט א') מאיזה עריות הוי ממזר דתנן איזהו כל שאר בשר שהוא בלא יבא דברי ר"ע, שמעון התימני אומר כל שחייבין עליו כרת והלכה כדבריו, ר' יהושע אומר כל שחייבין עליו מיתת ב"ד. וטעם כולן שבמשנה תורה דרשינן סמוכין דכתיב לא יקח איש את אשת אביו ולא יגלה כנף אביו וסמיך ליה לא יבא ממזר בקהל ה' אלמא מהני הוי ממזר. ר' עקיבא סבר חייבי לאוין בהאי קרא כתיבי דכתיב לא יגלה כנף אביו וסבר לה כר"י דאמר בס' נושאין (שם צ"ז א') באנוסת אביו הכתוב מדבר דהויא לה חייבי לאוין. ושמעון התימני סבר לה כרבנן דאמרי בשומרת יבם של אביו הכתוב מדבר דהויא לה חייבי כריתות, אלמא בחייבי כריתות איירי קרא. ור' יהושע סבר א"כ לכתוב קרא או לא יקח או לא יגלה, לא יקח ולא יגלה למה לי אלא ש"מ מלא יקח ולא יגלה ממזר דהיינו אשת אביו שהיא במיתת ב"ד, אלמא מהני הוי ממזר. והממזר מותר בגיורת ומשוחררת דקהל גרים לא איקרי קהל, כאשר פרשנו בשנים העליונים. ונכרי ועבד הבא על בת ישראל נחלקו בה רבותינו ביבמות בהחולץ (מ"ה א') ר' יוחנן ור' חנינא אמרי הולד ממזר, רב ושמואל ור' יהושע בן לוי ובר קפרא אמרי הולד כשר. ומסקינן התם הלכתא נכרי ועבד הבא על בת ישראל הולד כשר בין בפנויה בין באשת איש. יש לשאול דר"י אמר הולד ממזר וביבמות פ' אלמנה לכ"ג (יבמות ס"ח ב') אר"י משום ר' ישמעאל מנין

לנכרי ועבד הבא על בת ישראל כהנת לויה וישראלית שפסלוה ת"ל ובת כהן כי תהיה אלמנה וגרושה מי שיש לו אלמנות וגירושין בה וכו'. עתה יש לתמוה אמאי לא מתמה על ר' יוחנן השתא ממזר הוי מיפסל בביאתו מיבעיא דהכי נמי מתמה בקדושין בעשרה יוחסין (ע"ה ב') דאמר ר' ישמעאל סבר לה כר"ע דאמר נכרי ועבד הבא על בת ישראל הולד ממזר ומקשינן ומי סבר לה והא אמר ר' יוחנן משום ר' ישמעאל מניין לנכרי ועבד הבא על בת ישראל כהנת לויה וישראלית שפסולה וכו' ואי סבר לה כר"ע השתא ממזר הוי מפסיל בביאתו מיבעיא אלא ודאי לא סבר לה. יש לתרץ דלר"ע מתמה תלמודא דאיהו מתוך חומר חייבי לאוין דמשויא להו בחייבי כריתות אמר הולד ממזר כדאמר (סנהדרין נ"ג ב') ר' עקיבא חייבי לאוין כחייבי כריתות משוי להו, אבל ר' יוחנן אמר נכרי ועבד הבא על בת ישראל הולד ממזר משום חומרן אלא משום דלא תפשי בהו, דהכי דריש לא יקח וגו' וסמיך לי' לא יבא ממזר למימרא דכל דהיכא דקרי ליה לא יקח פי' לא לקוחין הוי ממזר הלכך לא מתמה תלמודא על ר' יוחנן אמאי אצטריך קרא שנפסלו בביאתן. ומנין דלא יבא דממזר פ"ד וכ"ש עמוני ומואבי מצרי ואדומי בביאת בעילה הכ"מ כביאת בא אל אשת אחיך ובביאת ויבא אליה ותהר לו, ולא כביאת ולא יבא אל תוך המחנה וכביאת בבאכם אל אהל מועד שפירושו שלא יכנסו אל תוך הקהל, ולא יכנסו אל אהל מועד. צא ולמד מי"ג מדות שהתורה נדרשת בהן, דבר הלמד מעניינו במה הענין מדבר בעריות ובבעילת איסור, כדכתיב לעיל מנייהו ולא יקח איש את אשת אביו וכולי ענינא, אף כאן בביאת ערוה ובבעילת איסור הכתוב מדבר. בהוריות פ"א (ג' א') אמרינן אמר רב אסי בהוראה הלך אחר יושבי ארץ ישראל דכתיב ויעש שלמה את החג וכל ישראל עמו קהל גדול מלבא חמת עד נחל מצרים, כיון דכתיב וכל ישראל עמו למה לי למימר מלבא חמת עד נחל מצרים אלא הא קמ"ל יושבי ארץ ישראל איקרו קהל. עתה יש לשאול כל היכא דכתיב קהל בפצוע דכא כרות שפכה עמוני ומואבי יהיו מותרין ביושבי חוץ לארץ דלא איקרו קהל. ושאר קהל לא ילפינן מיניה או שמא הכא דכתיב קהל ה' שאני, דקהל ה' במשמע כל שומרי מצות ה' בין בארץ בין בחו"ל, דקהל דהוראה ילפינן שיש לומר בהוראה הקפיד הכתוב ביושבי. ארץ ישראל דאוירא דא"י מחכים (ב"ב קנ"ח ב'):

מצוה לא

סימן לא לב

עמוני ומואבי. הזהיר הב"ה על שניהן במקרא אחד בפ' כי תצא למלחמה לא יבא עמוני

ומואבי בקהל ה'. ותנן ביבמות בהערל (ע"ו ב') עמוני ומואבי אסורין ואיסורן לעולם, זכרים, אבל נקבותיהן מותרות מיד וטעמא מפורש בגמרא, ממה שתלה הכתוב איסור בהקדמה דכתיב על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים למדנו שלא אסר אלא אותם דבני הקדמה ואיש דרכו לקדם ואשה אין דרכה לקדם אפילו לקראת נשים דכתיב כל כבודה בת מלך פנימה. וגם (הם) מותרים בגיורת ומשוחררת דקהל גרים לא אקרי קהל. והאידנא גרים עמונים מותרין אפילו הקבועין בארצם כדתניא בתוספתא דמסכת ידים ומייתי זה בברכות בפרק תפלת השחר (ברכות כ"ח א') בו ביום עמד יהודה גר עמוני לפניהם אמר מה אני לבא בקהל ומסקינן שהתירוהו לבא בקהל מטעם שכבר בא סנחריב ובלבל את כל העולם כולו דכתיב ואסיר גבולות עמים וכל דפריש מרובא פריש. ומואב יש לומר דלא בלבלו סנחריב וכל העולם לאו דוקא דאמרינן במגילה פ"א (י"ב ב') דאמרו ליה לאחשורוש זיל לגבי מואב דלא גלו ויתבי בדוכתייהו דכתיב שאנן מואב מנעוריו ושוקט הוא אל שמריו ולא הורק מכלי אל כלי וגו'. ול"ג התם זיל לגבי עמון ומואב אלא זיל לגבי מואב דהא קרא במואב כתיב ולא בעמון. פי' נכון נראה לי זיל לגבי עמון ומואב דלא גלו פי' עתה אינם גולים ויש להם ארץ מלכות, אבל אנחנו דעתנו מבולבל שאנחנו בשביה בלא מלך וארץ ובני אדם שאינם מיושבים אין להם לב ודעת, דכתיב שאנן מואב מנעוריו ושוקט הוא אל שמריו וגו':

מצוה לג

סימן לג

גרושה שנשאת או נתארסה. צוה יוצרנו המגרש אשתו ונשאת או נתארסה. לאחר ומת או נתגרשה שאמורה לראשון, דכתיב בפ' כי תצא למלחמה לאי יוכל בעלה הראשון אשר שלחה לשוב לקחתה אחרי אשר הוטמאה ותניא בספרי מן הנשואין לאירוסין, מן הארוסין לארוסין מנין פי' אירסה וגירשה ואירסה אחר וגירשה אסור הראשון לקחתה דכתיב לא יוכל בעלה הראשון מ"מ. ר' יוסי בן כיפר אומר מן הנשואין אסורה מן הארוסין מותרת שנאמר אחרי אשר הוטמאה והלכה כחכמים. ואין לפרש מן הארוסין לארוסין מארוסי שני אם גרשה אסור הראשון לארסה דאמרינן בקדושין שלהי פ' האומר (ס"ז ב') דאצטריך לומר שאסור לקדש חייכי כריתות אלמא חייבי לאוין דלית להו ריבויי שרו. ובסוף גיטין (פ"ט ב') אמרינן יצא קול מראשון ובא אחר וקדשה קדושי תורה מתגרשת ונושא ראשון שלא יאמרו מחזיר גרושתו מן הארוסין, אלמא הלכה כחכמים. מן הארוסין לארוסין פירושו כאשר כתבתי:

מצוה לד

סימן לד

שפחה. הזהיר וצוה הקב"ה שלא ישא ישראל שפחה ולא תנשא בת ישראל לעבד דכתיב בפ' כי תצא לא תהיה קדשה מבנות ישראל ולא יהיה קדש בבני ישראל, פי' זה דבעבד ושפחה קאמר לא ידעתי למצא בתלמוד ובמדרש אך מתרגום של אונקלוס למדנו שתרגם לא תהא איתתא מבנות ישראל לגבר עבד ולא יסב גבר מבני ישראל איתתא אמא. ועבד ושפחה נקראים אחד מן האומות שנמכר לישראל שגופו קנוי וישראלים הנמכרים לנכרים אינם נקראים עבד ושפחה שאינם קונים גופם שאינם קנויים להם אלא למעשה ידיהן כדאמרינן בגיטין בהשולח (ל"ז ב') מהם תקנו עבד ואמה אתם קונים מהם ולא הם קונים מכם ולא הם קונים זה את זה לגופם אלא למעשה ידיהם. ועבד עברי מותר בשפחה דאמרינן בקדושין פ"א (ט"ו א') אם אדניו יתן לו אשה מכאן שרבו מוסר לו שפחה כנענית. ותניא כי משנה שכר / שכיר עבדך, שכיר אינו עובד ביום ובלילה עבד עברי עובד בין ביום ובין בלילה, מכאן שרבו מוסר לו שפחה כנענית. וממזר מותר בשפחה דתנן בקדושין פ' האומר (ס"ט א') ר' טרפון אומר יכולין ממזרין ליטהר כיצד ממזר נושא שפחה הולד עבד שחררו הולד בן חורין, ואסקינן ר' טרפון אפילו לכתחילה. ואמר רב יהודא אמר שמואל הלבה כר"ט, וטעמא דכתיב לא יהיה קדש בבני ישראל יצא ממזר שכבר קדוש . יש לשאול אחרי שממזר מותר בשפחה היאך שנינו בגיטין בהשולח (מ"א א') מי שחציו עבד וחציו בן חורין עובד את רבו יום אחד וא"ע יום אחד דברי ב"ה, אמרו להם ב"ש תקנתם את רבו ואת עצמו לא תקנתם, לישא שפחה אינו יכול בת חורין אינו יכול, יבטל, ואמאי יבטל ישא ממזרת דמשום צד עבדות שבו אינו נאסר לממזרת דממזר נושא שפחה, ומשום צד חירות אינו נאסר דאמר רבא בעשרה יוחסין (ע"ג א') הלכתא גר נושא ממזרת דקהל גרים לא אקרי קהל, ומשוחרר ונר הדא נינהו. י"ל דלא חשבינן תיקון עולם להרבות ממזרים. ואי קשיא יטבר כעבד עבד ויהא מותר בשפחה כנענית הא לא קשיא דתניא (ערכין כ"ט א') אין עבד עברי נוהג אלא בזמן שהיובל נוהג שלא היו כל יושביה עליה. והא דתנן בפ' אחרון בערכין (ל"א ב') ומייתינן לה בגיטין במי שאחזו (ע"ד ב') היה נטמן כל י"ב חדש כדי שיהא חולט לו התקינו שיהא קולט מעותיו ללישכה כו' ותניא בערכין בשלהי המקדיש שדהו (כ"ט א') אין בתי ערי חומה נוהגין אלא בזמן שהיובל נוהג. י"ל מדרבנן היה נוהג דין בתי ערי חומה, ואעפ"י שהוא מדרבנן מייתינן ראיה בגיטין מינה לענין איסורי תורה דנתינה בעל כרחו שמה נתינה דכל דתקינו רבנן כעין דאורייתא תקינו:

מצוה לה

סימן לה

יבמה לשוק. בין נתאלמנה מן הנשואין בין נתאלמנה מן הארוסין אם יש למת אח מן האב אסורה לכל אדם בלאו עד שתחלוץ דכתיב בפ' כי תצא כי ישבו אחים יחדו ומת אחד מהם ובן אין לו לא תהיה אשת המת החוצה לאיש זר יבמה יבא עליה ויבמה. ובאחים מן האב הכתוב מדבר, דילפינן אחוה אחוה מבני יעקב ביבמות בתחילת כיצד [י"ז ב'] ואם היבמה ערוה ליבם בכרת לא מיבעיא ושריא לשוק בלא חליצה אלא אפילו צרתה וצרת צרתה עד סוף העולם מפטרא בלא חליצה, כדתנן בפ' כיצד ביבמות (כ' א') כל שאסורן איסור ערוד, לא חולצת ולא מתייבמת. ותנן (ריש יבמות) חמש עשרה נשים פוטרות צרותיהן וצרות צרותיהן מן החליצה ומן היבום עד סוף העולם בתו ובת בתו. וכולהו מפקי' מקראי ביבמות פ"א (ח' א') דמקשינן לאחות אשה ובאחות אשת כתיב ואשה אל אחותה לא תקח לצרור לגלות ערותה עליה בחייה, נאמר כאן עליה ונאמר להלן עליה יבמה יבא עליה, מה להלן במקום מצוה אף כאן במקום מצור. ואמר רחמנא לא תקח. והיכן הוקשו כדר' יונה, כתיב ונכרתו הנפשות העושות, ואע"ג דבההוא קרא איכא לאקושי לאשת אח אמרינן ביבמות פ"א (שם) לקולא ולחומרא לחומרא מקשינן, וטעמא דבעל כרחנו היקש להחמיר אתא דאי לקולא לישתוק קרא מיניה דאיסורא מנלן שכל דבר ישנו בחזקת היתר עד שימצא האיסור בפירוש, כדאמרינן בחולין פ"ב (ל"ז א') מסוכנת ממאי דשריא וממאי דאסירא. והיינו דאמרינן בחולין פ' גיד הנשה (חולין צ"ח ב') אדגמרת מפר ושעיר דמין במינו לא בטיל ליגמר מזרוע בשלה דבטיל. היינו דאמרינן בפסחים פ' אלו עוברין (פסחים מ"ג ב') אע"ג דהשווה הכתוב אשת לאיש לכל עונשין שבתורה, הוצרך לרבות נשים לאכילת חמץ, שהייתי מקיש לקולא דכתיב לא תאכל עליו חמץ שבעת ימים תאכל עליו מצות, והני נשי הואיל וליתנהו בקום אכול מצה, דהוה ליה מ"ע שהז"ג איתנהו באכילת חמץ. והיינו דאמרינן בשבת פ' ר"ע (פ"ג ב') טומאת ע"ז דרבנן קולא ולחומרא לקולא מקשינן הא אם היתה טומאת ע"ז דאורייתא לחומרא מקשינן התם היינו טעמא דהוקש שרץ ונדה לע"ז על כרחינו ללמוד חומרא וטומאה באה. דאי להקל לבד לישתוק מיניה, וביון דלא מצינן לאפוקי שלא ילמדו חומרא מוקמינן כוליה הקישא לחומרא, אי לאו משום דטומאת ע"ז דרבנן. והיינו נמי טעמא דאמרינן בתענית בשלשה פרקים (כ"ז א') גבי כהן מברך דאיתקש למשרת ואיתקש לנזיר ואמרינן אסמכתא דרבנן ולקולא, ואי לאו הוי אסמכתא הוד. מקשינן

לחומרא דלא מצינן לאפוקי היקש שלא ילמד חומרא, הלכך אי לאו דהוי אסמכתא מקשינן לחומרא:

מצוה לו

סימן לו

חלוצתו. צוה הב"ה שהחולץ ליבמתו שלא יחזור וישאנה והוא ואחיו עומדין עליה בלאו דכתיב בפ' כי תצא ככה יעשה לאיש אשר לא יבנה את בית אחיו ודרשינן ביבמות פ"א (י' ב') מדכתיב אשר לא יבנה בלשון להבא ולא כתיב אשר בנה למדנו שאחר שחלץ לה עומד עליה בלאו ואחיו ביוצא בו דאיתמר (שם) ריש לקיש הוא אינו חייב על חלוצה כרת והאחין חייבין על חלוצה כרת, בין הוא בין אחין חייבין על צרה כרת. ור' יוחנן אמר בין הוא בין אחין חייבין על חלוצה כרת ולא על צרה כרת. וטעמא מפרש התם דאיהו שליחותא דאחין עביר ואיהי שליחותא דצרות עבדא, וקימ"ל ריש לקיש ור' יוחנן הלכה כר' יוחנן לבד מ'ח'ק'י' בתחלת החולץ (ל"ו א'). וכן פסק בהלכות גדולות בהלכות עריות כאשר כתבתי אני:

מצוה לז

סימן לז

סוטה. צוה והזהיר הב"ה אשת ישראל שזינתה ברצון שאסורה לבעלה בלאו, דתניא בספרי ומייתי לה ביבמות פ"א (י"א ב') ר' יוסי בן כיפר אומר משום ר' אלעזר המחזיר גרושתו מן הנשואין אסורה מן האירוסין מותרת שנאמר אחרי אשר הוטמאה. וחכמים אומרים אחת זאת ואחת זאת אסורה. אלא מה אני מקיים אחרי אשר הוטמאה לרבות סוטה שנסתרה, ומפרש מאי נסתרה נבעלה, ונסתרה קתני לישנא מעליא. ואין לומר דוקא סוטה דהוה בה קנוי ונאסר בלאו אבל שאר נשים נבעלות ברצון לא, דהא פרכינן עלה ביבמות (שם) טומאה בהדיא כתיב דכתיב ונסתרה והיא נטמאה ומתרצינן למיקם עלה בלאו והא ליכא למימר דעשה נמי ליכא בלא קנוי דהא אמרינן בכתובות פ"א (ט' א') ולטעמיך וסתירה אין עדים פי' אין עדים שנבעלה בלא קנוי, לא, בתמיהא הלכך כרבנן דפליגי עליה דר' יוסי בן כיפר קימ"ל, ואשת איש שנבעלה שזינתה לבעלה בלאו. ואמרינן נמי בכתובות (שם) מעשה שרויה מפני מה אסרוה אונס הוה אלמא בלא קנוי מיתסרא:

מצוה לח

סימן לח

ארבעה בכהנים. זונה לכהן הזהיר הכתוב בפ' אמור אל הכהנים שלא ישא כהן זונה דכתיב אשה זונה וחללה לא יקחו. ומה היא זונה כדתניא בת"כ ומייתי לה ביבמות פ' הבא על יבמתו (יבמות ס"א ב') זונה כשמה, פי' שזינתה תחת בעלה דברי ר' אליעזר בן יעקב . ר"ע אומר זונה זו מופקרת. ר' מתתיא בן חרש אומר אפי' הלך בעלה להשקותה ובא עליה בדרך עשאה זונה וזונה זו איילונית. ופי' רב הונא טעמא דכתיב הזנו ולא יפרוצו כל ביאה שאין בה פרצה אינה אלא זנות. וחכמים אומרים אין זונה אלא גיורת ומשוחררת ושנבעלה בעילת זנות. ר"א אומר פנוי שבא על הפנויה שלא לשם אישות עשאה וכו'. והלכה כדברי כולן להחמיר חוץ מר' אליעזר מדאמר רב עמרם כר' אליעזר שמעינן הא ככולהו תנאי הלכה וחוששין בדברי כולן:

מצוה לט

סימן לט

חללה. הזהיר עליה הכתוב באמור אל הכהנים דכתיב אשה זונה וחללה לא יקחו ופירשו רז"ל בקדושין בעשרה יוחסין (ע"ז א') מה היא חללה דתניא כל שנולדה מן הפסולין ומפרש זרעו בעמיו אלמא מהני הוי חללה, ואם נבעלה לפסול לה אפילו חייבי עשה הוי אסורה לכהונה בלאו ולאו משום שם חללה דהא אמרינן (שם ב') אין חללה מאיסור כהונה אלא מבת כהן דאמרינן ביבמות באלמנה לכהן (ס"ח א') אמר רב יהודא אמר רב ובת כהן כי תהיה לאיש זר כיון שנבעלה למי שזר אצלה, פי' פסול לה, פסלה לכל דיני כהונה ולתרומה דכתיב היא בתרומת הקדשים לא תאכל ולכהן ילפינן בק"ו מגרושה ומה גרושה שמותרת בתרומה אסורה בכהונה זו שאסורה בתרומה אינו דין שאסורה לכהונה. ואע"ג שאין מזהירין מן הדין אמרינן התם (שם ב') גלויי מילתא היא, ונבעלה לחייבי מיתות נמי מיפסלא מלאיש זר. אע"ג דכתיב כי תהיה משמע בני הויה לאו לאפוקי מחייבי כריתות אלא לרבות חייבי לאוין וביבמות פ' אלמנה לכהן הבי פי' ואין נבעלה לפסולה חייבי בריתות ולא חייבי לאוין דבאימור חומרא נראה לאוקמי טפי, חייבי לאוין מנלן ומתרץ גם חייבי לאוין יש לנו לרבויי כי תהיה כתיב לרבות אפי' בני. הויה מיהו חייבי כריתות לא ממעטי אך חייבי לאדן מיתרבו, ומקשינן אי הכי דלא איתרבו חייבי לאוין אלא מטעם דבני הויה נינהו נכרי ועבד וכו' ומשני נכרי ועבד מפסלי מטעם אחר דאמר ר"י משום ר' ישמעאל מניין לנכרי ועבד וכו' שיש לו אלמנות וגרושין

וכו' אבל חייבי כריתות שיש להם אלמנות וגרושין במקום אחר לא ממעטי מהכא אלא זר. וחייבי כריתות מפסלי נמי מטעם זונה דאמר רב אשי בקדושין בעשרה יוחסין (ע"ז ב') כהן הבא על אחותו זונה משוי להוא ואמרינן נמי בהחולץ (מ"ד ב') אמר רב יוסף אע"ג דאמר ר' יהושע אין ממזר וכו' הכי נמי כיון שנבעלה עשאה זונה, והיינו דתנן בסוף ד' אחין (יבמות ל"ג ב') אם היו כהנות נפסלו מן הכהונה מטעמים שפרשתי. ולויה וישראלית מיפסלי נמי מדר' ישמעאל מדכתיב ובת יתירה:

מצוה מ

סימן מ

גרושה. הזהיר עליה הכתוב באמור אל הכהנים, דכתיב ואשה גרושה מאישה לא יקחו ואם אמר לה הא גיטך ולא תהא מותרת לכל אדם אך ממני תהיה מגורשת אעפ"י שאין הגט מתירה לעולם גרושה נקראת ואסורה לכהונה, כדאמרינן ביבמות בהאשה (צ"ד א') ובגיטין פ' המגרש כתב לגרש את אשתו ונמלך ב"ש אומרים פסלה מן הכהונה וב"ה אומרים אפילו גרש אשתו על תנאי ולא נתקיים התנאי לא פסלה מן הכהונה והלכה כב"ה . תולדות גרושה. כל קדושין שהצריכו לה חכמים גט מדבריהם והם רבים בתלמוד ומקצתם כתבתי במשפטי הגערה המאורסה (סי' ז'), וחלוצה היא תולדה לה. כדאמרינן בקדושין בעשרה יוחסין (ע"ח א') וחלוצה דרבנן אתמהא והא תניא גרושה אין לי אלא גרושה חלוצה מנין ת"ל ואשר. ומתרצינן מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא. ואיתמר בקדושין בעשרה יוחסין (שם) פלוגתא דאביי ורבא בכהן גרו' בגרושה אביי אמר קידש לוקה בעל לוקה ורבא אמר בעל לוקה לא בעל אינה לוקה מה טעם לא יקח משום לא יחלל. וקימ"ל אביי ורבא הלכתא כרבא לבר מיע"ל קג"ם:

מצוה מא

סימן מא

אלמנה לכהן גדול. הזהיר הב"ה על כה"ג שלא ישא את אלמנה, דכתיב בפ' אמור אל הכהנים (כ"א י"ד) אלמנה וגרושה וחללה זונה את אלה לא יקח. ואלמנה הוי בין מן האירוסין בין מן הנשואין כדתנן ביבמות בהבא על יבמתו (נ"ט א') כ"ג לא ישא את האלמנה בין מן האירוסין בין (מן) הנשואין. וכ"ג הוי בין נמשח בשמן המשחה בין מרובה בגדים והמשוח מלחמה דתניא בהוריות פ' אחרון (י"ב ב') והכהן הגדול מאחיו אשר יוצק על ראשו שמן המשחה זה משוח מלחמה ומלא את ידו ללבוש את הבגדים זה

מרובה בגדים על. כולם הוא אומר את ראשו לא יפרע ובגדיו לא יפרום ואלמנה וגרושה וחללה זונה לא יקחו וגו'. ותניא בכולן אין נוהגין במשוח מלחמה חוץ מחמשה דברים האמורים בפרשה ואלו הן פורע ולא פורע ואינו מטמא לקרובים ומצוה על הבתולה ואסור באלמנה וכו' ותניא בת"כ ומייתי לה ביומא פ"א (ה' א') נמשח יום אחד ונתרבה יום אחד אין כ"ג נוהג בו. ואמרינן בעשרה יוחסין (ע"ח א') ומודה רבא באלמנה לכ"ג שאם בעל ולא קידש שלוקה. מ"ט ולא יחלל כתיב והרי חילל. ותולדת אלמנה כל אשה שנתקדשה קדושין שצריכה גט מדרבנן ונתאלמנה מהם אסורה לכהן גדול מדרבנן:

מצוה מב

ו"ו הששי

חייבי עשה ד, ב' בישראל וב' בכהנים, מצרי ואדומי בישראל, שאינה בתולה לכ"ג, נבעלה באונס תחת בעלה לכהן הדיוט.

סימן מב

מצרי. הזהיר היוצר עליהם בפ' כי תצא למלחמה, דכתיב לא תתעב אדומי לא תתעב מצרי, וכתיב בנים אשר יולדו להם דור שלישי להם בקהל ה' הא דור שני לא יבא ולאו הבא מכלל עשה עשה. מיום שבא סנחריב ובלבל כל העולם הותרו מצריים לפי דברי ר"ע שנתבלבלו בין האומות דכתיב ואסיר גבולות עמים וכל דפריש מרובא פריש כדתניא בתוספתא דקדושין (פ' בתרא) א"ר יהודא מנימין גר מצרי היה חבר מתלמידי ר"ע אמר אני מצרי ראשון אשיא לבני מצרית שניה כדי שיהא בן בני ראוי לבא בקהל. א"ל ר"ע מנימין טעית כבר בא סנחריב ובלבל כל העולם כלו וכל דפריש מרובא פריש. ובתוספתא דמסכת ידים (פ"ב) ראינו שחלקו רבן גמליאל ור' יהושע על ר"ע דתניא א"ל רבן גמליאל אף גר מצוה יהא מותר א"ל למצרים נתן הקב"ה קצבה שנאמר מקץ ארבעים שנה אקבץ את מצרים מן העמים אשר נפוצו שם וישבו על אדמתם, פי' יחזרו מבלבולן לקביעותן ונאסרו. ומאחר שנחלקו ר"ג ור"י על ר"ע יש לומר שהלכה כמותם ואסורים המצריים עד דור שלישי. יש לתמוה מנין לנו להתיר מטעם בלבול והלא כל העולם כלו לאו דוקא שהרי מואב לא נתבלבל כאשר פרשתי למעלה (סימן ל"א ל"ב), וכאשר יצא מואב מן הבלבול יש להוציא אומות אחרות וי"ל שהכל לאו דוקא עד שיעיד עליו הכתוב בפירוש כאשר העיד על מואב דכתיב שאנן מואב מנעוריו ושוקט הוא על שמריו וכו'. אי נמי שכל העולם שנתבלבל ומואב. והתם במגילה שאמרו סנהדרין לאחשורוש זיל לגבי מואב דלא גלו לדחות עצמם שלא לידון ושתי אוקמוה לאחשורוש

דוקא דשאנן מואב קודם בלבולו של סנחריב נכתב. למעלה בלאו דעמוני ומואבי פי' ההוא דמגילה פי' נכון. זיל לגבי עמון ומואב שאינם גולים עתה שחזרו ונתיישבו בארצם אבל אינם בגלות וכמיושבים בארצם מיושב יותר כדכתיב שאנן מואב מנעוריו ושוקט הוא על שמריו וגו' ואינו אומר שלא גלו מעולם;

מצוה מג

סימן מג

אדומי. הזהיר הכתוב וצוה שדור ראשון ושני של אדומי שלא יבאו בקהל, דכתיב כפ' כי תצא לא תתעב אדומי כי אחיך הוא בנים אשר יולדו להם דור שלישי יבא להם כקהל ה' הא דור ראשון ושני לא יבא ולאו הבא מכלל עשה עשה. וספק בידי אם יותרו אדומיים מבלבולו של סנחריב. וי"ל שלא נתבלבלו דאמרינן בע"ז פ' ראשון (י' ב') א"ל אנטונינוס לרבי אתינא לעלמא דאתי א"ל הן הא כתיב שמה אדום מלכיה ושריה, ועוד תנינא (שם א') יום גנוסיא של מלכים ויום שמעמידין בו את המלך ומוקמינן הא דידי' הא דבריה. ומקשינן ומי מוקמי מלבא בר מלכא והא כתיב הנה קטן נתתיך בגוים שאין מעמידין מלך בן מלך וכו' אלמא אדום לא נתבלבל י"ל שבלבול אינו מועיל בזרע מלכים שניכרים הם מתוך חשיבותם מי הם ומה הם תולדותם ומהיכן באו:

מצוה מד

סימן מד

שאינה בתולה לכהן גדול. צוה יוצרינו לכהן גדול שלא ישא שאינה בתולה, דכתיב בכ"ג בפ' אמור אל הכהנים כי אם בתולה מעמיו יקה אשה. ובמה נעשה כ"ג כבר פרשנו אותו במשפט אלמנה (סימן מ"א) ותנן ביבמות פ' הבע"י (נ"ט א') כ"ג לא ישא מוכת עץ והטעם כיון שהכתה עץ באותו מקום ופתחה כלו בתוליה ויצאת מכלל בתולה. ובוגרת אמרינן שנפתח פתחה מחמת גודלה נחלקו בה רבותינו בהבא על יבמתו דתנן ולא ישא את הבוגרת, ר"א ורבי שמעון מכשירין בבוגרת, וטעמייהו מפרש התם. וכל פסולי כהונה גדולה אם אירס את האשה בעודה כשירה לו כגון היה הדיוט ונתמנה להיות כהן גדול יכנוס, וטעמא דיקח דקרא דקיחה דקדושין הוא. וכולהו עריות חמורות ומיתת ב"ד כרת ל"ת ועשה בכולהו חשיבה העראי. כביאה כדתנן בהבא על יבמתו (נ"ג ב') אחד המערה ואחד הגומר בפסול ולא חילק בין ביאה לביאה. והעראה היכא כתיב אמר עולא (שם נ"ד א') אמר קרא ואיש אשר ישכב את אשה דוה וגילה את ערותה

את מקורה הערה מכאן להעראה מן התורה, ושאר עריות למדות מגדה דאמר ר' יונה ואיתימא רב הונא בריה דרב יהושע (שם ב') כי כל אשר יעשה מכל התועבות האלה הוקשו כל העריות לנדה מה נדה בהעראה אף כולן בהעראה. חייבי לאוין מנין אמר רב אשי (שם נ"ה א') א"כ לכתב קרא בש"ז בשפחה רדופה, מדגלי רחמנא ש"ז בשפחה חרופה שהיא בלאו הא שאר חייבי לאוין בהעראה. חייבי לאוין דכהונא מנין אתיא קיחה קיחה. חייבי עשה מנלן אתיא ביאה ביאה. והעראה הוא הכנסת עטרה. ואע"ג דשמואל אמר (שם ב') העראה זו נשיקה פי' נשיקת אבר הלכה כר' יוחנן דהא אפילו לגבי דרב הלכתא כוותי' באיסורי לגבי שמואל (בכורות מ"ט ב') קיימא הלכה כר' יוחנן בביאה פ"א (ד' א') כל שכן לגבי שמואל:

מצוה מה

סימן מה

נבעלה באונס לכהן הדיוט תחתיו. צוה הב"ה בפ' נשוא שאשת כהן שנבעלה באונס שאסורה לו דכתיב והיא לא נתפשה פי' נאנסה אז אסורה לישראל. ותניא בכתובות פ' נערה שנתפתתה (כתובות נ"א ב') והיא לא נתפשה אסורה הא נתפשה מותרת הא יש לך אחרת שאעפ"י שנתפשה אסורה ואיזו זו אשת כהן, דוהיא הוי מעוט וכשם שאסורה לבעלה כך אסורה לכהן הדיוט אחר אם ימות זה וקרינן ביה נבעלה למי שזר אצלה ואע"ג דמקשינן ביבמות באלמנה לכ"ג (ס"ט א') (ואימא) נבעלה למי שזר אצלה ומחזיר גרושתו ומתרצינן לאיש זר אמר רחמנא מי שזר אצלה לאפוקי האי דלאו זר הוא מעיקרא וזה הבועל אינו זר אצלה מעיקרא שקודם שנשאת לכהן זה היתה מותרת למי שנבעלה לו עתה. הא לא קשיא דמ"ט כיון שיכול זר אצלה מעיקרא כגון שקדשה אביה כשהיא פחותה מבת שלש זר אצלה קרינן ביה, מה שאין כן במחזיר גרושתו שאינו יכול להיות זר מעיקרא מטעם איסור זה ותדע דזר אצלה מעיקרא פירושו כאשר אמרתי שהרי מצינו פצוע דכא פוסל כדתנן בהערל (ע' א') ואם לא ידעה משנעשה פצוע דכא וכ"ש הרי אלו יאכלו פי' בתרומה הא ידעה לא יאכלו ותנן נמי בפ' רביעי אחין (ל"ג ב') שנים שקדשו ב' נשים ובשעת כניסתן לחופה החליף של זה לזה הרי אלו חייבין עליהן משום אשת איש, ואם היו אחיות אף משום אחות אשה, ואם היו אחין אף משום אשת אח, ואם היו נדות אף משום נדה ואם היו כהנות נפסלו מן הכהונה. מיהו אינה ראיה מכאן שיש לו פסול זה לא מטעם זר אצלה אלא מטעם כיון שנבעלה לחיוב מיתה וכרת נעשית זונה וההיא פסול דארבעה אחין מפרשים (יבמות ל"ה א') פסול מן התורה וזונה יש לומר

שפסולה מן התרומה כדאמרינן בהחולץ (מ"ד ב') מה לאלמנה שכן היא עצמה מתחללת האי נמי כיון דנבעלה עשאה זונה פי' כיון דבעלה חיוב מיתת ב"ד נתחללה לכל דבר שאלמנה מתחללת בביאת כ"ג. אבל מפצוע דכא וכרות שפכה דהנהו פסלנו להו מטעם זר אצלה אע"פ שקודם פציעתן לאו זר אצלה הוא אחר שיכול להיות זר אצלה מעיקרא זר אצלה קרינן ביה וכי איצטריך קרא דנתפשה אסורה באשת כהן לעבור עליה בעשה ול"ת דהא מזר אצלה נפקא, ועוד כיון דבעלה עשאה זונה.

ותולדתה. אשת כהן שנתייחדה אצל נכרי אפילו פעם אחת אסורה לו דאמרינן בע"ז פ"ב (כ"ג א') ובכתובות (כ"ו ב') האשה שנחבשה ביד נכרים על ידי ממון מותרת לבעלה משום דמתיירא מפני הפסד ממונו הא לאו הכי אסורה לבעלה. ומסקינן תדע דקתני סיפא על ידי נפשות אסורה לבעלה. ומוכחא מינה בתחילת אין מעמידין דלא שני לן בין לכתחילה בין דיעבד כי היכי דתנן לא תתיחד אשה עמהן לכתחילה אם נתיחדה אסורה לבעלה דחשבינן לה כבעולה באונס. וכן כתב רב יאודאי גאון ז"ל בהלכות מיאון, ראוה מדברת פירש זעירי (כתובות י"ג א') מה טיבו של איש זה איש פלוני וכהן הוא ר"ג ור"א אומרים נאמנת להשיאה לכהונה, ודוקא נסתרה עם ישראל אבל נסתרה עם הנכרי הוי לה כשבויה ופסולה לכהונה כדאמרינן בכתובות פ' (שם ב') נסתרה היינו שבויה שאמרו לו רוב נכרים פרוצים בעריות, למדנו שלא התירו מדברת ונסתרה באשת ישראל אע"ג דחשבינן ליה עוברת על דת בסוטה פ' ארוסה ושומרת יבם (כ"ה א') ומיבעיא לן התם עוברת על דת אי רשאי בעלה לקיימה אי לא ונשאר בתיקו קימל"ן כר"א דאמר בכתובות פ"א (ט' א') אין האשה נאסרת על בעלה שלא בקינוי וסתירה. ובסוטה נמי פ"א (ב' ב') אמרינן אמר ר' חנינא לא לימא איניש לאיתתיה בזמן הזה אל תסתרי עם איש פלוני דלמא קימ"ל כר"י בר יהודא ואסר לה עילויה איסורא דעלמא אלמא בסתירה לחוד מיתסרא.

הלכך צריכים כהנים להזהר מנסתרות עם הנכרי שאפילו נסתרה פעם אחת אסורה לו. ובוזי דרכי ה' ימות, וישרים ילכו בם אוהבי ה' ויראיו נקיים. ועוד הזהירונו רבותינו (ע"ז כ' א') שלא להסתכל בעריות ואסמכוה אקרא דונשמרת מכל דבר רע שלא יהרהר אדם ביום ויבא לידי טומאה בלילה ומצינו שצריך הכתוב כפרה על הרהור עריות במלחמת מדין דכתיב (במדבר ל"א נ') ונקרב את קרבן ה' וגו' לכפר על נפשותיכם לפני ה' (שבת ס"ד א') אמר להם משה חזרתם לקלקולכם הראשון אמרו לו לא נפקד ממנו איש לעבירה א"כ כפרה זו למה א"ל אם מידי ע"ז יצאנו מידי הרהור לא יצאנו. וכל השומר עצמו מן העריות וכופה יצרו וזובחו הב"ה מנחילו אוצרו הטוב שכן מצינו ביוסף הצדיק

שזבה יצרו על אשת פוטיפרע ומבית אסורים יצא. ומספר עריות קלות וחמורות מ"ה וכל העובר עליה מרבה להביא חרון אף בעולם וסימן וזכר לדבר (דברים כ"ט כ"ג) ומ"ה הרי האף הגדול הזה, מה בגימטריא הכי הוי:

הקדמת המבאר

אמרינן בברכות כ"ח ב' אמר ר' נחוניא בן הקנה ביציאתי מבית המדרש אני נותן הודאה על חלקי, והנה אנכי כהיום שיצאתי מבית מדרשו של רבינו הרא"ם זצ"ל אני נותן הודאה על חלקי אודה ה' בכל לבב בסוד יראיו כי הביאני עד הלום לבצע את אשר החילותי להקים כל העמודים של הספר יראים כת"י ולפרוש יריעות בביאורי תועפות ראם, וכאשר אמר דוד מלך ישראל (תהלים קי"ט ע"א) טוב לי כי עניתי למען אלמד חקיך, ופירש האלשיך טוב לי כי עניתי בראשיתי ביסודי עוני למען ע"י יסורין אלמד חקיך והוא ע"ד שאמרו במדרש תנחומא פ' נח ס"ג בפ' שניה של ק"ש כתיב בה בכל לבבכם ובכל נפשכם ולא כתב בכל מאדכם ללמדך שכל מי שאוהב עושר ותענוג א"י ללמוד תורה שבע"פ לפי שיש בה צער גדול ונדוד שינה כו' עיי"ש בפי' עץ יוסף ויפה אמר דוד טוב לי כי עניתי (כי הוא סבה) למען אלמד חקיך. ויש לפרש עוד דברי הכתוב ע"ד שאמרו במדרש ב"ר פצ"ב אין לך אדם בלא יסורים אשריו לאדם שתורתו יסוריו (עיי"ש ביפ"ת גירסת הכדרשי) וזש"א דוד טוב לי (מאחרים) כי עניתי למען אלמד חקיך (לא כאחרים שעינוים למען הרבות כסף וזהב ותענוגי בני האדם). ובברייתא בגמרא דברכות שם אמרו ביציאתו מה הו"א מודה אני לפניך ה"א ששמת חלקי מיושבי בהמ"ד ולא שמת חלקי מיושבי קרנות שאני משכים והם משכימים אני משכים לד"ת והם משכימים לדברים בטלים, אני עמל והם עמלים אני עמל ומקבל שכר והם עמלים ואינם מקבלין שכר אני רץ והם רצים אני רץ לחיי העוה"ב והם רצים לבאר שחת. ויש להבין שלשה חלוקות אלו אני משכים לד"ת כו' אני עמל ומקבל שכר כו' אני רץ לחיי העוה"ב כו' ועיין בספר שמן המור מאמר ג' פי"ז מש"כ בזה ע"ש הגאון בעל מעון הברכות ז"ל. והנראה לי לפרש כפל הדברים עפמש"כ הגאון ריי"ה ז"ל בספרו חוסן יהושע מאמר א' פ"ג בהערה אות א' לבאר המדרש וי"ר פי"ט וז"ל שם כי בלמוד התורה יש שלשה ענינים. א] לקיים המ"ע של ולמדתם אותם, ומ"ע זו מקיים אף כשלומד ושוכח או עוסק כל היום בדבר אחד מהתורה ושונה אותה אלף פעמים ויותר. ב] היא ידיעת התורה להיות בקי ויודע הלכותיה, והיא מצוה נוספת נלמדת ממ"ש ושננתם ודרשו חז"ל שיהיו ד"ת מחודדין בפיך שאם ישאלך אדם אל. תגמגם ותאמר לו אלא אמור לו מיד. ג] שהתורה מועיל להכניע היצר וכמשחז"ל בראתי יצה"ר בראתי לו תורה תבלין, עכ"ל שם. ועז"א

בברייתא ג' ענינים, א] אני משכים לד"ת כו' והוא לקיים הידע של ולמדתם אותם. ב] אני עמל ומקבל שכר כו' שעם עמלו הוא מכניע היצר והוא תבלין רפואה תעלה לשבר כה היצה"ר. ג] אני רץ לחיי העוה"ב כו' היא ידיעת התורה להיות בקי ויודע הלכותיה. אלה המצות אשר יעשה אותם האדם וחי בהם, ופירש הת"א (ויקרא י"ח ה') ויחי בהון חיי עלמא והיינו חיי העוה"ב, לכן אמרו בת"כ ריש פ' בחקתי אם בחקתי תלכו מלמד שהמקום מתאוה שיהיו ישראל עמלים בתורה וכה"א לו עמי שומע לי ישראל בדרכי יהלכו כמעט אויביהם אכניע וגו' דבלאו עמל התורה קשה לקיים המצות שהיצה"ר מתנכר מאד מאד. והנה רבינו הרא"ם כתב בסי' ת"ו ויראת מאלהיך צוה שילמדו ישראל את התורה ויעבדו בה (עיי"ש בתו"ר אות א') דכתיב ולעבדו ותניא בספרי ולעבדו זה תלמוד ובסי' רנ"ד כתב עוד רבינו צוה הב"ה שילמדו ישראל את התורה ויעמלו בה דכתיב בפ' ואתחנן ולמדתם אותם ושמרתם לעשותם. והנראה לי דהוא על ב' ענייני תורה שכתבתי למעלה, דהנה משכ"ר במצוה סי' ת"ו ויעבדו בה פירושו שיעבדו את השם ע"י לימוד התורה כדכתיב ולעבדו דהיינו לעבוד להשם יתברך ופי' בה כמו על ידה וזהו לימוד התורה להכניע היצר הרע דאף שילמוד. דבר אחד כמה פעמים הוא עובד את הב"ה בהלימוד שלומד אבל לענין ידיעת התורה שיהיה בקי ויודע הלכותיה איך לעשות עז"א רבינו בסי' רנ"ד מדכתיב ולמדתם אותם ושמרתם לעשותם, לאחרי אשר זיכני ה' ברחמיו וברוב חסדיו להוציא לאור עולם את הספר יראים כת"י עד תומו אמרתי לבוא במגלת ספר ע"ד מה שיעדתי בהקדמתי להעמוד הראשון "כי אשלים הדפסת כל הספר כי אולי נוכל להוציא דברים לתולדותיו מתוך ספר יראים" עתה אמרתי את אשר דאו עיני אספרה, אשר בס"ס נ"ב כתב רבינו הרא"ם ומפי רבינו יעקב ז"ל שמעתי כו' וכן בסי' ס"ג וע' כתב ורבינו יעקב זצ"ל למדני בר וכ"ב רבינו בספר יראים ומורי התם אמר לי, א"כ אין לומר שמשכ"ר בסי' נ' ומורי עניו תירץ כו' שיכוון לר' משה העניו אלא כמו שמכונה רבינו יעהב בשם התם ככה כינהו בשם העניו, ראיתי להעתיק כאן מכתב הרב החכם יאפ"ז שליט"א שכתב אלי ביום ועש"ק כ"ד אלול שנת "אל תיראי" לפ"ק, פאריז. וז"ל "כי בכ"י פאריז לא נרשם. "סימן" רק נכתב בצד הגליון בכ"י באותיות קטנות: צ"ז, צ"ח, צ"ט, וכו' וכו' בכל הכ"י ואנכי בעצמי הוספתי המלה סימן לכל האותיות [והצגתי סימן כך וכך] באמצע השורה בהעתקתי ובאותיות גדולות. מן דף 5 עד דף 14 ע"א מראש כ"י ספר יראים הדפין רק וחלק ולא נכתב עליהם כלל וכלל ורק הארבעה דפים הראשונים בכ"י רשום "הלוח המפתחות" ותו לא וא"כ אין עליך להצטער כלל כי לא הגיעו לידך העתקת הדפים הראשונים מכ"י ספר יראים. בהסכמת הרבנים מראש ספר

יראים שהו"ל כתוב שמה: כת"י קדשו של רבי אליעזר ממיץ. והנני להעיר אותך כי כ"י ספר יראים שהעתקתי ממנו איננו בכ"י המחבר בשום אופן רק איזה תלמיד העתיקו מגוף כ"י המחבר באשר כי מלא הוא שניאות אף באורתוגרפיה ובמקום אחד מצאתי עמוד אחד נכתב פעמים וגם התיבות רבן ככלם המה בר"ת ר"ל: נכתבות מחציתן עם קו שכוב בהתרשלות המעתיק ויש לי ראיות רבות כי איננו גוף כ"י המחבר. בכ"י פאריז דף 46 ראש ע"ב כתוב מפורש ומורי עניו תירץ יליף עון עון מנותר כו' ויש לי להאריך מאד במשפחת "עניו" ובכ"י בצד הנליון רשמתי בעטי ציור כעין מגריפה לשום עין ע"ז עכ"ל. ובסימן קמ"ב כתב רבינו סברות אלו מקצתו למדתי מר' שמואל בן אחי ז"ל מ"כ עכ"ל. וראוי לדעת בן מי זה הוא הדר שמואל לפי המבואר בסה"ד ח"א ד"א תתקל"ה ע"ש תשובת מהרש"ל סכ"ט, שלשה אחים היו לרא"ם ר' מאיר ור' דוד מוירצבורג, ור' יהודה שיסד פיוט כו', ואולי הוא רבינו שמואל בן רבינו דוד שמביא דבריו הרב בשבה"ל בשבולת רע"ח ושאר דוכתי. וראיתי להחכם א' ה' ו' בספרו תולדות גדולי ישראל מחברת שלישית וויען תרמ"ג צד 36 כתב: אביו של הרא"ם היה שלמה עייי"ש ושגגה היא בידו כי שם אביו של הרא"ם הוא שמואל כמש"ב הרא"ש בפ"ג דנדרים סי' י"א והר"ר אליעזר ממיץ כתב דלא אמרינן דד"ד אלא דוקא בדינין התלויין בקרקע כמו מכם כו' והאו"ז בפ' הגוזל בתרא כתב דברים אלו ע"ש רבנו אליעזר ב"ר שמואל זצ"ל ממיץ הביאו בתשובת בנו מהר"ח או"ז סי' ק"י, ומש"ש ורבנו אליעזר בר שמואל זצ"ל ממיין הוא ט"ס וצ"ל ממיץ ובכמה מקומות כתוב בתשו' מהר"ח או"ז ממיין תחת ממיץ עייי"ש סי' קפ"ט וסי' רי"ד וכן השלטי גבורים בפ"ק דע"ז גבי איסור מכירת לבונה לעובד כוכבים כתב בספר התרומה כו' עד וכן פי' הר"ר אליעזר ב"ר שמואל ממיץ בפרק נדרים עכ"ל, והוא דלא כמש"כ במחברת שביעית מספרי כרם חמד פראג התר"ג צד 34 שכתב שם החכם שד"ל בהערה שהר"ר אליעזר ממיץ בעל ספר יראים שהיה תלמידו של ר"ת הוא ר"א בן שלמה ולא בן שמואל עייי"ש, והסה"ד בלוח המפתח שלו ערך ר"א ממיץ כתב במוסגר רא"ם ר"ת ר"א ב"ר שמואל ממיץ מ"ב עכ"ל. והנראה ברור דט"ס שם וכצ"ל רא"ם ר"ת ר"א ממיץ ב"ר שמואל מ"כ. והמצא כתוב הוא ששם אביו של רא"ם הוא שמואל כמבואר בפנים הסה"ד ד"א תתקצ"ח והביאו השם חדש. בביאור לספר יראים הנדפס סימן קמ"ט עייי"ש והרב נמ"ל בסה"ד שהוציא מחדש ומתוקן כתב במפתחות במוסגר רא"ם ר"ת ר"א ממיץ מ"ב עכ"ל, ונראה ממערב שהמ"כ הוא שהר"ת של הרא"ם הוא רבי אליעזר ממיץ והוא שיבוש, וזה לא כביר נדפס מאסף ספרותי ותלפיות שמו ברדיטשוב תרנ"ה ובחלק קורא הדורות צד 20 כתב שם הרב הגביר החכם מהדש באבער תולדות הרא"ם והביא

שם ע"ש שו"ת מהרש"ל סי' כ"ט בזה"ל תחילת ישיבת רבנו היתה במיץ ואחר מות רבנו אליעזר בדר נתן הרביץ תורה במגנצא עכ"ל, וא"כ לפמש"כ הרב הגאון חיד"א בשה"ג מערכת גדולים אות א' סימן קצ"ט דראב"ן הפליג בזקנה דבדף ק"ס ע"א בספר ראב"ן כתוב בטופסי גיטין ה' אלפים ושבע ומאחר שרבינו הרא"ם הרביץ תורה במגנצא אחר מות הראב"ן א"כ אי אפשר לומר כמש"כ הסה"ד ח"א ד"א תתקצ"ח ע"ש השה"ק בזה"ל ונראה ביוחסין דקל"ב ב' שזה רא"ם מת ד"א תתקצ"ח. גם החכם מהרש"ב בתלפיות שם כתב ע"ד השה"ק בשם היוחסין שאין זה אמת בי מספר היוחסין לא נראה כלל שנפטר בשנה ההיא (ומשכ"ש ע"ד השה"ק גם טעה במש"כ שהביא בעל היראים את מורו הרר"י ב"ר יקר ולא ידע כי הוא לשון רש"י סובה ל"ה ב' עיי"ש לא זכר שכבר כתב כן השה"ג שם אות קצ"ז להשיג על השה"ק) ועיין בהקדמת העיטור להמבאר הרב הגאון ר' מאיר יונה זצ"ל בפתח השער שכתב שם בזה"ל והנה היראים של הרא"ם הסה"ד מאחר אותו לשנת ד"א תתקצ"ח, והנה רבינו העיטור מביאו כמה פעמים לכן לדעתי העניה אין לסמוך עליהם בענינים אלו כי אחר שהחוש מכזיבם עכ"ל. והנה לפי המתבאר מש"כ בספר התרומה ס"ס קל"ח הר"ר אליעזר בר"ש ממיץ הדת של בר"ש הוא בר' שמואל ולא בר' שלמה, וכי"ב ראיתי במש"כ התוס' גיטין נ"ב ב' ד"ה הלכה והדר שלמה ב"ר יוסף מוורדין ה"ר דאפשיעה חייב כו' וכ"כ התוס' בב"ק ל"ט א' ד"ה דאי בזה"ל ר' שלמה בחור ב"ר יוסף והסה"ד במפתח הביא שניהם: ר' שלמה ב"ר יוסף מוורדין תוספת גיטין נ"ב ב': ר' שלמה בחור ב"ר יוסף תוס' ב"ק ל"ט א' עכ"ל. אולם הרא"ש פ"ד דב"ק ס"ה כתב והדר שמואל מוורדון וכ"כ באו"ז הגדול ב"ק פי' קפ"ז והר"ר שמואל בחור ב"ר יוסף דקדק כו' ונראה שהיה כתוב בדת הדש ובמקום אחד נתפשט ה"ר שלמה ובמקום אחר נתפשט הר"ר שמואל, וכדמות ראיה שאביו של הרא"ם שמואל ממה שבנו אחי הרא"ם קרא שם בנו שמואל ע"ש אביו כנ"ל. והנה הכת"י של הששה העמודים שהוצאתי עתה התחלתם בדף ל"ט של הכת"י כמו שכתבתי בהקדמה הראשונה להעמוד הראשון ודף רנ"ד סוף הספר בכת"י ועיין ריש סי' קנ"ח מש"ש החכם יאפ"ז. וראוי לדעת שהציון של הדפים בגמרא ושאר המראה מקומות המוסגרים בפנים בשני חצאי רבוע הוא ממני ומה שמצאתי כתוב על הגליון הבאתי בפנים ביאורי תועפות ראם ע"ש בעליהם כי מלבד האיסור להתלבש בטלית של אחרים וגזילת העני בביתי גם אינני מוכרח לגזול מאחרים כי תודות לה' שחנני דעה והשכל לבאר דברי רבינו ביתר שאת ויתר עז ממש"כ בצד הכת"י וד"ל. "מפתח הסימנים שבכת"י שלפנינו" אנכי עשיתיו בעצמי כי הארבעה דפים הראשונים בכת"י שרשום עליהם הלוח המפתחות שזכר החכם יאפ"ז במכתבו לא שלח

אלי. ומה שכתבתי "סימן של"ו שלא לשמוע אל מעוננים וקוסמים" הנה בפנים הספר כת"י אינו מצויין סימן של"ו קודם משכ"ש שלא לשמוע אל מעוננים כו' ומצויין של"ו על לא תקיפו פאת ראשיכם הכתוב אחריו. ובסימן של"ז כתב בזה"ל לא תשחית את פאת זקניך בבר פירשתי למעלה סי' שכ"ה בפאת זקנם לא יגלחו ושרט לנפש כבר פירשתי למעלה סימן שכ"ד עכ"ל ובמפתחות שכתב היראים בראש וי"ו החמישי כתב לא תנחשו ולא תעוננו לא תקיפו כו' וחסר שם שלא לשמוע אל מעוננים וקוסמים ולפי"ז בסימן של"ז נמצאו ב' לאוין ונמנים בפ"ע לבד מן המנוי למעלה שכ"ד. שכ"ה. וכ"ה בבה"ג ואין כן דעת הרמב"ם ל"ת מ"ד. מ"ה. וכן הסמ"ג לאוין ס"ב. ס"ג. דלהרמב"ם והסמ"ג ישראל וכהנים נחשבים לאחת ולפי מה שכתבתי סימן של"ו שלא לשמוע אל מעוננים וקוסמים וכ"ה בנדפס סימן צ' לא לשמוע לקוסמים א"כ לא תשחית את פאת זקניך ושרט לנפש לא תתנו בבשרכם אין נחשבים כלל במנין ורבינו לא כתבם אלא הראה מקום לאלו הלאוין ופירושם לסימן שכ"ד. שכ"ה. והם נחשבים לאחת כהנים וישראלים וכהרמב"ם וסמ"ג.

וראיתי להביא כאן תיקונים והוספות להעמיד עריות שהוצאתי בפעם הראשונה. החכם יאפ"ז כתב אלי במכתב הנ"ל בזה"ל מדוע לא הדפסת על השער כי הוא ח"א עכ"ל. וא"כ נחוץ לתקן דבר זה. בהסכמת הגאונים ג' א' אע"ס שאינו רואה צ"ל שאינה רואה. בהקדמת המבאר ד' ב' ד"ה וראיות בהכה"י סי' ק' צ"ל סי' כ'. שם ה' א' ד"ה וזאת לדעת אחר שנת תרי"ח צ"ל ועיין סי' שי"ג אות ד' שהמגיה לבאור ווי העמודים זכר את הס' שם חדש. ו' ב' הקדמת המחבר. הנה נתכבדתי בקובץ מגנזי ישראל בפאריז ווינא תרנ"ד מאת הרב החכם יאפ"ז שליט"א וראיתי שם מאמר ז' הקדמת רבינו הרא"ם נדפס שלא כמו שהיה כתוב בההעתקה ששלח אלי ואף כי השינויים קלים וקטני הערך עכ"ז ראיתי שב"ה הלכתי בדרך האמת באות ט"ז כי כן כתוב שם "לשם". ז' ב' תועפות ראם אות ג' ותו לא מידי צ"ל ועיין להלן סי' של"ט משכ"ש בביאורי. ט' ב' תו"ר סי' ז' אות ב' הרי דארוסה נקראת אשה צ"ל ועיין ספר רביד הזהב פ' בראשית פסוק ודבק באשתו. י' א' בפנים היראים שהיא גדולה שבקטנות ט"ס וצ"ל שהיא גדולה מן הגדולה שבקטנות. שם ב' בתו"ר והוא ברור צענ"ר צ"ל שוב ראיתי בשס"ח בהגהות ארץ צבי על הג"א לכתובות שם שביאר דברי המרדכי כמו שכתבתי. שם ואיכא נמי צ"ל איכא נמי. י"א ב' תו"ר אות ל"ז צ"ל ועיין בשו"ת נפש חיה תאהע"ז סי"ז שכתב שם ע"ד המבואר בש"ע אה"ע סי' ל"ז סט"ז באומר בתך מקודשת לי דשתיהן אסורות אף בשידך ועסוקין בה ומ"מ נפסק בשו"ע סי' כ"ז דהיכא דעסוקין באותו ענין מקודשת קדושי ודאי באומר הרי את מקודשת

ולא אמר לי ונמצא הדברים סותרין ועכצ"ל דשאני הך דבתך מקודשת לי דהוי דברים שבלב דהמחשבה סותר דבורו דכיון דאמר בתך מקודשת ל' הוי הפירוש אחת מבנותיו או זו או זו וכל שהוא בתו הוא בכלל ומה שרצה עתה לומר דמחשבתו לא היתה רק זו סותר מה שהיה מתחילת הדיבור על הכלל ועתה פורט אחת כו' עיי"ש והיינו משכ"ר כאן צפי מה שהגהתי. שם אות מ"ב הרי לנו שם עיר אינגליטירא עיר ט"ס וצ"ל מדינה והכוונה מדינת ענגלאנד כידוע מהרש"ב. י"ב ב' תו"ר אות ו' שמא יתחייב רק לחזק צ"ל רך לחזק. י"ג ב' הו"ר מעמוד א' אחר תיבות שכתב להיפך צ"ל ועיין מה שכתבתי להלן סי' רע"ד אות קנ"א ישי' ש"א אות ח'. ט"ז ב' תו"ר אות י"ב וחידוש על רבותינו בעה"ת צ"ל שו"ר שכ"כ הצידה לדרך והחזקוני הובא נספר דברי דוד להט"ז במדבר ל"א פסוק נ' והט"ז שם דחה דבריהם בדברים של מה בכך שכ' שם דע"כ הירושלמי א"י גופה ממעט שאינו מותר אלא אחר הכיבוש שלה וכ"כ הרמב"ם שלא הותרה אלא בשעת השביה שנאמר וראית בשביה ובמתכ"ת לא ראה בפנים המדרש שמואל. שם אות י"ג ולפי' צ"ל ולפי. די"ט ב' תו"ר סוף אות כ"ב צ"ל עיין ח"ס חיו"ד סי' קצ"ד נ"מ לדינא (הגרא"ד שליט"א). כ' ב' תו"ר אות מ"א ולא כהתוי"ט כו' צ"ל שו"ר כן נשו"ת ח"ס חאו"ח סימן פ"ט שהשיג על התוי"ט ע""ש. כ"א א' תו"ר אות מ"ט נראה לי דהיינו טעמא כו' צ"ל ועיין בשו"ת ח"ס חיו"ד סי' קצ"ט. כ"ב א' תו"ר ע"ד כנ"ל דצ"ל שם, צ"ל ולחנם דחק הג' מ"ש ז"ל בהגהותיו לעירובין כ"א ב' להגיה דברי הערוך בא"א. שם כ' תו"ר אוח ע"ט עכ"ל (הרוקח) צ"ל וכ"כ הראב"ן סי' שי"ט אגב דם בתולים אתי דם נדה וכ"כ במחזור ויטרי סי' תס"ו דהאי דם בתולים כדם נדות חשבינן ליה משום דא"א למכה כלא צחצוחי זיבה כו'. כ"ג א' בפנים היראים לדברי הגאון בסותרת ופולטת כו' נראה דצ"ל כסופרת כו'. כ"ה א' תו"ר אות קמ"ח צ"ל ועיין ריקאנטי סי' תקפ"ג שכתב בזה"ל פסק הרא"ם כר"א דנדה שלא בדקה עצמה אלא יום ראשון ושביעי טהורה עכ"ל וכתב שם בביאור מעשה בצלאל בזה"ל וביראים סי' קצ"ב שממנו דברי רבינו נראה שפוסק כרב ולפי"ז לא הו"ל לרבינו למיסתם כלשון המשנה א' וז' עכ"ל ובאמת דברי הריקאנטי ברורין לנוסחת היראים כת"י שמפורש בדברי היראים כר"ח דתחילתן וסופן בעינן. כ"ז א' תו"ר ראשי שורות של השלשה קודם שורה האחרונה מסוכסכים האותיות ומעורבבים. כ"ט א' תו"ר אות ר"י ובדבריו אלו יתיישב דכרי הב"ה יו"ד כו', הנה כבוד הגר"ש פרידעש בעל ספר כרם חמד שליט"א כתב אלי וז"ל ואני כהחפזי לא הבנתי לכאורה דברי מר יחיה בזה הא אם רובו של אבר אחד כשמקפיד עליו חוצץ מן התורה לדעת הגאון באה"ט ז"ל משום דהוי כמו רוב של הגוף א"כ הו"ל לאסור מדרבנן ברובו של אבר אחד ואינו מקפיד עליו

וכמו ברוב הגוף דמאי שנא ולמה התירו כל הפוסקים והרמ"א והמג"א באומנות אחד לחוד וידיו מלוכלכות כגון בשוחט וידיו מלוכלכות בדם הא הוי רובו של אבר אחד ואף דאינו מקפיד וד"ל (ובשתי אומנות ליכא לאיסתפוקי רק אם הוי איסור מדאורייתא או רק מדרבנן וד"ל) עכ"ל. והנה מראש אמינא טעמא לסברת הבאה"ט ומנ"ל הא דרובו של כל אחד מהאברים כשמקפיד עליו חוצץ מן התורה דכבר הקשו התוס' סוכה ד"ו ב' סד"ה דבר. כיון דאתאי הלכתא לרובו ולא למיעוטו א"כ קרא למאי אתא דדרשינן בשרו שלא יהא דבר חוצץ בינו לבין המים ותי' דאצטריך לבית הסתרים כדאיתא בפ"ק דקדושין עכ"ל וביאר בספר פנ"י דכוונת התוס' למ"ש בקדושין כ"ה סע"א נהי דביאת מים לא בעינן לבית הסתרים מקום הראוי לבוא בו מים בעינן וז"ש התוס' דאצטריך בשרו לענין דבבית הסתרים נמי שייך חציצה עיי"ש בפנ"י שכתב כנ"ל ברור בכוונת התוס' וכפי' הפנ"י כן פי' המהר"ם אלא שהפנ"י הקשה עדה"ת היאך אפשר לומר דחציצת בית הסתרים דאורייתא הא לא הוי אלא מיעוט המקפיד וא"כ הטפל חמור מן העיקר דאפילו בגופו הא בעינן רובו המקפיד והניח זה בצ"ע ומזה כתב הבאה"ט לחדש דרובו של כ"א מהאברים כשמקפיד עליו חוצץ מן התורה וא"ש תי' התוס' והוא דלא כהת"ח שכ' בעירובין ד"ד ב' בזה"ל דאצטריך לבית הסתרים כדאיתא בפ"ק דקדושין דדריש מה בשרו מאבראי וכו' כ"כ התוס' פ"ק דסוכה עכ"ל דלדעת מהר"ם ופנ"י אין כן כוונת התוס' ואף לפמ"ש רב כהנא יבמות ע"ח ב' ל"ש אלא רובו אבל כולו חוצץ מן התורה אע"ג דאינו מקפיד לכאורה לק"מ קושיית התוס' דסוכה די"ל דקרא דוקא כולו ואפי' אינו מקפיד והלכתא לרובו המקפיד כמש"כ בהגהות וחידושים להג"מ יוסף מווילנא לשס"ח עירובין שם. אמנם ז"א דאכתי מלשון ההלכתא רובו ומקפיד חוצץ נשמע דדוקא רובו אבל כולו חוצץ ואפילו אינו מקפיד ושפיר הקשו התוס' סוכה כיון דאתאי הלכתא לרובו ולא למיעוטו ור"ל דהה"נ רונו ולא כולו א"כ קרא למאי אתא כו' והוכרחו לתירוצם כנ"ל והנה כ"ז לענין דבר מורה דאתאי הלכתא לרובו ולמקפיד מיהו רבנן שגזרו לרובו ואינו מקפיד לא נזרו אלא בדבר השוה בכל בין באדם בין בכלים דהיינו רוב הדבר הצריך טבילה, בטבילת כלים רוב כלי הנטבל, בטבילת גוף האדם רוב הגוף, בטבילת שערות שנחשבים בפ"ע לשיטת הגאונים שהביא הרמב"ם פ"ב מהל' מקואות הט"ו רוב כ"מ כנוס שער, בנט"י רוב היד הצריך נטילה, ולענין חציצת הרגלים בין כהן לרצפה רוב הרגל כמש"כ הסדרי טהרה סי' קצ"ח סקנ"ב, ולא גזרו כולי האי ברובו של אבר אחד ואינו מקפיד עליו דבפעם אחת גזרו רבנן דבריהם על רובו שאינו מקפיד על אדם וכלים יחד ואזדא לה קושיית כת"ר. והנראה בעיני יותר דבאמת כוונת הבאה"ט לומר

דרובו של כל אחד ואחד מהאברים של אדם היה עליו דבר חוצץ ומקפיד זהו דין תורה שחוצץ ולאפוקי דלא נימא דכשהיה דבר חוצץ על רוב הגוף של אדם אע"ג דעל המיעוט היתר לא היה שום דבר חוצן הר"ז חוצץ מן התורה כשמקפיד עליו ורובו ר"ל רוב מנין אבריו וכמש"כ הגרש"ש סוכה ד"ג א' לענין שונה דצריכה שתהא מחזקת רו"ר ושלחנו עיי"ש וא"כ אין דברי הבאה"ט עולין ליישב דברי המג"א וגם אינו מתיישב בדבריו דברי רב כהנא ומדלא אמר הבאה"ט דרובו של אחד מהאברים כו' ואמר דרובו של כל אחד מהאברים כו' נראה כפירושי האחרון לא כמו שהבינותי בסי' דבריו בתוע"ר שם. ל' א' תו"ר אות רכ"ה אחר כצ"ל צ"ל וכ"ה בברייתא וגמרא אבל הערוך ערך קף גריס בין בד' וה' כלים ולפמש"כ באות שאחר זה מדו"ק יותר גי' ואפילו. שם ע"ב תו"ר אות רכ"ט ודעת רבינו דלא כהרמב"ם כו' צ"ל ולפמש"כ החת"ס חיו"ד סי' רי"ד דע"כ לא הצריך הרא"ם קרקע ראוי לבלוע אלא בכולו שאוב וברובו כשר ליכא מאן דבעי ע"ג קרקע הראי' לבלוע עיי"ש אין סתירה מדברי רבינו לדברי הרמב"ם שם. ל"ב ב' תו"ר אות רס"ד, שם בב"י כתב צ"ל ושם בנ"י כו'. ל"ד ב' תו"ר אות ו' ותמימי על הנו"ב כו' צ"ל שו"ר שכבר קדמני בזה הרב הגאון רד"ט זצ"ל בספרו בית דוד ק"א סי' א'. ל"ו א' תו"ר אות י' צ"ל ועיין להלן סי' רכ"ה משכ"ש. ל"ז א' תו"ר סי' ל"ד אות ד' ויש לי לתרץ כו' צ"ל ועיין בעמק יהושע סימן י"ד ישוב אחר. שם ב' תו"ר אות ח' אבל הוא מוכר את עצמו אף כשהוא גר ומשוחרר צ"ל ועיין להלן סי' תנ"ו תועפות ראם אות כ"ו מש"כ עוד בזה. ל"ח א' תו"ר אות ט' דלפמש"כ בגבו"א יפה כתב הט"ז כו' צ"ל וכ"כ בשו"ת עמודי אש סי' ג' אות כ"ג. שם ב' תו"ר סימן ל"ו אות ז' צ"ל ועיין ס"ס שפ"ח מש"ש בשם הש"ח. שם תו"ר סימן ל"ז אות ב' דר"א בן הורקנוס הוא שמותי ולא ראב"ע או ראב"ש צ"ל וכן שגה בזה במחב"ת הפנים יפות דברים כ"ד א'. מ"ב א' תו"ר סי' מ"ג אות ב' צ"ל והאגודה בפ' הערל כתב יש מדקדקים דאדום לא נתבלבלו בימי סנחריב כו' ותירץ בספר התרומה שזרע המלוכה אינה מתבלבלת כו' עכ"ל ובאמת מדברי יבינו היראים הקושיא והתירוץ. מ"ג ב' תו"ר סוף אות כ"ג צ"ל ועיין מש"כ להלן סי' קי"ז. שם סוף אות כ"ד צ"ל ועיין מש"כ בסי' של"ב.

לסימן מ"ה בדין עריות, ראיתי להביא דברי הגהות מיימוניות שהביא שם דברי רבינו הרא"ם ומילתא אלבישייהו יקירא וז"ל הגהמי"י להרמב"ם פכ"א מהל' א"ב הלכה ל"א עמש"כ הרמב"ם שם אשה שנשאת לשני אנשים ומתו לשלישי לא תנשא ואם נשאת לא תצא. ואפי' נתקדשה יכנוס. וע"ז כ' בהגמי"י שם אות ס' וכתב רא"ם ונ"ל דהלכה כרב אשי דמזל גורם ונ"מ באירסה ומית א"נ דנ"מ דנפל מדקלא ומית דליכא למימר

מעיין גורם עכ"ל. וראיתי בלבוש אהע"ז ס"ס שכתב שם וז"ל וטעמא דתלינן מיתתם באשה משום דאמרינן מזל רע שלה גורם שתשב היא עגונה לפיכך אמרו קצת דדוקא אם מתו מיתת עצמן שייך לתלות במזל רע שלה אבל אס אחד מהם מת והשני נהרג או מת בדבר או נפל ומת וכדומה באלה שבא מיתתו בסיבה אחרת לא תלינן לה במזל רע שלה ומותרת להנשא עכ"ל. ותמיהני והלא גמרא ערוכה יבמות ס"ד ב' א"ב כו' א"נ דנפל מדיקלא ומית וכמש"כ הרא"ם דלמ"ד מזל גורם איכא ואיך אמרו קצת או נפל ומת לא תלינן במזל רע שלה ומותרת להנשא והצעתי הקושיא לפגי הרב הגאון הגדול מהרי"ל המד"א דמחנינו זצ"ל ואמר לי דיש לפרש מש"כ הלבוש או נפל ומת דהיינו במפולת בתים שהוא מכת מדינה וכן מש"כ הלבוש והשני נהרג יתפרש ג"כ שנהרג כגזירה עם הצבור וכמש"כ התה"ד הובא בב"י וז"ל אם נהרג ונשרף בגזירה עם הצבור כה"ג לא שייך לומר מזל גורם דמכת מדינה הוא עיי"ש ושפיר דמיא נהרג או נפל ומת למת בדבר ששלשתן טעם אחד להם דבכה"ג לא תלינן לה במזל רע שלה ומקור דברי הלבוש הוא התה"ד והריב"ש כמבואר בני עכ"ד ועפי"ד אלו יש לפרש גם מש"כ בהגהת רמ"א שו"ע אהע"ז סי' ס' וי"א דדוקא אס מהו מיתת עצמם אבל אס נהרג אחד מהם או מת בדבר או נפל ומת (וכדומה אינו כלום ולכן רבים מקילין בדברים אלו ואין מוחין בידיהם ונרשם ב"י בשם תשובת הרמב"ן שכ"כ בשי"א (כצ"ל והוא ר"ת בשם יש אומרים דלא כמש"כ בדפוסים חדשים שכ"כ בסימן י"א) והחת"ס חאהע"ז ח"ב סי' קל"א כ' ע"ז וז"ל ומש"כ בשו"ע בשם רמב"ן דיש מהירין בנהרג הוא מכשול שלא כ"כ הרמב"ן ח"ו אלא שכ' שסמכו איזה אנשים ע"ז והוא צווח עליהם כי כרוכיא נמצא גם בנהרג הו"ל קטלנית עכ"ל וע"פ ד' הלבוש ופי' המד"א זצ"ל יש לומר דזהו ג"כ כוונת דברי הרמ"א והציון ב"י בשם תשובת הרמב"ן כו' הוא טעות וצ"ל ב"י בשם תה"ד והריב"ש:

אולם לענ"ד דוחק לפרש דברי הלבוש כנ"ל דהעיקר חסר מן הספר דהול"ל והשני נהרג בגזירה עם הציבור או נפל ומת במפולת בתים שלא לתת מכשול למעיין וע"כ הנראה לי בכי' דברי הלבוש עפ"י מש"כ המ"מ להרמב"ם שם אחר שהביא דברי הגמרא דנפל מדיקלא ומית וז"ל או שמת ע"י נפילה מן הדקל ועל ידי חולי למ"ד שמעיינה גורם שמביאה המשמש עמה לידי חולי ומת ליכא, למ"ד מזלא גורם היכא עכ"ל בדפוסי הרמב"ם הישנים ונראה מדבריו שמפרש מ"ש בגמרא דנפל מדיקלא ומית פירושו שלא מת תיכף בנפילתו אלא שהלה מזה וע"י חולי זה מת ועז"א בגמרא דלמ"ד מזל גורס איכא דרוב מלין לחיים כגיטין כ"ח א' וזה שמת שפיר י"ל דמזלה גרם משא"כ בנפל מן הדקל ומת תיכף בנפילתו דעת המ"מ דל"ש לומר מזלה גרם שהרי ראינו היית מיתתו

וז"ש הלבוש דבנהרג או נפל ומת דהיינו שלא מת ע"י חולי שנא מיתתו בסיבה אחרת לא תלינן לה במזל רע שלה וכדברי המ"מ וגופא בתר רישא אזיל דגם הגה"ר יתפרש כדברי הלבוש ואזיל ג"כ בשיטת המ"ד מזל גורם כמש"כ הרא"ם דהלכה כרב אשי ובהרמב"ם דפוס ווארשא הנד"מ כתוב במ"מ שמת ע"י נפילה מן הדקל שלא ע"י חולי למ"ד כו' ולענ"ד העיקר במ"מ כגי' הישנה כנ"ל וחלילה להגיה בלי ראיה ברורה:

עוד יש לחלק ולומר דמ"ש בגמרא דנפל מדיקלא ומת אסירה למ"ד מז"ג היינו דוקא שנפל שלא ברצונו ובחירתו משא"כ היכא דבכוונה ובדעת עלה לאילן והפיל עצמו ומת לא תלינן במזל רע שלה ותליא באשלי רברבי. דהנה דעת רש"י ביבמות כ"ו א' דה"ה אשה שנתגרשה ב"פ לרבי אין לישא אותה והוא הי"א הראשון שכ' הרמ"א ודעת גדולי הראשונים אינו כן כמש"כ הרמ"א אח"ז אבל י"א מיתה דוקא וכן עיקר וטעם החולקים על רש"י כתב הלבוש וז"ל וי"א דוקא מתו אנשיה וכן עיקר דבגירושין לא שייך לתלות במזל רע שלה שהרי הוא בבחירת המגרשין עכ"ל והוא מדברי הרישב"א בחי' ליבמות כ"ו א' וז"ל ובגירושין ליתנהו להני טעמי דאיהו הוא דמגרש לה בעל כרחה שאין האיש מוציא אלא ברצון וא"כ אפי' מזל גורס לא שייך בה עכ"ל וכ"כ נהי' לכהונות מ"ג ב' כיון דאשה מתגרשת בע"כ ואין האיש מוציא אותה אלא לרצונו היכי עלה ע"ד לומר דגרושין היתה מזלה גרם עכ"ל הרי דלהחולקים על רש"י בדבר התלוי בבחירת האדם אם לעשות או לחדול אין לומר דמזל האשה גרמה זאת אלא כך עלה בדעת ב' אנשיה הראשונים ואין לומר בכה"ג מז"ג וא"כ לדעתם ה"ה במיתה היכי דנהרג ע"י אדם התלוי בבחירת האדם ההורגו או בבחירת עצמו עלה לאילן ונפל ומת אין לומר מזלה גרם ומ"ש בגמרא דנפל מדיקלא ומת שלא ע"י חולי דלמ"ד מז"ג איכא ר"ל נפל שלא במתכוין. משא"כ לדעת רש"י דאוסר גם בגירושין עכצ"ל דס"ל דאף בדבר התלוי בבחירה שייך ג"כ לומר מזלה גרם א"כ ה"ה במיתה ל"ש נהרג או הפיל עצמו מן הדקל וכי"ב בכוונה למ"ד מזל גורם אסורה וא"כ גם בזה יש ליישב דברי הלבוש אלא שאין זה במשמעות לשונו דעדיין לא כתב הלבוש סברא זו כ"א בגירושין שלא"ז אבל מ"מ לדינא צל"ע:

וראיתי בריטב"א בחי' ליבמות ס"ד ב' שכ' בזה"ל מ"ב דאנסו ומית א"נ כו' פי' דלמ"ד מזל גורס הויא חזקה ולמ"ד מעין גורם לא הוי חזקה עכ"ל וכ"כ בחי' לכתובות מ"ג ב' וו"ל כדאמרינן מ"ב אנוסה או דנפל כו' ודוחק לומר דט"ס הוא בב' המקומות וי"ל דגירסתו הי' בגמ' דאינסה ולא דאירסה ופירוש דאינסה היינו בזנות ומת אח"כ דלר"ה דאמר מעין גורם הוי חזקה ולרב אשי דאמר מזל גורס לא הוי חזקה והפירוש שכתב הריטב"א בחי' ליבמות היינו להא"נ דנפל מדיקלא ומית משא"כ להנ"מ הראשונה דאינסה שכתב

הריטב"א הוא להיפך וק"ל. והמגדל עוז כתב ע"ד הרמב"ם הנ"ל בזה"ל אשה שנשאת עד יכנוס פ"ק דכתובות ופרק נערה שנתפתתה עכ"ל ובעניי ל"מ מזה דבר בפ"ק דכתובות והנראה שהוא ט"ס וצ"ל פ"ו דיבמות כאשר הוא באמת שם ס"ד ב' אך עדיין צ"ע מש"כ המ"ע עד יכנוס דבכל המקומות לא נמצא כי אם עד לא תנשא דמש"כ הרמב"ם ואם נשאת לא תצא ואפי' נתקדשה יכנוס כבר כתב הרשב"א בתשובה והביאו הכ"מ שחזר על כל הצדדים ולא מצא לו מקום שיסמוך עליו הרמב"ם עיי"ש ומה זה שכתב המ"ע אשה שנשאת עד יכנוס ולולא דמסתפינא הו"א דכוונת המ"ע למ"ש בגמרא דיבמות שם א"ב דאירסה ולא היה כתוב לפניו בגמרא דאירסה ומית אלא דאירסה ותו לא ומפרש להרמב"ם דאירסה פי' השלישי שאמרו בברייתא לשלישי לא תנשא ועז"א דאירסה דלמ"ד מזל גורם לא תליא בביאה וא"כ מאחר שקידשה מיקרי בדיעבד ולא תצא ורשאי גם לכונסה אח"כ משא"כ למ"ד מעין גורם וכל האיסור הוא בביאה לא נקרא מי שאירסה דיעבד דעדיין לא התחיל בהאיסור ודמיא לכתחילה דמה ל' אם אירסה או לא וא"כ לא יכנוס ותצא ופסק הרמב"ם כמ"ד מזל גורם ולכן כתב ואם נשאת לא תצא ואפי' נתקדשה יכניס וז"ש רש"י בגמרא שם ד"ה דאירסה וז"ל השלישי ומת עכ"ל דגם גירסת רש"י בגמרא היה דאירסה א"נ כו' ובא רש"י לפרש דתיבת ומית שאמרו בגמרא אחר דנפל מדיקלא קא' גם לאירסה שאמרו מקודם והניח תיבת השלישי כאשר עכצ"ל כן לפירוש הרמב"ם (שבודאי ידע רש"י שיש לפרש כן) אלא שהוסיף תיבת ומת וממילא אזדא לה פירוש הרמב"ם ומפרש"י הוגה בגמרא תיבת ומית אחר דאירסה משא"כ להרמב"ם ובס"ס קהלת יעקב בשו"ת חאהע"ז סי' ד' כתב להוכיח מדפירש רש"י השלישי כו' משמע דס"ל דהלכה כרשב"ג גם בנשואין ומדברי הרביד הזהב פ' מקן פסוק יוסף איננו יש ללמוד דמש"ה הוסיף רש"י השלישי דלא נימא דר"ה ור"א אליבא דרבי דוקא קיימי אבל לרשב"ג גם ר"ה מודה דטעמו משים מז"ג לזאת פרש"י השלישי דאפילו לרשב"ג אמר ר"ה דטעמא משום מעין ולא ס"ל מזל כלל ע""ש בדבריו אבל לפמש"כ א"ש פרש"י דתיבת השלישי לא כתב לחדש אלא תיבת ומת ודו"ק:

וראיתי בספר אבן הראשה סי' י"ד שדקדק על היתר הנו"ב מ"ק חאה"ע סי' ס' באשה עשירה ומוצלחת אחר מיתת בעצה במו"מ דמותרת למ"ד מזל גורס עיי"ש (והחזיק בידו בספר קה"י הנ"ל) דמ"ט לא אמרו בגמרא א"ב זו ע""ש והנראה ל' לדבר פשוט שאם כל אנשיה מתו בחולי אחד גם הנו"ב ודעמיה מודים דאסורה להנשא אף שהיא עשירה ומצלחת וכמש"כ הד"מ בשם תשובת מהרי"ו דהיכא שכולם מתו בחולי אחד יש לחוש ואפילו לדברי הרמב"ם שכתב אין כופין להוציא מ"מ בהא מודה ולא עדיף היתר

הנו"ב מאם היה אחד מהם זקן ואפ"ה בחולי אהד יש לחוש ולא דמי להההיתר שאמרו בגמרא למ"ד מעין גורם דהיינו ארוסה א"נ דנפל מדיקלא דאף אם כולם מתו מחולי אחד מאירוסין או לאחר דנסבה כאו"א נפל מדיקלא ומת אין לחוש ולומר דמעין גורם כמובן א"כ שפיר לא אמרו בגמרא א"ב אשה עשירה ומצלחת דלמ"ד מזל גורס תנשא דלאו מילתא פסיקתא היא דאם מתו אנשיה מחולי אחד לכ"ע אסורה להנשא משא"כ הא"ב שבגמרא למ"ד מעין גורס דמותרת להנשא בכל ענין:

ובספר שדי חמד אסיפת דינים מערכת אישות ס"א אות כ"ג הביא משו"ת שו"מ דבספר נוצר חסד על אבות נדפס היתר על קטלנית כשיש לה בנים מבעלים הראשונים דעיקר החשש עס"י הקבלה משום שהרוח מקשקש בקרבה וכשיש לה בנים אינו מקשקש עכ"ל ובאמת כן הוא מבואר בס"ח סי' תע"ח שכתב שם אשה לשלישי או לרביעי לא תנשא אם מתו בעליה זא"ז לאחר שבא עליה ומתו בלא בנים או מיד לאחר בעילה כמו ער ואונן שלא עכבו אצל תמר עכ"ל הס"ח ונראה דהיינו למ"ד מעין גורם משא"כ לפסק הרא"ם כמ"ד מזל גורם ואפי' אירסה נמי אין זה משום הרוח ואין ת"י שו"ת שו"מ:

ודע דהגאון מוהרא"ם זצ"ל מפינסק בספרו אהל משה יבמות כ"ו א' עמד עמש"ש במשנה ונתגרשו או שנתאלמנו דלפרש"י צ"ע למה הקדים גירושין דקאי אמיתה דלא פתח ולא סיים בה כו' ובמחכ"ת אשתמיטתי' לשון רש"י שם במשנה סד"ה שנשאו שנתב ומתו הבעלים השניים ולמה שבק רש"י רישא דמתניתין ונתגרשו ונקט ומתו ועכצ"ל דגירסת רש"י היתה באמת במשנה ונתאלמנו או נתגרשו ושפיר תפס רש"י ומתו שאמרו במשנה בראשונה וכ"ה במשנה שבמשניות ובמשנה שבירושלמי וע""ש עוד מה שהעיר בשיטת רש"י שכתב שם סד"ה בתרי זימני שהוחזקה להתאלמן או להתגרש מפסחים קי"ג ב' ונשאר בצ"ע. וידידי האברך הרה"ג ישראל דושאוויץ שליט"א בספרו הנד"מ משכנות ישראל סט"ז כתב שי"ל דהיש אומרים ס"ל כרשב"ג ולדידיה הרי ליכא איסור מדינא גם לרש"י ז"ל בפחות מתלת זימנא אך באמת ז"א דא"כ מאי מקשי תלמודא על הת"ק דלא חשיב לה ודלמא ס"ל לת"ק כרבי עכ"ד ואין זה אמת דעדיפא אמרו בגמרא דזימנין דהדעת סובלתו ג"כ במה שמחזירה אך בחופת אליהו רבה הגירסא והמגרש אשתו שנים ושלשה פעמים ומחזירה:

וראיתי עוד להביא כאן תשלום להעמוד הראשון שכתבתי בענין אישות ואף שאין בזה זכר לרבינו הרא"ם עכ"ז מילתא חדתא היא לי ואיידי דזוטר מירכס:

מה שכתבתי לידי"נ הרה"ג עדיו לגאון וכו' מהרז"ו ראדונסקי נ"י חוב"ק פיסאצנע

א] ביבמות קט"ו א' ההוא גברא דבשלהי הלולי איתלי נורא ב' גנני כו' עד ומחמת כיסופא אזל וערק לעלמא וכ' הנו"ב מ"ק אהע"ז סי' מ"ב וז"ל והנה קשה ל"ל למימר דאיתייליד ביה מומא דהא ע"כ האי גברא חרוכא המוטל בפנינו לא ראינו שני ידיו דבוקין בו דאל"כ איך רצה רבא להתירה מחמת גברא חרוכא ופסתא דידא דשדיא הא אדרבה הא ראי' שעכ"פ הי' כאן אדם אחר וא"כ מאן מפיס אם גברא חריכא הוא בעלה ופסתא דידא הוא מאדם אחר דלמא להיפך א"ו שרבא ר"ל דגברא חרוכא הוא בעלה ופסתא דידא ממנו הוא ולא חיישׁ כלל לאדם אחר וכאן היה וכאן נמצא ולפי"ז למ"ל לר"ח לחלק שפסתא דידא הוא מאישׁ אחר וגברא חרוכא הוא אישׁ אחר דלמא כ"ז חד גברא הוא דהיינו אינשׁ אחרינא דאתי לאצולי ונברא דהך איתתא אזל לעלמא א"ו דאילולי שיש אמתלא לתלות דמחמת כיסופא אזל לעלמא לא חיישׁינן כלל דאזל לעלמא אלא דאמרינן כאן היה כאן נמצא ואיהו הוא שמת עכ"ל הנו"ב וכ' בסי' דבר הצבא לס' הצבא מדה ד' אות י"ב ע"ד הנו"ב וז"ל הנה לא ראה דברי רי"ו נכ"נ ח"ג שאחר שהעתיק דברי רחב"א דאינה נאמנת דשמא של אדם אחר הוא כ' אח"כ חילוקו של הרמ"ה דמיירי דהיד הוא בודאי של אחר מכלל דלרבא אף בכה"ג נאמנת והא דהקשה נימא להיפך הא ל"ק דהיא אומרת שראתה שהאשׁ שולט בכל גופו ובזה לא ראינו אחר וע"כ האי חרוכא הוא נעלה והשני ערק לעלמא ולא נחרך כלל לדעת רבא דסומכין על דבריה כו' ודבריו תמוהין לענ"ד נהי דיהבינן לי' כתירוצו אבל עכ"פ ראי' ודאי ליכא מפסתא דידא דשדיא ודינו אם נתרץ דלא תיקשה וא"כ מה זה שאמר רבא ועוד גברא חרוכא דשדי ופסתא דידא דשדיא אדרבה מפסתא דידא דשדיא קשיא על דבריה כקושיית הנו"ב שעכ"פ היה כאן אדם אחר ולא הול"ל לרבא אלא ועוד גברא חרוכא דשדי ותו לא ואני מוסיף להקשות דברי הנו"ב אהדדי דבסי' מ"ו כ' הנו"ב וז"ל ואמנם בעובדא דגברא חרוכא לרחב"א דחיישׁ לאינשׁ אחרינא צ"ל הטעם משום פסתא דידא דשדיא וע"כ הי' אדם אחר כאן וכ' בשו"ת מהרי"ם מבריסק סי' כ"ה ע"ד הנו"ב דשם וז"ל ותמהני עליו שכתב זאת מסברא דנפשי' ולא הביא דברי הרמ"ה שהבאתי דמפרש בהדיא כן עכ"ל וא"כ הרי גם הנו"ב מפרש כדברי הרמ"ה ותמוה ביותר איך כ' בסי' מ"ב דהא ע"כ האי גברא חרוכא המוטל בפניני לא ראינו שני ידיו דבוקין בו:

ב] ואני אומר דדברי הנו"ב נכונים וברורים הך דסי' מ"ב והך דסי' מ"ו ותמיהת מהרי"ם עליו גם היא איננה ומראש נדקדק עמש"כ ר' ירוחם שם. אם נפלה דליקה במיטתו או בביתו ואמרה אשתו ראו פלוני בעלי מת וראו אדם מושלך חרוך ופס ידא מושלכת לא אמרינן זהו בעלה אלא אמרינן שמא האי אדם חרוך אדם אחר מעלמא הוא שבא להציל

וזה הפס מבעלה הי' ומתוך שנפל בו מום ברח מבשת ודינו כמו שאמרנו בעישנו עליו בית שאמרנו שאינה נאמנת אע"פ שתאמר היא שזהו בעלה פשוט [שם ביבמות] עכ"ל וקשה הא דין זה אין פשוט כ"כ דפליגי בזה רבא ורחב"א ובדבר הצבא שם כ' ע"ד הרי"ו דנראה מדבריו דלא גרס סבר דאילו גרס סבר אין זה פשוט כ"כ ויש לדחות שכוונתו על הרא"ש שכ' כן וכן דרכו בכ"מ לרמוז על הרא"ש עכ"ל ועדיין אין דברי רי"ו מיושנין דגם בהרא"ש אין מבואר הלכה כדברי מי אלא דמשמע מדבריו שפוסק כרחב"א ואין לומר על פלוגתת האמוראים דלא איפסיק הלכתא "פשוט". והנה ראיתי בד"מ אהע"ז סי' י"ז שכ' שם באות מ"ו בזה"ל וז"ל תא"ו נכ"ג ח"ג מי שנשרף וצעקה אשתו ראו בעלי שנשרף נאמנת ודוקא שלא נשאר כאן שום דבר שמורה שהיה שם אחר אכל אם נשאר יד ואנו מכירין שאין זה מאיש שנשרף אע"פ שאמרה בעלי נשרף אינה נאמנת וע"ש עכ"ל וכ"כ בב"ש אהע"ז סי' י"ז ס"ק ק"ס והנה לפנינו ברבינו ירוחם כתוב מתחילה דאינה נאמנת כנ"ל עד פשוט שם ואח"כ כ' בזה"ל וכ' הרמ"ה ודוקא שאותו פס ידא אינו מהאיש החרוך כאן דאז אמרינן דשמא מבעלה הוא הפס וברח מבשת אבל אם לא היה שם פס ידא אלא האיש החרוך או שיש פס ידא מהאיש החרוך (כ"כ בשו"ת מהרי"ם שם להגיה בדברי רי"ו דט"ס בפנים שכ' אינו מהאיש החרוך ובסמוך אי"ה אכתוב מה שנראה לי להגיה) שלא מצאו לו כ"א יד אחרת אמרינן דודאי האי פס ידא מהאיש החרוך הוא וכיון שהיא אומרת שזה האיש החרוך הוא בעלה ואמרה ממחלה ראו בעלי נאמנת וכן עיקר עכ"ל. ואילו הד"מ והב"ש העמיקו דברי רי"ו בסגנון אחר בתחלה כ' דנאמנת ודוקא שלא נשאר כו' אכל כו' אינה נאמנת ורואה אני מזה דרמ"ה סובב והולך ע"ד הגמרא פלוגתת רבא ורחב"א ופסק כרבא דאמר נאמנת וע"ז כ' רמ"ה שברי"ו המובא בד"מ ודוקא כו' ובפנים רי"ו כתב אומן דברים של הרמ"ה בסגנון אחר דמתחלה כתב מה שהוא אליבא דכ"ע דאפילו לרבא אינה נאמנת והיינו דוקא אם נשאר שם יד ואנו מכירין שאין זה מאיש שנשרף ולכן כ' עד"ז פשוש שם ביבמות דהא באמת בכה"ג לכ"ע אינה נאמת כמו שמפ"ו וכ' הרמ"ה ודוקא כו' אכל אם צא היה שם פס ידא אצא האיש החרוך או כו' אמרינן לודאי האי פס ידא מהאיש החרוך הוא כו' עד נאמנת והוא ממש כדברי רבא ביבמות שם וראי' לדברי דהרמ"ה פסק כרבא מדכרי הריטב"א כחי' ליבמות קט"ו א' שכ' ומסתברא דהלכתא כרבא (כצ"ל וט"ס משכ"ש כרב) דמסתבר טעמי' ועוד דרחב"א לא קאי במילתי' אלא דאמרינן מאי דהוה סבר למימר ופרישנא טעמיה במאי הוה תלי סברא דידיה וכן דעת מ"ה זכרונו לברכה אבל רוב הראשונים כו' עכ"ל וכבר כ' היד

מלאכי ד' קפ"ח דהרב רבינו מאיר הלוי רבו של הריטב"א יעוי"ש ועיין בשו"ת או"ז ח"א בסוף הספר סי' תשמ"ד דהראבי"ה פסק כרבא עיי"ש:

ג] ואחר שבארנו דברי ר"י והרמ"ה שהביא צרור הדבר שכן פי' הנו"ב ויפה כ' הנו"ב דע"כ האי גברא חרוכא המוטל בפנינו לא ראינו שני ידיו דבוקין בו וכן פי' הרמ"ה ונתבטלו דברי דבר הצבא מעיקרן כמה שהאריך שם ע"ד הרי"ו והרמ"ה ואזדא לה תמיהת מהרי"ם על הנו"ב סי' מ"ו שכ' זאת מסברא דנפשי' ולא הביא דברי הרמ"ה דמפרש בהדיא כן דאין ענין דברי הנו"ב שכ' לרחב"א לדברי הרמ"ה של לדברי רבא ומעמה נסתרו דברי השו"ת פני יהושע ח"ב סי' נ"ח שכ' שם דברי הרמ"ה שברי"ו אכל אם צא היה שם פס יד כלל אלא החרוך או שהפס יד הוא מהחרוך שלא מצאו לו כ"א יד אחת אמרינן דודאי האי פס יד החרוך הוא אע"ג דאפשר דנשרפה ידו האחת ונהיתה לאפר אפ"ה תלינן הפס יד צו ולא חיישינן שמא הפת יד מאחר הוא שברח מכאן והוא בעלה וזה הנשרף אחר וידו נשרפת לאפר אך כיון דלהחרוך חסר יד כוודאי יד הנמצא מהחרוך הוא וה"ה הכא כיון שהעצמות מונחים כלא בגד ואם נימא זאת אין בגדיו היכן בגדיו של המת ודאי תלינן כיה שזהו בגדיו כו' ועיי"ש. והגאון ר"ח אלעזר וואקס בספרו נפש חיה ח' אהע"ז סי' ה' הניאו ובאמת ז"א אלא לדברי רבא דהרמ"ה פסק כוותי' אכל רוב הראשונים פוסקים כרחב"א דלא אמרינן כן ולפי דעתם דהרמ"ה כ' כן אף לדברי רחב"א דע"כ לא אמר רחב"א דאינה נאמנת אלא דדוקא שאותו פס יד אינו מהאיש החרוך כאן דלאיש החרוך נמצאו שני ידים זולת הפס יד הנמצא א"כ קשה מ"ט דרנא דאמר נאמנת אף בכה"ג כקושיית הנו"כ דפסתא דידא דשדיא הוא סתירה לדבריה דע"כ הי' שם אחר. ומש"כ רי"ו בדברי הרמ"ה או שיש פס ידא אינו מהאיש החרוך שהרי"ם והפנ"י מחקו תיבת אינו ואני אומר דצ"ל אינו רחוק מהאיש החרוך וחסר ברי"ו תיבת רחוק וכמש"כ הנמוק"י ופסתא דידא דשדיא ויד אחד תמיכה מוטלת סמוכה לה ונשרפה ג"כ ובכה"ג איירינן בגמרא ודלא כהיש"ש פט"ו דיבמות דין ו' שפי' ופסתא דידא דשדיא במקום אחר רחוק מן הגוף הנשרף ולדעת היש"ש צ"ל דרבא דאמר נאמנת דאע"ג שהפס יד רחוק מן הגוף מ"מ ס"ל דדא ודא אחת היא והפס יד הוא של הגוף הנשרף וקרובים נעשו רחוקים ומה שדחקו להיש"ש לפרש כן נ"ל דקשיא לי' קושיית הנו"ב דהא ע"כ האי גברא חרוכא המוטל בפנינו לא ראינו שני ידיו דבוקין בו דאל"ה איך רצה רבה להתירה כו' וא"כ קשה למ"ל לרחב"א לחלק שפסתא דידא הוא מאיש אחר וגברא חרוכא הוא איש אחר דילמא כ"ז חד גברא הוא דהיינו אינש אחרינא דאתא לאצולי לזה כ' היש"ש לפרש שנמצא רחוק מהגוף הנשרף לכן חלקן רחב"א לתרי גברי ודלא כדבר הצבא שם

שכ' ע"ד היש"ש ואולי ט"ס הוא כו' ורש"י שסי' פסתא דידא מאיש אחר הבא להצילו וכ"ה בפרש"י שסביב רב אלפס ופיסתא יד מאותו האיש אחר הוא שבא להצילו והוא דלא כגירסת הרי"ף והרא"ש והאי פיסתא דחתנא הוא יש לומר כמפרש כפי' הרמ"ה והנמוק"י דפסתא דידא דשדיא מוטלת סמוכה לה אינו רחוק מהאיש החרוך ושפיר תלינן לה כחד גברא ונורא איתליא ביה ואיתייליד בי' מומא כו' הוא מילתא באפי נפשי' מה שנתהווה בבעלה:

ד] ולפי מי שבארנו דברי הרמ"ה שברי"ו א"כ מש"כ נג"ש אהע"ז סי' י"ז ס"ק ק"ס אחר שהביא שם דברי רי"ו כנ"ל וז"ל ועיין סעי' ל"ב מבואר אע"ג דזה נפל למים והעלוהו רגל אם ציית ברגל ס"מ אמרינן זה האיש שנפל למים עלה והלך לדרכו ורגל זה הוא מאיש אחר וכאן צ"ל הא דלא חיישינן שמא אדם אחר הי' כאן ונשרף משום דהיא צעקה כעצי נשרף לכן לא חיישינן אצא היכא דמוכח דהיה שם איש אחר עכ"ל דהיינו ממש כדברי הרשב"א בחי' ליבמות ד' קכ"א גכי מעשה בעסיא באחד ששלשלוהו לים ולא עלתה בידם אלא רגלו כו' שכ' שם הרשב"א וז"ל ועד כאן לא פליג התם רבא אלא משום דאמרה אתתיה חזו גבראי חזו גבראי כדאיתא התם עכ"ל הרשב"א והם הם דברי הב"ש להרמ"ה דפסק כרבא דאמר נאמנת ולחנם כ' בשו"ת קהלת יעקב להגאון מקארלין ח' אהע"ז סי' ז' ע"ד הב"ש וז"ל ודבריו צריכים עיון גדול שהוא רוצה להשוות הדיעות והן נראין חלוקין כו' ולענ"ד דברי הב"ש פשוטים וכדברי הרשב"א בחי' ותל"מ. וראיתי להגאון מהרי"ם שם בתשובה סי' כ"ה שהביא דברי הרשב"א בחי' ליבמות דקכ"א והנ"י והוכיח מדבריהם דפליגי על הרמ"ה שהביא רבינו ירוחם דמפרש הסוגיא דלהכי חייש רחב"א לאינש אחרינא משום דהיה הוכחה דהפס ידא לא היה מאיש החרוך דאיש החרוך נמצא בשני ידים דאם איתא דהרשב"א והנ"י מפרשים כן לא היו מביאים ראיה כלל לדינם דשאני בגברא חרוכא דהוי הוכחה שבא אדם אחר להצילו ולהכי חשש רחב"א ורבא ג"כ לא התיר אלא מטעם חזו גבראי חזו גבראי אבל הכא שנפל לים ולא היה לנו הוכחה דאיש אחר היה שם מהיכי תיתי ליחוש דאינש אחרינא הוא א"ו מפרשים הרשב"א והנ"י הסוגיא כפשטא דלא היה לנו הוכחה דפסתא דידא מאינש אחרינא הוא ואעפ"כ פוסקים כרחב"א עכ"ל ומה אעשה דלענ"ד ברור הדבר דהרמ"ה מפרש כהרשב"א והנ"י הסוגיא דלא הי' לנו הוכחה דפסתא דידא מאינש אחרינא הוא ובכה"ג אמר רבא דנאמנת אבל בדאיכא הוכחה אף לרבא אינה נאמנת ולא ידעתי מה יענה הרי"ם להרמ"ה לפי פירושו מ"ש רבא ועוד גברא חרוכא דשדי ופסתא דידא דשדיא דפסתא דידא סתירה לדבריה כקושיית הנו"ב דסי' מ"ב:

ה] והריטב"א בחי' ליבמות קט"ו א' כ' ופסתא דידא דשדיא פי' והכירה יפה דפסתא דידא דבעלה הוא והכי מוכח ממאי דאמרינן דדילמא חרוכא גברא אחרינא הוה וכו' ולא אמרינן דפסתא דידא אחרינא הוא אלא דאמרינן דדילמא איתלי' ביה נורא וחזא נפשי' בע"מ כו' עכ"ל וכ"כ שם דקכ"א וההיא דאיתלי נורא בי גנאי ואשכחו פסתא דידיה דשדיא לסי שהכירו שהיתה ידו ובאו להתיר אשתו אלא דחייש ר' חייא דילמא פסתא דידיה בלחודא ואיהו כרתה וערק משום כסופא עכ"ל ובס' קה"י בשו"ת שם סי' ח' כ' וראיתי בחידושי הריטב"א ונראה שהיה לו גירסא אחרת בהך עובדא שהוא מפרש דהפסתא דידא היתה ניכרת שהוא מהחתן כו' ורבא היה ס"ל כיון שהפס יד ניכר שהוא מהחתן תולין שכל הגוף הוא מהחתן ורחב"א סבר דילמא הגוף הוא מאינש אחרינא והפס יד הוא מהחתן ואין תולין זה בזה כיון שנמצאו מפורדין עכ"ל הקה"י ונראה דמש"כ גירסא אחרת הי' לו להריטב"א ר"ל דגריס בגמרא כגי' הרי"ף והרא"ש והאי פיסתא דחתנא הוא וז"ש הריטב"א ולא אמרינן דפסתא דידא אחרינא הוא ר"ל דרחב"א איני אומר דפסתא דידא הוא האיש האחר שבא להציל ונשרף וכ"ז חד גברא הוא אלא דאמרינן דדילמא כו' וכקושיית הנו"ב סי' מ"ב למ"ל לר"ח לחלק כו' ולפי לשון הריטב"א בד' קכ"א נראה דגריס ופסתא דידיה דשדיא ולא דידא ופי' דידיה היינו של בעלה ושפיר כ' הריטב"א שהכירו שהיתה ידו ועיין בהרא"ש שכ' ג"כ ופסחא דידיה דשדיא וראיתי בדבר הצבא לס' הצבא שם שכ' גירסת הרא"ש הוא ופיסתא דידיה דשדיא משמע יד של החרוך עכ"ל ואין הבנה לדבריו כלל איך יאמרו כגמרא ופס יד החרוך שדיא והלא ע"ז אנו דנין אם פס יד של החרוך הוא או לא דלרחב"א האי פיסתא דידא לאו של חרוך הוא אלא דפי' גירסת הרא"ש ופסחא דידיה היינו של בעלה שהכירו יפה שהוא של כעלה וכפי' הריטב"א אולם מהרש"ל ביש"ש שם העתיק ופסתא דידא דשדיא וכ' ע"כ הנוסח של הרי"ף והרא"ש אחריו וכן הוא באמת ברי"ף ופסתא דידא ומי יודע אם נוסחא מדוייקת בהרא"ש דידיה וצ"ע בנוסחת ספרי הרא"ש בדפוסים שונים ובאו"ז הנ"ל או"ב כתב דאית דגרסי ופסתא דידיה דשדיא פי' היו מכירין בטב"ע פס ידו של חתן:

ו] וראיתי עוד כדבר הצבא שם שכ' ע"ד הנו"ב סי' מ"ו להצדיק את הנו"ב מהשגת ר"ב פרענקיל שתפס על הנו"ב וז"ל דבר הצבא אך לע"ד הצדק עם הנו"ב דזה ודאי גני שומשמי הדרך לפנות דלא לעולם יניחו שם עד שיסרחו ויקולקל גם הכלי ודרך שומשמין לאכול או לעשות שמן וכדמסיק לבסוף דלכו"ע חיישינן שמא פינו אלא דרב חסדא היה סובר דכיון שכן וכן היינו סימנים ודחה רבא דזה ל"ה סימן עכ"ל ובאמת לא ראה דברי הנו"ב שם סי' מ"ז שכ' להדיא ז"ל הנה אני תמה והלא הטעם שאין חוששין

לרבי לאנשים דעלמא הוא מטעם היינו האי דנפל היינו האי דעל א"כ מטעם זה עצמו י"ל בשומשמי דהיינו הנך דרמינהו המפקיד בחביתא והיינו הנך דמנחא עתה בחביתא עכ"ל:

ז] וראיתי להעיר עמש"כ הפ"ת לאהע"ז סי' י"ז ס"ק קכ"ח כסופו, גם בדעתי העניה עלה קצת הרהורי דברים בענין זה לא אמנע מלהזכיר פה והוא כו' וחידוש בעיני שלא ראה שבאמת כן תי' הגאון בעל קצה"ח בש"ש ז' פי"ז וז"ל ובנו"ב שם הקשה מהא דכתבו הפוסקים בהאי דשלשלוהו לים ונמצא רגל דמיירי שהיה סימן מובהק ברגל הנמצא כו' וכמ"ש הרשב"א ואמאי לא נימא היינו קבר הנמצא היינו קבר שאבד וא"כ אפילו ליכא סימן ברגל נמי נימא היינו שנאבד ע"ש ולק"מ דאפי' בנאבד עשרה ונמצא ט' כל שהיו מקושרים אמרינן דהנך ט' הנמצאים אחרות נינהו וכמבואר באו"ח סי' תל"ה וביו"ד סי' ס"ג ומכש"כ בזה שנמצא רגל מן הגוף השלם המקושר באיבריו דלא אמרינן היינו האי וכולהו חד טעמא דלא אמרינן הך שנאבד הוא נמצא אלא כשנמצא דומה ושוה לנאבד אכל היכא שהנמצא אינו שוה ודומה לנאבד אמרינן זה הנמצא אחר הוא אלא בככר שנאבד במקום שדרכן לפרר דהו"ל כנאבד פרורין וכמ"ש עכ"ל:

ח] ואף אם אין כדברי דהרמ"ה פוסק כרבא אלא דגם הרמ"ה פוסק כרחב"א ומ"ש רבינו ירוחם מתחלה שאינה נאמנת היינו דברי רחב"א וע"ז הביא דברי הרמ"ה דהסוגיא מיירי שאותו פס ידא אינו מהאיש החרוך כאן מ"מ אומר אני דלא כהאחרונים הפנ"י בשו"ת והרי"ם שביארו דבריו דלאיש החרוך נמצאו שני ידים זולת הפס יד הנמצא דז"א כקושיית הנו"ב דאיך אמר רבא ועוד גברא חרוכא דשדי ופסתא ידא דשדיא אלא ר"ל דהיינו ככה"ג דפסתא דידא שדיא במקום אחר רחוק מן הגוף החרוך וכדברי הישו"ש ובכה"ג אמר רבא דאע"ג שהוא רחוק עכ"ז חד גברא הוא ונאמנת שהוא בעלה ולעולם האי גברא חרוכא המוטל בפנינו לא ראינו שני ידיו דבוקין בו וא"ש סיום דברי הרמ"ה אבל אם לא הי' שם פס ידא אלא האיש החרוך או שיש פס ידא אינו רחוק (כהגהתי) מהאיש החרוך כו' אמרינן דודאי כו' ופי' דאף לרחב"א נאמנת ולפי"ז הישו"ש לקח פירושו מדברי רי"ו כשם הרמ"ה:

ט] אולם הב"ח בשו"ת הישנות סי' נ"ה כ' דלא כדברי הנו"ב בסי' מ"ב אלא דמ"ש רבא ועוד גברא חרוכא דשדי ופסתא דידא דשדיא פירוש ועוד אפילו לא היה מעיילא נפשה מעיקרא לאכרוזי בעודו חי ח"ג ח"ג אלא עכשיו אומרת דהאי גברא חרוכא בעלה הוא דמית נאמנת ולא חיישינן דקאמרה בדדמי כיון דאיכא הכא גברא חרוכא דשדיא ופסתא דידא דשדיא דחזינן דנשרף בהאי ביתא גברא אית לן למימר דההוא בעל גננא דהוה

בבי גנני' שאיננו איהו הוא דנשרף דאי איתא דאזל לעלמא האי גברא חרוכא מאן נינהו דלית לן למימר דאינש אחרינא הוא דמאי בעי הכא בהאי גננא דאיתלי ביה נורא ולא ס"ל לרבא להחמיר אימא אינש אחרינא אתא לאצולי כו' וכדרחב"א אלא תלינן ספי בבעל גננא דהוה בגנני' ולא באינש דעלמא והאי פס ידא דשדיא אפילו את"ל דבע"כ דאינש אחרינא אתא מעלמא לאצולי ואכלתי' נמי נורא ולא נשאר ממנו אלא פס יד אפ"ה לא תלינן לחומרא דילמא תרווייהו אינשי אחריני נינהו דאתא לאצולי ואכלתינהו נורא ובעל גננא אזל לעלמא בלא מומא דטפי ניחא לן למיתלי חד מהני תרי ננעל גננא שהיה ודאי שם בגנני' והשני בע"כ באינש אחרינא דאתא לאצולי דכל מה דאפשר לן למתלי ננעל גננא דהוה בגנניה תלינן ולא ס"ל לרבא לחוש דלמא הך פס ידא דבעל גננא הוא דאיתייליד ביה מומא ומחמת כסופא ערק ואזל לעלמא דא"כ הו"ל למיתב באתריה ובביתי' ולמיזל ביה אסיא אלא אי איתא דאיתייליד ביה מומא בחד מהני תרתי בע"כ דבאינש אחרינא דאתא לאצולי איתייליד בי' מומא ואזיל לביתי' ואזיל לבי אסיא והך גברא חרוכא כעל גננא הוא דמית וכל זה לפי שהאשה אמרה עכשיו דהאי גברא חרוכא בעלה הוא דמית דאע"ג דאיכא למיחש דקאמרה בדדמי מ"מ כיון דאיכא גברא חרוכא דשדי ופיסתא ידא דשדיא לא חיישינן דקאמרה בדדמי אלא קושטא קאמרה עכ"ד הב"ח שם וכן הוא מפרש שם בדברי רמ"ה שברי"ו ועיי"ש שהעתיק לדברי רמ"ה בזה"ל או שיש פס ידא ואינו אלא מהאיש החרוך כו' והוא דלא כהגהת מהרי"ם שמחק תיבת אינו ודלא כהגהתי שהגהתי תיבת רחוק ולהב"ח פשוט שחסר תיבת אלא וכ' ואינו לא אינו בלא וי"ו ומש"כ הב"ח שם וודאי קושטא דמילתא לא הוי בהך עובדא דהוה סימן מובהק בפיסתא דידא דהוי דבעל גננא מדקאמר רבא ועוד גברא חרוכא דשדי ופיסתא דידא דשדיא דאלמא דרצונו לומר דתלינן דחד מהנהו הוי בעל גננא א"כ בע"כ לא היה שם שום סימן מובהק בהך פסתא דידא דהוה מבעל גננא עכ"ל. לא הי' לפניו החי' ריטב"א ליבמות ד' קכ"א שהבאתי למעלה שלא כ' כדבריו ולפי דברי הב"ח נ"ל לפרש מש"כ רש"י ופסתא דידא מאיש אחר הבא להצילו חוזר ע"ד רבא שאמר ועוד גברא חרוכא דשדי ופסתא דידא דשדיא וע"ז פרש"י ופסתא דידא מאיש אחר הבא להצילו והגברא חרוכא הוא בעלה וכמש"כ הב"ח לפרש דברי רבא אולם לשון פרש"י שסביב הרי"ף ופסתא יד מאותו האיש אחר הוא שבא להצילו אין לפרש דקאי ע"ד רבא אלא ע"ד רחב"א שאמר האי גברא חרוכא דילמא אינש מעלמא אתא לאצולי ופסתא דידא דשדיא כו' ע"ז פרש"י מאותו האיש אחר הוא שבא להצילו ונתבאר מדברי הב"ח דלא כדברי הצבא שם שכ' ע"ד היש"ש וז"ל ונאמר דס"ל דאף אם יש הרבה אנשים שנחרכו בכ"ז סמכינן

עליה ויסמוך אתוספתא זו וצ"ע עכ"ל ולא ראה דברי הב"ח שמפרש להדיא כן וכ"ה בס' בית הלוי ח"ד סי' י"ד עיי"ש שכיון לד' הב"ח וד' יאיר עיני בתורתו ויגלה לנו דברי רבינו ירוחם טמירא הכו"ח יום א' י"ט מנ"א תרנ"ח אברהם אבא שיף פק"ק מינסק:

וראיתי להודיע בהקדמתי פה בדבר מה שכ' הנ"י פ"ט דב"ב ד' רל"א א' וז"ל ודעת הרא"ם ז"ל דכל שיש לו עשרים שנה וסימנים אע"ג שא"י בטיב משא ומתן ממכרו ממכר עכ"צ שאין זה הרא"ם רבינו אליעזר ממיץ אלא הרא"ם שכתב הנ"י הוא ר"ת "הרב "רבינו "אבן "מיגש וש"מ למס' ב"ב כתב הרבה דברים בשם הרר"י אבן מיגש ובר"ת הרא"ם ז"ל וכ"כ להדיא המ"מ בפכ"ט מהל' מכירה הי"ג, אבל כשהוא בן כ' והביא ב' שערות אע"פ שא"י בטיב משא ומתן ממכרו ממכר אפי' בקרקע אביו וכ"כ אבן מיגש ז"צ וה"ר לזה ועיקר עכ"ל והוא הוא מש"כ הנ"י והב"י בחו"מ סי' רל"ה העתיק לשון הנ"י בזה"ל וכ' עוד שם בשם הר"י א"מ דכל שיש לו כו' ומי כהחכם הב"י שיפה עשה בהעתקתו שלא נטעה לומר דהרא"ם שבנ"י הוא ר"א ממיץ ולכן כתב הר"י א"מ שהוא ר"ת הרב ר' יוסף אבן מיגש ובחי' הגהות להב"י שם כתוב וז"ל בשם הרא"ם דכל כצ"ל עכ"ל ובחנם הגיה כן ונפלאתי על האו"ז ח"ד לסנהדרין פ"ג אות ס' שאחר שהביא שם כל לשון הרי"ף פ' מי שמת כתב וז"ל חולק על רבותינו שפירשו דבן עשרים שהביא שתי שערות אע"ג דלא ידע בטיב מו"מ הר"ז מוכר בנכסי אביו. והוא סובר דאע"ג שהוא בן כ' בעינן שידע בטיב משא ומתן עכ"ל ולא ידעתי אנה מצא להרי"ף שסובר כן ושפיר יש לומר כמש"כ המ"מ בשם הר"י אבן מיגש כן הוא ג"כ דעת הרי"ף תלמידו ובהג"א פ"ג דסנהדרין סי' כ"ח כתב מאו"ז כמו כן בזה"ל אבל ר"י אלפס אומר דאע"ג שהוא בן כ' בעינן שיודע בטיב מו"מ עכ"ל ובאמת ליתא ברי"ף ד"ז והנ"ל דט"ס נזדקר בדברי האו"ז וכצ"ל אבל רי"ף אומר דאע"ג שיודע בטיב מו"מ בעינן שיהא בן כ' ור"ל דלא כמשכ"ש מקודם דעת הסוברים דקטן בן י"ג והביא ב"ש ויודע בטיב מו"מ שמוכר בקרקעות שירש מאביו וכצ"ל בפנים האו"ז והוא סובר דאע"ג שיודע בטיב מו"מ בעינן שיהא בן כ' וא"ש דד"ז מבואר ברי"ף ומדי עיוני בזה ראיתי בדבר מש"כ הג"א ספ"ו דכתובות ע"ש המרדכי שם וז"ל וכתב הר"ר ישראל בשם הר"ר שמואל בן ר"ב דודאי פחות מבן עשרים במקרקעי שיירש אין ממכרו ממכר ואין מתנתו מתנה עכ"ל ובתוס' רעק"א ספ"ו דכתובות והגרש"ש בהגהות וחי' להרא"ש תמהו ע"ז דהא מפורש בב"ב ד' קנ"ה ב' דמתנתו ממנה. והנה מצאתי להר"ר ישעי' מטראני הזקן בספר המכריע סי' ל' שכתב שם וז"ל וראיתי שרבינו יצחק ב"ר מלכי צדק זצוק"ל חולק בין מתנה במקצת ובין אם נתן כל נכסיו ואמר דהיכא אמר אמימר מתנתו מתנה דוקא מתנה במקצת אבל בכל נכסיו דקא מעקרא נחלה מבני

משפחה לא ואינו נראה לי שאנה מצא חילוק זה מה שלא חילק התלמוד כו' ואמימר סתם קאמר ומתנתו מתנה בין במקצת בין נתן כל נכסיו כו' עכ"ל וא"כ יש לומר שדעת הר"ר ישראל שהביא המרדכי הוא כדעת רבינו יצחק ב"ר מלכי צדק ומש"כ ואין מתנתו מתנה היינו בכל נכסיו ויותר נראה ליישב עפמש"כ הריטב"א גיטין ס"ה א' עמש"א שם ולמכור בנכסי אביו עד שיהא בן עשרים וז"ל ואפשר דדוקא במכירה אבל במתנה מתנתו מתנה כיון שהוא גדול עכ"ל ופי' דברי הריטב"א של ואפשר כמסתפק בדבר היינו דיש לומר דאמימר דס"ל בב"ב קנ"ה ב' מתנתו מתנה מיירי בנכסי עצמו כשאינו יודע בטיב משא ומתן אבל בנכסי אביו לא שמענו ומצד הסברא כתב הנ"י ואפילו בנכסי אביו דכי היכי דבנכסי עצמו חשבינן ליה כגדול יודע וכו' ה"ה בנכסי אביו חשבינן ליה כבן עשרים והריטב"א לא סבירא ליה הכי ומש"ה כתב בלשון ואפשר ואף ע"ג דבב"ב קנ"ו א' אמרו וא"א זביניה זמני זימנין דמקרקש ליה זוזי אזיל מזמן לכולי נכסי דאבוה אבל גבי מתנה כו' משמע להדיא דמ"ש אמימר מתנתו מתנה הוא אפילו בנכסי אביו יש לומר דהריטב"א לא היה גורס תיבת "דאבוה" וכן ליתא ברי"ף ורא"ש וא"כ א"ש דברי הר"ר ישראל שבמרדכי והג"א הנ"ל דודאי פחות מבן עשרים במקרקעי שיירש דהיינו בנכסי אביו אין ממכרו ממכר ואין מתנתו מתנה והא דב"ב קנ"ה ב' מבואר דמתנתו מתנה היינו בנכסי עצמו:

ואסיים דברי בברכה במש"כ רש"י בברכות י"ז א' ד"ה פיך ידבר חכמות. וז"ל בלשון ברכה היו אומרים עכ"ל וכבר האריכו המקום שמואל והצל"ח לבאר דברי רש"י הסתומים ואני אומר דגירסת רש"י בגמ' כמו שכ' המנוה"מ סי' רנ"ו וסי' שכ"ח וז"ל שם עולמך תראה בחייך אחריתך לחיי העוה"ב ותקותך לדור דורים פיך ידבר חכמות שפתותיך יביעו דעת לשונך תרחיש רננות לבך יהגה מנה כליותיך תעלוזנה מישרים עיניך יאירו במאור תורה ורגליך ירוצו לשמוע דברי עתיק יומין עכ"ל ונראה מזה לכאורה לפרש דמן עולמך כי' עד דורים הוא לשון ברכה ומן פיך כו' עד סוף הוא מאמר תנאי להשלשה ברכות שלמעלה ור"ל עולמך כו' ותקותך לדור דורים (אם אך) פיך ידבר חכמות כו' וכן משמעות לשון הוא"ו שכתוב אצל ותקותך ולא יותר עד ורגליך כו' ששם כתוב כמו כן וא"ו והבן. אבל לרש"י לא נראה לפרש כן דאין זה מדרך הכבוד לתלמידים שיאמרו לרבם כזה ומש"ה פרש"י גבי פיך ידבר חכמות שהוא המקום שאפשר בו לטעות לפרש בא"א וז"ל בלשון ברכה היו אומרים וממילא כל מה שכתוב אח"ז הכל ברכות המה:

הנה כי כן יבורך גבר חכם בעוז יקר באדם רב הערך הרה"ג המפורסם לשם ולתהלה ירא את ה' מנעוריו ומרבה להיטיב שלשלת היוחסין וכו' וכו' כש"ת מוהר"ר הלל עטינגער שליט"א, מה יקר חסדי אלי אשר ספחני אליו לתורה ולתעודה עודנו באבו והעניקני מטובו ואם אין קמח אין תורה וידו היתה בי בראשונה והגיעני עד כה לבצע מעשה ידי ביאורי תועפות ראם זכרה לו ה' לטוגה ולא תמוש מביתו תורה וגדולה לדור דורים. ומי כמוני יודע את אשר עשה לי הרב הגביר פאר המדות והמעלות לו נאוה תהלה מוהר"ר דובער זעלדאוויץ שליט"א ישלם ה' פעלו ותהי משכרתו שלמה מעם ה' א"י, ויראה עולמו בחייו ואחריתו לחיי העוה"ב ותקותו לדור דורים וכו'. היטיבה ה' לטובים ה"ה הרה"ג תפארת אדם נכבד ושוע וכו' וכו' כש"ת מוהר"ר נחום סוטין שליט"א. מה רב טובו אשר צפן ליראים ופעל ועשה להציב לו יד ושם להביא לבית הדפוס הספר יראים עד תומו אין ערוך לגודל חסדו בזה. יברכהו ה' בברכה משולשת עושר גופני, ואושר רוחני, יאושר בארץ חלקו, "זכה בחלקו ומזכה את אחיו עמו" (נדרים ל"ו א') וברכת ה' היא תעשיר ותחול על ראש בני הרה"ג הענק דובער זצ"ל סוטין וקרנם תרום בכבוד. ואשים קנצי למלין ואקד ואשתחוה לה' על העבר ומתפלל על העמיד יזכני ה' לעבדהו בלבב שלם ובנפש חפצה ולא ימוש ספר התורה מפי ומפי זרעי וזרע זרעי ויהיו עיני רואות בבנין ציון וירושלים: דברי אברהם אבא בן אאמ"ו גדול בתורה ויראת חטא מוהר"ר אליהו שיף שליט"א פק"ק מינסק דליטא.

הצעה וקראתיו בשם ברכות בחשבון

גרסינן במסכת מכות כ"ג ב' דרש ר' שמלאי תרי"ג מצות נאמרו לו למשה שס"ה לאוין כמנין ימות החמה ורמ"ח עשה כנגד אבריו של אדם כו' עד בא חבקוק והעמידן על אחת שנאמר וצדיק באמונתו יחיה. ובספר ראשית חכמה פרק משא ומתן באמונה הביא שם הך דר' שמלאי כנ"ל וסיים הא למדנו שהנושא ונותן באמונה כאלו קיים תרי"ג מצות וכבר ראיתי במאסף ספרותי ותלפיות שמו שכתב שם הרה"ח שמואל אלכסנדראוו דבר חדש שהראשית חכמה מבאר הכונה והעמידן על אחת על אמונה במשא ומתן ולא על אמונת אל אחד כמו שכל הלומדים מבארים ואני אומר דהראשית חכמה שאב פירושו ממקור נאמן ולפלא שלא הביאו כי הוא מכילתא מפורשת פרשה בשלח פרסה ויסע עה"פ והישר בעיניו תעשה וזה תארה "והישר בעיניו תעשה זה משא ומתן מלמד שכל מי שנושא ונותן באמונה רוח הבריות נוחים הימנו ומעלים עליו כאילו קיים כל התורה כולה" הרי למדנו שהנושא ונותן באמונה כאלו קיים תרי"ג מצות והוא התורה כולה אולם הרמב"ן בפי' התורה בשלח שם הביא דברי המכילתא בזה"ל שכל הנושא ונותן

באמונה ורוח הבריות נוהה הימנו מעלים עליו כו' והנראה מדברי הרמב"ן דפי' משא ומתן באמונה הוא באמונת ה' דבשעה שהוא נושא ונותן הוא מצרף אל לבו אמונת ה' ומאמין בחי העולמים כי הוא הוא הנותן כח לאדם לעשות מקנה וקנין ועי"ז הוא נושא ונותן ורוח הבריות נוחה הימנו ולכן מעלים עליו כאלו קיים כל התורה כולה:

והנה רבינו שייסד ספרו ספר יראים על מנין המצות שחשב הבה"ג וכבר כתב הבה"ג בעצמו בהקדמתו ההיא דר' שמלאי דשלהי מסכת מכות א"כ מוכרח להמצא בדברי היראים מנין המצות תרי"ג, ובדברי בה"ג בעצמו כבר נשאל הרדב"ז ח"ה ב' אלפים קי"א איך למצוא החשבון והשיב שם דבר ברור הוא שהפרשיות הם בכלל מ"ע והמנין מכוון שהרי העשין שמונה להמדקדק בהם עולה קפ"ג וס"ה פרשיות עולה רמ"ח ועיי"ש מש"כ בענין הל"ת וכבר תמה עליו בספר סדר המצות סוף שורש יו"ד וכעת רואים אנחנו להרהג"א מהראש"ט שהעמיק הרחיב בבה"ג הנדפס ווארשא תרל"ה עם הגהותיו וטרח ויגע ומצא לפי דעתו מנין התרי"ג בדברי הבה"ג בצירוף הפרשיות אבל מה נעשה ביום שידובר בדברי רבינו הרא"ם שביאר דברי הבה"ג ואין זכר להפרשיות בספר היראים ואיככה נוכל לעשות החשבון של התרי"ג ואני ידעתי מך ערכי וקטונתי דעת ואירא לגשת אל הקודש לעיין במלאכה כבידה כזו פן אכשל ונלכדתי ח"ו בחסר ויתר:

שבתי וראיתי כי לא לקלים המרוץ אמר הקהלת וכמשאה"כ משלי ט"ז ט' לב אדם יחשב דרכו וה' יכין צעדו. אין לו לאדם אלא מה שעיניו רואות ומוטל עליו להתבונן עד שהוא מוצא ועד מקום שידו מגעת ומה' אשאלה עזר לחוננני דעה והשכל וסמכתי יתידותי עמשכ"ר הרא"ם בסוף הספר וחשבתים כאשר מצאתים בספר רי"ג ז"ל וכללתים בארבע מאות וששים וארבעה כי בכמה מקומות כללתי שתים כאחת עכ"ל ועפי"ז נראה במנין העשין שכתב הרמב"ם בספר המצות שלו חסר מהם ביראים תשעים ותשעה ואלו הן.

א] לידע שיש שם אלוה שנאמר אנכי ה"א. ב] לייחדו שנאמר ה"א ה' אחד. יז] לכתוב כל איש ס"ת לעצמו שנאמר כתבו לכם את השירה הזאת (כ"ה לפמש"כ ראש ס' המדע אבל בסה"מ שלו כתב להיפך ומ"ע י"ח היא). כ] לבנות בית הבחירה שנאמר ועשו לי מקדש (ואף שרבינו זכר בסי' תל"ה הך דשלש מצות נצטוו ישראל בעת כניסתן לארץ ואחד מהם לבנות להם בית הבחירה וכן להעמיד להם מלך מ"ע קע"ג כתב רבינו שם מיהו במנין לא בא). כב] לשמור המקדש שנאמר ואתה ובניך אתך לפני אהל העדות. כג] להיות הלוי עובד במקדש שנאמר ועבד הלוי. כה] לערוך נרות במקדש שנאמר יערוך אותו אהרן ובניו. כז] להסדיר לחם. ולבונה לפני ה' בכל שבת שנאמר לחם פנים לפני תמיד. כט] להבעיר אש במזבח העולה תמיד שנאמר אש תמיד תוקד על המזבח. ל]

להרים את הדשן מעל המזבח שנאמר והרים את הדשן. לב] לחלוק כבוד לזרעו של אהרן ולהקדימו לכ"ד שבקדושה שנאמר וקדשתו. לד] לשאת את הארון על הכתף כשנושאים אותו שנאמר עבודת הקודש עליהם בכתף ישאו. לה] למשוח כהנים גדולים ומלכים בשמן המשחה שנאמר שמן משחת קודש. לו] להיות הכהנים עובדים במקדש משמרות משמרות ובמועדים עובדים כאחד שנאמר וכי יבא הלוי לבד ממכריו על האבות. לט] להקריב תמידין בכ"י שנאמר שנים ליום עולה תמיד. מא] להוסיף קרבן אחד בכל שבת שנאמר וביום השבת שני כבשים. מב] קרבן ר"ח. מג] קרבן בחג הפסח. מד] להקריב מנחת העומר. מה] קרבן ביום עצרת. מו] להניא שתי הלחם עם הקרבנות הקרבין בגלל הלחם ביום עצרת. מו] להוסיף קרבן בראש השנה. מח] להוסיף קרב; ביום הצום. נ] להוסיף קרבן בחג הסוכות. נא] להוסיף קרבן ביום שמיני עצרת. נט] לתקוע בחצוצרות על הקרבנות ובשעת הצרות שנאמר ותקעתם בחצוצרות. ס] להיות כל קרבנות בהמה מיום שמיני והלאה. סא] להיות כל קרבן בהמה תמים. סג] מעשה העולה. סד] מעשה חטאת. סה] מעשה האשם. סו] מעשה זבח השלמים. סז] מעשה המנחה. פד] להקריב כל הקרבנות בבית הבחירה שנאמר ושם תעשה כל אשר אנכי מצדך (וט"ס מש"כ בראש ספר המדע תיבת היום). פה] להספל בהנאת הקרבנות מחו"ל לבית הבחירה. פו] לפדות קדשים בעלי מומין ויהיו מותרין שנאמר רק בכל אות נפשך תזבח. פז] להיות התמורה קדש שנאמר והיה הוא ותמורתו יהיה קדש. צג] לגלח הנזיר שערו על קרבנותיו אם נטמא שנאמר וכי ימות מת עליו. צה] לדון בהפרת נדרים. צו] להיות כל הנוגע בנבילה טמא. צז] להיות שמונה שרצים מטמאין. צח] להיות האוכלין מתטמאין. קב] להיות בגד מנוגע טמא ומטמא. קד] להיות הזב מסמא. קה] להיות ש"ז מטמא. קז] להיות המת מטמא. קיא] להיות המצורע מגלח את כל שערו. קיב] להיות המצורע ידוע לכל בדברים האמורים בו. קיז] להיות מקדיש שדהו נותן כערך הקצוב בפרשה שנאמר והיה ערכך לפי זרעו. קיט] להיות נטע רבעי קדש שנאמר יהיה כל פריו קדש הלולים לה'. קלט] להיות גאולה בבתי ע"ח עד שנה. קט] למנות שני יובל שנים ושמיטים שנאמר וספרת לך שבע. קמב] לנגוש לנכרי. קמט] לבדוק בסימני בהמה שנאמר זאת החיה אשר תאכלו. קנ] לבדוק בסימני העוף. קנא] לבדוק בסימני חגבים. קנב] לבדוק בסימני דגים. קנז] לספר ביצ"מ בלילה הראשונה של חג המצות שנאמר והגדת לבנך. קעא] ליתן מחצית השקל בכל שנה. קעב] לשמוע מכל נביא שיהא בכל דור ודור אם לא יוסיף ולא יגרע שנאמר אליו תשמעון. קעג] למנות מלך. קעד] לשמוע מכל בית דן הגדול שיעמדו להם לישראל. קעו] למנות שופטים ושוטרים בכל קהל וקהל מישראל. קעז] להשוות בין

בע"ד בשעה שעומדים בדין שנאמר בצדק משפוט עמיתך. קעח] להעיד בב"ד למי שיש לו עדות. קעט] לחקור העדים הרבה. קפב] להכין שש ערי מקלט. קפג] לתת ללוים ערים לשבת. קפז] להעביר ז' אומות מא"י. קפט] לזכור מה שעשה לנו עמלק תדיר שנאמר זכור את אשר עשה לך עמלק. קצ] לעשות כמלחמת הרשות כמשפט הכתוב בתורה שנאמר כי תקרב אל עיר וגו'. קצא] למשוח כהן במלחמה. קצב] להתקין יד במחנה שנאמר ויד תהיה לך מחוץ למחנה. קצח] לנכרי תשיך. רז] לאהוב את הגר שנאמר ואהבתם את הגר. ריג] לבעול בקדושין. רב] לדון במפתה שנאמר וכי יפתה. רכב] לגרש כשטר. רכד] להלקות לרשע. רכה] להגלות הרוצח בשגגה. רכו] להיות ב"ד הורגין בסייף שנאמר נקם ינקם. רכז] חנק. רכח] שריפה. רכט] סקילה. רלג] לייעד אמה עבריה. רלד] לפדות אמה עבריה. רלו] להיות החוכל משלם ממון. רלז] לדון כנזקי בהמה. רלח] לדון כנזקי הבור. רלט] לדון לגנב. רמ] לדון בנזקי השן. רמא] לדון בנזקי האש. רמב] לדון בנזקי ש"ח. רמג] לדון כדין נושא שכר והשוכר. רמד] לדון בדין השואל. רמה] לדון בדיני מקח וממכר. רמו] לדון בדין טוען ונטען. רמז] להציל הנרדף. רמח] לדון בדיני נחלות. ונגד זה מצאנו להיראים מ"ע שאינם כהרמב"ם צ"ט במספר לפי דעתי ואלו הן סימנן צ"ב. צ"ג. צ"ד. צ"ה (ד' עשין). צ"ו. צ"ט. קמ"ג (וכוונת רבינו במשכ"ש "המתנות" אע"ג שחשב כל הכ"ד מתנות כהונה כפ"ע אולם הלך כשיטת הכה"ג שכתב במנין הפרשיות "פרשת מת"כ" וכתב מהראש"ט בהערות וקידושים להבה"ג אות ט' וז"ל וכן מת"כ שמנאם אחת אתת בעשין חישכם ג"כ בפרשה להיותם ככלל מצוה על הב"ד לקדש הכהנים ולקבוע חלקם כמתנות אלו בשגם כי בפרטים מדבר ממצות ההפרשה ובפרשה מהנתינה לכהנים עכ"ל). קמ"ד (יו"ד עשין). קמ"ה (ד' עשין). קנ"א. קנ"ג. קנ"ד. קנ"ה. קנ"ח (עיי"ש תועפות ראם אות ב'). ק"ס (ב' עשין). קס"ב. קס"ו (עיי"ש תועפות ראם אות א') ק"ע. קע"כ. ריט. ר"כ. רכ"ו. רכ"ז (ד' עשין). רל"א. רל"ב. רל"ה. רנ"ד. רנ"ה. רנ"ז (ב' עשין. ומשכ"ר ללמוד וללמד אינו נחשב כלל למנין דללמוד ככר חשב בסימן רנ"ד "תלמוד תורה" ובסימן רנ"ח "ושננתם" ולשלשה לא שמענו וכן ללמד ככר חשב בסי' רכ"ה למד כנך תורה ומצות אלא אגב לשמור ולעשות כתב ללמוד וללמד כמשכ"ר בפנים הספר סי' רנ"ו ודלא כמהראש"ט בסדר מנין המצות שלו לשיטת בה"ג וכבר השיגו בספר דבר מצוה עיי"ש). ר"ס. רס"ב. (י"ט עשין. ואע"ג דנר חנוכה כתב רבינו בסי' תכ"ט שאינו נכנס למנין עכ"ז ההלל של שמונה ימי חנוכה מנה רבינו כמש"כ בפנים הספר סי' רס"ב עיי"ש תועפות ראם אות ב'). רס"ג. רס"ו. רס"ח. ת"י. תי"ב. תי"ד.

תט"ז. תי"ז (ח' עשין). תכ"ט. ת"ל. תל"א. תל"ד. תל"ט. תמ"ח. תמ"ט. ת"ן. תנ"ב. תנ"ג. תנ"ד. תנ"ה. תנ"ח. תנ"ט. תס"ד. וכזה נשלם מנין העשין לדעת רבינו ג"כ:

ועתה נבאר דעת רבינו במנין הלאוין הנה ממנין הל"ת שכתב הרמב"ם חסר בדברי היראים ל"ת. ב] שלא לעשות פסל. ג] שלא לעשות לאחרים. ד] שלא לעשות צורות לנוי. יז] שלא לאהוב המסית. יח] שלא לעזוב השנאה למסית. יט] שלא להציל המסית. כ] שלא ללמד המוסת זכות על המסית. כא] שלא ישתוק המוסת מללמד חובה על המסית. כט] שלא נמנע מלעשות דין בנביא השקר שנאמר לא חגור ממנו. לא] שלא לקסום. לה] שלא לחבור חבר. מז] שלא לתור אחר מחשבות הלב וראיית העינים שנאמר ולא תתורו וגו'. נ] שלא לחון שנאמר לא תחנם. נח] שלא ייראו אנשי המלחמה מאויביהם כשעת המלחמה. סז] שלא להשבית שמירה סכיב למקדש. סח] שלא יכנס כהן בהיכל בכל עת שנאמר ואל יבא ככל עת אל הקדש. עא] שלא יעבוד בע"מ עוכר שנאמר כל איש אשר בו מום לא יקרב. עב] שלא יתעסקו הלוים בעבודת הכהנים ולא הכהנים כעבודת הלוים. פא] שלא להקטיר ולהקריב במזבח הזהב שנאמר לא תעלו עליו קטורת זרה. פב] שלא לכבות אש המזבח. קב] שלא יתן שמן זית במנחת חוטא. קג] שלא יתן עליה לבונה. קד] שלא יתן שמן במנחת סוטה. קה] שלא יתן עליו לבונה. קח] שלא לפדות בכור בהמה. קי] שלא למכור שדה החרם. קיא] שלא לפדות שדה החרם. קיט] שלא להותיר מבשר הפסח שני עד בקר. קכב] שלא לשבור עצם בפסח שני. קכד] שלא לעשות שירי מנחות חמץ. קלט] שלא לאכול כשר חטאות שנעשו כפנים שנאמר וכל חטאת אשר יובא מדמה. קמה] שלא יאכלו הכהנים חטאת ואשם חוץ לעזרה שנאמר לא תוכל לאכל בשעריך וגו' בקרך וצאנך. קמו] שלא לאכול כשר עולה שנאמר לא תוכל וגו' ונדריך אשר תדור. קמז] שלא לאכול בשר קדשים קלים קודם זריקת הדם שנאמר לא תוכל וגר ונדבותיך. קמח] שלא יאכל זר כשר קדשי הקדשים שנאמר וזר לא יאכל כי קדש הם. קנד] שלא להקדים תרומה לבכורים ולא מעש"ר לתרומה ולא מע"ש לראשון שנאמר מלאתך ודמעך לא תאחר. קסה] שלא יצא כהן מן העזרה כשעת עבודה שנאמר ומפתח אהל מועד וגו'. קסט] שלא יקח כל שבט לוי חלק בארץ שנאמר ונחלה צא יהיה לו. קע] שלא יקח כל שבט לוי חלק בביזה כשעת כבוש הארץ שנאמר לא יהיה לכהנים הלוים חלק ונחלה. רכז] שלא למכור שדה בא"י לצמיתות. רכח] שלא לשנות מגרשי הלוים ושדותיהם. רכט] שלא לעזוב את הלוים. רלא] שלא ימנע להלות לעני מפני השמיטה. רנה] שלא להונות עבד שנאמר לא תוננו. רס] שלא להניח לנכרי לעבוד בע"ע הנמכר לו בפרך שנאמר לא ירדנו. רעט] שלא לרחם על המזיק בדיני קנסות שנאמר לא תחוס

עינך עליו. רפב] שלא לנטות אחרי רבים בד"נ אם היו המחייבין יותר על המזכין אחד שנאמר לא תהיה אחרי רבים לדעות. רפז] שלא יעיד קרוב שנאמר לא יומתו אבות על בנים וגו'. רצא] שלא יורה העד כדין שהעיד בו בד"נ שנאמר ועד אחד לא יענה. רצב] שלא להרוג מחויב הריגה קודם שיעמוד בדין שנאמר ולא ימות הרוצח וגו'. רצג] שלא לחוס על הרודף שנאמר וקצותה את כפה לא תחוס עינך. רצד] שלא לענוש האנוסה שנאמר ולנערה לא תעשה דבר. רצה] שלא ליקח כפר מן הרוצח שנאמר ולא תקחו כפר וגו'. רצו] שלא ליקח כפר נגלות רוצח בשגגה. שז] שלא לגלח שער הנתק שנאמר ואת הנתק לא יגלח. שכא] שלא להלך חוץ לתחום מדינה כהולכי דרכים נשכת שנאמר אל יצא איש ממקומו. שכב] שלא לענוש בשבת שנאמר לא תבערו אש ככל מושבותיכם. שנא] שלא לגלות ערות האב עצמו שנאמר ערות אביך לא תגלה. שנב] שלא לגלות ערות אחי האב עצמו שנאמר ערות אחי אביך לא תגלה. שנג] שלא לקרב כעריות בדברים המביאים לידי גילוי ערוה שנאמר לא תקרבו לגלות ערוה. שסב] שלא למנות על ישראל איש מקהל גרים שנאמר לא תוכל לתת עליך איש נכרי. ונגד זה כל אלו ששים ואחת לאוין מצאנו להיראים שחשב מל"ת שאינם בסה"מ להרמב"ם ואלו הן סימן ל"ו. ל"ז. מ"ה. ע"ג. פ"ח (ב' לאוין). ט"ו איסורי הנאה שלדעת היראים נמנין ללאו כפ"ע והוא העמוד השלישי. קל"ה. קל"ח (ב' לאוין שכחה ופאה). ר"ג. ר"ז. רמ"ח. רמ"ט. רנ"א. רצ"ה. רצ"ז. ש"ג. שי"ג. שי"ט. ש"כ (ג' לאוין). שכ"א (ב' לאוין). שכ"ג. שכ"ו. שכ"ח. של"א. של"ו. שמ"ח. שמ"ט. שנ"ב. שנ"ו. שנ"ז. שנ"ט. ש"ס. שס"ב. שס"ה. שס"ז. שס"ט. שצ"ב. שצ"ז. סך הכל נ"ז ל"ת ועי' להלן עמוד השביעי ראש וי"ו החמישי והוא קודם סי' רצ"ב משו"ש בביאורי אות א' ועדיין צע"ג בפרט זה ולא באתי עד תכליתו כ"א העירותי מעט וכמה לאוין שבהרמב"ם הראיתים ביראים בביאורי, גם כמש"כ במנין העשין לדעת רבינו שהסימן רכ"ז ד' עשין יש לעיין דא"כ מדוע לא נחשוב גם סי' רכ"ו להשבית עבדך ואמתך כמוך לב' עשין וכן סי' רכ"א ורכ"ב כאו"א לב' עשין דהיינו אב ואם, וד' יאיר עיני בתורתו וישם בלבנו אהבתו ויראתו:

מצוה מו

עמוד ב

אכילות, ויש בו ד' ווין.

הא' חייבי כרת ז'. ב' חייבי מיתה בידי שמים ג' . חייבי לאוין ל"ג. ד' חייבי עשה ה' . יש מהם בבל תאכל בלאו הבא מכלל עשה ויש מהם בקום אכול. ויען בו שם אכילה על כולו כללתים בכלל אחד.

חייבי כרת ז'.

טמא שאכל את הקדש. והאוכל חלב ודם ונותר ופגול והאוכל ביום הכפורים והאוכל חמץ בפסח.

סימן מו (שצב)

טמא שאכל את הקדש. נחלקו באזהרתה ר"ל ור' יוחנן בפ' אלו הן הלוקין במס' מכות (י"ד ב') ר"ל אמר מבכל קדש לא תגע. וההוא באכילת דבר שיש בו נטילת נשמה דומיא דביאת מקדש. דכתיב בההוא קרא ואל המקדש לא תבא. ר' יוחנן אמר תני ברדלא אתיא טומאתו טומאתו מטמא מקדש מה להלן ענש והזהיר אף כאן ענש והזהיר. ובמקדש כתיב אזהרה דכתיב ולא יטמאו את מחניהם. וההוא קרא דכתיב באמור אל הכהנים איש איש מזרע אהרן והוא צרוע או זב בקדשים לא יאכל עד אשר יטהר לא הוי אזהרה לקדש מיהו מוקמינן במכות וביבמות בהערל בתרומה. ועונש לקדש למדנו מדכתיב באמור אל הכהנים כל איש אשר יקרב מכל זרעכם אל הקדשים אשר יקדישו בני ישראל (לה') וטומאתו עליו ונכרתה הנפש ההיא מלפני [ה']. ומנין שבטומאת הגוף הכתוב מדבר? דתניא (זבחים מ"ג ב') וטומאתו עליו טומאת הגוף. יכול טומאת בשר ת"ל טומאתו טומאתו לג"ש ממטמא מקדש מה להלן בטומאת הגוף דכתיב ביה בהדיא ואיש אשר יטמא ולא יתחטא וגו' אף כאן בטומאת הגוף. ר' אומר איש טומאתו עליו בטומאת הגוף הכתוב מדבר. פי' כתיב "איש" באותו פסוק לומר דטומאתו אאיש קאי לאו אקדש קאי. ר' חייא אומר נאמרו קדשים בלשון רבים וטומאתו בלשון יחיד לומר בטומאת הגוף הכתוב (מדבר). פי' דאי אקדשים קאי וטומאתו עליהם הוה ליה למכתב. אחרים אומרים לא דבר הכתוב אלא במי שהטומאה פורשת ממנו. פי' הכתוב עליו יצא בשר שאין הטומאה פורשת ממנו. ובאיזה קדשים הכתוב מדבר בקדשי מזבח. דבר זה למדנו מי"ג מדות שהתורה נדרשת בהן. כדתניא בתחלת ת"כ ומייתי לה ביבמות פ"א (ז' א') דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל לא ללמד על עצמו יצא אלא ללמד על הכלל כולו יצא. כיצד ? והנפש אשר תאכל בשר מזבח השלמים אשר לה' וטומאתו עליו ונכרתה הנפש ההיא מעמיה. והלא שלמים בכלל קדשים היו פי' בכלל הכתוב דכתיב אל הקדשים אשר יקדישו בני ישראל וגו'. למה יצאו ? ללמד על הכלל כולו יצאו, מה שלמים מיוחדים קדשי מזבח אף כל קדשי מזבח. ותניא אין לי אלא דומה לשלמים שיש בהם פגול, דברים

שאין בהם פגול כגון הלבונה והקומץ והקטרת מנחת נסכים ומנחת כהנים ומנחת כהן משיח, דתנן בהו בפ' ב"ש בזבחים (מ"ב ב') אלו דברים שאין חייבים עליהם משום פגול הקומץ והלבונה וכר מנין ? ת"ל אל הקדשים אשר יקדישו לרבות כולן (אני שניתי לשון הברייתא עבור לקצרה):

יש לשאול: היאך חייבים על אלו משום טומאה הלא אינם לטהורים ולא היתה להם שעת הכושר לטהורים. ואמרינן במנחות בהקומץ רבה (כ"ה ב') תניא (יכול) יהיו חייבים משום טומאה על בשר לפני זריקת דמים ת"ל כל טהור יאכל בשר והנפש אשר תאבל בשר וגו', הניתר לטהורים חייבים עליו משום טומאה שאינו ניתר לטהורים אין חייבים עליו משום טומאה, ומסקינן שאינו ניתר לטהורים ולא היתה להם שעת הכושר. י"ל נראה לרבות אלו אע"ג שאינה ניתרים לטהורים ולא היתה להם שעת הכושר מבשר לפני זריקת דמים, דבשר לפני זריקת דמים מחוסר מצוה גורם לו, אבל הני אין חסרון מצוה גורם להם, להכי ראינו לרבות אלו יותר. ומברייתא אחרת למדנו גם (כן) דבשר לפני זריקת דמים אין חייבים עליו משום טומאה ותנאי נינהו דתניא (זבחים מ"ה ב') יכול יהיו חייבים עליהם ת"ל אשר יקרב. אמר ר' אלעזר וכי יש נוגע א"כ למה נאמר אשר יקרב לומר שאין חייבין עליה עד שיכשר ליקרב. הא כיצד ? מי שיש לו מתירים משיקרבו מתיריו מי שאין לו מתירים משיקדש בכלי. וגם מכאן למדנו אותם שהזכרנו למעלה שחייבים עליהם משום טומאה אע"פ שלא היתה להם שעת הכושר שהרי אין להם מתירים ומשיקדש בכלי חייבים עליהם:

וטמא שאכל קדש טמא. מחלוקת ר' יוסי הגלילי ורבנן בפ' השוחט ומעלה (ק"ו א') דתנן טמא שאכל בין קדש טמא בין קדש טהור חייב. ר' יוסי הגלילי אומר טמא שאכל את הטהור חייב וטמא שאכל את הטמא פטור שלא אכל אלא דבר טמא. ובגמרא (ק"ח א') מוקמינן כגון שנטמא הבשר ואח"כ נטמא הגוף וקסבר ר' יוסי טומאת בשר חמירא דלית לה טהרה במקוה ולא אתיא טומאת הגוף קלה דאית לה טהרה במקוה וחיילי עלויה. ותניא, שלמים פרט לדם, ר"ש אומר שלמים פרט לעצים וקטרת ולבונה שאינם ראוים לאכילה:

מצוה מז

סימן מז (**קמד**).

אוכל חֵלב. הזהיר שלא לאכול חלב דכתיב בפ' צו את אהרן כל חלב שור וכשב ועז לא תאכלו. ועונש בסמוך בכרת, דכתיב כי כל אוכל חלב מן הבהמה אשר יקריבו

ממנה אשה לה' ונכרתה הנפש האוכלת מעמיה. ותניא בני ישראל מוזהרים על החלב ואין המים מוזהרים על החלב. בני ישראל אין לי אלא בני ישראל מנין לרבות הגרים והמשוחררים ? ת"ל כי כל אוכל חלב, שור וכשב ועז פרט לבהמה טמאה לחיה ולעופות. אין לי אלא שור וכשב המיוחדים, מנין לרבות הכלאים ת"ל או כשב או עז דברי ר' עקיבא. אם נפשך לומר ת"ל מן הבהמה לרבות כלאים. ופחות מכזית שאינו בכלל עונש יכול לא יהא בכלל אזהרה ת"ל כל חלב. ובריייתא זו סייעתא לר' יוחנן דאמר בפ' יוהכ"פ ביומא (ע"ד א') חצי שעור אסור מן התורה. ור"ל דאמר אינו אסור מן התורה מתרץ לה התם אסמכתא בעלמא והלכה כר' יוחנן. יש לשאול דהכא אמרינן דגרים אצטריך לרבוייהו דלא הוו בכלל בני ישראל והבי נמי אמרינן בכריתות שלהי פ' א' (ז' ב') דבר אל בני ישראל גרים ועבדים מנין ? שמעינן מכל הני דגרים ומשוחררים לאו בכלל בני ישראל נינהו. ובסנהדרין באלו חן הנחנקים אמרינן לגונב נפש מאחיו מבני ישראל למעוטי עבדים, בני ישראל למעוטי מי שחציו עבד וחציו בן חורין, אבל כולו בן חורין לא ממעטינן אלא משוחררים בכלל בני ישראל הם ? יש לומר: גלי קרא במנחות (ס"א ב') לענין תנופה ובכריתות ביולדות והכא בחלב ילפינן מינייהו וג' כתובים באין כאחת לא הוי שיש לברייתא צריכות בכולהו:

למדנו עונשו ואזהרתו, צא ולמד מה נקרא חלב דתניא אשר יקריב ממנה אשה לה', אין לי אלא חלב תמימים שכשרים ליקרב, חלב בעלי מומין מנין ? ת"ל מן הבהמה, חלב חולין מנין ? ת"ל כי כל אוכל חלב, א"כ מה ת"ל אשר יקריב ממנו קרבן לה', חלב שכמותו כשר ליקרב אמרתי יצא חלב דפנות שאין כשר ליקרב, פי' חלב שעל גבי צלעות והדפנות מבחוץ שאלו לא כתב אשר יקריב, הייתי אומר כל דבר השמן בבהמה נקרא חלב, דלישנא דחלב זהו דבר מובחר מדכתיב ואכלו את חלב הארץ, והמובחר בבהמה נקרא זה השומן, הלכך כתב אשר יקריב להתיר שומן שאינו קרב:

ומהו הקרב ? כדכתיב בפ' ויקרא לענין שלמים את החלב המכסה את הקרב ואת כל החלב אשר על הקרב ואת שתי הכליות ואת החלב אשר עליהן אשר על הכסלים ואת היותרת על הכבד על הכליות יסירנה. המכסה את הקרב, זהו החלב שעל הקרב שקורין פנצ"א בלע"ז שמונח כמכסה ונקרא טֵילָא בלע"ז, וחלב שעל גבי הטחול שמחובר לקרב הוי מחלב המכסה את הקרב. ואמרינן עליה בגיד הגשה (צ"ג א') אסור מדאורייתא וחייבין עליו (כרת) ואת כל החלב אשר על הקרב מה בא לרבות ? נחלקו בזה ר' ישמעאל ור' עקיבא בת"כ ומייתי לה בפ' אלו טרפות (חולין מ"ט ב') דתניא בת"כ את כל החלב אשר על הקרב ר' ישמעאל אומר להביא חלב שעל גבי הקיבה, ר"ע אומר להביא חלב

שעל גבי הדקין וקיימא לן כדברי שניהן ואיסור החלב שעל גבי הקיבה אמרינן בגיד הגשה דאקשתא כולא עלמא לא פליגי דאסור, כי פליגי דאייתרא אלמא דאקשתא אסיר טפי. ובפסחים כ' מקום שנהגו (נ"א א') אמרינן: כי סליק רבה בר בר חנא אכל דאייתרא ומקשינן לית ליה נותנין עליו חומרי מקום שיצא משם וכו' אלמא בבבל לא היו אוכלים דאייתרא וכ"ש דאקשתא ואגן מנהג בבל בידן הלכך תרווייהו אסירי.

בחלב שעל גבי הדקין קימל"ן כר' עקיבא דאמרי' בגיד הגשה (צ"ג א') אמר רב יהודה ריש מעיא באמתא בעי גרידא חלב שעל גבי הדקין, ומקום פשוטו אמר רב יהודה דבעי דקין גרידא, הלכך צריך לתת לב על מקום פשוטו, וכשהטבח מושך הדקין בעודם חסים אין נדבק חלב בהן ונשאר (חלב) הטעון גרידא בהדורא דכנתא. הלכך הבא לאכול חלב שעל הדורא דכנתא יגרור אמה מן החלב לצד הקיבה ואם משך הטבח הדקין ולא נודע צד הקיבה צריך לגלח ולחתוך הדורא דכנתא סביב כעובי דינר. ויען שחלב שעל גבי הקרב שקורין טילא מתפשט על חלב הדקין הסמוכין לקיבה באמתא מרבינן ליה מכל החלב אשר על הקרב ומצריך ליה גרידא. ואמנם יש לפרש דלא מצריכינן גרידא אלא הנמשך לכסות הדורא דכנתא, אבל הדורא דכנתא עצמה לא בעי גרידא הלכך אין צריך לגלח סביב כאשר פירשתי וכן נראה אמת, אבל ספק בידי קצת אי מצריך גרידא להדורא דכנתא עצמה.

ואליה אעפ"י שהיא קריבה בכבש של שלמים, דכתיב חלבו האליה תמימה לעומת העצה יסירנה, שריא, כדאמרינן בחולין בשלהי פרק כל הבשר (חולין קי"ז א') א"ל רב מרי לרב זביד ואי אליה אקרי חלב תיתסר באכילה ? א"ל עליך אמר קרא כל חלב שור וכשב ועז לא תאכלו, דבר השוה ליקרב בשור וכשב ועז, ואליה אינה קריבה אלא בכשב בלבד. וחלב הכסלים שתחת הקרום מותר שהקרום תורת בשר עליו ומה שתחתיו הוה ליה חלב שהבשר חופה אותו ומותר. ואמרינן בגיד הנשה (צ"ג א') אמר ר' אבא אמר רב יהודא אמר שמואל חלב שהבשר חופה אותו מותר אמר אביי טעמא משום דבהמה בחייה פרוקי מפרקא, פי' מופרד כסוי הבשר בחיי הבהמה ואין זה בשר חופה אותו, וכן פירש"י בחולין שקרום הבשר שעל הכסלים חפוי בשר גמור ושומן שתחתיו מותר מטעם חלב שהבשר חופה אותו. ויש אוסרים אותו ואינו נראה לן אך נראה לן דמותר וכן נהגו בכל מקום להתירו. וחלב שהבשר חופה אותו מותר דכתיב על הכפלים ולא בתוך הכפלים. ולובן כוליא, פי' שומן שבתוך הכוליא המכוסה בכוליא מבפנים (פליגי בה) ר' ור' חייא חד אסר וחד שרי. ואמר אביי מסתברא כמאן דשרי כי היכי דשרי

בשר החופה בכסלים מטעם דכתיב על הכפלים הכי נמי משרינן בשר חופה דכתיב על הכליות ולא תוך הכליות.

(חולין צ"ג א') אמר רב יהודא אמר שמואל חלב שעל המסס ובית הכוסות אסיר וענוש כרת וזהו חלב שעל הקרב וחלב היותרת, דהיינו שמונח תחת הקרום אסור מן התורה, שכל שומן בהמה השווה ליקרב בשור וכשב ועז אסור, שהרי חלב דפנות אסרנו אם לא מפני שכשר ליקרב אלא בעולה שכולה כליל, כדתניא ויותרת [הוא הנקרא איבד"ש בלע"ז] הוא הבשר המחלק וחוצץ בין ריאה לכבד, וכן פירש"י ז"ל בפירו' חומש יותרת איבד"ש בל"ש. ויש מתירין הקרום שבו ואוכלין השומן המעורב בבשר היותרת שתחת הקרום מטעם חלב שהבשר חופה אותו. ואומר אני שבוש הוא בידם, שבשר חופה אותו אינו מותר כי אם בכפלים וכליות דכתיב בהן על למעוטי תוך, אבל ביותרת דלא כתיב ביה על לא שרינן תוך דידיה ואסור אחרי שהוזכר באימורי שלמים. ואין לדקדק היתר מדאמרינן בשלהי בל הבשר (קי"ז א') אמר ליה רב מרי לרב זביד ואי אליה איקרי חלב תתסר באכילה ? אמר ליה עליך אמר קרא כל חלב שור וכשב ועז לא תאכלו השוה בשור וכשב ועז דמשמע דרב מרי היה סובר דלא דרשינן שוה ליקרב אלא אעפ"י שאינו קרב אלא בכשב מיתסר ואפ"ה אי לאו משום דאיקרי חלב לא הוה סליק אדעתיה דתיתסר אליה הלב היותרת נמי לא שנא מאחר דלא אשכחינן דאיקרי חלב אעפ"י שקרב באימורין שרי ? הבא לדקדק דקדוק זה לא כיון! דהתם רב מרי נמי הוה ידע דלא מיתסר אלא בשור ליקרב, הלכך לא היה רוצה לאסור אלא מטעם דאיקרי (חלב) אבל לא היה סובר שמיעט הכתוב להתיר דשווה ליקרב ללמד על עצמו בא לאסור שווה ליקרב ולא להתיר שאינו שוה ליקרב, הלכך אסרינן אליה אעפ"י שאינה שור, מטעם דאיקרי חלב; והשיב לו רב זביד דמיעוט הוא דהכי אמר רחמנא שוה ליקרב אסור שאינו שור, ליקרב מותר הלכך אע"ג דאקרי חלב אסור שהרי מיעט הכתוב להתיר. ובערוך בערך אצבע פי' יותרת הכתו' אצבע הכבד והוא הנזכר במסכת תמיד (פ"ד מ"ג) וקורץ פוציט בלע"ז והוא חתיכת כבד קטנה הנכפלת על הכבד. ואני לפי מה שפירשו רבותי איבד"ש פירשתי.

אמר רב יהודה אמר שמואל (צ"ג א') האי תרבא דאקליבוסתא אסור וענוש ברת וזהו חלב שעל הכסלים פי' גם זה מחלב שעל הכסלים. אקליבוסתא, זהו עצם המחובר על הכסלים ויש עליו חלב; פי' חלב דאורייתא. תולדות החלב חוטין וקרומין. אמר רב ששת אמר רב אשי חוטין שבחלב אסורין ואין חייבים עליהם כרת. וטעמא דהלב אמר רחמנא ולא חוטין. וחמשה חוטין איכא בכפלי תלתא מימינא ותרתי משמאלא, תלתא מפצלי לתרי תרי, תרי מפצלי לתלתא תלתא, נפקא מינה דאי שליף כדחמימי מישתלפי ואי

לא בעי חטוטי בתרייהו. ואמר אביי ואיתימא רב יהודא חמשה חוטי הוו תלתא משום תרבא ותרי משום דמא דכפלי דטחלי דכלייתא משום תרבא דידא דלועא משום דמא. למאי נ"מ הני אי מחתך ומלח להו שפיר דמי הני לית להו תקנתא, פירשו רבנן של חוטין דכפלי אדוקין אצל המותניים ונמשכין עד תחת החזה, הלכך הקונה רביעי בשר מן הגוי ויש מקצת הכסלים בממכר צריך לבקש ולחתוך בתווך בין שתי חתיכות בשר שהרי חוטי חלב נמשכים שם והמשנה הפסיד. סמוך לזנב יש שומן לאליה ועליה יש הלב דאקליבוסתא שפירשנו למעלה שחייבים עליו כרת. ואותו חלב ושומן האליה דבוקים זה בזה ואין ביניהם אלא גיד אחד לבן כעין קרום ומראהו כמראה שומן מה שעל אותו הגיד שהוא כעין קרום לבן אסור בכרת ומה שתחתיו מותר מטעם חלב שהבשר חופה אותו. וצריך לגרור אותו גיד יפה יפה, ולפי שהוא לבן טועין בו כמה בגי אדם ואינם יודעים להפריש בין חלב לשומן. וראיתי כמה בני אדם מנקרי בשר נכשלים בו, לכן נתתי לב להחזיר ולהבדיל בין טמא לטהור.

ואמר רב יהודא חוטין שבעוקץ אסורים יש מפרשים עוקץ הנקא, ואיני בקי באותם חוטין, כי לא ידעתי חוטי הלב באותו מקום לבד חוטי דכפלי הנמשכים עד תחת המותניים. ואני שמעתי ונראה לי עוקץ זנב, ובכל התלמוד למדנו עוקץ זנב כדתנן (סוכה ל"ד ב') ניטל עוקצו, הלכך צריך להסיר חוטין שבזנב, ודבר נראה שהם אסורים שהם סמוכים וגדלים ויונקין מחלב הכליות.

קרמין, אמר רב הונא ואיתמא רב יהודא ה' קדמי הוו, תלתא משום תרבא ותרי משום דמא דכפלי דטחלי דכולייתא משום תרבא. דביעי דמיקרי משום דמא ומסקנא דקרמא דבולו טחלא אסיר. וקרום שעל דד הטחול פירשנו למעלה דאסור מן התורה וחייבין עליו דמחובר לקרב שעל הקרב הוא.

מצוה מח

סימן מח (קמו)

אוכל דם. צוה הקב"ה את ישראל שלא לאכול דם, דכתיב בפ' צו וכל דם לא תאכלו בבל מושבותיכם לעוף ולבהמה. וענש בכרת בסמוך (דכתיב) כל נפש אשר תאבל כל דם ונכרתה הנפש ההיא (מעמיה). ותניא בת"כ ומייתי לה בברייתות בפ' דם השחיטה (כ' ב') כל דם לא תאכלו שומעני אף דם מהלכי שתים דם ביצים דם חגבים דם דיים הכל בכלל ? ת"ל לעוף ולבהמה, מה עוף ובהמה מיוחדים שיש בהם טומאה קלה וטומאה חמורה ויש בהם היתר ואיסור והן מין בשר אוציא דם מהלכי שתים שאין בהם טומאה

קלה אוציא דם שרצים שאין בהם טומאה חמורה אוציא דם ביצים שאינן מין בשר, דם דגים וחגבים שכולם היתר. לעוף ולבהמה, אי מה עוף שאין בו משום כלאים, פי' צמרו (של עוף) אין בו משום כלאים אף כל שאין בו משום כלאים ת"ל ולבהמה ; אי מה בהמה שאינה באם על הבנים (אף עוף שאינה באם על הבנים) ת"ל ולעוף. ודם ביצים דשרי הכא היינו דם שבא בביצים בלא זריעת זכר, אבל דם שבא על ידי זריעת זכר שסופו להעשות אפרוחים אסור, כדתניא בחולין פ' אלו טרפות (חולין ס"ד ב') ביצים המוזרות נפש היפה תאכלם, נמצא עליה קורט דם זורק את הדם ואוכל את השאר. ואמרינן נמי בגיד הנשה (צ"ז ג') ביצה בששים ואין ביצה מן המנין ומוקמינן דאית ביה אפרוח. וי"ל גם דההוא דחולין מדרבנן ואין חלוק בדם ביצים, ולא על כל דם חייבים כרת רק בדם שהנשמה (תלויה ו)יוצאה (בה)' כדתנן בכריתות (כ' ב') (בפרק) דם שחיטה בבהמה היה ועוף בין טמאים בין טהורים דם נחירה דם עיקור דם הקזה שהנשמה יוצאה בו חייבים עליו, דם התמצית אין חייבין עליו, ר' יהודה מחייב (כרת) בדם התמצית. וטעמא דר"י מפרש בכריתות (כ"ב א') דכתיב כל דם לרבות. ובכריתות פ' ראשון (ד' ב') אמר רבא ג' כריתות האמורים בדם למה ? אחד לדם (חולין ואחד לדם) קדשים ואחד לדם כיסוי, פי' דם חיה הראוי לכסות, שאלמלא לא רבתה תורה הייתי אומר שפטור בדם חולין ודם כסוי, דכתיב כי הדם (הוא) בנפש יכפר, אלמא בדם המכפר משתעי קרא. ודם האברים ודם התמצית לרבנן בלא תעשה, דאמר רבא ה' לאוין האמורים בדם למה ? אחד לדם קדשים ואחד לדם חולין ואחד לדם כסוי ואחד לדם התמצית ואחד לדם האברים. ותניא נמי (הכי בפרק) דם שחיטה (כ"א נ') דם הטחול דם הכליות דם הלב דם האברים, פי' הני כולהו דם אברים נינהו והני כולהו בלא תעשה. וכי אמרינן דדם חלב הוי בלא תעשה גרידא (דוקא) דם דידיה, אבל (לא) דאתי ליה מעלמא ואמרינן עליה בכריתות פ' דם שחיטה (כריתות כ"ג א') יאמר ר"ז אמר רב דם של לב בהמה אסור וחייבין עליו כרת הואיל ויש בו כזית. וכי אסרינן דם האברים כשפירש אבל בעודו בו מותר, דההיא ברייתא דתניא דדם האיברים בלא תעשה מוקמינן בכריתות פ' דם שחיטה בפירש. ואמרינן נמי בשבת פ' מפנין (שבת קכ"ח א') דבשר תפל של אזן שרי לטלטולי בשבת דחזי לכוס אלמא אעפ"י שיש בו דם האברים מאחר דלא פירש דחזי לכוס. והשובר מפרקת של בהמה קודם שתצא נפשה נבלעה הדם ממקום אחר באברים, וההוא דם האברים כפירש. דאמרינן בחולין פ' כל הבשר (חולין קי"ג א') אמר שמואל משום ר' חייא, השובר מפרקתה של בהמה קודם שתצא נפשה הרי זה מכביד את הבשר וגוזל את הבריות ומבליע דם באברים. אמרינן בכל הבשר, איבעיא להו, גוזל את הבריות

משום דמבליע דם באברים הא לדידיה באומצא שרי, פירש"י שהדם חוזר ויוצא ע"י מלח או דלמא אפילו לדידיה נמי אסיר, פירש"י שאין הדם יוצא לעולם אפילו ע"י מלח. ויש להשיב על דבריו מאומצא דאסמיק דשריא, כי הסמקה ע"י הבלעת דם באה. ואחרי שאסר הגאון נאה וטוב שלא לשבור מפרקת הבהמה קודם שתמות, ולמחות בטבחי גוים שלא יעשו:

בהקומץ רבה (כ"א א') אמרינן אמר זעירא א"ר חנינא דם שבישלו אינו עובר עליו, וטעמא דראוי לזריקה בעינן ומוקמינן לה בהקפהו לאור דלא הדר; אבל הקפהו בחמה דהדר לברייתו חייב כדתניא בתוספתא דכריתות ומייתינן לה התם הקפה את הדם ואכלו או שהמחה החלב וגמעו חייב. ואמר רב יהודא אמר שמואל דם שמלחו אינו עובר עליו, וטעמא כיון דמלחו הוה ליה כאלו צלאו דמלוח הרי הוא כרותח דצלי:

תולדות דם. דם מהלכי שתים שפירש והוא בעין. כדתניא בכריתות (בפרק) דם שחיטה ובכתובות בפ' אעפ"י (ס' א') דם שעל גבי הככר גוררו ואוכלו של בין הַשְּׁנַיִם מוצצו ואינו חושש. וטעמא כיון שפירש הרואה אומר דם גמור קאכיל, והתם בפ' דם שחיטה (כריתות כ"א ב') מוקמינן דם מהלכי שתים בכנוס, פי' בעין ואמר רבא דם דגים שכינסו אסור, ומסקינן התם בדם שחיטה בדלית ליה קשקשין דאתי לאחלופי בדם דעלמא ואפילו דם דגים המכונס מעצמו אסור, דכנסו לאו דוקא כדמוכח התם שדם שעל הככר קרי ליה מכונס, ואעפ"י שהוא אסור אינו אוסר בנותן טעם כשאר איסורין, דהשתא מיהא לאו מכונס.

ולפי אחד מן התרוצים שתרצנו בדם ביצים הוי דם ביצים תולדות דם; והכשר הבשר מידי דמו כדאמר שמואל בכל הבשר (קי"ג א') אין הבשר יוצא מידי דמו אלא א"כ מולחו יפה יפה ומדיחו יפה ומסקינן היכא דלא הדיחו בי טבחא מדיח ומולה ומדיח. ורב דימי מנהרדעא מלח ליה במילחה גללניתא ומנפץ ליה, פי' במקום הדחה אחרונה היה מנפץ המלה שנקרש הדם בו :

ובהלכות גדולות של רב יהודאי גאון זצ"ל כתוב: מנפץ לה והדר מחזר ליה במיא שפיר שפיר, ושפיר דמי לבשוליה וכדבריו עכדינן ואינו מועיל הניפוץ וצריך להדיחה הדחה אחרונה. ונראה דלהכי מצריך הגאון נפוץ במקום הדחה, שאלמלא יכניסנו בכלי עם המים בלא נפוץ המלח, היה המלח קבה ונעשי"ת המי"ם שהדיח, שכל דבר לח מלוח שאינו נאכל או נשתה במולחו הוה ליה כרותח דצלי ונאסר הכלי והבשר, שהרי הרתיח הדם בסל שהדיח בו, הלכך מנפץ ביה תחלה להתיש כח רתיחת המלח. הלכך צריך להזהר שלא יכניס אדם בשר מלוח בכלי עם המים הרבה ימלא יעשו המים רותחות;

אך יתן מבשר מעט ולא מים הרבה שלא יעשו חמים (רותחים) בדי שיהיו המים ראוים לשתות במלחו, או יתפוש הבשר בידו באויר וידיח מעט כדי שתפול הדחת דם הנקרש, ואח"כ רַשָּׁאי להכניס הבשר במים ולגמור הדחתו שהרי הותש כח המלח במי הדחה שנפלו לארץ ולאחר הדחה יתפוש הבשר באויר וידיח, שהרי מי הדחה שבכלי מים אסורות הן, שהרי נתערב בהן דם, ואותם מי איסור טפוחות על הבשר, הלכך ידיח טפיחת מי איסור קודם שיכניס אותו בקדרה לבשלו או ירבה במים עד כדי בטול דם במים שבכלי שידיח בו, ואין בזה חשש דאין מבטלין אסור לכתחלה מאחר שהמים אינם נשתות ואינו מבטל בשביל לאכול ולשתות, כדאמרינן בביצה פ"א (ד' ב') כי אמרינן אין מבטלים אסור לכתחלה היכא דאיתיה לאיסורא בעיניה, פי' שאוכל ושותה לאיסורים, אבל הכא מיקלא קליא לאיסורא, ואין לך קלא גדול מזה שמי הדחה הולכים לאבוד. הלכך מנהג כשר שידיח מי טפיחת איסור באויר יפה יפה קודם שיתן לקדירה או ירבה במי הדחה עד בדי בטול הדם המודח במים, ושוב אין לחוש שהרי טי טפיחה מי היתר הם, והמשנה ממנהג זה. שפירשנו הפסיד

ושעור שהיית הבשר במלח, פי' רב יהודאי גאון זצ"ל כשיעור צלייתו [ושעור] דמלוח אמרינן דהוי כרותח דצלי, וכאשר הצלי מפליט את הדם כך המלח מפליט הדם. ושעור המלה כדתניא גבי קרבנות במנחות בפרק הקומץ רבה (מנחות כ"א א') כיצד הוא עושה ? מביא את האבר ונותן עליו מלח וחוזר והופכו ונותן עליו מלח ומעלהו ואמר אביי וכן לקדירה. למדנו שצריך שיתן מלח בכל מקום. וכתב רב יהודאי גאון זצ"ל שיעור ממלח בישרא כל שאינו נאכל מחמת מולחו וטעמא דבהכי אמר שמואל (קי"ז א') אין מניחין את הבשר אלא על גבי כלי מנוקב, ואי מלחיה על גבי כלי שאינו מנוקב הוה ליה כאלו דאבשיל ליה בדמיה, משום דקיי"ל מלוח הרי הוא כרותח דצלי ואסור תהוי מנא. ואי דחספא הוא בעי למתבריה. ושרי לממלח עילוי מנא ועילוי ארבילא ועילוי גילא. כללא דמילתא: כל מילי דכי שדיית מיא עילויה דייב, שרי לממלה עילויה, דדמא משריק שריק ההוא כלי, מידי דהוי אכלי מנוקב.

ושעור שהיית בשר פליטה בכלי שאינו מנוקב במים מועטות לאסור הכלי והבשר כדי שתפלוט דם שעור לאסור. ואי לא ידעינן כמה נפיק משערין בכל חתיכה בשר הפולטת. אמר רב משרשיא אין מחזיקים דם (בבני מעיים), ותרגומו הדורא דכנתא ומעייא וכרכשא. כתב רב יהודאי גאון אבל כנתא גופא אסירא משום שורייקי קטיני דדמא דאית ביה ואע"ג דאמר (חולין צ"ג ב') אומצא ביעי ומזרקי חתכיה אפילו לקדירה שפייר דמי, משום דאינון רבריבה ע"י חתוך נפיק דמא, הני כיון דרקיקי לא נפיק מנייהו דמא

שפיר בחתיכה ומליחה. ואמרינן בגיד הנשה ובכיצד צולין (ע"ד ב') אומצא דאסמיק חתכיה ומלחיה אפילו לקדירה שפיר דמי, שפדיה בשפודה מידב דייב שדיה אגומרי פליגו בה רב אחא ורבינא, חד אמר מישב שייב ליה וחד אמר מצמת צמתי ליה, וכן ביעי ומזרקי והלכה כמאן דשרי. ובשר על גבי גחלים לכתחלה לא יתן ואם צלאו בלא מלח דיעבד שפיר דמי דהא גומרי מישב שייבי. והני מילי בחתיכה דלא סמקא אבל בדסמקא י"ל דאסור, כי יש לפרש שדייה אגומרי ולא חתכיה. ונ"ל בין דסמקא בין דלא סמקא כולהו שדו אגומריה בדיעבד. ומנלן דכשר צלי בלא מלח שרייה דדם האברים שלא פירש שרי, ואפילו נבלע בו ממקום גומרי מישב שייבי ומפליט את הדם כמלח. ובשר שנמלח ופלטה את דמה כגון שישהה שיעור צליה ומלח בשר ונתן עליה [בשר] אסיר ההוא בישרא, דכיון שפלטה ניקשית החתיכה ושוב אינה פולטת מה שבולעת. וראיה לך (מפרק כל) הבשר (קי"ג ב') אמר רב נחמן אמר שמואל, דגים ועופות שמלחן זה עם זה אסורים, ומסקינן שמלחן בכלי מנוקב ומשום דרפי קרמייהו ועופות קמיטי וקדמי דגים ופלטי. פי' קודם התחלת פליטת עופות ובעידנא דפלטי עופות בלעו דגים במלח מינייהו, דבעידן דפלטי עופות כבר פלטי דגים תו לא הדרי ופלטי דבלעי מדם עופא שכבר נתקשו. וכי היכי דאמרינן בדגים אמרינן נמי בשאר בשר, הלכך נאסר בשר התחתון אבל העליון מותר שהרי דמא משריק שריק וגם התחתון אם לא היה לו בית קבול דדמא משריק שריק מותר, מידי דהוי אכלי מנוקב. ואמרינן בפרק כל הבשר (חולין קי"א א') הלכתא בין כבדא בין כחלא תותי בשרא שרי, עילויה בשרא לכתחלה אסור בדיעבד שרי. וטעמא דבין דמא ובין חלבא משריק שריק, ודגים בלא בית קבול אי שרי להו מטעם משריק שריק מספקא, לפי שי"ל מתוך שבשרם רך לא שריק דמא ובלעי. וי"ל אם נאסר התחתון שיאמר העליון, שהרי בשנאסר התחתון נעשה התחתון כאלו כלו חתיכא נבילה והוי שומן התחתון נבילה ואוסר העליון שהרי מלוח הרי הוא כרותח. נראה הדבר שאין לאסור העליון מטעם זה, שלא מציגו שאחז"ל חתיכה נעשית במין אחד שהאוסר והנאסר הם ממין אחד. כדאמריגן בגיד הגשה (ק' א') דרש רבא בר בר חנא חתיכה של גבילה ושל דג טמא אינה אוסרת עד שיתן טעם ברוטב ובקיפה ובחתיכות. אוקי רב אמורא עליו ודרש אפילו לא נתן טעם אלא בחתיכה חתיכה עצמית נעשית נבילה ואוסרת כל החתיכות כלן מפני שהן מינה. ואמרינן, מכדי רב כמאן אמרה לשמעתיה כר' יהודא דאמר מין במינו לא בטיל. מכל מקום למדנו דבחד מנייהו אתי אבל כשהם שהאוסר דם והנאמר שומן לא אמרינן בה נאסר שומן מטעם דם שיעשה שומן הנאסר כאלו כולם חתיכת דם, שהיאך יִתָּכֵן לומר שהשומן יקרא עליו ויעשה

כאלו הוא דם, ואינם דומים זה לזה לא בשמא ולא בטעמא, שטעם שאמרו חז"ל אותה חתיכה נעשית נבלה משום שנקרא שם איסור על החתיכה ונקראת חתיכת איסור כמו חתיכת נבלה. ואם היינו אומרים שלא לשער בכולה היה בא לידי קלקול, שאף בנבילה גמורה הינו ממעטים שלא ישער בכולהו שמאחר שנקרא עליו שם איסור אתי לאחלופי בחתיכת נבילה גופא, הלכך אמרו לש ער בכולה. וטעם זה לא שייך למימר אלא כשאוסר ונאסר שוין שנקרא שם האוסר על הנאסר והשתא אתי שפיר: דאמרינן בפ' כל הבשר (חולין ק"ט ב') ובפסחים בכיצד צולין (ע"ד ב') הלב קורעו ומוציא את דמו, לא קרעו קורעו אחר בשולו ומותר, ואמרינן בפסחים טעמו דכבולעו כך פולטו, וע"כ כשאין מקום בשולו כדי לבטל הלב והדם מיירי, ולא אמרינן הלב נעשה נבילה בבליעת הדם ולא נצטרך לפרש בישול צלייתו כפירש"י ומביא ראיה מויבשלו את הפסח. ויען שפירש"י בשול צליה יש לחוש ולאסור העליון מטעם שנעשה התחתון חתיכה נבילה אחרי שנבלע הדם לאחר הפליטה שאינו ראוי לצאת ולהפרד כאשר אפרש לפנים. ובמקום צליה ליכא למימר נעשה נבילה, שמאחר שהאיסור יכל להפרד מן ההיתר. מפני תערובתן ואין לומר חתיכה עצמה נעשית נבילה שהרי האסור שנתערב נידון כאלו מונחת על ההיתר בלא תערובות, ולהכי אין הלב נעשה נבילה בבליעת דם, דאי לאו אין בשר נכשרת ביציאת דם מטעם דכבולעו כך פולטו, שהרי בהכָנס דם בבשר נעשה נבילה אלא ודאי [*] דבר איסור שנתערב בהיתר ואפשר להפריד זה מזה לא אמרינן ביה חתיכה (נעשית) נבילה והדם אפשר להפרידו ע"י מלח וצלי. והיינו דאמרינן בפ' כל הבשר (חולין ק"ח א') אי קאסבר אפשר לסוחטו מותר אמאי אותה חתיכה נעשית נבילה, אלא קאסבר אפשר לסוחטו אסור, ומהאי טעמא נמי בכלי עץ ומתכות שאפשר להפריד האסור בהן ע"י גיעול או ליבון [*] כל הבשר אם כל האיסור במקום אחד על הכלי לא אמרינן כל הכלי נעשה נבילה להרבות כו' [*] בכל הכלי אם נתבשל באותו כלי היתר ומשערינן לפי שיעור איסור שנפל במקום שברור לנו כמה נפל מן האיסור, אבל אי לא שיער איסור שנפל משערינן בכל הכלי ולא במאי דנפיק מיניה דלא ידעינן כמה נפיק מיניה, כדאמרינן בגיד הנשה (צ"ז ב') גבי כחל. וראיה עוד לדבר שבמקום שאפשר להפריד האיסור לא אמרינן חתיכה נעשית נבילה, דאמרי' בגיד הנשה גבי כהל אלא מעתה נפל לקדירה אחרת אל יאסר ? כיון דאמר רב יצחק בריה דרב משרשיה כחל עצמו אסור, פי' שאי אפשר להכשיר הכחל בהפרדת החלב שויוה רבנן כחתיכה דנבילה. דבר ברור ואמת שכל דבר היתר שנבלע בו איסור ואפשר להכשיר ההיתר מן האיסור לא אמרינן ביה אותה חתיכה נעשית נבילה. והטעם אסביר מה ראו חכמים לומר בין שטעם חתיכה

נעשית נבילה משום שנקרא שם איסור על חתיכה ונקראת חתיכת איסור כמו חתיכה אומר שלא לשער בכולה היה הדבר בא לידי קלקול כאשר פירשנו למעלה וטעם זה לא שייך למעלה, שאי אפשר להתירו מן האיסור, אבל במקום שאפשר להכשירו מן האיסור כגון דם ע"י המלח וצלי וכלי עץ וכלי מתכות ע"י געול וליבון אינו נקרא שם איסור על כל החתיכה ועל כל הכלי, שהרי האיסור וההיתר כל אחד בפני עצמו. ולפי טעם זה לא קשיא דתנן בזבחים פ' דם חטאת (זבחים צ"ז א') חתיכה שנגעה בחתיכה לא כל החתיכה אסורה ואינה אסורה אלא מקום שבלע, ותניא בבשרא חותך מקום הבלע. ואמרינן בפסחים פ' כיצד צולין (פסחים ע"ה ב') נטף מרוטבו על החרס וחזר אליו יטול מקומו, נגע בחרסו של תנור יקלוף מקומו. ואמרינן נמי בחולין (צ"ו ב') בגיד הגשה, אבל נצלה בה קולף ואוכל עד שמגיע לגיד. ואמרינן נמי התם, בגיד קולף ואוכל עד שמגיע לגיד לחלב יש קצת נאסר בבליעת איסור, ולא אמרינן בשר הנבלע מן האיסור יעשה נבילה ויאסר סמוך לו, וכן זה את זה אפילו עד ד' מעו' ושריא בחתיכת מקום הבלע, דביון שטעם בשביל שנקרא עליה שם וחתיכה זאת לא נבלעה כלה מן האיסור לא נקרא שם איסור על כל החתיכה שעדיין שם היתר עליה, הלכך לא אתי לאיחלופי בחתיכה נבלה דחתיכה נעשית נבילה ארז"ל חצי חתיכה נעשית נבלה לא אמרו רבותינו. ולפי זה הטעם אתי שפיר משנה שבמסכת תרומות פ"ה, דתנן סאה תרומה שנפלה לפחות מק' ונפל מן המדומע למקום אחר ר' אליעזר אומר מדומע כתרומה ודאי, וחכמים אומרים אין המדומע מדומע אלא לפי חשבון ואין המחמץ מחמץ אלא לפי חשבון, דסבר רבא כיון שמותר לכהנים אע"פ שאסור לזרים לא אתי לאחלופי ביה נבלה ושאר אסורים לא מחמרינן ביה לעשות הכל נבלה ור' אליעזר סבר מאחר שאסור לזרים לגבי דידהו מיהא בנבילה הויא וגזרינן בהו כאלו הכל חתיכה נבילה.

ועל מה שאמרתי למעלה דלא אמרינן חתיכה נעשית נבילה אלא במין במינו, יש להביא ראיה דאמרינן בשלהי ע"ז (ע"ג א') יין במים בנותן טעם ומוקמינן לה התירא לגו איסורא בנופל מעט מעט מיירי, דאי נפל בבת אחת לא הוי מקשי מינה לרב מרי דאמר ראשון ראשון בטל, שמתוך הקושיא הוזקק רב דימי להעמיד המשנה היתר לגו איסורא אלא ודאי בנופל מעט מעט מיירי דקתני התירא לגו איסורא בנותן טעם, אבל אם רבה היתר שנפל עד שאין במים דאיסורא בנותן טעם בחמרא דהתירא אע"פי שנפל מעט מעט, לא אמרינן ראשון בטל במיא דאסורא ונעשה איסורא, אבל במין שאינו מינו לא אמרינן התיכה נעשית נבילה, וזה טעם פירוש רבנו שמואל זצ"ל לשם דלהכי לא מיתסר אלא בנותן טעם שלא יתכן לומר נעשה יין של גתי היתר מיא דאסורא, ביון שאין טעם מים

כלל ולא יעשה ראשון ראשון איסור, אבל יין ביין התירא לגו איסורא אמרינן אוסר בכל שהוא, אע"ג דאיסורא לגו היתרא ראשון ראשון בטל לפי שהיתר לתוך איסור ראשון ראשון נעשה איסור כדין אותה חתיכה נעשית נבילה במין במינו.

זאת נראה לי ראיה טובה עד אשר אשמע תשובתי. ואין להשיב מבשר בחלב לאמור בכל הבשר על החתיכה נעשית נבילה. דהתם אע"פ שהם ב' מינין טעמא אחרינא אית ליה, שהבשר בחלב שניהם אוסרין זה את זה, החלב מחמת הבשר והבשר מחמת החלב, יש לנו לחשוב שניהם כחתיכת איסור, לפי כשבאו שניהם יחד נעשו אסורין, אבל שאר איסור הנבלעים בהיתר כגון תרומה דם וחלב, שאין האסור אלא באחד מהן, יש לומר דלא אמרינן בהו חתיכה נעשית נבילה, אלא (אם) יהיו מין במינו. מטעם שהסברתי למעלה, אסיקנא דבמין בשאינו מינו לא אמרינן חתיכה נעשית נבילה אלא במין במינו לא עבידנא עובדא עד אשר יצא דברים מגדולים ממני שיסכימו לסברתי.

ואי אמרינן חתיכה נעשית נבילה במין בשאינו מינו, י"ל אם שהתה בשר שעור פליטה ומלחו עליו בשר אחר ויש בתחתון בית קבול דליכא למימר דדמא משריק שריק שנאסר התחתון שומן התחתון נעשה נבילה ואסור העליון מדין מליח הרי הוא כרותח, אך שיהיה התחתון הנאסר עדיין לה שיש תורת רותח עליו דנימא מליח בעינן. ואין להתירו מטעם שאמרתי למעלה, דבמקום צלייה לא אמרינן בדם שיעשה החתיכה נבילה ומליח הרי הוא כרותח דצלי מטעם זה אין להתיר, שהרי תלינן למעלה מטעם שאפשר להפריד האסור ע"י מלח או צליה ואותו הטעם אינו אלא בדם הנבלע בבשר קודם גמר פליטת דמו או בדם יבש הנקרש בחתיכה יבשה ואינו נבלע בבשר שאותו דם ראוי להפרידו מן ההיתר. אבל זה שנבלע בחתיכת בשר לאחר גמר פליטתה אינו יוצאה לעולם לא ע"י מלח ולא ע"י צליח והוי כדם הנבלע בלחם שאינו נכשר לעולם במקום בליעתו, הלכך אי מסקי' דחתיכה נעשית נבילה במין כשאינו מינו אוסר התחתון העליון באשר פירשנו. ודבר אמת נראה לי דלא אמרינן אלא במין במינו מטעם שפירשנו למעלה. ויען שנהגו העולם איסור, יראתי להורות היתר עד שישמעו רבותי סברותי והמיקל לא הפסיד.

ומקומות שיש להם בית־קבול, כגון צלעות איל וכבש, אע"פי שאי אפשר להחמיר בהן דמא מישרק שריק, שהרי אי אפשר שלא יעמוד הדם אע"פ כן מותר למלוח כמה חתיכות זו עם זו, אחרי שלא ימתין כין המליחות שיעור פליטה, כי כל שעה בלעה הראשונה מן האחרונות ולא נסתמו נקבי הבשר וכבולעו כך פולטו, היינו דאמרינן בפ' כל הכשר (קי"ג א') רב ששת מלח לה גרמא גרמא תרי גרמי מאי טעמא לא דפליט האי ובלע האי, חד גרמא נמי פליט מהאי גיסא ובלע האי גיסא אלא לא שנא, פי' כולהו שרי דכבולעו

כך פולטו. ולא בדברי רבותי שפירשו היתר גרמי משום (דטרוד) לפלוט ולא בלע, דלפי זה הטעם אם יש בית קיבול לחתיכה לא שריא, והא ליתא דהא שרי' מילתא ובה טעמא אמת להתיר, דהיכא דליכא למימר כבולעו כך פולטו כגון בשר לאחר פליטתה ואיכא למימר דמא משריק שריק כגון שאין לחתיכה עכבה ובית קבול שריא מטעם משרק שריק ובמקום דליכא למימר משרק שריק. ויש להתיר מטעם כבולעו כך פולטו, כגון בשר קודם פליטה, ויש בה גומות ועכבה שרינן ליה מידי דהוי אמליחה, וטעם טרוד לפלוט לא בלע לא מצינו בכל התלמוד. הלכך אחרי שהבשר בולע בשעת פליטה צריך להזהר המולח חתיכות גדולות שיש להן בית קבול כגון צלעות איל וכבש שהדם מתאסף בהן בו צריך להשהות הבשר במלח קודם שיתנו כקדירה שעור צליית כל החתיכות זאת באותם החתיכות שהדם מתאסף בהן שהרי חתיכה עליונה שהתה שעור צליה ובין כל אחת ואחת בפליטת דמה ופליטת טיפה אחרונה שבחתיכה עליונה שהיא יוצאה בסוף שעור צליית עוברת דרך שאר חתיכות שאין להם מוצא, ומטעם בליעת אותה טיפה צריכה כל אחת שהות בפליטת אותה טיפה שעור צליית, שלא מציגו חילוק בפליטת דם מועט לפליטת דם מרובה, שבכולן צריך להשהות בשוה הלכך אותה יוצרכת שהייה לכל בולעיה. שעור צליה

אמרינן בפרק כל הבשר (חולין קי"א א') דרש מרימר הלכתא בין כבדא בין כחלא פי' בין במליחה בין בצלי תותי בשרא שרי עלוי [ה]בשרא דיעבד אין לכתחלה לא. אמר רב נחמן אמר [רב] שמואל (קי"ב א') אין מניחין כלי תחת הבשר עד שיכלה כל מראה האדמומית שבו, פי' תחת הבשר הנצלה. מנא ידעינן ? אסיק רב אסי ואמר ליה תקנתא אלא למישדא ביה תרי ותלת גללי דמילחא ובתר הכי שפי ליה, פי' וכגון שאין הדם נוטף קבלה היא בידינו שאין עושין כהלכה זאת שאין אנו בקאין בשפייא זאת. ועוד י"ל רבוי המלח או מיעוטו מבלבל הדם עם המים הלכך אין לעמוד על דבר זה. וכן פ'ר'י'ה', לא לינפש ביה מילחא דלמא מפעפע דמא דבי זוגי. והיכא דנפל בשרא משפודא לבי זוגי אסירא ההוא בשרא, דאמרינן בלע בשרא מההיא דמא דבי זוגי, פי' בשר רותח, ואפילו הוי דמא דבי זוגי צונן, וקימ"ל כשמואל בכיצד צולין (ע"ו א') דאמרינן תתאי גבר (אסירא) ההוא בשרא דתתאי גבר לא מהני אלא שאינו מבושל אבל קליפה בעי דהכי אמרינן לרב דאמר עילאה גבר, אי עילאי צונן קליפה בעו לשמואל דאמר תתאי גבר לא שנא. ועוד דלא אמרינן עילאי גבר ותתאי גבר אלא בשוין אבל אם אינם שוין רובא גבר, שהיאך יתכן לומר שבביצה צונן יקרר מאה ביצים, ודכא בבשרא דנפלי לבי זוגי, רותח רובא הוי. ותדע דאמרינן בשבת פ' כירה (שבת מ"ב א') בין ב"ש בין ב"ה

מודו דטפי אסור בשבת צונן לתוך החמים ומחמם יותר מחמים לתוך הצונן. וטעמא דרובא גבר, דכי קתני לתוך החמין הוו חמין רובא וכי קתני לתוך צונן הוי צונן רובא, כדקימ"ל בקדושין פ"א (ל"ב א') ובסנהדרין הנסקלין בנשרפין ידונו בשריפה שהסקילה חמורה. ופרכינן עלה: מאי אירייא דסקילה חמורה תיפוק ליה דרובא נשרפין נינהו. אסקינן מהאי טעמא שכל דבר לח רובא גבר וההיא דפסחים (ע"ה ב') דנטף רוטבו על החרס ועל הסולת שוין נינהו שאין התחתון מועיל לקרר שלא במקומו:

מצוה מט

סימן מט (**שצ"ח**)

נותר. צוה יוצרו שלא יאבל אדם קדשים שנותרו אחר זמן אכילתן. שקבע שלהן חטאות ואשמות ליום ולילה, תודה ליום ולילה, שלמים לב' ימים ולילה בכור ומעשר לב' ימים ולילה אחד והפסח לילה אחד. והיכן צוה בפרשת ואתה תצוה, דכתיב: ואם יִוָתר מבשר המלואים ומן הלחם אשר בסל עד הבקר ושרפת את הנותר באש לא יאכל כי קדש הם. ודרשנו מהאי קרא בפסחים בפ' כל שעה (פסחים כ"ד א') א"ר אלעזר כל שבקדש פסול בא הכתוב ליתן לא תעשה על אכילתו, הלכך כל נותרות קדשים בכלל אזהרה זאת. וענש בקדושים תהיו ביום זבחכם יאבל וממחרת והנותר וגו' וכתיב ואכליו עונו ישא כי את קדש ה' וגו', ואע"ג דקרא בשלמים כתיב שאר קדשים ילפינן משלמים בהיקש, כדאמרינן בזבחים פ' דם חטאת (זבחים צ"ז ב') אשכחן חטאת שמתקדשת בבלוע שאר קדשים מנלן אמר שמואל אמר ר"א דברה התורה לעולה ולמנחה לחטאת ולאשם ולמלואים ולזבח השלמים הוקשו כל השלמים זה לזה:

מצוה נ

סימן נ (**שצט**)

פגול. פגול נקרא כדתנן בזבחים בפ"ב (כ"ט ב') השוחט את הזבח לאכל דבר שדרכו לאכול ולהקטיר דבר שדרכו להקטיר חוץ לזמנו. פי' זמן אכילתו או הקטרתו פגול וחייבין עליו כרת ובלבד שיקרב המתיר כמצוותו. ומפ' במשנה כיצד קרב המתיר כמצוותו שחט חוץ לזמנו וכו' פי' שלא נתערב פסול אחר כי אם חוץ לזמנו. ומפרש בגמרא (כ"ח ב') כהרצאת כשר כך הרצאת פסול מה הרצאת כשר עד שיקרבו כל מכשיריו אף הרצאת פסול עד שיקרבו מתיריו. אזהרתו למדנו מדכתיב לא יאכל כי קדש הם בפ' ואתה תצוה כל שבקדש פסול כא הכתוב ליתן לא תעשה על אכילתן

ופגול הוי [מדכתיב] בכלל כל שבקדש. ותי' לי אם אין אזהרה אחרת דהא על אזהרה זאת אמרינן בפסחים בפ' כל שעה (פסחים כ"ד א') שאין לוקין דהוי לאו שבכללות, ועל הפגול תנן (מכות י"ג א') אלו הן הלוקין האוכל פגול:

חפשתי ולא מצאתי אזהרה אחרת לא בנותר ולא בפגול, ותנן בתרווייהו אלו הן הלוקין ומספקא לן מהיכא עד יבא מורה צדק. ומורי עניו תירץ יליף עון עון מנותר בפרק לגבי כרת, ומהיכא דנפקא לן כרת לפיגול נפקא [בפ"ב דזבחים] לאו למלקות מידי דהוי אאם חמותו לעיל (סי' ט"ו) ודוקא. ואכתי קשיא לן לחוץ למקומו מנין שהרי לחוץ למקומו אין למדנו אזהרה. ועונש בפ' צו את אהרן, דכתיב ואם האכל יאכל בשתי אכילות הכתוב מדבר, אחת אכילת אדם ואחת אכילת מזבח, מבשר זבח שלמיו מפגלים ומתפגלים אף כל מפגלים ומתפגלים, שלישי זה חוץ לזמנו, לא ירצה, כהרצאת כשר כך הרצאת פסול, מה הרצאת כשר עד שיקרבו כל מתיריו אף הרצאת פסול עד שיקרבו כל מתיריו, המקריב, בהקרבה הוא נפסל ואינו נפסל בשלישי, אותו, בזבח הכתוב מדבר ואינו מדבר בכהן, לא יחשב, לא יערב בו מחשבות אחרות, פגול, זה חוץ למקומו, יהיה, מלמד שמצטרפין זה עם זה, והנפש האוכלת ממנה, אחד ולא שנים. ואין זה חוץ לזמנו דגמר עון עון מנותר דדמי ליה פי' זמן בזה ובנותר כתיב כרת בהדיא דכתיב גבי נותר בקדושים ואוכליו עונו ישא כי את קדש ה' וגו':

תנן בפ' ב"ש בזבחים (מ"ב ב') אלו דברים שאין חייבין עליהם משום פגול הקומץ והלבונה ומנחת הכהנים ומנחת כהן משיח והדם והנסכים. ותנן בהמזבח מקדש (פ"ד א') אלו אם עלו לא ירדו כולן והיוצא והטמא והנשחט חוץ למקומו וחוץ לזמנו דהיינו פגול:

יש לשאול. דאמרי' במנחות פ' התודה (ע"ט א') חטאת שנשחטה חוץ למקומה, רבה אמר תרד. ויש לתרץ דההיא דמנחות בבשר חטאת ששחטה חוץ למקומה אליבא דר"א דאמרינן בזבחים פרק כל הזבחים שנתערבו (זבחים ע"ז א') אברי חטאת לריח נחוח אי אתה מעלה אבל אתה מעלה לשם עצים, וקמ"ל רבה דכי שרי ר' אליעזר באברי חטאת ששחטה חוץ למקומה לא שרי ר' אליעזר לשם עצים. ובתחלת מעילה תנן הנשחט חוץ לזמנו וחוץ למקומו מועלין בהן. ועל אותה משנה נמי מייתינן פלוגתא דרבה ורב דאיתא במנחות דאם עלה תרד ולא תרד. ואמרינן בגמרא היינו טעמא דלא פקעא קדושתייהו בפסול הואיל ומרצי לפגולן, פי' משום קדשים עליהן להחשב קרב המתיר כמצוותן לחייב עליהן משום פגול, וההיא משמע דרבא מודה מיירי דאינהו מרצי' לפיגולו ולא איברי חטאת. וי"ל נמי התם באברי חטאת והכי פירוש הואיל ומרצינן לפיגולן נקראים

קדשים מרוצים להתחייב עליהן משום פגול בהקרבת אמורי חטאת ע"מ לאוכלו חוץ לזמנו וההיא דהמזבח מקדש באימורי חטאת שנשחטה חוץ לזמנה וחוץ למקומה תנן אם עלו לא ירדו:

מצוה נא

סימן נא (**קיט**).

האוכל ביום הכפורים. צוה הב"ה בפ' אמור אל הכהנים שלא יאכל אדם ביוהכ"פ ולא מצאנו הלאו ואמר רבא ביומא פ' יוהכ"פ (פ"א א') תנא עצם עצם גמר לה ממלאכה, נאמר כאן וכל הנפש אשר לא תעונה בעצם היום הזה ונאמר במלאכה. וכל מלאכה לא תעשו בעצם היום הזה מה במלאכה הזהיר אף בענוי הזהיר. ועונש כתוב בהדיא בל הנפש אשר לא תעונה בעצם היום הזה ונכרתה מעמיה. ומנלן דחסרון אכילה איקרי ענוי. דאמרינן בפ' יוהכ"פ (ע"ד ב') דבי ר' ישמעאל תנא נאמר כאן עינוי (נפש) ונאמר להלן עינוי, דכתיב ויענך וירעיבך מה להלן עינוי רעבון אף כאן עינוי רעבון. ויש מוצאין אזהרות עינוי מגזרות שוות אחרות התם בפ' יוהכ"פ. ושתייה בכלל אכילה, דכתיב ונתת הכסף בכל אשר תאוה נפשך ביין ובשכר וכתיב ואכלת. וגמרינן שכר שכר מנזיר, מה להלן יין אף כאן יין (ע"ו ב'). ושעור אכילה ושתייה דקאי עלייהו בלאו וכרת כדתנן (ע"ג ב') האוכל ככותבת הגסה ביום הכפורים כמוה וכגרעינתה, והשותה מלא לוגמיו חייב. וטעמא (פ' ב') דקים להו לרבנן דבהאי שיעורא מייתבה דעתיה (דאינש) ונפיק ליה מכלל עינוי. כמוה וכגרעינתה, פי' בירושלמי הדא אמרה צריך למעך חללה. וחצי שעור אע"ג דלא מחייב עליה כרת, אמר ר"י חצי שעור אסור מן התורה (ע"ד א') וקימ"ל כוותיה, וצריך להוסיף מחול על הקדש דתניא ועניתם את נפשותיכם בתשעה לחודש יכול יתענה בתשעה ת"ל בערב אי בערב יכול משתחשך ת"ל בתשעה הא כיצד מתחיל ומתענה מבעוד יום מכאן שמוסיפין מחול על הקדש. אין לי אלא בכניסתו ביציאתו מנין ? ת"ל מערב עד ערב . על שאר ענוים לא מחייב כרת, וטעמא מפרש בפ' יוהכ"פ ולפנים אפרשינו במצות עינוי יוהכ"פ (סי' ת"כ) בעזרת היוצר:

תולדה. דתנן בפ' יוהכ"פ (פ"ב א') התינוקת אין מענין אותן ביוהכ"פ אבל מחנכין אותם קודם שנה וקודם שתים סמוך לפרקן פי' חנוך שעות. אמרינן התם היה רגיל לאכול בשתי שעות מאכילין אותו בג', בג' בד', ואפילו למאן דאמר ביבמות פ' חרש (קי"ד א') קטן אוכל נבילות וטריפות אין ב"ד מצווין להפרישו והכא בעי חנוך להסירו מהרגלו שהורגל לאכול ביוהכ"פ, אבל שאר איסורים לא הורגלו:

פסק רי"ה ז"ל. קיימא לן כר' יוחנן דאמר בן עשר בן י"א מחנכין אותן לשעות, בן י"ב בתינוקות משלימין מדאורייתא, אבל השלמה דרבנן לית לן:

מצוה נב

סימן נב (קו)

האוכל חמץ בפסח. הזהיר הב"ה בפ' בא אל פרעה כי ביד (חזקה) הוציא ה' אתכם מזה ולא יאכל חמץ. ועונש בפרשה העליונה. שבעת ימים שאור לא ימצא בבתיכם בי כל אוכל מחמצת וגו'. וחמץ נקרא משנבקעה העיסה ונתערבו סדקי העיסה זה בזה, כדתנן באלו עוברין (מ"ח ב') סדוק ישָרף והאוכלו חייב כרת. ואיזהו סידוק, כל שנתערבו סדקיו זה בזה. ושאור כקרני חגבים פלוגתא דר' יהודא ור' מאיר, דתנן שאור ישרף והאוכלו פטור, סידוק ישרף והאוכלו חייב כרת. איזהו שאור בקרני חגבים סידוק בל שנתערבו סדקיו זה בזה, דברי ר"י וחכמים אומרים זה וזה האוכלו חייב כרת. אלא איזהו שאור כל שהכסיפו פניו כאדם שעמדו שערותיו. מי שאינו בקי באלו הסימנים, שנינן באלו עוברין (מ"ו א') בצק החרש אם יש כיוצא בה שהחמיץ [בה] הרי זה אסור, וכמה כיוצא בה. פי' ריש לקיש שהניחו מלעסוק בה כדי שילך אדם ממגדל נוניא לטבריא והיינו מיל. ושעור זה בבית שאין בו אש או יתרון שאר חמימות אך מקום בינוני; אבל אם יש בו חמימות או מחמת אש או מחמת דברים אחרים לפי יתרון החמימות ממהר להחמיץ, וצריך לתת לֵב לפי הענין:

אסר אבי' (מ' א') האי חצבא דאבישנא שיחפא שרי זקפא אסור, ורבא אמר זיקפא נמי שרי מי פירות נינהו ומי פירות אין מחמיצין והלכתא כרבא. פירש"י ז"ל, אין מחמיצין להתחייב עליו כרת אבל חמץ נוקשא הוי וקאי בלאו. וראיה לו מדתניא במנחות בפ' בל המנחות (נ"ד א') תפוח שריסקו ונתנו לתוך העיסה והמצה הרי זה אסורה, ומסקינן אפילו תימא רבנן נהי דחמץ גמור לא הוי נוקשא מיהא הוי. ורבי יעקב ז"ל פירש, דמי פירות אין מחמיצין היתר גמור הם, וראיה מביא מכאן דאמרינן זקפא שרי. ואמרינן תו בפ' כל שעה (פסחים ל"ט ב') אמרי דבי ר' שילא ותיקא שרי ומסקינן במשחא ומילחא משום דמי פירות הוו ואין מחמיצין וההוא מיירי בשיש מים עם מי תפוח כדקתני שנתנן לתוך העיסה אלמא מעיקרא נמי עיסה הויא (ונילושה במים קודם) וביון דמים עמם ממהרים להחמיץ יותר ממים לבדם. והא דלא הוו חמץ אלא נוקשא כדקתני התם דקסבר אין מחמיצין בתפוחים. ההיא ראיה דוות קא שרי יכולני לדחות דהתם מיירי ששמרו ועסק בו שלא יחמיץ ובמיא מילחא ומשחא (נכתב בצד הגליון. עמהם הוא

דאסור ואינו יכול להשמר דממהר להחמיץ בתערובות מֵי פירות מים ובעי הא משחא ומילחא) בלא מים הא במיא ומלחא וגם משחא עמם לא הוצרך להזכיר משחא שכבר הזכירו למעלה בסמוך. ותדע דבשומרו ומתעסק בו מיירי מדאיצטריך למימר דאסיר וותקא במיא ומלחא ואי בלאו שומרו פשיטא. ואין חימוץ בלא ה' מינין כדתנן בפ' כל שעה (פסחים ל"ה א') אלו דברים שאדם אוכל ויוצא בהן ידי חובתו בפסח בחיטים ובכוסמים ובשבולת שועל ושיפון, וטעמא מפרש בגמרא מדכתיב לא תאכל עליו חמץ שבעת ימים תאכל עליו מצות דברים הבאים לידי חמוץ אדם יוצא בהן ידי חובתו בפסח אלמא הני באין לידי חימוץ אבל מיני אחרינא לא ואפילו איסור דרבנן ליכא בשאר מינין, דאמרינן בשלהי ערבי פסחים (קי"ד ב') מאי ב' תבשילין סילקא וארוזא ואמרינן ש"מ לית [דתני] דחש להא דר' יוחנן בן נורי דאמר אורז מין דגן הוא אלמא לכתחלה שרי:

תולדות החמץ. שאור שהכסיפו פניו כדתנן (שאור) ישרף והאוכלו פטור, איזהו שאור כל שהכסיפו פניו כאדם שעמדו שערותיו. וכשם שיש תולדה לחמץ כך יש תולדה לזמן איסור החמץ בי"ד בניסן מתחלת ה' עד סוף ו', כדתנן בפסחים פ"א (י"א ב') ר"י אומר אוכלין כל ד' ותולין כל ה' ושורפין בתחלת ששׁ. אבל תחלת שבע ולמעלה אסור מן התורה. וטעמא מפרש התם שנאמר אך ביום הראשון תשביתו שאור מבתיכם ואמרינן לרבות ארבע עשר. ומקשינן ואימא מצפרא ומשנין אך חלק. ולרבות לילי חמשה עשר לא איצטריך דכתיב בערב תאכלו מצות, ואיתקש השבתת שאור לאכילת חמץ, דכתיב שבעת ימים שאור לא ימצא בבתיכם וכו' הכי איתא בפסחים פ"א (ד' ב'):

יש לשאול. דהיקש דהשבתת שאור לאכילת חמץ איתא לר' מאיר ולר"י בפ' כל שעה דהדר רב אחא בר יעקב ממה שאמר לר' יהודא דילפינן שאור לאכילה משאור שאינו נראה לו ג"ש אותו כלל. ויש לתרץ דניהי דליתא לענין היתר של אחרים אתה רואה אבל לענין זמן ושיעור איתא. וטעמא מאי לא ילפינן אלא לענין במקרא, זמן, ושעור, שבעת ימים שאור לא ימצא בבתיכם כי כל אוכל חמץ בזמן משתעי קרא, שיעור, דכתיב לא יראה לך שאור לא יראה לך חמץ, בשיעורא משתעי קרא מדר' זירא דאמר ר' זירא פתח הכתוב וכו' הלכך לענין שיעור אמרינן בפ"א דביצה (ז' ב') דילפי ב"ה ביעור מאכילה אבל לענין שאר דברים לא, הילכך לא קשיא מבית הלל לרב אחא דהדר ביה:

וכענין זה אשכחינן בשבת בפ' במה מדליקין (שבת כ"ח א') דמהדר תלמודא מנא לן דעור בהמה טמאה מטמאה באהל המת ובעו למילף משרצים במה מצינו ואיפריך ליה וקשיא לן מסברא דנפשיה אמאי לא ילפינן בג"ש מבגד ועור האמור במת ובשרץ, כדילפינן בבמה אשה יוצאה (ס"ד א') לענין טוי ואריג ובב"ק לענין מפץ בפ' כיצד (כ"ה

ב') והוצרכנו לתרץ דלא ילפינן ג"ש אלא לענין האמור באותו מקרא של בגד ועור במת בפרשת מדין, וההוא לאו בטומאות אהל מיידי, הלכך בעי מנלן הכי נמי לא שנא:
ואסור למיכל מצה שנלושה בחמרא או בדובשא או במשחא עם המים משום דמחמצא טפי בתערובות מי פירות ומים, הלכך אפילו בעודה מצה אסורה, כדתניא (ל"ו א') אין לשין את העיסה ביין. ושמן ודבש ואם לש רשב"ג אומר ישרף וח"א יאפה ויאכל מיד.
ואמרינן בסיפא אע"פי שאין לשין בו מקטפין (בו) אתאן לת"ק וה"א את שלשין בו מקטפין בו ואת שאין לשין בו אין מקטפין בו. ומדבריהם למדנו דקמו להו רבנן דסיפא ור"ג בחדא שיטתא וישרף מיד ש"מ הלכתא כוותיה השתא נמי קטופי לא מקטפינן כ"ש דלא לשינן בהו וישרף מיד:
ראיתי בהלכות גדולות של רי"ה ז"ל. ואסור למילש אלא במים דביתו מ"ט כמה דלא בייתי חיימי ומחמעי להו לעיסה, דאמר רב יהודא (מ"ב א') אשה לא תלוש אלא במים שֶׁלָּנוּ הלילה ולא בחמה ולא בחמים ולא בחמי חמה ולא במים הגרופין מן המולייר ולא תגביה ידיה מן הפת עד שתגמור. וכתב רי"ה ז"ל דהיכא דעברה ולשה בהמה דאסור למיכל מההוא לחמא דאיבעיא להו עברה ולשה מאי מר זוטרא שרי רב אשי אסר והלכתא כרב אשי. ואכולהו קאי ואפילו אמים שלנו כיון דעברה, פי' הזידה ולשה, אבל היכא דאישתלי לא מיתסר ולכתחלה לשין בהן היכא דלא אפשר, כדאמרי' בשלהי פרק כל שעה. דרש רב מתנא בפפוניא, אין לשין אלא במים שלנו. למחר אייתי כולי עלמא חצבייהו לגביה ולא מצינו שהתענו מלאכול פירש"י טעם מים שלנו, לפי שהחמה מהלכת ביומי ניסן שהוא עדין מימות הגשמים בשיפולי רקיע ומעיינות רותחות, ולפי טעמו השואבין בבקר ומשהין עד הערב מותר. ומההיא דפפוניא אין ראיה מעתה, אך נראה לי הטעם לפי שהחמה מהלכת בימי ניסן שהוא עדיין מימות הגשמים [תחת] בלילה תחת הרקיע דחכמי אומות העולם אומרים בפ' מי שהיה טמא (פסחים צ"ד ב') ואמר ר' נראין דבריהן, הלכך אין להם תקנה אלא שלא יהיו בלילה במחובר. ולפי זה הטעם שאבו בתחלת הלילה מותרות מיד, ולפי טעם זה אסור לאחר שאיבתן לאחר התחלת הלילה:
וכי מכשר להו למאני דפסחא מגעילן ברותחין בחמין כיון דהיתרא בלע שבשעת בליעת היתר שרי בחמין, דקימ"ל בשלחי ע"ז (ע"ו א') ואמר כל מילתא דהתירא בלע אע"ג דכי פליט איסורא פליט אע"ג דתשמישן באור סגי ליה בחמין. ויש לשאול ולהקשות דרב אשי אדרב אשי. דבשלהי ע"ז אמר רב אשי כל מילתא דהיתירא בלע אפילו תשמישו באור מגעילו ברותחין, ובפסחים פרק כל שעה (פסחים ל' ב') אמרינן א"ל רבינא לרב

אשי הני סכיני דפסחא חיכי עבדינן להו א"ל קתייהו בטינא ופרזלייהו בנורא. ונ"ל דהתם הכי פי' והלכך כולו ברותחין ובכלי ראשון מדברי רב אשי הם. והכי קאמר רב אשי אני עושה קתייהו בטינא ופרזלייהו בנורא מי' אינו צריך, דהלכתא כולו ברותחין ובכלי ראשון, דאזילנא לטעמיה שאמרתי בע"ז, דכיון דהיתירא בלע אפילו תשמישו באור סגי ליה ברותחין. וכי האי פירושא צריכין אנו לפרש במסכת יבמות פ' מצות חליצה (יבמות ק"ה ב') דאמרינן התם א"ר אמי מדברי רבי' נלמוד קטנה חולצת [שהיא] כפעוטות רבא אמר עד שתגיע לעונת נדרים והלכתא עד שתביא ב' שערות. פי' הלכתא מדברי רבא הם וכך אמר רבא אעפ"י שאמרתי לעונת נדרים אין הלכה כן אלא עד שתביא (שתי) שערות. דאי לא מפרש הכי קשיא דרבא אדרבא, דאמר רבא בנדה פ' יוצא דופן קטנה כל שתים עשרה שנה ממאנת ואינה חולצת וי"ב שנה הויא עונת נדרים, כדתנן התם ובודקין כל י"ב שנה אלא ש"מ נמי דהלכתא דיבמות מדברי רבא הם, וש"מ דהדר רבא ממה שאמר בגיטין בפ' התקבל (גיטין ס"ה א') הגיעו לעונת נדרים נדריהן נדר והקדשן הקדש וכנגדן בקטנה חולצת, ותו לא מידי:

ודין גיעול בחמין ובכל איסורין שבתורה נבלע האיסור בבלי מקצתו אינו צריך הגעלה אלא במקום בליעתו חוץ מבליעת קדשים, כדאמרינן בזבחים בסוף דם חטאת (זבחים צ"ו ב') אותה פרט לתרומה. אמר אביי לכדמר דאמר מר גבי קדשים ומורק ושוטף במים במים ולא ביין ולא במזוג הא אפילו ביין ובמזוג. רבא אמר לא צריכא אלא לכדתניא בשל במקצת כלי טעון מריקה ושטיפה בל הכלי. עולא אמר לא נצרכה אלא לכדתנן מריקה ושטיפה בצונן והגעלה בחמין הא תרומה בחמין גרידא, הא ניחא למאן דאמר מריקה ושטיפה בצונן אלא למאן דאמר מריקה בחמין מאי איכא למימר שטיפה יתירתא פי' לאחר הגעלת המין שוטפו בצונן בקדשים בתרומה לא צריך. ואמרינן נמי בשלהי ע"ז (ע"ו ב') מה בולעו בניצוצות אף פולטו בניצוצות, למדנו פליטתו דרך בליעתו ובל האמוראים בזבחים לא פליגי אלא מר מפרש לאותה (פרט לתרומה) הכי ומר מפרש לאותה [פרט לתרומה] הכי והכל אמת והלכה:

ואי מגעיל לאיסור בשעת איסורו צריך להכשיר כל כלי וכלי לבדו, דאי לאו הכי אין להם הכשר דמאי דפליט האי פליט האי אבל פליטת עצמו אינו חוזר ובולע בעודו רותח, דמסקינן בחולין בפ' כל הבשר (חולין ק"ח ב') דמאי דנפל בתוך יורה מבלע בלע מפלט לא פליט הנבלע באותה רתיחה, וכי היכי דלא פליט הנבלע באותה רתיחה הכי נמי לא בלע הנפלט באותה רתיחה דקימא לן כבולעו כך פולטו וכפולטו בך בולעו. והרוצה להכשיר כלים הרבה ביחד ישהם [עד] עד יעבור יום ולילה או מעת לעת לתשמישן,

דכיון שטעמו פגום אינו יכול לאסור. ואע"ג דקדירה שאינה בת יומה אמרינן בשלהי ע"ז לכתחלה לא, הני מילי לאכול המתבשל בהם, אבל הכא דמי הגעלה נשפכות אפילו לכתחלה נמי עד שיגעילם בזמן היתר קודם שעה חמישית לי"ד, אבל לאחר (זמן) איסורן אין פגימתן מותרת, דהא דקימל"ן בע"ז (ס"ח ב') נותן טעם לפגם מותר ה"מ באיסורין שאין באסורן בכל שהוא אבל חמץ בפסח שאיסורו בכל שהוא לא אלמא לאו בטעמא תליא מילתא ונותן טעם לפגם אסור:

וראיה לך מדאמרינן בכל שעה (ל' א') אמר רב קדירות בפסח ישברו, ואמאי לישהינהו לאחר הפסח וליעבד בהו שלא במינן, דלמא אתי למיעבד בהו במינן, פי' ובמינן אמרינן נמי דאסור בכל שהוא. וטעם זה שבקדירות פגום הוא שהרי שהה ח' ימים, וכרב קימל"ן דאמר חמץ בזמנו במינו בכל שהוא, דאמר רב הלכתא חמץ בזמנו בין במינו בין שלא במינו אסור. ופי' רי"ה ז"ל, מדלא יהיב שיעורא למילתיה ש"מ במשהו כרב, ומדבריו למדנו דלא גרסינן במשהו כרב, דאיהו הוה דייק ליה הכי, וחמץ שאסור בכל שהוא בדבר לח ומתערב אבל ביבש כגון שנמצא על בשר מלוח או צלי או מצה רותחת חותך מקום פעפועו לפי אומד הדעת ורבוי החמץ ודיו:

ומפי רבינו יעקב ז"ל שמעתי שחולק על רב יהודאי גאון ז"ל ואומר שחמץ בפסח בששים כשאר איסורים שבתורה בין במינו בין שלא במינו, ואעפ"י כן יש לחוש לדברי הגאון, הלכך אי מכשר למאני קודם ד' שהוא שעת היתר והקדרות שהוא מגעיל אם אינן בני יומן יכול להגעיל כמה כלים ביחד שהרי בשעת היתר דבר פגום אינו יכול לאסור:

מצוה נג

וו השני.

חייבי מיתה בידי שמים, שלשה.

האוכל את הטבל, וכהן טמא שאכל את התרומה, וזר שאכל את התרומה.

סימן נג (קע)

אוכל טבל. הזהיר הכתוב בפ' אמור אל הכהנים ולא יחללו את קדשי בני ישראל את אשר ירימו לה'. ואמרינן בסנהדרין פ' אלו הן הנשרפין (פ"ג א) אמר שמואל משום ר' אליעזר מנין לאוכל טבל שהוא במיתה דכתיב ולא יחללו את קדשי בני ישראל את אשר ירימו לה' בעתידין ליתרם הכתוב מדבר, פי' מדכתיב ירימו דמשמע להבא ויליף חלול (חלול) מתרומה נאמר כאן לא יחללו ונאמר בתרומה בההיא פרשתא גופא ושמרו את משמרתי ולא ישאו עליו חטא ומתו בו כי יחללוהו בתרומה מישתעי ענינא. ובתורת

כהנים לא מפיק מאשר ירימו אלא מבאכלם את קדשיהם, לא חילק הכתוב בין ישראל ללוי ולכהן כולם ענושים מיתה באכלם טבל. ותניא בספרי בפ' ראה אנכי כר' יוסי הגלילי אומר יכול לא יהיו חייבים אלא על טבל שלא הורם ממנו כלום, הורם ממנו תרומה גדולה ולא הורם ממנו מעשר ראשון מעשר ראשון ולא מעשר שני ואפילו מעשר עני מנין ת"ל לא תוכל לאכל בשעריך:

יש לתמוה, דבחולין בהזרוע (ק"ל ב') תנינא מנין לבעל הבית וכו' עד אשר ירימו אין לך בהן אלא משעת הרמה ואילך והכא דרשינן [בעתידים] ירימו בעתידין ליתרם. יש לומר ההיא תנא דספרי הוא דמפיק טבל מבאכלם את קדשיהם ופליג שמואל משום ר"א ותנאי נינהו:

תולדות טבל. כל דרך המחוייב במעשר ותרומה מדרבנן, כגון גדל בעציץ שאינו נקוב ואפילו של חרס וכן מוכח בשבת בהמצניע (צ"ה ב') ובגיטין פ"ב (כ"א ב') דאפילו בחרם בעינן נקוב דאמרינן כתבו על החרס של עציץ נקוב וכו'. ובשבת אמרינן ה' מדות בכלי חרס נקוב בשרש קטן וכו' וכן פר"י ורש"י ז"ל פי' דשל עץ בעינן נקוב ושל חרס לא בעינן (נקוב) וליתא כדאמרינן בשל עץ לא מהני נקוב ובשל חרס מהני נקוב דהא לא מצינו למימר דשל עץ ושל חרס שוין כדמוכח במנחות פ' כל קרבנות הצבור (פ"ד ב') דאמר ספינה אספינה לא קשיא כאן בספינה של עץ כאן בספינה של חרס, ודגן ותירוש ויצהר בחו"ל ופירות עם הארץ וכל פירות שאינן דגן תירוש ויצהר אפילו בטבול לכולם לבד ממעשר שני מדרבנן הם דמעשר שני דנוהג בכל הפירות דאורייתא שהרי כתב תורה למעשר שני כאשר אפרש בעמוד ד' בהלכות מתנות כהונה (סי' קמ"ז) חוץ לארץ-נ"ל שלא גזרו עליה חכמים אלא בקרוב מארץ. וראיה לדבר, דמחלקו חכמים בגזירתם בין קרובה לרחוקה, דאמרינן בע"ז בשלהי פ"א (כ"א א') דאפילו למ"ד כיבוש יחיד לאו שמיה כבוש החמירו בסוריא יותר משאר חוצה לארץ. וטעמא מפרש התם, דכיון דמרחק לא גזרינן, ובמסכת ידים תנן שלא נתנו דין ארץ ישראל לכל הארצות שיש מקומות שהפקיעו איסור גזירת שביעית כדתנן עמון מה היא (כו') ולמדנו שאין קרובות ורחוקות שוות. ועל סברא זאת נ"ל שסמכו כמה מקומות בגולה אספמייא וכיוצא בה שאין מעשרין שדותיהן וכרמיהן :

מצוה נד

סימן נד (**קעג**)

כהן טמא שאכל את התרומה. הזהיר היוצר בפ' אמור אל הכהנים נפש אשר תגע (בו)

וטמאה וגו' ולא יאכל מן הקדשים. ומנלן דבקדשי תרומה הכתוב מדבר דכתיב בסמוך ובא השמש וטהר ואחר יאכל מן הקדשים. וביבמות בהערל (ע"ד ב') מוקי רבא אמר רב חסדא להאי קרא בתרומה ומנלן דבמיתה דכתיב עליה בסמוך ושמרו את משמרתי ולא ישאו עליו חטא ומתו בו כי יחללוהו:

מצוה נה

סימן נה (קעד)

זר שאכל את התרומה. דתניא בשלהי אלו הן הנשרפין (פ"ג א') אלו הן שבמיתה זר שאכל את התרומה והיכן הזהירה תורה בפ' אמור אל הכהנים דכתיב וכל זר לא יאכל קדש ובתרומה משתעי קרא. מנלן דבמיתה. דכתיב לעיל מיניה בסמוך ושמרו את משמרתי ולא ישאו עליו חטא ומתו בו כי יחללוהו, ורב חלק ע"ז בשלהי אלו הן הנשרפין ואמר זר שאכל את התרומה לוקה. ואמרו ליה רב כהנא ורב אשי למימר מר במיתה דכתיב וכל זר לא יאכל קדש א"ל אני ה' מקדשם הפסיק הענין ולא קיימ"ל כוותיה אלא כדתניא קיימ"ל:

מצוה נו

וו השלישי.

חייבי לאוין ל"ג.

גיד תנשה, ערל, תושב ושכיר [בתרומה] בן נכר, אל תאכלו ממנו נא ובשל מבושל, בשר בחלב, מנחת כהן לא תאכל, נבילה, וטריפה, שלא לאכל בהמה טמאה, עוף טמא, שקץ העוף, שרץ הארץ, שרץ המים, חגב טמא, שלא לשקץ את הגוף, קדש טמא, ערלה, כלאי הכרם, לא תאכלו על הדם, לחם וקלי וכרמל לא תאכלו, נזיר יין ושכר וחומץ ומשרת ענבים לא ישתה, לחים ויבשים וחרצנים וזג לא יאכל [מן המעשר] (בשר מן החי, מע"ש), ובכורות חוץ לחומה צרופי איסורים שלא לאכול, מעשר, וקדשים שלא לאכול באנינות, ושלא לאוכלם בטומאת עצמם:

סימן נו (קמז)

גיד הנשה. פירשו חכמינו ז"ל בפ' גיד הנשה (חולין צ"ג ב') אמר רב יהודא (אמר) שמואל ב' גידין הם, פנימי סמוך לעצם אסור וחייבין עליו, חיצון סמוך לבשר אסור ואין חייבין עליו, והזהירה תורה עליו בפ' וישלח דכתיב על כן לא יאכלו בני ישראל את גיד הנשה. וכף הירך היינו בשר השופי שקורין פולפא בלע"ז והיא עשויה בשיפוע כמין כף. ותנן

(פ"ט ב') גיד הנשה נוהג בפני הבית ושלא בפני הבית בחולין ובמוקדשין ונוהג בבהמה ובחיה בדקה ובגסה בירך של ימין ובירך של שמאל. ואינו נוהג בעוף מפני שאין לו כף. וטעמא שנוהג בכולם שהרי כף הירך סתמא כתיב ולא חלק בה הכתוב ועוף אין לו כף א"ל אביי לרב יוסף והא קא חזינן דאית ליה. אית ליה ולא עגיל וכף משמע עגיל. ובעי ר' ירמיה אית ליה לעוף ועגיל לבהמה ולא עגיל מאי בתר עיגולא אזלינן או בתר מיניה אזלינן ואיתוקם בתיקו וכל תיקו דאיסורא לחומרא. הלכך אי חזינן (עגיל) לעוף אסור וצריך לנקרו בירך בהמה. מיהו לא מחזרינן עלה דאזלינן בתר רובא ורוב עופות לא עגילי.

תנן (צ"ו א') האוכל כזית מגיד הנשה סופג את הארבעים, אכלו (ואין בו כזית) סופג את הארבעים. ותנן (פ"ט ב') נוהג בשליל, ר"י אומר אינו נוהג בשליל. תניא (צ"ב ב') גיד הגשה מחטט אחריו בכ"מ שהוא דברי ר' מאיר ר' יהודא אומר גוממו עם השופי. אע"ג דר' מאיר ור' יהודא אמרינן בעירובין בחומרי דר"מ קימ"ל כוותיה כדאמרינן בכתובות באע"פ (נ"ז א') הלכה כר' מאיר בגזרותיו:

תולדות גיד הגשה, שומנו וקנוקנותיו. שומנו, דתניא חותך שומנו מעיקרו דברי ר"מ, ר"י אומר גוממו עם השופי וכר"מ קימ"לן כחומרותיו, ועוד דסתם לן תנא כוותיה בפסחים בכיצד צולין (פ"ג א') דתנן העצמות והגידין והנותר ישרפו לששה עשר, ואמרינן מאי עבידתיהו. אי גידי בשר ליכליגהו ואי גידי צואר לישדנהו. ואמרינן לא נצרכה אלא לשומנו של גיד. וביבמות בהחולץ (מ"ב ב') אמרינן, סתם במתניתין ומחלוקת בברייתא הלכה כסתם, הלכך כר"מ קימ"לן שצריך לחתוך שומן שסביב [שומן] הגיד מעיקרו:

קנוקנות. היינו גידין הדקין הנמצאים בעצם וצריך להזהר להוציא כולם והן מדרבנן, כדאמר רב אשי (צ"ב ב') גיד אמר רחמנא ולא קנוקנות. וגיד החיצון הסמוך לבשר הוי תולדה כדפירשתי לעיל, חיצון הסמוך לבשר אסור ואין חייבין עליו ושומן הגיד משום גזירת הגיד נאסר ולא משום גזירת חֵלב, הלכך צריך לנקר ירך של חיה כירך של בהמה, שהרי גיד הגשה נוהג בבהמה. והלשון מוכיח שמטעם גיד נאסר, כדתנן שומנו של גיד מותר וישראל קדושים נהגו בו איסור, מדקאמר שומנו של גיד למדנו דמשום גיד נאסר, ושומן הגיד חמור מן הגיד דאילו גיד אינו אוסר (דבר אחר) דתניא (צ"ט ב') ר"י בנו של ר' יוחנן בן ברוקה אומר אין בגידין נותן טעם ומסקינן כוותיה בפ' גיד הגשה הלכך גיד שנמלח או נתבשל עם דבר אחר ואין שומן הגיד מחובר בו ומכיר הגיד נוטלו [והאחר] (והיותר) מותר:

שומן הגיד אסור בנותן טעם כשאר איסורין שבתורה, כדאמרינן בגיד הגשה (צ"ז ב') הנהו אטמהתא דאימלחן בי ריש גלותא בגידי דנשייהו פי' שומנן, רבינא אסר ורב אחא שרי, ומסקינן דלא שרי אלא מטעם דלא הוי מלוח כרותח אלא כרותח דצלי. ובגיד הצלוי עם הבשר אמרינן התם (צ"ו ב') ירך שנצלה בה גיד הנשה קולף ואוכל עד שמגיע לגיד ובכחוש קאמר. אבל נתבשל או שומן שנצלה אוסר בנותן טעם ככל איסורין שבתורה. וגיד הנשה לאוסרו בהנאה ספק בידי, דשמא קימל"ן כר' אבהו אמר ר"א דאמר בפסחים בפ' כל שעה (פסחים כ"א ב') כ"מ שנאמר לא יאכל לא תאכל לא תאכלו אחד איסור אכילה ואיסור הנאה משמע. ולדיליה לא מישתרי גיד הנשה בהנאה אלא משום דסבר יש בגידין בנותן טעם, וכשהותרה נבלה היא וחלבה וגידה הותרה ואנן פסקינן בחולין פ' גיד הנשה כר' ישמעאל (בנו של ריב"ב) דאמר אין בגידין בנ"ט. הלכך אין להתיר גיד הנשה מטעם כשהותרה נבילה הותרה חלבה וגידה, הלכך אסור בהנאה לדברי ר' אבהו. ונראה דהלכה כר' אבהו, דהא ר"ש אוסר בהנאה מטעם דאית ליה (אין) בגידין בנותן טעם ולא מצינו איסור הנאה בגיד אלא מטעמא דר' אבהו, אלמא ר"ש כר' אבהו קאי ולא אשכחן עליה דר' שמעון בהא דאית ליה דלא יאכלו לגיד אסור בהנאה משמע, דמאן דשרי בהנאה לאו משום דלית ליה דר' אבוה אלא משום דאית ליה יש בגידין בנ"ט, וכשהותרה נבילה הותרה חלבה וגידה. והא דלא פריך מניה לחזקיה דפליג עליה דר' אבוה משום דסבר חזקיה מאן דשרי משום דלית ליה דר' אבוה ושינוייא דחיקא נינהו. הלכך כר' אבהו קימ"ל. ומעתה יש לספק גם א"ת גיד הנשה אסור בהנאה שומנו שהוא מטעם גיד אם גזרו להיות כיוצא בו, או יש לומר ששומנו בהנאה שרי שהרי אם היינו אומרים יש בגידין נותן טעם היה הגיד מותר מטעם כשהותרה נבילה הותר גיד, שומנו כיון שיש בנ"ט יהיה מותר מטעם הותר נבילה, דאי לאו הכי, מצינו שומנו של גיד הנשה חמור מן הגיד. ועל סברא זאת יש להקשות קצת אטמהתא דאימלחן ביה ריש גלותא יוכיחו שיכלת לְהֶאָסֵר בשמנות מטעם שומן הגיד ולא היו נאסרות מטעם גיד. וקשיא זאת אינה. דהתם בטעמא תליא מילתא והבא בטעמא תליא מילתא, הלכך אין צריך, זה יוכיח נכון, סוף סברתו נ"ל גיד אסור בהנאה ושומנו מותר:

מצוה נז

סימן נז (קעו ותט)

ערל בפסח. הזהיר יוצרנו בפ' בא שלא יאכול ערל בפסח, דכתיב וכל ערל לא יאכל בו. ושמעתי שרבותי חלוקים בדבר. י"מ שערל שמתו אחיו מחמת מילה הוי ערל ואסור

בפסח והיינו דתנן (יבמות ע' א') הערל וכל הטמאים לא יאכלו בתרומה ותרומה מפסח ילפינן בגמרא, א"כ ערל דפסח כערל דתנן התם ובגמרא אמרינן התם ערלות שלא בזמנה דהיינו קודם שמיני לא מעכבא וטעמא דכתיב המול לו כל זכר והאי לאו בר מילה הוא, וערל שמתו אחיו מחמת מילה נמי לאו בר מילה הוא, ורואה אני לשון ראשון, וראיה לדברי, דאמרינן בשבת ירושלמי בפ' ר"א אומר אם לא הביא כלי, שמואל אמר אחזתו חטה נותנים לו שלשים יום, אותם ל' יום מהו לסוכו שמן של תרומה, ושמעיניה (מן) הדא הערל וכל הטמאים לא יאכלו בתרומה והאי ערל הוא. ר' אחא בשם ר' תנחום בר חייא אומר אין ערלה אלא מיום השמיני ולהלן וכל ז' ימים מותר לסוכו שמן של תרומה. ותניא כל ל' יום אסור לאכילת תרומה ולסוכו שמן של תרומה, למדנו שאין ללמוד ערלות לאחר שמיני אעפ"י שאינה במרד מערלות קודם שמיני. ועוד ראיה דתניא (ע"ב א') טומטום אינו אוכל בתרומה וטעמא דשמא ערל הוא וזה אינו מחמת מרד, דאין לומר דחשבינן ליה לומר מרד שהיה לו להקרע ולמול אם ימצא זכר:

תולדות הערל. לאוסרו בכל דבר שערל גמור אסור בין בעל בשר שאינו נראה מהול, כדתנן בשבת פר"א (קל"ז א') אם היה בעל בשר מתקנו מפני מראית העין.

מצוה נח

סימן נח (**קעו**)

ערל בתרומה. הזהיר על ערל שלא יאכל שפירשנו בתרומה, אפילו הוא כהן ואזהרתו ועונשו אבל למדנו ביבמות בהערל (ע' א') דתנן הערל ובל הטמאים לא יאכלו בתרומה. ואמרינן בגמרא מנה"מ, דת"ר ר"א אומר מנין לערל שאינו אוכל בתרומה, נאמר תושב ושכיר בפסח ונאמר תושב ושכיר בתרומה מה תושב ושכיר האמור בפסח ערל אסור בו, אף תושב ושכיר האמור בתרומה ערל אסור בו. ר"ע אומר אינו צריך הרי הוא אומר איש איש לרבות את הערל. תולדות הערל כאשר פרשתי למעלה בערל בפסח.

מצוה נט

סימן נט (**תי**)

תושב ושכיר בפסח, הזהיר הכתוב עליה בפ' בא אל פרעה. דכתיב תושב, ושכיר לא יאכל בו. ומהו תושב ושכיר נחלקו בהן רבותינו במכילתא, דתניא תושב זה גר תושב' [פי' גר תושב יפורש בע"ז פרק אחרון (ס"ד ב')] שכיר זה הגוי. ר"א אומר למה נאמרו. [פי' הרי בכלל ערל הם] לידון מה פסח על התרומה לפסול בו את הערל כאשר

פי' גזירה שוה למעלה. ר' יצחק אומר תושב ושכיר למה נאמרו הלא כבר נאמר בל בן נכר לא יאכל בו, אבל אם היה ערבי מהול או גבעוני מהול פי' ושומר מה שיש עליו לשמור שבע מצות, דבן נכר ליתא שהרי לא נתנכרו מעשיו, וערל ליתא שהוא מהול, שומעני שיהא כשר לאכול בפסח. ת"ל תושב ושכיר, מהתושב ושכיר האמור כאן למדנו שאם הם ישראל כתושב ושכיר האמורים בתרומה באשר אפרש בסמוך לא יאבל בפסח ששחט עליו רבו שלא מדעתו, שהרי אין גופו קנוי להם, שאלמלא היה גופן קנוי להם רבו שוחט עליהם כדפרשינן בפסח שה לבית מלמד שאדם שוחט ע"י עבדו ושפחתו הכנעניים, שהרי לר' אליעזר למדים זה מזה מג"ש א"כ דין אחד להם, לר"ע נמי דלית ליה ג"ש אין מקרא יוצא מידי פשוטו, פי' תושב ושכיר דפסח כתושב ושכיר דתרומה. יש לשאול. דבפסחים (פ"ח א') אמרינן שמעת מינה יש ברירה א"ר זירא שה לבית [אבות] מ"מ. ובנדרים פ' אין בין המודר (נדרים ל"ו א') א"ר זירא שה לבית אבות לאו דאורייתא תירץ הרב פירוש לאו דאורייתא, להצריכו המנאה, אלא אפילו בלא המנאה אוכלין, מדתנן האומר לבניו הרני שוחט את הפסח וכו' ואי אמרת שה לבית אבות להמנותם מדאורייתא, על בשרא קאי ומזכה להון. ובפסחים פ' האשה (פ"ט א') מוקי לה מתניתין בדאמנינהו מעיקרא שאמר לבניו גדולים וקטנים, גדולים מוקי לה בפסחים בדאזמנינהו ובקטנים מתרץ בנדרים בלא המנאה, ומטעם דכתיב שה לבית מ"מ:

ואי קשיא א"כ היכי מוכח ר"ז מההיא מתניתין שה לבית לאו דאורייתא להמנותם אי כדאמרינן בפסחים בדאמנינהו מעיקרא מדבר. ויש לתרץ מאחר שגם בקטנים מדברת המשנה נראה לר"ז שדעת הקטנים אינו כלום וסברא זאת מלבי. ומרבותי שמעתי שמפרשים בפסחים אי אמרת בשלמא דאמנינהו מעיקרא אפילו (גדולים) נידונים כאילו אמנינהו מעיקרא בלומר אינם צריכין המנאה ובקטנים וכו' וכ"ז אינו מיושב ללבי. למעלה אמרתי תושב ושכיר ישראל אינם קנוי להם, לא קשיא הא דאמר רבא בקדושין פ"א (ט"ז א') זאת אומרת עבד עברי גופו קנוי, פי' דאין עבד עברי גופו קנוי דליזכי ליה במימר באפי תרי זיל אלא צריך שטר ובלא שטר מותר עדיין בשפחה כנענית כדין עבד עברי:

מצוה ס

סימן ס (קעה)

תושב ושביר בתרומה. הזהיר הבורא שלא יאבל תושב ושכיר ישראל בתרומת רבו כהן, דכתיב בפ' אמור אל הכהנים תושב כהן ושכיר לא יאכל קדש. ובתרומה משתעי קרא

מנ"ל. צא ולמד מי"ג מדות שהתורה נדרשת בהן דבר הלמד מענינו. ובההוא עניינא כתיב לעיל מיניה ובא השמש וטהר ואחר יאכל (מן) הקדשים ומוקמינן ההוא קרא ביבמות בהערל (ע"ד ב') בתרומה. ותניא בת"כ זה קנוי קנין עולם שכיר זה קנוי קנין שנים, ויאמר קנוי קנין עולם ולא יאמר קנוי קנין שנים בא זה ולימד (על) זה, למדנו שאע"פ שקנויים לכהן לעבודתו קנין שנים או לאכול לא יאכלו בתרומה שאין גופם קנוי לו ולא קריא ביה וכהן כי יקנה נפש קנין כספו הוא יאכל בו :

מצוה סא

סימן סא (**תיא**)

בן נכר בפסח. הזהירה תורה בפ' בא אל פרעה כל בן נכר לא יאכל בו. פי' נכר שנשתמד שנתנכרו מעשיו לאביו שבשמים. (כך (פירשו) רז"ל בהערל ביבמות (ע"א א') ובפסחים בהאשה).

מצוה סב

סימן סב (**תז**)

אל תאכלו ממנו נא. צוה יוצרנו בפ' בא שלא לאכל הפסח אבר נא או מבושל, דכתיב אל תאכלו ממנו נא וגו'. ומפרש בשלהי פ' כל שעה (פסחים מ"א א') מאי נא כדאמרי פרסאי אברנים פי' לא חי ולא כל צרכו אכל חי פטור, כדתניא יכול אכל כזית חי יהא חייב ת"ל אל תאכלו ממנו נא ובשל, נא ומבושל אמרתי לך ולא חי. יבול יהא מותר ת"ל כי אם צלי אש. ותניא (שם ב') אכל כזית נא מבעוד יום פטור, ומסקינן טעמא דכתיב אל תאכלו ממנו נא ובשל כי אם צלי אש בשעה שישנו בקום אכל צלי ישנו בבל תאכל נא ובשל, ומשעה שאינו בקום אכול צלי אינו בבל תאכל נא ובשל, ולענין בשל תניא (מא א') במים, אין לי אלא מים שאר משקין מנין אמרת ק"ו ומה מים שאין מפיגין טעמן אסור, שאר משקין שמפיגין טעמן אינו דין שאסור. ר' אומר מים, אין לי אלא מים שאר משקין מנין ת"ל ובשל מבושל מ"מ. ואמר ר"ח פסח שבשלו בחמי טבריא פי' דלא הוו תולדות אש בידי אדם משום ובשל. ותניא יכול צלאו כל צרכו יהא חייב ת"ל נא ובשל מבושל, נא ובשל אמרתי לך ולא צלאו כל צרכו. היכי דמי כל צרכו דשויה חרוכא. ותניא בשלו ואח"כ צלאו חייב, צלאו ואח"כ בשלו חייב פי' דיש בישול אחר צלי ור' יוסי היא וכו' בפ' כל שעה בסופו:

מצוה סג

סימן סג (קמט)

בשר בחלב. הזהיר הכתוב שלא לאכול בשר שנתבשל בחלב ואף בהנאה אסור דכתיב ביה תלתא זימני לא תבשל גדי בחלב אמו, א' בפ' ואלה המשפטים וא' בפ' כי תשא וא' במשנה תורה בפ' ראה אנכי דאמרינן בחולין פ' כל הבשר (חולין קט"ו ב') דבי ר' ישמעאל תנא לא תבשל גדי בחלב אמו ג' פעמים א' לאיסור בישול וא' לאיסור אכילה ואחד לאיסור הנאה, גדי אשכחן כדכתיב, ושאר בהמות מנלן, אמרינן בחולין פ' כל הבשר (חולין קי"ג א') אר"א אמר קרא וישלח יהודא את גדי העזים כאן גדי העזים הא כל מקום שנאמר גדי סתם אפילו פרה ורחל במשמע ואומר גדי לרבות את החלב, גדי לרבות המתה, גדי לרבות את השליל, גדי להוציא את הדם, גדי להוציא את השליא, גדי להוציא את הטמאה. בחלב אמו ולא בחלב שחוטה (בחלב אמו ולא בחלב זכר) בחלב אמו ולא בחלב טמאה, ומסיק רב נחמן המבשל בחלב גדיא שלא הניקה אסור, מדאיצטריך ליה לשמואל למימר בחלב אמו ולא בחלב זכר (זכר) הוא דלא אתי לכלל אם, אכל הא כיון דאתיא לכלל אם אם הוא. בכאן אמרינן גדי להוציא את הדם:

ויש לתמוה, דהכא לא חזינא פלוגתא וביומא פרק הוציאו לו (יומא מ"ט ב') חזינא דפליגי אמוראי, דאמר בפר ואפילו בדמו של פר. ומייתי ליה מהמנאת שה ומפדיון פטר חמור דלא הוו בני כפרה כגדי דהכא. וי"ל אלא תבשל סמיך ודם לאו בר בישול הוא, ובשר בחלב אינה אסורה אלא א"כ נתבשלו יחד, אבל בלילה אחרת בלא בישול לא מיתסרא מדאורייתא. כדאמרינן בפסחים באלו עוברין (מ"ד ב') בשר בחלב חידוש הוא דאי תרו ליה כוליה יומא בחלבא שרי ואי מבשל בשולי אסור. ואמרינן נמי בכל הבשר (ק"ד ב') דאסור להעלות גבינה עם הבשר גזירה שמא יעלה באלפס ראשון וטעמא מדאפיק רחמנא איסור אכילה בלשון לא תבשל אלמא לא הקפידה תורה אלא בבישול. ותנן בכל הבשר (קי"ג א') בשר בהמה טהורה בחלב בהמה טהורה אסור לבשל ואסור בהנאה וכו' ורע"א היה ועוף אינם מן התורה שנאמר לא תבשל גדי בחלב אמו ג' פעמים פרט לחיה ולעוף ובהמה טמאה. ריה"ג אומר נאמר לא תאכלו כל נבילה ונאמר לא תבשל גדי בחלב אמו את שאסור משום נבילה אסור לבשל בחלב ואת שאסור משום נבילה יכול יהא אסור לבשל בחלב ת"ל בחלב אמו, מי שיש לו חלב אם יצא עוף שאין (לו חלב אם) בשר המבושל בחלב אסור:

תולדות בשר בחלב. תנן בכל הבשר (ק"ג ב') כל הבשר אסור לבשל בחלב חוץ מבשר דגים וחגבים ואסור להעלותו על השלחן (עם הגבינה) חוץ מבשר דגים וחגבים ותנן

(ק"ז ב') רבן שמעון ב"ג אומר לא אסרו אלא תפישה אחת בשלחן אחד, ואין הפסק בין בשר לגבינה אבל אם יש הפסק שאינו עשוי להיות כגון ב' לחמים או כיוצא בהם לא הוי תפישה אחת. וראיה לדבר קצת, דאמרינן בע"ז פרק ר"י (עבודה זרה נ' א') דהיכא דאיכא גובה ביני ביני מקרי ב' תפישות. ותנן (ק"ד ב') באיזה שולחן אמרו בשולחן שהוא אוכל עליו, אבל שולחן שהוא סודר עליו את התבשיל נותן זה בצד זה ואינו חושש. ותנן (ק"ז ב') צורר אדם בשר וגבינה במטפחת אחת ובלבד שלא יהיו נוגעים זה בזה. ואע"ג דשרי רחמנא חלב שחוטה תנן בפרק כל הבשר (חולין ק"ט א') הכחל קורעו ומוציא את חלבו, לא קרעו אינו עובר עליו, ופי' דבאינו עובר ומותר ואע"ג דאיכא לישנא אחרינא דאמר אינו עובר עליו ואסור כלישנא דשרי קימ"ל. ותניא כוותיה, דתניא כחל שבשלו בחלבו היכא דבשליה לחודיה בלא בשר מותר, וכל קריעה היא שתי וערב. ואי קרעו שתי וערב וטחיה בכותלא שיצא כל החלב ממנו אפילו לכתחלה בקדרה שפיר דמי, כדאמרינן בפ' בל הבשר (ק"ט ב') כיצד קורעו. אמר רב יהודא קורעו שתי (וערב) וטחו בכותל. א"ל ר"א לשמעיה קרע לי ואנא אכול, מאי קמ"ל דלא בעינן שתי וערב אי נמי לקדירה: מיהו כתב ר"י גאון ז"ל דלכתחלה אסור בקדירה אפילו בלא בשר ואפילו היכא דקרעיה והכי איתא ללישניה היכא דקרעיה שתי וערב שכך כתב רב יהודאי גאון. והא דאמרינן כחל בששים וכחל מן המנין היכא דלא קרעיה ובשליה בהדי בשר שמעיה הא קרעו לא בעי בישול והיכא דשפדיה בשפודא אפילו לא קרעיה לכתחלה נמי שרי, דאמר להו רב נחמן זויקו [לי] (לה) כחלא לילתא, פי' שפודו לה כחל עם חלבו:

ור' יעקב פירש. היכא דקרעיה שתי וערב וטחו בכותל לכתחלה בהדי בשר בקדרה מותר. וזה לשונו וכתיבתו. הכחל קורעו ומוציא את חלבו, מפרש בגמרא קורעו שתי וערב וטחו בכותל ואוכלו בין צלי בין מבושל, דצלי ומבושל לגבי חלב ושמנונית חד הוא, ואפילו לכתחלה ואפילו בהדי בשר. לא קרעו שתי וערב אלא קריעה קצת אינו עובר עליו בין צלי בין מבושל דאמר ר' זירא אמר רב אינו עובר עליו כיון שקרעו קצת אעפ"י שלא קרעו שתי וערב ולא טחו בכותל אם בשלו בהדי בשר מותר לאוכלו שמענו דלא כברייתא היכא דבשליה לחודיה בלא בשר. אבל אם לא קרעו כלל לבשלו בהדי בשר אסור מדרבנן, כדאמרינן בפרקין דלעיל (צ"ז ב') כחל בס' והכחל מן המנין לחלב שחוטה מדרבנן. אבל לא קרעו כיון שלא קרעו שתי וערב וטחו בכותל אסור לבשלו בהדי בשר לכתחלה דקורעו תנן ובלא קריעה כלל אסור שטעם הכחל בבשר בטעם בשר בחלב, ולכן גזרו חכמים. ובשאין בשר עם הכחל בקדירה מותר לכתחלה כיון שקרעו אעפ"י שלא קרעו שתי וערב אין החלב כנוס עוד בכחל כמו שהיה מקודם, אעפ"י שחזר

ונבלע תוך הכחל לא גזרו חכמים כיון שאין בשר אחר לא נשתנה טעמו של כחל מפני בליעה זו ולא אתי לאיחלופי למיכל בשר בחלב, ועל כרחנו מה שאמר מותר, זה הוא אפילו בקדירה ואפילו בהדי בשר, כיון שקרעו קצת כמו שפי', תדע דסתם בישול אינו אלא בקדירה. וכן סמא של הלכה שאינה מדברת כלל לצלי ומה ענין צלי אצל שמנונית וחלב ואתיא שפיר דהא דתניא כלישנא קמא דרב כחל שבשלו בחלבו בקדירה כיון שקרעו קצת בלא שתי וערב ובשליח לחודיה בלא בשר מותר כדפרשינן לעיל, דהא ברייתא בעל כרחנו בלא בשר מדקתני שבשלו בחלבו ולא קתני שבשלו עם הבשר ש"מ משום היא גופא קאמר, ומפרש רב נחמן לקמן דהא מותר לכתחלה קאמר וא"כ בקריעה קצת מיירי קשים לעלמה [?] פי' אפילו עם הבשר:

נחזור ללשון רבינו: כיצד קורעו לבשלו אפילו לבשלו בהדי בשר ואמתניתין קאי דקתני הכחל קורעו ומבשלו בכל הענינים (אמר רב יהודה) קורעו שתי וערב וטחו בכותל ומבשלו בקדירה אפילו בהדי בשר והא דקרע לי ואנא איכול בצלי או בקדירה קאמר דכי הדדי נינהו, והא קמ"ל דלא בעינן שתי וערב אלא לקדירה כלומר לבשלו בקדירה עם בשר דקדירה משמע עם בשר, כדתנן (ק"ח א') אם יש בנ"ט בקדירה ואפילו בקדירה בלא בשר לא בעינן שתי וערב אלא קורע קצת כדפרשינן. אמר להו רב נחמן זויקו לה כחלי, פי' כמו הני ארמאי זווקאני שנפוחים כנודות. וכן פי' בערוך הכי, פי' זויקו לה כחלי בשלו לה כחל בחלבו כשתבשל יהיה נפוח כנוד ומלא מן החלב וכגון שלא קרע שתי וערב ובקדירה ובקריעה גרידתא ובלא בשר קאמר רב נחמן דאכתי זויקא הוא כיון שלא קרעו שתי וערב ולא טחו והא אנן קורעו תנן ופי' שתי וערב וטחו בכותל ומתרץ ההיא לקדירה, פי' ההוא להתירו לבשל בקדירה בהדי בשר דבבשול בהדי בשר בעינן שתי וערב וטחו בכותל. אבל בקדירה בלא בשר בקריעה קצת סגי ומקשינן והא אפילו בקדירה בלא בשר בברייתא לעיל אמור לכתחלה דהכי משתמע בלא בשר כדפרשינן ובדיעבד שרי כדקתני כחל שבשלו בחלבו מותר דמשמע בדיעבד. ורב נחמן מתיר אפילו לכתחלה הוא הדין דאפילו לכתחלה שרי ורב כלישנא קמא דרב סבירא ליה דהלכתא הכי, וכן פירש ר"ח דהלכה כלישנא קמא דרב דתניא כוותיה, ואין דברי הקונטרס שדוחק ואומר שרב נחמן פליג אלישנא דהלכתא דאמר ובשל היינו צלי וזויקו היינו שפודו ואין נראין א"כ לישני ליה כי תניא בברייתא בבישול ובדיעבד באשל גדול המתיר לא הפסיד:

אמר רב חסדא (ק"ה א') אכל גבינה מותר לאכול בשר אבל בשר אסור לאכול גבינה. פי' ר"י גאון. אכל בשר אסור לאכול גבינה דוקא בלא קינוח הפה, אבל אי מקנח פומיה

שרי למיכל. אכל גבינה מותר לאכול בשר בלא קינוח ובעי למימשא ידיה ביני וביני, וה"מ בלילה אבל ביממא לא בעי למימשא ידיה דהא חזי ליה, וכן פי' לי ר' יעקב זצ"ל : אבל רש"י ז"ל פי', אכל גבינה מותר לאכול בשר אכל בשר אסור לאכול גבינה עד שישהה מסעודה לסעודה ונראה כדברי המתירים. והמדקדק ומבין בהלכה בכל הבשר ימצא סיוע לדבריהם ומסקינן בשמעתא דבכל מילי הוי קינוח הפה לבד מקמחא תמרי וירקי, בין תבשיל דבשר לתבשיל של גבינה אחרי שאין לו ממשות בשר ולא ממשות גבינה אפילו בלילה לא בעי הדחה, כדתניא מים ראשונים מצוה אחרונים חובה אמצעיים רשות, פי' בין תבשיל של בשר לתבשיל דגבינה:

תניא בב"מ בהשוכר אה"פ ובפסחים פ' כל שעה (פסחים ל' א') אין לשין את העיסה בחלב ואם לש כל הפת כולה אסור מפני הרגל עבירה, ובפסחים (ל"ו א') מסקינן כעינא דתורא שרי פי' עוגה קטנה ונאכלת מיד. ותניא אין שטין את האליה בתנור ואם שט כל הפת כולה אסורה מפני הרגל עבירה עד שיסוק את התנור. אע"ג דקימל"ן (חולין קי"א ב') דגים שעלו בקערה מותר לאוכלן בכותח דנותן טעם בר נותן טעם שארי טישא פיטומא והוי כבשר בעין ואסיר ותניא בפסחים בכיצד צולין (ע"ו ב') פת שאפאה עם צלי בתנור אסור לאוכלה בכותח כיון דנפיש פיטומא דצלי הוי כעין טישא ולא שרינן ליה מטעם נותן טעם בר נותן טעם. והיינו נכי טעם דחזקיה משום דאביי דאמר כפ' כל הבשר צנון (שחלבו)[שחתכו] בסכין אסור לאוכלו בכותח כיון דנפיש חירופא דצנון מפליט לשומנא דסכינא טפי מרותחין דהוי כבשר בעין, הלכך אע"ג דקימל"ן כרבא בר מיע"ל קג"ם. ורבא אמר בשלהי ע"ז (ס"ו ב') בבת תיהא בדגוי שרי דריחא לאו מילתא היא, פת שאפאה עם צלי מיתסרי דכיון דנפיש פיטומא הוי ליה כעין בשר בעין, ורש"י פי' דפת שאפאה עם צלי בתנור לא קיימ"ל כמאן דאסר דקיימ"ל כרבא דאמר ריחא לאו מילתא היא ולא הוי ריחא דאית ביה פטומא שאני. וכן פי' ר' יעקב ז"ל. וההיא דפת חמה ע"ג חבית רמינו על תרווייהו בפסחים וע"ז ולא קשיא מידי, דסבר פת חמה שקולה היא דמיא להא שאינה חלוקה כ"כ מכל אחת ואחת שיכול התלמוד לחלוק ביניהם. אבל אפיית צלי ובת תיהא לא דמו כלל:

ולמדני רבינו יעקב ז"ל, דפת שאפאה עם צלי בתנור דמיתסר דוקא בתנור קטן שקורן פלדונר בלע"ז וכי"ב שתנורים. שלהם קטנים ואלים פיטומא דצלי בפת. אבל תנורים כעין שלנו שרי למפא פת עם צלי דנפיש אוירא דידהו ולא נפיש פיטומא דידהו. ואהאי סברא סמכינן לאפות פת עם צלי בתנורים שלנו ועם צלי של איסור בדיעבד שרי לכתחלה לא תקין למיעבד אלא א"כ הצלי מכוסה בבצק:

תניא בביצה פ' ראשון (ז' א') השוחט את התרנגולת ומצא בה ביצים גמורות מותרות לאוכלן בחלב ואם היו מעורות כגידין אסור. פי' ר"י גאון מ"ט מותרות ביצים פירשא בעלמא הוא ה"מ לענין בשר בחלב שחוטה אכל ודאי שחט גוי תרנגולת ומצא ביצים גמורות אע"ג דאינן מעורות כיון דאיסור נבלה דאורייתא היא אסורים, דקתני גבי קולי ב"ש וחומרי ב"ה בעדיות [רפ"ה] ביצת נבילה אם כיו"ב נמכרת בשוק ב"ש מתירים וב"ה אוסרים. למדנו מדבריו שאסור ליתן ביצים גמורות הנמצאים בתרנגולת בחלב היה וכגבינה דאיסור דאורייתא כאשר פי' למעלה שהיה ועוף בחלב דאורייתא. אעפ"י שיש לדחות ראיה דעדיות, דהא לא דמי להא דאסרי לה ב"ה בנבילה לאו משום דבשר הוי, דאפילו אין תורת בשר עליה מיתסרי בנבילה דכתיב לא תאכל כל נבילה כל הנאכל בנבלה נאסר אכל לענין בשר בעינן וכיון דמגמרא נפקי מתורת בשר:

ואי קשיא להאי סברא הא בביצה פ"א [ז' א'] מדמינן טומאת, נבילה לאיסור בשר בחלב, דתניא השוחט את התרנגולת ומצא בה ביצים גמורות מותרת לאוכלן בחלב, רע"א אם היו מעורות בגידין אסורות, מאן תנא להא דתנן האוכל מנבלת עוף טהור מן השלל של ביצים מן העצמות מן הגידין והבשר שנתלש מן החי טהור מן האשכול של ביצים מן הקורקבן מן המעים או שהמחה את החלב וגמעו טמא מן השלל של ביצים טהור אמר רב יוסף דלא כר"י דאי כר"י האמר אם היו מעורות בגידין אסורות הא לא קשיא דמ"מ שמעינן מר"י דחשיב להו אוכל לעניין איסור ומדרבנן דפליגי עליה לא שמעינן בהדיא דנהי דלא שרו רבא אלא באיסורי בשר בחלב דבשר בעינן אבל לענין איסורא וטומאה דלא כתיב בשר אסרי, מיהו בהדיא לא אשכחינן דאמרי הכי הלכתא אמר תלמודא דלא כר"י ולא אמר דלא כרבנן ועוד דאי' למימר אפילו הוו איסור בנבילה וטומאה לרבנן ה"מ גמורות דחזי לאכילה ואינן מעורות בגידין אבל מעורות (בגידין) מישתרי מטעם דלא אכלי אינשי ולא הוו אוכל, הלכך איסור מן השלל של ביצים טהור רבנן מודו. ותדע דהא לא אמרי רבנן היא, אע"ג שפירש' והתרנו לפי סברא כרב יהודאי גאון עבדינן ומבטלינן סברא דידן כנגד סברא דידיה שפירש שטעם ביצה הניתרת בחלב פירשא היא בעוד שלא נולדה. ולפי טעם זה ראיה היא בחולין פ' כל הבשר (חולין קי"ד א') המבשל בשר במי חלב פטור, פי' מי חלב הצלול בנסיובי דחלבה שנסיובי נקרא היוצא מתחת עשיית הגבינה ואותו הוא שנותנין בעשיית כותח, ואח"כ מרתיחין אותו נסיובי ועושין ממנו מט"ו בלע"ז כעין גבינה, והצלול הנפרש מן המטו נקרא מי חלב ואין נקרא חלב והמבשל בהם פטור וכן האוכל בהם פטור משום בשר בחלב, אבל עובר משום אוכל דבר מן החי, דכיון דלא מיקרו חלב לא שרינן ליה מטעם חלב דשרייה רחמנא משום

דחדוש הוא בו ואין לך בו אלא חדושו חלב (ה)נקרא הלב מותר ולא מי חלב שאינו נקרא חלב. ולפנים בעמוד שביעי בלאו דלא תבשל (סי' שי"ב) הארכתי בזה הדבר להביא ראיות ולהסביר הדבר:

ת"ג טעם אחר דלא דמי טומאת נבילה לאיסור נבילה דלענין טומאה ממעטינן בהדיה כל דבר ששם ביצה עליו אע"ג דהרי אוכל לענין איסור נבילה דתניא בת"כ והנפש אשר תאכל נבילה וטריפה וגו' פרט לחרטום וצפרנים פי' ממעטינן ביצים מדכתיב לעיל מיניה ושפך את דמו אלמא במידי דחזי לשפיכת דם אמ' דם וכבס בגדיו ולא ביצים, כאשר אנו מצריכים שם בשר לענין בשר בחלב כך אנו מצריכין שם בשר לענין נבלת העוף. הלכך שפיר מדמי תלמודא טומאת נבילה לבשר בחלב, מה שאין כן באיסור נבילה דלא אשכחינן דתלי איסורא בשם בשר אלא כל דבר הנאכל איתסר בנבילה. אע"ג דלא איקרי בשר הלכך נ"ל שלא יפה כיון רב יהודאי גאון לדמות איסור נבילה לאיסור בשר בחלב, וטעם זה טוב מטעם העליון:

מצוה סד

סימן סד (**שסו**)

מנחת כהן לא תאכל. הזהיר הכתוב כפ' צו את אהרן וכל מנחת כהן כליל תהיה דוקא מנחת כהן ' אבל מנחת כהנת נאכלת, כדתנן בסוטה פ' היה נוטל (סוטה כ"ג א') מנחת כהנת נאכלת מנחת כהן אינה נאכלת בת ישראל שנשאת לכהן (מנחתה נשרפת בת כהן שנשאת לישראל) מנחתה נאכלת וטעמא דכתיב מנחת כהן ולא כהנת. ופירוש מנחת כהן מנחה הבאה מטמונו של כהן, כדתנן בת ישראל שנשאת (לכהן) מנחתה נשרפת שמנחתה באה מממונו של כהן, ולא כהנת, כהן יתירה קא דריש דבכוליה ענינא כהן כתיב דממשמעות בהן לא הוה ממעט כהנת דהא גבי טומאה כתב ולא ממעט כהנת אלא משום דכתיב בני אהרן ולא בנות אהרן התם בסוטה (כ"ג ב') בטומאה ותדע דהא בנידה פ' בנות כותים (נדה ל"ב ב') לא ממעטינן אשה מטעם שהפרשה כולה נאמרה בלשון זכר אלא משום דכתיב למעוטי אשה וכן בכ"מ והא דאמרינן בתחלת תמורה לפי שכל ענין אינו מדבר אלא בלשון זכר דכתיב לא יחליפנו ולא ימיר אותו, אשה מנין ת"ל אם המר ימר התם דריש יתירה הלכך איצטריך לרבות אשה ואותו דרשינן לדרשה אחרינא. והא דמקשינן התם טעמא דרביא קרא הא לאו הכי לא לקי והא תנא דבי ר"י איש ואשה כו' ואי מאותו יתירה הוה דריש היכי מקשינן מתנא דבי רי"ש שאני

הכא דאתא אותו ומעטה הא לא קשיא לפי שיש לומר דאי לאו מתר' דלא מרבינן ליה מהקישא דבי רי"ש, משום אותו מפקי מכללא דרשינן אותו לדרשא אחרינא:

מצוה סה

סימן סה (קמ)

נבילה. בין נבלת עוף בין נבלת בהמה, הזהיר עליהן הכתוב בפ' ראה אנכי דכתיב לא תאכלו כל נבילה ודבר למד מעניינו. והענין מדבר בין בעוף בין בבהמה. ועל נבלת העוף הזהיר גם בפ' אמור אל הכהנים דכתיב נבילה וטריפה לא יאכל לטמאה בה, ומנלן דבעוף מיירי דכתיב לא (יאכל) לטמאה בה. איזהו דבר שטומאתו באכילה ולא בנגיעה הוי אומר זה עוף (נדה מ"ב ב') דכתיב בפרשת אח"מ וכל נפש אשר תאכל נבילה וטריפה באזרח ובגר וכבס בגדיו. והתם בעוף קאמר דכתיב בההוא ענינא לעיל מיניה כי יצוד ציד חיה או עוף אשר יאכל. ואחיה לא קאי, דאמרינן בחולין (ע' ב') חיה בכלל בהמה. ונבילה נקראת כל דבר שמת או נהרג שלא כדרך הכשר אכילתו, כדכתיב כי ימות מן הבהמה אשר היא לכם לאכלה הנגע בנבלתה, וכתיב והיתה נבלת איזבל כדומן וגו' וכתיב לא תלין נבלתו:

מצוה סו

סימן סו (קמג)

טריפה, הזהיר הכתוב על הטריפה של עוף חיה ובהמה בפ' ואלה המשפטים, דכתיב ואנשי קדש תהיון לי ובשר בשדה טריפה לא תאכלו. ואע"ג דדרשינן ליה בחולין בבהמה המקשה (ס"ח א') לבשר שיצא לחוץ למקומו לאו לאפוקי קרא מפשוטו. והכי משמע לן קרא ובשר בשדה טריפה דהיינו יוצא חוץ למחיצתו וטריפה נמי על שניהן הזהיר הכתוב לא תאכלו. והכי אמרינן בחולין בתחלת אלו טריפות (מ"ב ב') רמז לטריפה מן התורה מנין. אתמהה דכתיב ובשר בשדה טריפה לא תאכלו אלמא לטריפה אתי קרא, וטריפה נקראת כשנמחצה באותו מקום שאינה יכולה לחיות י"ב חדש כדאמרינן באלו טרפות רמז לטריפה שאינה חיה מנין דכתיב זאת החיה אשר תאכלו חיה אכול שאינה חיה לא תאכל. וזמן י"ב חדשים סברא, מאחר שתלה הכתיב בחיות יש לומר עד שיעברו עליה כל ימות השנה. ועתה החולי שנדבקה בעת השנה בקור וחום לח ויבש. ולמאן דאמר טריפה (חיה) נפקא לן מקרא התם אע"ג דחיה הוי טריפה ואפילו למאן דאמר אין שחיטה לעוף מן התורה יש טריפה לעוף מן התורה כדאמרינן בכסוי הדם (פ"ה ב')

רב חייא נפל ליה ציבא בכיתניה אתי לקמיה דר' אחא א"ל זיל שקול עופא ושחוט על בבואה דמיא כי היכי דמורה ריח' ופריש ואמרי' צא וטרוף א"ל ולא אמר ליה צא ונחור דקסבר אין שחיטה לעוף מן התורה ונחירתו זו היא שחיטתו ומחייב בכסוי אבל צא וטרוף לא מחייב. ופי' אין שחיטה לעוף מן התורה אין הלכות שחיטה לעוף מן התורה, דשהיה דרסה חלדה הגרמה ועיקור בבהמה וחיה גמירי ובעוף לא גמירי. וסמני הטריפה הלכה למשה מסיני ונתפרשו במשנת ואלו טריפות ובספ' גרסי' ושב שמעתתא:

יש לשאול. אחרי שכלל הלאו על שני הדברים היכי תנן במכות (י"ג א') אלו הן הלוקין האוכל נבילה וטריפה הא אין לוקין על לאו שבכללות י"ל שיש שום ייתור במקרא להלקותו ובמקום ייתור לוקין על לאו שבכללות, כדאמרינן בכריתות פ"א (ד' א') ובעזרת יוצרי אפרשנו לפנים בלאו דשרץ הארץ (סי' ע'):

ותולדות הטריפה. ריאה הסמוכה לדופן שלא במקום חיתוכא דאוני או בשאר מקומות שלא במקום רביתא בין בעצם בין בבשר והסירכא במקום רביתא והיינו חיתוכא דאינו בעצם וליכא ריעותא בדופן ולא ידעינן אי מדופן אתי אי מריאה. במקום רביתא דהיינו חתיכא דאוני בעצם רש"י אוסר ורב יהודאי גאון בעל ה"ג מתיר בעצם כמו בבשר שבין הצלעות, והמחמיר ינוחו לו ברכות על ראשו. וסרוכה בעצם רש"י אוסר. והטעם שלו דלא הוי סתימא משום דמפריק. ואם סרוכה במקום אחר דלא הוי סתימא כנין בשומן הלב או בקנה הריאה אפילו בדקו בריאה ברוקא או בגילה ועומדת בבדיקת' טריפה ולא דמו לסרוכה שלא במקום רביתא דמכשרי בדיקה דריאה כדאמרינן עלה באלו טריפות (מ"ח א') רב נחמן בדיק לה בפשורי. והיינו טעמא דלא, דהתם כי ליכא ריעותא לא בדופן ולא בריאה תלינן בדופן משום סירכא הכאת מקל או אבן רגילה לבא לקרב ולהבשר ניכר יותר ותלינן ההכאה בה, והדופן חיצון יותר מן הריאה הלכך תלינן ריעותא של הכאה טפי בדופן מבריאה שהיא קרובה להכאה, אבל מרובה בשומן הלב או בכיו"ב שהם פנימים לריאה תלינן טפי הסירכא שבאה מחמת ההכאה חיצונה [מ]בריאה [ו]מבשומן הלב אפילו כחוט השערה טריפה:

כתב גם כל היכא דסריכי, כגון דרוסה ונפולה אי נמי נשברה ולא ידעינן אי איפסיק חוט השדרה אי לא, כיון דצריכי בדיקה אי שחיט להו אסיר היכי הוי בדיקה לנפולה ודרוסה ונשברה השדרה ה"מ ברבנן קמאי דהוו הכימי למידק, אבל השתא דלא ידעי למיקם על בדיקה שפיר אמור רבנן דמשהינן לה תליסר ירחי שתא והדר משתריא. ואי נקבה היא ואיעברא וילדה מקמיה תריסר ירחי שתא, דאמרינן (חולין נ"ח א') והלכתא בזכר שנים עשר חודש ובנקיבה כל שאינה יולדת, אבל בדיקת נקובת ריאה ברוקא או בגילא

בדיקה קלה היא וסמכינן אבדיקה דהשתא. ואם הריאה מרובה בשומן קנה הריאה שלא במקום חיתוכא דאוני אע"ג דהוי חלב טהור וחלב טהור סותם טריפה, דכי אמרינן חלב טהור סותם ה"מ שמונח על הנקב כברייתו שלא מכח סירכא כגון ניקב הדורה דכנתא במקום החלב; אבל סתימה הבאה מהמת סירכא לא אמרינן ביה הלב טהור סותם. ודלא כרש"י שפירש שמרובה בשומן הלב לא סתים מטעם חלב טהור, משום דהוי חלב העשוי ככובע ואמרינן שאינו סותם, דאפילו לא הוי ככובע לא סתים כיון שמכח סירכא מונה עליו כדפרשינן. וחלב העשוי ככובע הוצרך להזכיר כיון שניקב הלב תחת השומן של לב. אונא הסרוכה באומה כסדרה שהיא ריאה למדנו מהלכות גדולות של רב יהודאי גאון ז"ל שאין להכשיר ריאה [ש]מטעם שהסרכא (הוא) במקום (רביתא, דאינו) אלא באותם מקומות שהזכיר התלמוד אוני לדופן כמקום רביתא ואוני דסריכי אהדדי כסדרן. אבל בכל סרכות טריפה. וזה לשונו: ריאה דסריכה בטרפשא דכבדה אין לה בדיקה וטריפה, דלא אמר רבנן מקום רביתא אלא אוני דריאה בדופן ואוני דסריכי אהדדי לא אמר שלא כסדרן אבל כסדרן היינו רביתייהו ובשירה אבל כל סרכא דריאה טריפה:

כתיב עוד בה"ג. שעינוניתא משלמת לימין. ועוד כתוב בהן האי ישראל דבעי למזבן בישרא או רעיא מן חיותא דגוי כולהי צריכי לאנפוקא לריאה לאבראי ומנפחא ומיבדקי דכי נמי בדקה טבחא מגואי ולא הוה סריכה איכה ספיקי אחרינא כגון יבשה אי נמי נימוקא מוגלא הלכך צריך לאנפוקא ולמבדקי בנפיחה ואי לא עביד הכי ספק טריפה הוי ואסיר למיכל מההוא בשרא עכ"ל. ונ"ל אנפוקא ולעיין בה צריך ואי חזי בה שינוי דלמחזי ביה ספיקי צריך למבדקה בנפיחה; אבל היכא דלא חזי בה שנוי שנראה ספק טריפה אינה צריכה נפיחה ולא הצריך הגאון בדיקה אלא במקום שנוי שנראה ספק ולפי שראיתי רבותי ובצרפת אוכלים בלא בדיקה כתבתי כן:

ראיתי רבנים גדולים חלוקים בדברי רבינו יעקב ב"ר יקר זצו"ל ורש"י תלמידו זצו"ל מתירים. רבינו יצחק הלוי בר יהודא הלוי ז"ל חברו של רבינו יעקב בר יקר ותלמידיו אוסרים. טעם האוסרים דאין סרכא בלא נקב, אע"ג דאמרינן תרי אוני דסריכי אהדדי כשירה אין ללמוד אונא באומא מהם, שיש לומר תרי אוני הם במיצר החזה ולא מיפריקא סרכא דידה אבל אונא באומא שהוא ברוחב חלל הגוף מיפרקא סירכא דידה. טעם המתירים אומר רש"י לא מצינו אומא בתלמוד וכי אכשר רבא בתרי אוני הוי אונא ואומא בכלל:

השיב רבינו יעקב בר מאיר ז"ל ע"ז. שאין לומר אומה בכלל שם אונא, דאמר רבא חמשה אוני אית ליה לריאה, פי' הנקרא אומה, אלמא אומה ואונא שני שמות הם. ומסברא

אין להשוות הכשירן כאשר הסברתי ופרשתי לכן למדנו רבינו יעקב בר מאיר שנראים לו דברי האוסרים, והאוכל אונא באומא סריכה אוכל טריפה. ולשון אומא אם לאונות לפי שהיא גדולה נקראת אומה: ואמר בבהמה המקשה (ע"ו ב') אמר רב נשבר העצם למעלה מן הארכובה אם רוב בשר קיים זה וזה מותר, ואם לאו זה וזה אסור. ושמואל אמר אבר אסור ובהמת מותרת ומסקינן הלכתא כרב. ותני נשבר העצם ויצא לחוץ אם עור ובשר חופין את רובו מותר ומסיק רב פפא בעינן רוב עוביו ורוב היקפו ומיבעיא לן (ע"ז א') מתלקט מהו מתרוסס מהו מתמסמס מהו וקימל"ן [כר'] כולהו בתיקו. ואמר רב הונא בריה דרב יהושע ה"ד מתמסמס, כל שהרופא גוררו ואנן דלא בקינן ברופא גוררו אם נשתנה הבשר מעט יש לחוש שמא הוי בשר שהרופא גוררו ולא מכשרינן ליה ברוב בשר:

מצוה סז

סימן סז (קל)

בהמה טמאה. הזהיר עליה הכתוב בפ' שמיני ובמשנה תורה, דכתיב אך את זה לא תאכלו ממעלה הגרה וממפריסי הפרסה וגו'. דאמרינן בחולין בבהמה המקשה לילד חיה בכלל בהמה בסימנים, דכתיב זאת החיה אשר תאכלו מכל הבהמה אשר על הארץ איל וצבי ויחמור:

מצוה סח

סימן סח (קלא)

עוף טמא. הזהיר הכתוב עליו [דכתיב] בפרשת שמיני ובמשנה תורה דכתיב ואת אלה תשקצו מן העוף לא יאכלו כי שקץ הם את הנשר ואת הפרס ואת העזניה, וכ"ד טמאים הוזכרו בפרשה. ותנן באלו טריפות (נ"ט א') כל עוף הדורס טמא וטעמא דקים להו לרבנן שכל הדורס מין נשר הוא, [הוא] שאסרתו התורה בהדיא דכתיב ואת הנשר ואת הפרס. ואעפ"י שאין לו שאר סמני נשר אמרינן נשתנו עליו סימני בראשית, ודורס נקרא שאוכל דבר בעודו חי ואינו ממיתו קודם שיאכלנו וראיה לדבר (ד)אמרינן בב"ק (ט"ז ב') ארי שדרס ברשות משונה הוא ואינו משלם אלא חצי נזק. ומקשינן ארי מחנק ללבאותיו אלמא מחנק לא מיקרי דורס. ואי לא ידעינן אי דריס אי לא דריס ומשכחינן ליה ג' סימני טהרה אצבע יתרה וזפק וקורקבנו נקלף טהור מחזקינן ליה בחזקת שאינו דורס עד דחזינן ליה דדריס, דקים להו לרבנן כל מי שיש לו אלו סימני טהרה אינו דורס, ואמר

אמימר (ס"ב א') הלכתא עוף הבא בסימן אחד טהור והוא דלא דריס. ואמר רב נחמן היה בקי בהן ובשמותיהן עוף הבא בסימן אחד טמא בשני סימנין טהור והוא שיכיר עורב, וכל מין עורב, ואנן השתא לא בקיאינן בהן ובשמותיהן. היכא דלית ליה ג' סימני טהרה אזלינן בתר מסורת, דאמר ר' יצחק (ס"ג ב') עוף טהור נאכל במסורת, וביצת עוף טמא אע"ג דאיכא למימר פירשא בעלמא הוא אסור דאמר חזקיה (ס"ד ב') מנין לביצת טמאה שהיא אסורה מן התורה דכתיב ואת בת היענה, ובי בת יש ליענה. אלא מכאן לביצת טמאה שהיא אסורה. ובג' מקומות למדנו איסור היוצא מן הטמא בבכורות (ו' ב') ובחולין (ק"כ א') אלה הטמאים לאסור צירן ורוטבן וקיפה שלהן. ובביצת טמאה הכא ואת בת היענה וכולהו צריכה, דאי כתב רחמנא הטמאים לא ילפי' מינייהו שאר איסורין דמה לשרצים שבן איסורין בכל שהן ואי כתב רחמנא ביצים טמאה לא יליף חלב טמא מיניה כדאמרינן בבכורות דלא יליף מהטמאים הואיל ובבהמה טהורה חדוש הוא והתם מפרש חידושיה. ואפילו למאן דלית ליה דם נעכר ונעשה חלב, דלא אשכחן דבר הבא מן החי דשרי. ושרצים הוצרכו לגופייהו לומר שאסורים בכל שהן כדאמרי' בהעור והרוטב. ואי כתב רחמנא חלב לא ילפי ביצה טמאה מיניה דאמר פירשא בעלמא היא: והיכא דאיכא ביצים ולא ידעינן אי מעוף טמא אי מעוף טהור אתו אסירי עד שיאמר מוכרן של עוף פלוני טהור הן דתניא (ס"ג ב') לוקחין ביצים מן הגוים ואינם חוששין לא משום נבילות ולא משום טריפות ומקשינן באלו טריפות (שם) וליחוש דלמא דעוף טמא נינהו, אמר אבוה דשמואל באומר של עוף פלוני טהור הם ודוקא של עוף פלוני טהור, אבל של עוף טהור סתם דמצי לאישתמוטי אסיר. ותניא (ס"ד א') אלו הן סימני ביצים: כל שכודרת ועגולגלות ראשה אחד כד וראשה אחד חד טהור, שני ראשיה כדין ושני ראשיה הדין טמאה. חלמון מבחוץ וחלבון מבפנים טהורה, חלבון וחלמון מעורבין זה בזה בידוע שהוא ביצת השרץ. ומסקינן פירושה הכי כל היכא דשני ראשיה כדין או חדין או חלבון מבפנים וחלמון מבחוץ או מעורבין זה בזה טמאה ראשה אחד כד וראשה אחד חד וחלבון מבחוץ וחלמון מבפנים אי אמרינן של עוף פלוני טהור הם סמיך עליהם בסתמא לא תסמוך עליה דסמנין לאו דאורייתא, ואיכא דעורבא דרמי לדיונה. ושמעינן מדקאמר ואיכא דעורבא דדמי לדיונה ולא הזכיר עופות אחרות אלמא לא חיישינן לעופות אחרים אלא בביצים קטנים של יונה דאיכא למימר דעורבא נינהו. אבל ביצים אחרים שהם גדולים וליכא לספוקינהו בדעורבא וראשו אחד כד וראשה האחד חד וחלבון מבחוץ וחלבון מבפנים אפילו לא אמר מוכרן של עוף פלוני טהור הם שרו.

וירא שמים יתן לב במקום ששני ראשיה כדין או הדין, ואין הפרש כלל. ואינו יודע אי מטהור או מטמא לא יאכל שסימן טומאה הוא:

מצוה סט

סימן סט (**קלב**)

שרץ העוף. שרץ נקרא כל דבר קטן שרוחש על הארץ. ואינו נמצא אלא בארבע רגלים והזהירה תורה עליהם בפ' ויהי ביום השמיני, כל שרץ העוף ההולך על ארבע שקץ הוא לכם, וכתיב תו בההוא ענינא כל שרץ העוף אשר לו ארבע רגלים שקץ הוא לכם. וכתיב בפרשת ראה אנכי כל שרץ העוף טמא הוא לכם לא יאכלו. ויש מהם טהורים והן מין ארבה ומסר הכתוב סימן כל אשר לא כרעים ממעל לרגליו לנתר בהן על הארץ. והוזכרו בפרשת ארבה סלעם הרגל וחגב ולמדו חכמים סמניהם מארבעתם, כדתנן באלו טרפות (נ"ט א') ובחגבים כל שיש לו ד' כנפיים וקרסולים וכנפיו חופין את רובו. ר' יוסי אומר ושמו חגב. ואעפ"י ששרץ העוף האסור תנן היוצא מן הטמא טמא. דבש דבורים מותר, כדתנן בבכורות פ"א (ז' ב') מפני מה אמרו דבש דבורים מותר, מפני שמכניסות אותן בגופן ואין ממצות אותן מגופן. ולפי זה הטעם אף דבש גזין וצרעין מותר. ולא קימל"ן כי האי טעמא אלא כי טעמא דר' יעקב דקי"ל רב ששת כותיה. דתניא ר"י אומר אך את זה לא תאכלו ומכל שרץ העוף טמא הוא לכם, טמא אי אתה אוכל אבל אתה אובל מה שעוף טמא משריץ ואיזה זה דבש דבורים. יכול אף דבש הגזין והצרעין. מרבה אני דבש דבורים שאין להם שם לווי ומוציא אני דבש הגזין והצרעין שיש להם שם לווי, פי' נקראים עליהם שם טמא, הלכך דבש הגזין והצרעין אסור ודבש דבורים אע"פ שגופי השרצים של דבורים שהם אסורים מעורבין עם הדבש, וכשמפרישין הדבש מהם מחמין אותם ומרתיחין אותן אין לחוש, דקימ"ל נותן טעם לפגם מותר. ועוד דהוו דבורים בנבילה סרוחה מעיקרא דשריא (גם) אליבא דמ"ד נותן טעם לפגם אסור בסוף ע"ז (ס"ח א') הלכך מאחר דקימ"ל כר"י וכרב ששת דלא משתרי דבש דבורים מסברא אלא משום דאמרי' רחמנא שריא. דבש גזין וצרעין אסור ואפילו מי רגלים של דבר טהור שנשתנו ונעשו עבות קצת מבלבול הבשר חשבינן להו כחתיכת בשר חי, ואין לך דבר הבא מן החי ושרי אלא חלב. וכדאמרינן בבכורות פ' ראשון (ו' ב') חדוש (הוא) ורחמנא שריה, דכתיב ודי חלב עזים ללחמך בתך וכתיב זבת חלב ודבש. הלכך מאותו הטעם מי רגלים אסורות ואוסרות בדבר טהור מטעם בשר מן החי והכי מסקינן בבכורות (ז' ב') דאפילו מי רגלים של סוסים וגמלים דלא עכירי בעו מרב ששת ואסר אך שנשתנו קצת

מהבל הבשר. יש לך לשאול. למה הזכירו בבכורות של סוסים וגמלים שיצאו לאחר המיתה קאמר דההוא משתרו כפרה ושור לאחר שחיטתן דאין כאן איסור. וכל מי רגלים מדבר אסור. כיון שנשתנה מראית המים מהבל הבשר האסור אסורות ואוסרות:

מצוה ע

סימן ע (קלד)

שרץ הארץ. הזהירה תורה בפ' שמיני דכתיב כל הולך על גחון וכל הולך על ארבע עד כל מרבה רגלים לכל השרץ השורץ על הארץ לא תאכלום כי שקץ הם. ותניא בת"כ ומייתי לה בשלהי אלו טרפות (ס"ז ב') הולך על גחון זה נחש, כל לרבות את השלשול ואת הדומה לדומה. הולך על ארבע זה עקרב כל לרבות את החפושית ואת הדומה לדומה. מרבה רגלים זה הגדיל כל לרבות את הדומה [לדומה] ואת הדומה לדומה (וכתיב) אל תשקצו את נפשתיכם בכל השרץ הרומש על הארץ שקץ הוא לא יאכל וכתיב ולא תטמאו בהם וכתיב אל תשקצו את נפשותיכם בכל השרץ הרומש על הארץ הרי חמש לאוין. והיינו דאמרינן במכות (ט"ז ב') א"ל אביי אכל נמלה לוקה חמש.

ויש לשאול. היכי קאמר אביי דלקי והא איכא בהני לאוין דהוי לאו שבכללות שכולל שרץ הארץ ושרץ העוף ושרץ המים דכתיב אל תשקצו את נפשותיכם בכל השרץ השורץ על הארץ. ואביי גופיה אמר בפסחים בפ' כל שעה (פסחים מ"א ב') ובב"מ בהמקבל (קט"ו ב') ובנזיר פ' ג' מינן (ל"ח, ב'), שאין לוקין על לאו שבכללות. ונראה לתרץ כיון שייחד לאו על איסור זה בלאו אחד לוקין על כל אזהרותיו אפילו יהיה הלאו לאו שבכללות שטעם שאנו למדין מלאו דחסמא שלא ללקות על שום לאו אלא א"כ מייחד כלאו דחסמא סברא הוא שכיון שלא ייחד לו היוצר לאו יש לומר לא הקפיד עליו כשאר לאוין, לפיכך הוציאו בכלל וכיון שייחד לו לאו במקום אחר אין לומר שכללו בשביל שלא הקפיד עליו שהר הקפיד עליו במקום אחר ולפי שפטור לאו שבכללות תלוי בטעם שפרשתי לפיכך יש לאו שבכללות דברי הכל פטור כגון לא תאכלו על הדם בסנהדרין פ"ד מיתות (ס"ג א') ולא יאכל כי קדש הם בפסחים פר' בל שעה (כ"ד א') ויש לאו שבכללות דברי הכל חייב במקום שייחד עליו במקום (אחר) כדפרישית. ובמקום דמייתרי קראי כתיב כל חלב שור וכשב וגו' לא תאכלו, ולא תוכל לאכל בשעריך מעשר דגנך תירשך וגו' דאמרינן בכריתות (ד') דלקי עלייהו משום דמייתרי קראי והתם מפרש יתירא דידהו וכגון לא יחבול רחיים ורכב, אל תאכלו ממנו נא ובשל מבושל בפסחים

ובב"מ בפ' המקבל ובנזיר דבין אליבא דרבא ובין לאביי לקי אכל פרטי ופרטי, וטעם משום דמייתרי. ואינו מפורש הטעם בתלמוד. אבל צריכין אנו לומר משום דמייתרי והריני מסביר היך מייתרי . ברחיים ורכב היה לו לכתב לא יחבול נפש דהוו בכללו רחים ורכב. בזג וחרצן כתיב מכל אשר יעשה מגפן היין והוי חרצן וזג בכללו, ואע"ג דדרשינן ליה בנזיר (ל"ד ב') לפרט וכלל, הוי מצי למכתב חרצן בלא זג וזג בלא חרצן. נא ומבושל מייתרי, שהרי כתיב כי אם צלי אש אי נמי חילוק מלקיותיו שאכל ועניים וסוגיא דתלמודא כר' יהושע דאמרינן בכריתות לא מחלקין. וההיא דכל שאור וכל דבש לא תקטירו דאמרינן דלקי במנחות בכל המנחות (נ"ח ב') יש לומר דמייתרי כל להכי לוקין, ובמקום שכולל בלאו אחד שני איסורים ואותו לאו כתב אצל פרטות דלקי בהו אבל חד וחד כגון עירובי שאור ודבש במנחות. וכל אשר יעשה מגפן היין מחרצנים ועד זג בנזיר, בזה נחלקו אביי ורבא, לאביי לא לקי מידי דהוי אלאו דלא תאכלו על הדם ולרבא לקי, דכיון שנכתב אצל פרטיות שריבה בהן מלקיות נתרבה גם למלקות, וכמקום שאינו בלשון לאו והוא נכתב אצל הפרטיות שמתרבה בהן מלקיות, כגון (כי) אם צלי אש [ראשו], וכגון כי נפש הוא חובל, דלא משמע לאו אלא מכלל עשה דברי הכל לא לקי אלא א"כ מייתרי קראי, ונחלקו בב"מ אביי ורבא אי מייתרי אם לא. ובמקום שלאו כתוב בין שני הפרטות כגון ואשה לא תתנו מהם דדרשינן מיניה בתמורה (ו' ב') כלו ומקצתו לא דתנן אשה לא תתנו מהם, נחלקו בזה אביי ורבא, אביי אמר לא לקי דהוי לאו שבכללות ורבא סבר כיון שנתן הלאו באמצע להלקות על כל אחת ואחת כתבו באמצע:

בשלהי פרק אלו טריפות (חולין ס"ז א') אמרינן: לא לישפי אינש שברא בצבתא בליליא, מאי טעמא דלמא פריש לעיל מצבתא והדר נפיל (לכסא) וקרינא ביה השרץ השורץ על הארץ. אי הכי אפילו בחבית נמי פריש לדופני הכלי. התם היינו רביתיהו ומנא תימרא דתניא וכו'. אמר שמואל קישות שהתליעה באיביה אסורה משום שרץ השורץ על הארץ קרינא ביה. לימא מסייעי ליה, תני חדא על הארץ להוציא את הזיזין שבעדשים ואת הייתושין שבכליסין ואת התולעים שבתמרים ושבגרוגרות ותניא אידך לכל השרץ השורץ על הארץ לרבות תולעים שבעקרי זיתים ושבעקרי גפנים מאי לאו אידי ואידי בפירי הא דאיתלע באיביה הא דלא איתלע באיביה. לא אידי ואידי באיביה הא דאיתלע פירא הא דאיתלע אילנא, דיקא נמי דקתני שבעיקרי זיתים ושבעיקרי גפנים שמע מינה:

יש מרבותי פוסקים כשמואל דקאים אמימר בשיטתיה, דאמר אמימר בההיא פירקא גופיה (נ"ח ב') הני תמרי דכדא בתר תריסר ירחי שתא שריין כדרב הונא דאמר רב הונא כל שאין בו עצם אינו מתקיים שנים עשר חדש אלמא רב הונא ואמימר כשמואל סבירי

להו. ורבינו יעקב זצ"ל למדנו דלית הלכתא כשמואל, דדייק תלמודא "דיקא נמי", אלמא הכי הלכתא דלא מיתסרי אלא בעיקרי זיתים וגפנים ופירא גופא שרי, רק שלא יהיה הפרי נקוב אבל אם הפרי נקוב יש לחוש שמא יצא לחוץ והוי שרץ השורץ על הארץ, דאפילו פירש לגג תמרה מיבעיא לן (ס"ז ב') ונשאר בתיק"ו וקטנית שקורין בש בלע"ז, תולעים שבשומר שהיא קליפה חיצונה אסורים אף לדברי רבינו יעקב זצ"ל, דכיון שסופו להקשות הוי בעקרי זיתים וגפנים :

בברכות בכיצד מברכין (ל"ו א') קורא, רב יהודא אומר בורא פרי האדמה ושמואל אמר שהכל נהיה בדברו כיון דסופו להקשות לאו פרי הוא ומסקינן התם הלכתא כשמואל, הלכך המבשל קטניות בקליפותיהן ותולעין בתוכן האוכלם בלאו, דשרץ הארץ נקרא כל דבר נמוך ודרכו להשריץ שרצים, כדכתיב ובני ישראל פרו וישרצו:

מצוה עא

סימן עא (קלה).

עמוד יז שרץ המים. הזהיר עליו היוצר בפ' שמיני ובראה אנכי דכתיב כל אשר לו סנפיר וקשקשת במים בימים ובנחלים מכל שרץ המים. ותניא באלו טרפות (ס"ו א') אין לו עכשיו ועתידין לגדל אחר זמן כגון הסולתנית והפעיין הרי זה מותר. יש לו עכשיו ועתיד להשירן בשעה שעולה מן המים כגון אקונס ואפרנס וכספסטים הרי זה מותר. וטעמא דאין לו לגמרי משמע, וכי אסר רחמנא באין לו סנפיר וקשקשת דוקא במים נובעין דומיא דימים ונחלים, אבל גדילים בבורות שיחין ומערות והגדל בכלאים אפי' אין לו סנפיר וקשקשת מותר. דתניא באלו טרפות (ס"ז א') מכל אשר במים כלל בימים ובנחלים פרט וכל אשר אין לו סנפיר וקשקשת במים כלל, כלל ופרט וכלל אי אתה דן אלא כעין הפרט מה הפרט מפורש מים נובעין אף כל מים נובעין, אירבו להו חריצין ונעיצין לאיסורא אימעיטו להו בורות שחין (ומערות) להיתירה אע"ג דמקרא לאו הכי כתוב אמר רבי אמרי במערבא כ"מ שאתה מוצא שני כללות הסמוכין זה בזה הטל פרט ביניהם ודונם בכלל פרט. ותנא דבי ר' ישמעאל במים במים ב' פעמים אין זה כלל ופרט אלא ריבה ומיעט, במים ריבה בימים ובנחלים מיעט, במים חזר וריבה מאי רבי רבי חריצין ונעיצין לאסורא, ומאי מיעט (מיעט) בורות שיחין ומערות להיתירא. ותני מתתיה בר יהודא שיחין ומערות שהן עצורין בכלים ומוציא אני חריצין ונעיצין שאין עצורים בכלים:

מצוה עב

סימן עב (קלג)

חגב טמא. לא נכתב לאו בהדיא אלא בכלל שרץ העוף בשאין לו סימני טהרה של חגבים, בפרשת ויהי ביום השמיני. אל תשקצו את נפשותיכם בכל השרץ השורץ [על הארץ] כלל כל השרצים. ובשביל שהוא מין בפני עצמו כללתיו לבדו, בסימני חגבים טהורים תנן באלו טרפות (נ"ט א') ובחגבים כל שיש לו ארבע רגלים וארבע כנפים וקרסוליים וכנפיו חופין את רובו. ר' יוסי אומר ושמו חגב. קרסולים הן כעין רגלים קטנים הסמוכין לראשו חופין את רובו (ס"ה א') אמר רב יהודא אמר רב רוב ארכו ואמרי לה רוב הקיפו. אמר רב פפא הלכך בעינן רוב ארכו ורוב הקיפו. ואלו הסימנים למדו באלו טריפות ממיני טהרה המפורש בפרשה ארבה סלעם חרגול (חגב) לא מצאו סימנים השוים בכולם כי אם אלו בלבד. ותניא אין לו עכשיו ועתיד לגדל לאחר זמן (כגון) הזחל הזה הרי מותר. אמר ר' אלעזר ברבי יוסי אשר לו כרעים אעפ"י שאין לו עכשיו ועתיד לגדל לאחר זמן:

מצוה עג

סימן עג (קנא)

עמוד יח שלא לשקץ את הגוף. הזהירה תורה לישראל בפרשת ויהי ביום השמיני דכתיב אל תשקצו את נפשותיכם פי' אל תמאסו עצמכם ואל תאכלו במאוס ובשיקוץ כדאמר רב ביבי בר אביי באלו הן הלוקין (ט"ז ב') האי מאן דשתי מיא בקרנא דאומנא עובר בבל תשקצו ואמרינן נמי בשבת פר"ע (צ' ב') רב כהנא. הוה קאים קמיה דרב והוה קא מעבר שושיבא אפומיה, פי' חגב חי טהור. א"ל שקליה דלא לימרו מיכל קא אכלי ליה ועבר משום בל תשקצו. פי' באוכל כל דבר חי ואמר רבא מאן דמשהי בנקביו עובר בבל תשקצו. למדנו שהזהיר הבורא שלא ימאיסו ישראל לא באכילתם ולא בענינים כי אם ינהגו עצמם בקדושה וכבוד כדתניא באלו דברים (נ"ג ב') והתקדשתם אלו מים ראשונים והייתם קדושים אלו מים אחרונים, כי קדוש אני למדנו מזה שהמפליג עצמו בשיקוץ ממנהג שכיניו ומבני עירו עובר בלאו:

מצוה עד

סימן עד (שצג)

קדש טמא. הזהיר היוצר שלא לאכל בשר קדש מזבח בטומאת עצמם בין קדשי קדשים

בין קדשים קלים, כדכתיב בפ' צו את אהרן, אם האכל יאכל מבשר זבח שלמיו ביום השלישי לא ירצה וסמיך ליה והבשר אשר יגע בכל טמא לא יאכל:

מצוה עה

סימן עה (קפד)

ערלה הזהיר עליה הכתוב בפ' קדשים תהיו, דכתיב כי תבואו אל הארץ ונטעתם כל (עץ) מאכל וערלתם (ערלתו) את פריו וגו' (ו)ערלה נוהגת בכל דבר הנקרא אילן והוא עושה פרי מאכל אדם, דכתיב ונטעתם כל עץ מאכל במאכל אדם משתעי קרא, דתניא בת"כ, כי תבאו יכול משבאו (לעבר הירדן) ת"ל אל הארץ [ארץ] הארץ המיוחדת. כי תבאו ונטעתם פרט לשנטעו גויים עד שלא באו ישראל (לארץ) יכול שאני מוציא את שנטעו גוים משבאו ישראל לארץ ת"ל כל עץ מאכל, מכאן אמרו שמצאו אבותינו [ומצאו] נטוע פטור, נטעו עד שלא כבשו חייב, ונטעתי פרט לעולה מאליו פי' לרבים וכתב כדתניא בתוספתא העולה מאליו לרבים פטור מן הערלה, אבל העולה מאליה חייב וטעמא כיון דליחיד הוא נראה כנוטעם ותניא ונטעתם אין לי אלא נטוע, הבא מאליו מנין ת"ל כל עץ. ואחר שריבה הכתוב ומיעט לא מסרו הכתוב אלא לחכמים:

תניא בתוספתא הנוטע לרבים חייב ר' יהודה פוטר ור"א בר שמעון אומר משמו העולה מאליו לרבים פטור. פי' ר' שמעון בן אלעזר אומר מעולם, לא פטר ר"י לרבים אלא העולה מאליו דהכא אפילו הכל מודו. ות"ק סובר דכל נטוע לרבים פוטר ר' יהודא וטעמא לדברי ת"ק מפרש בפסחים בפ' כל שעה (פסחים כ"ג א') והכא הוא דר' שמעון בן אלעזר לדברי ר' יהודא קאמר ותרי תנאי אליבא דר"י, ותניא ר"ש בן אלעזר אומר משמו של ר' יהודא העולה מאליו לרבים פטור מן הערלה, ונטעתם פרט למבריך ומרכיב, מכאן אתה אומר סיפוק לגפנים ספיק על סיפוק אע"ג שהבריכה בארץ מותר, פי' שהבריך ראש הגפן בארץ ולא חתכו באמצע, אבל חתכו באמצע אסור שהרי היה מתלולי נטיעה חדשה ר' מאיר אומר מקום שכחה יפה מותר שכחה רע אסור. ונטעתם כל עץ מאכל, אין לי אלא שנטע אגוז או שקד, נטע ייחור מנין ת"ל כל עץ, מאכל ולא עץ סרק, מאכל פרט שנטע לסייג ולקורות העצים ר' יוסי אומר, אפילו הפנימי למאכל והחיצונות לסייג, הפנימי חייב והחיצון פטור, אמר רשב"ג: בד"א בזמן שנטע לסייג ולקורות ולעצים דבר הראוי להם, נטע לסייג ולקורות דבר שאינו ראוי להם חייב בערלה, נטען לעצים וחשב להם לאכילה (מנין) ת"ל כל עץ, מאימתי לו משעת נטיעתו, פריו פרט לעלין ולולבין ולגפנים ולסמדר יכול שאני מוציא עקלקלות ובוסר והחרצנים והזפת והגפת קליפי רמון והנץ

שלו קליפי אגוזים וגרעונים ת"ל פריו פריו דברי ריה"ג. ר"ע אומר ערלתם ערלתו ערלים לרבות את כולם, ג' שנים יכול בתוך ג' שנים יהא אסור לאחר ג' שנים יהא מותר, פי' פרי שגדל בתוך ג' שנים ת"ל יהיה, לכם להביא את הנטוע לרבים. ר"י אומר לכם להוציא את הנטוע לרבים וקימ"ל כרבנן דנטוע לרבים חייב:

תנן במס' ערלה פ"א (מ"ג) אילן שנערך והסלע (עמו) אם יכול להיות פטור ואם לאו חייב. נעקר הסלע זועתו המחרישה או שזעזעו ונעשה כעפר אם יכול לחיות פטור ואם לאו חייב, ותניא בתוספתא אילן העולה מן הגזע מן השרשים חייב בערלה. אמרינן בקדושין פ"א (ל"ט א') אמר ר' יוחנן ערלה בחו"ל הלכה למשה מסיני, ומסקינן כך נאמרים ודאי אסור ספיקא מותר, ואמר ר' לוי לשמואל אריוך ספי לי ואנא איכול. רב אויא ורבה בר חנן מספקי ספוקי אהדדי:

מה שנהגו שלא לנהוג בערלה של גוים, נראה הדבר שלא גזרו אלא בחו"ל בקרובה לארץ. והטעם פירשתי בעמוד רביעי בהלכות חלה (סי' קמ"ח) והרוצה לדעת והיכן נהגו היתר שהרי בכל השנה מבריכין הגמלים וחותכין אמצען ולא הוי ספק ערלה אלא ודאי ערלה:

מצוה עו

סימן עו (קנד)

כלאי הכרם. הזהיר הכתוב שלא יזרע בכרם, דכתיב בפ' כי תצא ולא תזרע כרמך כלאים, וכמה הוא כרם כדתניא במס' כלאים פ"ד (מ"ו) הנוטע שתים [בתוך] (כנגד) שתים ואחת יוצאה זנב הרי זה כרם, שתים כנגד שתים ואחת בינתים שתים כנגד שתים ואחת באמצע אינו כרם עד שיהיו שתים כנגד שתים ואחת יוצאה זנב. וטעמא דכרם כתוב ואינו נקרא כרם בפס' ובענין אחר, ומתסרי באכילה, דכתיב לא תזרע כרמך כלאים פן תקדש וגו' ודרשינן פן תוקד (אש) ותניא נאמר כאן קדש ונאמר להלן קדש מה להלן איסור הנאה אף כאן איסור הנאה ובכלל הנאה ישנו לאיסור אכילה. ואמרינן במנחות פ"ב (ט"ו ב') קנבוס ולוף אסרה תורה שאר זרעים דרבנן. פי' קנבוס ולוף לבד ה' המינים. וטעמא דכתיב לא תזרע כרמך כלאים, פי' לא תזרע זרעים הדומים לכרמך והיינו ה' מינים וקנבוס ולוף שהאוכל תלוי בראשם באשכול בכרם, משא"כ בשאר זרעים. וקנבוס ולוף לא בא להוציא ה' מינים דהא אשכחן בכמה מקומות בתלמוד אסור ה' מינים בחולין באותו ואת בנו ובפ' ראשית הגז ובקדושין פ"א בכולהו תניא ר' יאשיה אומר אינו חייב עד שיזרע חטה ושעורה וחרצן במפולת יד :

ותולדות כלאי הכרם להרחיק ג' טפחים בשאין נקרא כרם, כדתנן במס' כלאים פ"ז ומייתינן בלא יחפור (יט ב) המבריך את הגפן. בארץ אם אין על גבה אלא עפר כל שהוא מותר לזרוע על גבה דברי ר"מ, ר' יוסי אומר ג' אצבעות, רשב"ג אמר ב"ש אומרים יו"ד אמות ובה"א יו"ד טפחים. ותנן בסוף מסכת ערלה ומייתי לה בקדושין פ"א (ל"ח ב') דכלאים בחו"ל גזרו רבנן וספק בלאי הכרם בארץ אסירי בחו"ל שרו, דתניא בערלה (רפ"ב) הערלה וכלאי הכרם עולים באחד ומאתים ואין מצטרפים זה עם זה ואינו צריך להרים:

מצוה עז

סימן עז (**קמה**)

לא תאכלו על הדם. הזהיר יוצרינו בפ' קדושים תהיו לא תאכלו על הדם ומקרא זה יוצא לכמה טעמים ובספרא ומייתי לה בסנהדרין פרק ד' מיתות (סנהדרין ס"ג א') תניא, מנין לאוכל מן הבהמה קודם שתצא נפשה שהוא בלא תעשה ת"ל לא תאכלו על הדם. דבר אחר לא תאכלו על הדם, אל תאכלו בשר ועדיין דם במזרק. ר' דוסא אומר מנין שאין מברין על הרוגי ב"ד ת"ל לא תאכלו על הדם. ר"ע אומר מנין לסנהדרין שהרגו את הנפש שאין טועמים כל היום ? ת"ל לא תאכלו על הדם. ואמר ר' יוסי בר חנינא אזהרה לבן סורר ומורה מנין ת"ל לא תאכלו על הדם בכל מקום דרשינן טעמא הרבה ממקרא זה. ולא מקשינן הא אפיקתא. במקום שהדרשות שקולות ואין להכריע באיזה דבר נשמע המקרא יותר ושקולים הם ויבואו כולם. כדאמרינן בתחלת ב"ק (ג' א') מכדי שקולים הם ויבאו שניהם, דהי מנייהו מפקת והיינו דלהכי אפקי' רחמנא בלשון שנשמעים כולם ללמוד שתדרש ממנו כולם:

מצוה עח

סימן עח (**קסט**)

לחם וקלי וכרמל. הזהיר הכתוב בס' אמור אל הכהנים ולחם וקלי וכרמל לא תאכלו עד עצם היום הזה עד הביאכם וגו'. ותניא (בת"כ) אילו נאמר קלי וכרמל לא תאכלו, הייתי אומר אף הקטניות בכלל ת"ל לחם, מה לחם מיוחד של ה' מינים אף כאן של ה' מינים. אין לי אלא חטים שנקראו לחם שנאמר ממושבותיכם תביאו לחם תנופה, מנין לרבות שעורים וכוסמים ושבולת שועל ושיפון ת"ל ולחם וקלי וכרמל לרבות כולן, עד הביאכם

את קרבן אלהיכם זה העומר. יכול זה הכבש צא וראה מה אמור בענין למטה בהבאת העומר אף כאן בהבאת העומר.
ר' יהודא אומר יום הנף אסור מן התורה שנאמר עד עצם היום הזה עד עצומו של יום וקסבר עד ועד בכלל. ותנן (ר"ה ל' א') משחרב ביהמ"ק התקין ריב"ז יום הנף כולו אסור. ואמרינן במנחות פ' ר' ישמעאל (מנחות ס"ח ב') רבן יוחנן בן זכאי סבירא ליה כר"י ומאי התקין דרש והתקין. וכר"י קיי"ל לאסור חדש שלא בזמן העומר כל יום הנף. דאמרינן במנחות פי' ר' ישמעאל אמר רבינא אמרה לי אֵם אבּוּהּ לא הוה אכיל אלא באורתא דשבסר ננהי תמנסר דסבר לה וחייש לספיקא. הלכך אסור לאכול חדש בזמן העומר עד הקרבת העומר שלא בזמן העומר (כל) יום הנף:
יש לשאול כיון לרבן יוחנן ור"י סבירה להו דיום הנף אסור מדאורייתא רב וחזקיה ור' יוחנן וריש לקיש היכי אמרי במנחות האיר מזרח מתיר היכא משכחנן תנא דפליג עלייהו י"ל כיון דר"י ור' יהודא בעד ועד בכלל אשכחנן תנאי בעלמא דאית להו עד ועד בכלל:
ותולדות חדש. למיחש לספק יום הנף כולו כאבוה דרבינא ושלא לטלטלו ולהתעסק בו באיסורו גזירה שמא יאכלנו. דתנן במנחות פ' ר' ישמעאל (מנחות ס"ז ב') משקרב העומר יוצאים ומוצאים שוקי ירושלים מלאין קמח וקלי שלא ברצון חכמים, דברי ר"מ, ור"י אומר ברצון חכמים היו עושין וקימ"ל כר"מ בגזרותיו:

מצוה עט

סימן עט (**שיח**)

נזיר יין ושבר וחומץ ומשרת ענבים לא ישתה. הזהירה תורה בפ' נשא. האומר הרני נזיר שאסור [מ'] בנעשה מן הגפן דכתיב איש או אשה כי יפליא לנדור נדר נזיר להזיר לה', וכתיב מיין ושכר יזיר חומץ יין וחומץ שכר לא ישתה וגו'. ותניא בספרי מיין ושכר יזיר לאסור יין מצוה כיין הרשות מיין ושכר יזיר והלא יין הוא שכר ושכר הוא יין. אלא שדברה (תורה) ב' לשונות. ר"א הקפר אומר יין זה מזוג שכר זה חי. אתה אומר יין זה מזוג שכר זה חי או אינו אלא יין חי ושכר מזוג. ת"ל ונסכה יין רביעית ההין. וכתיב הסך נסך שכר. הא אין לך לומר אלא כלשון הראשון יין זה מזוג שכר זה חי, יזיר אינו אלא לשון פרישה. יכול יפרוש מסחורתו ומרפואתו, ת"ל מיין ושכר יזיר, פי' מדבר המביא לידי שכרות ומותר הוא בסחורתו וברפואתו. חומץ יין וחומץ שכר מגיד שעשה בו חומץ כיין, וכשם שעשה יין מצוה כיין הרשות (כך) עשה בו חומץ מצוה כחומץ רשות. וכל

משרת ענבים לא ישתה, וכי מה הניח הכתוב שלא אמר. כבר נאמר מיין ושכר יזיר חומץ יין וחומץ שכר לא ישתה ומה ת"ל וכל משרת ענבים לא ישתה, מגיד שאם שרה ענביו במים ויש בהן בנותן טעם אסורים, ומכאן אתה דן לכל איסורים שבתורה:

יש לשאול דשרה פתו במים קרי ליה טעם כעיקר בנזיר, ובפסחים פ' אלו עוברין (פסחים מ"ד ב') ובשבועות פ"ג (פ"א ב') קרי ליה היתר מצטרף לאיסור ואין דינם שוה, דאפילו טעם כעיקר בנזיר ישנן בכל איסורים שבתורה ואם שרה פתי במים ויש בו טעם יין מעט ואינו נותן טעם בכזית יין בעיניהו ובלוע בפת זהו היתר מצטרף לאיסור שאינו אלא באיסורי נזיר. וטעם כעיקר בכל איסורים שבתורה דוקא לשבח אבל לפגם לא, דפסיק בע"ז פרק אחרון (ס"ז ב') נותן טעם לפגם מותר כר' שמעון דתניא נותן טעם לפגם או לשבח אסור דברי ר"מ, ר"ש אומר לשבח אסור לפגם מותר. ואע"ג דפסקינן בכתובות (נ"ז א') כר"מ בגזרותיו הכא כר"ש, דאמר רבא בההיא שמעתתא (ס"ח ב') הלכתא נותן טעם לפגם מותר. אמר ר' אבהו אמר ר' יוחנן כל שטעמו וממשו אסור ולוקין עליו, וזהו כזית בכדי אכילת פרס, טעמו ולא ממשו אסור ואין לוקין עליו, פי' מין במינו קאמר, כדאמרינן בזבחים פ' בל הזבחים שנתערבו (ע"ט א') אמר רבא מין במינו ברובה פי' דבר תורה, אבל מין בשאינו מינו טעמו ולא ממשו אסור כדתניא משרת ליתן טעם כעיקר, ומכאן אתה דן לכל איסורים שבתורה. ואם ריבה טעם לפגם מותר כר"ש. וטעמא דר"ש מפרש בע"ז פ' אחרון דכתיב לא תאכל(ו) כל נבילה לגר אשר בשעריך תתננה ואבלה נבילה הראויה לגר קרויה נבילה שאינה ראויה לגר אינה קרויה נבילה למעוטי סרוחה מעיקרא לא בעי קרא עפרא בעלמא הוא. ואע"ג דהיתר לפגם לא כתב אלא באיסור נבילה שהוא בלאו. ילפינן מינה חלב ושאר איסורים החמורים מנבילה, דהכי דרשינן לא תאכלו כל נבילה, הראויה לגר קרינא ביה לא תאכלו, פי' נקראת אכילה, שאינה ראויה לגר אינה קרויה (אכילה) הלכך בכל איסורים שבתורה דכתיב בהו אכילה משתרי בהו טעם לפגם [מותר]. ור' יוחנן בכלל ההוא אלמא סבירא ליה לר' יוחנן כר"ש דדריש היתר פגם מלא תאכלו כל נבילה לגר וסרוחה מעיקרא לא בעי קרא:

יש לשאול ע"ז. דבבכורות פ' הלוקח בהמה (בכורות כ"ג ב') שמעינן לר"י דדריש סרוחה מעיקרא בעי קרא. דאמרינן התם אחד טומאה חמורה ואחד טומאה קלה עד לכלב. וטעמא מפרש התם דקסבר סרוחה מעיקרא. יש לתרץ דלגר דכתיב גבי נבילה דילפינן מינה דאינה ראויה לגר לא מיקרי נבילה, לא לאיסור אכילה ולא לענין טומאה, לענין טומאה מוקמינן למעוטי סרוחה מעיקרא, לענין אכילה לא איצטריך דאין אדם אוכל

דבר סרוח, הלכך לענין טומאה מוקמינן למעוטי דבר הראוי לטומאה, ולענין אכילה למעוטי דבר הראוי לאכילה, הלכך לא קשיא דר' יוחנן אדר' יוחנן:

מצוה פ

סימן פ (שיט)

לחים ויבשים חרצנים וזג לא יאכל. הזהיר הכתוב על הנזיר בפ' נשא מכל אשר יעשה מגפן היין מחרצנים ועד זג לא יאכל. וכתיב לעיל מיניה ועגבים לחים ויבשים לא יאכל. ותניא לחים להביא אח הבוסר, מכל אשר יעשה מגפן היין בא הכתוב ללמדך שאם אכל כזית מכולם שהוא לוקה את ארבעים, ומכאן אתה דן לכל איסורים שבתורה, ומה היוצא מגפן שאין איסורו איסור עולם ואין איסורו איסור הנאה ויש היתר לאחר איסורו מצטרפים זה עם זה, שאר איסורים שבתורה שאיסורן איסור עולם ואיסור הנאה ואין להם היתר לאחר איסורן דין הוא שיצטרף זה עם זה בכזית. מכל אשר יעשה מגפן היין, שומע אני אף העלין והלולבין במשמע. ת"ל מחרצנים ועד זג, מה הפרט מפרש פרי ופסולת פרי אוציא את העלין ואת הלולבין שאינם פרי ופסולת פרי. ר' אליעזר אומר כל ימי נזרו מכל אשר יעשה מגפן היין אף העלין והלולבין במשמע מחרצנים ועד זג לא יאכל מיעוט חרצנים שנים וזג אחד דברי ר' אליעזר החרצנים אלו החצונים והזגים אלו הפנימיים דברי ר"י ר' יוחנן אומר שלא תטעה כזוג של בהמה החיצון זוג הפנימי ענבל: תניא בנדרים פ"א (י' א') ר"א הקפר אומר וכפר עליו מאשר חטא על הנפש, וכי באיזה נפש חטא, אלא מכאן לנזיר שנקרא חוטא על שציער עצמו מן היין, פי' בכעסו קבל עליו נזירות. והלא דברים ק"ו ומה זה שלא ציער עצמו אלא מן היין נקרא חוטא המצער עצמו מכל דבר לא כ"ש, מכאן ליושב בתענית שנקרא חוטא, פי' יושב בתענית בכעס שלא לשם שמים. — בנדרים פ"א אמרינן: אע"ג דהדין קרא בנזיר טמא כתיב מפקינן מינה דנזיר טהור חוטא מקרי משום דשנה בחטא הוא. והא דאמרינן במס' נזיר (ג' א') אפילו לר"א הקפר דאמר נזיר חוטא הוא, הני מילי נזיר טמא וכו' התם הכי פי' ה"מ נזיר טמא מיקרי חוטא לצאת מכלל נאה מטעם חטאו. אבל נזיר טהור לאו חוטא הוא קרי שיצא מכלל נאה מטעם חטאו אע"ג דחוטא הוי וכי קאמר אי נאה הוי נזיר: ותולדות הנזיר לאכילה ולשתייה, לך לך אמרינן לנזירא סחור סחור לכרמא לא תקרב. ואמנם יש תולדות להתחלת נזירות כגון כנוין למ"ד (לשון) שבדו להם חכמים להיות נודר בהם מפורשים בנזיר.

מצוה פא

סימן פא (קלו)

בשר מן החי. הזהיר הכתוב בפ' אלה תולדות נח. אך בשר דמו בנפשו לא תאכל, הכל בכלל בני נח הם והזהיר בפרשת ראה אנכי לא תאכל הנפש עם הבשר, ותניא בת"כ ומייתי לה בסנהדרין בד' מיתות לא תאכל הנפש עם הבשר זה אבר מן החי ר' חנינא בן גמליאל אומר זה הדם מן החי. ואבר יבש מן החי ואינם נוהגים בישראל אלא בטהורים. דקימ"ל כרבנן דתניא בחולין פ' גיד הנשה (חולין ק"א ב') אבר מן החי נוהג בבהמה חיה ועוף בין טמאים בין טהורים, שנאמר רק חזק לבלתי אכל הדם. כל שאתה מצֻוֶה על דמו אתה מצוה על אבריו דברי ר"א וחכמים אומרים אינו נוהג אלא בטהורים שנאמר לא תאכל הנפש עם הבשר כל שבשרו מותר אתה מצוה על אבריו וכל שאין בשרו מותר אי אתה מצוה על אבריו. ר' מאיר אומר אינו נוהג אלא בבהמה טהורה בלבד. וטעמא אמר רב יוסף דכתיב בההוא ענינא וזבחת מבקרך ומצאנך [הזכר] וקימ"ל כרבנן דאמרי שנוהג בכל טהורים. ואמר רב גידל אמר רב מחלוקת בישראל אבל בבן נח מוזהר על הטמאים בטהורים ובל אבר וחתיכת בשר המדולדלין שאין רוב בשר קיים נקרא אבר וכשר מן החי כתלוש כולו ' כדתנן בחולין בבהמה המקשה (ע"ו א') נשבר העצם אם רוב בשר קיים שחיטתו מטהרתו ואם לאו אין שחיטתו מטהרתו. ואמר רב (ע"ו ב') למעלה (מן הארכובה) אם רוב בשר קיים זה וזה מותר ואם לאו זה וזה אסור, אלמא בשאין רוב בשר קיים כתלוש חשבינן ליה. ואמר עולא אמר ר"י עור הרי הוא כבשר הלכך נתלש העצם והבשר והעור מבחוץ קיים מותר. ואם אין העור קיים ובאנו להתירו מטעם בשר צריך לעיין ולראות שיהא הבשר בריא. דהא איבעיא לן בבהמה המקשה (ע"ז א') נתמסמס מהו, ונשאר בתיקו ואמרינן הבי דמי נתמסמס, כל שהרופא גוררו ומעמידו על בשר חי. ומי שאינו בקי במוני וכיו"ב צריך להחמיר על עצמו כי ספק איסור תורה הוא. וכל דבר הבא מן החי כגון שתן או מי חלב דלא איקרי חלב מיתסר משום לא תאכל הנפש עם הבשר. ולמעלה פרשתי בלאו דלא תאכל בשר בחלב (סי' ס"ג) ובלאו דשרץ העוף (סי' ס"ט) ולפנים אפרשנו בעמוד שביעי בלאו דלא תבשל גדי בשר בחלב (סי' שי"ב):

מצוה פב

סימן פב (קעח)

מעשר חוץ לחומה. הזהיר הכתוב במשנה תורה בפ' ראה אנכי שלא יאכלו מעשר חוץ

לחומה. דכתיב לא תוכל לאכל בשעריך מעשר דגנך תירשך ויצהריך. וכתיב כי אם לפני ה' אלהיך תאכלנו במקום אשר יבחר ה' אלהיך. ובמעשר שני ובמעשר עני שהוא בשנה השלישית וששית לשמיטה. במעשר עני כתיב ואכלו בשעריך ושבעו בפ' כי תבא אלמא לא בעי מקום. ובמעשר ראשון כתיב בפ' ויקח קרח ואכלתם אותו בבל מקום ותניא בספרי ואכלתם אותו בכל מקום אפי' בקבר שהיה בדין אם למדנו לתרומה שאינה נאכלת שלא במקום טהור אף מעשר ראשון לא יהא נאכל אלא במקום טהרה, ת"ל ואכלתם אותו בכל מקום, בכל מקום ואפילו בקבר מכאן שבמעשר ראשון דבר הכתוב ור"ש דריש מהאי קרא בספרי ומייתי לה במכות פ"א (י"ז א') אזהרה לאוכל בכורים קודם קריאת שם ואוכל תודה ושלמים לפני זריקת דמים. וגר אוכל בכור, חטאת ואשם חוץ לקלעים. וכהן אוכל עולה לעולם. ויען דרבנן פליגי עליה דר"ש לא הזכרתיה. ותניא בספרי לפני ה' אלהיך תאכלנו זו שילה. במקום אשר יבחר ה' אלהיך זו ירושלים.

מצוה פג

סימן פג

בכורות חוץ לחומה דכתיב בההוא קרא לא תוכל לאכול בשעריך מעשר דגנך תירשך ויצהריך ובכורות בקרך וצאנך בשעריך פי' כי אם בירושלים שאינה שערים מיוחדים לך אלא (של) כל ישראל דירושלים לא נתחלקה לשבטים:

מצוה פד

סימן פד (קסז)

בכורים חוץ לחומה, דכתיב בההוא קרא ותרומת ידך ואמרינן במכות באלו הן הלוקין (י"ז א') ובקדושין פ"א ובסוטה ותרומת ידך אלו הבכורים:

מצוה פה

סימן פה (שצו)

תודה ושלמים חוץ לחומה. דכתיב תו באותו קרא ונדבתיך אלו תודה ושלמים, במכות באלו הן הלוקין (י"ז א'):

מצוה פו

סימן פו (קכט)

צרופי אסורין שלא לאכול דכתיב בפ' ראה אנכי לא תאכל כל תועבה. ואמרינן בע"ז פ'

אחרון (ס"ו א) אמר ר"י משום ר' מאיר מנין לכל איסורין שבתורה שמצטרפין זה עם זה, ת"ל לא תאכל כל תועבה כל מה שתעבתי לך הרי הוא בכל תאכל, אעפ"י שלמעלה (סי' פ') למדנו בק"ו מאיסורי נזיר הוצרך בכאן ללמוד שאפילו במקום ביטול ברוב כגון שרבה איסור על חברו מצטרף לכזית:

מצוה פז

סימן פז (**קפב**)

מעשר שני שלא לאכל באנינות. הזהיר הכתוב בפ' (תבא) לא אכלתי באוני ממנו. והיכן הוזכר מעשר שני שם, דכתיב בערתי הקדש מן הבית וגם נתתיו ללוי זו תרומה ותרומת מעשר, לגר ליתום ולאלמנה זה מעשר עני ולקט שכחה ופאת וסמיך ליה לא אכלתי באוני ממנו. ומאחר שכולם כאן מנלן דאמעשר שני לחוד קאי, דכתיב "לא אכלתי" בעל המעשר הוא דקאמר הכי. ואין לנו בכולם שהאכילה תלויה בו אלא מעשר שני שהרי כולם יוצאים מתחת ידו ללוי או לכהן או לעני. הלכך יש לנו לומר דאמעשר שני לבד קאי. לאו זה דלא אכלתי מצאתי בבה"ג ואינו נראה לי, דהא לא בערתי ממנו בטמא אינו לאו דאמרינן עליו בהערל ביבמות (ע"ג ב') היכן הוזהר עליו טומאת הגוף בהדיא כתיב ביה טומאת עצמו איני יודע בו וכו':

מצוה פח

סימן פח (**שצד**)

שלא לאכל קרשים באנינות. אמרינן ביבמות פ' הערל (יבמות ע"ד א') א"ר יצחק מנין לערל שאסור במעשר שני נאמר "ממנו" בפסח ונאמר "ממנו" במעשר, מה "ממנו" האמור בפסח ערל אסור בו אף "ממנו" האמור במעשר ערל אסור בו. ומינה מה ממנו האמור במעשר אונן אסור בו אף ממנו האמור בפסח אונן אסור בו. ומזה למדנו גם לאו לערל במעשר והוא מחשבון הלאוין ושאר קדשים החמורים ילפינן מפסח הקל מק"ו וכלהו קדשים ילפינן ממעשר הקל מק"ו, כדאמרינן ביבמות בהערל ובזבחים פ' טבול יום (זבחים ק"א א'):

מצוה פט

סימן פט (**קפא**)

מעשר שני שלא לאבלו בין בטומאת הגוף בין בטומאת עצמו. אמרינן ביבמות בהערל

(ע"ג ב') לענין מעשר שני היכן היזהר על אכילה איני יודע טומאת הגוף בהדיה כתיב בפרשה אמור אל הכהנים נפש אשר תגע בו וטמאה עד הערב ולא יאכל מן הקדשים ומעשר שני איקרי קדש. כדאמרינן לעיל בערתי הקדש מן הבית זה מעשר שני וכתיב כל מעשר הארץ מזרע הארץ קדש לה'. וטומאת עצמו מנין, ת"ל לא תוכל לאכול בשעריך מעשר דגנך תירשך ויצהרך ולהלן הוא אומר בשעריך תאכלנו הטמא והטהור יחדיו. ותנא דבי ר' ישמעאל אפי' טמא וטהור אוכלים בקערה אחת ואינם חוששים דהיינו טומאת עצמו וקאמר רחמנא ההוא דאמר לך בשער הכא לא תאכל למדנו דלא בערתי לא הוא הדין לא אכלתי באוני באשר פרשתי למעלה בסמוך (סי' פ"ז):

מצוה צ

וו הרביעי.

חייבי עשה ח'.

אכילת פסח, אכילת מצה, שלש סעודות, שלא לאכל בי"ד, אכילת מרורים, אכילת קדשים קלים בכורים ובכורות ומעשר בהמה, אכילת מעשר שני, אכילת קדשי קדשים, אכילת שירי מנחה, תרומה טמאה:

סימן צ (**תח**)

צוה הקב"ה בפרשת בא אל פרעה ואכלו את הבשר בלילה הזה צלי אש וגו' ותניא בשלהי פסחים (ק"כ ב') ובברכות פ"א (ט' א') ואכלו את הבשר בלילה הזה צלי אש ומצות על מרורים יאכלוהו. [ותניא] ר"א בן עזריה אומר נאמר כאן בלילה הזה ונאמר להלן ועברתי בארץ מצרים בלילה הזה מה להלן עד חצות אף כאן עד חצות. ר' עקיבא אומר הרי הוא אומר בחפזון עד שעת חפזון ומצה איתקיש לפסח דכתיב ואכלו את הבשר בלילה הזה צלי אש ומצות. הלכך יש לחוש לדברי ר"א שלא לאכול מצה אחר חצות, דסתם לן תנא דמתניתין כוותיה הפסח אינו נאכל אלא עד חצות באי זה מקומן (נ"ו ב') ואמרינן (נ"ז ב') מאן תנא ואמר רבא ר' אליעזר בן עזריה היא ואמר רבא (פסחים ק"כ ב') אכל מצה אחר חצות לדברי ר"א בן עזריה לא יצא ידי חובתו:

מצוה צא

סימן צא (קח)

אכילת מצה. צוה הב"ה בפ' בא אל פרעה בארבעה עשר לחדש בערב תאכלו מצות. ותניא במכילתא בערב תאכלו מצות הכתוב קבעו חובה ולעיל פסקינן כר"א בן עזריה

לענין פסח עד חצות. ואמרינן בשלהי פסהים (ק"כ ב') אמר רבא: אכל מצה אחר חצות לר' אליעזר בן עזריה לא יצא ידי חובתו, דהא איתקש ליה לפסח כדפרשינן לעיל. ותנן בכל שעה (ל"ה א') אלו דברים שאדם יוצא ידי חובתו בפסח בחטים בשעורים בכוסמין ובשבולת שועל ושיפון. וטעמא מפרש בגמרא, דתנא דבי ר' ישמעאל וכן תנא דבי ר"א בן יעקב לא תאכל עליו חמץ שבעת ימים תאכל עליו מצות דברים הבאים לידי חמוץ אדם יוצא ידי חובתו בפסח יצאו שאר מינים שאינם באים לידי חמוץ אלא לידי סרחון. וצריך שתהא שמורה לשם מצה משעת טחינה דכתיב ושמרתם את המצות בעינן שימור לשם מצה (מ' א') ובשלהי ערבי פסחים (ק"כ א') אמר רבא מצה בזמן הזה דאורייתא מרור דרבנן. ואע"ג דפליג רב אחא בר יעקב ואמר אחד זה ואחד זה דאורייתא כרבא קימ"ל דתניא התם כוותיה. וקימ"ל כרב יוסף דאמר רב יוסף אמר רב יהודא אמר שמואל אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן פי' אפיקו מיני. וצריך לאכול מצה בהסיבה (ק"ח א') ונשים חייבות באכילת מצה, ואעפ"י שהיא מצות עשה שהזמן גרמא, דאמרינן בפסחים באלו עוברין (מ"ג ב') אמר ר' אליעזר נשים חייבות באכילת מצה דבר תורה שנאמר לא תאכל עליו חמץ שבעת ימים תאכל עליו מצות, כל שישנו בבל תאכל עליו חמץ ישנו בקום אכול מצה והני נשי הואיל ואיתנהו בבל תאכל חמץ איתנהו בקום אכול מצה. תניא בתוספתא (פ"ג) י"ד שחל להיות בשבת מבערין את הכל מלפני השבת ואופה לו מצה מערב שבת תרומה טהורה:

מצוה צב

סימן צב

שלש סעודות. צוה יוצרנו בפ' ויהי בשלח. שיאכלו בני ישראל ג' סעודות בשבת דכתיב אכלוהו היום. ותניא בתוספתא בשבת פ' כל כתבי הקדש (קי"ז ב') כמה סעודות חייב אדם לאכול בשבת ג' ר' חדקא אומר (ארבע) ואמר ר' יוחנן ושניהם מקרא אחד דרשו, אכלוהו היום כי שבת היום היום לא תמצאוהו בשדה רבנן סברי בהדי דאורתא ור' חדקא סבר לבר מדאורתא וקימ"ל כרבנן. בכל מילי לא נפיק ידי חובתיה בסעודתא דשבתא כי אם בנהמא דבעינן מידי דמחייב עליה ברכת המזון. דאמרינן בברכות פ' ג' שאכלו (מ"ט ב') טעה ולא הזכיר של ר"ח בברכת המזון אין מחזירין אותו שבת ויו"ט בברכת המזון מחזירין אותו, מ"ט ר"ח אי בעי אכיל ואי בעי לא אכיל שבת ויו"ט דלא סגי ליה דלא אכיל' פי' מידי דמחייב עליה ברכת המזון. וטעמא דההוא קרא דמפקינן מיניה ג' סעודות אלחם קאי דכתיב הוא הלחם אשר נתן ה' לכם לאכלה. וברכת המזון לחם

כתיב דכתיב ארץ אשר לא במסכנות תאכל בה לחם וכתיב ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלהיך:

מצוה צג

סימן צג (**תח**)

שלא לאכול פסח בי"ד. דכתיב ואכלו את הבשר בלילה הזה. ותניא בשלהי פסחים (ק"כ ב') יכול יהא נאכל כקדשים ביום ת"ל ואכלו את הכשר כלילה הזה בלילה הוא נאכל ואינו נאכל ביום ואע"ג דר' עקיבא הוא דקאמר הכי ור' אליעזר כן עזריא פליג עליה ומיבעי ליה בלילה לגזירה שוה מודה ליה ר' אלעזר שאינו נאכל ביום, דכתיב בלילה תרתי משמע ליה מקרא ולאו הבא מכלל עשה עשה:

מצוה צד

סימן צד (**קט**)

אכילת מרורים. צוה יוצרנו בזמן שבית המקדש קיים דאיכא פסח שיאכל פסח על מרורים, דכתיב על מצות ומרורים יאכלוהו, בזמן דאיכא פסח איכא מרור בזמן דליכא פסח ליכא מרור. תנן בכל שעה (ל"ט א') אלו דברים שאדם יוצא בהן ידי חובתו בפסח. בחזרת בעולשין בתמכה בחרחבינה ומרור יוצאין בהן בין לחין בין יבשין. אבל לא שלוקין ולא מבושלין ויוצאין בקלח שלהן ומצטרפין לכזית. ואמרינן התם א"ל רב רחומי לאביי וממאי דהאי מרור ירקא ואימא מרירתא דכופיא. אמר ליה כמצה מה מצה גדולי קרקע אף מרור גדולי קרקע אי מה מצה נקחת בכסף מעשר אף מרור נמי, אי מזה מצה מינין הרבה אף מרור נמי מינין הרבה:

יש לשאול היכי קאמר ואימא תרי, הא תניא בכל לשון רבים דמשמע טובא ויש לדבר סוף דכל משמע טובא היינו טעמא דאמרינן מנין שאפילו ק' ת"ל עדים, במכות פ"א במשנה (ה' ב') והיינו טעמא דאמרינן לענין זבה ימים שנים ולא אמרינן מאה דאין לדבר סוף ולא בא הכתוב לסתום אלא לפרש הכא נמי נימא מרורים ק'. ואיכא למימר כיון דמרורין אינם שקולים שיש מרור יותר מחבר, מוקמינן בתרי מרורים יותר וכיון דמרבינן מה מצה מינין הרבה כולי' האי כי מיני מצה לא אשכחנא מרים יותר מן האחרים:

תולדות למרור. שלא בזמן פסח, כדאמר רבא בשלהי פסחים (ק"כ א') מצה בזמן הזה דאורייתא מרוו דרבנן. ואע"ג דפליג עליה רב אחא בר יעקב ואומר זה וזה דרבנן, כרבא

קיימא לן דתניא התם כוותיה. וצריך שיאכל מן המרור כזית דאכילה כתיב ביה ואכילה בכזית:

מצוה צה

סימן צה (שצה)

אכילת קדשים קלים בכורים ובכורות ומעשר בהמה. צוה הקב"ה שיאכלום ישראל בירושלים דכתיב בפ' ראה אנכי והבאתם שמה עולותיכם וזבחיכם ואת מעשרותיכם ואת תרומת ידכם ונדריכם ונדבותיכם ובכורות בקרכם וצאנכם ואכלתם שם לפני ה' אלהיכם:

מצוה צו

סימן צו

אכילת מעשר (שני) מהאי קרא גופיה נפקא דכתיב ואת מעשרותיכם וכתיב קרא אחרינא ואכלת שם לפני ה' אלהיך מעשר דגנך תירשך ויצהרך ובכורות בקרך וצאנך :

מצוה צז

סימן צז

אכילת קדשי קדשים. דכתיב בפרשת ראה אנכי רק קדשיך אשר יהיו לך ונדריך תשא ובאת אל המקום אשר יבחר ה', וסמיך ליה ודם זבחיך ישפך על מזבח ה' אלהיך והבשר תאכל מוקמינן להאי קרא בקדשים קלים ובחטאת ובאשם ובבל קדשים הבאים בנדר ונדבה ואינו מוצא כי אם בכור ומעשר. וכתיב תו בפ' ואתה תצוה ואבלו אותם אשר כופר בהם, ותניא (פסחים נ"ט ב') מכאן שהכהנים אוכלים ובעלים מתכפרים:

מצוה צח

סימן צח (שסז)

לאכול שירי מנחה. כתוב בפ' צו את אהרן והנותרת מן המנחה יאכלו [אותה] אהרן ובניו וגו' וכתיב בפ' ויהי ביום השמיני קחו את המנחה הנותרת מאשי ה' ואכלוה מצות אצל המזבח:

מצוה צט

סימן צט (קעז)

תרומה טמאה שלא לאכול דאמרינן ביבמות בהערל (ע"ג ב') ואוכלן בטומאת עצמן לוקה מה שאין כן בתרומה מילקי הוא דלא לקי הא איסורא איכא מנלן אמר קרא בשעריך תאכלנו הטמא והטהור יחדו, יאבלנו לזה ולא לאחר ולאו הבא מכלל עשה עשה:

יש להרבות בחשבון שהכנסתי שנים בכלל אחד, חשבון אסורי אכילות בין כולם נ"א וסימן וזכר לדבר אל תאכלו ממנו נא, נ"א בגמטריא הכי הוי:

מצוה ק

עמוד השלישי

איסורי הנאה ט"ו,

ע"ז, תקרובותיה, ומשמשיה, חמץ, הקדש, שער נזיר, פטר חמור, בשר בחלב, חולין שנשחטו בעזרה, ערלה, וכלאי הכרם, שור הנסקל, עגלה ערופה, מת, צפרי מצורע:

תשעה מהן שנינו בקדושין פ' האיש מקדש (קידושין נ"ו ב') דתנן המקדש את האשה בערלה ובכלאי הכרם בשור הנסקל ועגלה ערופה בצפורי מצורע בשער נזיר בפטר חמור בבשר בחלב בחולין שנשחטו בעזרה אינה מקודשת, לפי שכולן איסורי הנאה נינהו ואין בהן שוה פרוטה. ותנן בע"ז באין מעמידין אלו דברים של גוים אסורים ואיסורן איסור הנאה יין נסך וע"ז:

סימן ק (סח)

עבודה זרה. דכתיב בפ' עקב פסילי אלהיהם תשרפון באש ולא תחמד כסף וזהב [אשר] עליהם. וסמך ליה ולא תביא תועבה אל ביתך והיית חרם כמוהו. וחרם אסור הנאה הוא דכתיב בעיר הנדחת החרם אותה ואת כל אשר בה וכתיב ואת כל שללה הקבוץ אל תוך רחובה ושרפת באש ולא ידבק בידך מאומה מן החרם. וע"ז נקראת כל דבר שעשאו אלוה גוי או ישראל:

תנן בע"ז פ' ר' ישמעאל (עבודה זרה נ"א ב') ע"ז של נכרי אסורה מיד ושל ישראל עד שתיעבד והתם מפרש טעמא דתרווייהו, וכר' עקיבא קימל"ן דסתם לן תנא כוותיה ואמרינן ביבמות בהחולץ (מ"ב ב') מחלוקת בברייתא וסתם במתניתין הלכה בסתם. ודבר שעבדו גוי או ישראל או קבלו עליו באלוה מאהבת אדם או מיראתו שלא היה בלב המקבל כונת אלהות אלא מאהבת המלך או מיראתו עשה כן, אם נעשית ע"ז בכך,

נחלקו אביי ורבא בסנהדרין פ' ד' מיתות (סנהדרין ס"א ב') דאתמר העובד ע"ז מאהבה או מיראה, פי' עובד ע"ז כדרכה ולא עבדה לשם אלהות ואותה ע"ז לא עבדוה עובדיה מעולם אלא מאהבה ומיראה, אביי אמר חייב לא תשתחוה להם ולא תעבדם קרינן ביה ורבא אמר פטור דמאחר שלא עבדוה עובדיה אלא מאהבה ומיראה לא קרינא ביה לא תשתחוה לאלהיהם, שאינה נקראת ע"ז להתחייב עובדה אלא שנעשית מתחלה ע"ז לשם אלהות. פי' בקוצר. העובד ע"ז שלא נעשית ע"ז שלא מאהבה ומיראה, אביי אמר חייב ורבא אמר פטור וקימ"ל אביי ורבא הלכה כרבא בר מיע"ל קג"ם. וכאשר אמר רבא שאינה נקראת ע"ז לחייב עובדה כך אינה ע"ז לענין אסור (הנאה):

רבותי פרשו העובד ע"ז מאהבה ומיראה, שזה שעבדה. לא עבדה לשם אלהות אלא מיראת המלך, אעפ"י שנעבדה מכמה בני אדם לשם אלהות הואיל וזה עכשו שעבדה מיראה עבדה, אביי אמר חייב ורבא אמר פטור. ואי אפשר לפרש כך דתנן (שם ס' ב') הפוער עצמו לפעור אע"ג דמתכון לביזויה והזורק אבן למרקוליס חייב ואע"ג דמיכון למירגמיה. ועוד אמרינן בע"ז יהרג ואל יעבור (ע"ד א') וכך מוכחת סוגיא שהפירוש כמו שפרשתי, דמייתי עלה יכול אפילו נעבד כהמן דמיראה הוה פי' לא עבדו ולא השתחוה אדם בלבו לשם אלהות אלא מיראה:

מצוה קא

סימן קא (סט)

תקרובתה. כל דבר שהקריבו לאליל והתקרובת כעין פנים דזבח כגון דשחט או הרג לפניו בהמה או עוף ואפילו אין עבודתה בכך. ואם עשה מעין עבודתה בדמיון מועט יקרא כעין פנים כגון ע"ז שעובדין אותה במקל ושבר מקל דהוי ליה כעין זריקה משתברת אסור בהנאה. דאמרינן בע"ז פרק ר' ישמעאל (עבודה זרה נ"א א') אמר רבה בר אבוה אמר רב ע"ז שעובדין אותה במקל, שבר מקל בפניה חייב ואינו נאסר וכגון שעובדין אותה בזריקת מקל; אבל אם עובדין אותה בקשקוש מקל אמרינן התם זרק מקל לפניה פטור. ומנל"ן דתקרובת ע"ז מיתסר בהנאה דאמרינן בע"ז פרק אין מעמידין (עבודה זרה כ"ט ב') ויצמד ישראל לבעל פעור ויאכלו זבחי מתים, מה מת אסור בהנאה אף זבה אסור. ומת מנלן אתיא שם שם מעגלה ערופה, כתיב הכא ותמת שם מרים, וכתיב התם וערפו שם את העגלה בנחל מה להלן אסור אף כאן אסור. והתם מנלן. אמרי דבי ר' ינאי כפרה כתיב בה כקדשים וכל שאר תקרובת ממזבח גמרינן ומנלן דלא מיתסר תקרובת אלא בעין פנים דתניא בע"ז פ' ר' ישמעאל (עבודה זרה נ' א') גוי שהביא אבנים

מן המרקוליס וחפה בהן דרבים וסטרטאות מותרות. ומסקינן טעמא משום דבעינן כעין פנים וליכא. ויין שנתנסך לע"ז אע"ג דלא הוי תקרובת דידיה כעין פנים דזבח אסור כשאר תקרובת דהוי כעין פנים דגלי ביה קרא בהדיא אשר חלב זבחמו יאכלו ישתו יין נסיכם, ודרשו בע"ז פ' אין מעמידן מה זבח אסור אף יין אסור. מדאיצטריך למיסר יין נסך למדנו דכעין פנים זבח ממש בעינן. הלכך נרות המובאות לע"ז אעפ"י שהדליקום לע"ז ושעוה המובאה כיוצא בהן לא הוו תקרובת כעין פנים ושרו. וכן ראיתי בפירושי רבותי דכעין פנים דזבח ממש בעינן והנרות מותרות. ואמרינן בע"ז פ' ר"י אמר רב גידל אמר רב אחא בר יוסף (חייא) אמר רב, מנין לתקרובת ע"ז שאינה בטילה עולמית שנאמר ויצמדו לבעל פעור ויאכלו זבחי מתים, מה מת אין לו בטילה עולמית אף תקרובת ע"ז אין לו בטילה עולמית:

מצוה קב

סימן קב (ע)

משמשיה. צוה הקב"ה שלא יהנה אדם ממשמשי ע"ז, דכתיב בפ' ראה אבד תאבדון את כל המקומות אשר עבדו שם הגוים, ותניא בע"ז פ' ר' ישמעאל (עבודה זרה נ"א ב') אבד תאבדון וגו' בכלי שנשתמשו בהן לע"ז הכתוב מדבר. יכול עשאום ולא גמרום גמרום ולא הביאום, הביאום ולא נשתמשו בהם לע"ז יכול יהיו אסורים ת"ל אשר עבדו שם הגוים אסורים ואין אסורים אלא עד שיעבדו בהן, וע"ז ומשמשיה יש להן היתר ע"י ביטול. דתני רב יוסף בפ' ר' ישמעאל (עבודה זרה נ"ב א') מנין לגוי שפוסל אלהי דכתיב פסילי אלהיהם תשרפון באש ושמואל אמר מהכא פסילי אלהיהם תשרפון באש לא תחמוד כסף וזהב [אשר] עליהם ולקחת לך, הא כיצד פסלו לאלוה לא תחמוד פסלו מאלוה ולקחת לך. ותנן (שם ב') המבטל ע"ז בטל משמשיה משמשיה מותרים והיא אסורה. ותנן (נ"ג א') כיצד מבטל קטע ראש אזנה או ראש חוטמה או שפחמה אעפ"י שלא חסרה הרי זו בטלה. מכרה או משכנה ר' אומר בטל וחכמים אומרים לא בטל ואם מכרה על מנת לחבלה אמרינן בפ' ר"י דברי הכל בטל. ונויי ע"ז אסורים כמשמשיה, דתנן בפ' ר"י (עבודה זרה נ"א ב') מצא בראשו מעות כסות וכלים הרי אלו אסורים, וטעמא אמרינן בגמרא אמר רב חמא א"ר אושעיא כתוב אחד אומר ותראו את שקוציהם ואת גילוליהם כסף אשר עליהם וכתוב אחר אומר לא תחמוד כסף וזהב אשר עליהם, דמשמע אשר עליהם אסור הא עמהם שרי, הא כיצד עמהם דומיא דעליהם. מה עליהם של נוי אסור שאינו של נוי מותר, אף עמהן דבר של נוי אסור שאינו של נוי מותר, וגוי

ע"ז מותרים ע"י ביטול דלא חמירי מע"ז ולא אשכחנן איסור בביטול אלא בתקרובת לבד דאיתקיש למת:

ואיתמר בפ' כל הצלמים (עבודה זרה מ"א ב') ע"ז שנשתברה מאליה, ר' יוחנן אמר אסורה ריש לקיש אמר מותרת והלכה כר' יוחנן. ותניא בפ' ר' ישמעאל (עבודה זרה נ"ג א') ר' שמעון בן מנסיה אומר ע"ז של ישראל אינה בטילה עולמית כדאמרינן בפ' כל הצלמים אמרינן גזירה שוה מגבה ליה והדר מבטל ליה דהוי ליה ע"ז דישראל ואינה בטילה עולמית. ואע"ג דהוי גזירה לגזירה. ואמרינן בשבת פ"א (י"א ב') גבי כרמלית דלא גזרינן גזירה לגזירה, הכא גזרינן, דאי לא הא לא קיימא [לן] הא והך דאמרינן בתחלת יו"ט גבי משקין שזבו ופירות הנושרין דגזרינן ביה גזירה לגזירה מטעם דאי לא הא לא קיימא לן הא:

ובתשמישי ע"ז לא אשכחן דגזור רבנן שלא יבטלו בזכה בהן ישראל, ואין ללמוד מע"ז עצמה שיש לומר שלא החמירו לגזור גזירה זאת במשמשיה כמו בע"ז עצמה. למדנו שצריך ישראל להזהר שלא יקח במשכון ולא יהנה במשמשי ע"ז שעבדו בהן ע"ז ונויי ע"ז שנתנאת בהן ע"ז כגון גביעים שקורין ומחתות ומעילים וקרמים המצוירים שפורסים בע"ז לנאותה וקפות שלובשים גלחים ומיוחדות ללבוש לע"ז. ואסור ליכנס לבית ע"ז בחמה מפני החמה ובגשמים מפני הגשמים, כדתנן בפ' כל הצלמים (עבודה זרה מ"ז ב') ג' בתים הם, בית שבנאו מתחלה לע"ז אסור, סיידו וכיידו לע"ז וחידש נוטל מה שחידש. העמיד בתוכה ע"ז וסילקה הרי זה מותר, אלמא כל זמן שלא סילק ע"ז מתוך הבית, הבית אסור. ותנן באשירה בהוויתה ע"ז לא ישב בצלה. וא"ל רב ששת לשמעיה כי מטיית להתם ארהיטינין. הלכך צריך אדם להזהר שלא ישב [אדם] בצל ע"ז ולא יעמוד בצל בית ע"ז להנצל מן החמה:

תולדות לע"ז ולמשמשיה ולתקרובתה. שנזרו עליה טומאה, כדאמרינן בשבת בפ' ר"ע (פ"ג ב') טומאת ע"ז דרבנן ומשמשיה נמי אמרינן בע"ז פ' ר"י (עבודה זרה נ"ב א') כלים פי' משמשי ע"ז לא קא מיבעיא כיון דאיסורן בטילה טומאה נמי בטילה, כי קא מיבעיא לן תקרובת אוכלין, כיון דאיסורה לא בטילה מדרב גידל [נמי לא בטלה] דאמר רב גידל מנין לתקרובת ע"ז שאינה בטילה עולמית, שנאמר (תהילים ק"ו:כ"ח) ויצמדו לבעל פעור ויאכלו זבחי מתים; מה זבחי מתים אין לו בטילה אף תקרובת ע"ז אין לו בטילה טומאתה נמי לא בטילה, או דלמא איסורא דאורייתא לא בטילה טומאה דרבנן בטילה:

יש לשאול דבפסחים שלהי אלו דברים אמרינן דטומאת תקרובת ע"ז לאו דאורייתא, דאמרינן התם (ע"ג א') על (הא) דתנן שחטו ונמצאת טריפה בסתר פטור הא בגלוי

חייב, מה תיקן, תיקן להוציאו מידי נבילה. הא דתנן השוחט בשבת בחוץ לע"ז חייב ג' חטאות, מה תיקן פי' דאלו מידי נבילה לא תיקן דהא תקרובת ע"ז היא ומטמאה מדאורייתא כנבילה:

יש לתרץ מאחר שמטמאה מדרבנן אע"ג דפקעה שחיטה טומאה דאורייתא אין כאן תיקון, אע"ג דיש תיקון לענין דלא שרפינן קדשים ותרומות לא חשיב תיקון דטומאתן לא שכיחא. אי נמי יש לומר דטומאת תקרובת כעין פנים הוי דאורייתא כי ההוא דהשוחט בחוץ לע"ז דפסחים, וההיא דאמרינן לע"ז דרבנן בתקרובת שאינו כעין, וכמאן דאסר תקרובת אינו כעין פנים. ופלוגתא היא בפ' ר' ישמעאל (עבודה זרה נ' ב') דלא איתקיש למת אלא כעין פנים דזבח ואפילו הכי מיתסר תקרובת דאורייתא דאע"ג דטומאה דאסורה מהקישה דמת נפקי לא ילפי אלא לענין איסורה מוקמינן היקש ואפילו אינו כעין פנים, ולענין טומאה כעין פנים מדכתיב זבח דאפושי טומאה לא מפשינן. וכענין הזה פרש(תי) בנבילה הראויה בטעם לפגם וחלקתי בין טומאה לאיסורה לענין סרוחה מעיקרא, אע"ג דתרווייהו מימעטי מנבילה הראויה לנר למעלה בהלכות נזיר בלאו דמשרת ענבים (סי' ע"ט):

והא דאמרינן בהעור והרוטב (קכ"ט א') אמר אביי טומאת תקרובת ע"ז לאו דאורייתא, דאי דאורייתא מצינו אוכלים שמטמאין טומאה ואמרינן כששימש מעשה עץ שימש, פי' לעולם דאורייתא ההוא דמוקמינן בתקרובת כעין פנים, אי נמי הכי קאמר מהכא לא תפשוט, שיש לדחות ולומר מעשה עץ שימש. וישים אדם דרכיו שכר מצוה שאין לו שיעור להפסידה שאינו אלא לפי שעה ויפרוש מלהנות ממשמשי ע"ז וטוב לו:

מצוה קג

סימן קג (קז)

חמץ. אמרינן בפסחים פ' כל שעה (פסחים כ"א ב') אמר חזקיה, מנין לחמץ בפסח שאסור בהנאה שנאמר לא תאכל חמץ, לא יהא לך בו היתר אכילה. אמר ר' אבוהי אמר ר' אלעזר כל מקום שנאמר לא תאכלו לא תאכל אחד איסור אכילה ואחד איסור הנאה במשמע עד שיפרוט לך הכתוב כדרך שפרט לך בנבילה אכילה ומכירה:

ואי קשיא דבפסחים כסוי הדם ממעטינן עוף טמא מכיסוי הדם, מדכתיב חיה או עוף אשר יאכל דהאי לאו בר אכילה הוא ולא קשיא דיאכל אכילה והנאה משמע, וכיון דאינו ראוי לאכילה אע"ג דבהנאה שרי נפיק ליה מיאכל דתרווייהו בעינן הלכך ממעטינן עוף טמא:

ועוד יש לשאול דהא (ד)קא ממעטינן התם עוף טמא מיאכל לר' שמעון קאמרינן (ו)בשלהי העור והרוטב ובבכורות פ"א (ט' ב') דריש ר' שמעין מכל האוכל אשר יאכל, דכל אוכל שאתה יכול להאכילו לאחרים הם ה"נ ממעט להן מיאכל:

יש לתרץ דשאני לענין טומאה דבשם אוכל תלה רחמנא והראוי לאכילת גוים אעפ"י שאינו ראוי לישראל נקרא אוכל דדבר איסור נקרא אוכל בכמה מקומות בתורה, דכתיב וזה אשר לא תאכלו מהם הנשר וגו' וכתיב נבילה וטריפה לא יאכל, וכתיב כל שרץ העוף ההולך על ארבע לא יאכלו. הלכך אוכל גוי דין הוא שיקרא אוכל לענין טומאה, אבל יאכל דכתיב גבי כסוי הדם אינו מדבר אלא בישראל דגרים לאו בני מצות נינהו כסוי הדם, הלכך יאכל למעוטי דבר שאינו ראוי לישראל, כגון עוף טמא וטריפה אתא דבי"ג מדות התורה נדרשת, וזו אחת מהן דבר למד מענינו זה ענינו באוכל בשר וזה ענינו אף באוכל בשר:

מצוה קד

סימן קד (שפו)

הקדש. כתוב בפ' ויקרא נפש בי תמעל. מעל וחטאה בשגגה מקדשי ה'. ותניא בת"כ ומייתינן לה במעילה בפ' הנהנה (י"ח ב') נאמר כאן וחטאה ונאמר להלן בתרומה ולא תשאו עליו חטא, מה להלן פגם ונהנה אף כאן פגם ונהנה. ותניא אין לי אלא אוכל ונהנה, אכילתו ואכילת חברו, הנאתו והנאת חברו מנין שמצטרפין זה עם זה. פי' שבשניהם יש שוה פרוטה תלמוד לומר תמעל מעל שאין הנאה חשובה פחות משוה פרוטה. ותניא קדשים קדשים המיוחדים לשם, מנין לרבות קדשי בדק הבית למעילה ת"ל קדשי ה' ריבה. אין לי אלא שהקדיש דברים הראוים למזבח הראוים לבדק הבית למזבח למזבח לבדק שאינם ראוים זה לזה כגון ציר דגים וחגבים מנין ת"ל קדשי ה' ריבה. וכשם שאסור ליהנות מן ההקדש כך אסור ליהנות מבתי כנסיות ובתי מדרשות שנתייחדו לתפלה לדרשה שגם זה הקדש. כדתניא במגלה פ' אחרון בתי כנסיות אין נוהגין (בהן) קלות ראש אין אוכלין בהן ואין שותין בהן ואין ישנים בהן אין ניאותין בהן ואין מטיילין בהן ואין נכנסין בהן בחמה מפני החמה ובגשמים מפני הגשמים. אבל קורין בהן ושונין בהן ומספידין בהן הספד של רבים. כללא דמילתא. אין נהנין בהן אלא לדבר מצוה. (מגילה כ"ו ב') רבינא הוה ליה תלא דבי כנשתא בארעיה, בעי למזרעא. אתא לקמיה דרב אשי (א"ל מהו) למיזרעיה, א"ל זיל זבנא משבעה טובי העיר במעמד אנשי העיר וזרעה. ואמר רבא האי בי כנשתא חלופא וזיבונא שרי אוגורי ומשכוני אסיר, מ"ט בקדושתיה קיימי

וקא מישתמשי ביה, בקדושה. לבני נמי חלופינהו וזבונינהו שרי אוזפינהו אסור. הלכך צריך אדם שלא יהנה מאבני ב"ה בלא דמים ולא מעציו ולא מעפרו. הלכך אסור ליהנות מעפר חומות ביהכנ"ס לחפות דרכים וסטרטאות דכל דבר הקדש בקדושתיה קיימי אם לא נתחלל על ידי מעות או שאר מטלטלים או על ידי מעילה ששינה או נהנה ממנו שהוא בר מעילה באותו ענין שנתחייב עליו קרבן מעילה אדם שהוא בר מעילה שאז יצא מקדושתו, כדאמרינן (מעילה י"ט ב') אין מועל אחר מועל אלא בהמה וכלי שרת בלבד. והכי אמרינן בפסחים פ' כל שעה (פסחים כ"ז ב') פת שאפאו בעצי הקדש הפת אסורה ואפילו לרבנן דשרו בערלה משום חומר הקדש דאפילו באלף לא בטל. ומקשינן הלא מעל המסיק ויצא לחולין ומוקמינן באותו ענין דלית ביה מעילה והתנן כל הנשרפין אפרן [נר' לי] מותר חוץ מעצי אשירה ואפר הקדש לעולם אסור. ומוקמינן שנפלה דליקה מאיליה. והוא הדין דמצי לאוקמיה כגון ששרפן גוי דלאו בר מעילה הוא, מ"מ שנינו אפר הקדש אסור הלכך אם לקח גוי טיט או עפר מחומת בית הכנסת וחפה בהן דרכים או סרטאות שלא יהגה ישראל מהו אלא ע"י הלול, ואפילו שוה מנה יכול לחללו על שוה פרוטה לכתחלה כדי שלא יבא לידי מכשול. ותניא תשמישי קדושה נגנזין תשמישי מצוד, נזרקין, ואלו הן תשמישי קדושה דלוסקומי ס"ת ומזוזות ותיק של ס"ת ונרתק של תפילין ורצועותיהן.

תניא (ע"ז י"ג א') אין מקדישין ואין מעריכין ואין מחרימין בזמן הזה ואם הקדיש והעריך והחרים בהמה תעקר פירות כסות וכלים ירקבו ומותר להנות מהן ע"י חלול והדמים ישליך לים המלח כדאמרינן בערכין בפ' המקדיש שדהו בשעה שאין היובל נוהג (כ"ט א') ההוא גברא דאחרמינהו לניכסי בפומבדיתא אתא לקמיה דרב יהודא א"ל זיל שקיל ד' זוזי ואחיל עלייהו ושדי לנהרא ולישתרו לך, אלמא קסבר סתם חרמים לבדק הבית. כמאן כשמואל, דאמר שמואל הקדש שוה מנה שחללו על שוה פרוטה מחולל אימר דאמר שמואל שחיללו בדיעבד לכתחלה מי אמר הני מילי בזמן שבית המקדש קיים ומשום פסידא דהקדש אבל בזמן הזה אפילו לכתחלה. אי הכי אפילו פרוטה נמי לפרסומי מילתא. הלכך הא דתני ירקבו היכא דלא חילל :

ורבותי פירשו לי הא דתניא ירקבו במטלטלין שאיפשר לאבדם והא דשרי רב יהודא בחלול הקדש בקרקעות שאי אפשר לאבדם ואתו בהן לידי תקלה: אבל הקדיש מטלטלים ועבר על דתניא אין מקדישין קנסינן ליה לאבדם. ונראה דבריהם מדברי:

מצוה קה

סימן קה (שכג)

שער נזיר. בקדושין בהאיש מקדש (נ"ו ב') קדשה בשער נזיר אינה מקודשת מנלן אמר קרא קדוש יהיה גדל פרע שער ראשו גידולו יהיה קדוש (נ"ז ב'):

מצוה קו

סימן קו (שנד)

פטר חמור. תנן בקדושין בהאיש מקדש (נ"ו ב') המקדש בפטר חמור אינה מקודשת. ותנן בבכורות פ"א (יג א') לא רצה לפדותו עורפו בקופיץ מאחוריו וקוברו. תניא פטר המור אסור בהנאה ר' שמעון מתיר. ומוקמינן פלוגתייהו בקדושין (נ"ז ב') ובבכורות (י' ב') במחיים אבל לאחר עריפה דברי הכל אסור. דתניא וערפתו, נאמר כאן עריפה ונאמר להלן עריפה, פי' בעגלה ערופה או בחטאת העוף, מה להלן אסור אף כאן אסור. ומוקמי' בבכורות אפילו אליבא דר' שמעון דשרי:

מצוה קז

סימן קז (קנ)

בשר בחלב. תנן בקדושין (נ"ו ב') המקדש בבשר בחלב אינה מקודשת. ותנן בחולין פ' כל הבשר (חולין קי"ג א') בשר בהמה טהורה בחלב בהמה טהורה אסור לבשלן ואסור בהנאה. ואמרינן בקדושין (נ"ז ב') מנלן דתני דבי ר' ישמעאל לא תבשל גדי בחלב אמו ג' פעמים, אחד לאיסור אכילה ואחד לאיסור בישול ואחד לאיסור הנאה. ואינו אסור בהנאה אלא המבושל בחלב, כאשר פירשתי הטעם למעלה באיסור אכילה (סי' ס"ג):

מצוה קח

סימן קח (שצ"א)

חולין שנשחטו בעזרה. תנן בקדושין (נ"ו ב') המקדש בחולין שנשחטו בעזרה אינה מקודשת, ואמר (נ"ז ב') מנה"מ אמר ר' יוחנן משום ר"מ דאמרה תורה שחוט שלי בשלי ושלך בשלך, מה שלי בשלך אסור אף שלך בשלי אסור :

מצוה קט

סימן קט (**קפה**)

ערלה. תנן בקדושין (נ"ו ב') המקדש בערלה אינה מקודשת ואמר מנא ה"מ דתניא ערלים לא יאכל, מנין שלא יהנה ממנו ולא יצבע בו ולא ידליק בו את הנר אע"פ שאינו גוף הפרי בעין, ת"ל ערלתם ערלתו ערלים לרבות את כולם. בפסחים בפ' כל שעה (פסחים כ"ב ב') מפורש אמאי לא נפקא לן מלא יאכל דמשמע איסור אכילה ואיסור הנאה, כדאמרינן בלא יאכל חמץ:

מצוה קי

סימן קי (**קנה**)

כלאי הכרם. תנן בקדושין (נ"ו ב') המקדש בכלאי הכרם אינה מקודשת ואמרינן מנלן אמר חזקיה אמר קרא לא תזרע כרמך כלאים פן תקדש פן תוקד אש. ושיעור הכרם להאסר וכיצד יאסר, פירשתי למעלה בעמוד שני באיסור אכילת כלאי הכרם (סי' ע"ו):

מצוה קיא

סימן קיא (**קמב**)

שור הנסקל. תנן בקדושין (נ"ו ב') המקדש בשור הנסקל אינה מקודשת ואמרינן מנלן (דתניא) ממשמע שנאמר סקל יסקל השור איני יודע שהוא נבילה ואסורה באכילה, א"כ מה ת"ל ולא יאכל את בשרו מגיד לך הכתוב שאם שחטו לאחר שנגמר דינו שאסורה באכילה בהנאה מנין ת"ל ובעל השור נקי. מה משמע כאדם שאומר לחברו יצא פלוני נקי מנכסיו ואין לו בהן הנאה של כלום:

יש לשאול על דקאמר איני יודע שהיא נבילה ואימא לבן פקוע שאינו טעון שחיטה איצטריך קרא ויש לתרץ דההיא ברייתא ר' מאיר. תדע דמקשי עלה בב"ק (מ"א א') ואימא לא יאכל דקם ליה מסקל ואסירא בהנאה כדר' אבוהו דאמר ר"א בל מקום שנאמר לא יאכל לא תאכלו אחד אסור אכילה ואחד איסור הנאה משמע ר' אבהו כר' מאיר למילתיה בפסחים בפ' כל שעה (פסחים כ"א ב') דלית ליה דנתינה נבילה לגר או מכור לנכרי לדברים ככתבן הוא דאתא. הלכך לר' מאיר ליכא למימר דאיצטריך קרא לבן פקוע (ד)טעון שחיטה לר' מאיר, דתנן בבהמה המקשה (ע"ד א') השוחט את הבהמה ומצא בה בן ט' חי טעון שחיטה דברי ר' מאיר, וחכמים אומרים שחיטת אמו מטהרתו:

מצוה קיב

סימן קיב (**רנ**)

עגלה ערופה. תנן בקדושין (נ"ו כ') המקדש בעגלה ערופה אינה מקודשת. ואמרינן (נ"ז א') מנלן. אמרי דבי ר' ינאי כפרה כתיב בה בקדשים, דכתיב ונכפר להם הדם:

ואין לומר מאחר דאיתקיש לקדשים יהיה לה דין קדשים לתפיסת דמים ולמעילה דלהכי אפקיה קרא ולגזירה שוה להקיש בלשון כפרה ללמד לקדשים שנתכפרו בהן הוקש, דהיינו לאחר זריקת דמים דאין להן פדיון ואין להן מעילה:

יש לשאול אמאי לא נפקי לן מאיסור הנאה מעדיפה עריפה מחטאת העוף, כדאמרינן לעיל גבי פטר חמור, דהא בסוטה פ' אחרון (מ"ו ב') גמרינן גזירה שוה בעגלה ערופה עריפה עריפה מחטאת העוף:

מצוה קיג

סימן קיג (**שו**).

מת. אסר הכתוב מת ישראל בהנאה, כדאמרינן בע"ז באין מעמידין (כ"ט ב') מת גופא מנלן דאסיר דילפינן שם שם מעגלה ערופה; כתיב הבא ותמת שם מרים ותקבר שם וכתיב התם וערפו שם את העגלה, ועגלה גופא מגלן דאסירא בהנאה, כפרה כתיב בה בקדשים, ובשם שהמת אסור כך קברו ותכריכין אסורין. דתניא בסנהדרין פ' נגמר הדין (סנהדרין מ"ח א') קבר שבנאו לשם חי מותר בהנאה הוסיף לו אבן אחד לשם מת אסור בהנאה, ותניא היו אביו ואמו זורקין בו כלים מצור. על אחרים להצילם. אמר רשב"ג (מ"ח ב') בד"א שלא נגעו במטה, אבל נגעו במטה אסורין ותרגמה עולא במטה הנקברת עמו דמיחלפי בתכריכי המת. ואיתמר (מ"ז ב') האורג בגד למת, אביי אמר אסור הזמנה מילתא היא, ורבא אמר מותר הזמנה לאו מילתא היא, ומסקינן (מ"ח ב') הלכתא כרבא:

מצוה קיד

סימן קיד (**שז**).

צפרי מצורע. תנן בקדושין (נ"ו ב') המקדש בצפורי מצורע אינה מקודשת. ואמרינן (נ"ז א') מנלן, דתנא דבי ר"י נאמר מכשיר ומכפר בפנים ונאמר מכשיר ומכפר בחוץ מה מכשיר ומכפר האמור בפנים עשה בו מכשיר כמכפר אף מכשיר האמור בחוץ עשה בו מכשיר כמכפר. צפורי מצורע דמיתסרי דוקא שחוטה דכתיב ושחט את הצפור האחת, אבל משולחת שריא, דלא אמרה תורה שלח לתקלה, ואע"ג דכל דפריש מרובא פריש,

ונמצא שאין כאן תקלה, מ"מ אין שחוטה ומשולחת להתיר משולחת מאחר שיכול הדבר לבא לידי תקלה. ואיסור והיתר מוקמינן בדבר הנראה יותר וזאת מדה בתורה. ותניא כל צפור טהורה תאכלו לרבות המשולחת, אשר לא תאכלו לרבות את השחוטה ואיתמר נמי צפורי מצורע מאימתי הן אסורין ר' יוחנן אמר משעת שחיטה ר"ל אמר משעת לקיחה. הרי אלו חמש עשרה איסורין שאין בהן שכר והנאה לעולם. ויש מהן תופשין דמיהן ע"ז והקדש, ע"ז אינה ניתרת בהתפסת דמיה. והקדש יצא לחולין בהתפסת דמיו ובתשעה השנוין בקדושין שנינו מכרן וקדש בדמיהן מקודשת, וע"ז בידי גרים אמרינן בע"ז פ' אחרון (ס"ד א') דאינה תופסת דמיה, אבל עשה צלם למכור לעובדיו שמתחלתו עשאו לע"ז אותם דמים אסורים, כדאמרינן בע"ז באין מעמידין (ל"ג א') דלמא ע"ז זבין ודמי ע"ז איכא בהדיה. ובפ"א (י"ב א') אמרינן ולא חשו חכמים לדמי ע"ז ביד (גוי) הא אי ידעי אסירי אחרי(ם) שמתחלה עשאה לכך ומכרה לעובדה דמדרבנן אסירי. אלו ט"ו אסורין וסימן לדבר: ושכר האדם לא נהיה ה"י בגימטריא הכי הוו:

מצוה קטו

עמוד הרביעי

איסורי ממון שאדם לוקח מחברו או מעכב במקום שחייבתו תורה ליתן ויש בו הראשון חייבי לאוין כ"ו ,

לא תחמוד, לא ימשול למוכרה, שאר כסות ועונה, לא תתן כספך ואכלך, לא תכלה, ולא תלקט, לא תלקט פרט, לא תעולל, עומר לא תקח, לא תגנובו, לא תעשוק, לא תגזול, לא תלין שכירות, לא תונה, שוחד לא תקח, לא תסיג גבול, שבויה לא תמכור, אל כלייך לא תתן, לא תעבוט בביתו, בעבוטו לא תשכב, שכיר לא תעשוק, לא תבא עליו השמש, אלמנה לא תחבול, רחיים לא תעבוט, זיתך לא תפאר, לא תשלחנו ריקם.

סימן קטו (**רנד**)

לא תחמוד. כתב הב"ה בדברות הראשונות והאחרונות לא תחמוד בית רעך וגו' ולא תחמוד כל אשר לרעך, חומד נקרא שחומד דבר חברו ולוקחו בעל כרחו ונותן דמים או בעקיפין בא עליו שלא כדין, אבל חומד במחשבה בלא מעשה אינו עובר בלא תחמוד, דתניא במכילתא, יכול אפילו החומד בדברים ת"ל לא תחמוד כסף וזהב [אשר] עליהם ולקחת לך, מה להלן עד שעושה מעשה אף כאן עד שעושה מעשה והיינו חמסן דאמרינן בב"ק (ס"ב א') חמסן יהיב דמי שאונס חבירו ונותן לו דמים על חפץ ועל אונס כזה מקשינן בב"ק פ"א (ה' ב') הא קא עבר בלא תחמוד ומתרץ לא תחמוד לאינשי בלא דמי

משמע להו ואינו כי אם בדמים אלמא חומד ולוקח בעל כרחו של חברו ונותן דמים נקרא חומד, ועליו נאמר לא תחמוד וכתיב לא תתאוה פי' אחד לאלו ב' לאוין ושנה הכתוב עליו לעבור עליו בב' לאוין:

מצוה קטז

סימן קטז (רפה)

לא ימשול למכרה. צוה הב"ה כפ' ואלה המשפטים [ואם] (אשר) לא יעדה והפדה לעם נכרי לא ימשול למכרה בבגדו בה. פי' המקרא ואם לא יעדה הקונה אותה לא ימשול עוד למוכרה בבגדו בה ואם ימכרנה אינה מכורה ועובר. בפי' "בבגדו בה" נחלקו בה רבותינו בקדושין פ"א (י"ח ב') דתניא בבגדו כיון שפירש טליתו (עליה) שוב אינו רשאי זה למוכרה דברי ר"א ר' עקיבא אומר בבגדו בה כיון שבגד - פי' שמכרה - שוב אינו רשאי למוכרה. ר' שמעון אית ליה תרוייהו לישנא בין שבגד בה בין שפירש טליתו עליה שוב אינו רשאי למוכרה. מפרש התם באם יש אם למקרא ויש אם למטרת פליגי. וראינו גירסות התלמוד ושיטת התנאים חלוקות בדין יש אם למקרא ולמסרת, יש מקומות שדורש מקרא ומסרת דברי הכל כמו שכתב עבד וקרינן עובד (ב"מ ל' א') כתיב יתן וקרינן יותן (כ"ב ב') הא כיצד עובד דומיא דעבד לא תחונם לא תחנם לא תחונם (ע"ז כ' א'), ר' עקיבא בסנהדרין פ"א (ד' א') בבכורות פ' כל פסולי המוקדשים (בכורות ל"ד א') סבר יש אם למקרא ובפסחים פרק כל שעה (פסחים ל"ו א') יש אם למקרא ולמסרת גבי לחם עני ועוני. ר' שמעון בקדושין פ"א (י"ח ב') דריש מקרא ומסרת גבי בבגדו בה בסנהדרין פ"א (ד' א') גבי בסכת בסכת בסוכות דריש יש אם למקרא. והא לא קשיא שיש לומר במקום שאין מכחישין מקרא ומסרת זה כמו בבגדו בה שיכול לדרש שניהן דורש שניהן ובמקום שאין יכול לדרש שניהן שמכחישין זה את זה דורש יש אם למקרא. ויש מקומות שדורשין אם למסרת לדברי הכל, כמו בע"ז פ"א (ח' א') דאמרינן מקרן כתיב ולא מקשינן הניחא למ"ד יש אם למסרת שפיר אלא וכו'.

ועוד יש לתמוה במקום שנשתנה מקרא ממסורת, למאן דאמר יש אם למקרא שינוי מסורת למה. ולמ"ד יש אם למסרת שינוי מקרא למה. למה לא נקרא כדינו אחרי שלא ניתן לדרוש כלום בשינוי. ולפי סברתי שאפרש, נתרצו כל הקושיות חלוקת התנאים וחלוקת התלמוד. נ"ל שכל החולקים במקרא למסורת בדייקנות לשון הקדש חולקין, ואפרש אחד מהן והמותר ממנו ילמדו: בסכת בסכת בסוכות, רבנן סברי יש אם למסורת סוברין הדייקות דין הברת או להיות בו מה שחסר ווי"ו לדרש. וא"ת אחרי שעקרו

בחסרון וי"ו אינו חוששים למקרא לדורשו כלום למה לא יקרא ע"ד האמת בסכת למה יקרא לשון רבים, אומרים לך אין לך קריאת לשון רבים שיבוש דאסוכות דעלמא כמה שנים קאי ולא אחדא סוכה ולחשבון דפנות. ור' שמעון סבר יש אם למקרא שאין דרך המקרא לכתוב לשון רבים משום סכות דעלמא, הלכך לדרשה אתא לחשבון דפנות קרינא בלשון רבים. וא"ת למה לא נכתב בוי"ו על דרך האמת בלשון רבים אחרי שחסרות הוי"ו אינו כדרש לכלום, אמר לך ר"ש דרך האמת גם להיות הבָּרת אות בלא וי"ו ומצינו דרך שניהן להיות בוי"ו ובלא וי"ו: ראֵבן כֻּלם כָּלה כלו, ובוי"ו: חור, אשיר, אסור. ורבנן סוברים בכ"מ שיש חסרון וי"ו לדרשה אתא הלכך יש לנו לדרש חסרון וי"ו ומקרא מתרץ מסוכות דעלמא ובעובד ועבד ויותן ויתן דין הדייקות בלשון העברי להיות בו וי"ו הלכך חסרון וי"ו לדרשה. ואם באנו לדרש חסרון וי"ו ויש אם למסרת ולא למקרא למה לא יקרא ע"ד האמת עבד, הלכך מה שנקרא עובד לדרשה צריך לדרש שניהם. ויש לנו להשוות סברת דייקות לשון העברי אחרי סברת מה שאינו יכול לתת טעם לשנוי, ואם מחסר מקרא אם מסרת סובר שיש לתת טעם לאותו שאינו דורש למה נשתנה ולא לדרשא, ובכל מקום שהלומד יפרש סברת הדייקות אתר סברת התנא ובמקום שמקשה התלמוד מזה לזה, כמו בבכורות פסולי ובסנהדרין פ"א יודע בעל התלמוד שדייקות שניהם שוה ואין להפר' להפריד בסברת בחסרון אות או ביתרונו. אבל אנו שאין אנו בקיאין כמו בעלי התלמוד אין לנו להשוות ולהקשות מזה לזה. ואם בא חכם לומר בקי אני ונבון לא כיון לדברי על זאת, שכמה חכמים שמשתי ולא ראיתים שוים לדעת אחד, כל אחד בודה לפי דעתו וגם בודה היום כך ולמחר כך, וקושיות וחלוקות לשון העברי בהברות בחסרות ויתרות אף כשהם מפעל אחד וגזרה אחת שניהם יוכיחו לאומר בקי אני צריך לפרש כי רבו מארבה בלא מספר, הלכך בל אדם יבלום פיו מלומר חכמתי להשוותם, ומתוך כך ירצה להקשות מתנא לתנא דידיה אדידיה כאשר הקשה התלמוד. ולפי סברא זאת שפרשתי, אין להקשות ולתמוה על התלמוד מדעתינו:

מצוה קיז

סימן קיז (**קצא**)

שאר כסות ועונה. גזר היוצר בפ' ואלה המשפטים: הנושא אשה חייב ליתן (לה) שאר כסות ועונה, דכתיב אם אחרת יקח (לו) שארה כסותה ועונתה לא יגרע.

בפירוש המקרא נחלקו רבותינו בכתובות בפ' נערה שנתפתתה (כתובות מ"ז ב') דתניא שארה אלו מזונות וכה"א אשר אכלו שאר עמי וגו' כסותה כמשמעה, עונתה זו עונה

האמורה בתורה וכה"א אם תענה את בנותי וגו', ר' אליעזר אומר שארה זו עונה וכה"א איש איש אל שאר בשרו לא תקרבו כסותה כמשמעה עונתה אלו מזונות וכה"א ויענך וירעיבך וגו'. ר' אליעזר בן יעקב אומר כסותה ועונתה לפי עונתה תן כסותה שלא יתן לה חדשים בימות החמה שחקים בימות הגשמים לפי שארה תן כסותה שלא יתן של ילדה לזקנה ושל זקנה לילדה ולר' אליעזר בן יעקב מזונות ועונה דרבנן. תנא רב יוסף שארה זו קרוב בשר, שלא ינהוג בה מנהג פרסיים שמשמשין מטותיהם בלבושיהם מסייע ליה לרב הונא, דאמר האומר אי אפשי אלא אני בבגדי והיא בבגדה יוציא ויתן כתובה. ושעור העונה והמזונות והכסות מפורש בפ' אע"פ (ס"א ב') דתנן עונה האמורה בתורה הטיילים בכל יום הפועלים (ב') בשבת החמרים א' לשבת הגמלים א' לכל (ל') יום הספנים א' לג' חדשים דברי ר"א. והטעם, מאחר שעונה סתומה כתובה בתורה, יש לפרשה לפי הנראה לכל לפי האומנות ינהג עצמו, שלדעת כן נשאת לו. מזון וכסות, דתנן (כתובות ס"ד ב') המשרה את אשתו ע"י שליש לא יפחות לה מקביים חטים או מד' קבים שעורים. אמר ר' יוסי לא פסק (לה) שעורים אלא ר' ישמעאל שהיה סמוך לאדום נותן לה חצי קב קטנית וחצי לוג שטן וקב גרוגרות או מנה דבילה ואם אין לו פוסק לעומתם פירות ממקום אחר ונותן לה מטה ומפץ ואם אין לו מפץ מחצלת, ונותן לה כפה לראשה וחגור למתניה ומנעלים ממועד למועד וכלים של נ' זוז משנה לשנה, ואינו נותן לה אלא שהקים בימות הגשמים ולא חדשים בימות החמה אבל נותן לה חדשים בימות הגשמים בלאותיהם בימות החמה ושחקים שלה בד"א בעניי ישראל אבל במכובד הכל לפי כבודו, פי' אך לפי כבודו, שאם כבודו יותר מכבודה בתריה דידיה אזלינן ואם כבודה יותר על כבודו יפרנס אותה לפי כבודה שהיתה רגילה, דתניא עולה עמו ואינה יורדת עמו ואף לאחר מיתה, דקיי"ל הלכה כר"י בפ' נערה שנתפתתה (כתובות מ"ח א') ואסמכוה רבנן אקרא בפ' [נערה] (אע"פ) בכתובות (ס"א א') והיא בעולת בעל בעלייתו של בעל. ר' אליעזר אומר כי היא היתה אם כל חי לחיים ניתנה. ואמר אביי חמשין זוזי פשיטי (ס"ה ב') פי' מעות שיש מעה כסף דינר. (ד)תניא מותר מזונות לבעל מותר בלאות לאשה ואמרינן לאשה למה לה אמר רבא שמתכסה בהן בימי נידותה כדי שלא תתגנה על בעלה הכא תתגנה ותתגנה ותנן (ס"ד ב') אם היתה מניקה מוסיפין לה על מזונותיה.

מצוה קיח

סימן קיח (ערב)

לאו דריבית. הזהיר יוצרנו שלא ילוה ישראל לחברו ברבית דכתיב (בפרשת) בהר סיני

את כספך לא תתן לו בנשך ובמרבית לא תתן אכלך, אע"ג דגר תושב כתוב בההוא ענינא, דכתיב כי ימוך אחיך ומטה ידו עמך והחזקת בו גר ותושב וחי [אחיך] עמך אל תקח וגו' רבית דידיה שרי כדתנן באיזהו נשך (ע' ב') מקבלין צאן ברזל מן שבעה העממים ולוים מחן ומלוים בריבית ובן בגר תושב. וטעמא מפרש רב נחמן התם (ע"א א') דלא כתיב מאתם אלא מאתו דמשמע מישראל לבדו ולא מז' עממין. ותנן (ס' ב') איזהו נשך ואיזהו תרבית המלוה סלע בה' דינרים או סאתים חטים בשלש אסור מפני שהוא נושך. ואמר רבא אי אתה מוצא נשך בלא תרבית ותרבית בלא נשך ולמה חלקן הכתוב לעבור עליו בשני לאוין, אע"ג דכסף ואוכל כתוב בקרא לאו דוקא. וה"ה לכל דבר דאסירי בתרבית, כדתנן נשך ותרבית (ס"א א') מנין לרבות כל דבר. ת"ל נשך בל דבר אשר ישך ובתו"כ מנין לרבות אוכלי בהמה ת"ל נשך אוכל. וכאשר הזהיר למלוה כך הזהיר ללוה שלא יתן רבית דכתיב בפרשת כי תצא למלחמה לא תשיך לאחיך נשך כסף נשך אוכל, וכתיב לנכרי תשיך ולאחיך לא תשיך ומדלא כתיב תשוך בל' מפעל וכתיב בל' תפעיל השיך למדנו שללוה נמי הזהיר שלא יתן רבית למלוה. פי' לא תשיך לא תגרום לו שיקח רבית. ותנן (ע"ה ב') אלו עוברים בלא תעשה המלוה והלוה והערב והעדים וחכמים אומרים אף הסופר. ואמר אביי מלוה עובר בכולם, פי' בכל האמורים במשנה דתנן עובר על את כספך לא תתן לו בנשך ועל אל תקח מאתו נשך ותרבית ועל לא תהיה לו כנושה ועל לא תשימון עליו נשך ועל לפני עור לא תתן מכשול. לוה עובר על לא תשיך לאחיך ולאחיך לא תשיך ולפני עור לא תתן מכשול, וערב ועדים אינם עוברים אלא משום לא תשימון עליו נשך בלבד פי' מלאוין האמורים ברבית אינו עובר אלא בלא תשימון מי' בלפני עור עובר. ואלאו דלא תשימון עליו נשך אינו עובר אלא א"כ בא לבסוף לידי גבוי אבל אם לא יגבה סופו אע"פ שהתנה לתת לו רבית לא עבר בלא תשימון דקיי"ל משנת ר' אליעזר בן יעקב קב ונקי ומייתינן לה לפסק הלכה ומקשינן מינה הלכתה אהלכתה גבי פנוי הבא על הפנויה (יבמות ס"א א') הלכך כוותיה קיימא (לן).

ותניא בתחלת איזה נשך (ס"ב א') ר' נחמיה ור"א בן יעקב פוטרים את המלוה והערב והעדים מפני שיש בהם קום עשה ומסקינן פי' אפי' למ"ד רבית קצוצה אינה יוצאה בדיינים יש בהן קום עשה למיקרע שטרא ולא יגבה וסופו לא יעבור על לא תשימון. ופוטרין דקאמר (י) ר' נחמיה ור' אליעזר בן יעקב מלאו דלא תשימון קאמרי. ואע"ג דפליגי רבנן עלייהו ואמרי דשומא מילתא היא וקעברי עליה משעת שומא קודם גבייה כר"א בן יעקב קיי"ל דמשנתו קב ונקי.

תנן (ע"ה ב') ר' שמעון אומר יש רבית דברים דע שבא איש פלוני ממקום פלוני. תניא ר' שמעון בן יוחאי אומר: מנין לנושה בחברו מנה ואינו רגיל להקדים לו שלום שאסור להקדים לו שלום ת"ל נשך כל דבר אשר ישך אפי' דבור אסור.

ותולדות הרבית אכתוב מהם שתים עשרה והם יורו וילמדו על מותרם.

ראשונה דתנן באיזהו נשך (ע"ב ב') אין פוסקין על הפירות עד שיצא השער יצא השער פוסקין אע"פ שאין לזה יש לזה. וכי פסקינן על השער דוקא בשער גדול דקביע כיון שמעות בידו יכול לקנות כלא ספקוהו כמו שיש בידו אבל על שער קטן דלא קביע אסור דאמר ר' אסי אמר ר' יוחנן אין פוסקים על שער שבשוק ומסקינן דלא אמר ר' יוחנן אלא בשוק של עיירות דלא קביע תרעייהו. ויש מפרשים דלית הלכתא כר' יוחנן מדאמר ר' ינאי (ס"ג א') עושין אמנה בין כפירות בין בדמים. פי' נותן לו מעות על פירות שיש לו בבית ואפי' יוקירו מותר ליתן לו בשעת היוקר מאחר שהיו בידו בשעת קבלת מעות כדתנן יצא השער פוסקין וכ"ש הבא שבידו וכשם שמותר לו ליתן לו הפירות אם הוקרו כך מותר לתת לו דמי הפירות בשעת היוקר דמה לי הן מה לי דמיהן, כי היכי דשרו הן דמיהן נמי שרו ואמר רבא השתא דאמר רבי ינאי מה לי הן מה לי דמיהן אמרינן מה לי דמיהן מה לי הן וכו' ופוסקין על שער שבשוק אע"פ שאין לו ומפרש רבא לאפוקי מדר' יוחנן אתא דאמר אין פוסקין על שער שבשוק דשער גדול ודקדק רבא מתוך דברי ר' ינאי דאפי' בשער קטן שרי דאי בשער גדול מאי אתא לאשמעינן מתניתין היא יצא השער פוסקין ומאחר שמדברי ר' ינאי דקדק כוותיה קיי"ל דמסקינן (ס"ה ב') הלכתא כר' ינאי ונראין לי דבריהם. ורבה ורב יוסף דאמרי תרווייהו (ס"ו ב') מאי טעמא אמור רבא פוסקין על שער שבשוק אע"פ שאין לו דאמר לוקח שקילא טיבותך ושדיא אחיזרא מאי אהנית לי. כיון דהוו לי זוזי זביננא בזולא וכשם שפוסקין על שער שבשוק כך לווין סאה בסאה על שער שבשוק דמסקינן כר' אליעזר דאמר (ע"ב ב') לוין וכן פי' רב יהודאי גאון על ימעד שבשוק לווין סאה בסאה. וטעמא כיון דיצא השער חשבינן ליה בשיש לו והוה ליה, כדתנן (ע"ה א') אבל אומר לו הלויני עד שיבא בני או עד שאמצא את המפתח. ורש"י פי' לפי דברי רבא דמסיק השתא דאמר ר' ינאי מה לי הן ומה לי דמיהן פוסקין על שער שבשוק אע"פ ואע"ת משנתנו יצא השער פוסקין איכא למאן דאמר לקמן פוסקין על שער שבשוק ומוקי למתניתין באכלבאי וארבי והלכה כר' יוחנן, כפי פירש"י.

שניה אין מעמידין מלוה על גבי פירות באין לו אפי' יצא השער, דתנן ר' הושעיה אומר הרי שהיה נושא בחברו מנה והלך ועמד על גורנו ואמר תן לי מעותי שאני לוקח בהן חיטי א"ל חיטין יש לי שאני נותן לך צא ועשם כשער של עכשיו יש לו מותר אין לו

אסור. מדקתני כשער של עכשיו אלמא ביצא השער מיירי ואפי' הכי קתני אין לו אסור וקיי"ל כר' הושעיה דהא רבא אוקי לסתם מתניתין כוותיה.
שלישית דתנן (ס"ה א') מרבין על השבר ואין מרבין על המכר. כיצד השכיר לו חצרו ואמר לו אם מעכשיו אתה נותן לך הרי הוא לך באלף זוז, ואם לגורן בי"ב מנה אסור. וטעמא מפרש בגמרא דשכירות אינה משתלמת אלא לבסוף אבל במכר כיון דזבין בעי למישקל זוזי מעכשיו והלכך אגר נטר לי' הוא ואסור. בשער רב האי בשער השבועות פ' נשבעין פי' שבועות היסת על הקרקעות.
רביעית דתנן (ס"ד ב') המלוה את חברו לא ידור בחצרו חנם. ולא ישכור הימנו בפחות מפני שהוא רבית. ' פי' לי רבינו התם, דוקא המלוה את חברו ולא על חצרו שהמלוה יכול להשכיר חצרו לכל מי שירצה ואם ישכיר לזה מחזי כרבית אבל הלוהו על חצרו שהלוה אינו יכול להשכיר חצרו כי אם על ידי המלוה מותר להשכיר לו בפחות שהרי כל מה שנותן לו המלוה ריוח הוא לו שאם לא יתן המלוה לאחר לא ישכיר [מן] הלוה שהרי ממושכנת[א] ביד המלוה והיינו נכייתא דאמרינן (ס"ז ב') רבינא אכל בנכייתא. ושאר רבותי פירשו דלא מישתרו נכייתא אלא בשדה וכרם שריוח והנאה שלהם בספק עומדים שפעמים הכל נשרף אבל חצר דהנאה דידה ודאי איתא שהרי ככל יום הוא נהנה אסירא נכייתא דידה ולהכי תנן ולא ישכור הימינו בפחות ונראין דברי רבנן להתיר נכייתא בחצר הממושכנת ביד המלוה ולאסור נכייתא בשדה וכרם שאינם ממושכנים ביד המלוה:
חמישית דתנן (ס"ח א') אין מושיבין חנוני למחצית שכר ולא יתן מעות ליקח מהן פירות אלא א"כ נתן לו שכרו כפועל ואין מושיבין תרנגולין למחצה ואין שמין עגלים וסייחים למחצה אלא א"כ נותן לו שכר משלו ממונו. ושכרו כפועל לאו דוקא אלא אפי' דבר מועט דין שלשם שכרו אם יתן לו מותר . דתניא (ס"ח ב') כמה הוא שכרו בין מרובה בין מועט דברי ר' מאיר ר' יהודה אומר אפי' לא טבל עמו אלא בציר ולא אכל עמו אלא גרוגרת זהו שכרו בין לר' מאיר לר' יהודא אין ביניהם אלא לשם שכר, ר' מאיר בעי לשם שכר ור' יהודא לא בעי לשם שכר. ר' שמעון בן יוחאי אומר נותן לו שכרו משלם, וכיון דקיימי ר' מאיר ור' יהודא בחדא שיטתא שלא להצריך שכר שלם הוה ליה ר' שמעון בן יוחאי יחידי במקום רבים ולית הלכתא כוותיה.
ששית דתנן לא יאמר אדם לחברו הלוני כור חטים ואני נותן לך לגורן אבל אומר הלויני עד שיבא בני או עד שאמצא מפתח (ע"ה א') וכבר אמרנו למעלה שלוין על שער שבשוק וכשם שאסרו חכמים ללות סאה בסאה כך אסור ללות כסף בכסף וזהב בזהב וכל דבר

שאין תורת מטבע עליו דכיון דפירא הוי הוה ליה סאה בסאה. כדאמרינן בתחלת הזהב (מ"ד ב') ואף ר' חייא סבר דהבא טבעא הוי דרב אוזיף דינרא מברתיה דר"ח לסוף אייקור דינרא אתא לקמיה דר' חייא א"ל זיל הב לה דינרין (טבין) ותקילין. אי אמרת בשלמא טבעא הוי שפיר אלא אי אמרת פירא הוי ליה סאה בסאה ואסירי. הלכך יזהר אדם שלא ילוה חבירו כסף בכסף ולא זהב בזהב שמא יוקירו ובאים לידי ריבית. וכל מטבע כסף וזהב אם אינה ניתנת בצורתו בהוצאה אין צורתו כלום ופירא הוי, והזהב קונה את הכסף והכסף אינה קונה את הזהב בכסף וזהב טבועים שצורתם וטבעם גורמים להם להנאתן בהוצאה קאמר ומטבע כסף שבמקום הלואתם אין טבען מועיל לו כלל אע"פ שבמקום אחר מועיל לו טבעו אחר מקום הלואה אזלינן והוה ליה פירא.

שביעית תנן (ע"ה א') לא יאמר אדם לחבירו נכש עמי ואעדור עמך עדור עמי ואנכש עמך כל ימי גריד כל ימי רביעה ולא יאמר לו חרוש עמי בגריד ואחרוש עמך ברביעה. שמינית דתנן (ע"ה ב') רבן גמליאל אומר יש ריבית מוקדמת ויש ריבית מאוחרת, כיצד נתן עיניו ללות (הימנו) היה משלח לו ואמר בשביל שילויני זו היא ריבית מוקדמת, לוה הימנו (ו)החזיר לו מעותיו והלוה משלח לו זאת בשביל מעותיו שהיו בטלות אצלו זו היא ריבית מאוחרת, ולא מיתסר ריבית מוקדמת ומאוחרת אלא כשאומר בפירוש בשביל מעותיו אבל בסתמא מותר ודוקא מתנה מועטת דלא מיפרסמא מילתא שבשביל מעותיו נותן לו אפי' בסתמא אסור. תשיעית שליחות לגוי לחומרא, כדתניא בתוספתא ישראל שאמר למי הא לך שכר צא הַלְוֵה מעותי בריבית אסור וגוי שאומר לישראל הא לך שכרך והלוה מעותי בריבית מותר אבל אסור לעשות כן מפני מראית העין, כך מצאתי ברייתא כתובה בתוספתא שלנו.

וקשיא לי הא קיי"ל דאין שליחות לגוי והיכי שרי בגוי שאומר הלוה מעותי. ונראה, שהסופר שיבש, וה"ג ישראל שאמר לגוי הילך שכרך וצא הלוה מעותי לריבית מותר אבל אסור לעשות כן מפני מראית העין וגוי שאמר לישראל הלוה טעותי אסור. למדנו שליחות לגוי לחומרא דקתני אסור מפני מראית העין וגם רי"ג פירש בהלכות ריבית שלו, וז"ל היכא דבעי ישראל למיזף לחבריה ואמר שקול תלינון בגוך ואוזפינהו בריבית מיפרע קוב"ה מיניה, דאמר רבא (ס"א ב') יציאת מצרים דכתיב גבי ריבית למה, אמר הקב"ה אני הוא שהבחנתי במצרים בין טיפה של בכור לטיפה שאינה של בכור ואני הוא שעתיד ליפרע ממי שתולה מעותיו בגוי ומלוה אותם בריבית אלמא יש שליחות לגוי. ראיה זאת מדרב יהודאי גאון מצאתי כתובה ואינו נראה לי ללמוד מדבריו דיש

שליחות לגוי דהא רבא (ד)דריש יציאת מצרים בריבית בעינא לאוקומי באיסור תורה דהא קרא קא דריש ושליחות לגוי מדרבנן הלכך צריכין אנו לפרש דרי"ג בישראל שיש לו מעות ואומר לגוי תלינון בגווך מאח' שאני הולך אליך ולוה אותם ממך וכשישראל [חברו] אומר לך בהילך משכן זה ולך בשליחות לגוי ולוה לי מעות הולך ולוקחם מביתו ואומר שמן הגוי לוקחם זה אסור מדאורייתא.

ופי' ר"ח שיש שליחות לגוי לחומרא אע"ג דכתיב גבי שליחות אתם גם אתם לרבות שלוחכם ומשלוחכם בני ברית ה"מ מדאורייתא אבל מדרבנן יש שליחות לגוי. ורבינו יעקב ז"ל פי' לי שאין שליחות לגוי בין לקולא בין לחומרא. ופי' באיזהו נשך (ע"א ב') דרב פפא דמוקי מתניתין כגון שנשא ונתן ביד אחרישא ואסיפא קאי ואמר כלה מתניתין בגון שנשא ונתן ביד והאי דקתני גוי שנשא מישראל ובקש להחזירם לו ומצאו ישראל אחר ואמר לו תנם לי ואני מעלה לו כדרך שאתה מעלה לו והעמידו אצל ישראל אסור בנשא ונתן ביד אבל אי עביד גוי בשליחות ישראל שרי דאין שליחות לגוי. ואפשי לומר כן כאשר פרשתי מן התוספתא ורוב רבותי שוין בדבר שיש שליחות לגוי לחומרא.

תניא בתוספתא מעותיו של ישראל מופקדים ביד גוי מותר ללוותם בריבית ושל גוי מופקדות ביד ישראל אסור להלותם בריבית זה הכלל כל שבאחריות גוי מותר כל שבאחריות ישראל אסור. ישראל שנעשה אפוטרופוס לגוי או סופר מותר ללוות ממנו בריבית וגוי שנעשה משרת או סופר מותר ללוות ממנו בריבית. למדנו מברייתא זאת ישראל שהלווה מעות מן הגוי והם באחריות הגוי והגוי מקבל הריבית מותר אבל ישראל מקבל הריבית אסור אפי' הלוה בשליחות הנוי מאחר דאין שליחות לגוי אסיר, וישראל שהלוה מן הגוי בריבית אסור לישראל להתערב נגדו, כדאמרינן באיזהו נשך (ע"א ב') ערב למאן אילימא ערב דישראל כיון דדיניה דגוי בתר ערבא אזיל הוא ניהו דשקל מיניה רביתיה. ומזה הטעם אסור לומר לחברו (ישראל) לך בשליחותי ולוה מעות מן הגוי באמנה דידיה דגוי בתר ישראל השליח אזיל אבל אם אמר לו אני שליח של פלוני ולא תאמין לי ולא עלי תסמוך מותר. ואם אמר ישראל לחברו השאל לי משכון ולוה לי מן הגוי בריבית מותר דגוי לאו אישראל סמיך אלא אמשכון סמיך. והערבות מן התורה אף כי כתבתיו בתולדה.

עשירית אין מקבלין צאן ברזל מישראל, פי' שכל אחריות על המקבל. ומטעם זה, אסור להשכיר כל דבר שאין פחות בשימושו כדאמרינן באתה נשך (ע' א') ההוא דודא דבני רב עוקבא דהוה בי מר שמואל תקיל ויהיב תקיל ושקיל ומקשינן אי איגרא לא פחתא ואי פחתא לא איגרא. ומתרצינן דאיכא מוכסא בנחשא דכמה דמיקלי נחשא בצרי דמי,

פי' נשרף הנחשת. שמעינן אי לאו משום דאיכא מוסכא הוה אסיר למדנו שאסור ישראל להשכיר כלי של כסף ושל זהב להשתמש בהן בצונן דליכא פחתא. דתניא (ל' א') המוצא כלי כסף משתמש בהן בצונן אבל לא בחמין מפני שמשחירים. והא דתניא מותר שולחני להשכיר מעותיו להתראות בהן הכי נמי מעות המטלטלות [ו]נשחקות ואיכא חושכא וקילותא. ומעשה דרב חמא נטי דמגר זוזי בפשיטי וכלו זוזי דרב חמא (ס"ט ב') נ"ל בענין הזה שהיה משנירם בלא חושכא והפסד ולהכי כלו זוזי דרב חמא.

עשתי עשרה דתניא (ס"ב ב') יש דברים שהם מותרים ואסורים מפני הערמת ריבית. כיצד אמר לו הלויני מנה א"ל מנה אין לי חטים במנה יש לי שאני נותן לך נתן לו חטים במנה וחזר ולקחן ממנו בב"ד סלעים, מותר ואסור לעשות כן מפני הערמת , המלוה נמי בריבית בהערמת מתנת גוי מלוה בריבית נקרא. וראיתי שוטים הנהיגו ונותנים מעותיהם לעבדיהם ולשפחותיהם במתנה והוא מלוה לישראל. ושטות והדיוטות הוא, כי העבדים והשפחות יודעים שאינם נותנים להם ואינם מתכוונים לקנות לא מעות ולא משכון וגרועה הערמה זאת ממתנת בית חורון שנתבטלה מטעם שרצה המקבל להקדישה ומיחה הנותן, ומטעם הוכחת סעודה שלא נתן אלא בהערמה כ"ש זאת שברור לנו שאם היה הגר רוצה ליתנם לאחר או להקדישם לא היה מניחו והוכחת מעשיהם שאין נותנים אלא כמערימים שמתנתם בטילה יותר ממתנת בית חורון, דתנן בנדרים פ' השותפין (נדרים מ"ח א') מעשה באחד בבית חורון שהיה אביו מודר הנאה ממנו והיה משיא את בנו ואמר לאחד הרי חצר והסעודה נתונים לך במתנה ואינם לפניך אלא כדי שיבא אבא ויאכל. א"ל אם שלי הם הן מוקדשים לשמים א"ל לא נתונים לך ע"מ שתקדישם ואמרו חכמים כל מתנה שאם הקדישה אינה מקודשת אינה מתנה. ומסיקנא, ואפי' אמר והן לפניך אסור כיון דסעודתו מוכחת עליו ובמתנה זו שנותן לעבדו או לשפחתו אפי' לא אמר ואינם לפניך ולא הם לפניך אלא סתם נתן שברור לנו שהגוי אינו מתכוין לקנותם יש לבטלה יותר ממתנת בית חורון. קיי"ל כר' אליעזר דאמר באיזהו נשך (ס"א ב') דריבית קצוצה יוצאה בדיינים כדפסקינן באיזה נשך (ס"ה ב') והלכתא כרב חמא והלכתא כר' אליעזר, אבל אבק ריבית אינו יוצא בדיינין ואפי' משכנתא בלא נכייתא שהוא דרך הלואה כדאמר ליה אביי לרבא (ס"ז א') מאי משכנתא א"ל כיון דלא קנו ליה שרי. והא דאמרינן התם עביר רבינא עובדא וחשב ואפיק פירי דלא כרבה בר רב הונא פי' דאמרינן לעיל מיניה ריבית דרבנן לא הדרת התם פי' הא דאפיק פירי לא מטעם ריבית אפיק אלא מטעם מחילה בטעות שרבינא עונה על מכר שנעשה בטעות ואהדרא רבינא הדרא פירי שלא נתרצה בעל הקרקע שיאכל הלוקח פירות אלא מתוך שהיה סבור

שהקנין קנין קיים היה אוכל מטעם ריבית לא אפיק. ותדע שאם נפרש מטעם ריבית קשיא דרבינא אדרבינא דאפי' משכנתא בלא נכייתא שהוא דרך הלואה וחמור ממכר אמר רבינא בשמעתא קמייתא באיזהו נשך דלא הדר, דאמר התם (ס"ב א') אמר רבינא האי משכנתא בלא נכייתא דבדיניהן מוציאין מלוה למלוה ובדינינו לא מחזרינן ממלוה ללוה. מאחר דקיי"ל ריבית קצוצה יוצאה בדיינים יש תקנה לעוברי עבירת ריבית ע"י חשבון דר' יוחנן וריש לקיש הלכה כר' יוחנן לבד מ'ח'ק'ם' ואמרינן באלו הן הלוקין במכות על הא דתניא כל לא תעשה שיש בה קום עשה שאין לוקין עליו ריש לקיש תני קיימו ולא קיימו ר' יוחנן תני בטלו ולא בטלו פי' ביטל עשה שבו שאינו יכול לקיימו וכיון דמחייב בהשלמת ריבית קרינא ליה התם לא בטלו באלו הן הלוקים (ט"ז א'):

שתים עשרה טרשא במידי דידעי דמי, דתנן (ב"מ ס"ה א') מכר לו שדהו ואמר לו אם מעכשיו אתה נותן לי הרי הוא לך באלף זוז ואם לגורן בשנים עשר מנה אסור וכי היכא דאסרינן בקיץ אסרינן במידי דידעי דמי כגון מכר לו סרבל ודמיו ידועים שאינו שוה כי אם ה' דינרים וא"ל הרי הוא לך בי' דינרים עד שנה או שנתים אע"פ שלא אמר בפירוש אם מעכשיו אתה נותן לי הרי הוא לך בה' ואם לשנתיים בי' כיון דידיע דמיה אסור אכל דלא יריע דמי כגון סרבל (ששוה) ה' לכל אדם ומכרו בו' עד שנה כיון שפעמים היה נמכר בו' לאדם הצריך אע"פ שברור הדבר שאם היה נותן לו מעות מיד היה נותן לו בה' מותר מאחר שלא קצץ ואין דמיו ידועים כ"כ דאמר רב נחמן טרשא שרי וטרשא דרב נחמן פירשו באשר אמרתי. וטרשא דרב פפא דאמר טרשא דידי שרי מטעם דזוזי לא צריכנא שבראי להפסיד ושרי ואפי' במידי דידיע לא קיי"ל כוותיה דאמר רבא (ס"ח א') לית הלכתא כטרשי פפונאי והיינו טרשא דרב פפא מדלא אמר לית הלכתא כטרשא [פפינאי והיינו טרשא] נחמנאי שמעינן טרשא דרב נחמן שרי וקיימא לן כוותיה, וצד אחד בריבית קיי"ל כרבנן דאסרי. דתניא (ס"ג א') הרי שהיה נושה בחברו ועשה לו שדהו מבר בזמן שהמוכר אוכל פירות מותר לוקח אוכל פירות אסור. ר' יהודא אומר אף בזמן שהלוקח אובל פירות מותר והלכה כחכמים. ויש עדיין ריבית מדרבנן צדדים ועניינים ואלו יורו על מותרם.

מצוה קיט

סימן קיט (**קנז**)

לא תכלה. את ה' אלהיך תירא ואותו תעבוד. (אשר) צוה והזהיר להפריש (פיאה) דכתיב בפ' קדושים, ובקצרכם את קציר ארצכם לא תכלה פאת שדך בקוצרך וגו' והזהיר ב'

פעמים לעבור עליו בשני לאוין. דתניא בת"כ בפ' אמור אל הכהנים א"ר ורדימוס ב"ר יוסי למה באמצע התלים פסח ועצרת מכאן רה"ש ויוהכ"פ מכאן והלא כבר נאמר בפ' קדושים תהיו ובקצרכם את קציר וגו' אלא ללמדך שכל מי שמניח לקט שכחה ופיאה ומעשר עני מעלה עליו הכתוב כאלו בנה בית המקדש והקריב קרבנות בתוכו. ופיאה אינה נוהגת בכל דבר אלא כדתנן במס' פיאה כלל אמרו בפיאה כל שהוא אוכל ונשמר וגדולו מן הארץ ולקיטתו כאחד ומכניסו לקיום חייב בפיאה והתבואה והקטנית בכלל (הזה). ובאילן החרובים והאגוזים והשקדים והגפנים והרמונים והזיתים והתמרים חייב בפיאה. מה"מ דתניא בת"כ בפ' קדושים אין לי אלא הקציר מנין אף התלוש ת"ל לקצור מנין אף העוקר ת"ל קצירך אין לי אלא תבואה קטנית מנין ת"ל ארצכם אילנות מנין ת"ל שדך. יכול אף הירק והקשואין והדלועין והאבטיחין והמילופיפונות במשמע ת"ל קציר מה קציר מיוחד שהוא אוכל ונשמר וגידולו מן הארץ ולקיטתו כאחד (ו)מכניסו לקיום יצאו ירקות שאע"פ שלקיטתן כאחד אין מכניסן לקיום. יצאו תאנים אע"פ שמכניסם לקיום אין לקיטתו כאחד התבואה והקטנית בכלל הזה דבכל אלו שדה נקראין, ותניא ובקצרכם, פרט לסטים שקצרוהו כרכמוהו גמלים שכרתו הרוח או בהמה. ובקצרכם פרט שקצרוהו גרים ותניא פאת שדך ולא שדה אחרים. ר' שמעון בן יהודא אומר שדך ולא שותף עם הגוי, שדך לחייב על כל שדה ושדה מכאן אמרו אלו מפסיקין לפיאה הנחל והשלולית דרך היחיד ודרך הרבים שביל הרבים ושביל היחיד הקבוע בימות החמה ובימות הנשמים הבור והניר וזרע אחד הקוצר לשחת מפסיק דברי ר' מאיר וחכמים אומרים לעולם אינו מפסיק אלא א"כ הפסיק אמת המים הקבועים הרי זו מפסקת ר' יהודא אומר אם אינה יכולה ליקצר הרי זו מפסקת כל ההרים אשר במעדר יעדרון אע"פ שאין הבקר יכול לעבור בכליו נותן פיאה לכל. הכל מפסיקין לזרעים ואין הכל מפסיקין לאילן אלא נדר שגבוה עשרה טפחים, והטעם כיון שדרך האילנות להפסיקן ולהרחיקן אינו מפסידים שם שדה אחת בשביל הרחקתן. ובחרובים כל הרואים זה את זה נקראים שדה, פי' שכן דרכן להרחיקן. ותנן אלו דברים שאין להם שיעור הפיאה והבכורים והראיון. בירושלמי הקשה ולחשוב נמי תרומה ומתרץ לה, מפ' בחגיגה פ"א (ז' א') לימד ר' אושעיה בר' פי' המשנה אין שיעור לא למעלה ולא למטה.

שנו חכמים בת"כ ומייתי לה בשבת פ' במה מדליקין (שבת כ"ג א') ובב"ק ר' שמעון אומר מפני ד' דברים אמרה תורה יניח אדם פיאה בסוף שדהו מפני גזל עניים ומפני ביטול עניים ומפני החשד ומשום לא תכלה. ואם זרע שדהו ב' מיני חטים תנן במסכת

פיאה (פ"ב מ"ו) אמר נחום הלבלר הלכה למשה מסיני בזורע שדהו ב' מיני חטים אם עשאן גורן אחת מניח פיאה אחת ב' גורנות ב' פיאות.
תניא בב"ק בהגוזל עצים (צ"ד א') מצות פיאה להפריש מן הקמה לא הפריש מן הקמה מפריש מן העומרים לא הפריש מן העומרים מפריש מן הכרי עד שלא מרחו, מרחו מעשר ונותן לו. ר' ישמעאל אומר מפריש אף מן העיסה למדנו מכאן שהמירוח חייב במעשר. ותנן נמי (מעשרות פ"א מ"ו) התבואה משתמרח.
יש לשאול היאך יתכן לומר שבמירוח יהיה תלוי, דאמר בב"מ פ' השוכר את הפועלים (בבא מציעא פ"ח א') אמר ר' ינאי אין הטבל מתחייב במעשר עד שיראה פני הבית, ר' יוחנן אומר אפי' הצר קובעת במעשר הלכך מירוח השדה אינו חייב. ואם באנו לומר שהכניסן במוץ ואח"כ מרחן האמר ר' אושעיא מעדים אדם על תבואתו ומכניסה במוץ שלה וי"ל דמירוח שדה מחייב מדרבנן הלכך מעשר תחלה. וכל שהוא נקרא שדה דתנן (פיאה פ"ג מ"ו) קרקע כל שהוא חייבת בפיאה.
ותולדה לפאה להוסיף ולהפריש אחד מששים, כדתנן במס' פיאה פ"א אין פוחתין לפיאה מששים אע"פ שאמרנו שאין לפיאה שעור הכל לפי גודל השדה לפי רוב העניים. ופיאה בשדות חוץ לארץ לא גזרו חכמים, לפי שפעמים יותר ממה שמרויחים מפסידין שמתבטלין ממלאכתן פעמים רבות עניים מרובים ונכסין מועטים ואין תקנת עניים בפיאה:

מצוה קכ

סימן קכ (קנח)

לא תלקט. את ה' אלהיך תירא ותעבוד צוה והזהיר על מצות הלקט בפ' קדושים תהיו ובפ' אמור ולקט קצירך לא תלקט והזהיר בב' מקומות לעבור עליו בב' לאוין. ותניא בת"כ בפ' אמור אל הכהנים אמר ר' מרינוס בר' יוסי למה נאמר הלא כתיב בפ' קדושים תהיו שלא קבעו הכתוב במועדות אצל קרבנות לומר (לך) שכל הנותן לקט מעלה עליו הכתוב כאלו בית המקדש קיים והקריב על המזבח קרבן. ולקט אינו נוהג באילן דמארצכם דכתיב בפיאה מרבינן אילן ובלקט לא כתיב אלא קצירך אינו נקרא קציר אלא בתבואה שדרכה ליקצר.
ותנן במסכת פיאה פ"ג איזהו לקט הנושר בשעת קצירה, פי' לא בשעת קיטוף אם הולך בשדהו וקוטף מלילות ונושר מידו אין זה לקט. כדתניא בת"כ בפ' קדושים לקט קצירך ולא לקט קיטוף. לקט קצירך אין לי אלא לקט מחמת הקציר מכאן אמרו היה קוצר קצר

מלא ידו ותלש [קצר] מלא קומצו הכהו קוץ עקצו עקרב ונבעת ונפל מידו לארץ הרי אלו של בעה"ב תוך היד תוך המעגל ונפל לעניים אחר היד אחר המגל הרי זה לבעה"ב. וטעם כל נשירה שהיא דרך האונס אינו לקט שלקט דרך קציר אמרה תורה.
תניא לא תלקט לעני, לא תסייע לעני, להזהיר על שלו. תניא המניח כלכלה תחת הגפן פי' לקבל פרט גפן הרי זה גוזל את עניים וע"ז נאמר לא תסיג גבול עולם. למדנו כמו כן המניח כלכלה תחת הקציר לקבל הלקט עובר בלא תשיג גבול עולם.

מצוה קכא

סימן קכא (קנט)
לא תעולל. את ה' אלהיך תירא, צוה בפ' קדושים תהיו, כרמך לא תעולל. ובפ' כי תצא למלחמה כי תבצר כרמך לא תעולל אחריך, עוללות נקראים אשכולות קטנים כדכתיב אם בוצרים באו לך הלא ישאירו עוללות וכתיב ועולל יעוללו כגפן (שארית ישראל) אלמא הקטנים הם עוללות. וכמה יהיו הקטנים פירשו הכמים במס' פיאה פ"ז איזהו עוללות כל שאין לו לא כתף ולא נטף, פי' כתף עולל עליון (לו) על כתפו נטף עולל תחתון לו שהוא נוטף עליו. ותנן בפיאה פ"ז כרם שכולו עוללות ר' אליעזר אומר לבעה"ב לעני אמר ר' אליעזר כי תבצור לא תעולל אם אין בציר מנין עוללות א"ל ר"ע כרמך לא תעולל אפי' כולו עוללות, א"ב למה נאמר כי תבצור לא תעולל אין לעניים בעוללות קודם הבציר. כרם רבעי (בית) שמאי אומרים יש לו פרט ויש לו עוללות ועניים פודים לעצמם וב"ה אומרים (כולו לגת) טעמא דתרוייהו מפרש בקדושין בהאיש מקדש (נ"ד ב').

מצוה קכב

סימן קכב (קס)
פרט לא תלקט. תירא את ה' אלהיך ותקיים אשר צוה בפ' קדושים תהיו ופרט כרמך לא תלקט ותנן בפיאה פ"ז, איזהו פרט הנושר בשעת הבצירה וטעמא דכתיב ופרט כרמך בשעה שדרכו עשיר והיינו בשעת הבצירה, מכאן אמרו היה בוצר עקץ את האשכול והוסבך בעלים ונפל לארץ ונפרט לארץ הרי אלו של בעה"ב ועל הפרט ועוללות ולקט ופיאה שנינו שהספק לעניים. ועל ארבעתם כתיב בקדושים תהיו לעני ולגר תעזוב אותם אני ה' אלהיכם. טעם שהספק לעניים, מפרש בחולין בסוף הזרוע והלחיים (חולין קל"ד א') אמר ריש לקיש עני ורש הצדיקו צדק משלך ותן לו ומקשינן עלה התם מדתנן גר שנתגייר והיתה לו פרה ושחטה קודם שנתגייר פטור לאחר שנתגייר חייב ספק פטור

שהמוציא מחברו עליו הראיה אלמא ספיקא לקולא. ומתרצינן התם טעמא דפרה בחזקת פטורה קיימא קמה בחזקת חיובא קיימא.

יש לשאול תיפנק דפרה לעשירים קיימי לעניים וכתיב עני ורש הצדיקו, אבל עשיר לא כתיב צדק משלך ותן לו, ובמקום דליכא עניים כדאמרינן התם בהזרוע והלחיים והקיבה (קל"ד ב') לוי זרע בבשור פי' מקום לא הוו עניים למשקל אתא לקמיה דרב פפא א"ל לעני ולגר תעזוב אותם ולא לעורבים ולא לעטלפים, אבל תרומה ומתנות דכתיב בהו נתינה אמרינן התם אע"ג דליכא כהן דשקיל, תרומה שוכר מביאה במקום בהן ומעלה בדמים ואוכלם. ונראה לי חלת כהן שהיא אחר האור כדי שלא תשתכח תורת חלה כדאמרי' בבכורות פרק עד כמה (בכורות כ"ז א') אי ליכא כהן לא החמירו להוליכה במקום כהן בחוץ לארץ מאחר דאיכא תרתי לטיבותא חוץ לארץ וכבר הפריש חלת האור דאפילו בארץ מפטרי מידי טבל בחלת האור.

תניא בת"כ לעני ולגר תעזוב אותם אני ה' אלהיכם, לעני יכול לעני מאחרים, פי' לגוים, ת"ל ולגר, אי לגר יכול אפילו לגר תושב ת"ל ללוי, פי' במקום אחר כתיב ולוי במקום אחד ובא הלוי והגר והיתום והאלמנה וגו' הקיש גר ללוי מה לויים בני ברית וגו', אי ללוי ולגר יבול בין חסרים בין שאינם חסרים. פי' בין עניים בין עשירים ת"ל לעני מה עני מחוסר ובן ברית אף כל מחוסר ובן ברית. וכמה שעור עוניו כדתנן במס' פיאה פ"ח מי שיש לו מאתים זוז לא יטול לקט שכחה ופיאה ומעשר עני היו לו מאתים זוז חסר דינר אפילו נותנים לו אלף כאחת הרי זה יטול. היו ממושכנים בכתובת אשתו ולבעל חובו הרי זה יטול אץ מחייבין אותו למכור את ביתו וכלי תשמישיו. מי שיש לו חמשים זוז והוא נושא ונותן בהם הרי זה לא יטול. ולשעור זה לא מצאנו מקרא אבל חכמים כוונו הדברים לפי הנראה.

תנן במס' פיאה פ"ה. בעה"ב שהיה עובר ממקום למקום יטול לקט שכחה ופיאה מעשר עני וכשיחזיר לביתו יחזיר דברי ר"א וחכמים אומרים עני היה באותו שעה.

תניא בת"כ תעזוב הנח לפניהם והם יעשו כל מה שירצו ואם יבזבז אפילו צ"ט אומרים לחלק ואחד אומר לבזבז לזה שומעים שאומר כהלכה יכול אפילו בדלת ובדקל פירות שהורכבו התבואה והגפן על הדקל ת"ל אותם מיעט. ומה ראית בדלת ובדקל לחלק ושאר כל הפירות לבזבז אחר שריבה הכתוב ומיעט ת"ל קציר מה קציר מיוחד שהקטן מושל בו כגדול יצאו הדלית והדקל שאין הקטן מושל בו כגדול. פי' לפיכך צריך לחלק להם שאלמלא כן לא היה מגיע ליד קטון כלום. מנין שספק לקט לקט, ספק שכחה שכחה, ספק פיאה פיאה ת"ל לעני ולגר תעזוב אותם בפ' קדושים תהיו תניא לה.

כשם שהפקר פטור מן הפיאה כדתנן (פאה פ"א מ"ד) כל שהוא (אוכל) [שומר] ונשמר למעוטי דפקר כך הוא פטור מן פרט ועוללות, כדכתיב קצירך כרמך ולא של הפקר, אבל אם הפקיר על דעת להפקיע חייב. כדתניא בב"ק בהמניח את הכד (כ"ח א') המפקיר את כרמו ובבקר השכים ובצרו חייב בפרט ועוללות בשכחה ופאה וטעמא מפרש בהגוזל עצים (צ"ד א') דתעזוב יתרה כתיב אחד בקדשים תהיו בפיאה ולקט ופרט ועוללות ואחד באמור אל הכהנים בפיאה ולקט ואחד בעוללות בכי תצא למלחמה ובפרט לא מצינו כי אם אחד דקדשים תהיו, וי"ל שלמד מאחרים בהיקש.

יש לשאול: אמאי לא אפיק ריש לקיש דספק לקט לקט מדתני לעיל מלעני ולגר תעזוב אותם ואיהו מפיק ליה מעני ורש הצדיקו צדק משלך ותן לו למעלה.

מצוה קכג

סימן קכג (**קפא**)

עומר לא תקח. תירא את ה' אלהיך ותקיים אשר צוה בפ' כי תצא למלחמה כי תקצור קצירך בשדך ושכחת עומר בשדה לא תשוב לקחתו לגר ליתום ולאלמנה יהיה. ותניא בספרי קצירך פרט שקצרוהו גוים קצרוהו לסטים ואפי' ישראל כרסמוה נמלים שברתו הרוח או בהמה נכרי שקצר ואח"כ נתגייר פטור מן הלקט מן השכחה ומן הפיאה, ר' יהודא מחייב בשכחה שאין שכחה אלא בשעת העימור, קצירך פרט למעמר בשדה אחר דברי ר' מאיר וחכמים אומרים כי תקצור קצירך בשדה מכאן אמרו שכחו בעה"ב ולא שכחוהו פועלים שכחוהו פועלים ולא שכחו בעה"ב אינו שכחה. פי' דבתרווייהו משתעי קרא, כי תקצור היינו פועל שקוצר בשדך זה בעה"ב וכתיב ושכחת אתרווייהו. תנן בפאה פ"ו ומייתינן לה בב"מ (י"א א') שלפניו אינו שכחה של אחריו שכחה שהוא בבל תשוב. זה הכלל כל שהוא בבל תשוב שכחה כל שאינו בבל תשוב אינו שכחה. ב' עומרים שכחה ג' אינו שכחה. וטעמא דכתיב עומר, עומר ולא גדיש וכיון דאיכא ג' מקרי גדיש מכאן אמרו בפיאה פ"ו העומר שיש בו סאתים ושכחו אינה שכחה פי' דגדיש מיקרו, ב' עומרים ובהם סאתים רבן גמליאל אומר לבעל הבית וחכמים אומרים לעניים והלכה כחכמים. וטעמא תנן התם שעומר גדיש ושני עומרים כריכות. ותניא בב"מ פ"א יהיה לרבות שכחת העיר פי' בא בעיר ושכחו זכור ולבסוף שכוח בשדה לא הוי שכחה דאיתא גביה וזכה ביה בעיר לא הוי שכחה דליתיה גביה דליזכיה ביה. והשכחה נוהגת באילן, דתניא בספרי ומייתינן ליה בחולין בהזרוע והלחיים (קל"א א') כי תחבוט זיתך לא תפאר אחריך זו שכחה ושאר אילנות ילפי מזית:

ותניא בתוספתא דפיאה ג' בתבואה לקט שכחה ופיאה ארבעה בכרם פרט ועוללות שכחה ופיאה: תניא בספרי מניין שספק שכחה שכחה ת"ל ליתום ולאלמנה יהיה. אמר ר"א מניין למאבד סלע מתוך הכיס ומצאו עני והלך ונתפרנס בה שמעלה עליו הכתוב כאלו זכה לו ת"ל לגר ליתום ולאלמנה יהיה.

מצוה קכד

סימן קכד (**רנה**)

לא תגנובו. את ה' אלהיך תירא ותעבוד ותקיים ככל אשר צוה בס' קדשים לא תגנובו. ותניא בת"כ לא תגנובו מה ת"ל מכלל שנאמר בגניבה שנים ישלם למדנו עונש אזהרה מנין ת"ל לא תגנובו לא תגנוב ע"מ למיקט (לא תגנוב) ע"מ לשלם תשלומי ד' וה'. בן בג בג אומר לא תגנוב (את) שלך מבית אחרים שמא תראה כגנב אלא שבור את שיניו ואמור לו את שלי אני נוטל. ותניא בסנהדרין באלו הן הנחנקין (פ"ו א') לא תגנובו בגונב ממון הכתוב מדבר אתה אומר בגונב ממון או אינו אלא בגונב נפשות אמרת צא ולמוד מי"ג מדות שהתורה נדרשת בהם, במה הכתוב מדבר בממון אף כאן בממון.

נ"ל לפרש בממון למעוטי נפשות אכל גונב דעת הבריות במידי דממון הוי בכלל ממון ועובר על לא תגנובו. כדתניא בתוספתא ומייתי לה בחולין בגיד הגשה (צ"ד א') ג' גנבים הן הראשון שבכולם גונב דעת הבריות והמרבה לו בתקרובת ויודע בו שאינו מקבל מסרב בו לאכול ויודע בו שאינו אוכל. ואין לומר שאיסור גניבת דעת במידי דממון דרבנן שהרי מצינו שנענש אבשלום עליו בסוטה פ"א (ט' ב') תנן לפי שגנב ג' גניבות לב אביו ולב ב"ד ולב כל ישראל נתקעו בו ג' שבטים שנאמר ויקח ג' שבטים בכפו ויתקעם בלב אבשלום לב אנשי ישראל וכתיב ותגנוב את לבבי וחמור גונב דעת מגונב ממון ונפשות שהרי התירה תורה בעובדי כוכבים גונב נפשות דכתיב גונב נפש מאחיו מבני ישראל ולא מבני עובדי כוכבים. ממון, אמרי' בב"ק בשור שנגח את הפרה ראה ויתר גוים התיר ממונן של כנענים לישראל וגונב דעת אפי' של עובדי כוכבים אסור שלא מצינו שהתירה תורה בעובדי כוכבים. ואע"ג דכתיב לא תגנובו ולא תכחשו ולא תשקרו איש בעמיתו לא קאי אתגנובו, שהרי טעם ניגון מפסיקו ומצינו פסוקי טעמים מן התורה כדאמרי' בנדרים פ"א אין בין המודר הנאת (ל"ז ב') ושום שכל אלו פסוקי הטעמים. ואמר שמואל בפ' גיד הנשה אסור לגנוב דעת הבריות ואפילו דעתו של עובד כוכבים. ושמואל [אמר] במידי דממון מיירי וגניבת גוי במקום שברור לו שאינו יודע העובד כוכבים הוי בטעות ושריא. ואפילו איסור דרבנן ליכא. כדאמרינן בהגוזל ומאכיל (קי"ג ב') רב כהנא זבן

מעובד כוכבים מאה ועשרים חביתא בכלל מאה ואבלע ליה זוזא, רבינא זבין דיקלא איהו וגוי לצלוחי א"ל לשמעיה קדים ועייל דאי עקבא דגוי מניינא ידע. רב אשי הוי קאזל בארבא חזא שיבשא דגופנא דתלי לבר מפרדסא א"ל לשמעיה זיל חזי אי דעובד כוכבים נינהו ואייתי לי. וגנב נקרא כל היכא דמיתאמר מאינשי גנב הוא. ועונש גניבת ממון בפ' ואלה המשפטים כי יגנוב איש שור (או) שה וטבחו או מכרו חמשה בקר ישלם תחת השור וארבע צאן תחת השה וכתיב ואם המצא תמצא בידו הגניבה משור עד חמור עד (שה) חיים שנים ישלם. ותנן (ב"ק ס"ב ב') מרובה מדת תשלומי כפל ממדת תשלומי ארבעה וחמשה שמדת תשלומי כפל נוהגות בין בדבר שיש בו רוח חיים בין בדבר שאין בו רוח חיים ובו'. התם בגמרא מפרש טעמא :

מצוה קכה

סימן קכה (**רנו**)

לא תגזול. את ה' אלהיך תירא ואותו תעבוד, צוה בפ' קדשים לא תעשוק רעך ולא תגזול וגזל הוא בממון דילמוד סתום מן המפורש, דכתיב ויגזול את החנית מיד המצרי וכתיב ויגזלו את כל אשר לאבימלך, וגזלן נקרא כל היכא דמיטמר מאינשי.

תולדה לגזלה הערמה, כדאמרינן בשבת פ' מפנין (שבת קכ"ט א') כולהו איערומי אסירי לבר מהא, האי מאן דעבד מילתא ולא איפשר ליה נשקול זוזי מאכא וניזל אחנותא עד דניטעום רביעתא דחמרא.

תולדה שנית. דברים ואיכא בהדייהו מעות קאי במי שפרע. כדתניא בהזהב (מ"ח א') רבי שמעון אומר אע"פ שאמרו טלית קונה דינר זהב ואין דינר זהב קונה טלית מ"מ כך היא הלכה אבל אמרו מי שפרע מדור המבול ומדור הפלגה הוא עתיד ליפרע ממי שאינו עומד בדבורו וכי קאי במי שפרע היכא דהדר ביה מחמת יוקר וזולא אבל היכא דאית ביה אונאה ומקח טעות או שיצאו עליו עוררין ליכא מי שפרע, כדאמרינן (ב"מ נ"א א') אושפזיכנא דרמי בר חמי זבין חמרא וטעה חזייה דהוי עציב א"ל אמאי עציבת א"ל זבני חמרא וטעאי א"ל זיל הדר בך א"ל שהאי בכדי שיראנה לתגר או לקרובו, ואי הוה במי שפרע איך היה מיעצו רמי בר חמי לקבל מי שפרע. ואמרינן נמי (מ"ט ב') ההוא גברא דיהיב זוזא אחמרא שמע דקא בעו למינסבוה גבי פרזק רופילא א"ל הב לי זוזאי דלא בעינא חמרא אתא לקמיה דרב חסדא א"ל כדרך שתקנו משיכה במוכרים כך תקנו משיכה בלקוחות פי' הדר בך. ועוד ראיה לדבר דליכא מי שפרע בכל מקום, דאמרינן בב"מ בהזהב עלה דההיא דתניא ר' שמעון אומר אעפ"י שאמרו טלית קונה דינר זהב אין

דינר זהב קונה טלית כך הלכה אבל אמרו וכו'. ואתיא ההיא כר' יוחנן דאמר דבר תורה מעות קונות ומפני מה אמרו ומי איכא מי שפרע בכל מקום היאך תתכן גזרת חכמים שהם עקרו מעות קונות שהוא דין תורה גזירה שמא יאמר לו נשרף חיטך בעלייה ואח"כ קללוהו במי שפרע אם יחזור בו אם נראה להם שלא יחזור בו יניחוהו על דין תורה. ועוד עדיין יאמר לו נשרפו חיטיך בעליה ולא מסר נפשיה לאצוליה שהרי לא יחזור בו מפני קללת מי שפרע ואין לומר מפני שנתיירא שלא יחזור בו לוקה דהא ר' יוחנן דאמר הכי מוקמינן כר' שמעון דאמר מי שהכסף בידו ידו על העליונה א"ל ש"מ יש מקומות שאין בו מי שפרע כגון ביציאת עוררים אישמע דקעב למנא ביה ליסטין למעות הלכך מסר נפשיה כי חושב שמא יארע הדבר שיוכל לחזור בלא מי שפרע ויהיה הריוח שלי אם יוקירו. וא"ת במקום יוקרא וזולא דאיכא מי שפרע, עקרוהו חכמים בכל מקום דלא פלוג רבנן להיות קונים מדאורייתא לחלקים ודברים בלא מעות יש בהן חסרון אמונה באותן דברים שפרשתי קמיה מי שפרע, דאתמר דברים רב אמר אין בהן חסרון אמנה ור' יוחנן אמר יש בהן חסרון אמנה. ומפרש רב פפא דברי ר' יוחנן במתנה מועטת דסמכה דעתיה אבל מתנה מרובה לא סמכא דעתיה. ואמרינן בירושלמי לא שנו אלא בעשיר אבל בעני נעשה נדר.

מצוה קכו

סימן קכו (**רסג**)

לא תלין פעולת שכיר. ויראת ותקיים אשר צוה בקדושים תהיו לא תלין פעולת שכיר עד הבקר זה שכיר יום. ועל שכיר לילה הזהיר בפ' כי תצא למלחמה לא תעשוק שביר עני ואביון מאחיך או מגרך בארצך אשר בשעריך ביומו תתן שכרו ולא תבא עליו השמש. ותניא בב"מ בהמקבל (ק"י ב') מנין לשכיר יום שגובה כל הלילה, ת"ל לא תלין פעולת שכיר אתך עד בקר. מנין לשכיר לילה שגובה כל היום ת"ל ביומו תתן שכרו לא תבא עליו ואיפוך אנא שכירות אינה משתלמת אלא לבסוף. ותניא, ממשמע שנאמר לא תלין פעולת שכיר איני יודע שהוא עד הבקר ומה ת"ל עד הבקר מלמד שאינו עובר עליו אלא בקר ראשון בלבד מכאן ואילך מאי אמר רב עובר על בל תשהה. מאי קרא אמר רב יוסף אל תאמר לרעך. אמרינן בהמקבל שכיר יום גובה כל הלילה שביר לילה גובה כל היום, שכיר שעות גובה כל הלילה וכל היום. פירש שביר שעות דיום גובה כל היום שכיר שעות דלילה גובה כל הלילה וכל היום. דקיימא לן כשמואל בדיני ואיהו מפרש לה הכי (קי"א א') ותנן שכיר אדם בהמה וכלים יש בהם משום ביומו תתן שכרו. וטעמא

מפרש בגמרא דתניא מנין לרבות בהמה וכלים ת"ל בארצך כל שבארצך ואעפ"י שזה המקרא בשכיר לילה נפקא לן התם בגזרה שוה דשכיר שכיר. בת"כ תניא אין לי אלא שכיר אדם, בהמה וכלים וקרקעות מנין ת"ל לא תלין פעולת שביר פעולת כל דבר, ותנן אימתי בזמן שתבעו אבל לא תבעו אינו עובר עליו המחהו אצל חנוני אצל שלחני אינו עובר עליו ותניא כדתניא (קי"ב א') לא תלין פעולת שכיר יכול אפילו לא תבעו ת"ל אתך לדעתך יכול אעפ"י שאין לו ת"ל אתך הוא שיש אתך יבול אפילו המחהו אצל חנוני ואצל שלחני ת"ל אתך ולא שהמחהו אצל שלחני ואצל חנוני. ובעי מיניה מרב ששת קבלנות עובר עליו בלא תלין ואמר רב ששת עובר דשם דשכירות (עליו).

מצוה קכז

סימן קכז (**רנט**)

לא תונה. ויראת מאלהיך לקיים הכתוב בהר סיני כי תמכרו ממכר או קנה מיד עמיתך אל תנו איש את אחיו באונאת ממון הכתוב מדבר (ב"מ נ"ח ב') יכול באונאת דברים כשהוא אומר ולא תונו איש את אחיו הרי אונאת דברים אמור הא מה אני מקיים אל תונו איש את עמיתו באונאת ממון, ושעור אונאת ממון. לא נתפרשה בתורה ופירשוה חכמים לפי ענין ושיטת העולם שדרך מוכרים ולוקחים להקפיד. ותנן בב"מ בפ' הזהב (מ"ט ג') האונאה ד' כסף מכ"ד לסלע שתות למקח. ואיתמר רב אמר שתות שנינו ושמואל אמר שתות מעות שנינו. והלכתא כשמואל (בדיני) לגני רב ותניא כותיה. ותנן עד מתי יכול לחזור עד כדי שיראה לתגר או לקרובו. ואמר רב נחמן לא שנו אלא לוקח אכל מוכר לעולם חוזר ואמר רבא (נ' ב') הלכתא פחות משתות נקנה מקח פי' הוי מחילה יותר משתות בטל מקח שתות קנה ומחזיר אונאה פי' שתות ויותר משתות בכדי שיראה לתגר או לקרובו. ואמר רבא לא שנו אלא בלוקח מן התגר אבל בלוקח מבעל הבית פי' מאני תשמישתיה דיקרו עליה אין לו עליו אונאה (נ"א א') אבל צריכותא דבעה"ב דפליג רבנן עליה נראה לי דהלכה כר"י דמההיא טעמא דאמר רבא בעה"ב מאני תשמישתיה לא מיזבין אלא בדמי יתירתא ומחיל לוקח מההיא טעמא איכא למימר לא זבין לוקח בדמי יתירתא ומחיל. ותניא בהזהב (נ"א ב') במה דברים אמורים בסתם אבל במפרש מוכר שאמר ללוקח חפץ זה שאני מוכר לך במאתים זוז יודע אני שאינו שוה אלא מנה על מנת שאין לך עלי אונאה אין לו עליו אונאה וכן לוקח שאמר למוכר חפץ זה שאני לוקח ממך במנה יודע אני ששוור. מאתים ע"מ שאין לך עלי אונאה אין לו עליו אונאה. ובסתם נמי איתמר (נ"א א') האומר לחברו ע"מ שאין לך עלי אונאה רב אמר יש לו עליו אונאה

ושמואל אמר אין לו עליו אונאה. ואמרינן בבכורות פי' יש בכור (מ"ט ב') רב ושמואל הלכתא כרב באיסורי וכשמואל בדיני והני דיני נינהו. ואמר רב ענן לדידי מפרשא לי מיניה דמר שמואל האומר ע"מ שאין לו עליו אונאה אין לו עליו אונאה ע"מ שאין בו אונאה הרי יש בו אונאה. ודוקא שטעה בכדי שהדעת טועה אמרינן חוזר אבל בכדי שאין הדעת טועה עליו אינו חוזר (ד)אמרינן בבא בתרא בהמוכר את הספינה (ע"ח א') כי אמרו רבנן אונאה וביטול מקח בבדי שהדעת טועה אבל בכדי שאין הדעת טועה אימור מתנה הוא דיהיב ליה ואפילו האי אינש תקיפא דלא יהיב מתנה אינו חוזר כדאמרינן בבא מציעא באיזה נשך (ס"ג ב') אמר רב נחמן האי מאן דיהיב זוזי לחבריה ואשכח טופיינא בכדי שאין הדעת טועה לא מחייב לאהדורי דאמר מתנה הוא דיהיב ליה אמר (ליה) רב אחא בריה דרב יוסף לרב אשי אי כשתיקפא הוא דלא יהיב מתנה מאי אמר ליה דלמא מגזל גזליה ואבלע ליה בחשבון, דתניא הגוזל את חברו והבליע לו בחשבון יצא. ואי אינש דלא שקיל וטרי בהדיה (מאי) א"ל דלמא אינש אחרינא גזליה וא"ל זיל אוזיף ליה ואבלע ליה בחשבון. וירא שמים צריך להזהר ולתת לב אם אותו המבליע בקי באלו הדברים להפטר בהחזירו בענין הזה והכל לפי מה שיראה. ותניא דבר שבמשקל במדה ומנין ותנן בהזהב (נ"ו א') אלו דברים שאין להם אונאה העבדים והשטרות והקרקעות וההקדשות, ואמרינן (נ"ו ב') מה"ט דתניא כי תמכרו ממכר לעמיתך או קנה מיד עמיתך דבר הנקנה מיד ליד יצאו קרקעות שאינם מטלטלין יצאו עבדים שהוקשו לקרקעות יצאו שטרות שאין גופן קנוי ומכור שאינם עומדים אלא לראיה, וכי ממעטינן שטרות מאונאה כגון שמכר השטר עצמו ולא לצור על פי צליחותו אך מצא שטר חברו במקום שנתייאשו הבעלים שהוא של מוציאו וחזר ומכרו לבעלים כדי שיגבו חוב ההוא מטעטינן מאונאה אבל חוב השטר או נתן לו השטר לא איצטריך קרא למעוטי דחוב אינו נקנה אלא מדרבנן ובמעמד שלשתן לוה ומלוה וקונה או במסירת אותיות שניהן מדרבנן. כדאמרינן בב"ב פ' מי שמת (בבא בתרא קמ"ז ב') אמר שמואל המוכר שטר לחברו וחזר ומחלו מחול ומסקינן התם טעמא לפי שאינו נקנה אלא מדרבנן הלכך יכול למחול. ואמרי' נמי התם הלוואתו בכדי מדאורייתא: ואמר רב נחמן (ב"מ נ"ז א') אונאה אין להן ביטול מקח יש להן פי' ביטול מקח יותר מפלגא כגון שוה שלש בשבעה או ז' בג' אבל בפחות לא מבטיל מקח וראיה דהכי הוי מפרש דאמר רב נחמן גופה (ב"מ ק"ח א') זבן במאתן ושוה מאה אין אונאה לקרקעות. ובקדושין בתחלת האיש מקדש (מ"ב ב') ג"ה פ' בפ' ר"ח אמד רבה אמר רב נחמן האחין שחלקו לקוחות פחות משתות נקנה מקח שתות קנה ומחזיר אונאה יותר משתות בטל מקח האי אמרת יותר משתות

בטל מקח מטלטלי אבל במקרקעי אין אונאה לקרקעות ולא גרסתן דאמר מר שתות קנה ומחזיר אונאה דמשמע אבל יותר משתות איתא בקרקע אלא איותר משתות נמי קאי שמעינן דביטול מקח דאמר רב נחמן יש להן ביותר מפלגא קאמר כדפרישית:

מצוה קכח

סימן קכח (**רמב**)

שחד לא תקח. את ה' אלהיך תירא ותקיים אשר צוה בפרשה שופטים ושוטרים וכתיב לא תקח שחד לשופטים הזהיר רחמנא ותניא בספרי ומייתי לה בכתובות פ"ב דייני גזרות (ק"ה א') שחד לא תקה מה ת"ל אם ללמד שלא לזכות את החייב ולחייב את הזכאי הרי כבר נאמר לא תטה משפט אלא אפילו לזכות את הזכאי ולחייב את החייב. ותניא בבכורות (כ"ט א') הנוטל שכרו לדון דיניו בטלים ותניא בפ' ב' דייני גזרות (ק"ה ב') ושחד לא תקח אינו אומר שוחד ממון אלא אפילו שוחד דברים, כי הא דשמואל הוה מעבד וכו'.

תולדה. שכר בטלה דלא מוכח, כדתניא בפ' ב' דייני גזרות הדיין ובו' אלא שאין דיניו בטלים. ומוקמינן בשכר בטילה דלא מוכח אכל שכר בטילה דמובה שרי כדאמרינן התם קרנא הוי שקיל אסתרא דחייב ואסתרא מזכאי ודאין דיניה ומסקינן בבטילה דמוכח דקרנא הוי תהי ויהבו לי' זוזי.

מצוה קכט

סימן קכט (**רנח**)

גבול לא תשיג. תירא את ה' אלהיך וזכור אשר צוה בפ' שופטים לא תשיג גבול ריעך אשר גבלו ראשונים בנחלתך אשר תנחל. ותניא בספרי לא תשיג גבול ריעך והלא כבר נאמר לא תעשוק את ריעך ולא תגזול אלא מלמד שכל העוקר תחומו של חברו עובר בב' לאוין פי' לא תגזול ולא תשיג. פי' לא תפחות כמו כספך היה לסיגים אינו עובר אלא משום לאו אחד בלבד. פי' לא תגזול, פי' תניא למחליף דברי ר' אליעזר לדברי ר' יהושע ואומר על טמא טהור ועל טהור טמא שעובר בלא תעשה ת"ל לא תשיג גבול ריעך. מנין למוכר קברי אבותיו שעובר בלא תעשה ת"ל לא תשיג גבול ריעך יכול אפילו לא נקבר בה (אדם) מעולם ת"ל בנחלתך הא אם קבר בה אפילו נפל אחד הרי זה עובר בלא תעשה וברשות הרבים אינו עובר בלא תעשה וטעמא דכתיב אשר תנחל.

מצוה קל

סימן קל (**שא**)

שבויה לא תמכור. ויראת מאלהיך אשר הזהיר בפ' כי תצא למלחמה על אויבך בהביאך שבויה מן האומות ועשית לו האמור ולקחת לו לאשה שאינך רשאי למוכרה דכתיב אם לא חפצת בה ושלחת לנפשה ומכור לא תמכרנה בכסף פי' לאחר שלקחת ושלחת לנפשה ומכור לא תמכרנה מנין שלא יתננה במתנה ולא יעשה בה טובת הנאה, פי' שלא ישעבדנה לאחר ת"ל לא תתעמר בה דאמרינן אזהרה לב"ד פי' שיעשוהו ויכפוהו שלא יעשה כך.

מצוה קלא

סימן קלא (**קסד**)

ואל כליך לא תתן. ויראת מאלהיך אשר צוה בפ' כי תצא כי תבא בכרם ריעך ואכלת ענבים כנפשך שבעך ואל כליך לא תתן. ותניא בהשוכר את הפועלים (פ"ז ב') נאמר כאן כי תבא ונאמר להלן לא תבא עליו השמש מה להלן בביאת פועל הכתוב מדבר אף כאן בביאת פועל הכתוב מדבר. כרם ריעך ולא של גוי ולא של הקדש. ואכלת ולא מוצץ ענבים ולא ענבים ודבר אחר כנפשך כן נפשו של פועל מה נפשך אוכל ופטור אף נפשו של פועל אוכל ופטור, שבעך ולא אכילה גסה. ואל כליך לא תתן בשעה שאתה נותן לכליו של בעה"ב אתה אוכל בשעה שאי אתה נותן לכליו של בעה"ב אי אתה אוכל והיינו בשעת גמר מלאכה כדתנן בהשוכר את הפועלים (פ"ז א') ואלו הן מן התורה העושה במחובר לקרקע בשעת גמר מלאכה.

יש לשאול, דאמרינן בהשוכר את הפועלים שבעך ולא אכילה גסה אמאי לא מפיק ליה מואכלת דאכילה גסה לא מקריא אכילה כדאמרינן ביומא בפ' יום הכפורים (יומא פ' ב') ואמר ריש לקיש אמר ר"י זר שאכל את התרומה אכילה גסה פטור שנאמר כי יאכל קדש וגו' יש לומר ההיא דכתיב גבי תרומה לא טעינו לאוקומי למעוטי מוצץ דבכל מילי דמחייבי בתרומה משתעי קרא ויש דברים דלא שייך בהו מציצה אבל ואכלת ענבים במילי דשייך בהו מציצה מיירי הלכך לא מפקינן מיניה אכילה גסה דהא למעוטי מי מציצה אפקיה (ו) דאמרינן הכא דעד אכילה גסה מיקריא ותניא שבעה בברכות (מ"ט ב') ואכלת בכזית ושבעת כביצה. לא קשיא דמכזית עד אכילה גסה מיקריא שבעה. אך יש לתמוה דאמרינן בעירובין כיצד משתתפין (פ"ג ב') על מידת העומר האוכל כשעור הזה הרי זה בריא ומבורך והשעור שלו כל סעודה עולה לכ"א ביצים לא מקריא

אכילה למיפק מידי שבעה. ובמסכת פיאה תנן ומייתינן לה בב"ב פ"א [ט' א'] ובשבת פ' כל כתבי (שבת קי"ח א') אין פוחתין לעני העובר ממקום למקום מככר לפונדיון מד' סאין בסלע וטעמא כדתנן התם אין פוחתין לעני בגורן מחצי קב חטין וטעמא מפרש בספרי ואכלו בשעריך ושבעו תן להם כדי שבעם מכאן אמרו אין פוחתין לעני בגורן מחצי קב חטין פי' דהיינו שבעה מותר נפקא מידי שבעה דאין לומר מדמתחלה להיות שבעה קאמר בהביצה נמי נפטר שלא להנאה ולא רֶוַח. יש לנו לדרש המקרא כדאשכחן בקדושין קרא בהעניק תעניק, הלכך יש לנו לדרש כדי שבען לכל היותר שבשבעה מקרת א"כ היה לו לומר אין פוחתין לעני בגורן מכ"א ביצים.

תנן בהשוכר את הפועלים ואלו אוכלין מן התורה העושה במחובר לקרקע עד שלא נגמרה מלאכתו, פי' למעשר ובדבר שגידולו מן הארץ. ואמרינן בגמרא (פ"ח ב') אדם בתלוש מנא לן ומפיק רבינא מדכתיב לא תחסום שור בדישו, מכדי כל מילי איתנהו בחסימה דילפינן שור שור משבת ליכתב רחמנא לא תדוש בחסימה שור דכתיב רחמנא למה לי לאקושי חוסם לנחסם ונחסם לחוסם מה חוסם אוכל במחובר אף נחסם אוכל במחובר ומה נחסם אוכל בתלוש דכתיב דיש אף חוסם אוכל בתלוש, למדנו שאין אוכל חוסם, פי' פועל בתלוש אלא בדומה לדייש. ותניא דייש מה דייש מיוחד דבר שלא נגמרה מלאכתו למעשר פועל אוכל בו אף כל שלא נגמרה מלאכתו למעשר פועל אוכל בו יצא הבודד בתמרים ובגרוגרות הואיל ונגמרה מלאכתו למעשר אין פועל אוכל בו. ותניא מה דייש מיוחד בשעת גמר מלאכה אף כל בשעת גמר מלאכה פועל אוכל בו יצא המכבש בשומן ובבצלים הואיל שעת גמר מלאכה אין פועל אוכל. תניא אידך מה דייש מיוחד דבר שגידולי קרקע פועל אוכל בו אף כל שגידולי קרקע פועל אוכל בו יצא החולב והמחבץ והמגבן שאין גידולי קרקע, פי' כמו דייש אע"ג דבמקום אחר מיקרו בהמות גידולי קרקע, כדתניא, ונתת הכסף בכל אשר תאוה נפשך ביין ובשכר בבקר ובצאן מה הפרט מפרש פרי מפרי וגידולי קרקע וכו' מ"מ אין פי' גדולי קרקע שוה דהכא דומיא דדיש בעינן, וכיון דלא כתיבא בקרא אלא כרם וקמה כדכתיב כי תבא בקמת רעך שאר דברים מנלן דאמר שמואל וחרמש לא תניף לרבות כל דבר חרמש. ואמר ר' יצחק אמר קרא קמה לרבות (כל) בעלת קמה והיינו כל גידולי קרקע. וכרם וקמה למדין זה מזה דכתיב כי תבא. בכרם וכי תבא בקמת ו' מוסיף על ענין ראשון. ועוד דבמשנה תורה סמוכין דרשי. תנן (צ"ב א') אוכל פירות קישות אפילו וכו' ר"א וחכמים אומרים לא יוכל פועל יותר. על שכרו וחכמים מתירים:

מצוה קלב

סימן קלב (**רעג**)

לא תעבוט בביתו. תירא את ה' אלהיך אשר צוה בפרשת כי תצא למלחמה כי תשה ברעך משאת מאומה לא תבא אל ביתו לעבוט עבוטו ותנן בב"מ בהמקבל (קי"ג א') המלוה את חבירו לא ימשכננו אלא בב"ד ולא יכנס בביתו ליטול משכונו שנאמר בחוץ תעמוד ותניא בספרי כי תשה ברעך. אין לי אלא המלוה מניין לרבות שכר שכיר והקפת חנוני ת"ל משאת מאומה. לא תבא אל ביתו יכול לא ימשכננו מבפנים אבל ימשכננו מבחוץ ת"ל לא תבא לעבוט עבוטו בחוץ תעמוד. כשהוא אומר והאיש לרבות שליח ב"ד ואם איש עני הוא אין לי אלא עני עשיר מנין ת"ל ואם איש א"כ מה ת"ל עני ממהר אני ליפרע ע"י עני יותר מן העשיר. לא תשכב בעבוטו לא תשכב ועבוטו עמך. ואמרי' בהמקבל אמר שמואל שליח בי"ד וכו' פי' בחוץ משכונו בביתו לא ובע"ח אפילו נתוחי נמי לא ומפ' למתני' הכי המלוה את חברו לא ינתחנו אלא בב"ד ולא יכנס אפילו שליח ב"ד לביתו ליטל משכונו. ואע"ג דקאמר ליה מילתיה דשמואל כתנאי כשמואל קימ"ל. ופירושו דקרא הכי כי תשה ברעך משאת מאומה לא תבא מלוה בביתו לעבוט בחוץ תעמוד לרבות שליח ב"ד להיות מוזהר שלא יכנס כמלוה. ואע"ג דמרבי שליח בי"ד כמלוה דוקא לענין משכון בפנים אבל בחוץ (מלוה) אסור כדרבינן לעיל ושליח ב"ד מותר וטעמא שבדבר הנראה יש לנו להעמיד חיובו:

והשתא דמלוה נתוחי נמי לא יש לנו להקשות דאמר מר בב"ק בתחלת המניח (כ"ז ב') אמר רב נחמן אפילו במקום דליכא פסידא עביד אינש דינא לנפשיה ולא אזיל גבי דינא דכיון דבדין לא ופסקינן התם כוותיה יש לומר ההוא דרב נחמן בגזלן שלא בענין מוצי' לגזול ממונו או הוציא גוזלן ולא הנגזל על הגוזלן דמי גזילתו כמלוה בההיא עביד אינש דינא לנפשיה וינתחנו שלא בב"ד אבל דברים שתורת הלואה עליהם אינו רשאי לנתחו אלא בב"ד כאשר רבינו למעלה משכוני חוץ וקרא בדבר הנזקף בהלואה מיידי כדכתיב כי תשה ברעך משאת מאומה. כדתניא בהמקבל (קט"ו א') לביתו אי אתה נכנס אבל אתה נכנס לשכר חמר ופוסק ודיין הקואו' יכול אפילו זקפן עליו במלוה ת"ל כי תשה ברעך משאת מאומה כל מאומה למדנו שלא הזהיר יוצרנו לא תבא אל ביתו לעבוט עבוטו שלא במלוה ובזוקף כמלוה:

מצוה קלג

סימן קלג (**רעד**)

בעבוט לא תשכב. ויראת מאלהיך צוה והזהיר בפ' כי תצא למלחמה ואם איש עני הוא לא תשכב בעבוטו ותניא לא תשכב ועבוטו עמך ואמר רב ששת בהמקבל (קי"ד ב') עני לא תשכב ועבוטו עמך הא עשיר שכב ועבוטו כו'. ותנן בהמקבל (קי"ג א') מחזיר הכר בלילה ואת המחרישה ביום. ותניא בגמרא עד בא השמש תשיבנו לו זה כסות יום שנתנה למשך בלילה. השב תשיב לו את העבוט כבא השמש זה כסות לילה שניתן למשכן ביום:

תני בהמקבל אם מתי אין מחזיר ליורשיו ר"ש ב"ג אומר אף לעצמו אינו מחזיר אלא עד שלשים מכאן ואילך מוכרה בב"ד. וילפינן בגמרא מהא דרשב"ג לית ליה סדור בבע"ח וקימל"ן כל מקום ששנה רשב"ג הלכה כמותו חוץ מערב וצידן וראיה אחרונה. והיינו דאמרינן בב"ק פ"א (י"א ב') אפילו מגלימא דעל כתפיה. והא דאמרינן בהמקבל (קי"ד א') רבא בר אבוה אשכחיה לאליהו א"ל מנין שמסדרים לבע"ח א"ל גמר מיכה מיכה מערכין למאן דאית ליה סידור קאמר ליה דטעמא משום דגמר גזירה שור. ולא גרסינן מהו שיסדרו דהוי משמע הלכה למעשה בעי מיניה (אלא) מנין גר' פי' למאן דאית ליה סידור ושמעי' דמנין גרסי' בפ' ר"ח.

תניא בהמקבל (קי"ד ב') המלוה את חברו למשכונו ומשכונו חייב להחזיר לו בד"א שמשכנו שלא בשעת הלוואתו אבל משכונו בשעת הלוואתו אינו חייב להחזיר לו. וטעמא דקרא לא איירי אלא במשכנו שלא בשעת הלוואתו כדכתיב והאיש אשר אתה נושה בו ודרשינן והאיש זה שליח ב"ד אלמא במשכונו עפ"י ב"ד הכתוב מדבר והיינו שלא בשעת הלוואתו ועליו כתיב ואם איש עני הוא לא תשכב בעבוטו השיב תשיב לו את העבוט.

מצוה קלד

סימן קלד (**רסב**)

שכיר לא תעשוק. את ה' אלהיך תירא ותעבוד והִזהֵר בשכירות שכיר הזהיר הכתוב עליו בב' מקומות בקדושים כאשר פירשנו למעלה ובפרשת כי תצא למלחמה דכתיב לא תעשוק שכר עני ואביון ותניא בספרי מה ת"ל והלא כבר נאמר לא תעשוק את רעך ולא תגזול למה נאמר בב' לאוין מלמד שהכובש שכר שכיר עובר בה' לאוין משום בל תעשוק ולא תגזול ובל תלין וביומו תתן שכרו ולא תבא עליו השמש מכלל שנאמר ואליו

הוא נושא את נפשו אין לי אלא מלאכה שעושה בנפשו פי' שמסכן נפשו שעולה באילן. שאין עושה בנפשו גרדי וסורק מנלן ת"ל לא תעשוק מ"מ. עני ואביון למה נאמר ממהר אני ליפרע מעני ואביון יותר מכל אדם. וה"ה דמתרצינן לגבי נושא נפשו למה נאמר הואיל ואנו מרבים גרדי וסורק ללמד ממהר אני מעושק שכר שכיר עושה כנפשו משכיר שאינו עושה בנפשו. מאחיך ולא מאחרים פי' עובדי כוכבים [פי'] מגרך זה גר צדק. וכבר פירשתי המותר בלאו דעשק בפרשת קדושים תהיו:

מצוה קלה

סימן קלה (**רסה**)

לא תבא עליו השמש. תנן בהמקבל (קי"א א') אחד שכר אדם בהמה וכלים יש בו משום ביומו תתן שכרו ולא תבא עליו השמש ומשום ולא תלין פעולת שכיר אתך עד בקר אימתי בזמן שתבעו אבל אם לא תבעו אין עובר עליו המחהו אצל שלחני וחנוני אין עובר עליו. וטעמא משנה זאת מפרש בגמ' והזכרנוה למעלה בלאו דלא תלין (סי' קכ"ו) והאי קרא מיירי בשכיר לילה ושכיר שעות דלילה ושכיר שעות דיום וכל שלא תלין נוהג בו לא תבא עליו השמש וביומו תתן שכרו נוהג (בו) וכל היכא דמפטר מלא תלין מיפטר מהני דילפי זה מזה בגז"ש דשכיר שכיר בהמקבל כאשר פירשנו בלאו דלא תלין. וספק בידי אי קימל"ן כתנא קמא דמתניתין דהתם מפרש בגמרא דבריתא דמאחיך דמייתינן בהמקבל דסבירי ליה גז"ש דשכיר שכיר וקימל"ן כת"ק דמתניתין דהתם מפרש בגמרא דלא יליף שכיר שכיר והא דקתני לא תבעו. ונראה דהלכה כסתם משנה הלכך אפילו לא תבעו עובר בלא תעשוק ובלא תבא עליו השמש וביומו תתן שכרו - וספק בידי עד יורו לי צדק:

מצוה קלו

סימן קלו (**רעו**)

אלמנה לא תחבול. ליראה את השם הנכבד והנורא את ה' אלהיך תירא וזכור את אשר צוה בפ' כי תצא לא תחבול. ותנן בהמקבל (קט"ו א') אלמנה בין שהיא עניה בין שהיא עשירה אין ממשכנין אותה שנאמר לא תחבול בגד אלמנה. ותניא התם שאם אתה ממשכנה אתה חייב להחזיר לה ואתה משיאה שם רע בשכנותיה ר' שמעון לטעמיה דדריש טעמא דקרא וקיי"ל כר' דסתם לן מתניתין כותיה ואמרינן ביבמות בהחולץ (מ"ב ב') מחלוקת בברייתא וסתם במתניתין הלכה כסתם. מדאמר ר' שמעון שאם אתה

ממשכנה אתה חייב להחזיר לה למדנו דבכלים שהוא חייב להחזירה הכתוב מדבר והיינו ממשכנה שלא בשעת הלוואתה ובשליח בי"ד דאלו בשעת הלואתה אינו חייב להחזיר, כדתנן בהמקבל והזכרנוהו למעלה משכנו בשעת הלואתו אינו חייב להחזיר לו. ולמדנו גם בכלים שהיא משתמשת בהן דבני חזרה נינהו, דאי בבלים שאינה משתמשת בהן לאו בני חזרה נינהו כדתנן (ב"מ קי"ג א') מחזיר את הכר בלילה ואת המחרישה ביום. ומנלן הלא קרא סתמא כתיב ובכל עניינים דאמרה תורה לא תחבול בגד אלמנה נ"ל ילמוד סתום מן המפורש דכתיב אם חבול תחבול שלמת ריעך עד בא השמש תשיבנו לו מה חבל דהתם כענין שפירשנו אף לא תחבול דאלמנה כן הוא. וההוא מנ"ל כדתניא בהמקבל (קי"ג ב') אם חבל תחבול שלמת ריעך וגו' בשליח ב"ד הכתוב מדבר.

מצוה קלז

סימן קלז (**רעז**)

ריחים לא תחבול. צוה הב"ה בפ' כי תצא למלחמה המלוה את חברו ובא למשכונו ע"י שליח ב"ד שלא ימשכננו בדברים שעושה כהן אובל נפש, דכתיב לא יחבול ריחים ורכב כי נפש הוא חובל. ותניא (בספרי) לא יחבול ריחים ורכב מה אלו מיוחדים שהן ב' כלים ועושים מלאכה אחת וחייב על זה בעצמו ועל זה בעצמו אף כל ב' כלים אע"פ שאין המלאכה נעשית אלא מבין שניהם חייבים על זה בעצמו ועל זה בעצמו. כי נפש הוא חובל להגיד מה גרם. ומנין דבמשכנו בשליח בי"ד שלא בשעת הלואתו הכתוב מדבר דלמא לא יחבול סתום מחבול שלמת ריעיך מפורש. והתם מנ"ל דתניא בב"מ (קי"ג ב') אם חבול תחבול, בשליח בי"ד הכתוב מדבר וכתיב עד בא השמש וכו' למדנו כבר שאינו חייב להשיב אלא במשכנו בשליח בי"ד ושלא בשעת הלואתו:

מצוה קלח

סימן קלח (**קסב**)

זיתך לא תפאר [מאחריך אחריך לגז"ש. ולתנא דבי ר' ישמעאל] בחולין פ' הזרוע (חולין קל"א א') אמרינן תנא דבי ר' ישמעאל לא תפאר לא תטול תפארתו מפניו פי' פיאתו וכו' וכרם יליף מיניה למצות פיאה מאחריך אחריך לגז"ש. ולתנא דבי ר' ישמעאל י"ל דשאר אילנות פיאה דידהו דרבנן דאי לאו הבי מנלן דהא לא כתיב אחריך אלא בכרם דכתיב כי תפאר.

מצוה קלט

סימן קלט (רפז)

לא תשלחנו ריקם. צוה היוצר להעניק עבדך בצאתו דכתיב בפ' ראה כי ימכר לך אחיך העברי או העבריה ועבדך שש שנים וכתיב כי תשלחנו חפשי מעמך לא תשלחנו ריקם הענק תעניק לו מצאנך מגרנך ומיקבך אשר ברכך ה' אלהיך תתן לו. ותניא בקדושין פ"א (י"ד ב') מכרוהו ב"ד מעניקין לו מכר עצמו אין מעניקין לו ר' אליעזר אומר זה וזה מעניקין לו והלכה כחכמים. ומנלן דבמכרוהו בי"ד משתעי קרא פירשו לנו רבותינו מדכתב כי ימכר ע"י אחרים משמע מכרוהו בי"ד היינו שב"ד מוכרין עבד שגנב כדכתיב שלם ישלם אם אין לו ונמכר בגניבתו.

ויש לשאול דהכא עבריה כתיב, ותניא בסוטה פ' היה נוטל (סוטה כ"ג א') האיש נמכר בגניבתו ואין האשה נמכרת בגניבתה. ותניא (בקדושין) פ"א (י"ז א') כמה מעניקין לו ה' סלעים מכל מין ומין פי' מכל מין האמור כפרשה צאן גורן ויקב שהם ט"ו סלעים של עבד ר' שמעון אומר חמישים כחמישים של ערכין. ואמרינן טעמא דר"מ יליף ריקם ריקם מבכור מה להלן חמש סלעים אף כאן חמש סלעים, ומשום דכתיב ריקם קודם הענק שדינין ליה אכל מין ומין. ור' שמעון יליף נתינה נתינה מעבד דכתיב בעבד כסף שלשים שקלים יתן לאדוניו מה להלן שלשים אף כאן שלשים. ור' יהודא יליף נתינה נתינה מערכין מה להלן המשים אף כאן חמשים. ותניא בספרי ומייתינן ליה בקדושין יכול יהיו אלא מצאן גורן ויקב מה הן מיוחדים שהן בכלל ברכה אף כל שישנו בכלל ברכה יצאו כספים דברי ר' ישמעאל ור' אליעזר בן יעקב אומר יצאו פרדות שאינן יולדות. אשר ברכך יכול נתברך הבית בגללו מעניקין לו לא נתברך הבית בגללו אין מעניקין לו ת"ל העניק תעניק מכל מקום.

מצוה קמ

וו השני.

פדיון הבן, פדיון פטר חמור, בכור שור וכשב ועז, והמתנות, בבורים, עורות קדשים, והמורם מתודה ושלמים, להלביש ערומים, לקבור מתים, החיית אח, הלוואת אביון, השבת העבוט, הפקר שביעית, לקט שכחה ופיאה, ועוללות בכרם, ומתנה מברכותיך, הענק תעניק לו , פתוח תפתח, נתון תתן, השב אבידה, ושילום גזל וחומשו, תרומה ומעשר, ליתן נבלה לגר תושב, ביומו תתן שכרו.

סימן קמ (שנג)

פדיון הבן. ויראת מאלהיך ותקיים אשר צוה בפ' ויקח קרח כל פטר רחם לכל בשר אשר יקריבו לה' באדם ובבהמה יהיה לך ולכהנים קאמר קרא אך פדה תפדה את בכור האדם ואת בכור הבהמה הטמאה תפדה וכתיב ופדויו מבן חדש (תפדה) בערכך כסף חמשת שקלים בשקל הקדש עשרים גרה הוא. ומנא לן דבזכרים משתעי קרא דכתיב ופדוייו מבן ולא מבת. וכתיב בפ' בא אל פרעה וכל בבור אדם בבניך תפדה בניך ולא בנותיך וכתיב נמי לעיל בסמוך הזכרים לה' ודבר למד מענינו. וצריך שיפדנו ביום ללידתו ואז היא מצותו כדכתיב ופדויו מבן חדש תפדה.

אמרי' בב"ק (י"א ב') אמר עולא בכור שנטרף בתוך ל' יום אין פודין אותו, פי' שנעשה טריפה, וכמאן דאמר טריפה אינה חיה ואע"פ שהוא חי ביום השלשים כיון שאינו ראוי להיות אינו חייב לפדותה. אבל מת לא איצטריך למעוטי דבן חדש כתיב. וכן תני רמי בר חמא מתוך שנאמר פדה תפדה יכול אפילו נטרף בתוך ל' יום ת"ל אך חלק, ותנן בבכורות פ' יש בכור (בכורות מ"ט א') מת הבן בתוך ל' יום אע"פ שנתן לכהן יחזיר לו הכהן חמש סלעים. וטעמא דכתיב מבן חדש תפדה והיינו שלשים יום, דכל חדש דקרא בחדש לבנה קמיירי דחדש משמע דבר המתחדש והיינו חדוש לבנה וכתיב החדש הזה לכם ודרשינן כזה ראה וקדש. וזה חידש פעמים נראה ופעמים אינו נראה הרי זו לבנה וכל חדש הסתום ילמוד מחדש המפורש. וכל חדש לבנה קבלה היא בידינו מרבן גמליאל מכ"ט ימים ומחצה וב' ידות שעה. וע"ג חלקים. וצריך שיהיה חדש שלם כדאמרינן בנדה פ' יוצא דופן (נדה מ"ז ב') שבבן ושבבת מעת לעת ואמרינן (מ"ח א') למאי הלכתא לערכים מבן חדש, ובאשר אמרו חכמים לערכים מעת לעת כך נאמר חדש דפדיון מעת לעת וטוב לאהד מלהקדים שאם מאחר אינו מפסיד אלא שלא קיים מצוה מן המובחר שמצותו ביום ל', אבל הקדים בתוך ל' אין בנו פדוי, דאיתמר ביש בבור הפודה את בנו בתוך ל' יום רב אמר בנו פדוי ושמואל אמר אין בנו פדוי. ומסקינן (מ"ט ב') אע"ג דקיי"ל דרב ושמואל הלכתא כרב באימורא הכא הלכתא כשמואל. ובכור לאיש ולא לאשה אינו בכור לכהן ובכור לאשה ולא לאיש בבור לכהן דבפטר רחם תלה רחמנא.

ותני מת ביום ל' כיום שלפניו פי' ופטור ר' עקיבא אומר ספק והמוציא מחבת עליו הראיה כדין כל ספק וקיימא לן כרבנן דאמר כיום שלפניו. וטעמיהו בגמרא (מ"ט א') דגמרי חדש חדש ממדבר מה התם ומעלה הכי נמי ומעלה וא"כ מצותו ביום ל' משנה וסוגיא דכולא תלמודא הכי לכן [ספק] ספק בידי. ותנן (מ"ו א') איזהו בכור לנחלה ולא לכהן הבא אחר הנפלים שיצא ראשו חי, ובן ט' שיצא ראשו מת. המפלת דבר שאין בו

צורת אדם והוא חי הבא אחריו אינו בכור לכהן דברי ר"מ וחכמים אומרים עד שיהא בו צורת אדם.

תני בבכורות פ"ב (י"ג א') הכהנים והלוים פטורים מפדיון הבן ומפדיון פטר חמור. וטעמא תנן בפ"א (ד' א') ומה אם פטרו בכורי ישראל במדבר אינו דין שיפטרו א"ע. ואמרינן בפ' יש בבור (מ"ז א') אמר רב אדא בר אהבה לויה שילדה בנה פטור מחמש סלעים של בן מנה צורי ואיני בקי בהם כמה הם שוים ומשקלם ושמעתי עשרים גרה כ' גרעיני חרובין ונקראו על שם שהבהמות גרות אותם וכסף משקל העשרים גרעינים הוא השקל והוא דבר מועט. והרוצה לצאת ידי שמים יתן לכהן חצי כסף או יותר ויאמר לו זכה לך בהן ה' סלעים של תורה ומן הספק שאין לו ליקח אלא המועט לכך הורגלו הכהנים להשיב הפדיון בדבר מועט. ותניא בספרי ופדויו מבן חדש תפדה כלל בערכך חמשת שקלים פרט וכל בכור אדם בבניך חזר וכלל, כלל ופרט וכלל אי אתה דן אלא כעין הפרט מה הפרט מפורש דבר המטלטלים שאין להן אחריות אף כל נכסים המטלטלים שאין להן אחריות מכאן אמרו בכל פודין בכור אדם חוץ מעבדים שטרות וקרקעות ר' אומר בכל פודין בכור אדם והלכה כחכמים. ומסקינן בשלהי פסחים אבי הבן מברך אשר קדשנו כו' על פדיון הבן ושהחיינו וקיימנו כו':

מצוה קמא

סימן קמא (שנד)

פדיון פטר חמור. צוה הקב"ה בפ' בא אל פרעה ופטר חמור תפדה בשה ואם לא תפדה וערפתו וכתיב בפ' ויקח קרח ואת בכור הבהמה תפדה ופטר חמור אינו אלא בזכרים. כדתנן משניות כמה בבכורות פ"א ובגמרא (ט' א') מפיק לה מדכתיב הזכרים לה'. ותנן בבכורות פ"א (ג' ב') הכהנים והלוים פטורים. וטעמא מפרש בגמרא (ד' א') מדכתיב אך פדה תפדה את בכור האדם ואת בכור הבהמה הטמאה תפדה. כל שישנו בבכור אדם ישנו בבכור בהמה טמאה והני כהנים ולוים הואיל ואינם בבכור האדם מק"ו שפטרו של ישראל במדבר אינן בבכור בהמה (טמאה) ותנן בפ"א (י"ב א') אין פודין שה בעגל ולא בחיה ולא בשחוטה ולא בטריפה ולא בכלאים ולא בכוי שנאמר בשה. והני מילי שלא בשויו של פטר חמור אבל בשויו פריק בכל מילי כדאמרינן בבכורות פ"א (י"א א') אמר ר' יצחק אמר ר"ל מי שיש לו פטר חמור לפדותו ואין לו עושה לפדותו פודיהו בשווייו אליבא דכולי עלמא. וטעמא מפרש לא יהא פדיונו [פדיונו] חמור מן ההקדש

שלא אמרה תורה שה להחמיר עליו אלא להקל עליו. רב נחמן בריה דרב יוסף פריק ליה בשילקי בשויו:

אמר רב שזבי אמר רב הפודה פטר חמור של חברו פדיונו פדוי וזה שפודה אין קצבה לדמיו. דתניא (י' ב') תפדה מיד תפדה בכל שהוא ואע"ג דאיתקש בכור בהמה טמאה לבכור אדם כדפרשית לעיל והיה לנו לומר מה בכור אדם לשלשים ולא מיד (ו) בחמש סלעים ולא בבל שהוא קמ"ל קרא לאפוקי דר' יוסי בר יהודא [בר יהודא] דאמר אין פדייה פחותה משקל. אמר רב נחמן (י"א א') הלכה כדברי חכמים דאמרי בכל (שהוא) וכמה אמר רב יוסף אפילו פטרוזא בת דנקא ותניא בבכורות פ"א (ב' ב') ר' יהודא אומר המקבל בהמה מן הגוי מעלין אותה בשוה ונותן חצי דמיו לכהן וחכמים אומרים כל שיד הגוי באמצע פטורה מן הבכורה וטעמא דכתיב כל בכור בישראל למעוטי גוים והלכה כחכמים דרבים נינהו ועוד דסתם לן תנא כותיהו דתנן (ב' א') הלוקח עובר חמורו של נכרי והמוכר לו אעפ"י שאינו רשאי פטור מן הבכורה שנאמר כל בכור בישראל ולא באחרים ואמרינן בפ"א (ג' ב') אמר רבה לית דחש ליה לר' יהודה דאמר שותפות גוי חייבת בבכורה. יד גוי באמצע בבהמה פליגי בה אמוראי בבכורות בשמעתא קמייתא דאמרינן התם (ג' א') כמה תהא שותפות גוי ותהא פטורה מן הבכורה אמר רב הונא אפילו אזנו רבא אמר אפילו דבר שעושה אותה נבילה. רב חסדא אמר דבר שעושה אותה טריפה במאי קא מפלגי בטריפה חיה רבא סבר אינה חיה הלכך טריפה כנבלה ורב חסדא סבר חיה. ומאחר דקימ"לן דטריפה אינה חיה כדפסקינן בחולין פ' אלו טריפות (חולין נ"ח א') והלכתא בזכר בי"ב חדש ובנקבה עד שתלד (ו)די לנו בשותפות גוי בדבר שאתה עושה אותה טריפה ואפילו אזנו דקימ"לן כרב הונא ומסקינן לא שנא בעובר ולא שנא באם העובר שותפות נוי (פוטרת).

יען לשאול דבתמורה פ"א (י"א ב') שמעינן לרבא ולרב חסדא איפכא דתניא ר' יהודא אומר האומר רגלה של זו עולה אין כולה עולה ואמר רב חסדא מודה ר' יהודא בדבר שעושה אותה טריפה ורבא אמר בדבר שעושה אותה נבלה. מאי איכא בין רבא לרב חסדא איכא בינייהו טרפה היה רב חסדא סבר טרפה אינה חיה ורבא סבר חיה. איכא לתרוצי, אליבא דרבי יהודא פליגי בתמורה. רב חסדא קיבל מרבותיו דסבר ר' יהודא טריפה אינה חיה ורבא קבל מרבותיו דסבר ר' יהודא טריפה חיה ואינהו לא סבירה להו אלא כדאיתא סוגיא בבכורות ומסקינן התם כרב הונא דאמר אפילו אזנו כדאמרינן (ג' ב') רב מרי בר רחל אקני ליה לאונייהו לגוים ואסר להו בגיזה ועבודה וכלו חיותא דרב מרי ומסקינן משום דכ"ע לא ידעי לאקנויי קנין נטור כוותיה ואתו לידי תקלה מ"מ למדנו

אלמלא תקלה דטעותא דעלמא בקניין אוני מפטרי ולא שנא באם ולא שנא בעובר ואיזהו קניין שהיה נעשה דלא חיישינן לטעותא שהיה מקנה לגוים עובר בכור והיה אומר לגוי משוך פרה זו לאוני עוברי דכי האי גוונא קני דאפילו למ"ד אין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם כגון פירות דקל ה"מ באומר פירות דקל אני מוכר לך אבל דקל לפירותיו קנה דהא דקל איתיה בעולם ובקניין זה טעו אינשי דסברי שאין חלוק בין פרה לאוני עוברה אני מוכר לך בין אוני עובר פרתי אני מוכר לך (ו)ההוא לא קני דקימ"לן כרבנן דאמרי אין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם. מיהו להקנות אוכל בקנין דלא אתי למטעי דליכא תקלה בקנין אוני די כגון שמשך הגוי פרה לקנות אוני פרה או היתה פרה מעוברת ומשך פרה לקנות אוני עובר דעובר דבר שישנו בעולם חשבינן ליה לענין להקנות שנידון העובר המונח במעי אמו כחתיכת בשר אבל עובר אינו נידון כילוד שבא לעולם שיוכל לקנות דכחתיכת כשר דמי דניקנית ואינה קונה והיינו דאמרינן בב"ב פ' מי שמת (בבא בתרא קמ"א ב') המזכה לעובר לא קנה וטעמא שאינו בעולם לקנות אבל אי הוי דבר הנקנה כגון עובר פרה נקרא ישנו בעולם להקנות ליו. אפילו לר' מאיר דאמר אדם מקנה דבר שלא בא לעולם ההיא דמזכה לעובר לא קנה ומסקינן התם אפילו לר' מאיר וטעמא דאפילו [ל]ר' מאיר לא אמר אדם מקנה דבר שלא בא לעולם אלא באומר תקנה כשיבאו לעולם אבל אי מקנה קודם שיבאו לעולם לא קנה, דהא אינו בא לעולם ומה יקנה. והיינו דאמרינן (יבמות צ"ג א') בהמוכר פירות דקל לחברו פי' שאמר לו קנין זה שאני מקנה יקנה לך לכשיבאו לעולם שיהיו לך עד שלא באו לעולם יכול לחזור בו משבאו לעולם אינו יכול לחזור למ"ד אדם מקנה דבר שלא בא לעולם וכענין המזכה לעובר ואינו מזכה אלא לכשתלד ויהיה ראוי לקנות קנה ואפילו לר' מאיר ומ"ד התם לכשתלד לא קנה סבר דלכשתלד משמע סמוך כשתלד דעדיין קטן הוא וסבר כמ"ד זכין לקטן. ופלוגתא דר"א ור' יהושע בפ' מי שמת (בבא בתרא קנ"ו ב') הלכתא אינו ראוי לקנות. ולפי פי' שפירשתי אין להקשות על ההיא דמי שמת דאמר דמודה ר' מאיר המזכה לעובר לא קנה וטעמא קאמר דאימור דקאמר ר' מאיר לדבר שישנו בעולם לדבר שאינו בעולם מי אמר. ואין להקשות מההיא דתניא האומר לאשה הרי את מקודשת (לי) לאחר שאתגייר לאחר שתתגיירי ר' מאיר אומר הרי זו מקודשת דלדבר שאינו בעולם פי' שאמר לו קנה מיד כשיבאו לעולם. אבל אם אמר לו בעוד שאינו בעולם אני מזכה לו שיועיל לזכות לכשיבאו בעולם דהיינו כמו לאחר שאתגייר קנה לר' מאיר כאשר פירשתי למעלה. וקימ"ל בע"ז פ' אחרון (ע"א א') ובבכורות פ"ב (י"ג ב') דמשיכה בגוי מישראל קונה ולא כסף דקימ"לן כר"י דאמר דבר תורה מעות קונות ומיעט הכתוב או קנה מיד עמיתך

מדכתיב עמיתך למדנו שאין קנין גוי ועמיתך שוה הלכך דרשינן לעמיתך בכסף הא לגוי במשיכה ולא קימ"ל כריש לקיש דאמר משיכה מפורשת מן התורה. דאמרינן ביבמות בהחולץ (ל"ו א') בכולי תלמודא ריש לקיש ור' יוחנן הלכה כר"י לבד מתלת דמפרש התם. הלכך הרוצה להפקיע פטר חמור מקדושת בכור יקנה לגוי במשיכה [במשיכה] אוני פרה או אוני עובר אם כבר נתעברה הפרה אבל אם לא נתעברה הפרה אע"ג דפרה לאוני עוברה קנה לא יעשה כן דכי האי גונא אתי למיטעי ואיכא תקלה ולהכי כלו חיותיה דרב מרי ולא כתב רבנן שפי' דרב מרי במשיכה קונה ודין גוי בכסף והא ליתא דהא משיכה בגוי קנה קימ"ל כאשר פרשתי למעלה. והא דאמרינן בקדושין פ"א (י"ד ב') אשכחן גוי הואיל וכל קנינו בכסף קניינו בעבד עברי קאמר דכתיב בישראל הנמכר לגוי מכסף מקנתו אבל בשאר דברים אין כסף קונה בגוי אלא משיכה כדפרשינן:

ושה שפדה בו אין בו שום קדושה. דתנן בפ"א בבכורות (ט' א') ופטר חמור תפדה (בשה) מן הכשבים או מן העזים זכר ונקבה גדול וקטון תם ובעל מום ופודה בו פעמים הרבה נכנם לדיר להתעשר ואם מת נהנים ממנו. ופטר חמור שלא נפדה קודם מחלוקת אם מותר כהנאה. לאחר עריפתה אמרינן בבכורות פ"א ובקדושין פ' האיש המקדש דדברי הכל אסור בהנאה ולמעלה פרשתיו בהלכות איסורי הנאה (סי' ק"ו). והשה נותן לכהן דכתיב בפ' ויקח קרח כל פטר רחם לכל בשר באדם ובבהמה יהיה לך אך פדה תפדה את בכור האדם וגו'. ואם ספק בכור הוא פודהו בשוה להפקיע ספק איסורו והשה שלו והמוציא מחברו עליו הראיה כדתנן (ט' א') זכר ונקבה מפריש טלה אחד והוא לעצמו. ובשעת פדיונו מברך ב' על פדיון פטר חמור [ועל] ושהחיינו שהרי מצוה לפדותו כבכור אדם דתנן (י"ג א') מצות פדיה קודמת למצות עריפה שנאמר ואם לא תפדה וערפתו.

תולדה למצוה זאת גזרו חכמים אעפ"י שמן התורה יכול לפדותו בכל שהוא תקנו חכמים שיהא השה שוה שקל בינוני. כדאמרינן בבכורות פ"א (י"א א') ר' יהודא נשיאה הוי ליה פטר חמור שדריה לקמיה דר' טרפון אמר כמה בעי למיתן לכהן א"ל הרי אמרו עין יפה בסלע עין רעה בשקל בינוני ברגייא ואמר רבא הלכתה ברגייא וכמה רגייא תלתא זוזי רגיל להכא רגיל להכא. ופטר חמור נוהג בין בארץ בין בחו"ל שהרי מצות חובת הגוף הוא ותנן כל מצוה שאינה תלויה בארץ נוהגת בין בארץ בין בחו"ל.

מצוה קמב

סימן קמב (**שנב**)

בכור שור כשב ועז. צוה הקב"ה בפ' ראה אנכי להפריש וליתן בכור בהמה טהורה

דכתיב בפ' ויקח קרח כל פטר רחם באדם ובבהמה יהיה לך לכהנים קאמר קרא וכתיב בפ' ראה אנכי כל הבכור אשר יולד בבקרך ובצאנך הזכר תקדיש לה' אלהיך. וכתיב בפ' אם בחוקותי אך בכור אשר יבוכר לה' בבהמה לא יקדיש איש אותו אם שור אם שה לה' הוא. ותניא בת"כ כתיב תקדיש וכתיב לא יקדיש איש אותו, מקדישו אתה הקדש עילוי ואי אתה מקדישו הקדש מזבח. ותנן בעירכין פ' המקדיש שדהו (ערכין כ"ט א') ר' ישמעאל פסוק אחד אומר תקדיש וכתוב אחד אומר לא תקדיש הא כיצד. מקדישו אתה הקדש וכו' פי' הקדש עילוי דר' ישמעאל טובת הנאה שיש לבעלים בו שיכול ליתן לכל מי שירצה דמאחר שאותה טובת הנאה שוה ויכל להקדיש ורבנן פליגי עליה ומוקמי לקרא דכתיב תקדיש להקדיש חביבות מצוה בערכין בסוף פ' (המקדיש) שדיהו. פי' שמוזהר ישראל בהולד לו בכור בהמה טהורה לומר הרי הוא מוקדש בקדושת בכור אעפ"י שקדוש (מעצמו) מצוה לחבב את המצוה ולהקדישו בקדושת בכור. ושותפות גוי פטור מן הבכורה, דתנן בבכורות פ"ב (י"ג א') הלוקח עובר פרתו [פרתו] של נכרי והמוכר לו אע"פ שאינו רשאי והמשתתף עמו והנותן לו בקבלה והמקבל ממנו פטור מן הבכורה שנאמר כל בכור בישראל ולא באחרים והכהנים והלוים חייבים לא נפטרו מבכור בהמה ולא מפדיון הבן ופטר חמור ואע"ג דפליג ר' יהודא בפ' ראשון אמרינן בבכורות בפ"ק (ג' ב') לית דחש לה להא דר"י דאמר שותפות גוי חייבת בבכורה והרוצח לפטור בהמתו בין טמאה בין טהורה לאחר שנתעברה הבהמה וניכר העובר לשליש עיבורה יקנה העובר לגוי במשיכה שימשוך הגוי הבהמה לקנות את העובר דקימל"ן כרב הונא דאמר בבכורות פ"א (ג' א') כמה תהא שותפות גוי ותהא פטורה מן הבכורה אמר רב הונא אפילו אזנו וכוותיה קימל"ן. אע"ג דפליגי עליה רבה ורב חסדא דהא קם ר' יוחנן בשטתיה ואמר אפילו מום קל וראיה הלכה למעשה רב מארי הוה מקני לאונייהו לגוים. וכשם ששותפות העובר פוטר כך שותפות האם פוטר בבהמה טהורה ובבהמה טמאה. דאמרינן בבכורות פ"א אמר רב פפא מאי שנא בו דבעינן כל בכור בישראל וליכא הכי נמי בעינן כל מקנך תזכר וליכא.

ואין לפרש דשותפות דאם לא כתיב אלא בטהורה דבהדיא מייתינן כל מקנך תזכר על פטר חמור בשמעתא קמייתא דבכורות (ו' א') ובשותפות אם נראה לו דקימ"ל כרב חסדא דאמר צריך שיקנה לו דבר שעושה אותה לו נבילה הלכך צריך שיקנה לו האם כיוצא בו שאם מקנה לו אזנה א"ל שקיל אזנך וזיל וקדושת בכור אינה מתעכבת בכך אבל העובר אפילו במום קל מתעכבת קדושת הבכור דבכור בעל מום לא אקדיש. ודוקא במשיכה צריך שיקנה הגוי ולא בכסף דקימל"ן כר' יוחנן דאמר בב"מ (מ"ז ב') דבר תורה

מעות קונות וכל דבר הקונה בישראל קונה (בגוי) להפך כדדרשינן בבכורות פ"ב (י"ג ב') או קנה מיד עמיתך לעמיתך בכסף הא לגוי במשיכה. והכא במאי עסקינן בע"ז (ע"ב א') ש"מ משיכה בגוי קונה וזו אינה ראיה דהתם לר' יוחנן קאמר ולמעלה בפטר רחם פרשתיו הטעם יפה יותר. ואע"ג דאשכחן בבכורות פ"א [ג' ב'] שנענש רב מארי וכלאי חיותיה שהוא מקנה אזני עוברי בהמתו לגוים וקימ"ל דלא נענש אלא משום דרב מארי ידע לאקנויי קנין גמור וכולי עלמא לא ידעי שרב מארי היה אומר ואזני עובריה קנויה לך כי בענין זה יכול אדם להקנות דבר שלא בא לעולם כדאמרינן (ב"ב קמ"ז ב') דקל לפירותיו אני מוכר לך קנה דדיקלא איתא בעולם ובקנין כזה יבשלו בני אדם שהם יאמרו אזני עובר פרתי אני מקנה לך. ובענין זה לא קני שהרי אזני העובר ליתנהו בעולם ולבך נענש שהיה קנינו באותו ענין שיטעו, אבל להקנות במשיכה מותר לכתחלה דלא טעו בה אינשי כיון שהעובר בעולם, וכן פירשתי לעיל בפטר חמור. ואע"ג דאיכא לישנא אחרינא שנענש רב מארי משום דמפקע ליה קדושת בכור כיון דמילתא דרבנן היא אזלינן בתר לישנא דמיקל כדאמרינן בע"ז פ"א (ז' א') בשל סופרים הלך אחר המיקל. ולא מיבעי דשרי אלא אפילו מצוה להפקיעו מקדושה דלא ליתא על ידו תקלה שהיה נגזז ונעבד וכתיב לא תעבוד (ב)בכור שורך ולא תגוז בכור צאנך וכו', כדתניא (ד)חיישינן לתקלה אין מקדישין בזמן הזה וכו'. ואם לא הפקיעו מקדושה ונולד כיצד יעשה ינעול דלת לפניו וימות שלא לבא בו לידי תקלה וצער בעלי חיים דרבנן ואתי דרבנן ומבטל דרבנן. כדתניא בע"ז פ"א (י"ג א') אין מקדישין ואין מעריכין ואין מחרימין בזמן הזה ואם הקדיש והעריך בהמה תעקר כו' איזהו עיקור נועל דלת בפניה והיא מתה מאליה. ואין לחלק בענין זה בין בקדושה הבאה מאליה לקדושה שאינה באה מאליה. ואם נולד בקדושה ונולד לו מום קבוע נשחט עליו דכתיב בראה אנכי וכי יהיה בו מום פסח או עור בל מום רע לא תזבחנו לה' אלהיך בשעריך תאכלנו הטמא והטהור יחדיו כצבי וכאיל. ובבכורות פרק על אלו מומין פירשו החכמים איזה מום קבוע דהוי כמומין דפסח ועור. ואעפ"י שיצא לקדושתו במומו אינו נוהג בו חולין לגמרי ונוהג בה קדושה כפסולי המוקדשין דתנן בהו בבכורות בפ"ב (י"ד א') ובחולין (ק"ל א) אין יוצאין לחולין שיהא נגזז ונעבד. ותניא תזבח ולא גיזה ואכלת בשר ולא חלב לא לכלביך מכאן שאין פודין את הקדשים להאכילן לכלבים (ו)מצינו בכור חמור מהם דתנן (בכורות ל"א א') (כל) פסולי המוקדשין נשחטין ונמכרין באיטלז חוץ מן הבכור והמעשר ואפילו בבכור בעל מום קאמר כדמוכח בגמרא וכדאמרינן באלו טריפות (מ"ד ב') אמרה ליה בת רב חסדא לרבא אבא שרי בוכרי ולא זבין בשרא מיניה וטעמא מפרש דבשומא מזדבין ולא

במתקלא ואיכא חשדא ובבעל מום קאמר דהא בבבל הוה ולאחר חרבן הוה אלמא בעל מום אינו נשקל אפילו בעל מום אסור בגיזה ועבודה. אבל לגוי ולכלבים מותר דקימ"ל במתני' אליבא דב"ה. דתנן בבכורות פרק כל פסולי (ל"ב ב') ב"ש אומרים ולא ימנה ישראל והכהנים לבכור פי' לבעל מום, וב"ה מתירין פי' אע"ג דפליג תנא דברייתא דב"ה זר ולא גוי קאמר. ואם הוא טריפה חשבתי ללמוד מדברי רב יהודאי גאון דאפילו לכלבים מותר, שכתב בהלכות גדולות חלבו של בכור מוכרין אותו (לגוים) ואפילו למאן דאסר בכור לגוים מאי טעמא כצבי וכאיל אמר רחמנא ומן התורה מותר לגוים מיהו דרבנן עבוד מעלה במוקדשין. בשר דראוי לאכילה עבוד מעלה חלב דלא חזי לאכילה לא עבוד וחשבתי אני טריפה נמי לא שנא. ואמנם לא דמי שיש חלוק בין טריפה לחלב בכור כשר שבכור כשר התירה שחיטה את הבשר וקרינא ביה כצבי וכאיל אבל טריפה שלא התירה שחיטה את הבשר לא קרינא ביה כצבי וכאיל דפי' המקרא כך הוא רק בכל אות נפשך תזבח ואכלת בשר כברכת ה' אלהיך אשר נתן לך בכל שעריך הטמא והטהור יחדיו כצבי וכאיל ופקעו קדושתן לגמרי והוו כצבי וכאיל בהמה בשר וחלב ולהכי שרי רב יהודאי חלב בבור הנשחט לגוים ולהכי שרו ב"ה בבכורות בכור בעל מום שנשחט להאכילו לגוים אכל הכא דלא מתני שחיטת לאכילת בשר כגון שנמצאת טריפה לא קרינן ביה כצבי וכאיל ובקדושתיה קאי ולבכור שמת מדמינן ליה דאסור להאכילן לגוים ולכלבים כדמקשינן עליה דמת בפסחים בפ' כל שעה ובשבועות פ"א (י"א ב') וכי פודין את הקדשים להאכילן לכלבים דכתיב ואכלת ולא לכלביך, פי' ולא במקום שאינו ראוי לשם לא אמרתי כצבי וכאיל כגון טריפה ומת והיינו דתנן אם מת (יש) לקוברו לפי שאין פודין את הקדשים להאכילן לא לגוים ולא לכלבים ולא הותרו פסולי המוקדשים הראוים לפדיון ובכור שנאכל למומו ובלא פדיון ולא הותרו להיותם כצבי וכאיל אלא במקום דקרי ליה ואכלת לאפוקי מת וטריפה דמאותו הדין דמת טעון קבורה טריפה נמי טעון. ומנלן דבתוך מת טעון קבורה דתנן בבהמה המקשה (ע"ז א') המבכרת שהפילה שליה ישליכנה לכלבים ובמוקדשין תיקבר ומפרש בבכורות טעמא דמבכרת לא קדיש אלא מיעוטא (הא לאו) הכי תקבר כמוקדשין הלכך נראה לדמות בכור טריפה למת ולהטעינו קבורה ולא לדמותו כחלב בכור כשר ולהאכילו לכלבים כדברי רב יהודאי שאמר בחלב כשר ודרש שפי' המקרא כאשר הבאתי דאי לאו הכי קשיא דר"ע אדר"ע, דאמר ר' עקיבא בבכורות (ל"ג א') דבכור בעל מום מאכילין אותו לגוים דכצבי וכאיל אמר רחמנא. ובזבחים פ' טבול יום (זבחים ק"ג ב') תנן אמר ר"ע מדבריו למדנו השוחט את הבכור ונמצא טריפה שיאותו הכהנים בעורו וכו' ומוקמינן ליה בגמרא (ק"ד א') בבכור בעל

מום בגבולין וקאמר בעורו יאותו אבל לא בבשרו וטעמא שעור טריפה ניתר בשחיטה עור שחיטה כשר אבל שחיטה לא מהני לכשר שחיטת בכור כשר וכאשר בכור תם שנמצא כר' טריפה שיאותו הכהנים בעורו והבשר כטריפה שלא התירה שחיטה כך בכור בעל מום שהתירתו תורה בשחיטה כדכתיב תזבח ואכלת כשנמצא טריפה העור מותר והבשר בקבורה. וכך קבלתי מפי' רש"י שלא התיר ר"ע אלא עורו. הלכך לא קשיא דר"ע אדר"ע שחמור בעל מום טריפה דלא מהני ביה שחיטה שבכור בעל מום כשר. ואמר ר' יוחנן התם בזבחים הלכה כר"ע. ואשר לא הבאתי ראיה שהבשר אסור כדגרסינן התם והלכתא כדברי חכמים בשר בקבורה ועור בשריפה משום דההוא גר' ליתא משום דקשיא אהלכתא דפסיק ר' יוחנן כר' עקיבא והכי גריס רש"י והלכתא כדברי חכמים ולא יותר. פי' דקיימו אקדשים שבמקדש אדר' חנינא סגן הכהנים דאמר מימי לא ראית עור יוצא לבית השריפה אבל אבכור בעל מום שדבר בו ר"ע לא קאי והלכתא כחכמים. ע"כ לשון גרסת הרב.

והשתא אסיקנא דפסקינן כרבנן לענין קדשי מקדש שאירע בהם פסול לאחר שחיטה שהעור בשריפה ובטריפה בבכור בעל מום כר' עקיבא שהבשר בקבורה וייאותו הכהנים בעורו אעפ"י שר"ע מקדשי מקדש למד מדברי ר' חנינא סגן הכהנים שנראה לתלמוד שאין להחמיר בבכור בעל מום לאסור עורו כעורות קדשי מקדש אבל בשרו ד"ה שייאותו שנינו אבל בשרו לא שיש חלוק בין בשרו לעורו כאשר הסברתי מפי' המקרא. סברות אלו מקצתו למדתי מר' שמואל בן אחי ז"ל מ"כ. ואם הבכור בעל מום שראוי לישחט במומו אינו יכול לשוחטו אלא על פי ג' ישראלים שיאמרו יכל להשחט. דתנן בבכורות פ' כל פסולי (ל"ו ב') בכור שנסמית עינו ונקטעה ידו או רגלו הרי זה ישחט ע"פ ג' בני הכנסת פי' שאינם מומחים. ואמרינן בגמרא ר' שמלאי וריב"ל תרווייהו משום ר' יהודא נשיאה אמרו התרת בכור בחו"ל על פי ג' בני הכנסת ואמר רבא ובמומין מובהקין. ודוקא במקום שאין חכם בעיר אבל במקום שיש חכם בעיר צריך חכם. דאמר ר' חייא אמר רב ג' מתירין הבכור במקום שאין מומחה הא במקום מומחה צריך (מומחה) פי' מומחה בקי במומין. ותנן בפרק [ר"ע] עד כמה (כ"ח א') ישראל ששחט את הבכור ואח"כ הראה את מומו ר' יהודא מתיר ר' מאיר אומר הואיל ונשחט שלא על פי מומחה אסור. ואמרינן בגמרא דאסר ר"מ אפילו במומין שאינן עשויין להשתנות לאחר מיתה וגזרינן אטו מומין שעשויין להשתנות אחר מיתה וקנסה קניס וקימ"לן כר' מאיר בגזרותיו בפ' אע"פ (נ"ז א') ויש לומר אחרי דקנסא הוי לא קנסינן בחוץ לארץ דאין דנין דיני קנסות שלא בארץ ישראל, ועוד יש לומר דאין הלכה כר' מאיר בהא שכתב ר' יהודאי גאון בה"ג

אההוא דתניא ביבמות (ל"ו ב') לא ישא מעוברת חבירו ומיניקה חבירו ואם נשא יוציא ולא יחזיר עולמית דברי ר' מאיר וחכמים אומרים אל יוציא וכשהגיע זמנו לכנוס יכנוס והלכה כרבנן ולא תימא הלכה כר"מ ואי קשיא הא קימ"ל הלכה כר"מ בגזרותיו הכא קנסא הוא והלכה כר"מ (בגזירותיו) אבל לא בקנסא ע"כ לשון הגאון הלכתא במומין הקבועין שאינן עשוים להשתנות לאחר מיתה אם שחט בדיעבד לא אסרינן לבהמה לאכול, לכתחלה לא ישחוט אלא על פי בקי אם ישנו בעיר. ואם אינו על פי שלשה מבני הכנסת: ותנן (בכורות כ"ו ב') עד כמה ישראלים חייבים להטפל בבכור (ב)בהמה דקה למ"ד יום ובגסה חמשים יום ואם אמר הכהן בתוך הזמן תנהו לי לא יתן לו ואם היה בעל מום ואמר לו תנהו שאוכלנו או תמים בשעת המקדש ואמר תנהו לי שאקריבנו מותר ותנן הבכור נאכל [כל שנה ושנה בין שור] בין תמים בין בעל מום שנאמר לפני ה' אלהיך תאכלנו שנה בשנה. ונראה דבעל מום אסמכתא בעלמא. הוא דהא קרא לא איירי אלא בתם. ותניא בפרק עד כמה (בכורות כ"ח א') [עד במה] בכור בזמן הזה עד שלא נראה להראותו לחכם. פי' שלא נולד בו מום רשאי לקיימו שתים ושלש שנים. פי' שהרי אינו יכול להקריבו ומשנראה להראותו לחכם נולד בו בתוך שנתו רשאי לקיימו כל שנים עשר חדש לאחר שנתו אינו רשאי לקיימו אפילו יום אחד אפילו שעה אחת אבל מפני השב אבידה לבעלים רשאי לקיימו כל למ"ד יום.

אמר ר' אלעזר בכור נותנין לו משעה שנולד בו מום למדנו יזהר אדם בבכור שנולד בו מום שיתננו לכהן בתוך למ"ד יום ויאכלנו כהן קודם שנתו ואם לאחר שנתו נולד בו מום לא ישהנו יותר מל' יום. ואם בסוף שנתו נולד המום משלימין לו למ"ד יום לאחר שנתו. ותנן בפ' כל פסולי (ל"ה א') כל מומין הראויין לבא בידי אדם רועים ישראל נאמנים רועי כהנים אינם נאמנים רשב"ג נאמן הוא על של חברו ואינו נאמן על של עצמו וקיימא לן כרשב"ג בכל מקום ששנה במשנתו חוץ מערב וצידן וראיה אחרונה אע"ג דבמפקיד (ב"מ ל"ח ב') אמוראי נינהו ואליבא דר' יוחנן. ובסנהדרין בפ' ב' איתא דלית הא כללא סוגיא דתלמודא אתיא הכי בכל מקום ששנה וכו':

מצוה קמג

סימן קמג (שנא)

המתנות. תנן בסוף מסכת חלה ומייתי לה בחולין בפרק הזרוע (חולין קל"ג ב') ובב"ק שלהי הגוזל עצים (ק"י ב') כ"ד מתנות כהונה ניתנו לאהרן ולבניו בכלל ובפרט וברית מלח כל המקיים אותם כאלו מקיים כלל ופרט וברית מלח וכל העובר עליהם כאלו

עובר על כלל ופרט וברית מלח. ואלו הן י' במקדש. חטאת וחטאת העוף אשם ודאי ואשם תלוי זבחי שלמי ציבור ולוג שמן [על] (של) מצורע ושתי הלחם ולחם הפנים ומותר העומר ושירי מנחות. ד' בירושלים הבכורה והבכורים מורם מתודה ואיל נזיר ועורות מקדשים. לא ידעתי למה נקרא עורות קדשים מתנות ירושלים. ורש"י פירש בב"ק משום הכי חשיב להו בהדי מתנות ירושלים, דאינם חשובים בהדי מתנות גבולים דהני עורות לא מתו הכי אלא בירושלים ובהדי הנך דמקדש לא חשיב אלא הנך דאי נפקי חוץ לקלעים מפסילי ביוצא. עשר בגבולין תרומה ותרומת מעשר וחלה ראשית הגז זרוע לחיים וקיבה ופדיון הבן ופדיון פטר חמור ושדה אחוזה ושדה חרמים וגזל הגר. וכל כהן דאינו בקי בהם אין נותנין לו מתנה:

יש לתמוה קצת. הזכיר שדה אחוזה שדה מקנה שגם ולא הזכיר הקדש שדה מקנה נימנים הדמים שיש לו עליה כהנים כמתנות כהונה הן:

מצוה קמד

סימן קמד (שנא)

עשר במקדש. כתיב בפ' ויקח קרח זה יהיה לך מקדש הקדשים מן האש כל קרבנם לכל מנחתם ולכל אשמות אשר ישיבו לי לך הוא ולבניך. ותניא בספרי כל קרבנם אלו שתי הלחם ולחם הפנים לכל מנחתם זו מנחת חוטא ומנחת נדבה. פי' שירי מנחות, לכל חטאתם זו חטאת יחיד וחטאת ציבור וחטאת העוף וחטאת בהמה. ולכל אשמם זו אשם ודאי ואשם מצורע ואשם נזיר ואשם תלוי. אשר ישיבו לי זה גזל הגר. פירוש דכתיב ביה השבה כדכתיב האשם המושב לה' לכהן ודרשינן בב"ק (ק"י א') אשם זה קרן. קדש קדשים זה לוג שמן של מצורע לך הוא ולבניך בזכותך ובזכות בניך ותניא לכל תנופות בני ישראל להביא כל דבר שהוא טעון תנופה לך נתתים לחק עולם שינהוג הדבר לדורות. למדנו מכאן כל עשר שחשבנו במקדש שנתנות לכהנים:

מצוה קמה

סימן קמה (שנא)

ארבע בירושלים. בכורות. דבכורות צוה הקב"ה לתת לכהן בין בכור אדם בין בכור בהמה טמאה וטהורה, דכתיב כל פטר רחם לכל בשר אשר יקריבו לה' לך יהיה. אך פדה תפדה את בכור האדם ואת בכור הבהמה הטמאה תפדה ונקראת בכורה מתנות ירושלים לפי שבכור בהמה טהורה נאכל בירושלים כדתנן ונאכלין בכל העיר (זבחים נ"ו ב'):

בכורים. צוה הקב"ה דכתיב בכורי בל אשר בארצם אשר יביאו לה' (לך) יהיה [לך] ודין בכורים אפרש לך לפנים במשפט הבכורים (סי' קנ"ב):
המורם מתודה ואיל נזיר. מחלות התודה היו מרימים אחד מעשרה ונותנים לכהן דכתיב בפ' צו את אהרן והקריב ממנו אחד מכל קרבן תרומה לה' לכהן הזורק את דם השלמים לו יהיה ואותה תרומה ילפי' במנחות בפ' התודה (ע"ז ב') שהוא אחד מעשרה מגז"ש תרומה תרומה מתרומת מעשר ומן בשר התודה היו נותנים לכהן חזה ושוק שבשר התודה נקרא שלמים מדכתיב זאת תורת זבח השלמים וכתיב עליה אם על תודה יקריבנו. ובשלמים כתיב כי את חזה התנופה ואת שוק התרומה לקחתי מאת בני ישראל ואתן אותם לאהרן. ועוד למעלה שנינו כל הטעון תנופה לכהן: באיל נזיר כתיב בפ' נשא ולקח הכהן את הזרוע בשלה מן האיל וחלת מצה אחת (ורקיקי מצה) אחד וגו'. וכתיב והניף אותם הכהן תנופה לפני ה' קדש הוא לכהן:
עורות קדשים. כתיב בפ' צו והכהן המשיח את עור אש העולה אשר הק' קדשים שזכו בהן בבשרה כהנים אינו דין שיזכו בעורם:

מצוה קמו

סימן קמו (קעא)

עשר בגבולין. תרומה גדולה צוה הקב"ה בפ' שופטים ושוטרים ראשית דגנך ותירשך ויצהרך תתן לו, פי' תרומה גדולה נקראת בלשון חכמים "גדולה", פי' חשובה שהיא ראשונה ועוד שהיא יכולה להיות גדולה שהרי אין לה שעור, דתנן תרומה גדולה אין לה שעור אבל אמרו עין יפה אחת מארבעים בינונית אחד מחמשים עין רעה אחד מששים עושה אדם כל גורנו תרומה. ואינה נוהגת מדאורייתא אלא דגן ותירוש ויצהר. טעם משנה זאת [עין] דתנן (תרומות פ"ד מ"ג) עין רעה מששים יפה בארבעים בינונית חמשים. לימד בתרומות ירושלמי ממקרא האמור ביחזקאל דכתיב ששית האיפה מחומר השעורים ששיתם נמצא הרי אחד מששים וששיתם האיפה מחומר השעורים הרי אחד מארבעים. וכן הגירסא שם בפרק רביעי. אמר שמואל תן ששים על ששיתם נמצא אחד מס' וששיתם באיפה מחומר השעורים הרי א' מארבעים וכן הגירסא שם בפ' רביעי תורם אחד מארבעים פי' וששיתם דורש ששיה בלשון שהיה יכול לכתוב וששים וכתיב וששיתם לרבות שתות אחר להו התם, מדכתיב וממחצית בני ישראל תקח אחד אחוז מן החמשים כל מקום שאחד, אוחז ממקום אחר הרי הוא כזה [בתרומה ירושלמי ביחזקאל]:

ותולדת התרומה שאר מינין כדתנן בתחלת מעשרות. כלל אמרו במעשר גל שהוא אוכל ונשמר וגידולו מן הארץ חייב במעשרות ותרומה בכלל שם מעשרות.

מצוה קמז

סימן קמז (**קעב**)

תרומות מעשר. צוה הקב"ה לתת לכהן בפ' ויקח קרח, דכתיב ואל הלוים תדבר ואמרת אליהם כי [תבאו] תקחו מאת בני ישראל וכתיב ונתתם ממנו תרומת ה' לאהרן הכהן, תרומת מעשר אינה נוהגת דבר תורה אלא בדגן תירוש ויצהר שהרי הוקשה לתרומה גדולה. דתנן במסכת י"ט פי' אחר ונחשב תרומתכם בשתי תרומות הכתוב מדבר אחת תרומה גדולה ואחת תרומת מעשר. כשם שתרומה גדולה נטלת באומד ובמחשבה כך תרומת מעשר נטלת באומד ובמחשבה. ותניא בספרי. ונחשב ללוים למה נאמר לפי שנאמר והרמותם ממנו תרומת ה' שומע אני הואיל וקראו הכתוב תרומה תהא בקדושתו ת"ל ונחשב ללוים כתבואת גורן מה תבואת גורן מפריש תרומה והשאר חולין אף תרומת מעשר מפריש תרומה והשאר חולין. וכאשר דין תרומה אינו בשאר פירות דכתיב בתרומה ראשית דגנך תירשך ויצהרך אף תרומת מעשר אינו בשאר פירות דבר תורה. וגם מעשר ראשון דינו כיוצא באלו שכל דבר שנוהג בו תרומת מעשר נוהג בו מעשר ראשון דכתיב ואל הלוים תדבר ואמרת אליהם כי תקחו מאת בני ישראל את המעשר אשר נתתי לכם מאתם בנחלתכם והרמותם ממני תרומת ה' מעשר מן המעשר. אבל מעשר שני נוהג בשאר פירות אפילו בירקות שבו ריבה הכתוב דכתיב בפ' ראה אנכי עשר תעשר את כל תבואת זרעך מכלל שנאמר ואכלת לפני ה' [מעשר מן המעשר] במקום אשר יבחר מעשר דגנך תירושך ויצהרך יכול אין לי דגן תירוש ויצהר מנין לרבות פירות ת"ל תבואת (זרעך) מנין לרבות ירקות למעשר ת"ל כל מעשר הארץ האמור בסוף הפרשה ואם בחוקותי וההוא במעשר שני משתעי דכתיב ואם גאל יגאלנה ולא מצינו גאולה אלא במעשר שני דכתיב ביה בפ' ראה אנכי ונתת בכסף. ותניא וכל מעשר הארץ מזרע הארץ לרבות גרגר פרי העץ לרבות פירות האילן. וכל הני ריבויי במעשר שני כתיבי שאותה פרשה דעשר תעשר במעשר שני כתובה דכתיב ביה ואכלת לפני ה' אלהיך מעשר דגנך וגו' וכתיב כי ירחק ממך המקום וגו' וכתיב ונתת בכסף. והא דאמרינן בברכות בכיצד מברכין (ל"ו א') דמעשר פירות צלף דרבנן גבי ההוא דתניא ר' עקיבא אומר צלף אין לי אלא אביונות בלבד מפני שהוא פרי ואמרינן התם דההוא מעשר מרבנן. ובכמה מקומות בתלמוד אמרינן דמעשר פירות דרבנן הנהו במעשר ראשון תרומה גדולה ותרומת מעשר

מיירי דכתיב בהו דגן תירוש ויצהר ולא אשכחן בהו רבוייא ומעשר עני גם נראה אחרי שלא ריבה הכתוב אינו כמעשר ראשון שאם באת להחמיר עליו עליך להביא ראיה אבל במעשר שגי אשכחן ביה רבויא כדפרשי'. והא דתניא עשר תעשר את כל תבואת זרעך היוצא השדה שנה שנה מלמד שאין מעשרין משנה לחברתה. אין לי אלא במעשר שני שבו דבר הכתוב מנין לרבות שאר מעשרות ת"ל עשר תעשר לא לכל הענין האמור בפ' ריבה הכתוב שאר מעשרות כי אם לדין משנה לחברתה דכתיב בההוא קרא עשר תעשר את כל תבואת זרעך היוצא השד' שנה. ואע"ג דריבוי שאר פירות התם בתלמוד להעמיד הרבוי במשנה לחברתה ולא בשאר פירות שהרי קצת לא כל רבוי שאר פירות כתיבי התם דהא מדרבנן נמי כל מעשר הארץ דלאו התם כתיבי הי"ל מוקמינן רבוי שאר מעשרות לשאר פירות. כך נ"ל עד יורה לי צדק.

מצוה קמח

סימן קמח (קפג)

מצות חלה. צוה הב"ה בפ' שלח לך אנשים דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם בבואכם אל הארץ וכתיב ראשית עריסותיכם חלה תרימו תרומה. ותניא בספרי אשר אני מביא אתכם שמה מכאן אתה אומר פירות חוץ לארץ שנכנסו לארץ חייבים יצאו מכאן לשם ר' אליעזר מחייב (דכתיב) והיה באכלכם מלחם הארץ בין בארץ בין בחוץ לארץ ר"ע פוטר דכתיב שמה וקימ"ל כדברי המחמיר. ותנן במס' חלה פ"א ובמנחות פ' ר' ישמעאל (מנחות ע' א') חמשה דברים חייבים בחלה החטה והשעורין והכוסמין ושיבולת שועל ושיפון הרי אלו חייבין בחלה ומצטרפין זה עם זה פי' בירושלמי בבלול ופי' שבלל הקמחים ועירבם ביחד ועשה מהן עיסה אבל בנשוך לא פי' בנשוך ככרות הנושכות זו לזו שעשה עיסה מכל מין לבדו ואח"כ עירב העיסות והנשיכן זו בזו אז אינם מצטרפין זה עם זה כדתנן במסכת חלה (פ"ד מ"ב) החיטין אינם מצטרפין עם הכל אלא עם הכוסמין השעורין מצטרפין עם הכל חוץ מן החטין.

ושמעתי תירוץ אחר באלו שתי המשניות דהכי קאמר ומצטרפין זה עם זה כמפורש במקום אחר וההיא דירושלמי עיקר.

מנא ה"מ דאלו לבד חייבין, דתניא בספרי ומייתי לן במנחות פרק ר' ישמעאל (מנחות ע' ב') מלחם הארץ למה נאמר לפי שהוא אומר ראשית עריסותיכם שומע אני שאר פירות במשמע הרי אתה דן נאמר כאן לחם ונאמר להלן לחם דכתיב לחם עני מה עני האמור להלן חמשת מינין אף לחם האמור כאן חמשת מינין והתם מנלן דתנא דבי ר' ישמעאל

ותנא דבי ר' אליעזר בן יעקב אמר קרא לא תאכל עליו חמץ שבעת ימים תאכל עליו מצות לחם עוני דברים הבאים לידי חמוץ אדם יוצא ידי חובתו בהן בפסח בגון חיטין ושעורין וכוסמין ושבולת שועל ושיפון יצאו אורז ודוחן והפרגנין ושומשמין שאינם באים לידי חמוץ אלא לידי סרחון.

ותנן במסכת חלה פ"ג אוכלין ארעי מן העיסה עד שתגלגל בחיטים (ותטמטם) בשעורים האוכל ממנה חייב מיתה כיון שהיא נותנת מים מגבהת חלתה ובלבד שיהא שם חמש רבעים קמח. ותניא בספרי ראשית עריסותיכם מכאן אמרו אוכלין עראי מן העיסה וכו' כדתנן לעיל. ותנן נכרי שנתן לישראל עיסה עד שלא גלגל חייב משגלגל פטור ר"ע הולך אחר הקרימה בתנור אם תבא בידי ישראל קודם קרימת עיסה קרינא ביה והלכתא כחכמים. ותניא הרי שלא הפריש חלה מן העיסה שומע אני שלא יפריש מן הלחם ת"ל כתבואת גורן. ואחרי שהוקשה לתרומה גדולה אין לה שעור כתרומה גדולה.

ויש בספרי ברייתא דורשת מן המקרא שעור לחלה ונ"ל אסמכתא בעלמא דתניא תתנו לה' תרומה למה נאמר לפי שהוא אומר חלה תרימו תרומה אבל לא שמענו שיעור חלה ה"ל תתנו לה' תרומה עד שיהא בה כדי מתנה לכהן מכאן אתה אומר שיעור חלה של בעה"ב אחד מכ"ד ונחתום אחד טמאה ובמקום שיש כהן מקבל צריך לתת כשעור שאמרו חכמים. ותנן בחלה פ"ב העושה עיסתו קבין ונגעו זה בזה פטורין מן החלה עד שינשכו ר"א אומר אף הרודה ונותן לסל הסל מצרפן לחלה. וקימ"לן כר' אליעזר באלו עוברין בפסח (מ"ח ב') וכי קאמר ר"א דמהני צירוף להחמיר לחייב עיסה הנילושת שלא כשעור כדתנן העושה עיסתו קבין קבין וכדמייתיה לה בפסחים באלו עוברין נשי דנהוג למיפא קפיזא בפסחא אבל היה שעור עיסה אין צרוף סל פוטר זה את זה דלא אשכחן צירוף סל אלא לגבי מעלות קדש בהגיגה פ' חומר בקדש (נ' ') דתנן הסל מצרף מה שבתוכו לקדש אבל לא לתרומה. ותנן נמי בהלה פ"ב ומייתי לה בסוטה פרק כשם (ל' א') ר' אליעזר אומר ניטלת מן הטהור על הטמא כיצד עיסה טהורה ועיסה טמאה נוטל כדי חלה מעיסה שלא הורמה חלתה ונותן פחות מכשעור באמצע כדי ליטול מן המוקף מדמצריך ר' אליעזר חוט של בצק אלמא צירוף סל (לא) מהני היכא דנילושת כשיעור. ויש להשיב דברי לצדדים ואין בהם ממש. והלוקח מצות בפסח ונותנן בכלי לאחר אפייתן ומצטרפן על ידי כלי אחר שנילושה כשיעור שלא כדין עושה ואוכל טבל דרבנן. וכמה שיעור עיסה כדתנן בחלה פ"ב. חמשת רבעים קמח ועוד חייבין בחלה הן וסיבן ומורסנן. ותנן בעדיות בפ"ק ומייתי לה בשבת בפ"ק (ט"ו א') שמאי אומר מקב לחלה והלל אומר מקביים וחכמים אומרים לא כדברי זה ולא כדברי זה אלא קב ומחצה

חייבים בחלה משהגדילו (המדות) אמרו חמשת רבעים קמח מחייבינן בחלה וקיי"ל כרבנן. וטעמא דכולהו דתניא בעירובין בכיצד משתתפין (פ"ג א') ראשית עריסותיכם כדי עיסת מדבר וכמה עיסת מדבר עשירית האיפה כשתתן העומר על י"ח קבין שהיא נמצאת יהיה עומר עישורו ונמצא עומר קביים. ושמאי סבר שעור עומר כהלל מיהו עיסת מדבר קב היפה שכל אחד היה מחלק לשני עיסות עיסה בבקר ועיסה בערב והלל סבר כל העומר היה לש בכת אחת ורבנן סברי עומר עשיר(ית) איפה מלוגין איפה י"ח קבין תיקח עישורו של י"ח קבין וזהו עומר והם חמשת רבעי קמח צפורניות שהם ז' מדבריות, כך מפורש הטעם (בירושלמי):

תנן בחלה פ"ב (מ"ה) המפריש חלתו קמח אינה חלה וגזל היא ביד בהן פי' שאמר בעודו קמת יחול עליו שם חלה אבל הפריש קמח ואמר כשתעשה עיסה יחיל עליו שם חלה חלתו חלה אעפ"י שהיא פטורה עתה. בשבת במפנין (קכ"ז ב') ובברכות פ' שלשה שאכלו (ברכות מ"ז א') ובפסחים פ' כל שעה (פסחים ל"ה ב') ובביצה פ"א (י"ג ב') אמר ר' אבהו אמר ר"ש בן לקיש מעשר ראשון שהקדימו בשבלים פטור מתרומה גדולה שנאמר והרמותם ממנו תרומת ה' וגו'. למדנו שהתורם בעודו (בשבלים) פטור שפטור כגון שאמר לא יחול שם תרומה עד שתמרח ויגיע לחיוב ובענין הזה מועיל דקימ"לן כר"א בן יעקב דאמר בקדושין פרק האומר (ס"ב ב') יתר על כן אמר ר"א בן יעקב פיחת ערוגה זו לשכיבאו שליש ויתלשו והביאו שליש ונתלשו דבריו קיימים. ותנן בחלה פ"א (מ"ה) עיסה שתחלתה סופגנין וסופה סופגנין פטור מן החלה, תחלתה עיסה וסופה סופגנין חייבת בחלה, פי' סופגנין שאינה בעין עיסה שלישתה דקה ודקה, פי' תחלתה לישתה סופה אפייתה סופגנין, כגון שנאפת שלא כעין לחם בחמה או באילפס למאן דפטר, ה"ל לחם לחמשת שלישתם עבה תחלתה עיסה הוי חייבת בחלה ונקראת לחם לכל דבר להמוציא לנטילת ידים לברכת המזון לעירוב. ואם לישתם רכה דהוי תחלתה סופגנין ואפייתם כעין לחם כמו שהרתיח מבפנים והדביק מבפנים אוי הרתיח ולבסוף הדביק איזה שיהיה לחם הוא לכל דבר. ואם היתה לישתה סופגנין ובאפייתה הדביק מבפנים ולבסוף הרתיח מבחוץ דאיכא תרתי לריעותא נחלקו בזה ר' יוחנן ור"ל בפסחים פ' כל שעה (פסחים ל"ז א') דאיתמר מעשה אילפס ריש לקיש אמר פטורים ור"י אמר חייבים והלכתא כר"י והתם מוכח דפלוגתייהו בדאיכא תרתי לרעותא, הדביקה בפנים והרתיח מבחוץ אחר הדביקה אבל אי איכא חדא לרעותא הרתחה קודם הדבקה או הדביק והרתיח מבפנים כולי עלמא מודו דחייב דהא דמו לאפיית תנור קצת הלכך אפילו לישתו רכה כגו' דהיינו תחלתה סופגנין אחרי אפייתן כעין תנור חייב כר' יוחנן דלא

מפיק מכעין תנור לר"י אלא א"כ עשאה בחמה או חלטן במים אבל באילפס או בדפוס של ברזל אפילו הדביק מבפנים והרתיח אח"כ מבחוץ חייב דכעין תנורא חשבינן ליה.
ויש לדקדק דלית הלכתא בר"י אהא קרא מותבינן ליה והוזקק לומר תנאי היא אלא מתוך קשיא שהקשה ר' יוחנן היינו ת"ק וההיא קשיא נדחית דאמר דכולי עלמא מעשה אילפס פטורים וחזר ואפאו בתנור איכא בינייהו הלכך יש לומר שחזר בו ר' יוחנן מזה דמניין לו לחלוק על הברייתא דאיתותב מינה אחרי שאין לו ראיה דתנאי היא. ואע"ג דרב ור"י הלכה כר"י לא אמרינן תנא הוא ופליג כדאמרינן לגבי רב והכי מוכח בהדיא בכתובות פ"א (ח' א') והא דלא חשיב ליה בהדי הנהו דאמרי' בהחולץ (ל"ו א') ריש לקיש ור"י הלכה כר' יוחנן לבד מהני תלת לא חשיב אלא אותם שעמדו במחלוקת קתני אבל בהאי י"ל הדר ביה דהא איתותב, הלכך היכא דאיכא תרתי לריעותא הדביק מבפנים והרתיח אח"כ מבחוץ המיקל לא הפסיד והמחמיר תבא עליו ברכה. ומנלן כשאפייתן דומה לתנור (נקרא) לחם דכתיב ואפו עשר נשים לחמכם בתנור אחד וכדדמי ליה נקרא לחם והבי עיקר כדפרשתי שלא נחלקו ר"י וריש לקיש בחלה באפייתה אלא כגון שהיתה תחלתה בלישתה סופגנין אבל היתה תחלתה עיסה בכל ענין שתאפה לחם מקרי כדתנן בהדיא תחלתה עיסה וסופה סופגנין חייבת בחלה.
והא דאמרינן ביבמות בפ' החולץ (יבמות מ' א') חלוט מצה הוא למאי הלכתא לומר שאדם יוצא בה ידי חובתו בפסח אע"ג דחלטיה מעיקרא כיון דהדר אפייה לחם איקרי ההיא בתחלתה סופגנין מיירי אבל תחלתה עיסה אפילו לא הדר אפייה בתנור לחם איקרי. והא דאמרינן בפסחים פ' כל שעה (פסחים ל"ו ב') לחם עני פרט לחלוט ואשישה פי' לחם פרט לחלוט עני פרט לאשישה ההיא בתחלתה סופגנין ולא הדר אפייה בתנור מיירי. ואם עשאן כעין לחם מתחלתה וסופה ונתנה ברותחים ונימוח לא הוי להם. כדתניא בברכות (פ' כיצד) מברכין (ל"ז א') הכוסס את החיטה מברך עליה בפה"א טחנה אפאה ובשלה בזמן שהפרוסות קיימות מברך עליהן המוציא לחם מן הארץ ולבסוף ג' ברכות אין הפרוסות קיימות בתחלה מברך עליהן ב"מ מזונות ולבסוף ברכה אחת מעין שלש ושיעור מחייתן כמה שתקרא פרוסות קיימות מפורש במנחות פ' אלו נקמצות (ע"ה ב') דאמרינן התם מאי הוי עלה אמר רב ששת אפילו פרורין שאין בהן כזית מברך עליהן המוציא לחם מן הארץ. אמר רבא והוא דאיכא עלייהו תוריתא דנהמא:
אע"פ שהחלה הוקשה לתרומה גדולה הפקר חייב בה מה שאין כן בתרומה גדולה, דתניא מראשית עריסותיכם (חלה תרימו תרומה) להביא לקט שכחה. ופאה שחייבים בחלה. וצריכה עיסה שתעשה לצורך אכילת אדם דכתיב והיה באכלכם מלחם הארץ

ותנן (חלה פ"א מ"ח) עיסת כלבים בזמן שהרועים אוכלים ממנה חייבת אין הרועים אוכלים ממנה אינה חייבת בחלה. וכשם שמוזהרין ישראל להפריש ושלא לאוכלה בלא טבילה כך מוזהרים הכהנים. דתניא (בספרי) בפ' ויקח קרח כן תרימו גם אתם תרומת ה' להזהיר כהנים על שלהם. ר' שמעון אומר אינו צריך ומה חלה שאינה נוהגת בכל הפירות נוהגת בפירות כהנים וכו' ובחלה אעפ"י שהיא ניתנת לכהן פשיט ליה לר' שמעון שהכהנים מוזהרים על שלהם יותר מהתרומה וכתיב עריסותיכם אבל ישראל ומעריסותיכם לא ממעטינן אלא עיסת נר אבל כהנים חייבים אף בשלהם ולת"ק דר"ש מנין י"ל דנפקא ליה מדנקראת חלה תרומה.

תולדה לחלה. גזרו חכמים להפריש חלה בחוץ לארץ. ואמרינן בבכורות פ' עד כמה (בכורות כ"ז א') אמר שמואל תרומת חו"ל אוכל והולך ואח"כ מפריש ואמר שמואל אין תרומת חו"ל אסורה אלא למי שטומאה יוצאה מגופו ואי ליכא כהן קטן ואי ליכא כהן גדול שרוצה לטבול ולאוכלה שקיל ליה בריש עיסה ושדי ליה כתנורא והדר מפריש חלה אחריתי כי היכי דלא תשתכח תורת חלה ואכיל ליה כהן גדול בימי טומאתו וכהן גדול שטבל לקירויו והעריב שמשו הוא ליה ככהן קטן ובמקום דליכא כהן או איכא ואינו רוצה לקבלה אינו צריך להפריש כי אם חלה אחת דכיון דליכא כהן דאכיל ליה ליכא היכירא לתורת חלה.

ונראה הדבר לומר. שכל גזרות שגזרו חכמים בחוץ לארץ אטו ארץ ישראל לא גזרו אלא בקרובים לארץ ישראל כדאשכחן דברים שחלקו בקרובות לרחוקות. כדתנן במסכת ידים פרק (ד' בו ביום) אמרו עמון (ומואב) מה הם גזר ר' טרפון מעשר עני גזר ר' אלעזר בן עזריה מעשר שני. ותנן אמר ר' טרפון מצרים מפני שהיא קרובה עשאוה מעשר עני כדי שיסמכו עניי ישראל עליהן בשביעית אף עמון ומואב מפני שהן קרובים וכו'.

ויש לדחות. כי יש להסב פירוש המשנה לצדדים אחרים ויש להביא ראיה אחרת מעבודה זרה שלהן בפ"א דאמר כבוש יחיד לאו שמיה כבוש החמירו בסוריא יותר משאר חו"ל אלמא לפי קורבתן החמירו גזרתן. ונראה שעל סברא זו סמכו בני אספמיא ושאר ארצות שיש להן שדות וכרמים שלא לעשר פירותיהן כי אחר שגזרת חכמים חלוקות בין קרוב לרחוק הבא לומר שגזרו על הרחוקות עליו להביא ראיה וכי מפלגינן בין קרוב לרחוק דוקא במצותם שחובתם אינה יכולה להיות בארץ כי אם ברחוק אבל מצות חלה שחובת עיסה זאת יכולה להיות בארץ כאשר פירשנו למעלה פירות חוץ לארץ שנכנסו לארץ חייבים בחלה אין חילוק בין קרוב לרחוק אחרי שפירות

הללו שעשה מהן יכול להוליכן לארץ לכן אין ללמוד איסור זה מאיסור מכירות ושכירות שדות בתים וכרמים שחלקו חכמים בין קרוב לרחוק מע"ז פ"ד .
יען לתמוה קצת. האיך יכול לתרום חלה מן העיסה לאחר חימוצה שהרי חמץ ושאור מכח חמוצם נותנים טעם כדאמרינן בפסחים (ל' ב') הני אגני דמחוזא וכו' ומאחר שהעיסה טבולה לחלה משעת גלגולה והורמה לה לאיסור דבר אחר כדאשכחן בזרוע בשלה שאמרה תורה ולקח הכהן את הזרוע בשלה מן האיל וקודם לקיחת כהן היה אוסר אם לא מטעם מוטל היה הזרוע המתקדש בלקיחת כהן לאחר בישולה אוסר שאר האיל. כדאמרינן בחולין בגיד הגשה (צ"ח א') האומר כל איסורין שבתורה בק"ג לא למדוה אלא מזרוע בשלה. ואמנם יש לחלוק בין זרוע בשלה המבוררת להלוקח מחלה שאינה מבוררת וצריך הוראת בני ועוד שרגילות נשים ללוש בשתי ככרות ומתחמצות ומחמיצות בהן עיסה מרובה. והתורמת חלה סמוך לגלגול העיסה קודם חימוצה תשיגנה ברכה עד בלי די אמן יהי רצון יאמר השם לצרותינו די:

מצוה קמט

סימן קמט (**שנה**).
ראשית הגז. צוה הב"ה בפ' שופטים לתת ראשית הגז לכהן דכתיב ראשית גז צאנך תתן לו, ותנן בחולין (קל"ה א') ראשית הגז אינו נוהג אלא במרובה וכמה הוא מרובה ב"ש אומרים ב' צאן ובית הלל אומרים ה' צאן עשויות ואינו נוהג אלא ברחלים. מה"מ (קל"ז א') אמר רב חסדא אתיא גיזה גיזה. כתיב הכא גז צאנך וכתיב התם מגז כבשי וגלויי מילתא הוא דדברי תורה מדברי קבלה לא ילפינן ואמר ר' [יוחנן] יהושע בן לוי לעמוד לשרת כתוב בסמוך לו דבר הראוי לשירות ואין לך צאן שעושין ממנו בגדי כהונה אלא של רחלים דתכלת האמור בבגדי בהוגה אמרינן ביבמות פ"א (ד' ב') דעמרא הוא ושל אלים ורחלים נקרא צמר ולא של עזים כדכתיב במישע מלך (מואב) היה נוקד והשיב למלך ישראל מאה אלף כרים ומאה אלף אילים (צמר) ובלאו דכלאים (סי' שלג) פירשנו. ותנא דבי ר' ישמעאל כבשים שצמרן קשים פטורים מראשית הגז דכתיב ומגז כבשי יתחמם. ושיעור ראשית הגז כדתנן (חולין קל"ה א') וכמה הוא נותן משקל ה' סלעים. ובגמרא (קל"ז ב') מסקינן בששים והני חמש סלעים דמתניתין פירשו רב ושמואל בישראל שיש לו גוזזים הרבה עסקינן (ד)ששים דידיה הוי טובא ומבקש ליתנן לכהנים דאמר ליה כל חד וחד לא תבצר מה' סלעים. ותנן ראשית הגז אינו נוהג במוקדשים וטעמא מפרש בחולין (קל"ה א') צאנך ולא צאן של הקדש. ואע"ג דתנן ראשית הגז

נוהג בין בארץ בין בחוצה (לארץ) לא קימ"ל הכי דאמר רב נחמן בר יצחק (קל"ו ב') נהוג עלמא כתלתא סבי כר' אלעאי בראשית הגז דאמר אינו נוהג אלא בארץ מההוא טעמא אמרינן מתנה בהזרוע לחיים וקיבה דלא נהגי דמחד טעמא נפיק ליה לר' אלעאי דתרווייהו יליף נתינה נתינה מתרומה דתנן (קל"ד ב') איזהו זרוע פרק של ארכובה עד הכף של יד. איזהו לחי מן הפרק של לחי עד פיקה של גרגרת פי כובע של גרגרת ומצוה לתת זרוע ימין דתניא (ה)זרוע זרוע ימין וטעמא דכתיב (ה)זרוע המיומן שבזרוע דהלחיים למאי אתא לאתויי צמר שבראשי כבשים ושיער שבזקן תישים שהקיבה למאי אתא לרבות חלב שבתוך הקבה (ו)שעל הקיבה פי' דאקשתא (ו)דאיתירא.
פדיון הבן, פטר חמור, כבר פירשתים למעלה.

מצוה קנ

סימן קנ (**שנח**)

מצות חרם. צוה והזהיר הבורא ב"ה כל המקדיש נכסיו בלשון חרם או בכנוי חרם כדתנן בנדרים פ"א (י' א') כל כנויי חרמים (כחרמים) חרק חרף הרך הרי אלו כנוים באחד מאלו הלשונות שיאמר צריך (ליתן) לכהן דכתיב בפ' ויקח קרח כל חרם בישראל לך יהיה וי"א לבדק הבית שנאמר כל חרם קדש קדשים הוא לה'. ותנן בעירבין בפ' המקדיש (ערכין כ"ח ב') ר' יהודה כן בתירא אומר סתם חרמים לבדק הבית שנאמר בל חרם קדש קדשים הוא לה', וחכמים אומרים סתם חרמים לכהן [ואמר עולא סתם חרמים לכהן] שנאמר כשדה החרם לכהן תהיה אחוזתו א"כ למה נאמר כו'. ואמר רב הלכה סתם חרמים לכהן ורב יהודה אמר סתם חרמים לבדק הבית ועשה מעשה בעירכין בסוף פרק המקדיש (ערכין כ"ט א') והצריכו פדיון להביא גברא ואחרמינהו לפיסקי הלכתא חוששין לדברי ר' יהודה. והמחרים נכסיו צריכין פדיון ואפי' על שוה פרוטה יכול לחלל נכסים הרבה דאמר שמואל הקדש שוה מנה שחללו על שוה פרוטה מחולל. ואע"ג דשמואל בדיעבד קאמר ה"מ בזמן שביהמ"ק קיים משום פסידא דהקדש אבל בזמן הזה אפי' לכתחלה לא ובקרקעות דאי אפשר לאבדן ואתו לידי תקלה התירו בפדיון אבל במטלטלין [שאי] שאפשר לאבדן שלא יבא לידי תקלה לא התירו בפדיון אלא באיבוד. כדתניא (ע"ז י"ג א') אין מקדישין ואין מעריכין ואין מחרימין מזמן הזה ואם הקדיש והעריך והחרים בהמה תעקר פירות כסות וכלים ירקבו וכלי מתכות יוליכם לים המלח, ואחרי שרב ועולא סבירא להו סתם חרמים לכהנים אם החזיק כהן (בהן) אין מוציאין מידו. והכנויים

דאורייתא הן דקימ"ל בר' יוחנן דאיתמר בפ"א כנוים אמר ר' יוחנן לשם גוים הן ריש לקיש אמר שבדו חכמים להיות נודר בהן.

מצוה קנא

סימן קנא (**שנט**)

גזל הגר צוה הב"ה בפ' נשא לתת לכהנים גזל הגר שמת, דכתיב ואם אין לאיש גואל להשיב האשם אליו האשם המושב לה' לכהן. ותנן בהגוזל עצים (ק"י א') הגוזל את הגר ונשבע לו ומת הגר הרי זה משלם קרן וחומש לכהנים ואשם למזבח שנאמר ואם אין לאיש גואל להשיב האשם וגו'. ותניא בספרי ומייתינן לה בהגוזל עצים (ק"ט א') ואם אין לאיש גואל וכי יש לך אדם בישראל שאין לו גואל אלא בגזל הגר הכתוב מדבר. ותניא (ק"ט ב') לה' לכהן קנאו השם ונתנו לכהן. ותניא (ק"י א') אשם זה קרן המושב זה חומש ובגזל הגר הכתוב מדבר. או אינו אלא מושב זה גזל ובגונב הגר הכתוב מדבר כשהוא אומר והשיב והביא את אשמו בראשו הוי ממון המשתלם בראש הכתוב מדבר. ותניא אידך אשם זה קרן מושב זה חומש, או אינו אלא אשם זה איל כשהוא אומר מלבד איל הכפורים הוי אומר (קרן) זה אשם. ומנלן דבשבועה שהרי יש בו חומש שלא בשבועה כדכתיב בפ' ויקרא מכל אשר ישבע עליו לשקר ושלם אותו בראשו וחמישיתו יוסיף עליו. אמר רבא גזל הגר שהחזירו בלילה לא יצא ידי חובתו. החזירו לא יצא מאי טעמא אשם קריא רחמנא פי' ואין אשם קרב בלילה ולא לחצאין. ואמ"ר גזל הגר שאין בו שוה פרוטה לכל כהן וכהן לא יצא דכתיב ואיש כי יתן נתינה כתיב ביה המושב לכהן עד שתהא השבה לכל כהן וכהן.

יש לתמוה על נתינת חלוקות הכא אמרינן כי יתן בשוה פרוטה והכי נמי אמרינן בפסחים פ' כל שעה (פסחים ל"ב ב') ונתן לכהן את הקדש בשוה פרוטה. וגבי תרומה כתיב תתן לו. ואמר שמואל (קדושין נ"ח ב') חיטה אחת פוטרת את הכרי. ובכריתות פ"א (ז' א') אמר רב יוסף מחלוקת בנתינה דאשר יתן ממנו על זר בשנוי דשנינא אבל נתינה דעלמא דברי הכל בכזית. ולענין ראשית (הגז) אמר (חולין קל"ה א') כדי לעשות ממנו בגד קטן שנאמר תתן לו שיהא בו כדי נתינה. והריני אומר מה ראו חכמים לחלקם ההיא דראשית הגז פי' ר' יהושע בן לוי לעמוד לשרת כתוב שם דבר הראוי לשירות. ההיא דכריתות דמפרש נתינה דעלמא בכזית ההיא דעלמא אצל נתינה דעלמא קאי אלא אנתינה דפסח דכתיב לכהן את הקדש וסבירא ליה לרב יוסף דבין ר' מאיר ור' יהודה סבירא להו כרבנן דפליגי אאבא (שאול) ואמרי דההיא נתינה בכזית וטעמא מפרש התם דכתיב כי יאכל

ואכילה בכזית, ההיא דתרומה דאמר שמואל בחיטה אחת לפטור ולהוציא מידי טבל קאמר. וטעמא שאיסור טבל נפקא לן בשלהי אלו הן הנשרפין (פ"ג א') מדכתיב ולא יחללו את קדשי בני ישראל אשר ירימו לה' בעתידים לתרום הכתוב מדבר אלמא כל הנקרא הרמה מוציא מידי טבל והרמה מיירי שלא בשוה פרוטה ושלא בכזית. כדאמרינן ביומא פ"ב (כ"ד א') בעי ר' אבין תרומת הדשן בכמה מתרומת מעשר ילפינן או מתרומת מדין ילפינן ופשיט דילפינן גז"ש והרים והרים, מוהרים ממנו בקומצו. שמעינן אי לאו הוי גז"ש שמעינן מתרומת מדין או מתרומת מעשר. ותרומה גדולה אי אפשר ללומדה מתרומת מעשר שהרי ראשונה היא לתרומת מעשר ולא פי' שיעורא הלכך יש לנו ללמוד מדחיסר הכתוב לפרש שיעורה ומעשר ראשון ובתרומת מעשר אחריה פי' שעורם למדנו שהרמת תרומה בכל שהוא להוציא מידי איסור טבל אבל לקיים מצות [טבל] נתינה דתתן לו לא אמר שמואל בכל שהוא.

פירשנו כ"ד מתנות כהונה היכן כתובות והיכן נדרשות והאיך ניתנות, נשוב לפרש מצות עשה.

מצוה קנב

סימן קנב (**קסה**)

בכורים. צוה הב"ה עליהן בפ' כי תבוא (ולקחת) מראשית פרי האדמה. ותניא בספרי: יכול כל חפירות חייבות בבכורים ת"ל מראשית פרי האדמה ולא כל ראשית ועדיין איני יודע איזה מין חייב ואיזה מין פטור הריני דן אמרה תורה בכורי צבור פי' עומר ושתי הלחם והכא בכורי יחיד מה בכורי צבור מז' מינים אף בכורי יחיד מז' מינים. אי מה להלן חיטין ושעורין אף כאן חיטין ושעורין ת"ל בכורי אדמתך ריבה מה הם משבעת המינים חטה ושעורה וגפן ותאינה ורימון ארץ זית ותמרים. מנלן לפרש באילו שהם שבח ארץ שהכתוב משתבח באלו דכתיב ארץ חיטה ושעורה וגפן ותאינה ורמון ארץ זית שמן ודבש. ובמנחות פ' כל קרבנות צבור (פ"ד ב') תניא, ר' גמליאל אומר נאמר כאן ארץ ונאמר להלן ארץ מה להלן שבח ארץ אף כאן שבח ארץ, ותנן (פיאה פ"א) אלו דברים שאין להם שיעור הפיאה והבכורים והראיון, ותנן בבכורים (פ"א) האריסין והחבורות והסיקרקון והגזלן אין מביאין בכורים משום שנאמר בכורי אדמתך. ותניא כספרי מראשית פרי האדמה מכאן אמרו יורד אדם לתוך שדהו ורואה תאינה שביכרה ואשכול שביכר ורימון שביכר קושרו בגמי ואומר הרי אלו בכורים. ובמסכת בכורים תנן בפ"ג ר' שמעון אומר אע"פ (כן) קורא עליהן שם לאחר שיתלשו מן הקרקע ותנן

מצוה להביא בז' כלים פי' כל מין ומין לבדו ואם הביא כל ז' בכלי אחד יצא. ותנן בכורים אסורים לזרים והם (נכסי) כהן ומגלן דבכהן דכתיב ולקח הכהן הטנא מידיך ואמרינן נמי במנחות תרומה קרנהו רחמנא דאמר מר ידך אלו הבכורים, הלכך מה תרומה לכהן אף בכורים לכהן. ותניא לכל תנופות בני ישראל להביא כל דבר שהוא טעון תנופה ובכורים טעונים תנופה דילפינן יד יד משלמים (במכות באלו הן הלוקין ובסוטה ובקדושין פ"א). תולדות הבכורים. תוספותן ועיטורן ותנא (פ"ג דבכורים מ"י) תוספת בכורים מין במינו ועיטור בכורים מין כשאינו מינו. והתוספת והעיטור שניהן מדרבנן.
עורות קדשים, כבר פירשתי למעלה. המורם מתודה כבר פירשתי למעלה.

מצוה קנג

סימן קנג קנד (נ)
להלביש ערומים, לקבור מתים. צוה הב"ה על שניהם בפ' ראה אנכי אחרי ה' אלהיכם תלכו. ואמרי' בסוטה פ"א (י"ד א') דרש ר' חמא בר חנינא וכי אפשר לו לאדם לילך אחר השכינה והלא כתיב אש אוכלה הוא אלא הלך אחר מדותיו של הב"ה מה הוא מלביש ערומים דכתיב ויעש ה' אלהים וגו' וכתיב נמי וחי אחיך עטך והלבשת ערומים בכלל וחי אחיך הוא וכתיב נמי בישעיה כי תראה ערום וכסיתו, מה הקב"ה קובר מתים דכתיב ויקבור אותו בגי אף אתה קבור מתים (מה) הקב"ה מנחם אבלים דכתיב ויהי אחרי מות אברהם ויברך אלהים את יצחק בנו (מה ברכו ברכת אבלים) אף אתה נחם אבלים ואמרי' בב"מ באלו מציאות (ל' ב') תני רב יוסף והודעת להם זה בית חייהם פי' בית המדרש את הדרך זו גמילות חסדים אשר ילכו זה בקור חולים בה זו קבורה את המעשה זו הדין אשר יעשון זו לפנים משורת הדין.

מצוה קנה

סימן קנה (מו)
להחיות אח. צוה הקב"ה בהר סיני וחי אחיך עמך ומכלל וחי אחיך למדנו לפדותו מן השבי ולהלבישו בקרה להאכילו ברעבון ולהשקותו בצמאון.

מצוה קנו

סימן קנו (מז)
הלואת אביון. צוה היוצר בפ' ראה אנכי כי יהיה בך אביון וגו' וכתיב העבט תעביטנו די מחסורו אשר יחסר לו. ותניא העבט פי' העבוט משמע לשון משכון נותנין וחוזרין

וממשכנין דברי ר' יהודה וחכמים אומרים אומר לו הבא דעתו כדי להגיס דעתו עליו. ותניא בכתובות במציאות האשה (ס"ז ב') תעביטנו די מחסורו ואי אתה מצוה להעשירו אשר יחסר לו אפי' סוס לרכוב עליו ועבד לרוץ לפניו, אמרו עליו על הלל הזקן וכו'. ותניא העבט זה שאין לו ואינו רוצה להתפרנס משל אחרים שנותנים לו לשם הלואה וחוזרים ונותנים לו לשם מתנה. תעביטנו זה שיש לו ואינו רוצה להתפרנס משל אחרים שנותנין לו לשם מתנה וחוזרין ונפרעין ממנו לאחר מיתה דברי יהודה וחכמים אומרים יש לו ואינו רוצה להתפרנס אין נזקקין לו מה ת"ל תעביטנו דברה תורה כלשון בני אדם. ואם הוא עברין במזיד באחת מכל מצות האמורות בתורה ולא עשה תשובה אינו מחויב לא להחיותו ולא להלות לו דכתיב וחי אתך ובהלואה כתיב מאחד אחיך וכיון שעבר במזיד יצא מכלל אחוה דאחוה במצות בעינן דקימא לן כרב(נן) דאמרי בב"ק בפ' החובל (בבא קמא פ"ח א') יש לעבדים בשת דאחיו הוא במצות. ותניא במכות באלו הן הלוקין (כ"ג א') ונקלה אחיך לעיניך כשקיבל דינו אבל קודם לכן אינו אחיך למדנו שרשע יצא מכלל אחוה והיינו טעמא דתניא בע"ז בפ' ב' (כ"ו א') העובד' כוכבים ורועה בהמה דקה לא מעלין ולא מורידין פי' גזלנים אלמא רועה בהמה דקה אין מצוה להחיותם דקתני ואין מעלין. ואע"ג דתניא בע"ז בפ"ב (כ"ו ב') לכל אבידת אחיך לרבות את המשומד דוקא לענין אבידה איתרבי ולא ילפינן אחוה להחיותו והלואתו מיניה שאם ריבה הכתוב להחזיר שלו לא ריבה לתת לו וגם ברבית מותר להלוותו מהאי טעמא דאחוה כתיב לענין רבית דכתיב כי ימוך אחיך וגו' אל תקח מאתו נשך ותרבית. והא דאמרינן בגיטין בהשולח (מ"ו ב') ההוא גברא דזבין נפשיה ללודאי אתא לקמיה דר' אמי ובעא למפרקיה ואמרו ליה רבנן לר' אמי האי ישראל משומד (הוא) דחזינא דאכיל נבילות. אמר להו אימור לתיאבון קא אכיל. והא זימנין דאיכא התירא ואיסורא ושבק היתירא ואכיל איסורא א"ל (זיל) לא שבקו לי דאיפרקינך, מה"מ דאוכל נבילה לתיאבון אע"פ שהוא רשע מצוה לפדותו נ"ל שר' אמי היה רוצה לפדותו לפנים משורת הדין דהא דתני רועי בהמה דקה לא מעלין ולא מורידין פי' אין מצוה להעלותן אבל אין איסור להעלותן ואע"ג דהעלאת עובדי כוכבים אסור, כדאמרי' התם בע"ז סבר רב יוסף למימר לאפוקי בשכר שרי משום איבה. והכי פי' העובדי כוכבים ורועי בהמה דקה לא מעלין ולא אמר בשניהם לעובדי כוכבים באיסורא ולגזלן ברשותא. וקשה הדבר לפרש בפרושי' וטוב לו לפרש כן מלפרש שיהא אסור לתת מתנה וליהנות וכשאמרו לו שביק היתירא ואכיל איסורא מין הוא דלהכעיס עביד דאמרינן בע"ז להנעים מין הוה ואמר אחר שמין הוא אסור לפדותו דהא דתניא במינים והמסורות מורידין אבל

לא מעלין פי' אסור להעלות. ואין לתמוה, אחרי לא מעל אסור להעלות היכי מקשינן אחותי מחתינן אסוקי מיבעיא. ולהלוות לעבריין במזיד ברבית שמעתי מרבותי שאסור אם אינו משומד אבל אם הוא משומד דשביק היתירא ואכיל איסורא מין הוא ורבית שלו מותר. והא דאמרינן בסנהדרין (מ"ד א') חטא ישראל אע"פ שחטא ישראל [אחיך] הוא דוקא לענין קדושין דלא כתיב בהו אחוה כדאמרינן ביבמות פ"א (ט"ז ב') גוי שקדש בזמן הזה חוששין לקדושין חיישי' שמא מעשרת השבטים הוא בא אבל לענין רבית אחוה כתיב ביה. ונראין דברי רבותי לאיסור רבית במשומד לתיאבון וראיה אני מביא לדבריהם דרבית הוי כעין גזל כדאמרינן באיזהו נשך (ס"א א') למה לי למכתב לאו בגזל לאו ברבית הלכך יש לומר כאשר דיבתה התורה לכל אבידת אחיך לרבות את המשומד הזהירה תורה על ממון חברך המשומד רבית נמי כיוצא בו דהא ממון חברך משומד הוא דהזהירה תורה שלא לקחתו.

מצוה קנז

סימן קנז (**ערה**)

השבת העבוט. צוה הב"ה בכי תצא למלחמה השב תשיב לו העבוט כבא השמש ושכב בשלמתו וברכך וזה בכסות לילה ובכסות יום צוה הכתוב בפ' ואלה המשפטים אם חבול תחבול [את] שלמת רעך עד בא השמש תשיבנו לו ותנן (ב"מ קי"ג א') מחזיר את הכר בלילה ואת המחרישה ביום. ותניא בהמקבל בב"מ (קי"ד ב') משכנו בשעת הלואתו אינו חייב להחזיר לו משכונו שלא בשעת הלואתו חייב להחזירו. וטעמא דתרווייהו כסות לילה וכסות יום במשכונו שלא בבית דין מיירי בכסות לילה בפ' כי תצא בחוץ תעמוד והאיש אשר אתה נושה בו ודרשינן בהמקבל בשליח בי"ד הכתוב מדבר וכתיב בתריה השב תשיב לו את העבוט, בכסות יום כתיב אם חבול תחבול בשליח ב"ד הכתוב מדבר אתה אומר בשליח ב"ד הכתוב מדבר או אינו אלא בבעל חוב אטור הא מה אני מקיים חבול תחבול בשליח ב"ד (ב"מ קי"ג ב').

מצוה קנח

סימן קנח (**קפו**)

הפקר שביעית. צוה הקב"ה שיפקיר אדם את פירות שביעית ואינו רשאי להחזיק בהם אלא כל הקודם זכה. ורשאי הזוכה לשומרן עד זמן הביעור ואז צריך להוציאם ולהפקיר מה שזכה. מה"מ דכתיב בפ' ואלה המשפטים והשביעית תשמטנה ונטשתה ואכלו

אביוני עמך ויתרם תאכל חית השדה וכתיב בפ' בהר סיני והיתה שבת הארץ לבם לאכלה לך ולעבדך ולאמתך ולשכירך ולתושבך הגרים עמך. ותניא בתורת כהנים לך ולעבדך וגו' מה"מ ואכלו אביוני עמך יכול אין פירות שביעית מותרין אלא לענים בלבד מנין לעשירים כשהוא אומר לך ולעבדך ולאמתך הרי בע"ב עבדים ושפחות אמורים הא מה אני מקיים ואכלו אביוני עמך ענים אוכלים. לאחר הביעור אכל לא עשירים דברי ר' יהודא ר' יוסי אומר אחד עניים ואחד עשירים אוכלין לאחר הביעור א"כ למה נאמר ואכלו אביוני עמך ויתרם תאכל חית השדה פירות אדם לאדם פירות בהמה לבהמה פי' לא יאכיל אדם פירות אדם לבהמה ולא פירות בהמה לאדם ותניא והיתה שבת הארץ לכם לאכלה מן השבות בארץ אתה אוכל ואי אתה אוכל מן השמור בארץ מכאן אמרו שדה שנטייבה בית שמאי אומרים אין אוכלין פירותיה בשביעית וב"ה אומרין אוכלין וכו' ש"מ שפי' עבוד ונתקן בשביעית. לכם ולא לאחרים פי' גוים לאכלה ולא להביא ממנה מנחות ונסכים. ותניא כל תבואתה לאכול ולא לעשות זלחין ומלוגמא ואספלנית ואפיקטויזין ובזמן שכלה לחיה מן השדה צריך לכלות ולבער לבהמה שבבית דתניא ולבהמתך ולחיה אשר בארצך מקיש בהמה לחיה כ"ז שחיה אוכלת בשדה בהמה אוכלת מן הבית. בארצך בארצך הם אוכלים ולא שיוצאים חו"ל. ותניא כלה מינו בשדה כלה מינו בבית ומינו הפירות מיתכלו לחיה בשדה מפורש בתוספתא דשביעית ומייתי' לה בפסחים במקום שנהגו (נ"ב ב') ואם יש לחיה במקום אחר ממין זה (ולחיה) שבזה המקום כלה אם המקום רחוק שאין החיה הזאת גדילה על פירות שבאותו מקום צריך לבער לבהמה העומדת באותו מקים שכלה לחיה. ועל זה שנינו במס' שביעית פ"ט, ג' ארצות לביעור יהודא ועבר הירדן והגליל ג' ארצות בכל אחת ואחת. ותנן למה אמרו ג' ארצות שיהיו אוכלין באחת עד שיכלה האחרון שבה וכשכלה לחיה שבשדה כיצד יעשה כדתניא בסוף תוספתא דשביעית מי שיש לו פירות שביעית והגיע זמן הביעור כיצד יעשה יחלק מהם לקרוביו ולמיודעיו ומוציא ומניח על פתחו ואותו אחינו כל בית ישראל כל מי שירצה ליטול יבא ויטול וחוזר ומכניס מהן לתוך ביתו ואוכל מהן עד שיכלה זמן הביעור בשמינית מוצאי שביעית כל פירות שגדלו בשביעית צריך לבערם בשמינית כשיכלו לחיה שבשדה וספיחים אסורים אפילו קודם זמן הביעור דקימ"ל כר"ע דתניא בת"כ ומייתינן לה בפסחים במקום שנהגו (נ"א ב') הן לא נזרע ולא נאסוף וגו' אמר ר' עקיבא וכי מאחר שאינם זורעים מהיכן אוספים מכאן לספיחים שהם אסורים פי' ספיחי תבואות, וכל ספיחי זריעות כל הבא על ידי נפילת הזרע נקרא ספיח וספיחים הנאכלים כדכתיב וכי תאמרו מה נאכל הן לא נזרע אבל

ספיחים שאינם נאכלים כגון תבן וקש יש להם דין ספיחי אילנות להתירם עד הביעור ולאסור בהן (להפסידם) ולסחורה ואותם הנאכלים אמר ר' עקיבא דכתיב בקרא הן לא (נזרע) ולא נאסוף וגו' אבל ספיחי אילנות מותרים ומסקינן בפסחים כר"ע ובספיחי כרוב שהוא כאילן קימ"ל כרבנן דגזרו אטו שאר ספיחים דתניא ר' שמעון אומר כל הספיחים אסורים חוץ מספיחי כרוב שאין כיוצא בהן בירק שדה. וחכמים אומרים כל הספיחים אסורים ותרווייהו אליבא דר"ע דתניא הן לא נזרע וגו' ופלוגתא דר"ע ורבנן בקודם זמן הביעור כדמוכח במנחות פ"א (ה' ב') דאמרינן התם גבי מנחת העומר שכן מתרת חדש ומתרת בשביעית שכן מתרת ספיחים כר"ע דאמר ספיחים אסורים ובשנה שביעית אינו זמן הביעור כי אם בשנה שמינית, כדתנן במסכת שביעית (פ"ט מ"ז) מאימתי נהנין ושורפין בתבן ובקש של שביעית פי' פירות של שביעית משתרד רביעה שניה שבבר יבשו וכלו אבל קודם לכן ראוים התבן והקש למאכל (הבהמות) ומיתסרא שריפתן דכתיב לאכלה ולא להפסד וברביעה שניה תבן וקש שביעית ליתה. ועוד תניא במקום שנהגו (נ"ג א') אוכלים בענבים עד הפסח בזיתים עד העצרת בגרוגרות עד הנכה בתמרים עד החג כל אלו זמנים אינם יכולים להיות בשביעית מפירות שביעית, ובאיזה פירות נוהג בהן שביעית כדתנן בשביעית פ"ז [מאימתי נהנין לשורפן ולא מתסרא משום לאכלה ולא להפסד משתרד רביעה שניה שמאותו] כלל אמרו בשביעית [כי אסור לשריפה] כל שהוא מאכל אדם ומאכל בהמה וממין הצבעים פי' גדולי קרקע שצובעין בו ולא עפר כי עפר שצובעין בו אין בו שביעית כדתנן בשביעית ומייתינן לה בע"ז פ"א (י"ד א') כל שיש לו עיקר יש לו שביעית ושאין לו עיקר אין לו שביעית פי' למעוטי עפר אפילו צובעין בו ותורניתא דאמרינן בע"ז דליתה בשביעית עפר הוא וצובעין בו כל אלו נשמרים אינו מתקיים בארץ, פי' שכלה לחיה שבשדה, יש לו שביעית ולדמיו שביעית יש לו ביעור ולדמיו ביעור, וכשם שהוא חייב להפקיר פירות שביעית כך הוא חייב להפקיר חלופי פירות שביעית שכל הנלקח ונחלף בפירות שביעית נתפש בקדושת שביעית כדתניא בת"כ ומייתינן לה בע"ז פרק ר"י (עבודה זרה נ"ד ב') יובל היא קדש תהיה לכם מה קדש תופס את דמיו אף שביעית תופסת דמיה אי מה קדש תופס דמיו ויוצא לחולין אף שביעית כן ת"ל (תהיה) הרי היא בקדושתה נמצאת אומר אחרון אחרון נתפס בשביעית ופרי עצמו אסור, כיצד לקח בפירות שביעית בשר אלו ואלו מתבערים בשביעית לקח בבשר דגים נכנסו דגים יצא בשר וכו'. ואע"ג דהאי קרא ביובל כתיב ולא בשביעית הא מני רבנן היא דאמרי אין היובל נוהג אלא א"כ יהא עמו שביעית ואחרי שיובל תלוי בשביעית חשבינן לקדש דיובל כאלו הוא כתיב בשביעית, והא דאמרינן

בערכין (ל"ב ב') מנו יובלות לקדש שמיטין האי תנא הוא דאמר דבין לר' יהודה בין לרבנן שביעית נוהגת אע"פ שאין יובל נוהג. דתניא בת"כ, מנין עשה שביעית ת"ל והיו לך שבע שבתות שנים תשע וארבעים שנה דברי ר' יהודה וחכמים אומרים שביעית נוהגת אע"פ שאין יובל ואין יובל נוהג אלא א"כ יש עמו שביעית ודלא כר' דאמר בגיטין בהשולח ששמיטת קרקעות מדרבנן מטעם שאין יובל אלא בזמן שכל יושביה עליה. ותניא בירושלמי בהשולח וזה דבר השמטה שמוט בשתי שמטות הכתוב מדבר אחת שמיטת יובל ואחת שמיטת שביעית בשעה שהיובל נוהג שמיטה נוהגת דבר תורה, פסקו היובלות שמיטה נוהגת מדבריהם .

מצוה קנט

סימן קנט

לקט שכחה ופיאה בתבואה. שכחה ופיאה באילן. פרט ועוללות ושכחה ופיאה בכרם. לקט שכחה ופיאה בתבואה. צוה הב"ה בפ' קדושים ובקצרכם את קציר ארצכם לא תכלה [את] פאת שדך לקצר ולקט קצירך לא תלקט לעני ולגר וגו'. והשכחה בפ' כי תצא כי תקצור קצירך בשדך ושכחת עומר בשדה לא תשוב לקחתו לגר ליתום ולאלמנה יהיה.

מצוה קס

סימן קס

שכחה ופיאה באילן. דתניא בספרי ומייתינן לה בחולין פ' הזרוע והלחיים והקיבה (קל"א ב') כי תחבוט זיתיך לא תפאר אחריך זו שכחה פי' דשייך למימר בה לא תשוב ושאר אילנות ילפינן מזית. פיאה באילן. דתני דבי ר' ישמעאל לא תפאר אחריך לא תטול תפארתו ממנו. ובת"כ תני שאר אילנות מנין ת"ל שדך וכתיב ליתום ולאלמנה יהיה.

מצוה קסא

סימן קסא

פרט ועוללות שכחה ופיאה בכרם. כתוב בפ' קדושים תהיו וכרמך לא תעולל ופרט כרמך לא תלקט לעני ולגר תעזוב אותם. שכחה ופיאה בכלל שאר אילנות ומשפט הלקט השכחה והפיאה פרט ועוללות שיעור שלהן ומעשיהן פרשתי כבר במשפטי האילנות והוצרכתי לכתוב הנה אלא ללמד האיך כתוב בהן עשה.

מצוה קסב

סימן קסב (**רפז**)

מתנה מברכתך. מצוה זו בעבד עברי בפ' ראה אנכי דכתיב כי ימכר לך אחיך העברי או העבריה וגו' וכתיב הענק תעניק לו מצאנך מגרנך ומיקבך אשר ברכך ה' תתן לו. ותניא בקדושין פ"א (י"ד ב') מכרוהו ב"ד מעניקין לו מוכר עצמו אין מעניקין לו. וכבר פירשתי בלאו דלא תשלחנו (סי' קל"ט) מנלן דבמכרוהו ב"ד הכתוב מדבר. ותניא (י"ז ב') אשר ברכך ה' אלהיך תתן לו הכל לפי הברכה תן לו.

מצוה קסג

סימן קסג (**רפז**)

הענק תעניק. היא המצוה שבעבד עברי שפירשנו במתנת ידך דכתיב הענק לו מצאנך ומגרנך ומיקבך אשר ברכך ה' אלהיך ושנה הכתוב עליה לעבור עליה בשני עשה.

מצוה קסד

סימן קסד (**רעח**)

השמטת כספים. את ה' אלהיך תירא ותעבוד צוה בפ' ראה אנכי כל דבר הנזקף בהלואה ועובר עליו שנה שביעית שישמט מלוה דכתיב מקץ שבע שנים תעשה שמיטה וזה דבר השמיטה שמוט כל בעל משה ידו אשר ישה ברעהו לא יגוש את רעהו ואת אחיו כי קרא שמיטה לה'. ותניא (מ"ק ב' ב') ר' אומר וזה דבר השמיטה שמוט בב' שמיטות הכתוב מדבר אחת שמיטת קרקע ואחת שמטת כספים בזמן שאתה משמט קרקע אתה משמיט כספים אי אתה משמיט קרקע אי אתה משמיט כספים. פי' לאחר חרבן שגלו ישראל ואין כל יושביה עליה אי אתה משמיט כספים, וסבירא ליה לר' שאם אין יובל אין שביעית הלכך לאחר יובל אפילו בארץ דכל יושביה עליה בעינן דכתיב ביובל וקראתם דרור בארץ לכל יושביה ותנינא בגיטין ירושלמי בהשולח, וזה דבר השמיטה שמוט ר' אומר ב' שמיטות שמיטה ויובל בשעה שהיובל נוהג שמיטה נוהגת מדבריהן. אימתי פסקו היובלות בזמן שגלו דכתיב לכל יושביה בזמן שכל יושביה עליה ולא כזמן שגלו מתוכה. וכדרבי קיי"ל דקאים ליה הלל כוותיה, דתנן בהשולח (ל"ו א') הלל תקן פרוזבול להפקיע שביעית דסבירא ליה כרבי ולא קיימא (לן) כדאמר בשלהי ערכין (ל"ב ב') אמר רב נחמן בר יצחק מנו יובלות וקדש שמיטה אלא כרבי קיימא לן דההיא דערכין כר' יהודה ובר פלוגתיה כאשר כתבתי למעלה (סי' קנ"ח).

תנן בשביעית בפ' ראשון שביעית משמטת את המלוה בשטר ושלא בשטר הקפת החנות אינה משמטת אם עשאה מלוה הרי זו משמטת שכר שכיר אינו משמיט ואם עשאו מלוה הרי זו משמטת. וטעמא דקרא לא איירי אלא במלוה דכתיב שמוט כל בעל משה ידו אשר ישה ברעהו. ותנן השוחט את הפרה וחלקה בראש השנה אם היה חדש (מעובר) משמט ואם לאו אינו משמט. וטעמא דשביעית אינה משמטת אלא בסופה דכתיב מקץ שבע שנים (ערכין כ"ח ב').

תולדה להשמטת כספים. גזרו חכמים ששביעית נוהגת בכספים לאחר חורבן בין בארץ בין בחו"ל, דתנן הלל התקין פרוזבול. ומוקמינן בגיטין בשביעית בזמן הזה דתקון רבנן דתשמיט זכר לשמטה. ותנן בשביעית פ"י ומייתינן לה בגיטין בהשולח פרוזבול אינו משמיט וזה אחד מן הדברים שהתקין הלל הזקן כשראה שנמנע העם מלהלות זה את זה ועוברין על מה שכתוב בתורה השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל לאמור וגו' עמד והתקין פרוזבול וזהו גופו של פרוזבול מוסר אני לכם פלוני ופלוני הדיינים כל חוב שיש לי ביד פלוני שאגבנו כל זמן שארצה והדיינים חותמים מלמטה או העדים (ו)בחו"ל נוהגת שמטת כספים, כדאמרינן בגיטין בהשולח, (ל"ז ב') אבא בר מרתא דהוא אבא בר מניומי הוה מסיק זוזי ביה רבה איתינהו ניהליה בשביעית אמר ליה משמט אני ורבה בבבל הוה ואין ליתן חלוק בחוץ לארץ בין רחוק בין קרוב כאשר פירשנו בהלכות חלה (סי' קמ"ח). ושנינו במסכת ידים לענין מעשר. דהא שמטת כספים מדאורייתא הוא בחו"ל בזמן הבית אפילו לר' כדתניא בקדושין פ"א (ל"ח ב') השמטת כספים ושילוח עבדים אע"פ שנצטוו ישראל לאחר כניסתן לארץ נוהגין בין בארץ בין בחו"ל. ומקשינן השמטת כספים פשיטא דהא חובת הגוף הוא, ומתרצינן לא צריכא אלא לכדר' דתניא רבי אומר וזה דבר להשמטה שמוט בשתי שמיטות הכתוב מדבר בזמן שאתה משמט קרקע וכו' ומקשינן ואימא במקום וכו' ומתרצינן כי קרא שמיטה מכל מקום. הלכך כי גזור בחוץ לארץ לאו אטו ארץ ישראל גזור אלא אחר חורבן אטו קודם חרבן שחיו יושביה עליה משום מהרה יבנה ביהמ"ק ויהיו כל יושביה עליה ויאמרו וכו' וכל מקום שוה. וטעם פרוזבול דמהני כיון שכתב שמסר חובו לב"ד אינו נראה נוגש ולא קרינא ביה לא יגוש שהרי ב"ד נוגשים ולא הוא. ואמר רבא נאמן אדם לומר פרוזבול היה לי ואבד לא שבק התירא ואכיל איסורא. ודוקא במקום שרגילין לכתוב פרוזבול אבל במקום שאין רגילין לכתוב פרוזבול אינו נאמן.

יש לשאול למעלה אמרינן על הלל הזקן שסובר שלא היה היובל נוהג בימיו אע"ג דקודם חרבן הוי, כי סלוק בימי עזרא לאו כלהו סליק ולא היו כל יושביה עליה א"כ

יש לנו לומר שלא היו דיני בתי ערי חומה בימיו, דתניא בערכין בשלהי פ' המקדיש שדהו (ערכין כ"ט א') אין בתי ערי חומה נוהגין אלא בזמן שהיובל נוהג אלמא דין בתי ערי חומה בימי הלל מדרבנן הוה וא"כ היכי מייתי ראיה מדין בתי ערי חומה שהוא מדרבנן לגט מדאורייתא דתנן בערכין פ' המוכר שדהו ומייתינן לה בנימין פ' מי שאחזו (גיטין ע"ד ב') בראשונה היה נשמט כל י"ב חדש כדי שיהא נחלט לו התקין הלל הזקן שיהא חולש מעותיו ללשכה והלא שובר הדלת ונכנס ואימתי שירצה הלא יבא ויטול מעותיו. ואמרי' עלה בגיטין ובערכין אמר רבא מתקנתו של הלל הזקן הרי זה גיטך ע"מ שתתני לי מאתים זוז ונתנה לו בין מדעתו בין בעל כרחו מגורשת וכו' ויש לומר קסבר רבא כל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון דדין בתי ערי חומה אית ליה עיקר מדאורייתא הלכך כעין דאורייתא תיקון. הלכך אם לא היתה נתינה בעל כרחו נתינה להפקיע איסור תורה לא היה הלל מתירה לענין בתי ערי חומה. וחוב שעבר עליו שביעית אינו רשאי לוה לעכבו אלא על פי מלוה שכל זמן שלא השמיטו מלוה חייב לפרוע אלא לוה יזמין מלוה לדין שישמיט לו חובו כאשר צוה היוצר וב"ד יחייבו למלוה לומר משמיט אני כאשר צוהו חכמים כדתנן בסוף שביעית ומייתינן לה בהשולח (ל"ז ב') המחזיר חוב לחבירו בשביעית עריך שיאמר משמיט אני ואם אמר אעפ"כ יקבל ממנו שנאמר וזה דבר השמיטה. ואם אינו רוצה המלוה לומר משמיט אני יכפוהו ב"ד, כדתניא בכתובות בהכותב (פ"ו א') על פריעת בע"ח מצוה שהיא אי לא בעי למיעבד מצוה מאי א"ל תניא בד"א במצות לא תעשה אבל במצות עשה כגון שאמרו לו עשה סוכה ולולב ואינו עושה מכין אותו עד שתצא נפשו.

ונראה לי. שאין הדברים הללו אלא בב"ד של ארץ ישראל אבל בב"ד של חוץ לארץ אינן רשאין לכופו במכין אותו דהא דתניא מכין אותו קנסא הוא וכל קנס דממון אין דנין בחו"ל דאין דנין קנסות דממון בחו"ל אלא במידי דשכיחא ואית ביה חסרון כיס. כדאמרינן בב"ק בהחובל (פ"ד ב') ובגיטין בהמגרש (פ"ח ב') (והא) לא שכיחא היא.

תנן בשביעית פ"ז ומייתינן לה בגיטין בהשולח (ל"ז א') אין כותבין פרוזבול אלא על הקרקע ואם אין לו מזכה לו בתוך שדהו כל שהוא וכמה כל שהוא אמר רב חייא בר אשי אפילו קלח של כרוב ואמר רב יהודא השאילו מקום לתנור כותבין עליו פרוזבול. ותניא לו אין קרקע ולערב יש קרקע כותבין פרוזבול לו ולערב אין לו קרקע ולבעל חוב יש לו קרקע כותבין פרוזבול מדר' נתן דתניא ר' נתן אומר מנין לנושה בחבירו מנה וחבירו בהכירו שמוציאין מזה ונותנים לזה ת"ל ונתן לאשר אשם לו. ומסקינן בהשולח השביעית משמטת מלוה בין בשטר בין שלא בשטר בין שיש בו אחריות בין אין בו

אחריות דלא קיי"ל כבית שמאי דאמרי שטר העומד לגבות כגבוי דמי. תנן בשבועות פרק כל הנשבעין (שבועות מ"ה א') השביעית משמטת את השבועה מנ"ל אמר רב גידל אמר רב וזה דבר השמיטה אפילו דבור משמיט (מ"ט א').

מצוה קסה

סימן קסה (**רעט**)

החזרת אחוזה ביובל. צוה הב"ה בפ' בהר סיני בהגיע יובל להשיב שדה הנמכר שנאמר יובל היא קדש תהיה לכם ושבתם איש אל אחוזתו ואיש אל משפחתו תשובו וכתיב והיה ממכרו ביד הקונה אותו עד שנת היובל ויצא ביובל ושב לאחזתו וכתיב בשנת היובל הזאת תשובו איש אל אחזתו. ותניא בשנת היובל הזאת זאת מוציאה עבדים נרצעים ואין שביעית מוציאה עבדים מפני דרשה זו הוצרכה לרבי (גיטין ל"ו א') שמקיש השמטת שביעית לשמטת יובל דתניא וזה דבר השמיטה שמוט בב' שמיטות הכתוב מדבר אחת שמטת שביעית ואחת שמטת יובל. תניא וזה דבר השמטה שביעית משמטת כספים ואינה משמטת ומחזרת יובל מוציא ואינו משמיט. תשובו איש אל אחוזתו לרבות המקדיש שדהו ועמד בנו וגאלה שתחזור לאביו ביובל.

מצוה קסו

סימן קסו (**רפו**)

שילוח עבדים. צוה הב"ה בהגיע שמיטה ויובל שישלח אדם חפשי עבדו ושפחתו העברים ועבד כנעני גוי גופו קנוי בהפיל לו אדם אחד מכ"ד ראשי איברים דכתיב במכרוהו ב"ד בפ' ראה אנכי כי ימכר לך אחיך העברי או העבריה וכתיב ובשנה השביעית תשלחנו חפשי מעמך ובמוכר עצמו כתיב בפ' ואלה המשפטים כי תקנה עבד עברי שש שנים יעבוד וגו' וביובל כתיב בפ' בהר סיני יובל היא קדש תהיה לכם ושבתם איש אי משפחתו וכתיב עד שנת היובל יעבוד עמך וכתיב ויצא ביובל וכתיב וקדשתם שנת החמשים שנה וקראתם דרור בארץ לכל יושביה. ותניא (ר"ה ט' ב') דרור אין דרור אין לשון חירות ואמר ר"י מה לשון דרור כמדייר בי דיירא ומוביל סחורות לכל מדינתא. לכל יושביה בזמן שיושביה עליה ולא בזמן שגלו יושביה ולא בזמן שהם מעורבבים (ערכין ל"ב ב') ותניא (ר"ה ח' ב') וקדשתם את שנת החמשים שנה מה ת"ל לפי שנאמר בעשור לחדש יכול לא תהא שנה מקודשת אלא בעשור לחדש ת"ל וקדשתם שנת החמשים מלמד שמתקדש מראש השנה. אמר ר' יוחנן בן ברוקא לא היו עבדים

משועבדים ולא נפטרין לבתיהם ולא שדות חוזרות לבעליהן אלא אוכלין ושותין ושמחים ועטרותיהן בראשיהן עד שמגיע יום הכפורים כיון שהגיע יוהכ"פ תקעו בשופר נפטרו עבדים לבתיהם וחזרו שדות לבעליהן. וכנעני גוי שגופו קנוי בעינו ושנו וראשי אברים, דכתיב באלה המשפטים כי יכה איש את עין עבדו או את עין אמתו לחפשי ישלחנו תחת עינו ואם שן עבדו או שן אמתו יפיל וגו'. בקדושין תניא (ב)פ"א (כ"ד א') יוצא בשן ועין וראשי אברים שאינן חוזרים. ואמרינן מנ"ל ראשי אברים כי שן ועין מום שבגלוי ואינן חוזרים אף כל מומין שבגלוי ואינן חוזרים. ותנן [הכי] בנגעים ומייתינן לה בקדושין פ"א (כ"ה א') כ"ד ראשי אברים שבאדם כולן אין מטמאים משום מחיה ואלו הן ראשי אברים אצבעות ידים ורגלים וראש החוטם וראש הגויה וראשי אזנים וראשי דדין שבאשה ור"י אומר אף באיש. ותני עלה בכולם עבד יוצא לחירות ר' אומר אף הסירוס בן עזאי אומר אף הלשון.

מצוה קסז

סימן קסז (**מח**)

פתח תפתח. נתן תתן. את ה' אלהיך תירא ואותו תעבוד צוה בפ' ראה אנכי כי יהיה בך אביון באחד שעריך. ותניא אחיך זה אחיך מאביך כשהוא אומר מאחד אחיך מלמד שאחיך מאביך קודם לאחיך מאמך. באחד שעריך, יושבי עירך קודמים מיושבי עיר אחרת, בארצך, יושבי ארץ ישראל קודמים מיושבי [חומה] חוץ לארץ. ויושבי חוץ לארץ מנין דכתיב אשר ה' אלהיך נותן לך לרבות כ"מ. פתח תפתח אם פתחת פעם אחת סופך לפתוח ק' פעמים לפי שהב"ה מספיק לך וממציא לך מעות נתת פעם אחת סופך לתת ק' פעמים שנאמר נתן תתן. וצוה הב"ה לעשות צדקה להם להסביר פנים לעני ולדבר על לבו, שנאמר כי בגלל הדבר הזה יברכך ה' אלהיך בגלל הדבור יברכך. ואמרינן בב"ב פ"א (ט' ב') אמר ר' יצחק הנותן פרוטה לעני מתברך בשש ברכות והמפייסו בדברים מתברך באחד עשר ברכות. ומפקינן להו מקרא מישעיה. וכשם שצוה היוצר לתת לו כך צוה להאכילו בידים אם הוא צריך דכתיב די מחמורו אשר יחסר לו. ותניא בספרי למה נאמרו כלם ללמדך הראוי לתת לו פת נותנים לו (פת עיסה עיסה מעות מעות) להאכילו לתוך פיו מאכילו לתוך פיו וצריך הנותן צדקה לתת אותו בענין שלא יתבייש העני דכתיב מתן בסתר יכפה אף וכתיב וצדקה תציל ממות ולא ממות אלא ממיתה עצמה והלכות אינן קשות זו לזו דמיתה משונה בהגיע את האדם ליפטר בלא עת הלכך שתיהן יבואו. וצריך הנותן שלא יתייהר ולא יתפאר בה ולא מיבעיא שמפסיד שאינו

מקבל שכר אלא שמענישין אותו. דתניא בב"ב פ"א (י' ב') נענה ר"ג ואמר צדקה תרומם גוי וחסד לאומים חטאת. צדקה וחסד שאומות העולם עושין חטא הוא להם שאינם עושין אלא להתייהר בה וכל המתיהר בה נופל בגיהנם שנאמר זד יהיר לץ שמו עושה בעברת זדון ואין עברה אלא גהינם. וכבר פרשתי (סי' קנ"ו) מנין שהעובר אפילו עבירה אחת במזיד שאין נותנין לו ואין מצוה להחיותו ואמר רב אסי שקולה צדקה כנגד כל המצות כולן שנאמר והעמדנו עלינו מצות לתת שלישית השקל בשנה (ב"ב ט' א').

מצוה קסח

סימן קסח (ער)

השבת אבידה. את ה' אלהיך תירא ותעבוד. צוה הב"ה כפ' כי תצא למלחמה לא תראה את שור אחיך או שיו נדחים וגו' וכן תעשה לחמורו וכן תעשה לשמלתו וגו'. ותנן בב"מ פ' אלו מציאות (בבא מציעא כ"ז א') השמלה בכלל היתה ולמה יצאת לומר לך מה שמלה מיוחדת שיש לה סימנים ויש לה תובעין אף בל שיש לה סימנים ויש לה תובעין פי' דברים לתלות שהיו לה בעלים, אבל אם מצא דברים שיש לומר שלא היו לו בעלים אפילו הוא ספק אינו מצוה להשיב כגון שמצא זהב בנהר שיש לומר מעולם היה שם. וכדתנן (כ"ה ב') מצא בבית ישן הרי הוא שלו. וכדמוקמינן דשייך טפי שיש לומר של אמורים היו וטעמא דומיא דשמלה בעינן.

ויש ללמוד מכאן שמה שאמרו חז"ל (י"א א') חצרו של אדם קונה לו שלא מדעתו, הני מילי בדבר דמסיק איניש אדעתיה שיוכל להיות ברשותו. אע"ג דהשתא הוי שלא מדעתו קניא ליה אבל מידי דאין דרך אדם להעלות על דעתו שיהיה לא קני ליה דחצרו מידו איתרבי ולהאי ענינא אמור רבנן דדומיא דידו בעינן ולהכי לא קני ליה בעל כותל ישן. ואם מוצא אבידה שאין בה סימן הרי הוא שלו דודאי ייאוש בעלים נגעו בה וייאוש קונה באבדה אי סימנים דאורייתא ייאוש קונה דאורייתא מדהתירה דבר שאין בו סימנים מדכתיב שמלה ואי סימנים דרבנן יאוש קונה ואם מצא בשלולית של נהר או בזוטו של ים כל זמן שאינה מצויה אצל כל אדם אפילו יש בה סימן וידוע לנו שלא נתייאשו הבעלים הרי הוא שלו דרחמנא שרייה כדאמרי' באלו מציאות (כ"ב ב') אמר ר"י משום ר"ש בן יהוצדק מנין לאבידה ששטפה נהר שהיא מותרת דכתיב אשר תאבד ממנו ומצאתה מי שאבודה ממנו ומצויה אצל כל אדם יצאת זו שאבודה ממנו ומכל אדם. אם מצא אדם דבר שהוא מצוה להשיב מצוה הוא לשומרן ולהטפל בו באותו ענין שלא יכלה הקרן עד הגיעו לידי הבעלים. דתנן (כ"ח ב') והשבותו לו ראה היאך

תשיבנו שלא יאכיל עגל לעגלים סייח לסייחים ואחז"ל היאך ישמרם ואלו מקצתם ומהם נלמד רובם דתנן באלו מציאות (כ"ט ב') מצא ספרים קורא בהן אחת לשלשים יום ואם אינו יודע לקרוא בהן גוללן מצא כסות מנערה אחת לל' יום ושוטחה לצורכה אבל לא לצורכו לכבודו כלי כסף וכלי (נחשת) משתמש בהן לצורכן אבל לא לשחקן. ובברייתא בגמרא (ל' א') מפרש לשחקן בחמין לצורכן צונן. ודוקא שמצאה כדרך אבדה שנראה הדבר שנאבד מחברו כדתנן (ל' ב') אי זו היא אבידה מצא חמור ופרה רועים בדרך אין זה אבידה חמור וכליו הפוכים ופרה רצה בין הכרמים הרי זו אבידה ואם הדבר ספק נפל ספק הניח למדונו חכמים באלו מציאות דבר שיש בו סימן יטול דלית ליה [סימן] פסידא למריה דיהיב סימן ושקיל ליה ושאין בו סימן לא יטול ואם נטל לא יחזיר במקום שנטל שמאחר שהגיעו לידו אינו רשאי שאם יחזירנו יקחנו אחר הלכך יהא מונח בידו עד שיבאו בעליו וישיב להך דשלו לא הוי דאין זו אבידה אלא חברו הניח מדעתו ואין כאן יאוש שיתיר לו אפילו נתייאשו אח"כ אסור דכי אתא לידיה באיסורא אתא לידיה ואם נפל מחברו דבר ולא נודע לבעלים בשעת נפילה שהיה מתיאש כיון דקודם ידיעה מצאה אסור לקיימה דקיי"ל כאביי (כ"א ב') דאמר ייאוש שלא מדעת (לא) הוי יאוש (כ"ו ב') אמר רבא סלע שנפל משנים נטלה לפני יאוש ע"מ לגוזלה עובר בכולן משום לא תגזול ומשום השב תשיבם ומשום לא תוכל להתעלם ואע"ג דאהדריה לאחר יאוש מתנה בעלמא הוא דקא יהיב ואיסורא דעבד עביר נטלה לפני יאוש ע"מ להחזירה ולאחר יאוש נתכוון לגוזלה עובר משום השב תשיבנו המתין להם לבעלים עד שנתייאשו ונטלה אינו עובר אלא משום לא תוכל להתעלם, וסימני האבדה מהו סימן ומה אינו סימן מפורש באלו מציאות כללו של דבר כל דבר שאינו מצוי בדבר הוי סימן. ואמר רב זביד משמיה הלכתא סימן העשוי לידרס מקום הוי סימן, מדה ומשקל ומנין שאינו שוה הוי סימן ותנן (ל' ב') החזירה וברחה החזירה וברחה אפילו מאה פעמים חייב להחזירה שנאמר השב תשיבם מ"מ וכשמשיבה אינו צריך שישמיע לבעלים דאמר ר"א (ל"א א') הכל צריכין דעת בעלים חוץ מהשבת אבדה דהתורה רבתה השבות הרבה ואם הבעלים עומדין ואינן רוצין לחזור ולהשיב פטור שאין זו אבידה שהרי הוא מאבדה בידים ותניא (ל' א') והתעלמת מהם פעמים שאתה מתעלם ופעמים שאי אתה מתעלם כיצד בהן והיא בבית הקברות זקן ואינה לפי כבודו או שהיתה מלאכה שלו מרובה משל חברו לכך נאמר והתעלמת מהם ואינה לפי כבודו. כיצד. פירש רבא (ל' ב') כל שבשלו מחזיר בשל חברו נמי מחזיר בשלו פורק וטוען בשל חבירו נמי פורק וטוען. ואם מלאכתו מרובה מן האבדה והלך והשיב ונתבטל אין לו אלא כפועל בטל כדתנן

(ל' ב') היה בטל מסלע לא יאמר לו תן לי סלע אלא נותן לו שכרו כפועל בטל פי' (ל"א ב') כפועל בטל מאותה מלאכה דבטל מיניה ואם יש שם בית דין שיתנה בפניהן יתנה ואם אין שם בית דין שלו קודם שנאמר לא יהיה בך אביון שלך קודם לכל אדם.
תניא (ב"ק קי"ג ב') אבדת אחיך אתה מחזיר, משבעה עממים כו' לכל אבדת אחיך לרבות את הכופר פירשו חכמים בע"ז פ' א"מ (כ"ו ב') (מומר) לתיאבון אבל אי שביק התירא ואכיל אסורא מין הוי ולא הוי בכלל אבדת אחיך אבדת אוהב ואבדת שונא אבדת שונא קודמת דתניא (ל"ב ב') אוהב לפרוק ושונא לטעון מצוה בשונא לטעון כדי לכוף את יצרו ואינו מחוייב להשיב אלא אם יראה ויפגע. דתניא באלו מציאות (ל"ג א') כי תראה ונאמר בפ' כי תצא כי תראה יכול אפילו מרחוק ת"ל כי תפגע באלה המשפטים כי תפגע שור אויבך או חמורו תועה וגו' יכול פגיעה ממש ת"ל כי תראה איזו היא ראייה שיש בה פגיעה אחד מז' ומחצה במיל וזהו ריס אבל אם יודע ואינו רואה מפגיע פטור. ותניא (כ"ז א') אשר תאבד פרט לאבדה שאין בה שוה פרוטה ר"י אומר ומצאתה פרט לאבדה שאין בה שוה פרוטה תניא במרובה (פ"א ב') השבת גופו מנין. ת"ל והשבותו לו .
תולדה להשבת אבדה. תניא במרובה התועה בין הכרמים מפסג ועולה מפסג ויורד דמדאורייתא בי מצרי אתא יהושע והתנא מטפס ועולה מטפס ויורד.

מצוה קסט

סימן קסט (**רנז**)
שילום גזל וחומשו. ויראת מאלהיך לקיים אשר צוה בפ' ויקרא נפש בי תחטא ומעלה מעל בה וכחש בעמתו בפקדון או בתשומת יד והיה כי יחטא ואשם והשיב את הגזלה אשר גזל. ואי לומר שלא חייב הכתוב להשיב אלא בנשבע לשקר משום דבענינא דשבועה כתיב השבה דהא האי נמי קרא דשבועה כתיב דא"כ אפי' בלא שבועה אמרה תורה והשיב את הגזלה אשר גזל אם הגזלה צריך להשיב הגזלה כמות שהיא. ואם שינה אותה גזלן ישיב דמים כשעת שינוי שעד שעת השנוי היתה ברשות הנגזל כדתנן בב"ק (צ"ג ב') הגוזל עצים ועשאן כלים צמר ועשאן בגדים משלם כשעת הגזלה. פי' בשעת שגוי הגזלה, כדאמר רבא בשלהי המפקיד (מ"ג א') האי מאן דגזל חביתא דחמרא מחבריה מעיקרא שוייא זוזא ולבסוף שויא ד' זוזי תברא או שתיא משלם ד' זוזי. מאי טעמא כיון דכי איתא הדרא למרא בעינייהו ההיא שעתא דתבר לה קא גזיל לה. וטעמא דקני' בשנוי כדאמר רבא בב"ק במרובה (ס"ו א') אמר רבא שנוי קונה כתיבה ותניא. כתיבא, והשיב את הגזלה מה ת"ל אשר גזל אם כעין שגזל יחזיר ואם לאו דמים בעלמא

בעי שלומי. ותניא, הגוזל עצים ועשאן כלים וכו' וכי אמרי' ביתר שהיתה שווה יותר בשעת שינוי משעת גזילה, אבל בחסר שהיתה שוה פחות בשעת שינוי משעת גזלה משלם כשעת המעשה ולא בשעת שינוי. כדאמרי' בשלהי המפקיד על ההיא דתנן ב"ה אומר בשעת המעשה הוצאה ופרשינן נמי בשעת המעשה הוצאה בשעת הוצאה מן העולם ובחסר מי אמר דלית ליה כל הגזלנים משלמים בשעת הגזלה. והיינו דאמר רב בתחלת מרובה (ס"ה א') גניבה וחיים (אחייה) לקרן כעין שגנב ומוקמינן לה התם דמעיקרא שויא ד' ולבסוף שויא זוזא. והמשיב גזלה אינו פטור אלא א"כ יודיע לנגזל שימנה הנגזל וימצא שלו וקימ"ל כר' יוחנן דאמר לדעת מניין שלא לדעת אפילו מנין לא צריך ואם גזל בהמה אפילו שלא לדעת כיון דאנקטוה נגרי ברייתא כשהוא משיבה צריך דעת הנגזל כדי שישמרנו דגבי בהמה דאנקטוה גנרי ברייתא קימ"ל כרב חסדא דאמר שלא לדעת צריך דעת. הגוזל באגודות שוות פרוטות והחזיר אחת מהן אמר רב גזל אין באן השבה אין כאן. פי' שאין השבה פחות משוה פרוטה ופרוטה לא כתיבא בקרא אך יש לומר שאינו נקרא גזל אלא בדבר שדרך העולם להפקיר בו וקים להו לרבנן שאין דרך העולם פחות משוה פרוטה.

תנן בהגוזל ומאכיל (קי"ח א') איני יודע אם גזלתיך אם הלויתני אם הפקדת אצלי פטור גזלתיך הלויתני הפקדת אצלי ואיני יודע אם החזרתי לך [פטור] ואם לאו חייב ואם חברו אומר לו גזלתני והוא אומר איני יודע פי' איני שהיה משלך בידי מעולם וכרב נחמן פסקנו בכתובות פ"א (י"ג א') ובב"ק בהגוזל ומאכיל פ"ב פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים.

תנן ביבמות בהאשה שהלכה (קי"ח ב') גזל אחד מה' בני אדם ואינו יודע מאיזה מהן גזל וכל אחד ואחד אומר אותי גזל מניח גזילה ביניהם ומסתלק דברי רבי טרפון ר"ע אומר לא זו הדרך מוציאה מידי עבירה עד שישלם גזילה לכל אחד ואחד. ראינו בהלכות פסוקות דבני מערבא ר' טרפון ור"ע הלכה כר' עקיבא. וגזלן המשיב רשאי הנגזל לקבל וכל המקבל מהן אין רוח המקום נוחה הימנו. דהא ר"י בימיו נשנית משנה זאת. דתניא מעשה באדם אחד וכו' פי' בימיו נשנית משנה זאת לדורו, ולאחר דורו נתבטל ולא תקן ר' אלא לדורו. ובעל כרחנו פירושו כן הוא שהרי מצינו שהיו דנים דיני גזלות לאחר דורו של ר'. ומצינו כיוצא בו בשלהי אלו מציאות [ל"ג א'] דתניא ובתלמוד אין לך מצוה גדולה יותר מזו ולעולם הוי רץ למשנה יותר מן התלמוד ומפרש בימי רבי נשנית משנה זו [והא תניא] פי' בימי רבי ולא יותר. וכן בחנניה בן חכנאי נישנית משנה זו בשבת פ' כל הכלים (שבת קכ"ג ב') פיר' לא נישנית אלא בימיו, והא דקתני התירו וחזרו והתירו לא שהיה

צריך היתר אך הנהיגו מעצמם איסור התקנה ראשונה והתירו פירושו העבירו המנהג. ואף בחו"ל דנין דיני גזלות, ואע"ג דאמרינן בגיטין בהמגרש (פ"ח ב') כיון דלא שכיחי לא עבדינן שליחותייהו. פירש רבינו יעקב. ז"ל בגזלות שבח קרקעות דלא שכיחי קאמר אבל שאר גזלות דנין. וכ"מ הנמצא בתלמוד דאמרו חכמים ז"ל בכל עת שבח קרקעות דינא הבי פי' אם היו באין לדין בארץ ישראל כך היה הדין אבל שאר גזלות דנים שהרי מצאנו שהיו דנים שני גזלות בבבל ואיני צריך להביאם.

מצוה קע

סימן קע (**רנז**)

חומש גזל להשיב, דכתיב בפ' ויקרא והשיב את הגזלה אשר גזל וגו' וכתיב מכל אשר ישבע עליו לשקר ושלם אותו בראשו וחמישיתיו יוסף עליו. וכשם שמוסיף חומש (על) הקרן כך מוסיף חומש על החומש אם כפר על החומש ונשבע עליו דתנן (ב"ק ק"ג א') נתן לוי את הקרן ונשבע לו על החומש הרי זה מוסיף חומש על החומש עד שיתמעט [על] הקרן פחות משוה פרוטה. וטעמא פי' רבא בהזהב (נ"ד ב') דכתיב חמישיתיו חמישיות הרבה.

תנן בהגוזל עצים (ק"ג א') הגוזל מחברו שוה פרוטה ונשבע לו יוליכנו אחריו לים המלח אפילו במדי. וטעמא מפרש בגמרא דכתיב לאשר הוא לו יתננו ביום אשמתו. ובתוספתא תנינן עלה אמר ר"א בר' צדוק במה דברים אמורים שאין ההוצאה מרובה על הקרן אבל היתה הוצאה מרובה על הקרן מביא קרן וחומש לב"ד ומביא אשמו ומתכפר, פי' תקנה על בעלי תשובה שאלמלי היו צריכין (לטרוח) כל כך היו נמנעים מתשובה.

מצוה קעא

סימן קעא (**וכן בנדפס**)

תרומה ומעשר. תירא את ה' אלהיך ותעבוד קים וצוה בפ' שופטים ושוטרים לתת תרומה לכהן. דכתיב וזה יהיה [לך] משפט הכהנים וכתיב ראשית דגנך תירושך ויצהרך וראשית גז צאנך תתן לו. ואותה ראשית נקרא תרומה דכתיב בפ' ויקח קרח וזה לך תרומת מתנם וסמיך ליה כל חלב יצהר וכל חלב תירוש ודגן ראשיתם אשר יתנו לה' לך נתתים מעשר דכתיב בפי ויקח קרח ולבני לוי הנה נתתי כל מעשר בישראל לנחלה ודין תרומות ומעשרות הן ותולדותיהן במה הן נוהגין כבר פירשנו למעלה בדין מתנות כהונה (סי' קמ"ו) ובשם שהוא מחוייב לתת תרומה לכהן בך האוב לה בשוגג חייב לתת אותה

וחומשה לכהן דכתיב באמור אל הכהנים איש כי יאכל קדש בשגגה ויסף חמישיתו עליו ונתן לכהן את הקדש ותנן במס' תרומות (פ"ו מ"ב) קרן לבעלים וחומש לכל מי שירצה פי' לכל כהן שירצה. ותניא בת"כ נאמר כאן קדש ונאמר להלן וזר לא יאכל קדש מה להלן בקדשי הגבול אף כאן בקדשי הגבול והתם מנ"ל, דכתיב בההוא עניינא ובא השמש וטהר ואחר יאכל מן הקדשים וההוא קרא מוקמינן ביבמות בהערל (ע"ד ב') בתרומה דתלתא קראי כתיבי כתיב ורחץ וטהר ובא השמש וטהר וכפר עליה הכהן וטהרה הא כיצד ורחץ למעשר ובא השמש לתרומה וכפר לקדשים והיינו דתנן טבל ועלה אוכל במעשר העריב שמשו אוכל בתרומה הביא כפרתו אוכל אפילו בקדשים ובכלל אותו קדש של תרומה ישנו כל דבר הנקרא תרומה להתחייב עליה חומש לזר האוכלם ותנן בב"מ בהזהב (נ"ה ב') חמשה חומשין הן ואלו הן האוכל תרומה ותרומת מעשר ודאי ודמאי וחלה ובכורים מוסיף (חומש) וטעמא דכל הני איקרי תרומות והוו בכלל קדש דהיא תרומה גדולה שהיא נקראת תרומה כאשר הוכחתי ופרשתי בתחלה. תרומת מעשר נקראת תרומה דכתיב בויקח קרח [דכתיב] והרימותם ממנו תרומת ה' מעשר מן המעשר. ושל דמאי מדרבנן, וחלה נקראת תרומה דכתיב חלה תרימו תרומה, בכורים איקרו תרומה דכתיב ותרומת ידך פי' האוכל בתרומה שוגג משלם קרן וחומש ואשם (אחד האוכל ואחד השותה ואחד הסך אחת טמאה ואחת טהורה משלם חומש) וחומשא דחומשא. אינו משלם תרומה אלא חולץ מתוקנים והן נעשים תרומה ואם רצה הכהן למחול אינו מוחל. ובפרק הזהב מספקא ליה חומש חומשא מנא לן אי משום דכתיב ויסף חמישיתו עליו והוה ליה חמישיותו .

מצוה קעב

סימן קעב (קמא)

נבלה לגר תושב. מה ה' אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה את ה' ותתקיים את אשר צוה בפ' ראה אנכי לא תאכלו כל נבילה לגר אשר בשעריך תתננה ואכלה ותניא אין לי אלא נבלה טריפה מנין ת"ל כל. ותניא בע"ז פ"א (כ' א') לא תאכלו כל נבילה לגר וגו' אחד גר ואחד גוי בין במכירה בין בנתינה דברי ר"מ ר' יהודא אומר דברים ככתבן לגר בנתינה ולגוי במכירה דאמר אי לר' מאיר למה לי לאקדומי נתינה דגר למכירה דגוי פי' שאם לא כתב אז הייתי אומר שקלם הכתוב כאחד ואלמלי לא שקלם הייתי אומר מסברא כדברי ר' יהודא דנתינה דגר קודמת וגם אתה מצוה להחיותו ולא עובד כוכבים הלכך ליכא למימר דעיקר נתינה ומכירה להקדים בה הלכך מייתר קרא לכדר' אבהו

דאמר בפסחים (כ"א ב') אליבא דר"מ כל מקום שנאמר לא תאכל לא תאכלו אחד איסור אכילה ואחד איסור הנאה משמע עד שיפרוט לך הכתוב כדרך שפרט לך בנבילה לגר בנתינה ולגוי במכירה מדברי שניהם למדנו שצוה הקב"ה לתתם לגר תושב ותניא בע"ז פ"א (ס"ד ב') איזהו גר תושב שמצוה להחיותו ולתת לו נבילות וטריפות זה שקבל עליו שלא לעבוד ע"ז דברי ר"מ וחכמים אומרים זה שקבל עליו ז' מצות שקבלו עליהם בני נח [שלא לעבוד ע"ז דברי ר"מ] וחכמים אומרים אלו לא באו לכלל בני נח אלא גר אוכל נבילות וקימל"ן כרבנן.

מצוה קעג

סימן קעג (**רסד**)

ביומו תתן שכרו. ויראת מאלהיך צוה בהמשכיר חבירו בלילה או שכיר ישנה ויצא זמנו בלילה או שכיר שעות ליום שיתן שכרו ביומו דכתיב בפ' כי תצא למלחמה לא תעשוק שכר עני ואביון מאחיך או מגרך אשר בארצך בשעריך ביומו תתן שכרו ותניא ביומו מלמד ששכיר לילה גובה כל היום ותנן בהמקבל (קי"א א') אחד שכר אדם ואחד שכר בהמה וכלים יש בהם משום ביומו תתן שכרו ולא תלין.

וטעמא כדתניא מאחיך פרט לגוים פי' לעובדי כוכבים גרך זה גר צדק בשעריך זה גר אוכל נבילות מנין לרבות בהמה וכלים. ת"ל בארצך כל שבארצך וכולם עוברים בכל השמות הללו וכתיב על כולם ביומו תתן שכרו כו'.

יש לשאול: דמרבינן בארצך כל שבארצך אמאי לא פרי' תלמודא כדפרי' בזבחים פ' בית שמאי ומאחר שסופנו לרבות כל דבר מה ת"ל לפניך בדרך ובנזיר פרק שלשה מינין (נזיר ל"ט ב') ומאחר שסופנו לרבות כל דבר מה ת"ל תער וי"ל כדמתרצינן בסנהדרין (פרק) כ"ג (כ"א ב') מאחר שסוס והוא בטל קאי בלא ירבה מה ת"ל סוסים, לעבור בלאו על כל סוס וסוס ה"נ לעבור בלאו ועשה על כל אחד ואחד אדם בהמה וכלים ואמר רב שכיר שעות דיום גובה כל היום שכיר שעות דלילה גובה כל הלילה ושמואל אמר שכיר שעות דיום גובה כל היום וכל הלילה וקיי"ל כרב באיסורי לגבי שמואל בבכורות פ' יש בכור (בכורות מ"ט ב'). המתאוה לממון חברו וחומד ולוקח שאינו שלו סופו מאבד שלו ובע ונד אחד מזונותיו ואינו משיג מדה כנגד מדה. וכן מצינו במלוה בריבית שא"ח (ב"מ ע"א א') (נכסיו) מתמוטטים ואינם עולים. ומצינו מהם חמשים וארבע סימן וזכר לדבר "נע. ונד תהיה בארץ" "נ"ד" בגימטריא הכי הוי.

מצוה קעד

עמוד חמישי

איסורים שארם עושה בהם רע לשמים ולבריות ואינו גוזל ונהנה ממון. ויש בו חמשה ווין:

א] סקילה. ב] הרג. ג] חנק. ד] חייבי לאוין. ה] חייבי עשה.

וו א

סימן קעד (נח)

א] סקילה. המקלל אביו ואמו. ויראת מאלהיך שלא לקלל אביך ואמך דתנן בפ' ד' מיתות בסנהדרין (נ"ג א') אלו הן הנסקלין המקלל אביו ואמו ותנן (ס"ו א') המקלל אביו ואמו אינו חייב עד שיקללם בשם קללם בשינוי ר' מאיר מחייב וחכמים פוטרין. וטעמייהו דרבנן כדתניא בגמרא ר"מ ב"ר יוסי אומר בנקבו שם יומת מה ת"ל שם לימד על מקלל אביו ואמו שאינו חייב עד שיקללם בשם ותניא איש איש כי יקלל אביו ואמו מות יומת מה ת"ל לרבות בת פי' אשה.

יש לשאול אמאי לא מתמה תלמודא הכא כדמתמה בתחלת תמורה (ב' ב') כדתניא אם המר ימיר לרבות את האשה ופרכינן טעמא דרבי קרא הא לאו הכי אמרינן אשה לא לקי והא תני דבי ר' ישמעאל איש או אשה כי יעשו השוה הכתוב אשה לאיש לכל עונשין שבתורה. יש לתרץ לפי שאין דרך אשה לקלל שהרי בבית בעלה רגילה ועומדת ואין לה משא ומתן עם אדם כאיש הוצרך לרבות אשה. לרבות טומטום ואנדרוגינס. אשר יקלל את (אביו ואת) אמו אין לי אלא אביו ואמו אביו בלא אמו או אמו בלא אביו. מניין ת"ל אביו ואמו קלל אביו קלל אמו קלל דברי ר' יאשיה ר' יונתן אומר אינו צריך משמע שניהם כאחת ומשמע אחד בפני עצמו עד שיפרוט לך הכתוב יחדו. מות יומת בסקילה או אינו אלא באחת מכל מיתות האמורות בתורה נאמר כאן דמיו בו ונאמר באוב וידעוני דמיהם בם מה להלן בסקילה דכתיב בהוא בהדיא בסוף קדושים תהיו ואיש או אשה כי יהיה בהם אוב או ידעוני מות יומתו באבן ירגמו אותם דמיהם בם אף כאן בסקילה עונש שמענו אזהרה מנין ת"ל אלהים לא תקלל (ואם היה אביו נשיא או דין הרי הוא בכלל ונשיא בעטך לא תאור) אינו לא דין ולא נשיא מנין הרי אתה דן בנין אב משניהם וכו' ומסקינן ולכתוב רחמנא נשיא לא תאור וחרש לא תקלל אלהים למה לי אם אינו ענין לגופו תנהו לאביו ולר' עקיבא דאמר אלהים קדש נפקא ליה לכתוב רחמנא לא תקל לא תקלל למה לי. לאביו (ולאמו).

יש לתמוה אמאי לא נפקא ליה מדתניא בעמך כל שבעמך והרי אביו בכלל והאי בעמך מוקמינן אאב בכמה מקומות להתיר שאינו עושה מעשה עמך ולקמן מייתי לה במקלל חברו (סי' קפ"ט) והמקלל אפילו אחרי מיתה חייב כדתניא בסנהדרין פ' אלו הן הנחנקין (סנהדרין פ"ה ב') זה חומר במקלל מבמכה שהמקלל לאחר מיתה חייב והמכה פטור ואם אביו עבריין על דברי תורה אפילו בעבירה אחת ולא עשה תשובה אינו מוזהר עליו כדאמרינן בכמה מקומות בתלמוד בעמך בעושה מעשה עמך .

מצוה קעה

וו שני

סימן קעה (**רמח**)

והשני הרג, אחד. לא תרצח הזהיר היוצר על הרציחה בעשרת הדברות ראשונות והאחרונות דכתיב לא תרצח וענש באלה מסעי כל מכה נפש לפי עדים ירצח את הרוצח ורציחה נקראת בכל דבר שאדם נהרג בו כדכתיב ואם בכלי ברזל הכהו וימות רוצח הוא וכתיב ואם בכלי עץ הכהו וימות רוצח וכתיב ואם בשנאה יהדפנו וגו'. ותניא בספרי. הרי אתה דן בנין אב מביניהם הצד השוה שבהם שמחמת הממיתו מת וחייב. אפילו גוסס דאמרינן רוב גוססין למיתה חייב ההורגו כדאמרינן באלו הנשרפין (ע"ח א') בגוסס בידי שמים כולי עלמא לא פליגי דחייב. והיינו דתנן בשבת בהשואל (קנ"א ב') המעמץ עיניו של מת עם יציאת נשמה הרי זה שופך דמים, והרודף אחר חבירו להורגו או בא לגזול לו ממונו בכלי זיינו רשאי הנרדף להורגו כדכתיב ואם במחתרת ימצא הגנב וגו'. ותנן בפ' בן סורר ומורה (סנהדרין ע"ב א') הבא במחתרת נידון על שם סופו. וטעמא מפרש רבא בגמרא אין אדם מעמיד עצמו ויודע שיעמוד בעל הממון ועל דעת להורגו הולך ואמרה תורה הבא להורגך השכם להורגו. והמוסר חברו בידי עובד כוכבים אפי' בדבור נקרא רודף מזה הטעם כיון שאם יעמוד אדם עצמו על ממונו יהרגהו באלו להורגו מסרו. והיינו דתנינן (ע"ז כ"ו ב') המינין והמסורות מורידין אבל לא מעלין. ואמרינן בב"ק פרק (הגוזל בתרא) (קי"ז א') רב כהנא שמטיה לקועיה דההוא גברא דבעי לחוויה תיבנא דחבריה.

תנן (סנהדרין ע"ח ב') נתכוון להרוג את העובר כוכבים והרג את ישראל פטור דבעי שיתכון לדבר חייב ואינה נקראת רציחה שלא בישראל דכתיב אשר ירצח את רעהו רציחת רעהו נקראת רציחה בעובד כוכבים אינה נקראת רציחה. ואפילו ספק הנרדף אם יהרגהו רשאי הנרדף להורגו אחר שבא עליו כעין שהורגים באים בבן סורר ומורה

כדאמרינן אמר רב כל דאתי עלי במחתרת קטילנא ליה לבר מרב חנינא בר שלמיא דקים לי בגויה דרחים עלי כרחמי האב על הבן.
תולדות הרציחה. שלא להרוג את העובד כוכבים כדתנן בע"ז פ"ב (כ"ו א') העוברי כוכבים והרועי בהמה דקה לא מעלין ולא מורידין.

מצוה קעו

וו שלישי

חנק. גנב נפש ומכרה. ומכה אביו ואמו.

סימן קעו (**רנג**)

הזהיר הכתוב בעשרת הדברים הראשונים והאחרונים לא תגנובו ותניא באלו הן הנחנקין (פ"ו א') לא תגנוב בגונב נפש הכתוב מדבר. או אינו אלא בגונב ממון אמרת צא ולמד מי"ג מדות שהתורה נדרשת בהן דבר למד מענינו במה הכתוב מדבר בנפשות דכתיב לא תרצח לא תנאף אף כאן בנפשות.
אין לשאול. הא שלא בנפשות טוב להעמיד זה בגונב נפשות דאי שלא בנפשות הרי כבר אמור. אזהרה למכירה בפ' בהר סיני דכתיב לא ימכרו ממכרת עבד. ועוד בכי תצא כי ימצא איש גונב נפש מאחיו וגו'. ותנן באלו הן הנחנקין (פ"ה ב') גונב נפש מישראל אינו חייב עד שיכניסנו לרשותו ר' אומר עד שישתמש בו שנאמר והתעמר בו ומכרו. ואמרינן בגמרא ותנא קמא לא בעי עימור ואמרינן עימור פחות משוה פרוטה איכא בינייהו וקיי"ל כרבנן. ותנן הגונב את בנו ר' יוחנן בן ברוקא מחייב וחכמים פוטרין. גנב מי שחציו עבד וחציו בן חורין (וכו') אבל כלו בן חורין דהוי גר גמור והוי בכלל בני ישראל ובמנחות פ' כל המנחות (מנחות ס"א ב') תניא אין לי אלא בני ישראל גרים ועבדים משוחררים מנין ת"ל המקריב. וביבמות בהערל (ע"ד ב') ובכריתות שלהי פ"א (ז' ב') תניא. דבר אל בני ישראל אשה כי תזריע וגו' אין לי אלא בני ישראל גיורת ושפחה מנ"ל ת"ל אשה. טעמא דרבי קרא קאמר הא לא רבי קרא קאמר גיורת לא הויא ושפחה ביבמות כשאינה משוחררת דאמרי' עלה כי אמרי' כל מצוה שהאשה חייבת בה עבד חייב בה הני מילי וכו'.
והא דפרכינן עלה ביבמות גיורת ושפחה בת מיכל תרומה נינהו אתמהה אגיורת פריך ולא פריך אשפחה ושפחה אגב ריהטא נקטא. דכיון דאוקימנא בשאינה משוחררת בת מיכל תרומה היא דהא אכלה בתרומה דרבה שהיא קנין כספו ואע"פ דגיורת דאיתא בתרומה אם נשאת לכהן בנתגיירה פחות מבת ג' ר"ש בן יוחאי דמכשיר בי' יוחסין (ע"ח

א') ההיא ודאי דלאו כוותיה פרכי' לה. וי"ל כיון דכתיב מאחיו מבני ישראל משמע כל שיש לו אחוזה ההיא דחציו עבד וחציו בן חורין לישא שפחה אינו יכול משום לא יהיה קדש מבני ישראל (גיטין מלכים א א':נ"ב) ההוא נמי יש לומר טעמא אחרינא שתלה הכתוב בקדשות משמע כל שיש לו טהרה וקדושה אפילו גר ומשוחרר.
ויש לשאול, מהא דבמנחות מוקמינן ריבוייא דבמשוחררים ולא מרבינן שאינן משוחררים ובברייתות מוקמינן ריבויא דאשה בשאינה משוחררת. ומנ"ל דבחנק כדתניא בד' מיתות כל מיתה האמורה בתורה סתם אי אתה רשאי להחמיר עליו אלא להקל עליו דברי ר' יאשיה ר' יוחנן אומר לא מפני שהיא קלה אלא כל מיתה האמורה בתורה סתם אינה אלא חנק. ופי' ר' הטעם נאמר מיתה בידי אדם ונאמר מיתה בידי שמים מה מיתה האמורה בידי שמים אין בה רושם אף מיתה האמורה בידי אדם אין בה רושם.

מצוה קעז

סימן קעז (נט)

מכה אביו ואמו. ויראת מאלהיך ותקיים אשר צוה שלא יכה אדם אביו ואמו והזהיר שלא יכה [את] את חבירו בפ' כי תצא דכתיב ארבעים יכנו לא יוסיף ואביו ואמו בכלל. ועונש בואלה המשפטים שנאמר מכה אביו ואמו מות יומת. ומנ"ל דבחנק דכל מיתה האמורה בתורה סתם אינה אלא חנק כאשר פרשתי למעלה בסמוך. אביו בלא אמו נפקא לן מדר' יונתן מדלא כתיב יחדו. ולר' יאשיה (דילפינן) ליה מקללה ובקללה פירשנוה למעלה. ותנן באלו הן הנחנקין (פ"ה ב') המכה אביו ואמו אינו חייב עד שיעשה בהן חבורה והמכה לאחר מיתה פטור. מנ"ל דאמר קרא מכה נפש בהמה ישלמנה (פירש) עושה בה חבורה דכתיב נפש דמשמע הוצאת דם דכתיב כי הדם הוא בנפש יכפר ואם אינו ענין לבהמה דאי נמי הכחישה באבנים חייב תנהו לענין נפש אדם. הכי דרשינן לה באלו הן הנחנקין (פ"ד ב') ואיבעיא להו בן מהו שיקיז דם לאביו רב חנינא אמר מותר דכתיב ואהבת לרעך כמוך רב דימי בר חנינא אמר מכה אדם ומכה בהמה מה בהמה לרפואה (פטור) אף אדם לרפואה פטור. והמכה אביו רשע חייב ואע"ג דפטרי לי' לעיל (סי' קע"ד) במקלל דכתיב בעמך לא תאור לא מקשינן הכאה לקללה דקיי"ל כר"י דתנא דבי ר' ישמעאל (פ"ה ב') אין הבן נעשה שליח להכות לאביו חוץ ממסית ומדיח שהרי אמרה תורה לא תחמול ולא תכסה עליו. ואע"ג דסתם לן תנא דלא כר"י (ו)מקשינן הבאה לקללה מדלא קתני חומר במכה מבמקלל שהמכה עשה בו שאינו

בעמך (כבעמך) ובמקלל לא עשה בו אלמא מקשינן הכאה לקללה כסתם משנה. וכן פסקתי לפנים בלאו דלא יוסיף (סי' רי"ז) ותנן ביבמות פ' כיצד (כ"ב א') מי שיש לו בן מכל מקום חייב על הבאתו וקללתו ובנו לכל דבר הוא חוץ מי שיש לו בן מן השפחה ומן הנכרית. רב פפא לא שביק ליה לבריה למישקל מר בריה דרבינא לא שביק ליה לבריה למפתח בושתא משום ולפני עור לא תתן מכשול.

מצוה קעח

וו רביעי.

הד'. חייבי לאוין. מ"ב:

לא תענה. גר לא תונה. לא תונה איש את עמיתך. ולא תלחץ (גר). אלמנה ויתום לא תענון. לא תהיה לו כנושה. לא תענה על ריב. ודל לא תהדר בריבו. ולא תטה משפט אביונך בריבו. אל תהרג נקי וצדיק. לא תכחשו. ולא תשקרו. לא תקלל חבירך ועצמך. דל לא תשא; וגדול לא תהדר. רכיל לא תלך. לא תשא שמע שוא. אל תשת ידך עם רשע. לא תעשו עול במשפט. אחיך לא תשנא. על דם רעך לא תעמוד. לא תקום. ולא תטור. בפרך לא תרדה. בעבד שלא תמכר. עבודת עבד לא תעבוד (בו). לא תאמץ ולא תקפץ. משפט לא תטה. חמור לא תראה, בה לא תתעמר, שור נדחה לא תראה, [חמור לא תראה] באבדה לא תתעלם, דמים לא תשים, לא תשלח בעלת בעל, אונס לא תשלח, עבד לא תסגיר, חרמש לא תניף, לבב אחיו לא ימס, משפט גר לא תטה, לא יוסיף להכותו, במדד. ומשקל ובמשורה לא תעשו (עול), (בכיסך) ובבתיך לא יהיה:

סימן קעח (רמג)

לא תענה. תירא ותעבוד את ה' אלהיך הזהיר וצוה שלא להעיד עדות שקר דכתיב בעשרת הדברות הראשונות ואחרונות לא תענה ברעך עד שקר. ונראה הדבר שבשני עדים הכתוב מדבר כדתנן בסוטה פ"א (ב' א') לא יקום עד אחד באיש ממשמע שנאמר עד איני יודע שהוא אחד שמועיל לחייב ממון בב' עדים חייבין כדאמרינן בשבועות (ל"ב א') הכל מודים בעד סוטה פי' בעד טומאה דסוטה שחייב ובמעיד בב"ד במקום שאינו יכול לחזור ולהעיד הכתוב מדבר שכל עדות האמורה בתורה בב"ד הכתוב מדבר דילמוד סתום מן המפורש דכתיב גבי שמיעת קול אלה בפרשת ויקרא נפש כי תחטא ושמעה קול אלה והוא עד או ראה או ידע אם לא יגיד ונשא עונו. ואמרינן בת"כ ובשבועות העדות (ל"ב א') השביע עליהן חוץ לבי"ד וכפרו בבי"ד פטורין וטעמא אמר אביי אם לא יגיד ונשא עונו, [ואמר אביי] לא אמרתי אלא במקום שאינו מגיד זה מתחייב זה בממון. וספק

בידי אם ילמוד עד דהתם מעד דהכא וצריך שאלה. ר' אומר אינו נוהג אלא בראויין. ואם הוזמו עדים ענוש עליהם בפ' שופטים ושוטרים דכתיב והנה עד שקר העד שקר ענה באחיו ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו כל מה שרוצה לעשות לחבירו עושים להן סקילה שריפה הרג וחנק מלקות וממון. לא ידעתי מניין לאו' שהממון למי שהעידו עליו אחרי שהוא קנס יתנהו [ב]ב"ד לכל מי שירצה כדתנן (פ"ו דתרומות מ"ב) בחומש של תרומה ליתן קרן לבעלים וחומש לכל מי שירצה. וכן נראה לי עד יורו לי צדק. סוגייא נראה לעולם למי שהעידו עליו ונראה כי לא ידעתי מניין.

תנן במכות (ב' א') מעידין אנו את איש פלוני בן גרושה הוא אין אומרים יעשה זה בן גרושה וחלוצה תחתיו. מנא הני מילי אמר ר' יהושע בן לוי אמר קרא ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו ולא לזרעו ולפסליה לדידיה ולא לפסליה לזרעיה בעינן כאשר זמם וליכא. ותנן מעידין אנו את איש פלוני שחייב גלות איני אומר [לא] יגלה זה תחתיו אלא סופג את ארבעים. מנא ה"מ (ב' ב') אמר ריש לקיש אמר קרא הוא ינוס ולא זוממיו. ותנן (ה' א') אין העדים נעשים זוממים עד שיאמרו עמנו הייתם במקום פלוני מה"מ אמר רבא אמר קרא והנה עד שקר ענה באחיו שהשקר גופה של עדות. ותנן (ה' ב') על פי ב' או ג' יקום אם על ב' יקום על ג' לא כש"כ אלא מקיש ג' לב' מה ג' מזימין לב' אף ב' מזימין את ג' מנין שאפילו מאה ת"ל עדים ר"ש אומר פירש ר' שמעון לא בא לחלוק אלא להוסיף מה שנים אינם נהרגין עד שיוזמו שניהן אף ג' עד שיזומו שלשתן ומנין שאפילו מאה ת"ל עדים (ו)מקיש שלשה לשנים מה שנים נמצא אהד מהן קרוב או פסול עדותן בטילה אף שלשה כן ומנין שאפי' מאה ת"ל עדים. אין לשאול מאי שנא דמפקי מאה מעדים ב' ולענין דדרשינן ימים שנים רבים ג' ודרשינן במיעוט משמעותיו כדתניא (סנהדרין י"ג ב') וסמכו שנים זקנים שנים והרבה כיוצא בהן ואני צריך להביאם. התם היינו טעמא שהיה מדה שאינה קלה והכא היא מדה קלה. והכי תניא בת"כ ימים יכול אפילו הרבה אמר ר' עקיבא כל ששמועו מרובה וכו' ר' יהודה בן בתירא פי' מסביר ומפרש דברי ר"ע אמאי תפשת מרובה מועט תפשת וכו' ומסביר בלשון הזה ב' מדות אחת קלה ואחת שאינה קלה מודדין במדה קלה ואין מודדין במדה שאינה קלה ר' נחמיה אומר פי' מסביר דברי ר"ע בלשון אחר בא הכתוב לפתוח או לנעול והלא לא בא אלא לפתוח ואם אתה אומר עשרה אלא מאה וד' אלף כשאתה אומר ימים ב' פתחת הלכה בעדים נפרש במרובו שהרי כשאתה אומר אלף וריבוא לא ננעלת. ותניא ר' אומר לא הרגו נהרגים דכתיב כאשר זמם אלמא בלא הרגו משתעי קרא מדלא כתיב באשר עשה ואע"ג דבהרגו הוה ליה למימר מק"ו אמרינן אין עונשין מן הדין וילפינן מקראי במכות פ"א (ה' ב').

מצוה קפ

סימן קפ

גר לא תונה. לא תונו איש את עמיתו. הזהיר הכתוב בפ' בהר סיני לא תונו איש את עמיתו ויראת מאלהיך אני ה'. ותניא בת"כ ומייתינן בהזהב (נ"ח ב') באונאת דברים הכתוב מדבר אתה אומר באונאת דברים או אינו אלא באונאת ממון כשהוא אומר אל תונו איש את אחיו הרי אונאת ממון אמור הא מה אני מקיים לא תונו איש את עמיתו באונאת דברים הא כיצד אם היה בעל תשובה אל יאמר לו זכור מעשיך הראשונים אם היה בן גרים אל יאמר לו פה שאכל נבילות וטריפות ילמוד תורה שנאמר מפי הגבורה אם היו יסורים באין עליו או מקבר את בניו לא יאמר לו כדרך שאמרו חביריו לאיוב הלא יראתך כסלתך וגו'. וכשם שאונאה בדברים כך אונאה בעין רע שאמר פני רעים שמסור ללב. כדתניא [ר' יהודה אומר ויראת מאלהיך ותניא] בהזהב (רי"א) אף לא יתלה עיניו על המקח בשעה שאין לו דמים שהרי דבר המסור ללב נאמר בו ויראת מאלהיך. ותניא בהזהב לא תונו איש את עמיתו עם שאתך בתורה ובמצות אל תונהו למדנו שלא הזהיר הכתוב באונאת דברים אלא ליראי ה' אבל אם עבריין במזיד הוא אפילו בדבר אחד ולא עשה תשובה רשאי להנאותו בדברים. והיינו דאמרינן במגילה בסוף הקורא את המגילה (כ"ה ב') האי מאן דסני שומעניה שרי לבזויי בג' וש' . כדאמרינן במו"ק (י"ז א') שנדה רב יהודה מאן דסני שומעניה ואמר ר' אמי האי מאן דעבר אדרבנן שרי למקרייה עברינא. והיינו דאשכחן במדרש מנין ההונה אותך שאתה רשאי להנאותו ת"ל עמיתו פי' כיון שהונה אותך הרי הוא עבריין ואינו אתך בתורה ובמצות. וצריך להזהר מאונאת דברים דאמר רב חסדא (ב"מ נ"ט א') כל השערים ננעלו ושערי אונאה לא ננעלו שנאמר הנה ה' נצב על חומת אנך ובידו אנך. ואמר ר' יוחנן משום שמעון בן יוחא (נ"ח ב') גדולה אונאת דברים מאונאת ממון שבזה נאמר ויראת מאלהיך ובזה לא נאמר ויראת.

מצוה קפא

סימן קפא (נג)

גר לא תלחץ. הזהיר הכתוב בב' מקומות על לחיצת הגר כדכתיב וגר לא תונה ולא תלחץ וכתיב וגר לא תלחץ [ולא תהיה לו כנושה] לחיצה זו איני יודע מה הוא אבל מדתניא בהזהב (נ"ט ב') הלוחצו עובר בג' לאוין משום לא תלחצנו וגר לא תלחץ ולא תהיה לו כנושה ולמדנו מסוף איזהו נשך (בבא מציעא ע"ה ב') דאמר התם כי אתא רב דימי אמר מנין לנושה בחבירו שאסור לעבור לפניו פי' שלא יראה כתובע ת"ל לא תהיה לו כנושה

למדנו פי' הלחיצה שילך עם (הגר) לפנים משורת הדין ולא יעמיד עצמו לדין ולא יבקש עקיפין ועניניין להכאיב ללבבו.

מצוה קפב

סימן קפב (נד)

אלמנה ויתום לא תענון. הזהיר הכתוב בפרשת ואלה המשפטים כל אלמנה ויתום לא תענון פי' לא יענה אותם לא באונאת דברים ולא בדברים רעים ודבר זה אפי' בכל ישראל אסור ולא הוצרך הכתוב להזהיר עליהן אלא לעבור עליהן בב' לאוין.

מצוה קפג

סימן קפג (רעא)

לא תהיה לו כנושה. הזהיר הכתוב בפ' ואלה המשפטים לא תהיה לו כנושה פי' אל תשתרר עליו בשביל הלואתך שאתה מראה עצמך שאתה נושה בו ולא תראה עצמך (לו) בשעה שאין לו (שנראה) כאלו תובעו. ומה שכתוב את העני עמך אין לנו לומר שלא הזהיר על שלו עמו ועל העשיר אלא דבר הכתוב בהוה שדרך העני ללוות. אי נמי ללמד שעני שעמך קודם להלואתך לעני שלא עמך דאם בכסף תלוה הוי מג' אם שהוא חייב ללוות.

מצוה קפד

סימן קפד (רמה)

לא תענה על ריב. הזהיר היוצר בפ' ואלה המשפטים לא תענה על רב לנטות פשטיה דקרא במאי דכתיב הזהיר הכתוב שלא יחלוק אדם להקניט את חבירו לנטות משפט וסבור בלבו דאין כאן גזל כי לבסוף יודה לו לפסוק הדין ע"פ המשפט והמתמיד בעדותו לחלוק עובר בלאו. ורבותינו דרשו [גם] בסנהדרין פ"א דיני ממונות (ל"ו א') שדיני נפשות מתחילין מן הצד שאילו ידבר הגדול תחלה לא רשאי לחלוק עליו. מה"מ אמר רב אחא בר פפא אמר קרא לא תענה על רב לנטות בלי יו"ד כתב למדרש בזה לא תענה על רב. ומנלן דבדיני נפשות משתעי קרא דכתיב לא תהיה אחרי רבים לרעות וכתיב אחרי רבים לנטות הא כיצד לא כהטייתך לטובה הטייתך לרעה הטייתך לטובה ע"פ עד אחד הטייתך לרעה ע"פ שנים ואיזהו דין השייך ביה למימר פעמים לטובה ופעמים לרעה הוי אומר דיני נפשות דאילו דיני ממונות אי אפשר להיות בהם רעה בלא טובה וטובה

בלא רעה שהטוב לזה רע לבעל דינו ורע לזה טוב לזה אין מקרא יוצא מידי פשוטו להזהיר החולק על ריב ודין להטות משפט אפי' לא יהיה שם גזל.

מצוה קפה

סימן קפה (**רלט**)

דל לא תהדר בריבו. צוה היוצר בבא הדל לפניך לדין שלא תאמר מצוה להדרו בדברים ובענין יותר מבעל דינו מפני דלותו והייתי סבור לעשות מצוה לקרבו בדברים ולהדרו בענין לכך נאמר בואלה המשפטים ודל לא תהדר בריבו וכל ריב שבואלה המשפטים תירגם אונקלוס דין לכך מתורגם בכאן בריבו בדיניה הלכך י"ל שלא הזהיר הכתוב כי אם בדין.

מצוה קפו

סימן קפו (**רמ**)

משפט אביונך לא תטה בריבו. הזהיר הכתוב בפ' ואלה המשפטים לא תטה משפט אביונך בריבו פי' בדינו. ואביון בכלל כל ישראל הוא דכתיב בהן לא תטה משפט ולמה כתבו לעבור עליו בשני לאוין.

מצוה קפז

סימן קפז (**רמו**)

אל תהרג נקי וצדיק. צוה יוצרינו בפ' ואלה המשפטים ונקי וצדיק אל תהרוג וגו'. פי' כדתניא בסנהדרין פ' אחד דיני ממונות (סנהדרין ל"ג ב') מנין ליוצא מב"ד חייב ואחד אומר יש לי ללמד עליו זכות מנין שמחזירים אותו ת"ל צדיק אל תהרג כי לא אצדיק רשע אם מידך יצא זכאי מידי לא יצא יש לי הרבה שלוחים ליפרע ממנו.

מצוה קפח

סימן קפח (**רסא**)

לא תכחשו ולא תשקרו. ויראת מאלהיך לקיים אשר צוה בפ' קדושים לא תכחשו ולא תשקרו איש בעמיתו. ובת"כ למדנו שאינו מדבר כי אם בממון דתניא לא תכחשו מה ת"ל לפי שנאמר וכחש בעמיתו ועונשו מנין ת"ל לא תשקרו ואחרי שבא להזהיר על פרשת ויקרא למדנו בממון הכתוב מדבר דכתיב נפש כי תמעול מעל וגו'. ועוד תניא בסנהדרין באלו הן הנחנקין (פ"ו א') לא תגנובו וגו' בגונב ממון הכתוב מדבר אתה אומר

בגונב ממון או אינו אלא בגונב נפש אמרת צא ולמד מי"ג מדות שהתורה נדרשת בהן דבר הלמד בעניינו במה הכתוב מדבר בממון אף כאן בממון. תניא בת"כ איש בעמיתו אין לי אלא איש אשה מנין ת"ל לא תכחשו מכל מקום.

מצוה קפט

סימן קפט (**מב**)

לא תקלל חברך ועצמך. תנן בשבועות פ' שבועת הדינין המקלל עצמו וחבריו בכל הכנוים חייב ואמרינן בגמרא (ל"ו א') אזהרה למקלל חבירו מנלן דכתיב לא תקלל חרש. אין לי אלא חרש מנין לרבות בל אדם ת"ל ונשיא בעמך לא תאור כל שבעמך א"כ מה ת"ל חרש מה חרש מיוחד שהוא בחיים אף כל שהוא בחיים (ת"כ פ' קדושים) .

יש לשאול. אמאי לא מפקינן אזהרה למקלל אביו ואמו מהכא דבסנהדרין. פ"ד מיתות (ס"ו א') הוזקק להוציאו מיתורא דקראי ויצא המת לא אמרינן אלא בחבירו אבל באביו ואמו אמרינן לעיל המקלל לאחר מיתה חייב. וכתיב השמר לך ושמור נפשך מאד ואמר רבין א"ר אילעאי כל מקום שנאמר השמר פן ואל וכו' וא"ר ינאי הא דתנן בכל הכנויין חייב דברי הכל פי' אע"ג דפליגי ר' מאיר ורבנן במקלל אביו ואמו דתנן (סנהדרין ס"ו א') קללם בכינוי ר' מאיר מחייב וחכמים פוטרים וטעמא דילפינן האי קללה מקללה דברכת השם דאפי' רבנן מודו דבאזהרה (ב)כנוי בדתניא (שם נ"ו א') וחכמים אומרים על שם המיוחד במיתה ועל הכנויים באזהרה אלמא לענין ברכת השם כנויין ושם המיוחד חדא מילתא נינהו לענין אזהרה במקלל חבירו ועצמו נמי אין לחלוק בין כנויין לאזהרה ואם הוא עבריין אפילו במצוה אחת רשאי לקללו כאשר פירשנו למעלה (סי' קעד).

מצוה קצ

סימן קצ (**רלח**)

דל לא תשא וגדול לא תהדר. ויראת מאלהיך. לקיים מה שצוה בפ' קדושים לא תעשו עול במשפט ולא תשא פני דל לא תהדר פני גדול. ותניא לא תשא פני דל שלא תאמר עני הוא והעשיר הזה חייב לפרנסו אזכנו ונמצא מתפרנס בנקיות ולא תהדר פני גדול שלא תאמר עשיר בן גדולים הוא היאך אראה בבושתו ולכך נאמר לא תהדר פני גדול יכול אפילו שלא במשפט ת"ל במשפט דבר למד מענינו.

מצוה קצא

סימן קצא (מא)

רכיל לא תלך. צוה היוצר בפ' קדשים לא תעשו עול במשפט. לא תלך רכיל בעמך ואמרינן בנערה שנתפתתה (מ"ו א') אזהרה למוציא שם רע (מנין) מלא תלך רכיל בעמך. ר' נתן אומר ונשמרת מכל דבר רע ור' נתן מ"ט לא אמר מלא תלך רכיל ההוא אזהרה לדיין שלא יהא רך לזה וקשה לזה ר' אומר כרוכל שמטעים את דבריו מנין לדיין שלא יאמר אני מזכה וחברי מחייבים אבל מה אעשה שחברי רבו עלי לכך נאמר לא תלך רכיל בעמך ולדברי המוציא אזהרה למוציא שם רע מכאן. הוזקקתי לכתוב מה שפירשו חכמים בערכין (ט"ו ב') היכי דמי לישנא בישא כגון דאמר לא משתכח נורא אלא בפלניא דשכיחי בשרא וכווריי פי' אפילו זה הוי לשון הרע כיון דמפקיד ביה בלשון לישנא בישא הוא כ"ש האומר גנאי וקיי"ל כר' יוסי דתניא ר' יוסי אומר מעולם לא אמרתי דבר וחזרתי לאחורי פי' לראות אם יבא (אותו) פלוני שאמרתי עליו שלא אמרתי דבר שלא הייתי אומר בפני בעלים דהכי קיי"ל דהא קם ליה רבא כוותיה. דאמר רבא פ' יש בערכין להקל כל מילתא דמיתאמרא באפי תלתא לית ביה משום לישנא בישא. אמר ליה אביי ב"ש חוצפא דלישנא בישא א"ל אנא כר' יוסי סבירא ליה דאמר ר"י וכו'. וטעמא דר' יוסי סבירא ליה מדכתיב הולכי רכיל נחשת וברזל פי' שאומר עצמו אוהבו והוא שונאו לומר עליו רעות שלא בפניו ומשמע בשני ענינים נחשת וברזל. ונלמוד נמי מרכילותו של ציבא דכתיב וירגל בעבדך אל אדני המלך (והתם) שלא בפני מפיבושת הוה ולא היה רוצה ציבא לומר בשעה שישמע מפיבושת וילמוד סתום מן המפורש. ואפילו על עסקי חברו וממונו אסור להוציא דבה כגון שרוצה לתת מתנה לחבירו ובא אחר וגינה אותו על שקר ונמצא מוציא דבה. כדאמרינן בערכין פ' יש בערכין להקל (ט"ו א') לא נחתם נזר דינם של אבותינו אלא בשביל שהוציאו דבה על הארץ. ואמר ר' שמעון בן לקיש וימותו מוציאי דבת הארץ רעת במגפה לפני ה' על דבת הארץ מתו. ותניא ר' אליעזר (בן) פרטא אומר בא וראה כמה גדול כחו של לשון הרע מנלן ממרגלים ומה מוציא שם רע על העצים ועל האבנים כך המוציא שם רע על חבירו על אחת כמה וכמה.

תולדות לשה"ר. דאמר רב פפא בב"ב (קס"ד ב') אמר רב דימי אחוה דרב ספרא לעולם (אל) יספר אדם בגנותו של חברו שמתוך שמרבה בשבחו בא לידי גנותו. פי' אל ירבה לספר כי מתוך שירבה לספר בא לומר זה הגנות שלו אבל סיפור טובה בלא ריבוי מותר כדתנן (אבות פ"ב מ"ח) ה' תלמידים היו לו לרבן יוחנן בן זכאי הוא היה מונה שבחן.

מצוה קצב

סימן קצב

לא תשא שמע שוא. הזהיר היוצר בפ' ואלה המשפטים שלא יקבל אדם לשה"ר דכתיב לא תשא שמע שוא ואומר האי לישנא אע"ג דלקבולי לא מקבלינן מוחש חיישינן לה. ואם אדם רואה בחבירו דברים ועניינים שנראה שהדבר אמת רשאי להאמין ולא לקבל כדאמרינן בשבת פ' במה אשה יוצאה (נ"ו א') לא קבל דוד לשה"ר אלא דברים ניכרים חזא ביה במפיבושת.

מצוה קצג

סימן קצג

אל תשת ידך עם רשע. הזהיר היוצר שלא יבטיח אדם לחבירו עד שקר אפילו אינו מעיד משעת הבטחה הוי הַשָּׁתָא ועובר על מה שהזהיר היוצר בפ' ואלה המשפטים אל תשת ידך עם רשע להיות עד חמס.

מצוה קצד

סימן קצד

לא תעשו עול במשפט. הזהיר היוצר שלא לעשות עול דכתיב בפ' קדושים לא תעשו עול במשפט. ותניא בת"כ לא תעשו עול במשפט מלמד שדיין שעוות משפט נקרא עול שנואי משוקץ חרם תועבה וגורם ה' דברים מטמא את הארץ ומחלל את השם ומסלק את השכינה ומפיל את ישראל בחרב ומגלה אותם מארצם (ויוצרינו יעמידנו ליראתו נצח). ולאו זה בכלל לא תטה משפט שנכתבו להרבות לאוין.

מצוה קצה

סימן קצה (לט)

לא תשנא את אחיך בלבבך. ויראת מאלהיך צוה בפ' קדושים לא תשנא את אחיך בלבבך הוכח תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חטא. ותניא בת"כ ומייתינן לה בערכין פ' יש בערכין (ערכין ט"ז ב') לא תשנא את אחיך בלבבך יכול לא יכנו ולא יסרנו ולא יקלננו ת"ל בלבבך בשנאה שבלב הכתוב מדבר. מנין [המדבר] (לרואה) בחבירו דבר מגונה שחייב להוכיחו ת"ל הוכח תוכיח את עמיתך. ואם (לא) קבלו מנין שיחזור ויוכיחנו ת"ל הוכיח תוכיח את עמיתך מכל מקום. והא דאמרינן בב"מ בסוף אלו מציאות (בבא מציעא ל"א

א') הוכח אפילו ק' פעמים משמע. הוכח באומר לקבלו וחוזר בו אבל כשאינו מקבל לא הוצרך מתוכיח הוכיח. ואע"ג דמרבינן הוכח מתוכיח בתלמיד לרב במקבלו מרבי' נמי לחברו כשאינו מקבלו והוכחת תלמיד לרב במקבלו ולחברו כשאינו מקבלו שקולים הם ויבאו שניהם.

נחזור אל הברייתות. יבול אפילו פניו משתנות. פי' שיש לו בשת בתוכחתו ת"ל לא תשא עליו חטא פי' תוכיחנו בצינעה שלא תתבייש ולא תשא עליו חטא להוכיח ברבים ולביישו. וזה הוא פשוטו של מקרא. לא תשנא אינך רשאי לשנוא את אחיך בלבבך שתאמר בלבבך כך עשה פלוני שלא כהוגן אלא הוכיח תוכיח (לו) ותאמר כך שמעתי אם אמר שקר אמרו לא חשדתו בחנם. אם אינך יודע ששקר אומר אינך רשאי לשנאותו ואם מבין תוכיחנו שחטא לשמים או נגדך בדבר שהוא ראוי להשנא רשאי את לשנאתו אז ואינה שנאת לב אלא שנאה הנראית לעינים. כדתניא כי תראה חמור שונאך רובץ שונא ישראל ולא שונא ע"א ומוקמינן לה בפסחים פ' ע"פ (קי"ג ב') כגון דחזא ביה איהו דבר ערוה ואחרים לא ראו איהו רשאי לשנאתו ואחרים אינם רשאים לשנאותו לכך נאמר שונאך ולא לאחרים ולא עוד שמצוה לשנאותו דכתיב יראת ה' שנאת רע. ומגלן שבאדם שאינו הגון לא הזהירה התורה דכתיב לא תשנא את אחיך ואחוה במצות בעינן כדאמרינן בהחובל (פ"ח א') דקם בריה רבנ' יש לעבדים בשת וקרוי ביה כי ינצו אנשים יחדיו איש ואחיו דאחיו במצות בעינן כאשר פירשתי למעלה בהחייאת את אחיך (סי' קנ"ו).

ואשר אמרנו למעלה שאינו רשאי להוכיחו במקום שמתבייש (כ)שהוכיחו וקבלו קאי אבל הוכיחו ולא קבלו רשע הוא ואינך מוזהר שלא לביישו כאשר פירשנו למעלה (סי' ק"פ) שרשאי אתה לבזותו בג' וש' וצריך להזהר בשנאת חנם שבעון שנאת חנם אמרינן בגיטין שחרב הבית בשניה. ומלאו דלא תשא עליו חטא למדנו אזהרה למבייש חבירו וילפינן אפילו במקום מצות תוכחה אמרה תירה להזהר להוכיחו באותו ענין שלא יתבייש ק"ו שיזהר אדם שלא לבייש את חבירו חנם.

מצוה קצו

סימן קצו (מג)

דם רעיך לא תעמוד. ויראת מאלהיך. צוה בפי קדושים לא תעמוד על דם רעיך ותניא בת"כ מנין אם ראית חברך טובע בנהר או ליסטים או חיה רעה באין עליו שאתה חייב

להצילו ת"ל לא תעמוד על דם רעך ומנין לרודף אחר חברו להורגו ואחר הזכור ואחר נערה המאורשה שהוא חייב להצילו ת"ל לא תעמוד על דם רעיך.

מצוה קצז

סימן קצז קצח (מ)

לא תקום ולא תטור. צוה והזהיר בקדושים. לא תקום ולא תטור את בני עמך ותניא בת"כ ומייתינן לה ביומא פ' בראשונה (יומא כ"ג א') בממון הכתוב מדבר כדתניא איזו היא נקימה ואיזו נטירה אמר לו השאילני מגלך א"ל איני רוצה למחר אמר לו השאילני קרדומך א"ל איני משאילך כדרך שלא השאלתני זו היא נקימה איזו נטירה כגון שא"ל השאילני מגלך א"ל איני משאילך למחר א"ל. השאילני קרדומך א"ל הא לך איני כמותך שלא השאלתני מגלך זו היא נטירה לכך נאמר לא תטור. את בני עמך אבל אתה נוטר לאחרים פי' לעובדי כוכבים. ומנלן דבממון משתעי קרא ולא בדברים צא ולמד מי"ג מדות שהתורה נדרשת בהן דבר למד מעניינו במה הכתוב מדבר בממון פעולת שכר שכיר עושק גזל לקט ופרט כיחש ממון ושיקר. ולאו דוקא שאילת כלים דלאו כלים כתיבי בקראי אלא אפילו שאר ממון או כלים למדנו שמוזהרים ישראל שלא ימעט צדקה וגמילות חסדים בממון בשביל שלא עשאהו עמו בהיותו צריך שזו נקימה היא וגם מוזהרים שלא להזכיר ולומר להם אע"פ שלא עשית עמי אעשה עמך שזו היא נטירה. ויוצרינו יעמידנו ביראתו הטהורה.

מצוה קצט

סימן קצט (**רפד**)

בפרך לא תרדה. תירא את ה' אלהיך. שלא תעבוד בפרך בעבד עברי הנמכר לך דכתיב בפ' בהר סיני ובאחיכם בני ישראל איש באחיו לא תרדה בו בפרך ובעבדים עברים משתעי קרא דבר למד מענינו והענין מדבר בעבדים ותניא בת"כ בו אי אתה רודה אבל אתה רודה בבן חורין. בפרך פי' שמעבדו מלאכה עבודת נשים לאנשים ועבודת אנשים לנשים עבודת יום ללילה ועבודת לילה ליום. ותניא לא תרדה בו בפרך לא יאמר לו (החס הכוס) והוא אינו צריך לו (הצנן לי הכוס ואינו צריך לו) ואם תאמר לעצמי אני עושה דבר המסור ללב נאמר בו ויראת מאלהיך.

מצוה ר

סימן ר (**רפב**)

בעבד שלא תמכר. כתב היוצר בפ' בהר סיני. עבדי הם אשר הוצאתי אתם מארץ מצרים לא ימכרו ממכרת עבד. פי' לא ימכרו בהכרזה לומר ולהכריז יש כאן עבד לימכר כדתניא בת"כ לא יעמידנו בשמיטה על אבן המקח.

מצוה רא

סימן רא (**רפג**)

עבודת עבד לא תעבוד בו. צוה יוצרינו בפ' בהר סיני. כי ימוך אחיך עמך ונמכר לך לא תעבוד בו עבודת עבד לא יטייל אחריך בלונטיא ולא יוליך אחריך כליך לבית המרחץ. בו אי אתה עובד אבל אתה עובד בבן חורין עבודת עבד.

מצוה רב

סימן רב (**מט**)

לא תאמץ את לבבך (ולא תקפץ). ויראת מאלהיך צוה הכתוב להיותינו רחמנים בפ' ראה אנכי דכתיב לא תאמץ את לבבך יש לך שמצטער אם אין לו ליתן. פי' אצל אימוץ לב מוזהר אדם כשלבו נוטה לרחם שלא יסוב לבו ולא יאמץ להסב הרחמנות ועל לאו ואזהרה זאת ידוו כל הדווים ויחזיקו טובה לרמאים, ולא תקפוץ את ידך. תניא יש לך אדם שפושט ידו וחוזר וקופצה, מאחיך האביון אם תאמץ ותקפוץ סופך להיות לו אח שתהיה אביון כמותו.

מצוה רג

סימן רג (**רלה**)

משפט לא תטה. צוה יוצרינו לדיינים שלא יטו משפט אפילו בדבור דכתיב בפ' שופטים לא תטה משפט ותניא בספרי לא תטה משפט לא תאמר איש פלוני קרובי איני יכול שלא לעוזרו למדנו מזה שהטייה זו היא בפה ומשעלתה ההטייה בפיו אע"פ שלא עשה מעשה עבר בלא [יטה] (תטה).

מצוה רד

סימן רד רה (רלז)

פנים לא תכיר. צוה הכתוב לדיינים שלא יסברו דיינים לבעלי דינים לזה יותר מזה דכתיב לא תטה משפט ולא תכיר פנים. פי' אל תראה בדין שאתה מכיר האחד יותר מחבירו כי אם תסביר לפניהם בשוה כדתניא לא תכיר פנים אל תאמר באיש לכל עון ולכל חטאת בכל חטא אשר יחטא. ותניא בספרי לא יקום עד אחד באיש אין לי אלא בדיני ממונות דיני נפשות מנין ת"ל בכל חטא אשר יחטא. [ותניא בספרי לא יקום עד אחד באיש לכל עון ולכל חטאת בכל חטא אשר יחטא. אין לי אלא בדיני ממונות דיני נפשות מנין ת"ל בכל חטא אשר יחטא] להעלות לכהונה ולהוריד מן הכהונה מנין ת"ל לכל עון ולכל חטאת אין לי אלא לאיש לעדות אשה מנין ת"ל לכל חטאת אשר יחטא אם סופנו לרבות אשה מה ת"ל איש לעון הוא דאינו קם אבל קם הוא [לשבועה] באשה להשיאה דברי ר' יהודה ר' יוסי אומר לעון אינו קם אבל קם הוא לשבועה [באישה להשיאה דברי ר' יהודה ר' יוסי אומר לעון אינו קם אבל קם הוא לשבועה] למדנו מכאן עד אחד שיודע בחברו דבר שאינו ראוי להשביעו אינו ראוי להעיד עליו דשם ביש הוא דמפיק עלי'. כדאמרינן בערבי פסחים (קי"ג ב') טוביא חטא אתא זיגוד קא מסהיד עליה ביחידי נגדיה רבא לזיגוד פי' לאו דלא יקום עד אחד באיש. איהו ההוא מלקות מדרבנן הוא דהא איתקיש בסנהדרין (ל"ג ב') מכות ודיני נפשות בגז"ש דרשע רשע ודיני נפשות אין נוהגין בהן אלא בזמן שסנהדרין נוהגות. ודוקא שאין בו הפרשת איסור ועבירה אבל עבר אדם עבירה ויש בו מכשול לאחרים כגון פסולי עדות והקדשות וזונות שנאסרות לבעליהן או אסורי מאכלות שחבריו נכשלים בהן או חטא אדם וגרם להיות נחשד על השבועה ואיסורי תורה ומצות מצוה לאדם להגיד ולפרסם והשומע ישמע והחדל יחדל. ואין בלאו בלא יקום עד אחד באיש כדאשכחן בקדושין בפ' האומר (ס"ו א') בההוא סמייא שהעיד שליח שזינתה אשתו וא"ל שמואל אי מהימן לך כבי תרי זיל אפקה ולא מצינו שגער בו מר שמואל על מה שהעיד ביחידי. ומצינו בגיטין פ' הנזקין (נ"ד ב') ההוא דאתא לקמיה דר' אמי ספר תורה שכתבתי לפלוני אזכרות שבו לא כתבתיו לשמן וכו' ולא הלקוהו ולא גערו בו. ובכתובות בהכותב (פ"ה א') שאמ' בת רב חסדא לרבא [לא] ידענא דההיא איתתא דחשידא אשבועתא וכו'. ואם יודע הפרשת איסור כגון זנות או אנוסה שאסורה בבעלה ויודע בפי' שהבעל לא יאמין ולא יחוש לדברי אחרים שאינו נכשל בדבר כי אם הבעל אחרי שיודע שעדותו לא יועיל להפרשת איסור. שם ביש הוא

דמפיק עלה ולא יותר וקם ליה בלאו דלא יקום עד אחד באיש וקם ליה נמי בלאו כמו שפרשתי למעלה.

מצוה רו

סימן רו (**שב**)

בה לא תתעמר. צוה היוצר, שבויה שאינה מן (ז') האומות שיעשה לה דין האמור בפ' כי תצא שלא ישתמש בה מעשה שפחות, דכתיב וראית בשביה אשת יפת תאר וגו' וכתיב לא תתעמר בה וגו' ותניא שלא ישתמש בה תחת אשר וגו' אפילו לאחר מעשה יחידי, פי' לאחר תשמיש.

מצוה רז

סימן רז (**רסו**)

(שור נדחה) לא תראה. צוה בב"ה בפ' כי תצא לא תראה את שור אחיך או את שיו נדחים פי' אל תעמוד מנגד בראותך כמו אל תרא את אחיך ביום וגו'. ותניא ומייתי' ליה באלו מציאות (ל"ג א') לא תראה (יכול) אפי' רחוק ממנו מיל ת"ל כי תפגע האמור בואלה המשפטים (יכול פגיעה ממש ת"ל לא תראה) איזה היא ראיה שיש בה פגיעה אחד מז' (במיל) וזהו ריס. ומצינו למעלה שהוא עובר בעשה ולא תעשה. לא תראה זו מצות לא תעשה. כי תפגע השב תשיבם זו מצות עשה. שור אחיך אין לי אלא שור אחיך שור אויבך מנין ת"ל שור מ"מ א"כ למה נאמר אחיך מלמד שדברה תורה בהוה. שאין נדחים בדרך הדחתם מכאן אתה אומר איזו היא אבידה מצא חמור וכליו רועים בדרך אין זו אבידה חמור וכליו הפוכים פרה רצה בין הכרמים הרי זו אבידה ואע"ג דכתיב ביה שור וחמור (ושה הוא הדין) לכל בהמה חיה ועוף. כדתנן בב"ק (פ') שור שנגח את הפרה (נ"ד ב') אחד שור ואחד כל בהמה חיה ועוף כיוצא בהן לנפילת הבור להפרשת סיני להשבת אבידה וכו'. ובגמרא התם (מפיק) ליה מדכתיב לכל אבידת אחיך והק' לשאר מטלטלים הדברים הדומים לשמלה. ומותר דיני השבת אבידה פירשתי למעלה בעשה דהשב תשיבם (סי' קס"ח).

מצוה רח

סימן רח (**רסז**)

חמור לא תראה. צוה יוצרינו בראות ישראל משא בהמת חבירו נופל לארץ שיעמוד

המשא והבהמה ויסייענה לטעון דכתיב בפרשת כי תצא לא תראה חמור אחיך או את שורו נופלים בדרך זו מצות טעינה וכתיב באלה המשפטים כי תראה חמור שונאך וחדלת מעזוב לו עזב תעזוב עמו וחדלת מעזוב זו מצות פריקה. ותנן באלו מציאות (ל"ב א') פרק וטען אפילו ד' וה' פעמים חייב דכתיב עזוב תעזוב הקם תקים. הלך וישב לו ואמר הואיל ועליך לעשות עשה [ת"ל עמו] אם רצית לפרוק פרוק (פטור שנאמר עמו). היה חולה או זקן חייב וכי מפטר בפריקה במקום שהלכו וישבו הבעלים בחנם אבל בשכר שיקח שכרו מן המשוי חייב משום צער בעלי חיים. ותנן מצוה מן התורה לפרוק פי' בחנם אבל לא לטעון בחנם אלא בשכר ר' שמעון אומר אף לטעון נמי בחנם והלכה כרבנן. ותניא (ל"ג א') רובץ ולא רבצן (ולא) עומד, תחת משאו ולא מפורק. ותנן בב"ק בשור שנגח את הפרה (נ"ד ב') ואחד כל הבהמה. לפריקה ולטעינה ועוף כיוצא בהן. ולמה נאמר שור וחמור דבר הכתוב בהוה ואמרינן בגמרא יליף שור וחמור משבת. ותנא (ל"ב ב') אוהב לפרוק ושונא לטעון מצוה בשונא לטעון כדי לכוף את יצרו עדיף. פי' לא תראה לא תעמוד מנגד אלא תלך ותסייענו.

מצוה רט

סימן רט (**רסט**)

באבידה לא תתעלם. הזהיר הכתיב בפ' כי תצא כן תעשה לכל אבידת אחיך אשר תאבד ממנו ומצאתה לא תובל להתעלם, פי' רבא בב"מ באלו מציאות (כ"ו ב') דאם סלע שנפלה נטלה לפני יאוש על מנת לגוזלה עובר בכולם משום דלא תגזול ומשום השב תשיבם לאחיך ומשום לא תוכל להתעלם ואע"ג דהדרה לאחר יאוש מתנה בעלמא הוא דיהיב ואסורא דעביד עביד. נטלה לפני יאוש ע"מ להחזירה לו (ו)לאחר יאוש נתכוון לגוזלה עובר משום השב תשיבם לאחיך המתין להם לבעלים עד שיתייאשו ונטלה אינו עובר אלא משום לא תוכל להתעלם.

מצוה רי

סימן רי (**מד**)

דמים לא תשים. את ה' אלהיך תירא ותקיים את אשר צוה בפ' כי תצא כי תבנה בית חדש ועשית מעקה לגגך ולא תשים דמים בביתך לא לענין מעקה לבד דבר הכתוב אלא על (כל דבר) המזיק. כדתניא בסוף אלו נערות (כתובות מ"א ב') ר' נתן אומר מנין שלא יעמיד אדם סולם רעוע בתוך ביתו ולא יגדל כלב רע בתוך ביתו משום שנאמר לא תשים

דמים בביתך ועל כלב רע קללו חכמים כדאמרי' כל המגדל כלב רע בתוך ביתו ולא במגדל חזיר למאי נ"מ למיקם בארור ותנן (ב"ק ע"ט ב') לא יגדל אדם את הכלב אלא א"כ קשור בשלשלת ועליו אחז"ל בגמרא (פ"ג א') מגדל בארור למדנו שמה שהזהירו חכמים בכלב בריא לשלשלת דהיינו כלב רע אבל כלב שאינו. רע מותר כדאמר (ב"מ ע"א א') האי ארמלתא לא תרבי אבל אחרים מותרים וההוא בכלב דלאו בר הזיק הוא מיידי ותן לחכם ויחכם עוד. למדנו שמוזהרים בני ישראל שלא להעמיד כל דבר המביא לידי היזק בבתיהם.

מצוה ריא

סימן ריא (**קצז**)

לא תשלח בעלת בעל. יתברך שם יוצרנו שהקפיד על (בושת) בנות ישראל דכתיב בפ' כי תצא כי יקח איש אשה וגו' וכתיב והוציא עליה שם רע וגו' וכתיב ואלה בתולי בתי וכתיב ולו תהיה לאשה לא יוכל וגו'. ותניא בכתובות פ' נערה שנתפתתה (כתובות מ"ו א') כיצד הוצאת שם רע בא לב"ד ואמר פלוני לא מצאתי לבתך בתולים נמצא שאינו שם רע הוא לוקה [ואינו] (ו)נותן ק' סלעים בין בעל בין לא בעל ר"א בן יעקב אומר לא נאמרו אלו דברים אלא בשבעל [וקיי"ל לא נאמרו דברים אלו אלא בשבעל] וקיי"ל כר"א בן יעקב קב ונקי ומייתי' לה ביבמות (ל"ז ב') וטעמא דפסק ר' אליעזר בן יעקב לא נאמרו אלו דברים אלא בשבעל פי' כל דין האמור בפרשה לענין מלקות ותשלומין ולאו דלא יוכל לשלחה לא נאמר אלא כשבעל וקרא דכתיב ובא אליה ואקרב אליה ואינו נוהג דלא יוכל לשלחה ישראל ולא איירי קרא אלא בנערה כדאמר ריש לקיש פ' נערה שנתפתתה (כתובות מ"ד ב') המוציא שם רע על הקטנה פטור שנאמר ונתן לאבי הנערה פרט לזו שאין לה אב פי' שאינו חייב במאה סלעים ומלקות. ומותיב ר' יוסי בר זבידא אם מאן ימאן לרבות יתומה לקנס דברי ר' יוסי בר יהודא איהו מותיב לה ואיהו מפרק לה בבא עליה ואחר כך נתייתמה ורבא אמר חייב וטעמא מדאיצטריך למעוטי בתולת ישראל ולא בתולת גרים שאין לה דבר (ד)גר שנתגייר כקטן שנולד דמי.

יש לתמוה. הא תנן (כ"ט א') אלו נערות שיש להן קנס גיורת שנתגיירה פחותה מבת ג' שנים ויום אחד וההוא כיתומה הוי. תירוץ זה הדבר ועיקרו מצינו בירושלמי והכי גרסינן התם ר' יוסי בר חנינא אומר. אונס והמפתה את היתומה פטור מחלוקת ר' יוסי הגלילי ור"ע וכולהו קנסה לעצמה. א"ר יוסי [הגלילי] מתני' גיורת פחותה מבת ג' ולאו כיתומה הויא. ותניא תחת אשר ענה לרבות יתומה לקנס דברי ר' יוסי הגלילי א"ר שבא

עליה עד שלא מת אביה כבר לאביה. והכי איתא גירס' שפיר דלא גרסינן דברי ר' יוסי בר יהודה אלא כר' יוסי הגלילי ומדר' יוסי הגלילי לר' יוסי הגלילי פריך דמתחת אשר ענה מת' יתומה דלא ממאן ימאן דמאן ימאן דרשינן דבין היא ובין אביה יכולים לעכב ותו לא מידי. ומתניתין דקתני גיורת כר"ע היא. ותניא (מ"ה א') נערה מאורסה שזנתה ומשבגרה הוציאו עליה שם רע אינו לוקה ואינו נותן ק' סלעים. דתניא באלו נערות (מ"ד א') הגיורת שנתגיירה בתה עמה והיא נערה וזנתה הרי זו בחנק אין לה (פתח) בית אביה ולא מאה סלעים. וכי היכי דמיפטר ממאה סלעים מיפטר נמי מלאו דלא יוכל שהרי כולהו בענין אחד נאמרו. וטעמא דבוגרת דכתיב כי עשתה נבלה בישראל וגו' ולאו גרים דגר שנתגייר כקטן שנולד דמי [וכתיב כי עשתה נבלה בישראל וגו'] וזו אין לה אב אבל מישראל לא ממעטי גרים דגרים כישראלים מיקרי. דאמרינן בתחלת בכורות (ג' ב') ההיא גיורתא דיהבו לה אחא חיותא לפטומא ופטרי לה מן הבכורה מטעם שותפות אחי שהיו גרים אבל מטעם דידה לא (מפטרי) דבכור בישראל קרינא ביה וההיא דמצות חליצה (ק"ב א') דאמר ולענין חליצה עד שיהא אביו ואמו מישראל שנאמר ונקרא שמו בישראל התם קרא יתירה דריש. ואין לרמות לה זרע בית ישראל לבניו דקדשים וגם הדר' לזרע בית ישראל ובני ישראל לחוד, עבר ושלחה חייב להחזירה דכתיב [כי] (ולו) תהיה לאשה וגו' ודרשינן במכות (ט"ו א') מהכא כל ימיו בעמוד (והחזר קאי) ולא יוכל לשלחה בגט דילמוד שילוח זה הסתום משילוח מפורש דכתיב ושלחה מביתו והוא בגט קאמר דכתיב בה ספר כריתות.

מצוה ריב

סימן ריב (**קצו**)

אונס לא תשלח. את ה' אלהיך תירא וקיים אשר צוה בפ' כי תצא כי ימצא איש נערה בתולה וגו' פי' ותפשה בבגדה משם למדנו ונתפשה דסוטה שפירש ונאנסה וכתיב ולו תהיה לאשה וגו' פי' בגט שכל שילוח אשה בגט כאשר פירשתי, בכתובות באלו נערות שיש להן קנס (כ"ט א') הבא על הממזרת ועל הנתינה ועל הגיורת שבויה ושפחה שנפדו שנתגיירו ושנשתחררו פחותות מבת ג' שנים ויום אחד הבא על אחותו ואחות אביו ואחות אמו ואחות אשתו ואשת אחיו ואשת אחי אביו ועל הנדה אע"פ שהן בהכרת אין להן מיתת בי"ד. בירושלמי מקשי ואשת אחיו לאו יבמתו היא א"ר מתתיא לבתני' שהיו לאחיו בנים וארם אשה ומת ובא אחיו ואנסה. לענין קנס נתרבו אבל לקיימן אסור כדתנן (ל"ט א') האונס שותה בעציצו כיצד אפילו היא חגרת אפילו היא סומא אפילו

היא מוכת שחין אבל נמצא בה דבר ערוה או שאינה ראויה לביאה אינו רשאי לקיימה שנאמר ולו תהיה לאשה לא יוכל לשלחה כל ימיו בעמוד והחזיר קאי.

מצוה ריג

סימן ריג (**רפא**)

עבד לא תסגיר. הזהיר וצוה הכתוב בפ' כי תצא לא תסגיר עבד אל אדוניו תניא בגיטין בהשולח (מ"ה א') לא תסגיר עבד אל אדוניו ר' אחי בר יאשיה אומר בעבד שברח מחו"ל לארץ הכתוב מדבר ר' אומר בלוקח עבד ע"מ לשחררו הכתוב מדבר ובספרי תניא לא תסגיר עבד אל אדוניו מכאן אמרו המוכר עבדו בחו"ל יצא בן חורין, אשר ינצל אליך מעם אדוניו לרבות גר תושב.

מצוה ריד

סימן ריד (**קסג**)

חרמש לא תניף. צוה הכתוב בפ' כי תצא כי תבא בכרם רעך וקטפת וגו' ותניא בידך ולא במגל וחרמש, כי תבא נאמר כאן כי תבא ונאמר להלן לא תבא עליו השמש מה להלן בביאת פועל אף כאן בביאת פועל. וכאשר הזהירה תורה לפועל שלא לקטוף קמה ולאכול כי אם ביד כך הזהירה בכרם שלא לבצור בדבר שדרכו לבצור שהרי סמוכין זה לזה. ואפילו ר' יהודא דלא דריש סמוכין במשנה תורה דריש (ברכות כ"א ב') ועוד דכתיב כי תבא בכרם רעך וכי תבא בקמת רעך ו' מוסיף על ענין ראשון ולמדין זה מזה.

מצוה רטו

סימן רטו (**רצה**)

לבב אחיו לא ימס. הזהיר הב"ה את ישראל בצאתם למלחמה שלא ימס האחד את לב חברו דכתיב בפ' שופטים כי תצא למלחמה וראית וגו' ויספו השוטרים לדבר אל העם ואמרו מי האיש הירא ורך הלבב וגו' אם לא שבו יראי לבב היו עוברים בלאו לא ימס. ותנן בסוטה בפ' משוח מלחמה (סוטה מ"ד א') הירא ורך הלבב כמשמעו שאינו יכול לעמוד בקשרי המלחמה ולראות חרב שלופה דברי ר"ע ר' יוסי הגלילי אומר ורך הלבב הירא מעבירות שבידו לכך תלה הכתוב את כל אלו שחוזרין בגללן ר' יוסי אומר אלמנה לכהן גדול גרושה וחלוצה לכהן הדיוט זהו הירא ורך הלבב [כמשמעו שאינו יכול לעמוד בקשרי המלחמה] ואיכא בינייהו (מ"ד ב') דרבנן ור' יוסי הגלילי אומר אינו חוזר.

בספרי תניא. ר' יוסי הגלילי אומר הירא זה בן ארבעים שנה, פי' תש כח ואיכא למימר תרי תנאי אליבא דר' יוסי הגלילי. ותניא שמע קול קרנות והרתיע הגפת תריסן והרתיע צחצוח חרבות ומים שותתים על ברכיו חוזר ומסקינן ב"ע מורו בהא משום לא ימם לבב אחיו כלבבו.

מצוה רטז

סימן רטז (**רמא**)

משפט גר לא תטה. כתוב בפ' כי תצא למלחמה לא תטה משפט גר יתום. ותניא בספרי לא תטה משפט גר ואשה מה אני צריך והלא כבר נאמר לא תטה משפט מלמד שכל המטה משפט גר ויתום עובר בב' לאוין.

מצוה ריז

סימן ריז (**רמז**)

לא יוסיף להכותו. ויראת מאלהיך ולא תכה את חברך דכתיב בפ' כי תצא ארבעים יכנו ולא יוסיף פן יוסיף וגו'. ותניא בספרי אם הוסיף עובר בלא תעשה אין לי אלא בזמן שמוסיף על המנין [אבל] כל אומד שאמדוהו בב"ד מנין. ת"ל לא יוסיף מכל מקום. אין לי אלא מכה רבה מכה מועטת מנין ת"ל אלה, ומה שמינהו להכותו עד ארבעים או כאשר אמדוהו בב"ד אם יוסיף על האומד עובר בלא תעשה מי שאין לו רשות להכותו ק"ו המכהו שעובר בלא תעשה. ואפילו לא הכהו בהגביהו ידו על חברו נקרא רשע ואע"פ שלא הכהו שנאמר ויאמר לרשע למה תכה רעך למה הכית לא נאמר אלא תכה (סנהדרין נ"ח ב') זעירא א"ר חנינא נקרא חוטא שנאמר ואם לא לקחתי בחזקה וכתיב ותהי חטאת הנערים וגו'. רב הונא (אמר) תקצץ ידו שנאמר וזרוע רמה תשבר רב הונא קצץ ידיו ר' אלייעזר אומר אין לו תקנה אלא קבורה שנאמר ואיש זרוע לו הארץ. לפיכך צריך האדם להזהר שלא יגביה ידו על חברו להכותו אפילו על אשתו. אבל אם מתכוון לייסרה ולהדריכה או לייסר חבירו ולהדריכו מותר שנאמר שוט לסוס ומתג לחמור ושבט לגו כסילים. ותנן במכות באלו הן הגולין (ח' א') מה יער רשות אף כל רשות יצא האב המכה את בנו והרב הרודה את תלמידו ושליח ב"ד שהם מצוה. וצא ולמד מבמה מלקות דרבנן שהם לייסר בני אדם אפילו לא עבר על דברי חכמים למדנו שמתכוין מייסר ואינו עובר ואם הוא עבריין אפילו במצוה אחת רשאי להכותו דקיי"ל כסתם משנה דתנן בסנהדרין באלו הן הנחנקין (פ"ה ב') זה חומר במקלל מבמכה וכו'. ומקשינן עלה בגמ' וליתני זה

חומר במכה מבמקלל שבמכה עשה בו שלא בעמך כבעמך מה שאין כן במקלל ואמר קסבר מקשינן הבאה לקללה ואע"ג דפליגי תנאי התם אמרינן ביבמות בהחולץ (מ"ב ב') לכללא סתם מתני' ומחלוקת בברייתא הלכה כסתם ואמרינן נמי בב"מ פרק איזהו נשך (בבא מציעא ע"ג ב') רב שעורים אחוה דרבה תקיף אינשי דלא מעלו ומעייל להו בגוהרקא דרבה ואמר ליה רבה שפיר עבדת דתנן (ראית) שאינו נוהג כשורה וכו'. והא דתנן בב"ק בפ' המניח (בבא קמא ל"ג א') אדם באדם משלמין במותר נזק שלם. ולענין מה שפי' מכה שני פטור שהרי הראשון רשע הוא התם. בשחבלו זה בזה בשוגג מוקמינן שלא נעשה ראשון רשע והם בגי תשלומין כדתנן בפ' כיצד (כ"ו א') אדם מועד לעולם בין שוגג ובו'. ותקיף דרב שעורים. פי' מכה ומעשה.

מצוה ריח

סימן ריח (**רס**)

לא תעשו עול במדה במשקל ובמשורה בכיסך בביתך לא יהיה. ויראת מאלהיך צוה והזהיר בפ' קדושים לא תעשו עול במשפט במדה במשקל ובמשורה. ותניא בת"כ. לא תעשו עול במשפט אם בדין הרי הדין אמור א"כ למה נאמר במשפט במדה מלמד שהמודד נקרא דיין שאם שקר במדה קרוי עול. שנוי. משוקץ. חרם. תועבה. וגורם חמשה דברים מטמא את הארץ ומחלל את השם ומסלק את השכינה ומפיל את ישראל בחרב ומגלה אותם מארצם. במדה זו מדת הארץ במשקל זו טורטני. ותניא בהמוכר את הספינה (פ"ט ב') ובאיזהו נשך (ס"א ב') מדה זו מדת קרקע שלא ימדוד לאחד בימות החמה ולאחד בימות הגשמים. במשקל שלא יטמין משקלותיו במלח ובמשורה שלא ירתיח. ק"ו ומה משורה שהוא אחד מל"ג בלוג להכי קרי למשורה לוג שהיא מדה קטנה הנזכרת בתורה דכתיב ולוג אחד שמן ק"ו הין וחצי הין שלישית ההין רביעית ההין לוג חצי לוג רביעית לוג. הין צדק. ותניא ר' יוסי בר יהודה אומר והלא הין בכלל איפה הוא אלא שיהא ההין שלך צדק פי' אביי בהזהב (מ"ט א') שלא ידבר אחד בפה ואחד בלב ולאחר שמדד או שקל צריך שיוסיף בו מעט. כדתניא היה שוקל לו (עין) בעין נותן לו גרומיו אחד מעשרה בלח ואחד מכ' ביבש. פי' ר' אבא בר ממל משמיה דרב אחד מעשרה כלומר לעשר. מנה"מ דאמר קרא וצדק צדק משלך ותן לו.

תולדות התוספת. גזרו חכמים במקום שנהגו להכניס שיעור גרומיו בשעת משקל כדתניא נתחייב להכריע. ותולדות מדות. כדתנן בהמוכר את הספינה (פ"ח א') הסיטון מקנח את מדותיו לאחר שלשים יום ובעל הכרם לאחר י"ב (חודש) לר' שמעון ב"ג

חילוף הדברים לפי שאינו מודד תדיר ונרקב יותר הלכך צריך לקנחה וקיי"ל כרשב"ג שבכ"מ ששנה במשנתינו רשב"ג הלכה כמותו חוץ מערב וצידן וראיה אחרונה. חנוני מקנח פרותיו פעם אחת בשבוע ומודד משקלותיו שני פעמים בשבת ומקנח מאזנים על כל משקל ומשקל. ארשב"ג במה דברים אמורים בלח אבל ביבש אינו צריך. וצריך להזהר אפילו לא יהיה בו בגרעון שהרי הקפיד הכתוב במשורה שלא ירתיח. ואמר ר' לוי (פ"ח ב') קשה עונשן של מדות יותר משל עריות שבזה נאמר אל ובזה נאמר אלה. ואל לשון קשה כמו ואת [כל] אילי הארץ לקח. ותניא (פ"ט א') אין גודשין במקום שמוחקים להוסיף על הדמים ואין מוחקין במקום שגודשין לפחות על הדמים ואין מכבשין במקום שמעיינין להוסיף על הדמים שנאמר אבן שלמה וצדק יהיה לך. ולא על המודד ומשקל בלבד הקפיד הכתוב אלא אפילו להשהותו בביתך מדה מעוות (אף) אם אינו רוצה למדוד בהן הזהירה התורה דכתיב בפ' כי תצא לא יהיה לך בכיסך (וגו'). ותניא בספרי. יכול לא יעשה ליטרא רביע ליטרא סאה חצי סאה ת"ל גדולה וקטנה גדולה שמכחשת את הקטנה פי' שיש לטעות בה שלא יעשה עליו בשעת הויה. ואמר רב יהודה אמר רב אסור לאדם שישהה מדה יתירה או חסירה בתוך ביתו ואפילו עביט של מימי רגלים אע"פ שנתבטלה מתורת מדה ביחדה לדבר דזימנין דמתרמי ערב שבת בין השמשות ומיקרי ושקיל ושיעור חלוקתם שאינו טועה ולא קרינן גדולה מכחשת את הקטנה מפורש בהמוכר את הספינה (צ' א') דטעו אינשי ברביעא ומקשינן תומן ועוכלא (לא נעביד) אמר רב פפא מדות קטנות בקיעי בהו אינשי. הלכך צריך אדם ליזהר שלא ישתה בביתו מדות ושקלים מעוותים אפילו אין דעתו למדוד ולשקול כי אם לעובדי כוכבים שהרי הזהירה תורה עליה בלאו. וראיה בני אדם עושין ואומרים הלא לא לדעת ישראל עושין אנו וקשה בעיני כקוצים. והירא את דבר ה' ילך בדרך ישרים ויזכה לגדולה וכבוד כדתניא לא יהיה לך מה טעם משום איפה ואיפה לא יהיה לך בכיסך משום אבן ואבן אבל אבן שלמה וצדק אז יהיה לך ובא כמהלך רישך ומחסורך כאיש מגן (משלי ו' י"א).

מצוה ריט

וו חמישי

חייבי עשה.

לנחם אבלים. לבקר חולים. מורא וכבוד אב ואם. ואהבת לרעך כמוך. למד בנך תורה. להשבית עבדך. שמח לוי גר ויתום ואלמנה. שמח בכלה. טעינה ופריקה. יראת חכמים. שפל רוח וצעיר. לקום מפני שיבה. להדר פני זקן. עשיית מעקה. מדבר שקר תרחק.

סימן ריט רכ (נ)

לנחם אבלים ולבקר חולים. צוה יוצרינו בפ' ראה על שניהן במקרא אחד, דכתיב אחרי ה' אלהיכם תלכו וגו' וכי אפשר לו לאדם לידבק אלא הדבק בדרכיו. ואמרינן בסוף פ"א (דסוטה י"ד א') דרש ר' חמא בר חנינא. אחרי ה' תלכו וכי אפשר אלא הלך אחרי מדותיו של הקב"ה מה הב"ה מנחם אבלים דכתיב ויהי אחרי מות וגו'. ואמרינן באלו מציאות (ל' ב') תני רב יוסף והודעת להם זו בית חייהם את הדרך זו גמ"ח אשר ילכו בה זו בקור חולים.

מצוה רכא

סימן רכא רכב (נו)

מורא וכבוד אב ואם. ויראת מאלהיך ותירא ותכבד אביך ואמך. מורא דכתיב בפ' קדושים איש אמו ואביו תיראו. כבוד בעשרת הדברות ראשונות ואחרונות כבד את אביך ואמך וגו'. ותניא בקדושין פ"א (ל"א ב') איזהו כבוד ואיזהו מורא. מורא לא ישב במקומו ולא ידבר במקומו ולא יסתור דבריו ולא מכריעו. כיבוד מאכיל ומשקה מלביש ומכסה מכניס ומוציא ואמרי ליה רבנן לר' ירמיה משל אב והא דתניא נאמר כבד את אביך ונאמר כבד את ה' מהונך מה להלן בחסרון כיס אף כאן בחסרון כיס ומפרש התם לבטל מלאכה פי' שצריך הכן שיתבטל ממלאכתו ויכבדם. ותניא מכבדו בחייו מכבדו במותו בחייו כיצד נשמע בדברי אביו למקום לא יאמר שפטוני בשביל עצמי פטרוני בשביל עצמי מהרוני בשביל עצמי אלא כולם בשביל אבא. במותו כיצד. היה אומר בדבר שמועה לא יאמר כך אמר אבא אלא כך אמר אבא מרי (הריני כפרת משכבו) והני מילי בתוך י"ב חודש מכאן ואילך (אומר זכרונו לחיי העולם הבא). רב יוסף שמע קול כרעה דאימי' אמר איקום מקמה שכינה דאתיא. ואין שיעור למורא וכבוד אלא כל הזהיר הרי זה משובח. ואם אביו עובר באחת מכל מצות האמורות בתורה במזיד ולא עשה תשובה פטור ממוראו וכבודו כדאמרינן באיזהו נשך (ס"ב א') הניח להם פרה וכל דבר (המסויים) חייב להחזיר מפני כבוד אביהם. וה"מ מחייבי בכבוד אביהם קרי כאן ונשיא בעמך לא תאור בעושה מעשה עמך ומתרצינן בשעשה תשובה ואם אביו ואמו (אומר לו לעבור מצוה) אינו רשאי דתניא ביבמות פ"א (ה' ב') ובאלו מציאות יכול אמר לו אביו ואמו חלל את השבת יכול ישמע לו ת"ל ואת שבתותי תשמורו כולכם חייבים בכבודי. יש לתמוה*] לי מעמך בעושה מעשה עמך. ויש לתרץ דלא מקרי רשע על המצוות, ובדיבור לא מקרי רשע דדברי הרב ודברי התלמוד (דברי מי שומעין) ולא מצינו עונש

בתורה*] וכל המכבד אביו ואמו מעלה עליו הכתוב כאלו מכבדו שהרי השוה כבודם לכבודו שנאמר כבד את ה' מהונך (קדושין ל' ב').

מצוה רכג

סימן רכג (לז)

הוכיח תוכיח. צוה בוראינו הרואה דבר בחברו שאינו הגון שיוכיחנו וידריכנו לטובה דכתיב בפ' קדושים הוכיח תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חטא. ואמרינן בב"מ באלו מציאות (ל"א א') הוכיח תוכיח אפילו ק' פעמים ממשמע תוכיח אין לי אלא רב לתלמיד תלמיד לרב מנין ת"ל תוכיח מכ"מ ובמקבל תוכחתו וחוזר בו אם הוא חברו או שאינו רבו ואינו מקבלו חוזר להוכיח דאמרינן בערכין (ט"ז ב') הוכיחו ולא קבלו מנין שיחזור ויוכיחנו ת"ל הוכיח תוכיח ולרב במקבלו ולחברו כשאינו מקבלו תרווייהו נפקא להו מהוכיח שנראה לו בתלמוד שקולים הם ויבאו שניהם פירשתיו למעלה בלאו דלא תשא עליו חטא (סי' קצ"ה). וכשאינו מקבלו כמה צריך להוכיחו אמרינן בערכין פ' יש בערכין עד כמה תוכחה רבא אמר עד הכאה ושמואל אמר עד נזיפה לכתיב ויחר אף שאול ביהונתן ויאמר לו בן נעות המרדות וגו'. ולמ"ד עד נזיפה הא כתיב הכאה לקללה שאני התם דאגב חביבותיה יתירותא דהוה ליה ליהונתן בדוד מסר נפשיה וקיי"ל עד נזיפה כר"י דאמר בסוטה פ"א רב ור"י הלכה כר"י כ"ש גבי שמואל והלכתא כר' יוחנן דרב ושמואל והלכתא כרב באיסורי (בכורות מ"ט ב').

וצריך המוכיח להוכיח במקום שלא יתבייש חברו כדתניא בערכין יכול אתה מוכיחו אע"פ שפניו משתנות ת"ל לא תשא עליו חטא פי' הוכיח את עמיתך באותו ענין שלא תחטא בו שלא ישתנו פניו אבל אם אי אפשר להפרישו מעבירה אלא אם כן יביישהו ויוכיחו ולא יקום לבושתו שאין חכמה ותבונה נגד ה' כל מקום שיש חלול השם אין חולקין כבוד לרב ולמעלה פירשתי יותר בלאו דלא תשא עליו חטא (סי' קצ"ה) וכל מי שרואה בחברו דבר שאינו הגון ואינו מוכיחו הקב"ה תובע מידו דכתיב ביחזקאל ואתה כי לא הזהרתו רשע בעונו ימות ודמו מידך אבקש. ומצינו שנענשו על זה צדיק כדאמרי' בשבת (נ"ה א') וממקודשי תחלו אלו בני אדם שקיימו את התורה מאל"ף ועד תי"ו ומתוך שלא מיהו ברשעים נענשו כדאיתא התם. ואם ברור לך למוכיח שלא יקבלו ממנו והם העוברים שוגגים טוב לו לשתוק כדאמרינן בביצה בהמביא כדי יין (ל' א') הנח להם לישראל מוטב שיהיו שוגגין ואל יהיו מזידין. כדאמרי' התם תוספת יום הכפורים מן התורה והיכי אכלו ושתו עד חשיכה אלא הנח להם לישראל שיחיו שוגגין ואל יהיו

מזידין וה"מ בשוגגין אבל מזידין אע"פ שאתה מרבה עונשו שחטא בהתראה אין בכך כלום ועל זה נאמר הלעיטהו לרשע וימות (ב"ק ס"ט א') וכאשר פירשתי למעלה שחייב להוכיחו אפי' אינו מקבלו ועל זה נאמר ביחזקאל הוא בעונו ימות ודמו מידך אבקש ועון הוא זדון כדאמרינן ביומא (ל"ו ב') עונות אלו הזדונות. והא דאמרינן בשבת (נ"ה א') אם שרים חטאו זקנים במה חטאו אמר הב"ה מפני שלא מיחו בשרים אמרה מדת הדין לפני הב"ה והלא גלוי לפניך שאם היו מוכיחים לא היו מקבלים אמר להם הקב"ה אם לפני גלוי לפניהם מי גלוי משמע שאם היה גלוי להם היו פטורין אע"פ שהעוברים מזידין היו התם מעונש היו פטורין כדאמרינן בכל הנשבעין וכשלו איש באחיו בעון אחיו ומוקמינן ליה ביש בידו למחות אבל מעשה דהוכח תוכיח לא מיפטרי. ועל המוכיח להוכיח בנעימות ובנחת כדי שיתקבלו דבריו כדאמרינן בשבת (ל"ד א') עשרתם ערבתם הדליקו את הנר ואמר רבה בר בר חנה צריך למימרינהו בניחותא כי היכי דליקבלו מיניה.

מצוה רכד

סימן רכד (**לח**)

ואהבת לרעך כמוך. צוה הב"ה בפ' קדושים ואהבת לרעך כמוך אני ה' ותניא ר"ע אומר זה כלל גדול בתורה פי' ואהבת וכו' שלא לעשות לו ולא לאמר דבר המסור ללבו. וא"ת האיך אדע וכי נביא אני לכך נאמר כמוך פי' ממך תלמוד דבר שאתה יודע שמסור ללבך. והיינו דאמרינן בשבת פ"ב (ל"א א') דעלך סני לחברך לא תעביד והיינו כל התורה כולה ואידך פי' . ע"א למדנו מכאן שמצווים ישראל לאהוב את חבריהם להיות בלב טוב זה עם זה יכול לכל ת"ל כמוך לרעך שהוא כמוך שמכניס עצמו בעול שמים ואוהב מצות כמוך. אבל אם הוא רשע אינך מצוה לאהבו כי מצוה לשנאותו כדכתיב יראת ה' שנאת רע וכתיב הלא משנאיך ה' אשנא וגו'.

מצוה רכה

סימן רכה (**כט**)

למד בנך תורת ה' ומצותיו צוה יוצרנו בפ' ואתחנן ושננתם לבניך ודברת בם וגו' וכתיב בפ' והיה עקב ולמדתם אותם את בניכם ולא בניו דוקא קאמר קרא אלא כל מי שילמוד אדם תורה הרי הוא מקיים ושננתם לבניך כדכתיב ושננתם לבניך אלו תלמידך וכן אתה מוצא שהתלמידים בכל מקום קרויים בנים שנאמר בנים אתם לה' אלהיכם וכתיב ויצאו בני הנביאים וכי בני הנביאים היו והלא תלמידים היו וכן אתה מוצא בחזקיה

מלך יהודה שלימד תורה לישראל וקראם בנים שנאמר ועתה בני אל תשלו. מיהו מצוה בבניו יותר משאר בני אדם דכתיב ולמדתם אותם את בניכם לדבר בם וההוא בניבם בניכם ממש כדאמרי' בקדושין פ"א (ל' א') והודעתם לבניך ולבני בניך וההוא בניך דוקא מדכתיב ולבני בניך א"כ מה ת"ל בניכם בניכם ולא בנותיכם אלמא בנים דוקא וטעמא מאי דכתיב בסמוך לו למען ירבו ימיכם וימי בניכם וההוא בניכם דוקא דמסתמא בההוא בנים שהאדם מקפיד ברבוי ימיהם הכתוב מדבר ותניא ולמדו אין מלמדו משנה וא"ר אבא מקרא זו תורה וא"ר יהושע בן לוי כל הלומד בנו תורה כאלו קבלה מהר סיני דכתיב והודעתם לבניך ולבני בניך וסמיך ליה יום אשר עמדת לפני ה' אלהיך בחורב ואמרינן במנחות פ' שתי הלחם (מנחות צ"ט ב') א"ר יוחנן משום ר' שמעון בן יוחאי אפי' לא קרא אדם ק"ש אלא שחרית וערבית קיים מצות לא ימוש ודבר זה אסור לאומרה מפני עם הארץ. רבא אמר מצוה לאומרו לפני עם הארץ אע"פ שמצוה זו תלויה בדבור וכיון שעושה בעברות רע לשמים ולבריות כללתים בכלל זה כגון מקלל אביו ואמו ולא תקלל חבירך.

מצוה רכו

סימן רכו (קא)

להשבית עבדך ואמתך כמוך. צוה הב"ה בפ' ואתחנן למען ינוח עבדך ואמתך ותניא במכילתא ומייתינן ביבמות בסוף פ' החולץ (יבמות מ"ח ב') עבדך ואמתך אלו בני ברית פי' עבדים כנעניים שנימולו וגופו קנוי לישראל אתה אומר אלו בני ברית או אינו אלא עבד ערל כשהוא אומר וינפש בן אמתך והגר הרי עבד ערל אמור הא מה אני מקיים עבדך ואמתך אלו בני ברית פי' אע"פ שהם בני ברית שהיה לנו שביתתכם על עצמכם אחרי שגופם קנוי לך. ואין לפרש (בני ברית) עבדי ישראל שהרי מוזהרים הם כבר. ובענין הזה תניא התם במכילתא בנך ובתך אלו הקטנים שאתה מוזהר על שביתתם אתה אומר אלו הקטנים או אינו אלא הגדולים אמרת והלא כבר מוזהרים הם מה ת"ל בנך ובתך אלו הקטנים והיינו דתנן בשבת פרק כל כתבי הקדש (קכ"א א') קטן שבא לכבות אין שומעין מפני ששביתתו עליך. וביבמות פרק חרש (קי"ד א') מוקי לה ר' יוחנן בקטן העושה לדעת אביו אבל אם אינו עושה לדעת אביו אין אביו מוזהר על שביתתו כדאמרינן ביבמות קטן אוכל נבלות וטריפות אין ב"ד מצוין להפרישו ובנך ובתך דקרא נמי דמוקמינן בקטנים בקטן העושה לדעת אביו שיודע שנוח לו לאביו ומתוך שאביו חפץ בעשותו עושה ומניין עוד שאין הכתוב מדבר בעבדים עובדי כוכבים שכירים שאין

גופו קנוי להן לישראל דתניא בכריתות פ' ארבעה מחוסרי כפרה (כריתות ט' א') ר' יוסי אומר גר תושב עושה מלאכה לעצמו בשבת כישראל בחול ורבנן לא פליגי עליה דר' יוסי אלא בגר תושב אבל בעבד ואמה מודו. ותנן גמי (שבת י"ז ב') ב"ש אומרים אין נותנין עורות לעבדן וכו' וב"ה מתירין. וראיה אחרונה יש לדחותה ולומר שיש קנין לישראל בשכירים יותר מבקיבולת.

מצוה רכז

סימן רכז (קכז)

שמח לוי גר יתום ואלמנה. ויראת מאלהיך ותקיים אשר צוה בפ' ראה אנכי לשמוח ולשמח במועדים דכתיב ועשית לה' אלהיך וגו' וכתיב בפ' ההיא ושמחת לפני ה' אלהיך אתה ובנך ובתך ועבדך ואמתך והלוי אשר בשעריך והגר והיתום והאלמנה אשר בקרבך וכתיב חג הסוכות תעשה לך שבעת ימים וכתיב ושמחת בחגך אתה ובנך ובתך ועבדך ואמתך והלוי והגר והיתום והאלמנה אשר בשעריך. שמחה בחג המצות וראש השנה לא כתיב מנלן מהיקש דר' יונה בשבועות פ"א (י' א') אלה תעשו לה' במועדיכם א"ר יונה הוקשו כל המועדות זה לזה ויום הכפורים אע"פ שהוא בכלל המועדים אינו בכלל שמחה דהא כתיב ביה ועניתם את נפשותיכם ולמדנו גם מזה שבר"ח אסור להתענות וחייב אדם לשמוח בו כדאמרינן התם דר"ח אב מיקרי מועד דכתיב קרא עלי מועד וגו'. והיינו דאמרינן בתענית פ"ב (י"ז ב') לענין הספד ולהתענות דר"ח דאורייתא ודאורייתא לא בעי חיזוק. והא דאמרינן בברכות פ"ג שאכלו (מ"ט ב') ר"ח אי בעי אכיל אי בעי לא אכיל באכילת פת קאמר שבלא אכילת (פת) יכול לשמוח באכילת בשר ושתיית יין.

תניא בספרי וזכרת כי עבד היית זה הכלל שהכל נוהגים בעצרת פסח וחג. והקפידה תורה לשמח לוי גר ויתום ואלמנה באלו ד' עניות מצוי להם לוי וגר אין להם נחלה יתום ואלמנה אין מי ירויח להם. וכמה היא שמחה כדתניא בערבי פסחים (ק"ט א') חייב אדם לשמח בניו ובנותיו ברגל. במה משמחן ר' יהודה בן בתירה אומר בזמן שבית המקדש קיים אין שמחה אלא בבשר כו' וזבחת שלמים ואכלת שם ושמחת ובו' ועכשו אין שמחה אלא ביין שנאמר ויין ישמח לבב אנוש ולא יין בלבד אלא כל דבר שמשמח את האדם וכל דבר שנודע ששמחה הוא לו חייב אדם לעשות. כדתניא בערבי פסחים חייב אדם לשמח בניו ובנותיו ברגל במה משמחן ביין ר' יהודה אומר נשים בראוי להם ואנשים בראוי להם. תני רב יוסף בבבל בבגדי צבעונין בארץ ישראל בבגדי פשתן המגוהצין.

למדנו שבכל דבר המשמח את האדם חייב אדם לשמוח ולשמח עמו עניים מחוסרי הוצאת שמחה.

מצוה רכח

סימן רכח (**קצ**)

שמח כלה. את ה' אלהיך תירא לעשות את כל אשר צוה שנושא אשה חדשה לו אפילו אלמנה בעולה אינו רשאי לצאת בצבא דכתיב בפ' בי תצא כי יקח איש אשה חדשה לא יצא בצבא ולא יעבור עליו לכל דבר וגו'. ותנן בסוטה פ' משוח מלחמה (סוטה מ"ג א') ואלו שאינם זזים ממקומם נטע כרם ולא חלל בנה בית ולא חנכו והנושא את ארוסתו והכונס את יבמתו שנאמר נקי יהיה לביתו שנה אחת ושמח את אשתו אשר לקח כרמו ביתו כמשמעו אשתו זו אשתו אשר לקח להביא יבמתו ואין מספקין מים ומזון ואין מתקנין את הדרכים. ותניא בספרי כי יקח איש אשה חדשה אין לי אלא בתולה מנין לרבות אלמנה ארוסה ושומרת יבם ת"ל ושמח את אשתו אשר לקח מכ"מ אם כן למה נאמר חדשה שהיא חדשה לו פרט למחזיר גרושתו לקח פרט לאלמנה לכהן גדול גרושה וחלוצה לכהן הדיוט ממזרת ונתינה לישראל בת ישראל לנתין ולממזר. לא יצא בצבא אבל יספיק כלי זין ומים ומזון ת"ל לכל דבר. למדנו שבשנה ראשונה שנושא אדם את אשתו חייב לשמחה דכתיב נקי יהיה לביתו ושמח את אשתו בכל דברים שהוא יודע שיש לה שמחה. וראה כמה הקפידה תורה על מצות שמחה שנפטר מלצאת בצבא ק"ו שערי' במקום מתבטל בדברים ששאר חייבים ללכת ומצוה זאת נוהגת בין בארץ בין בחוץ לארץ הלכך צריך אדם שיזהר בזמן הזה.

מצוה רכט

סימן רכט, **רל** (**רסז**, **רסח**)

טעינה ופריקה. צוה הבורא את ישראל שהרואה את חברו שצריך לטעון משאו על בהמתו או לפרוק שיסייעהו. פריקה דכתיב בפ' משפטים כי תראה חמור שונאך רובץ תחת משאו וחדלת מעזוב לו (עזב תעזב עמו) ושונאך לאו למעוטי אוהבך אלא בשונא הוצרך להזהיר שלא יחדל בשביל שנאתו. ועוד כדתניא (ב"מ ל"ב ב') אוהב לפרוק ושונא לטעון מצוה בשונא כדי לכוף את יצרו. טעינה צוה עליה הכתוב בפ' כי תצא דכתיב לא תראה את חמור אחיך או שורו נופלים בדרך והתעלמת מהם הקם תקים עמו. ומפרש באלו מציאות (ל"ב א') דבטעינה אמר קרא דכתיב נופל בדרך דאיהו וטונייהו רמו

באורחא דכתיב הקם תקים פי' תסייעהו לטעון. ותנן באלו מציאות פרק וטען אפילו ד' וה' פעמים חייב שנאמר עזב תעזוב. ואמרינן בגמרא (ל"א א') עזוב מאה פעמים משמע תעזוב אין לי אלא בעליו עמו אין בעליו עמו מנין. ת"ל תעזוב. ואמרינן נמי בהקם תקים עמו כי האי גונא פי' אין בעליו אלא לשם החמור אבל אם ישנם ואינם רוצים לסייע פטור. כדתנן הלך וישב לו ואמר הואיל ועליך מצוה אם רצית לפרוק פרוק פטור שנאמר עמו. היה זקן או חולה פי' בעל המשוי חייב. מצוה מן התורה לפרוק אבל לא לטעון פי' לפרוק בחנם אבל לא לטעון בחנם אלא בשכר ר"ש אומר אף לטעון נמי בחנם וקיימא לן כרבנן וטעמא דרבנן מפרש התם דסברי מסיימי קראי ואי סלקא דעתך תרווייהו (בחנם) נכתוב רחמנא טעינה ולא בעי פריקה ואנא אמינא טעינה דלית לה צער בע"ח. מחייב פריקה דאית ליה צער בע"ח לא כל שכן למאי הלכתא כתבינהו רחמנא לומר (לך) טעינה בשכר פריקה בחנם. וכשם שפטרנו למעלה בעמוד רביעי והוא בבית הקברות ומלאכה שלו מרובה משל חברו במציאה פטור כך הוא פטור בפריקה וטעינה דחדא טעמא נינהו וכל שכן שפטר הכתוב זקן ואינה לפי כבודו במציאה ומשום דכתיב והתעלמת מהם פעמים שאתה מתעלם ובפריקת כתיב וחדלת דמשמע נמי פעמים שאתה חדל והיכי דמי אינה לפי כבודו כדאמר רבא באלו מציאות (ל' ב') כל שבשלו מחזיר בשל חברו נמי מחזיר וכל שבשלו פורק וטוען בשל חברו נמי פורק וטוען.
דיני פריקה וטעינה פירשתי יותר למעלה בלאו דחמור נופל לא תראה (סי' ר"ח).

מצוה רלא

סימן רלא (**לה**)

יראת חכמים. כתוב בפ' ואתחנן את ה' אלהיך תירא ותניא בב"ק פ' שור שנגח ד' וה' שוורים (מ"א ב') ובקדושין (נ"ז א') ובפסחים פ"ב (כ"ב ב') שמעון העמסוני ואמרי לה נחמיה העמסוני היה דורש כל אתין שבתורה כיון שהגיע לאת ה' אלהיך תירא מיד פירש אמרו לו תלמידיו (רבי) כל אתין שבתורה שדרשת מה תהא עליהן א"ל כשם שאני מקבל שכר על הדרישה כך אני מקבל שכר על הפרישה עד שבא ר"ע ודרש את ה' אלהיך תירא לרבות ת"ח. ואע"ג דאיכא תנאי בב"ק דלא דריש אתין כר"ע (קיי"ל) דהתם בשור שנגח קיימי ריה"ג ור"ע ומשמעות העמסוני בחדא שטתא והוו להו רבים. ועוד ר' שמעון בבכורות פ"א (ו' ב') גבי את (הגמל) אמרינן נפקא אסור חלבו מאת. ואין להקשות דר' שמעון אדר' שמעון דאמרינן במנחות גבי את כל המנחה ר' שמעון לא דריש. הא לא קשיא די"ל התם מים תבר ליה דאורחיה למכתב את טפי מלח כתב את הגמל. אי

נמי יש לומר דמשמעות דריש את בכל מקום. ובמנחות בפרק ב' את לא דריש לדרש זו כי אם לדרשה אחרינא. ובמ' הראשו' הוזקקנו לתרץ דר' שמעון אדר' שמעון עצמו דאשכחן בכתובות פ' מציאת האשה (כתובות ס"ז ב') בב"מ פרק אלו מציאות (בבא מציעא ל"א ב') גבי העבט תעביטנו דאית ליה דברה תורה כלשון בני אדם. ובזבחים בהשוחט ומעלה (ק"ח ב') גבי איש איש א"ל דברה תורה כלשון בני אדם. והוצרכנו לתרץ דנראה לר' שמעון דגבי העבט תעביטנו אורחי' דקרא וגבי איש איש לאו אורחיה דקרא. ולר' יהודה הוזקקנו לומר סברתו למפרע דדריש בכתובות העבט תעביט ולא אמר דברה תורה כלשון בני אדם. ובע"ז פ' אין מעמידין (עבודה זרה כ"ז א') א"ר יהודה המול ימול כלשון בני אדם. ור' יוסי דריש התם המול ימול לרבות מילה שלא לשמה. ולר' יוסי הוזקקנו לומר סברתו דר' יוסי דריש המול ולא אמר דברה תורה בלשון בני אדם. ובזבחים פ' השוחט גבי איש איש דדריש ליה ר' שמעון שנים ור' יוסי אמר דברה תורה בלשון בני אדם. ובנדה פ' בנות כותיים (ל"ב ב') דריש ר' יהודה איש איש והמול ימול לא דריש. אלמא פליגי תנאי בסברא זאת שזה אומר הכי אורחיה דקרא וזה אומר אין אורחיה דקרא כאשר הבנתי ראיה דר' שמעון ור' יהודה ור' יוסי במקום אחד דורש בכל המקרא ובמקום אחר אית להו דרבנן ובמקום. אחר אית להו דברה תורה כלשון בני אדם. ור' שמעון דדריש את הגמל ולא דריש את המנחה אלמא באורחיה דקרא פליגי.

נחזור לפירוש מצות יראת חכמים דהלכה כר' עקיבא דרבים נינהו. ועוד דסתם משנה כמותו דתנן במצות מורא רבך במורא שמים. למדנו שחייב אדם לירוא מחכמי התורה ולומדיה שלמד מהם תורה וכמה ילמוד מחם שצריך לנהוג בו מורא כל שלמד ממנו פרק אחד או הלכה אחת. כדתנן באבות (פ"י) הלומד מחברו פרק אחד או הלכה אחת או אפילו דבור אחד צריך לנהוג בו כבוד. ומכבוד נלמוד מורא שכשם שאמרה תורה והדרת פני זקן זה שקנה חכמה ממנו בדבור אחד כך יש לומר תירא בלמד ממנו אפילו דבור אחד. ואשר שמו אחד יצילנו מפחד.

מצוה רלב

סימן רלב (**כב**)

שפל רוח וצעיר. מצוה זאת מצאתי בהלכות של ר' יהודאי הגאון ולא מצאתי עיקר אלא משבחה התורה העניו דכתיב והאיש משה עניו מאד למדנו שמצוה להיות אדם עניו ושפל רוח. ואמרו חכמים (נדרים נ"ה א') כל המשפיל עצמו הב"ה מגביהו שנאמר בל גיא ינשא וגו'. ותנן (אבות) ר' לויטס איש יבנה אומר מאד מאד הוי שפל רוח שתקות

אנוש רמה וכתיב עקב ענוה יראת ה'. ואמרינן בשבת ירושלמי (פ"א ה"ג) מה שעשה חכמה עטרה לראשה עשתה ענוה עקב לסולייסה דכתיב עקב ענוה יראת ה' וכתיב ראשית חכמה יראת ה'.

מצוה רלג

סימן רלג (לו)

לקום מפני שיבה ולהדר פני זקן. ויראת מאלהיך צוה הקב"ה בפ' קדושים מפני שיבה תקום. ותניא איסי בן יהודה. אומר מפני שיבה תקום כל שיבה במשמע פי' אפילו גוי אך שיקיים שבע מצות שנצטוו בני נח דהיינו חסידי אומות העולם ואר"י (ל"ג א') הלכה כאיסי בן יהודה אביי קאי מקמי סבי דארמאי פי' שקיים שבע מצות שקבלו עליהם בני נח. ולמ"ד בע"ז (ס"ד ב') דהוי גר תושב לא קשיא דמ"מ ארמאי קרי להו תלמודא אבל אם אינם מקיימים כגון עובדי כוכבים בזמן [הבית] עובדי ע"ז מגלה עריות ושופכי דמים לא אמר איסי לקום מפניו ולהדרו דכתיב שאת פני רשע לא טוב להסתכל בפניו אסור (מגילה כ"ח א') לקום מפניו ולהדרו לא כל שכן. ותניא מפני שיבה תקום יכול אפילו זקן אשמאי פי' המקיים ז' מצות הוא נקרא אשמאי בשביל שהוא נכרי גמור ת"ל זקן אין זקן אלא חכם שנאמר אספה לי שבעים איש מזקני ישראל ר' יוסי הגלילי היינו ת"ק איכא בינייהו יניק וחכים ת"ק סבר יניק וחכים לא וריה"ג סבר אפילו יניק וחכים נמי. מאי טעמא דר' יוסי הגלילי אי ס"ד כדאמר ת"ק ליכתוב רחמנא מפני שיבה תקום מדלא אמר הכי ש"מ ואפילו יניק וחכים נמי מפני שיבה וזקן חד הוא הלכך צריך שיכה וחכמה ומדפסק ר' יוחנן כאיסי דאמר שיבה כל שיבה במשמע אלמא שיבה וזקן תרתי נינהו. למדנו שהלכה כר' יוסי הגלילי דאמר זה שקנה חכמה בלא שיבה. פי' זה שקנה הכמה ממנו כדאמרינן על ברייתא זאת (ל"ג א') אמר אביי לא שנו אלא ברבו שאינו מובהק אבל ברבו מובהק מלוא עיניו מכל מקום רבו בעינן. והיינו דתנן באבות (פ"ו) הלומד מחברו פרק אחד או הלכה אחת או אפילו דבור אחד צריך לנהוג בו כבוד אבל אם (לא) למד אינו צריך והיינו דאמרינן בב"מ (ל"ג א') כל ת"ח שבבבל עומדין זה בפני זה פי' שלומדין זה מזה אבל שאר בני אדם לא ואמרינן בקדושין פ"א (ל"ג א') שני שלישי שניתי לו בספר תילים ולא עמד מפני פי' אלמא מטעם הלמוד היה צריך לעמוד מפניו. תקום והדרת פי' כדתניא בקדושין פ"א (ל"ב ב') מפני שיבה תקום והדרת יכול יעמוד מפניו מרחוק ת"ל תקום והדרת לא אמרתי אלא בקימה שיש לה הידור. ותניא (ל"ג א') איזו היא קימה שיש בה הידור זו ד' אמות פי' שהחכם מתהדר בקימתו שנראה

שמפני כבודו הוא עומד אי הידור יכול יהדרנו בממון ת"ל תקום והדרת מה קימה שאין בה חסרון כיס אף הדור שאין בה חסרון כיס ומנין לנו דקימה אין בה חסרון כיס של ביטול מלאכה דמקיש קימה להידור מה הידור אין בו ביטול מלאכה אף קימה אין בה בטול מלאכה. ומאחר דשיבה וזקן תרי מילי נינהו מנלן דתקום והדרת אכל חד וחד קאי מדכתיב תקום והדרת בי מציעי מדלא כתיב תקום מפני שיבה פני זקן תהדר קרי ביה הכי מפני שיבה תקום והדרת פני זקן. ועל קימת ד' אמות אמר אביי לא שנו אלא ברבו שאינו מובהק אבל ברבו מובהק מלא עיניו פי' רבו מובהק שרוב חכמתו ממנו. ותניא יכול יעמוד מפניו מבית הכסא ומבית המרחץ ת"ל תקום והדרת לא אמרתי אלא קימה שיש בה הידור. יכול יעלים עיניו כמי שלא ראהו פי' מקמי דנימטי זמן חיובי דכי מטי זמן חיובי לא חזי ליה ת"ל תקום ויראת דבר המסור ללב נאמר בו ויראת. ר"ש בן אליעזר אומר מנין לזקן שלא יטריח ת"ל זקן ויראת.

תניא אין בעלי אמניות פי' העוסקים במלאכת אחרים רשאים לעמוד לפני ת"ח בשעה שעוסקין במלאכתם. למדנו שצוה הקב"ה לכבד שיבה וזקן איזה מהן קודם לא למדנו. פי' רב אמי בב"ב ביש נוחלין (ק"כ א') בישיבה הלך אחר החכמים במסיבה הלך אחר הזקנה פי' כל אחד ואחד לפני הקפדתו ואמר רב אשי והוא דמופלג בזקנה. אמר ר' אלעזר (ל"ג ב') כל תלמיד שאינו עומד מפני רבו נקרא רשע ואינו מאריך ימים ותלמודו משתכח שנאמר וטוב לא יהיה לרשע ולא יאריך ימים כצל אשר איננו ירא מלפני האלהים. ומורא זו מפרש זו מוראת רב.

תולדה להידור וקימת זקן. שלא למד ממנו אפילו אינו יותר ממנו גברא רבא הוא כדאמר רבא באלו הן הלוקין (כ"ב ב') כמה טפשאי בני אינשי דקיימי מקמי ס"ת ומקמי גברא רבה לא קיימי שהתורה אמרה ארבעים יכנו וחכמים אומרים ארבעים חסר אחת פי' גדול כח חכמים שאילמלי הם לא דעו פי' התורה מ"מ התורה גדולה מהם כדאמרינן בקדושין פ"א (ל"ג ב') שאין תורה עומדת בפני לומדיה.

מצוה רלד

סימן רלד (**מה**)

עשיית מעקה. צוה הב"ה שיעשה האדם מעקת לגגו. דכתיב בפ' כי תצא כי תבנה בית חדש ועשית מעקה וגו'. ותניא בספרי אין לי אלא בנה לקח וירש וניתן לו במתנה מנין ת"ל בית מ"מ אין לי אלא בית מניין הבונה בית תבן בית הקש ובית העצים ובית האוצרות ת"ל לא תשים דמים בביתך יכול הבונה בית שער אכסדרא ומרפסת ת"ל

בביתך מה בית מיוחד לדירה יצאו אלו שאינם מיוחדים לדירה. ועשית מעקה לגגך אין לי אלא גג מניין לרבות שיחין ומערות ונעיצין. ת"ל לא תשים דמים בביתך א"כ מה ת"ל גג פרט לכבש בית לרבות היכל גג פרט לאולם (חדש) משעת חידושו עשה לו מעקה כמה הוא מקום מעגלו פי' גובהו ג' טפחים ובית גובהו עשרה טפחים. ועשית מעקה לגגך מצות עשה. לא תשים דמים. מצות לא תעשה. יש לשאול מה ראו חכמים לרבות בורות שיחין ומערות ולמעט בית שער ואכסדרא ומרפסת הלא בשניהן אין בהן בית דירה וגם בית היכל אין בו בית דירה וביומא נמי פ"א (י"א ב') אמרינן מה בית שהוא חול אף כל שהוא חול. ירושלמי מבית היכל תנאי נינהו דהא בית תבן בקר ועצים אמרינן ביומא פ"א נמי תנאי היא ובית שער ואכסדרא ושיחין ומערות אע"ג דתרווייהו לאו בני דירה נינהו כיון דרגילים להשתמש בבורות שיחין ומערות קיימי בלא תשים דמים בביתך כבית שיש בו דירה מה שאין כן בבית שאין בו דירה שער ואכסדרא שאין רגילין להשתמש בהן. ותניא (סוכה ג' א') בית שאין בו ד' על ד' אמות פטור מן המעקה. ונראה לומר שהעומד בבית אחרים פטור העומד מן המעקה דלא מרבינן אלא לקח וירש וניתן לו במתנה אלמא מעקה לאו חובת הדר הוא. והא דתניא בב"מ בסוף פ' השואל (ק"א ב') שוכר חייב לעשות לו מעקה. יש לומר מדרבנן הוא דעקרוה רבנן ממשכיר ואוקמוה אשוכר משום דמשכיר אינו בבית ואינו רואה וישכח ואדהכי יפול הנופל. ונראה לומר דבית השותפים פטור דאמרינן בחולין פ' ראשית הגז (חולין קל"ו א') דמודה ר' אלעאי דבית השותפים חייב במעקה דאע"ג דכתיב גגך ולא שותפות כתב רחמנא כי יפול הנופל ממנו. וטובא איכא התם בהך שיטתא. ואמרינן אכולהו אמר רב ביבי בר אביי ליתנהו להני כללי פי' דאמר מודה ר' אלעאי לחייב שותפות אלמא ר' אלעאי פוטר בית דין של שותפות מן המעקה. דכי היכי דדריש ר' אלעאי צאנך דראשית הגז למעוטי שותפות הבי דריש גגך ולא שותפות. ובראשית הגז מנלן. דתניא (חולין קל"ה א') בהמת שותפות חייבת בראשית הגז ור' אלעאי פוטר. וכי היכי דקיי"ל בראשית הגז כר' אלעאי לענין פטור חוץ לארץ דתניא ר' אלעאי אומר ראשית הגז אינו נוהג אלא בארץ ואמר רב נחמן בר יצחק עלה קיימא לן כר' אלעאי בראשית הגז ה"נ אית למימר דקיי"ל כר' אלעאי לפטור שותפות בראשית הגז וכי היכי דקיי"ל בראשית הגז לפטור שותפות הכי נמי קיי"ל כותיה לפטור שותפות במעקה דחדא טעמא נינהו כדפרישית ומה שדקדקתי ספק [בית] בידי שיש להשיב לפי שראיתי בני אדם שנמנעו ממצות מעקה ותלו בלא דבר דרשתי גם אני להקל על השותפות ותליתי טעמי בדברי.

מצוה רלה

סימן רלה

מדבר שקר תרחק. צוה יוצרינו בפ' ואלה המשפטים מדבר שקר תרחק חייב להתרחק אבל שקר שיוכל לידי חברו וצריך לתת לב בזה הענין שיוכל לבוא שקרו לידי היזק. ומקצת פירשו רז"ל בשבועות פ' שבועה העדות (ל' ב') דתנו רבנן מניין לדיין שלא יעשה סיניגוריא לדבריו ת"ל מדבר שקר תרחק מניין לדיין שלא יושיב בור לפניו ת"ל מדבר שקר תרחק [מניין לתלמיד שיושב לפני רבו ורואה זכות לעני וחובה לעשיר שלא ישתוק ת"ל מדבר שקר תרחק] מנין לתלמיד שיושב לפני רבו ורואה זכות לעני וחובה לעשיר שלא ישתוק ת"ל מדבר שקר תרחק. מניין לדיין שיודע בדין מרומה שלא יאמר הואיל ועדים מעידין אותו אחייבנו והקולר יהא תלוי בצואר עדים ת"ל מדבר שקר (תרחק) וטובא איכא חתם ומקצתן כתבתי. וכל יראי ה' יתנו לב להתרחק שיוכל לבא לידי רעה. ואם יאמר לא חשבתי שיבא הדבר לרעה דבר המסור ללב לכך נאמר ויראת מאלהיך. אבל שקר שאינו בא לידי רעה לא הזהירה תורה עליו דדבר למד מענינו שברשע רע לבריות הכתוב מדבר דכתיב מדבר שקר תרחק ונקי וצדיק אל תהרוג כי לא אצדיק רשע. והא דתניא בכתובות פ"ב (ט"ז ב') כיצד מרקדין לפני הכלה ב"ש אומר כמות שהיא וב"ה אומר כלה נאה וחסודה [אמר להן ב"ש אלא מעתה מי שלקח מקח רע מן השוק ישבחנה בעיניו או יגנינה בעיניו הוי אומר ישבחנה בעיניו] אמרו ב"ש לדבריכם הרי שהיתה חגרת או סומא היאך יאמר כלה נאה וחסודה והתירה אמרה מדבר שקר תרחק ההיא יש בו רעה לבריות כדברי ב"ש שנראה כגונב דעת הבעל. ואדם העושה אלו ס"ב עבירות מבלבל שלומו ושלום שכינה ומגלגל על עצמו בלבולים קשים. וזכר וסימן כי שם בלל ה' את שפת כל הארץ "בלל" בגימטריא ס"ב הוי.

מצוה רלו

עמוד הששי

איסורים הנעשים ואדם נעשה רע לשמים ולא לבריות. ויש בו ד' ווין הראשון סקילה. הב' חנק. הג' חייבי לאוין. הד' חייבי עשה. ו"ו הראשון סקילה. ד'. מגדף. מסית. ומדיח. ומכשף.

סימן רלו (פא)

מגדף. תן לב ונפש ליראה את השם הנכבד והנורא אשר צוה בפ' שלח לך והנפש אשר תעשה ביד רמה מן האזרח ומן הגר את ה' הוא מגדף ר"א בן עזריה אומר בעובד ע"ז

הכתוב מדבר וחכמים אומרים לא בא הכתוב (אלא) ליתן כרת למברך את השם וקיי"ל כרבנן דרבים נינהו וסתם לן בד' מיתות (נ"ג א') כוותייהו דתנן אלו (הן) הנסקלין המגדף והעובד ע"ז אלמא תרי נינהו. וסתם במתניתין ומחלוקת בברייתא אמרינן ביבמות בהחולץ (מ"ב ב') דאמר ר' הלבה כסתם משנה. ואע"ג דאמרינן באלו טריפות (מ"ג א') על האי מילתא תרי אמוראי ואליבא דר' יוחנן כמ"ד הלכה כסתם משנה קיי"ל דסוגיא דכולי תלמודא הכי אזלא. ואחרי דקיי"ל כרבנן נפרש אליבא דרבנן.

תנו בארבע מיתות (נ"ה ב') המגדף אינו חייב עד שיפרש את השם ותניא (נ"ו א') אינו חייב עד שיפרש שם בשם כגון דאמר יכה יוסי את יוסי. מנא ה"מ. אמר שמואל אמר קרא ונוקב שם ה' מות יומת רגום ירגמו וגו' והאי נוקב לישנא דברוכי הוא כדכתיב מה אקוב לא קבה אל וכתיב ויקב ויקלל למימרא דנוקב קללה היא ואזהרתיה מהכא אלהים לא תקלל. ותניא איש איש כי יקלל אלהיו מה ת"ל והלא כבר נאמר ונוקב שם ה' מות יומת יכול לא יהא (חייב) אלא על שם המיוחד בלבד מניין לרבות את כל הכנויין ת"ל איש איש כי יקלל אלהיו מ"מ דברי ר' מאיר וחכמים אומרים על השם המיוחד במיתה פי' בידי אדם ועל הכנויין באזהרה. וקיי"ל (כרבנן) דטעמא כי כתיב מיתה בשם המיוחד כתיבא דכתיב ונוקב שם ה' מות יומת כנויין באזהרה דכתיב אלהים לא תקלל והעובדי כוכבים מצוין על ברכת השם ותניא איש איש לרבות את העובדי כוכבים שמצוין על ברכת השם. א"ר מישא בן נח שברך את השם בכנוי לרבנן חייב מ"ט אמר קרא כגר כאזרח בנקבו שם יומת גר ואזרח הוא דבעינן בנוקבו אכל עונד כוננים אפילו בכנוי,

מצוה רלז

סימן רלז רלח (**פג**)

מסית ומדיח. משנאי ה' אשנא ובתקוממיו אתקוטט. תנן בארבע מיתות (נ"ג א') אלו הן הנסקלין המסית והמדיח ותנן (ס"ז א') המסית זה הדיוט. [ואומר יש במקום פלוני]. פי' לא מיבעיא נביא שהסית אלא אפילו הדיוט שהסית והמסית את ההדיוט ואומר לו יש במקום פלוני כך אוכלת כך שותה כך מטיבה כך מריעה. אע"ג דאמרי' בחולין (ד' ב') אין הסתה בדברים ופרכינן והא כתיב כי יסיתך אחיך בן אמך ומתרצינן באכילה ושתיה התם אין דרך להם אלא באכילה ושתיה מיהו אם הסית בדברים גרידה מיחייב (דתנן) כל חייבי מיתות אין מטמינין להן חוץ מזו אמר לשנים והם עדיו מביאין אותו לב"ד וסוקלין אותו. אמר לאחד והוא אומר אמור מה שאמרת לי בסתר והלה אומר היאך נניח אבינו שבשמים ונלך ונעבוד עבודת כוכבים עצים ואבנים אם חוזר בו מוטב ואם

לאו אלו שאחורי גדר מביאין אותו לב"ד וסוקלין אותו אלמא בהסתת דבור גרידא חייב. ותנן המדיח הזה היה אומר נלך ונעבוד עבודת כוכבים ואמר רב יהודא אמר רב מדיחי העיר שאני. ותנן בסנהדרין פ"א (ט"ו ב') כמה עושין עיר הנדחת מעשרה עד מאה דברי ר' יאשיה ר' נתן אומר ממאה ועד רובו של שבט פי' אלו הן בכלל עיר וקרינן להו וידיחו את יושבי עירם. ותניא (פ"ט ב') נביא שהדיח בסקילה ר' שמעון אומר בחנק מדיחי עיר הנידחת בסקילה ר' שמעון אומר בחנק והלכה כרבנן.

אזהרה למסית מדכתיב וכל ישראל ישמעו ויראו ולא יוסיפו לעשות כדבר הרע הזה בקרבך. אזהרה למדיח דכתיב ולא ישמע על פיך. והכי אמרי' בסנהדרין פ' ד' מיתות (סנהדרין ס"ג ב') ולא ישמע על פיך אזהרה למסית מסית בהדיא כתיב ביה וכל ישראל ישמעו ויראו ולא יוסיפו לעשות אלא אזהרה למדיח וענש בפ' ראה אנכי כי יסיתך אחיך וגו' וכתיב כי הרג תהרגנו וגו' וסקלתו באבנים ומת. והמדיח עיר ונביא שהדיח בכל מסית.

מצוה רלט

סימן רלט (**פב**).

מכשף. ויראת מאלהיך ושמור אשר צוה בפ' שופטים לא ימצא בך מעביר בנו ובתו באש קוסם קסמים מעונן ומנחש ומכשף. ובאלה המשפטים כתיב מכשפה לא תחיה. ותניא בפ' ארבע מיתות (סנהדרין ס"ז א') מכשפה לא תחיה אחד האיש ואחד האשה ולמה נאמר מכשפה שרוב נשים בכך שכשפים מצוין בהן. מיתתן במה. תני ר' יוסי הגלילי נאמר כאן מכשפה לא תחיה ונאמר להלן לא תחיה כל נשמה מה להלן בסייף אף כאן בסייף ר' עקיבא אומר נאמר כאן מכשפה לא תחיה ונאמר כל שוכב עם בהמה מות יומת סמכו הענין לו מה להלן בסקילה אף כאן בסקילה. אמר ליה ר' יהודה מפני שסמכו לו נוציא לזה בסקילה. אבל אוב וידעוני בכלל כל המכשפים היו ולמה יצאו להקיש אליהן מה אוב וידעוני דכתיב באבן ירגמו אותו דמיהם בם אף מכשפה בסקילה. ולא קיי"ל כר' יוסי הגלילי דאמר בסייף אלא כתנאי דפליגי עליה דהלכה ברבים. ויש לשאול. דהא ר' יהודה לא דריש סמוכין אלא במשנה תורה ובקדושין פ' האיש מקדש (קידושין נ"ג א') אמרינן אליבא דר' יהודה דקדשים קלים אין חולקין בזבחים כנגד זבחים מדכתיב ולכל בני אהרן תהיה איש כאחיו וסמיך ליה אם על תודה. וי"ל דכיון דכתיב זו הוי היקש סמוכין.

ותניא המכשף. זה העושה מעשה ולא האוחז את העינים. ושאלתי את מלמדי מהו כשוף. ולא שמעתי מהם דבר מיושר על זה. ונראה לי. כל דבר הנשעה בהשבעת שדים אינו כשוף. ואמרינן פ"ד מתות א"ר איבו בר נגרי בלטיהם אלו מעשה כשפים בלהטיהם אלו מעשה שדים אלמא מעשה שדים היינו מעשה כשפים. ותניא בחלק (ק"א א') שרי שמן ושרי ביצה מותר. ולפי עניות דעתי כל העושה מעשה בלא השבעת שדים או מלאכים וברא שום דבר שיש בו ממשות (ומהפך לב) האיש או האשה ע"י מעשיו נקרא עושה מעשה וחייב. ותניא (ס"ה ב') (מעונן ר') ישמעאל אומר דהוא מעביר שבעה מיני (זכור) על העין וחכמים אומרים זה האוחז את העינים ור"ע אומר זה המחשב עתים ושעות. ודבר (למד) מענינו מה מעונן שלא ע"י שדים אף מכשף שלא ע"י שדים. וכן פטרנון למעלה האוחז העינים מסקילה. אבל במעונן איתא דקיי"ל כרבנן דאמרי מעונן זה האוחז את העינים. ועל המכשף ידעו כל חכמי לב כי הוא נמצא והוא המעכב את ישועתינו. והיינו דתנן בסוטה (מ"ח א') והמכשפים נטלו את הכל.

מצוה רמ

וו. השני (**חנק ג'**).

זקן ממרא ונביא השקר והמתנבא בשם ע"ז.

סימן רמ (**לג**)

זקן ממרא. ויראת מאלהיך ולא תמרה את תורתו דכתיב בפ' שופטים כי יפלא ממך דבר למשפט בין דם לדם בין דין לדין וגו'. ותניא בספרי ומייתינן לה בסנהדרין באלו הן הנחנקין (פ"ו ב') כי יפלא ממך במופלא בב"ד הכתוב מדבר פי' שהב"ה צוה לתת ב"ד לבל עיר ועיר שידון דיני ממונות ודיני נפשות שנאמר שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך ועל מופלא שבב"ד שבאותו העיר חכם להוראה נאמר דין האמור בפרשה. והיינו דתנן באלו הן הנחנקין תלמיד שהורה לעשות פטור.

נחזור לברייתא (פ"ז א') ממך זה היועץ ובה"א ממך יצא חושב על ה' רעה יועץ בליעל. פי' שחלק על ב"ד הגדול שצריך עצה בעיבור שנים ובקביעות חדשים. דבר זה הלכה פי' למשה מסיני. למשפט זה הדין בין דם לדם בין דם נדה לדם לידה וזיבה. בין דין לדין דיני ממונות ודיני נפשות ודיני מכות בין נגע לנגע בין נגעי אדם לנגעי בתים ולנגעי בגדים. דברי. אלו הערכין והחרמין וההקדשות פי' שאיסורן בא ע"י דבור. ריבות. זה השקאת סוטה ועריפת עגלה וטהרת מצורע. בשעריך. זה לקט. שכחה ופיאה. וקמת מב"ד ועלית אל המקום מלמד שבית המקדש גבוה מארץ ישראל פי' לשבת הגזית מקום

סנהדרין גדולה שאצל בית המקדש. אל המקום מלמד שהמקום גורם פי' אינו חייב עד שימרה עליהם במקום ישיבתם והיינו (דתניא) (י"ד ב') מצאן אבית פאגי והמרה עליהן אין המראתו המראה. ומנין שאינו חייב אלא ע"י המראת ב"ד הגדול של לשכת הגזית שהוא גבוה מכל ארץ ישראל. והזהיר הכתוב בענין דכתיב לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל. וענש הכתוב בסמוך והאיש אשר יעשה בזדון לבלתי שמוע (וגו' ומת האיש ההוא) כדתניא בפ"ד מיתות (נ"ב ב') מות יומת בחנק אתה אומר בחנק או אינו אלא באחת מכל מיתות האמורות בתורה אמרת כל מקום שאתה מוצא מיתה האמורה בתורה. סתם אי אתה מושכה להחמיר עליה אלא להקל עליה דברי ר' יאשיה ר' יונתן אומר לא מפני שהיא קלה אלא שכל מיתה האמורה בתורה סתם אינה אלא חנק. ר' אומר פי' רבי מפרש טעמיה דר' יונתן נאמרה מיתה בידי שמים ונאמרה מיתה בידי אדם מה מיתה האמורה בידי שמים מיתה שאין בה רושם אף מיתה האמורה בידי אדם מיתה שאין בה רושם והיינו בחנק. ותניא (בפ' אלו הן) הנחנקין (פ"ז א') אינו חייב אלא דבר שזדונו כרת ושגגתו חטאת דברי ר' מאיר (ר' יהודה) אומר על דבר שעקרו בתורה ופירושו מדברי סופרים ר' שמעון אומר אפי' דקדוק אחד מדברי סופרים מ"ט דר' מאיר גמר דבר דבר כתיב הכא כי יפלא ממך דבר וכתיב התם ונעלם דבר מעיני העדה מה להלן דבר שחייבין על זדונו כרת ועל שגגתו חטאת אף כאן וכו'. ור' יהודה על פי התורה אשר יורוך כתיב עד דאיכא תורה ויורוך ור' שמעון אומר אשר יגידו לך מן המקום ההוא אף כל דהוא וקיי"ל כר' שמעון לגבי דר' יהודה ור' מאיר ומסקינן (פ"ח א') אפי' הוא אומר מפי השמועה (והם אומרים) כך הוא בעינינו נהרג. ואם הוראה לעקור את כל גוף המצוה פטור דתנן בהוריות פ"א (ג' ב') הורו ב"ד לעקור את כל הגוף פטורין לבטל מקצתו ולקיים מקצת חייבין. פי' רב אשי בגמרא (ד' א') יליף דבר דבר מזקן ממרא מה זקן ממרא מן הדבר ולא כל דבר אף בהוראה וכו'. אמר רב יהודה אמר שמואל אין ב"ד מורין חייבין עד שיורו בדבר שאין הצדוקין מודין בו אבל דבר שהצדוקין מודין [כן] (בו) זיל קרי בי רב הוא פי' ואינה קרויה הוראה לענין זקן ממרא אינה הוראה. והא דתנן לחובה וקרי הוראה לחובה. בנדה אבל שומרת יום כנגד יום פטור. ושומרת יום כנגד יום כתיב והצדוקין מודין בה ומתרצינן לה בהוריות פ"א (ד' א') ומוקמינן בהראה שלא כדרכה אכל שכיבה שלא כדרכה בלא הראה הוי דבר שהצדוקין מודין בו. והא דאמרינן בסנהדרין פ"א דיני ממונות (ל"ג ב') שלא כדרכה הוי דבר שאין הצדוקין מודין בו בהראה שלא כדרכה מפרש לה כי היכי דלא תיקשי האי דהוריות.

מצוה רמא

סימן רמא (לד)

נביא השקר. הזהיר הכתוב על נביא השקר בפ' שופטים דכתיב אך הנביא אשר יזיד לדבר דבר בשמי אשר לא צויתיו לדבר לא צויתיו אזהרה וענש הכתוב בסמוך ומת הנביא ההוא וכל מיתה האמורה סתם אינה אלא חנק. כאשר פירשנו למעלה בזקן ממרא. ותנן באלו הן הנחנקין (פ"ט א') נביא השקר המתנבא מה שלא שמע ומה שלא נאמר לו. ותניא בגמרא ג' מיתתן בירי אדם ושלשתן מיתתן בידי שמים המתנבא מה שלא שמע ומה שלא נאמר לו והמתנבא בשם עבודת כוכבים מיתתן בידי אדם הכובש את נבואתו והמותר על דברי נביא ונביא שעבר על דברי עצמו מיתתן בידי שמים. מנה"מ. אמר רב דאמר קרא אך הנביא אשר יזיד לדבר דבר זה המתנבא מה שלא שמע אשר לא צויתיו לדבר זה המתנבא מה שלא נאמר לו דמשמע אשר לא צויתיו הא לחברו צויתי ואשר ידבר בשם אלהים אחרים זה המתנבא בשם עבודת כוכבים ומת הנביא ההוא. הלכך יזהר אדם אפי' דרך בדחנות ושחוק הב"ה אומר לי בך ולפי שראיתי בני אדם אומרים כך ואינם מרגישים בעון הדבר כתבתיו.

מצוה רמב

סימן רמב (עו)

המתנבא בשם עבודת כוכבים הזהיר הב"ה שלא להתנבאות בשם עבודת כוכבים בפ' ואתחנן (ו' י"ד) דכתיב לא תלכו אחרי אלהים אחרים ואין לך הולך אחר עבודת כוכבים יותר ממתנבא בשם עבודת כוכבים. וענש בשופטים דכתיב ואשר ידבר בשם אלהים אחרים ומת הנביא ההוא ומיתה האמורה בתורה סתם היא בחנק. ותנן באלו הן הנחנקין (פ"ט א') המתנבא בשם עבודת כוכבים שאומר כך אומרת עבודת כוכבים פלונית אפי' כיון את ההלכה [אפי'] לטמא את הטמא ולטהר את הטהור.

מצוה רמג

וו השלישי

לאוין י"ב.

לא יהיה לך. לא תשא את שם ה' אלהיך. לא תזכירו. ולא ישמע על פיך. לא יחליפנו ולא ימיר אותו. לא תשבעו בשמי לשקר. לא תחניפו ולא תטמאו את הארץ. לא תדרוש שלומם וטובתם. אל תאמר בלבבך בהדוף. לא ירע לבבך בתתך לו. [לא יהיה לך].

סימן רמג (**סג**)

(לא יהיה לך). ויראת מאלהיך ולא תקבל אלהות שהם מעשה יוצר דכתיב בעשרת הדברות ראשונות ואחרונות לא יהיה לך אלהים אחרים על פני. ותניא במכילתא למה נאמר. והלא כבר נאמר אנכי ה' אלהיך לפי שנאמר לא תעשה לך פסל אין לי אלא שלא יעשה מניין שלא יקיים העשוי כבר כבר שמעתי פי' שלא ישמע בשם עבודת כוכבים לכן קראתיו איסורי דבור. ותימה למה נאמר והלא כבר נאמר לא ישמע על פיך. ונ"ל לפרש לסיים ברייתא לא יתקיים מניין ת"ל לא יהיה לך ואין מקרא יוצא מידי פשוטו לפי שנאמר אנכי ה' אלהיך למדנו שצוה הב"ה שימליכוהו עליהם אבל שלא (לשתף דבר אחר עמו לא למדנו לכך כתיב לא יהיה לך אלהים אחרים על פני שלא) לשתף דבר אחר עמו. ואע"פ שקבלת אלוהות אחרות יש סקילה כדתנן (בסנהדרין ס' ב') והמקבלו עליו באלוה הואיל ופי' במכילתא במקיים ופירשנוהו בלא ישמע כללתיו בחייבי לאוין.

מצוה רמד

סימן רמד (**שיג**)

לא תשא. תירא את השם הנכבד את ה' אלהיך כדכתיב בעשרת הדברות לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא כדתנן בשבועות פ"ג (כ"ט א') איזהו שבועת שוא שנשבע לשנות את הידועה על עמוד של אבן שהוא של זהב על האיש שהוא אשה ועל אשה שהיא איש נשבע על דבר שאי אפשר להיות כגון אם לא ראיתי גמל הפורח באויר אמר עולא והוא שניכר לג' בני אדם אבל אוכל ולא אוכל אכלתי ולא אכלתי ושאר שבועות שאינם ידועים לבני אדם אינן נקראות שבועות שוא ותנן בנדרים (י' א') כנוי שבועות כשבועות שבוקה שבותה נדר הרי אלו כנוין לשבועה וכינויים דאורייתא דקיי"ל כר' יוחנן דאמר לשון גוים הן. כנויי כנויין (י' ב') ב"ש אומרין ובית הלל מתירין וקיי"ל כב"ה. וחמורה שבועת שוא משאר עבירות ושאר שבועות שבכולם לא נאמר בהן לא ינקה. ותניא (שבועות ל"ט א') ר"א הקפר אומר אי אפשר לומר ינקה שכבר נאמר לא ינקה ואי אפשר לומר לא ינקה שכבר נאמר ינקה הא כיצד מנקה הוא לשבים ואינו מנקה לשאינו שבים. ותניא כל עבירות שבעולם נפרעים ממנו וכאן ממנו ומכל העולם ומסקינן (דינא דשבועת שוא) בשבועות הדיינים ורשעים דמשפחתו בדינים [*] עלמא בדין חמור צדיקי דהכא והכא בדין הקל וכלם [*] בידם למחות כל עבירות שבתורה כדינא דכתיב וכשלו איש באחיו [*] אחיו ומוקמינן לה בשבועות בשיש בידם למחות. ותניא ביומא פ' [*] ולא תשא ולמעלה ולא תשא עמהם התשובה תולה ויום הכפורים מכפר.

מצוה רמה

סימן רמה (עה)

שם אלהים אחרים לא תזכירו ולא ישמע על פיך. הזהיר הקב"ה בפ' ואלה המשפטים שם אלהים אחרים לא תזכירו ולא ישמע על פיך. ותניא בסנהדרין פ' ד' מיתות (סנהדרין ס"ג ב') ושם אלהים אחרים לא תזכירו ולא ישמע על פיך שלא יאמר אדם לחברו שמור לי בעבודת כוכבים פלונית ולא ישמע על פיך של(א) תדור בשמו ושלא תקיים בשמו ושלא תגרום לאחרים שידרו בשמו ויקיימו בשמו דאמר לא ישמע על פיך אזהרה למדיח.

תוספת זה לאסור. אמרינן בבכורות (ב' ב') אמר אבוה דשמואל אסור לאדם שיעשה שותפות עם העובד כוכבים שמא יתחייב לו שבועה ונשבע בעבודת כוכבים והתורה אמרה לא ישמע על פיך. פי' שותפות שישתפו מעותיהן וקונין [*] שותפות לישא וליתן עמהם מותר שאין זה שותפות [*]. לפני אידיהן של עובדי כוכבים ג' ימים אסור לשאת ולתת עמהם הא בשאר ימים מותר. ותניא (ב"מ ע"ב) לוין מהן ומלוין אותן ברבית. ותניא (ע"ז י"ג א') הולכין ליריד של עובדי כוכבים ולוקחין מהן בהמה. ומצינו בכמה מקומות (שנשאו ונתנו) עם העובד כוכבים בפרקי קמא דהגוזל בתרא (קי"ג ב') רבינא זבן דיקלא לצלוחי וכו'. אבוה דשמואל גופיה דאסר אמרינן זבן לקנא דדהבא מעובד כוכבים דפלסידא וטובא איכא ואיני צריך להן. יש לנו לפרש כאשר פירשתי. ואמרינן בסנהדרין פ"ד מיתות (ס"ג ב') [*] כל עבודת כוכבים הכתובה בתורה מותר להזכיר [*] וטעמא כיון שהזכיר נתבטלה. ומאותו טעם שהתורה (מזכרת) אותה אנו רשאין להזכירה וזה שאינו אסור להזכיר אלא [*] לה אלא בש' שניתן [*] אלהות שנתנו לה שם שמשמע אלהות [*] הדיוטות כגון ארטל [*] אע"פ (שעשה) אותן אלהות [*] וכ"ש אלהים אחרים לא תזכירו כ"ש [*] הקפיד הכתוב. והיינו טעמא דתנא (ע"ז ח' א') אלו הן אידיהן של עכו"ם [*].

מצוה רמו

סימן רמו (שיד)

לא תשבעו בשמי לשקר. שבועת שוא הזהירה תורה עליה בפ' קדשים לא תשבעו בשמי לשקר. ואמרינן בשבועות פ"ג (כ' ב') כי אתא רב דימי אמר ר"י אוכל ולא אוכל שקר ואזהרתיה ולא תשבעו בשמי לשקר אכלתי ולא אכלתי שוא ואזהרתיה מהכא לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא קונמות בלא יחל דברו, כי אתא רבין א"ר ירמיה א"ר אבהו א"ר יוחנן אכלתי ולא אכלתי שקר ואזהרתיה מהכא ולא תשבעו בשמי לשקר אוכל ולא

אוכל עובר בלא יחל דברו ואיזהו שבועת שוא נשבע לשנות את הידוע לאדם. ותניא ולא תשבעו בשמי לשקר מה ת"ל. לפי שנאמר לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא יכול לא יהא חייב אלא על שם המיוחד בלבד מניין לרבות כל הכנויין ת"ל בשמי בכל שם שיש לי וחללת את שם אלהיך שבשבועת שוא ושקר חלול השם. תניא בנדרים פ"א (י' א') כנויי שבועות כשבועות שבותה שקוקה נדר במוהי הרי אלו כנויין לשבועה וכנויין דאורייתא דקיי"ל כר"י דאמר לשון גוים הם [בית שמאי אוסרין וב"ה מתירין והלכה כב"ה]. וכנויי כנויין דאינן דומין לשון שבועה כ"א מן הצד ולא אותם בלבד שהזכירו חכמים נקראין כנויין ותן לחכם ויחכם עוד. הלכך צריך אדם להזהר שלא להוציא מפיו דבר דומה לשבועה ולנדר. ויען לאו דלא יחל דברו עונה על כל שבועות ואיסורים דכתיב או השבע שבועה לאסור איסר על נפשו לא יהל דברו. יחדתים להכניסו בכנויים לבדו. בחגיגה בסוף פ"א (י' א') דרשינן לא יחל דברו. הוא אינו מוחל אבל אחרים מוחלין לו. ופי' חכמים בנדרים פ"ד נדרים (כ"ב ב') הלכה פותחין לו בחרטה ונזקקין לו פי' חרטה שמתחרט מעיקרו שאמר מתחרט אני שנדרתי ונשבעתי מתחלתי. אבל אמר טוב לי שנדרתי ונשבעתי אבל מעתה אני מתחרט ואיני רוצה שיהיה קיים מעתה אין זה חרטה ואין מתירין לו. ותדע. דהא אמרינן בד' נדרים. ההוא דאתא לקמיה דרב הונא א"ל לבך עלך כדו פי' מתחרט אתה ואי בחרטה מכאן ולהבא קאמר ליה למה היה שואל מתחרט אתה פשיטא שמכאן ולהבא מתחרט הוא שהרי הוא מחזר ובא שיתירו לו נדרו ואמרינן בכתובות בהמדיר (ע"ד ב') מה בין חכם לרופא. חכם עוקר את הנדר מעיקרא רופא אינו מרפא אלא מכאן ולהבא. ותנן (נדרים ס"ד א') ר"א אומר פותחין לו בכבוד אביו ואמו וחכמים אוסרים. וכן בכבוד המקום פותחין דא"כ נדרים מ"ט דכשאומרים לו אדעתא שהיית ניגע בכבוד אביך ואמך ובכבוד המקום היית נודר אפי' היה בדעתו לידור (אומר) אדעתא דהכי לא היה נודר כי בוש היה בדבר הלכך בכל ידבר שיש בו עבירה אין פותחין. ותנן ר' אליעזר אומר פותחין בנולד וחכמים אוסרין ומסיקנא בגמרא (כ"ג א') דבנולד דשכיחא פתחינן בנולד דלא שכיחא במקומו שאינו מתחרט מעיקרו אלא רוצה וחפץ. בנדר עד עתה ומעתה רוצה שיבטל מטעם פתח שפתחו לו ובטל הנדר מקצתו בטל כולו. והשתא אתי שפיר דיש חילוק בין נולד דשכיחא לנולד דלא שכיחא שהרי אינו רוצה שיבטל הנדר אלא מנולד ואילך ומנולד דשכיחא מפיק אדעתיה להיות נודר אדעתא שלא יוליד הדבר ובנולד דלא שכיח לא מסיק. אבל במקום שמתחרט מעיקרו שאינו חפץ. שהיה נודר מעולם אפילו מתחרט מטעם נולד דלא שכיח אין בכך כלום שמאחר שמאסר בנדר כ"כ שמתחרט מעיקרו יש לנו לומר אפי' בנולד

דלא שכיח ומסיק אדעתיה לבטל הנדר. וראיה לך שהרי כשאמר לו רב הונא לבך עלך ואמר לא שרייה ובמתחרט מעיקרו פירשנו ולא שאלו רב הונא אי מטעם נולד דלא שכיח אם לאו. הלכך למדנו בכל ענין שיתחרט מעיקרו [אין] פותחין בנולד. ועל שבועות שמשביעין בבתי כנסיות שמא אין מתירין לאותם בלא חרטת שדעת הקהל אינו מועיל אלא יערים בשבועתו. תנן בפ"ד [ד]נדרים (כ"ג א') ר' אליעזר בן יעקב הרוצה שלא יתקיימו נדריו כל השנה כלה יעמוד בראש השנה ויאמר כל הנדרים שאני עתיד לידור יהיו בטלים. ואוקמה אביי (כ"ג ב') ובלבד שיהא זכור בשעת הנדר וכן הלכה ושיטת התלמוד מוכחת כן. ורבא דמשני שינויי אחרינא לא פריך אתלמודא ופירוקא דאביי אלא בעי לאוקומי לישנא דמתני' דקתני ובלבד שיהא זכור כדקתני גבי שבועות (כ"ד ב') ומפרש אביי שבועה שראיתי ורבא פריך דנדרים קתני וכו' אם לא ראיתי ואמר אביי לא פליג אלא לאוקומי לישנא דאם לא ראיתי והכא במאי עסקינן כגון שהתנה בראש השנה ולא ידע במה התנה אי בנדרים שבין אדם לחברו או מכל העולם או משאר דברים. והשתא דקא נדר אי זכור בשעה ראשונה ואמר על דעת הראשונה אני עושה לכשיזכור שמדבר זה התנה נדר זה לית ביה מששא. ואי לא אמר על דעת הראשונה אני עושה בטלה לתנאי ש"מ דבהא מודה לאביי וליכא מאן דפליג כי אינו זכור מתנה לומר אין בה מששא. והיינו דאמר רבא בר חיננא סבר למידרשא בפירקא. [כך ראיתי כתוב בספר רבינו. ואני למדתי דאביי קאי ומודה] א"ל רבא תנא סתים ליה סתומי ואת דרשת ליה בפירקא ואדרבה קאי דהא שכיחא מילתא כשאדם מתנה בראש השנה ולאחר מכאן בחמת כעסו נודר ומדיר מחברו ואינו נזכר תנאו כשיזכור תנאו בטל נדרו כדמוכה שמעתתא. כן פי' רבינו יעקב זצ"ל דרב הונא בר חיננא דרביה קאי ועל תירוצו אמר ליה רבא שלא לפרש בפירקא. כך ראיתי כתוב בשם רבינו. ואני למדתי. דהא דאביי קאי ומודה רבא בריה דרב הונא בר היננא שלא לדרוש בפירקא כדברי אביי דאיכא קילותא דנדרים ושבועות לפירוקא דאביי טפי מפירוקא דרבא. מיהו הא דאמר ליה רבא לרב הונא בר חיננא תנא סתים ליה סתומי ואת דרשת ליה בפירקא לא אתו שפיר אליבא דאביי דכיון שהגיה אביי ואמר ובלבד שלא יהא זכור בשעת הנדר אין כאן סתומי. וי"ל שכך אמר אביי התנא שינה שיהא למיסתם מהו שלא יהא תנן והא תניא חסר שלא למסתם. ובלילי יוהכ"פ שמעתי בשם רבינו מאיר ב"ר מאיר ז"ל אביו של רבינו יעקב ז"ל שכך יש לומר. כל נדרים ואסורים דנדרנא ודאסרנא להבא משמע. כדאמרינן בכתובות פ"ג שאוכל דאכלנא משמע וכדר' אליעזר בן יעקב כדפריש ליה אביי וכדר' אליעזר בן יעקב. ואע"ג דאמרינן ליה ברבי' אומר היה רבינו יעקב זצ"ל שאינו אומר מותרים אתם

אין דדרשינן ליה בפירקא. וי"א בבית הכנסת חוץ מתקנת קהלות וגזרות. ושוב ראיתי כתוב בשם רבינו יעקב זצ"ל שטעות הוא בידינו שנדרי יחיד משתרי בהכי אבל גדרי רבים ובשבועה וגזרת ב"ד ובשבועת אלמנה וחייבי מלוה אינם בכלל שאינם תלויים בדעתו בלבד אלא בדעת המקום וב"ד וצבור לא משתרי בהכי חדא דכיון דצבור הוא זכורים הם בשעת הנדר ועוד שלא נתקן אלא משום דקיל נדרו ושל יחיד קיל ולא [קיל] דצבור ומדלא קיל לא דרשינן ואפי' לא מהני כדפרשינו.
ועד כאן מצאתי כתוב בשם רבינו יעקב.

מצוה רמז

סימן רמז (שפה)

לא יחליפנו ולא ימיר אותו. הזהיר יוצרינו בשני לאוין בפ' אם בחוקותי שלא יחליף אדם קדשי מזבח בדבר אחר. והחילוף והתמורה בעל פה שאומר הרי זה תחת זה. והיכן הוזהר דכתיב לא יחליפנו ולא ימיר אותו. ותנן בתמורה פ"א (ז' ב') הכהנים ממירין בשלהן וישראלים ממירין בשלהן אין הכהנים ממירין לא בחטאות ולא באשמות ולא בבכור. ותניא התם (ט' א') בהמה בבהמה מכאן שממירין מן הבקר על הצאן ומן הצאן על הבקר מן הכבשים על העזים ומן העזים על הכבשים מן הזכרים על הנקבות ומן הנקבות על הזכרים מן התמימים על בעלי מומין ומבעלי מומין על התמימין יכול אפי' קדם מום קבוע להקדישן ת"ל טוב ברע בעלי מומין [על התמימין. יכול אפי' קדם מום קבוע] שקדם הקדישן למומן מאי וכו'. כדתניא בהמה בבהמה מכאן שממירין אחד בשנים ושנים באחד אחד במאה ומאה באחד. ר' שמעון אומר אין ממירין אלא אחד באחד שנאמר וכו'. ותניא ואם המיר ימיר לרבות את היורש. ותניא (ב' ב') לפי שכל הענין אינו מדבר אלא (לשון) זכר דכתיב לא יחליפנו ולא ימיר אותו אשה מניין ת"ל ואם המר ימר לרבות האשה והתם בתחלת תמורה מפרש אמאי איצטריך לרבות אשה ולא נפקא מדתנא דבי ר' ישמעאל דהשוה הכתוב אשה לאיש לכל עונשין שבתורה.

מצוה רמח

סימן רמח (נה)

לא תחניפו. צוה יוצרנו בפ' ואלה מסעי לא תחניפו את הארץ. ותניא בסיפרא הרי זו אזהרה לחנפים. והריני מפרש פי' חנופה שהזהירה עליה התורה כל השומע דבר עולה ושאינו הגון או רואה דבר רע ואמר טוב הוא ואינו שותק מתוך יראה לא מגופו ולא

מממונו אלא מתוך רשע לבבו או חושב בלבבו ואומר [בלבבו] ברע עשה פן אפו עלי ויתקוטט עמי ואיני מפסיד בקטיטתו כי אם חסדו ואהבתו נקרא חנף עובר בלא תחניף. כדתנן בסוטה באלו נאמרין (סוטה מא.) אמרו לו אל תירא אגריפס המלך אחינו אתה אחינו אתה. ואמרינן בגמרא (שם ב') באותה שעה נתחייבו שונאיהן של ישראל כליה שהחניפו לאגריפס ואפי' בשתיקה נקרא חנף כדאמרינן בקדושין פ' אחרון גבי רב יהודא (ע' ב') אמר רב נחמן השתא דאתי מר לישתעי מילי דלא לימרו קא מחנפי רבנן אהדדי פי' אשתיקותא והאומר לרע טוב נקרא חנף דאמר ר"א כל אדם שיש בו חנופה אפי' עוברין שבמעי אמן מקללין אותו שנאמר אומר לרשע צדיק אתה יקבוהו עמים יזעמוהו לאומים. אבל המשלים לרשע ומראה עצמו אוהבו מחמת יראתו אינו נקרא רשע כדתנן בגיטין בהנזקין (ס"א א') שואלין בשלומן מפני דרכי שלום. ותניא רבן יוחנן בן זכאי מעולם לא הקדימני אדם שלום ואפילו (גוי) בשוק. ואמרינן בסוטה באלו נאמרין (מ"א ב') דרש רב יהודה ממערבא ואמרי לה ר' שמעון בן פזי מותר להחניף הרשעים בעולם הזה שנאמר ולא יקרא לנבל נדיב ולכלי לא יאמר שוע מכלל דבעולם הזה שרי. ריש לקיש מהכא כראות פני אלהים ותרצני. למדנו שמחניפין לרשעים מחמת פחד שרי אבל שלא מחמת פחד נקרא חנף מאחר שאינו גורם לו להחניף לרשע כי אם רשע לבדו ושנאת הטוב והישר.

ויזהר אדם מן החנופה. דאמר ר"א כל עדה שיש לה חנופה לסוף גולה שנאמר עדת חנף גלמוד וכתיב ואנכי שכולה וגלמודה. ואמר רב חסדא א"ר ירמיה ד' כתות אין מקבלות פני השכינה כת לצים כת חנפים כת שקרים כת מספרי לשה"ר וכו'. וירא שמים יתן לבו וטוב לפני האלהים ימלט ממנה וחוטא ילכד בה.

מצוה רמט

סימן רמט (נה)

לא תטמאו את הארץ. צוה יוצרנו בפ' ואלה מסעי לא תחניפו את הארץ וסמיך ליה ולא תטמאו את הארץ אשר אתם יושבים בה אשר אני שוכן בתוכה. מאלו למדנו שהמחניף נקרא מטמא את הארץ ועובר בב' לאוין לא תחניפו ולא תטמאו וגורם לשכינה שמסתלקת מישראל וצורנו ישכין בינינו יראתו הטהורה ואהבתו רבה.

מצוה רנ

סימן רנ (**רצו**)

לא תדרש שלומם וטובתם. צוה הב"ה בפ' כי תצא שלא ידרשו שלום עמון ומואב הזכרים שנאמר לא יבא עמוני ומואבי בקהל. ותנן ביבמות בהערל (ע"ו ב') עמוני ומואבי אסורין ואיסורן איסור עולם זכרים אבל נקבותיהם מותרות מיד. וטעמא מפרש בגמרא דמפרשינהו קרא על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים איש דרכו לקדם ואין אשה דרכה לקדם אפי' לקראת נשים דכל כבודה בת מלך פנימה (ע"ז א') וכל האסורים לבא בקהל אמרה תורה לא תדרוש שלומם בתשלומים שזה אינו נקרא דרישת שלום וראיה מדוד דכתיב וימת מלך בני עמון וימלוך חנן בנו תחתיו וכתיב ויאמר דוד אעשה חסד עם חנון כאשר עשה אביו עמי וישלח דוד לנחמו וגו'. ובספרי תניא מכלל שנאמר בטוב לו לא תוננו יבול אף אלו כך ת"ל לא תדרש שלומם וטובתם כל ימיך לעולם ולעולמי עולמים.

מצוה רנא

סימן רנא (**ש**)

לא תאמר בלבבך בהדוף. הזהיר הכתוב בנפול רשעים ביד צדיקים שלא יתפארו צדיקים לומר צדקותינו גרמה לנו. דכתיב בפ' והיה עקב אל תאמר בלבבך בהדוף ה' את אויביך מלפניך לאמר בצדקתי הביאני ה' לרשת את הארץ הזאת.

מצוה רנב

וו הרביעי

חייבי עשה שמנה עשר.

ק"ש. וברכת המזון. תלמוד. מאה ברכות בכל יום. ללמוד וללמד. לשמור ולעשות. ושננתם לבניך. קביעת ר"ח. חישוב תקופות. ספירת העומר. י"ח ימים ולילה אחד לגמור את ההלל. וידוי יוהכ"פ. וידוי מעשר. מקרא בכורים, קריאת מלך. להשבע בשם. מקרא מגילה. ברכת כהנים:

סימן רנב (**יג**)

קריאת שמע. את ה' אלהיך תירא ותעבוד ותקבל מלכותו ועולו שחרית וערבית דכתיב בפ' ואתחנן שמע ישראל ה' אלהינו ה' [ה'] אחד. פי' המקרא כך הוא. והיו הדברים האלה שהזכיר למעלה שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד על לבבך ושננתם לבניך ודברת

בם בשבתך בביתך ובלכתך בדרך ובשכבך ובקומך. ותנן בברכות פ"א (י' ב') ב"ש אומרין בערב כל אדם יטו ויקראו ובבקר יעמודו שנאמר ובשכבך ובקומך [בשעה שבני אדם שוכבין] וב"ה בדרכן שנאמר ובלכתך בדרך אם כן למה נאמר בשכבך ובקומך בשעה שבני אדם שוכבין והלכה כב"ה. למדנו שחייב אדם לומר מן שמע עד והיה אם שמוע בקר וערב שכיבה וקימה. שהרי כתיב באותו הענין והיו הדברים האלה על לבבך בשכבך ובקומך. למדנו שאין מצוין אלא בפ' ראשונה. דתניא נמי בברכות פ"ב (ט"ז א') בטלים ממלאכתן וקורין בפ' הראשונה. ואמרינן נמי ביומא פ"א (י"ט ב') הקורא את שמע וקורץ בעיניו ומרמז באצבעותיו עליו הכתוב אומר ולא אותי קראת יעקב וגו' ומוקמינן לה בפ' ראשונה. וזמן שכיבה כדתנן מאימתי קורין את שמע בערבין משעה שהכהנים נכנסין לאכול בתרומתן עד סוף האשמורה הראשונה דברי ר"א וחכ"א עד חצות ר"ג אומר עד שיעלה עמוד השחר (ברכות ב' א') אם לא קרא עד חצות יכול לקרות עד שיעלה עמוד השחר. כדתנן שלא אמרו חכמים עד חצות אלא כדי להרחיק את האדם מן העבירה. וטעמא כי כתב בשכבך כל זמן שכיבה כל זמן שאתם שוכבים. וזמן עמידה בבקר כדתנן (ט' ב') מאמתי קורין את שמע [בערבית] (בשחרית) משיכיר בין תכלת ללבן ר"א אומר בין תכלת לכרתי. ותניא אחרים אומרים כדי שיראה את חברו ברחוק ד' אמות ויכירהו ואמר רב הונא הלכה כאחרים. אמר אביי לתפלה של שחרית כאחרים ק"ש כוותיקין ענין אחד לתפלה ולמצות תפילין כאחרים שאין מצותן אלא ביום.

יש לשאול כי היכי דאמר בשכבך כל זמן שכיבה, ומצות ק"ש של ערבית כל הלילה היה לו לפרש ובקומך כל זמן קימה ותהא זמן ק"ש של שחרית כל היום. יש לומר דבשכבך מפורש שכיבתך כמו אָכלְך אכילתך ואין חילוק ביניהן אלא שזה נגינתו למטה וזה נגינתו למעלה אבל בקומך אינו יכול להתפרש קימתך שלא מצינו כיוצא בו. לק"ש כותיקין דאמר ר' יוחנן ותיקין היו גומרין אותה עם הנץ החמה כדי שיסמוך גאולה לתפלה ונמצא מתפלל ביום וזה למצוה מיהו אם קדם וקרא כאחרים יצא. פירשנו להקדים לאחרה בבקר עד כמה ר"י אומר עד שלש שעות פי' עד התחלת שעה שלישית ואין שעה שלישית בכלל. והכי מוכח בכתובות פ"ט ואמר ר"י אמר שמואל (י' ב') הלכה כר' יהושע. ועד והיה אם שמוע תשמעו מצוה. מיהו אם לא קרא פסוק ראשון אינו נקרא עובר על מצות התורה דאמרי' בהקורא (י"ג ב') רב חסדא בר שמואל בר מרתא משמיה דרב אמר שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד זהו ק"ש של ר' יהודה הנשיא. ותנן (ט"ו א') הקורא את שמע ולא השמיע לאזנו יצא ר"י אומר לא יצא קרא ולא דקדק באותיותיה ר' יוסי אומר יצא ור' יהודה אומר לא יצא ואמר ר' טבי אמר ר' יאשיה (ט"ו

ב') הלכה כדברי שניהם להקל. ותנן (ט"ו א') הקורא למפרע לא יצא וטעמא (י"ג א') דכתיב והיו בהויתן יהו. קרא וטעה יחזור למקום שטעה. תני רב עובדיא קמי דרבא ולמדתם קרי ביה ולמד תם שיהא למודך תם ליתן ריוח בין הדבקים. עני רבא בתריה בכל לבבך על לבבך. בכל לבבכם. עשב בשדך. ואבדתם מהרה. הכנף פתיל. אתכם מארץ. תניא ר' שמעון בן יוחאי (אומר) (ט"ז א') הקורא את שמע צריך לכון את לבו שנאמר שמע ישראל ולהלן הוא אומר הסכת ושמע ישראל מה להלן בהסכת אף כאן נמי בהסכת. וה"מ בפסוק ראשון כדאמר ליה רב יוסף לרב יוסף בריה דרבא (י"ג ב') אבוך היכי הוה עביד א"ל בפסוק (קמא) [ראשון] מצער נפשיה. היה מהלך בדרך ברגל צריך שיעמוד עד שיקרא פרשה ראשונה דקיי"ל כר' יוחנן דאמר בפ' היה קורא כל הפרשה כולה בעמידה. תנן בסוטה (ל"ב א') אלו נאמרין בכל לשון ק"ש. אע"ג דפליגי בברייתא (שם ב') כרבנן קיי"ל. והעוסק במצוה פטור דתנן בשבתך בביתך פי' לעוסק במצוה פי' שבתך דידך ולא דמצות. והטרוד בדבר מצוה ואי אפשר לו שלא לטרוד קודם עשייתה אע"פ שעתה אינו עוסק פטור. כדתנן (ט"ז א') התן פטור מק"ש בלילה הראשון עד מוצאי שבת אם לא עשה מעשה. וטעמא כדתניא ובלכתך בדרך פרט לחתן בלילה הראשון פי' לכתך דידך ולא דמצוה. ובשעת עסק לא איצטריך דנפקא לך משבתך. הלכך מוקמינן לה בטרוד קודם לכן. ספק קרא ק"ש ספק לא קרא ר"י אומר אינו חוזר וקורא רבנן (דבי) ר' חנינא אומר חוזר וקורא ק"ש דאורייתא וקיי"ל כר' חנינא [דקאמר] דקם ליה רב יוסף בשיטתיה. ועוד דכולהי מתנייתא דמייתו קראי על ק"ש צריכין אנו למידתך אליבא דשמואל ולמימר אסמכתא בעלמא. ועוד סוגיא דשמעתתא בפ' טי שמתו כר' חנינא אזלא.

שנינו בירושלמי למה קורא ק"ש בבית הכנסת כדי לעמוד בתפלה בתוך דברי תורה. אמר עולא (י"ד ב') כל הקורא ק"ש בלא תפילין כאלו מעיד עדות שקר בעצמו שנאמר וקשרתם והיו לטוטפות. ויזהר אדם במצוה זו כי היא קבלת עול מלכות שמים וחביבה לפני יוצרנו.

מצוה רנג

סימן רנג (כד)

ברכת המזון. צוה היוצר האוכל לחם צריך שיברך ג' ברכות לאחריו ואם ג' הם שיזמנו ויברכו יחד. כדתנן (ברכות מ"ה א') ג' שאכלו כאחת חייבין לזמן. מנא ה"מ דכתיב בפ' והיה עקב ארץ אשר לא במסכנות תאכל בה לחם וגו' וסמיך ליה ואכלת ושבעת וברכת

את ה' אלהיך על הארץ הטובה אשר נתן לך. ותניא בברכות פ"ג שאכלו (מ"ח ב') מנין לברכת המזון מן התורה שנאמר ואכלת ושבעת וברכת זו ברכת הזן את ה' אלהיך זו ברכת זימון על הארץ זו ברכת הארץ הטובה זו כונה ירושלים וכן הוא אומר ההר הטוב הזה והלבנון. הטוב והמטיב ביבנה תקנוה הטוב שלא הסריחו והמטיב שניתנו לקבורה. תניא ר' אליעזר אומר כל שלא אמר ארץ חמדה טובה ורחבה בברכת הארץ ומלכות (בית) דוד בבונה ירושלים לא יצא ידי חובתו. נחום המדי אומר צריך שיזכיר בברכת הארץ ברית ר' יוסי אומר צריך שיזכיר בה תורה פלימו אומר צריך שיקדים ברית לתורה שזו נתנה בג' בריתות וזו נתנה בי"ג בריתות. רבה אמר צריך שיזכיר בברכת המזון הודאה תחלה וסוף. ותניא הפוחת לא יפחות מאחת ואם לא אמר כל עיקר הרי זה מגונה. למדנו מה מברכין צא ולמד על מה ועל כמה מברכין כתיב ארץ אשר לא במסכנות תאכל בה לחם וכתיב עליה ואכלת ושבעת וברכת. לחם כל דבר הבא לידי חמוץ קרו לחם וכל דבר נקרא לחם העושה מדבר הבא לידי חמוץ וכדתניא לענין חלה בפ' שלה לך והיה באכלכם מלחם הארץ למה נאמר לפי שנאמר ראשית עריסותיכם שומע אני שאר פירות במשמע הרי אתה דן נאמר כאן לחם ונאמר במצות לחם עוני מה להלן חמשה מינים וכו'. והתם תנא דבי ר' ישמעאל אמר קרא לאי תאכל עליו חמץ שבעת ימים תאכל עליו מצות לחם עוני דברים הבאים לידי חמוץ אדם יוצא בהן ידי חובתו כגון חמין ושעורין וכוסמין שבולת שועל ושיפון יצא אורז ודוחן והפרגין והשומשמין שאינם באים לידי חמוץ אלא לידי סרחן (פסחים ל"ה א') וכאשר למדנו לחם דחלה מלחם הארץ כך נלמוד לחם ברכת המזון מלחם דחמץ. וכל מה שפירשנו לענין חלה שאינו נקרא לחם שהלישה והאפיה גורמין להקרא (לחם) ה"ה לענין ברכת המזון. והרוצה לידע יעיין למעלה בענין חלה בעמוד רביעי (סי' קמ"ח).

ותנן בכיצד מברכין (מ"ד א') אכל ענבים ורמונים מברך עליהם ג' ברכות דברי ר"ג וחכמים אומרים ברכה אחת מעין שלש ר"ע אומר אפי' אכל שלוק והוא מזונו מברך עליו שלש ברכות והלכה כרבנן. ואע"ג דכתיב בענין גפן ותאנה ורמון אמרינן בגמרא ארץ אשר לא במסכנות הפסיק הענין. ושיעור חיוב ברכה כדתנן בפ' שלשה שאכלו (ברכות מ"ה א') עד כמה מזמנין ר"מ אומר עד כזית ור"י אומר עד כביצה וקיי"ל כר' מאיר דאמר ר' יוחנן (מ"ח א') להוציא אחרים ידי חובתן עד שיאכל כזית דגן. וטעמא דר"מ (מ"ט ב') דכתיב ואכלת זו אכילה ושבעת זו שתיה ואכילה בכזית ר' יהודה סבר ואכלת ושבעת בכביצה ותרווייהו סבירי להו שביעה דקרא שביעת גרון דאורייתא ודקראי דוקא נינהו והאוכל כזית וכביצה מוציא אחרים ידי חובתן שאכלו שביעת כרס. וראיה מדאמרינן

פ"ג שאכלו (מ"ח א') ינאי מלכא ומלכתא כריכו ריפתא בהדי הדדי לא הוה להו לברוכי ברכת המזון לסוף אתא שמעון בן שטח ובריך להו ואמר ר' אבא בריה דר' חייא בר אבא שמעון בן שטח דעבד לגרמיה הוא דעבד דא"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן לעולם אינו מוציא אחרים ידי חובתן עד שיאכל כזית דגן מכלל דאם אכל כזית דגן שפיר דמי וינאי ואשתו שביעת כרם אכלו. ואמר ר' חנינא בר יהודה משמיה דרבא הלכתא אכל עלה של ירק ושתה כוס של יין מצטרף ולהוציא אחרים ידי חובתן עד שיאכל כזית דגן אלמא כזית דאורייתא. למדנו גם כדברי ר"מ קיי"ל. ובהלכות גדולות של רב יהודאי כתוב כזית וכביצה מדרבנן וקראי אסמכתא בעלמא נינהו. וכך שמעתי מרבינו יעקב ז"ל. וראייתו. מדאמרינן התם (כ' ב') ואכלת ושבעת והן מדקדקין עד כזית וכביצה. ואמרינן נמי בכיצד מברכין (מ"ב א') רב הונא אכל תליסר ריפתי בני תלתא תלתא בקבא ולא בריך ברכה דאורייתא אמר עדיין כפיננא. אלמא שביעת כרם בעינן. וכך כתב רב יהודאי גאון בהלכותיו האי מאן דלא אכל (אלא) שביעת גרון לא אתי ומפיק שביעת כרס [גרון] דלא אתי דרבנן ומפיק דאורייתא. וכתוב בהן ומר הונא הוה פליג ואמר דאורייתא שביעת גרון ומר הונא לא ידענו מאי קאמר. ואני אומר שביעת גרון דאורייתא וראייתם אינה ראייה. והן מדקדקין פי' דורשין ומדקדקין. ודרב הונא דאכיל תליסר רפתי ולא בריך לחמניות היו פי' פת הבאה בכיסנין פי' אינו ראוי לה שביעה ועושה באותו ענין שאינו נקרא לחם והיינו דאמר עדיין כפיננא פי' דין הוא ונראה שלא יקרא לחם שהרי אני אכלתי הרבה ועדיין אני רעב ובלחם כתיב ואכלת ושבעת ואני שביעת גרון לא מצאתי בהם ואף לא בריך אתי שפיר פי' לא בריך ברכת המזון. ואחרים דכזית מדאורייתא הא דאמרינן במי שמתו (כ' ב') דאכיל שיעורא דרבנן זהו פחות מכזית וההיא דתניא בסוכר. פ"ב (כ"ו ב') וכשנתנו לו לר' צדוק אוכל פחות מכביצה נטלו במפה חוץ לסוכה ואכלו ולא ברך אחריו. וביומא פ' יוה"כ (ע"ט ב') דהאי אוכל לחם הוא ההוא צריכין לפרש ולא ברך ברכה דאורייתא פי' לא רצה לפטור המחוייבים ובריך ברכה דאורייתא כגון שאכלו בכביצה וסבירא ליה כר"י דאמר בכביצה דאורייתא. מיהו כר"מ קיי"ל כאשר פירשתי למעלה. ואחרי דקיי"ל כר"מ דאמר כזית דאורייתא דפסיק רבא הלכתא א"כ קיימא ושבעת זו שתיה ולא מחייב דאורייתא אלא א"כ ישתה אם הוא צריך לשתיה אבל אם אינו צריך לשתיה לא אמרינן שישתה שלא לתיאבון. הלכך האוכל עם אחרים שאכלו ושתו הוא ואוכל וצריך לשתיה ואם לא שתה לא יכול למפטר אחרים שאכלו ושתו ידי חובתן דאיהו מחייב מדרבנן ואינהו מדאורייתא ולא אתי דרבנן ומפיק דאורייתא.

למעלה אמרנו. לר"מ ואכלת ושבעת ואכלת כזית ושבעת זו שהיה לר' יהודה ושבעת בכביצה. יש שביעה (ו)אכילות אחרות דלא מפרשי הכי ואכלת טובא כנפשך שבעך. ואכלו בשעריך ושבעו. איש כי יאכל קדש בשגגה. למעלה בעמוד רביעי בלאו ואל כלייך לא תתן (סי' קל"א) פי'. לפי הנראה לי תולדה לשעור ברכת המזון פחות מכזית (או) אכל ולא שתה והוא צריך לשתייה. ומנא לן דאיכא שיעורה דרבנן ואתי דרבנן ומפיק דרבנן כגון חצי זית שנהנה קצת אבל פחות מחצי זית ולאו כלום הוא ומסברא אני \ אומר וראיה אין לי. וכי אמר רבא דבעלה של ירק או בשתיה (מצטרף) דוקא לעשרה אבל לג' לא דעיקר כי איתמר לעשרה איתמר דאמר רב יהודה בריה דר' שמואל בר שילת משמיה דרב (מ"ח א') ט' שאכלו דגן ואחד ירק מצטרפין ואין ללמוד שלשה מעשרה דאשכחינן דמצטרף לעשרה ואינו מצטרף לשלשה כדאמרינן בההוא פירקא (מ"ז ב') אמר רב אסי קטן המוטל בעריסה מזמנין עליו. ומקשינן והא תנן נשים ועבדים וקטנים אין מזמנין עליהן (ואמרינן) לא נצרכה אלא לר' יהושע בן לוי דאמר אע"פ שאמרו קטן המוטל בעריסה אין מזמנין עליו אבל עושין אותו סניף לעשרה. וטעמא דתשעה או שמונה נראין כעשרה אבל שנים אין נראין כשלשה. ואע"ג דאמרינן בתחלת שלשה שאכלו כאחת ויצא אחת מהן קוראין אותו ומזמנין עליו ואמר רב יוסף והוא דקרי ליה ועני אמר מר זוטרא לא אמרו אלא בשלשה דליכא שם שמים אבל בעשרה דאיכא שם שמים בעינן עד דיתיב דוקא לענין קורין ומזמנין עליו החמירו בעשרה יותר משלשה דכיון דבעי אדכורי שם שמים בעינן עד דיתיב. וכן כתוב ב"הלכות גדולות" שאין מזמנין (אלא) על קטן פורח והוא שיודע למי מברכין ומאי ניהו קטן פורח בן י"ב עד בן י"ג אפי' שלא הביא שתי שערות. (מצאתי בהלכות צרכי צבור):

מצוה רנד

סימן רנד (כה)

תלמוד צוה הב"ה שילמדו ישראל את התורה ויעמלו בה דכתיב בפ' ואתחנן ולמדתם אותם ושמרתם לעשותם ואמרינן בקדושין פ"א (כ"ט ב') היכא דלא אגמריה אבוה מחייב איהו למיגמר נפשיה דכתיב ולמדתם לעשותם. והנשים פטורות מן התלמוד כדאמרינן בקדושין פ"א. והיא מנלן דלא מחייבא ללמוד דכתיב ולמדתם קרי ביה ולמדתם את בניכם כל שאחרים מצווים ללומדו מחייב איהו למיגמר. והיא מנלן שאין אחרים מצוין ללמדה דכתיב ולמדתם אותם את בניכם ולא את בנותיכם. פי' התלמוד לא ילמוד אדם בלא סברא ויקרא ולא ידע מה יאמר אלא שצריך לשמש ת"ח וללמוד סברתם. כדאמרינן

בסוטה פ' היה נוטל (סוטה כ"א ב') היכי דמי רשע ערום עולא אמר זה שקרא ושנה ולא שימש ת"ח, פי' שמראה עצמו יודע ואינו יודע לפרש מה שקורא. ותניא (כ"ב א') קרא ושנה ולא שימש ת"ח הרי זה עם הארץ ר' שמואל בר נחמני אמר הרי זה בור ר' אבא בר יעקב אמר אמגושי. ואמרינן בברכות פ"ק (ו' ב') אגרא דשמעתתא סברא. וגדולה מצות תלמוד לפני המקום. כדאמרינן בקדושין (מ' ב') נענו כולם ואמרו תלמוד גדול שהתלמוד מביא לידי מעשה. ותניא (פיאה רפ"א) ותלמוד תורה כנגד כולם.

יש לשאול. דאמרינן בקדושין תלמוד גדול ממעשה ובב"ק שלהי פ"א (י"ז א') אמרינן קיים אמרינן לימד לא אמרינן. פי' על צדיק שנפטר אמרינן קיים מה שכתוב בתורה לימד לא אמרינן. ומקשה תלמודא והא אמר מר גדול תלמוד שהתלמוד מביא לידי מעשה. פי' והא אמר מר בקדושין ופי' רש"י מי נתלה במי קטן נתלה בגדול אלמא קיים עדיף. וההיא דקדושין אין לפ' אלא תלמוד גדול. יש לתרץ דבב"ק קיים אמרינן לימד לא אמרינן משמע הא לימד אמרינן ומדלא הזכיר התלמוד משמע משום הכי לא רצה להזכיר דקיים אמרינן. יש לתמוה קצת למה לא הצריכו מצות ושננתם בשכיבה וקימת כק"ש דאורייתא דבשכבך ובקומך אתרווייהו קאי דכתיב ושננתם לבניך ודברת בם בשבתך בביתך ובלכתך בדרך ובשכבך ובקומך.

מצוה רנה

סימן רנה (י)

מאה ברכות בכל יום. ויראת מאלהיך שמור אשר צוה בפ' והיה עקב ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך. ואמרינן במנחות בהתכלת (מ"ג ב') היה ר"מ אומר חייב אדם לברך מאה ברכות בכל יום שנאמר ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך כי אם (וגו') מאה שואל מעמך. ענין אחר מ"ה זה צ"י בא"ת ב"ש י"ם ה"ץ ה' בצד"י וי' במ"ם. ואנשי כנסת הגדולה קבעוה.

ובסדור רב עמרם מנו להן תמניסר עד ברוך שאמר ודברוך שאמר ודישתכח הרי עשרים ותלת דק"ש ב' לפניה ואחד לאחריה הרי כ"ג. תלת זימני תמני סרי תפלת שחרית מנחה וערבית הרי פ' וב' סעודות ביום ובלילה תמני בכל סעודה ד' דברכת המזון ב' דשתייה א' לפניה וא' לאחריה נטילת ידים והמוציא וד' דק"ש דרמשא ב' לפניה וב' לאחריה הרי ק' בר מההילוך לכבודו דתקינו רבנן בתר פסוקי דשבחא קוב"ה ובר מהמפיל חבלי שינה דאומר על מטתו ובר מכמה זימני דמצטרך לגדולים או לקטנים ובר ממאכל פרי ובר מריח טוב וביומא טבא ושבתא דליכא אלא ז' ברכות (בתפלה) צריך למלויי

להו באספרמקי ומגדי. כדאמרינן במנחות בהתכלת רב חייא בריה דרב אויא מלי להר באספרמקי ומגדי. ונראה הדבר של י"ד ברכות של ז' קורא בתורה וא' של מפטיר עולין לחשבון לשומעיהן.

מצוה רנו

סימן רנו רנז (כו)

ללמוד וללמד לשמור ולעשות. צוה הב"ה שילמדו תורה לחבריהן דכתיב ולמדתם אותם את בניכם / וכתיב ושננתם לבניך ולא בניך דוקא אלא כל תלמידים קרוים בנים שנאמר כנים אתם לה' אלהיכם וכתיב בני הנביאים וכי בני הנביאים היו והלא תלמידים היו. אלא מכאן לתלמידים שקרוים בנים. וכן אתה מוצא בחזקיהו מלך יהודה שלמד תורה לישראל וקראם בנים שנאמר ועתה בני אל תשלו ולמעלה פירשנו מצוה זו בעמוד (חמישי) שטוב לשמים וטוב לבריות (פ' רכ"ה) והארכנו בפירושיה ואגב לשמור שהוא בלב ולעשות שהוא בפה כללתיה בכאן. פי' לשמור ולעשות.

סימן רנז

[לשמור ולעשות]. כתיב בפ' ואתחנן (ה' א') ושמרתם לעשותם וכתיב (שם ו' י"ז) שמור תשמרון את מצות ה' אלהיכם וכתיב ושמרת (ועשית) את החוקים האלה וכתיב (כ"ט ח') ושמרתם את דברי הברית הזאת ועשיתם אותם. אע"פ שבכל המצות יש בה עשה מפורש (בא) [בה] הכתוב ועשיתם אותם להרבות עשה ושכר במקיימי מצות. פי' השמירה שיהא אדם נזהר בתורה ובמצות וישמרם בכל לבב לא ישכחם. ומצינו שמירה בלב דכתיב ואביו שמר את הדבר פי' שמר בלבבו וכתיב כי נעים כי תשמרם בבטנך יכונו יחדו על שפתיך.

מצוה רנח

סימן רנח (ל)

ושננתם. כבר פירשתי במצות ללמוד ובמצות ללמד את בנך תורה ומצות (סי' רכ"ה) ומשננתם למדנו גם שמצוה על האדם ללמד עצמו. כדתניא בקדושין פ"א (ל' א') ושננתם שיהיו דברי תורה מחודדים בפיך שאם ישאלך אדם לא תגמגם ותאמר אלא אמור לו מיד שנאמר אמור לחכמה אחותי את .

מצוה רנט

סימן רנט (קג)

קביעת ר"ח. צוה הב"ה את ב"ד שיקדשו את החדש דכתיב בפ' בא אל פרעה החדש הזה לכם ראש חדשים. ותניא במכילתא. משה הראה להם לישראל כזה היו רואים וקובעים לדורות. ומצוה זו נמסרה לבי"ד כדתנן בר"ה פ"ב (כ"ד א') כיצד (ראש) ב"ד אומר מקודש. ואמרינן בגמרא מה"מ דבב"ד תליא מילתא א"ר חייא בר גמדא א"ר יוסי בן שאול א"ר [אמי] אמר קרא וידבר משה את מועדי ה' מכאן [שבר"ה] (שראש) בי"ד אומר מקודש וכל העם עונין אחריו מקודש. מנלן. אמר רב פפי אמר קרא אשר תקראו אתם במועדם קרי ביה אשר תקראו אתם. ומה שנהגו העולם להגיד חדש בשבת אין זה קדוש כי ראש בי"ד אינו בינינו והמצוה הזאת אינה תלויה אלא בראש בי"ד אבל תקנוה ראשונים להגיד לעולם ר"ח להזהר (בו) ובתלוי בו. ועוד אפי' היה ראש בי"ד בינינו אינו צריך לקדש. דתניא בראש השנה פ' ראוהו בי"ד פלימו אומר בזמנו אין מקדשין אותו שלא בזמנו מקדשין אותו ר"א בר שמעון אומר בין בזמנו בין שלא בזמנו אין מקדשין אותו שנאמר וקדשתם את שנת החמשים שנה שנת החמשים אתה מקדש ואי אתה מקדש חדשים. אמר רב יהודה אמר שמואל הלכה כר' אליעזר ב"ר שמעון. מניין שהחדש הזה בחדש לבנה מיירי ולא בחדש חמה מדקתני כזה יהיו רואים ומקדשים ואיזהו פעמים נראה ופעמים אינו נראה הוי אומר זה לבנה. ועוד מדכתיב חדש משמע דבר המקדש ואיזו זו לבנה.

מצוה רס

סימן רס (קד)

חשוב תקופות. צוה הב"ה את ישראל שיחשבו תקופת חמת ומולדות הלבנה דכתיב בפ' ואתחנן ושמרתם ועשיתם כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים. ואמרינן בשבת פ' כלל (ע"ה א') אמר רב שמואל בר נחמני א"ר יוחנן מניין שמצוה על האדם לחשוב תקופות ומזלות שנאמר ושמרתם ועשיתם כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים ואיזהו חכמה שהיא לעיני העמים הוי אומר זה חישוב תקופות ומזלות.

מצוה רסא

סימן רסא (קיד)

ספירת העומר. ויראת מאלהיך צוה הב"ה שימנו ישראל ימים שבין פסח לעצרת דכתיב

בפ' אמור אל הכהנים וספרתם לכם ממחרת, השבת מיום הביאכם את עומר התנופה שבע שבתות תמימות תהיינה. ותניא בת"כ ומייתי לה במנחות פ' ר' ישמעאל (מנחות ס"ה ב') וספרתם לכם שתהא ספירה לכל אחד ואחד (ממחרת השבת) ממחרת יום טוב אתה אומר ממחרת יום טוב או אינו אלא ממחרת שבת בראשית ר' יוסי בר יהודה אומר הרי הוא אומר תספרו חמשים יום כל ספירות שאתה סופר לא יהו אלא חמשים יום. ואם אתה אומר שבת בראשית פעמים שאתה סופר נ"א נ"ב נ"ג נ"ד נ"ה נ"ו. ור' יהודה בן בתירא אומר אינו צריך הרי הוא אומר וספרת לך ספירה תלויה בב"ד יצאת שבת בראשית שספירתה (תלויה) בבל אדם. ר' יוסי אומר וכי נאמר שבת פסח והלא בל השנה כולה מליאה שבתות צא ובדוק איזהו שבת מיוחד. ועוד נאמר שבת למעלה ונאמר שבת למטה מה להלן רגל ומתחלת רגל אף כאן רגל ותחלת רגל ר"ש בן אלעזר אומר כתוב אחד אומר ששת ימים תאכל מצות וכתוב אחד אומר שבעת ימים תאכל מצות. הא כיצד מה שאתה יכול לאכול שבעה מן הישן וששה מן החדש פי' שביום הראשון אתה מתחיל לאכול מן הישן שהחדש עדיין אסור שלא קרב העומר ולמחר קרב העומר והותר החדש נמצאת אוכל ו' מן החדש. ואע"פ שליל ששי אינו בכלל ששי קרי ליה ששי. ואם באת לומר שבת בראשית פעמים שאינך אוכל אלא יום אחד כגון חל הפסח בשני בשבת ואינך מונה אלא לאחר השבת שהרי אם תפרש ממחרת השבת שבת בראשית ואז קרב העומר ואז אתה מתחיל למנות ואינך אובל מן החדש אלא אותו היום בלבד.

נחזור לברייתא. מיום הביאכם, יכול יספור ויביא אימתי שירצה לקצור ת"ל מהחל חרמש בקמה. כך ישנה הגירסא בת"כ. יכול יספור ויביא ביום שני ואימתי שירצה יקדים לקצור ת"ל מהחל חרמש אינך רשאי אלא ביום ספירה. וראיתי ויספור מאימתי שירצה יביא תלמוד לומר מיום הביאכם יקצור ויספור ויביא ביום ת"ל שבע שבתות תמימות תהיינה אימתי אתה מוצא תמימות בזמן שאתה מונה אותם מבערב הא כיצד ספירה וקצירה בלילה והבאה ביום. ותנן במגילה בהקורא למפרע (כ' ב') כל הלילה כשר לקצירת העומר ולספירת העומר אמר אביי מצות למימני יומי ומצוה למימני שבועי דכתיב תספרו חמשים יום וכתיב ושבע שבתות תמימות תהיינה.

כתב רב יהודאי גאון ז"ל. ואי איכא אינשי דלא בריך ספירת העומר בחדא זימנא מברך בשאר יומי ונראה הדבר. ושמעתי מהרב ר' אפרים זצ"ל שבועי בלא יומי ויומי דלא הגיעו לכלל שבועי לא איצטריך למימני אלא שבועי. לבד ביום השלמת שבוע צריך למימני יומי ושבועי דאי לא מני אז יומי חסרו ליה חמשים יום. ואמנם נהגו העולם למימני

יומי ושבועי לעולם. ואין מברכין אלא מעומד דכתיב מהחל חרמש בקמה אל תיקרי בקמה אלא בקומה.
(דרשה זו שמעתי ולא ידעתי מקומה).

מצוה רסב

סימן רסב (קכה)
י"ח ימים ולילה אחד לגמור בהן את ההלל. שם יוצרינו יתהלל נצח אשר צוה לנו לגמור את ההלל בי"ח ימים ולילה אחד . דאמרינן בערכין (י' א') אמר ר"י בשם ר' שמעון בן יהוצדק י"ח ימים ולילה אחד גומרין בהם את ההלל. ואלו הן ח' ימי החג וח' ימי חנוכה ויו"ט הראשון של פסח ויום טוב של עצרת ולילה הראשון של פסח. ומאי שנא בחג דאמר כל יומא ובפסח לא אמרינן כל יומא ויומא דחג חלוקין קרבנותיו ופסח אין חלוק בקרבנותיו. שבת דחלוקין קרבנותיו לימא לא איקרי מועד. ור"ה דאיקרי מועד לימא לא איקדיש בעשיית מלאכה וכתיב השיר הזה יהיה לכם כליל התקדש חג לילה המקודש לחג טעון שירה שאינו מקודש לחג אינו טעון שירה. ר"ה ויום הכפורים לימא משום דר' אבוה וכו' ועד דלא אתא נביא גמרא גמירי לה ואתא נביא ואסמכיה אקרא. וח' ימי חנוכה דרבנן נינהו והואיל וכללם ר' שמעון בחשבון כללתים גם אני במצות עשה דאורייתא.
תולדה. יום שני מספק לפסח לעצרת [או] לחג כדאמר ר' יוחנן (ובגולה) שהספק ביניהם עשרים ואחד.

מצוה רסג

סימן רסג (קנא)
וידוי יום הכפורים. צוה יוצרינו לכהן גדול שיתודה על חטאת יום הכפורים ב' וידויין אחד עליו ועל ביתו ועל שעיר המשתלח עון ישראל. בשעיר המשתלח בהדיא כתוב בפ' אחרי מות והתודה עליו את כל עונות בני ישראל ואת כל פשעיהם לכל חטאתם. וכבר מסקינן לה ביומא פ' אמר להם הממונה (יומא ל"ה ב') דתנן התם בא לו אצל פרו ופרו (כו') וסמך שתי ידיו והתודה עליו את כל עונות וכך היה אומר כו'. ותניא בגמ' (ל"ו ב') כיצד מתודה עויתי פשעתי (חטאתי) וכן בשעיר וכו' דברי ר' מאיר וחכמים אומרים חטאתי עויתי פשעתי. וטעמא דתרווייהו מפרש התם ומסקינן התם כרבנן. ומן התורה בכפרת דברים הכתוב מדבר או אינו אלא בכפרת דמים נאמר כאן לכפר ונאמר להלן

לכפר מה להלן בעגלה ערופה בכפרת דברים הכתוב מדבר אף כאן בכפרת דברים. ואם נפשך לומר הרי הוא אומר והקריב וכפר ושחט ועדיין לא נשחט הפר. ומניין שבאנא נאמר כאן כפר ונאמר להלן כפר מה להלן באנא אף כאן באנא. ומניין שבשם נאמר כאן בפר ונאמר בעגלה ערופה כפר מה להלן בשם אף כאן בשם.

תולדה למצות עשה. צוו חכמים שכל ישראל יתורו בין איש בין אשה ביום הכפורים. כדתניא בסוף פ' יוהכ"פ (פ"ז ב') מצות וידוי יוהכ"פ עם חשיכה וחכמים אומרים צריך שיתודה קודם שיאכל וישתה שלא תטרף דעתו. אע"פ שיתודה ערבית אחר סעודתו צריך שיתודה קודם סעודתו התודה ערבית צריך שיתודה שחרית בשחרית ותודה במוסף במוסף יתודה במנחה במנחה יתודה בנעילה. והיכן אומרה יחיד אומרה אחר התפלה ושליח צבור באמצע התפלה. בנעילה מאי אומר. אמר רב אתה יודע רזי עולם ושמואל אמר ממעמקים. לוי אמר ובתורתך כתוב לאמר כי ביום הזה יכפר עליכם ר' יוחנן אמר רבון כל העולמים כי לא על צדקותינו אנחנו. רב יהודה אמר מה נאמר לפניך רב המנונא אמר אלהי עד שלא נוצרתי; אמר בר (המדורי) לא שנו אלא שלא אמר אבל אנחנו חטאנו אבל אמר אבל אנחנו חטאנו תו לא צריך וקיי"ל הכי והוסיפו עליו על חטא שחטאנו וכו' ובא הדבר שלא לשגות.

מצוה רסד

סימן רסד (קעט)

וידוי מעשר: צוה הב"ה להתודות על מעשר שני דכתיב בפ' והיה כי תבא כי תכלה לעשר את כל מעשר תבואתך בשנה השלישית וכתיב ואמרת לפני ה' אלהיך בערתי הקדש מן הבית וגם נתתיו. ותניא בספרי בערתי הקדש מן הבית זה מעשר שני ונטע רבעי וגם נתתיו ללוי זה מעשר ראשון וגם זו תרומה ותרומת מעשר לגר ליתום ולאלמנה זה מעשר עני ולקט שכחה ופיאה. ומאחר שכולם נתרבו מה ראו חכמים להעמיד הוידוי בביעור ממעשר שני למדנו מדכתיב לא אכלתי באוני ממנו. ובעל התבואה הוא דקאמר ליה ובי' משתעי קרא ואין לנו בכולם שאכילה תלויה בו אלא מעשר שני שהרי כולם יצאו מתחת ידו לכהן ולעני. הלכך יש לנו לומר דאמעשר שני לבד קאי. וכן פירשתיו למעלה באיסור אכילת מעשר שני לאונן (סי' פ"ז).

תנן במס' מעשר פ"א. ערב יום טוב הראשון של פסח של רביעית ושל שביעית היה ביעור נותנין תרומה ותרומת מעשר לבעליה ומעשר שני והבכורים מתבערים בכל מקום. ואם היו פירותיו רחוקין ממנו קורא להם שם ויקנה למי שהם. ומעשה בר"ג ור' יהושע

ור"א בן עזריה ור"ע שהיו בספינה ואמר עישור שאני עתיד למוד נתון לר' יהושע ומקומו מושכר לו וכו' פי' מכרם והקנם למי שהם. תנן בא ר"ע ולימד שכל פירות שלא הגיעו לעונות מעשרות פטור מן הביעור פי' שלא נהגו ולא נתחייבו במעשר. וטעמא דכתיב כי תכלה לעשר בראוי למעשר הכתוב מדבר.

שנינו במנחת יום טוב היו מתודים כיצד היו מתודים בערתי הקדש מן הבית (זה) מעשר (שני ונטע רבעי) תרומה ותרומת מעשר לגר ליתום ולאלמנה זה מעשר עני לקט שכחה ופיאה אע"פ שאינם מעכבין את הוידוי מן הבית זה חלה כבל מצותך אשר צותני הא אם הקדים מעשר שני לראשון אינו יכול להתודות. לא עברתי ממצותיך לא הפרשתי ממין על שאינו מינו לא מן התלוש על המחובר ולא מן המחובר על התלוש לא שכחתי מלברך ומלהזכיר שמך עליו לא אכלתי באוני ממנו הא אם אכלן באנינות (אינו) יכול להתודות לא בערתי ממנו בטמא הא אם הפרישו בטומאה אינו יכול להתודות לא נתתי ממנו למת ארון ותכריכין ולא נתתי ממנו לאוננין אחרים שמעתי בקול ה' הבאתיו לבית הבחירה עשיתי ככל אשר צויתני שמחתי ושימחתי בו אחרים השקיפה ממעון קדשך וגו'. ולמה אמרו ערב יום טוב הראשון להתודות כדתניא להלן בספרי כי תכלה לעשר את כל מעשר תבואתך יכול בחנוכה נאמר כאן קץ [ונאמר להלן קץ] מקץ שלש שנים תוציא את כל מעשר תבואתך ונאמר להלן קץ מקץ שבע שנים במועד שנת השמטת בחג הסוכות מה להלן רגל אף כאן רגל (אי) מה להלן סוכות אף כאן סוכות ת"ל כי תכלה לעשר רגל שכלו לו מעשרותיו פי' שכל הפירות נלקטו ונדגנו מה שאין כן בסוכות מכאן אמרו ערב יו"ט הראשון (של פסח) של רביעית ושל שביעית היה ביעור ובשעת הבכורים וידוי ולמת בסוף שנה שלישית דכתיב מקצה שלש שנים תוציא את כל מעשר תבואתך.

מצוה רסה

סימן רסה (קסו)

מקרא בכורים. את ה' אלהיך תירא ותעבוד ולא תהיה כפוי טובה. צוה בהביאך את הבכורים לעזרה שיקרא עליהם וידוי לפני המקום ב"ה על כל הטובה אשר עשה עמו (דכתיב) בפ' והיה כי תבא וענית ואמרת לפני ה' אלהיך ארמי אובד אבי הבל כמו שאמור בענין. וכאשר יקרא בלשון הקודש כדתנן בסוטה (ל"ב א') ואלו נאמרים בלשה"ק מקרא בכורים כיצד נאמר כאן וענית ואמרת ולהלן הוא אומר וענו הלוים ואמרו אל כל איש ישראל קול רם מה עניה האמורה להלן בלשון הקודש אף עניה האמורה כאן בלשון הקודש. ותנן במסכת בכורים פ"ג עודיהו הסל על כתיפו קורא מהגדתי היום עד שהוא

גומר כל הפרשה ר' יהודה אומר עד ארמי אובד אבי. הגיע לארמי אובד אבי מוריד הסל מכתיפו ואוחז בשפתותיו וכהן מניח ידו תחתיו ומניף וקורא מארמי אובד אבי עד שהוא אומר כל הפרשה ומניחו (בצד) [בעד] המזבח ומשתחוה ויוצא.
והא דאמרינן במכות (י"ח ב') ובקדושין פ"א (ל"ו ב') ובסוטה פ"ג (י"ט א') כהן מניח ידיו תחת יד הבעלים ומניף פי' בענין זה בעלים בעליונו של כלי בשפתותיו וכהן בתחתונו (ולא) שתי הידים זו על זו דאם כן הוי חציצה. ואמרינן במנחות שלהי פ"ב מדות (צ"ד א') אין תנופה בחיבורן דהיכי לעביד לינפין כולהו בהדי הדדי קא הוי חציצה וכו'. ורש"י פי' במנחות הקשה מכהן מכניס ידו ולא תירץ ואשתמיטתיה ההיא במסכת בכורים שתחת ידו בשולי הכלי קאמר. וכבר פירשתי למעלה במתנות כהונה (סי' קנ"ב) איזהו פרי חייב בבכורים ואיזהו פטור ומנלן.

מצוה רסו

סימן רסו (**רפט**)
קריאת המלך. צוה הב"ה שיקרא ספר אלה הדברים בהקהל דכתיב בפ' וילך [אתם נצבים] ויצו משה אותם לאמר מקץ שבע שנים במועד שנת השמיטה בבא כל ישראל ליראות תקרא את התורה הזאת נגד כל ישראל באזניהם הקהל את העם וגו'. ותנן בסוטה פ' אלו נאמרים בלשון הקדש פרשת המלך ותנן (סוטה מא.) המלך קורא מתחלת אלה הדברים עד שמע והיה אם שמוע ומעשר תעשר עד כי תכלה לעשר את כל מעשר תבואתך פרשת המלך עד שהוא גומר כל הפרשה. ומניין שבמלך דבר הכתוב דבר זה מדברי נביאים למדנו דכתיב ביאשיהו וישלח המלך ויאספו אליו וגו' ויקרא באזניהם את כל דברי ספר הברית הנמצא בבית ה'.

מצוה רסז

סימן רסז (**שטו**)
להשבע בשם. צוה השם ב"ה כשיתחייב אדם שבועה שלא יחייבוהו ב"ד להשבע אלא בשמו של הב"ה דכתיב בפ' ואתחנן את ה' אלהיך תירא ואותו תעבוד ובו תדבק ובשמו תשבע. ותניא את ה' אלהיך תירא ואותו תעבוד ובשמו תשבע ואם לאו אינו רשאי להשבע בשמו.

מצוה רסח

סימן רסח (קכח)

מקרא מגילה. תנן במגילה (ב' א') מגילה נקראת בי"א בי"ב בי"ג בי"ד בט"ו לא פחות ולא יותר כיצד כרכים המוקפים חומה מימות יהושע בן נון קורין אותה בט"ו כפרים ועירות גדולות קורין אותה בי"ד אלא שהכפרים מקדימים ליום הכניסה. ואמר רבי יהודה (ה' א') אימתי במקום שנכנסין בשני ובחמישי אבל במקום שאין נכנסין בשני ובחמישי אין קורין אותה אלא בזמנה. וקיי"ל כ"מ שאמר ר' יהודה אימתי [לפרש בא ולא לחלוק] אינו אלא לפרש דברי חכמים ולא לחלוק ואע"ג דפליג רמי בר חמא פרק זה בורר לו בסנהדרין (כ"ה א') ואמר דאימתי לחלוק וגם סוגיא דשמעתתא בפ' כסוי הדם דתנן (חולין פ"ז ב') דם הניתן על הסכין ושעל האגפים חייב לכסות אמר רבי יהודה אימתי בזמן שאין דם אלא הוא אבל יש דם אחר פטור מלכסות ואמרינן בגמ' (פ"ח א') במאי קא מיפלגי ר' יהודה סבר (דמו) מקצת דמו ורבנן סברי כל דמו אפילו הכי קיי"ל אימתי לפרש [דאמרינן] וההיא סוגיא דכסוי הדם לא קיי"ל כוותיה דאשכחנן בבכורות פ"א (ג' א') דאמר ר' יוחנן סבר ר' יהודה בכור כוליה בכור משמע ופליג על ההיא דכסוי הדם דאמר סבר ר' יהודה דמו מקצת דמו הלכך לא קיי"ל דאימתי לחלוק.

והא דתניא בהמקשה. אמר ר' יהודה אימתי בזמן שאין לו ריוח אבל יש לו ריוח אין צריך להודיעו. ומודה ר' יהודה במוכר את האם לחתן ואת וכו' דמשמע מדקתני מודה דאימתי לחלוק כדאמר בכתובות בתחלת פרק שני (ט"ז א') מודה למאן צריכין אנו לומר מדלא מייתי מיניה תיובתא לר' יהושע בן לוי ור' יוחנן שמעינן דאיכא דלא תני אימתי אלא במה .

והני זמנים דתניא י"א י"ב י"ג י"ד ט"ו מפקינן בגמ' מקראי דכתיב לקיים את ימי הפורים האלה בזמניהם זמן זמנם זמניהם למדנו שזמנים הרבה תקנו להם חכמים לישראל (ופריך) ואימא זמנים טובא ומתרץ זמניהם דומיא דזמנם מה זמנם תרי אף זמניהם תרי וי"ג לא איצטריך דאמר רב שמואל בר רב יצחק י"ג זמן קהלה לכל היא ואימא שיתסר ושיבסר אמר קרא ולא יעבור. ואמר רב יהודה אמר [רב] שמואל אסתר ברוה"ק נאמרה לקרות ולא להכתב (מגילה ז' א') ומנלן דכתיבנא לה דקיי"ל כר"א המודעי דתניא כתוב זאת זכרון בספר (זאת) מה שכתוב בכאן (ו)במשנה תורה. זכרון מה שכתוב בנביאים. בספר מה שכתוב במגילה הלכך לא קיי"ל כשמואל אלא כר"א המודעי דהא קאי ר' יוחנן כותיה ואמרי לה ר' יונתן בשיטתיה. ואשכחן רבויי זמנין לעשיה לזכירה מנלן אמר קרא והימים האלה [נעשים נזכרים מקיש עשיה לזכירה] (נזכרים ונעשים מקיש

זכירה לעשייה). תנן במגילה (י"ז א') הקורא למפרע לא יצא היתה כתובה בסם ובסיקרא בקומוס ובקנקנתום על הנייר ועל הדפתרא לא יצא עד שתהא כתובה אשורית בספר ובדיו. ואמרינן בגמ' (י"ט א') אמר רבא אתיא כתיבה כתיבה כתיב הכא ותכתב אסתר המלכה וכתיב התם ואני כותב על הספר בדיו מה להלן בדיו אף כאן בדיו ודיו הנעשה משל קוצים אבל של עפצים אינן דיו כדאמרינן בנדה (כ' א') פלי קורטא דדיותא ובדיק ובשל עפצים ליכא למימר הכי דהא לית ביה קורטא. ואמרינן המוציא ובגיטין פ"ב (י"ט א') דיו דיותא וכל הלכות ס"ת במגילה. דאמרינן במגילה בסוף פ"א א"ר תנחום אמר רב אסי ואמרי לה א"ר חייא בר אבא אמר רב אשי דברי שלום ואמת מלמד שצריכה שרטוט כאמתה של תורה פי' עקרה של תורה.

ולפנים בהלכות של תפלין בעמוד ז' (סי' שצ"ט) אאריך בהלכות דיו [ובהלכות תפלין] וראיות אביא ומשם תלמוד גם הלכות מגילה. ענין אחר כאמתה של תורה (מזוזה). הלכך צריכה מגילה שתעבד לשמה כמזוזה. כאשר אפרש לפנים בהלכות מזוזה (סי' ת') וצריך שיהיו אותיות שעטנ"ז ג"ץ מזויינות שלשה זיונים כזה ושתהא כל אות מוקפת גויל. אמרינן בפרק הקורא את המגילה. למפרע (י"ט א') א"ר חלבו א"ר חמא ב"ר גוריא אמר רב מגילה נקראת ספר ונקראת אגרת נקראת ספר שאם תפרה בחוטי פשתן פסולה נקראת אגרת שאם הטיל בה ג' חוטי גידין בשירה אמר רב נחמן בר יצחק ובלבד שיהיו משולשים. ותניא אין קורין את המגילה אלא ביום וטעמא דכתיב והימים האלה נזכרים ונעשים ימים אין לילה לא. תניא מהכא הקורא את המגילה ויוצא בה ידי חובתו ר' מאיר (אומר) כולה ר' יהודה אומר מאיש יהודי ר' יוסי אומר מאחר הדברים האלה. ואמר ר' חלבו אמר רב חמא בר גוריא אמר רב הלכה כדברי האומר כולה. וצריך שיתכון הקורא להוציא והשומע לצאת דלא קיי"ל כרבא דאמר אין מצות צריכות כונה דאמרינן בר"ה פ' ראוהו ב"ד (ראש השנה כ"ח ב') א"ל ר"ז לשמעיה כי נהירנא לך איכון ותקע לי דקיי"ל כר' יוסי דאמר שומע לעצמו ומשמיע לאחרים לפי דרכו אמר רב אסי בד"א בשליח צבור אבל ביחיד לא יצא עד שיתכון שומע ומשמיע. ואחרי שהמגילה דברים שבכתב אינו רשאי לקרותה על פה כדתנן קראה על פה בכל לשון לא יצא אבל קורין ללועזות בלע"ז פי' בגמרא לעז יונית והלועז ששמע אשורית יצא ואע"פ שבשאר דברים שבכתב לא אסרו על פה אלא להוציא אחרים ידי חובתן דאמרינן בתעניות בפ"ג אמר ר"י היאך יחיד יכול לקרות בצבור על פה אלא כולם קוראים כקורא את שמע. ולענין מגילה החמירה תורה שלא לאומרה על פה אפי' לעצמו ומפקינן לה מקראי בפרק הקורא את

המגילה למפרע (י"ח א') דאמר רבא אתיא זכירה זכירה דכתיב והימים האלה נזכרים ונעשים וגו' וכתיב כתוב זאת זכרון בספר.

ואין לתמוה היאך נחלק (בין) הוצאת עצמו להוצאת אחרים הלא מן המקרא למדנו. בתמורה פ"ב (י"ד ב') ובגיטין בהנזקין (ס' ב') כתיב כתוב לך את הדברים האלה וכתיב כי על פי הדברים האלה הא כיצד דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרן על פה ושבעל פה אסור לאומרן בכתב הא לא קשיא דכתובי אסמכתא נינהו ומדרבנן הוא משום שאם היינו אומרים דברים שבכתב על פה היו מתיאשין לכותבם וגם לא היו מאמינים עמי הארץ כ"כ כי היו אומרים לא נכתבו וחכמים רצונם אמרו ומאחר שהוא מדרבנן לא גזרו אלא להוציא אחרים ידי חובתם אבל כשהוא קורא לעצמו אינם נותנים האחרים אזן ולב ודעת ולא אתו לידי תקלה כמו שפירשנו. ומן הטעם הזה הרגילו חכמים רבים בבתי כנסיות לומר בלחש כל המקראות שהן חובה מן התורה ומתקנת חכמים פרשה ראשונה ושניה ויאמר מי כמוך וגו' ברוך ה' לעולם אמן וכן כל המקראות של שבח שתקנו רבותינו אחר שגומר עמו ישראל אבל פסוקי דזמרה לא תקנו לאומרם בבית הכנסת ואינו אלא מנהג. ואע"ג דאמור רבנן בשבת (קי"ח ב') יהי חלקי מאומרי הלל בכל יום ביחיד אמרו אבל ברבים אינו אלא מנהג. וקדושה שאנו חייבים לומר בקול רם מתוך שהוא קילוס מלאכים וחביב בפני הבריות נגרסת בפי הכל. ואין עמי הארצות יוצאין ידי חובתן בשמיעה כי אם באמירה ויודעין הכל שהוא כתוב ולא אתי לידי תקלה והא דאמרינן קראה על פה לא יצא ה"מ ברובה אבל בג' פסוקים או בד' פסוקים יצא דתניא בפ' הקורא למפרע (מגילה י"ח ב') השמיט בה הסופר אותיות או פסוקים וקראם הקורא כמתרגם יצא ומקשינן מדתניא היו אותיות מטושטשות או מקורעות אם רשומן ניכר כשרה ואם לאו פסולה ומתרצינן הא בכולה הא במקצתה. ובני אדם המדברים בשעת קריאת המגילה אינם יוצאים ידי חובתם שצריך שישמעו כולה וגם אינם רשאים לקרות על פה עם הקורא שאינם יוצאים ידי חובתם אלא א"כ ישמעו מן הקורא בכתב. תנן הקורא את המגילה למפרע לא יצא תניא קראה סירוגין יצא סירוסין לא יצא ר' מונא בשם ר' יהודה אומר אף בסירוגין אם שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש ומסקינן מרישא לסיפא דאי מהיכא דקאי נתת דבריך לשיעורין. ואמר ר' ירמיה בר אבא הלכה כר' מונא דאמר משום ר' יהודה ומסקינן דהלכה והלכה כר' מונא ושמואל אמר הלכה כר' מנא והלכתא כרב באיסורי לגבי שמואל. אמרינן במגילה בפ' הקורא למפרע (מגילה י"ט א') הקורא במגילה הכתובה בין הכתובים היכא דלא מחסרא ולא מייתרא פורתא פי' שוין הקלפים של מגילה לקלפים אחרים ואינה נקראת בצבור לא יצא ביחיד והיכא

דמחסרא או דמייתרא אפילו פורתא אפילו בצבור יצא. הכל כשרים לקרות את המגילה חוץ מחרש שוטה וקטן (י"ט ב') ותניא ברה"ש פ' ראוהו ב"ד (ראש השנה כ"ט א') זה הכלל כל שאינו מחוייב בדבר אינו מוציא רבים ידי חובתן.

תנן (כ' א') אין קורין את המגילה אלא ביום ואמרינן בגמרא מנ"ל דכתיב והימים האלה נזכרים ונעשים ביום אין בלילה לא לימא תהוי תיובתא דריב"ל דאמר חייב לקרות את המגילה (בלילה) ולשנותה ביום שנאמר אלהי אקרא יומם ולא תענה ולילה ולא דומיה לי ומשני כי קתני ביום וצריך לברוכי על מקרא מגילה ושעשה נסים בלילה וביום אבל שהחיינו אין מברכין אלא בלילה.

תנן מקום שנהגו לברך אחריה יברך מאי מברך אמר ר"י הרב את ריבנו והנוקם את נקמתנו והנפרע לנו מצרינו והמשלם גמול לכל אויבי נפשינו בא"י האל הנפרע לעמו ישראל מכל צריהם. חנינא אמר האל המושיע אמר רב פפא הלכך נמרינהו לתרווייהו. אמר רב [אשי] (אסי) בין בזמנה בין שלא בזמנה אין קורין אותה אלא בי' משום פרסומי ניסא הוי עובדא וחש לה רב להא דרב אסי (ה' א').

כתב רב יהודא גאון. באתרא דלא נהיגי לעשות מלאכה בפורים לא נעביד אלא ליבטל בהדייהו רב חזיה להוא גברא (מגילה ה' ב') דזרע כיתנא בפוריא ולטייה ולא צמח כיתניה ואמרינן מכדי שמחה ומשתה קבילו עלייהו יום טוב לא קבילו עלייהו אמאי לטייה. דברים המותרים ואחרים נהגו בהן איסור אי אתה רשאי להתירן בפניהן ומנלן דמנהגא מילתא היא. אמר רב שמן בר אבא אמר ר' יוחנן אמר קרא שמע בני מוסר אביך ואל תיטוש תורת אמך (פסחים נ' ב') .

מצוה רסט

סימן רסט (טו)

ברכת כהנים. צוה הב"ה את הכהנים שיברכו את ישראל באמור להם דכתיב בפ' נשא דבר אל [בני] אהרן ואל בניו לאמר כה תברכו את בני ישראל אמור להם ותרגום אונקלוס כד יימרון להון. ותנן בסוטה פ"ז (ל"ב א') ואלו נאמרין בלשה"ק ברכת כהנים וטעמא כדתניא (ל"ח א') כה תברכו בלשה"ק אתה אומר בלשה"ק או אינו אלא בכל לשון נאמר כאן כה תברכו ונאמר להלן אלה יעמדו לברך את העם מה להלן בלשה"ק אף כאן בלשה"ק ר' יהודה אומר אינו צריך הרי הוא אומר כה תברכו עד שיאמר בלשון הזה. ותניא אידך כה תברכו בעמידה אתה אומר בעמידה או אינו אלא בישיבה נאמר כאן כה תברכו ונאמר להלן אלה יעמדו לברך את העם מה להלן בעמידה אף כאן בעמידה ר'

אומר אינו צריך הרי הוא אומר לשרתו ולברך בשמו מה להלן בעמידה אף כאן בעמידה ושירות גופא מנלן דכתיב לעמוד ולשרת ואע"ג דאיתקיש שירות לעמידה לא אמרינן דאיתקוש לכל חומרא דשירות לפסול בלילה ובעל מום. דאמרינן בתענית פ' ג' פרקים (כ"ו ב') שכור אסור לישא כפיו דאיתקיש לנזיר ומותר בחרצן דאיתקש למשרת ופרכינן מה משרת בעל מום לא אף מברך בעל מום לא. דהא איתקיש לנזיר ומאי חזית דאקשת לקולה אקיש לחומרא. ומתרצינן אסמכתא דרבנן היא ולקולא הלכך שכור לא מיתסרי בנשיאת כפים.

נעילה אין בה נשיאת כפים אלא מדרבנן ותניא בג' פרקים שהרית ומוסף ומנחה יש בה נשיאות כפים נעילה אין בה נשיאות כפים דברי ר' יוסי ר' יהודה אומר שחרית ומוסף יש בהן נשיאת כפים מנחה נעילה אין בהן נשיאת כפים. ואמרינן טעמא דר' יוסי משום דמנחה איתא כל יומא שכיחא שכרות נעילה דליתא כל יומא לא שכיחא שכרות לא גזרינן ומסקינן הלכה כר' יוסי.

תניא אידך כה תברכו בנשיאות כפים או אינו אלא שלא בנשיאת כפים נאמר כאן כה תברכו ונאמר להלן וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם מה להלן בנשיאות כפים אף כאן בנשיאות כפים. ר' יונתן אומר אינו צריך הרי הוא אומר הוא ובניו כל הימים מקיש בניו לו מה הוא בנשיאות כפים אף בניו בנשיאות כפים (ו)כתיב הוא ובניו כל הימים. ומה היא נשיאת כפים. כדתנן בסוטה באלו נאמרים ובמס' תמיד פ"א במדינה כהנים נושאים את ידיהם כנגד כתפיהם ובמקדש למעלה מראשיהן חוץ מכהן גדול שאינו מגביה ידיו למעלה מן הציץ ר' יהודה אומר אף כהן גדול מגביה ידיו למעלה מן הציץ שנאמר וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם. וטעטא במקדש שריא על ידי הכהנים ונאה הדבר שתהא שריית שכינה למעלה מראשיהם ובמדינה אין שכינה שורה ע"י הכהנים הלכך כנגד כתפיהם שאחרי שצריך נשיאת כפים כבענין הזה נקרא נשיאות דבר המקובל ונאה דאלו למעלה מכתפיו נראה כשוטה בעמידה וכתיב זה אלי ואנוהו התנאה לפניו במצות (שבת קל"ג ב').

יש לתמוה. על הא דתנן חוץ מכהן גדול שאינו מגביה ידיו למעלה מן הציץ כהנים נמי איכא תפילין ומצינו שהחמירו חכמים על בזיון תפלין יותר מן הציץ. דאמרינן בשבת פ"א (י"ב א') חייב אדם למשמש בתפליו כל שעה ק"ו מציץ שאין בו אלא אזכרה אחת אמרה תורה על מצחו תמיד שלא יסיח דעתו ממנו תפלין שיש בה הזכרות הרבה לא כל שכן דלא חמירי תפלין מטעם רבוי אזכרותיו אלא משמוש שהצריכו להזהר בהם שלא יפלו וירמסם ברגליו על ענין דריסת הרגלים לא מהני חיפוי עור של בתים אבל

לענין שאר בזיונות וחסרון קדושות מהני להו לקדושות חיפוי עור הבתים ואין הקפדה בקדושות אזכרות שבתפלין המחופות שלא מתוך הזכרת שדי לבד העשויה בבתים ובקשרים שאינם מחופים עור. ומנין לנו דחיפוי עור מינן ומפסיק על קדושת בתים. דאמרינן בבמה אשה יוצאה (ס"ב א') שקמיעות המחופין עור אע"פ שיש להם הזכרות הרבה מותר להכניסם בבית הכסא הלכך מניח חיפוי עור לכל דבר חוץ מדריסת רגלים הלכך לענין משמוש אתיא לק"ו מציץ.

תנן בתמיד ובסוטה [בג' המקראות] לג' המקראות יברכך יאר ישא ג' ברכות ובמקדש ברכה אחת ומפרש טעמא בסוטה (מ' ב') לפי שאין עונין אמן במקדש (במקדש) ככתבו במדינה בכנוי וטעמא כדתניא (ל"ח א') כה תברכו בשם המפרש אתה אומר בשם המפרש או אינו אלא בכנוי ר' יונתן אומר הרי הוא אומר בכל שמי המיוחד לי בשם המפרש יכול אף בגבולין כן נאמר כאן ושמו את שמי ונאמר להלן ושמי שם מה להלן בבית הבחירה אף כאן בבית הבחירה ובמדינה בכנוי ר' יונתן אומר הרי הוא אומר בכל המקום אשר אזכיר את שמי הרי מקרא מסורס בכל המקום שאני נגלה עליך שם תהא מזכיר שמי והיכן אני נגלה עליך בבית הבחירה אף אתה לא תהא מזכיר שמי אלא בבית הבחירה מכאן ששם המפרש אסור לאומרו בגבולין. כה תברכו את בני ישראל אין לי ברכה אלא לישראל לגרים ולנשים ולעבדים מנין ת"ל ואני אברכם. למעלה בעמוד דקדקתי בבני ישראל שיש מקום שגרים בכללן ויש מקום שצריך רבויין.

תניא אידך. כה תברכו את בני ישראל פנים כנגד פנים אתה אומר פנים כנגד פנים או אינו אלא פנים כנגד העורף ת"ל אמור להם כאדם שאומר לחברו. כה תברכו את בני ישראל יכול בינו לבין עצמו ת"ל אמור להם שיהא כל הקהל כלו שומע. מנין שקוראין וחזן הכנסת אומר להם ת"ל אמור להם ואמר אבייי נקטינן לשנים קורא כהנים לאחד אינו קורא. שנאמר אמור להם מיהו עיכובא לא הוי שלא לברך אע"פ שחזן אינו חייב לומר לו לברך חייב לברך. אמר ר' יהושע בן לוי (ל"ח ב') כל כהן שאינו עולה לדוכן עובר בג' (עשה) שנאמר כה תברכו ושמו את שמי ואמור להם. ואמר ר' יהושע בן לוי כל כהן שאינו עולה לדוכן בשעה שהגיע שליח צבור בעבודה. שוב אינו עולה שנאמר וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם וירד מעשות החטאת והעולה והשלמים מה להלן בעבודה אף כאן לדורות בעבודה. ותניא ר' אושעיה אומר לא שנו אלא שלא עקר את רגליו אבל עקר את רגליו עולה. פי' עקר רגליו בברכת עבודה אע"פ שלא הגיע למעמד שהוא מברך. ואמר ר' שמעון בן פזי כל כהן שלא נטל את ידיו לא ישא את כפיו שנאמר שאו ידיכם קדש וברכו את ה'. מאי מברך אמר ר' זירא אמר רב חסדא אשר קדשנו

בקדושתו של אהרן וצונו לברך את עמו ישראל באהבה. כי עקר כרעיה מאי אומר יהר"מ ה"א ואלהי אבותינו שתהא ברכה שצויתנו לברך את עמך ישראל בלא מכשול ובלא עון כי מהדר אפיה מאי קאמר פי' לאחר סיום ברכת כהנים אדכריה רב יוסף לרב עוקבא ודרש רבון של עולם עשינו מה שגזרת עלינו עשה כה שהבטחתנו כדכתיב ואני אברכם. ואמר רב חסדא (ל"ט ב') אין הכהנים רשאין להתחיל עד שיכלה אמן מפי הקורא ואין הצבור רשאין לענות עד שתכלה הברכה ספי הכהנים ואין הכהנים רשאין להתחיל ברכה אחרת עד שיכלה אמן מפי ש"צ בשים שלום. ובשעה שהנהנים מברכין את העם במקדש מה היו אומרים מפרש בסוטה פ' אלו נאמרין מאי קראי אמרי ולא פרשתים אחרי שבגבולין אינן נוהגין דא"ר חייא (מ' א') כל האומרן בגבולין אינו אלא טועה. וחילוק אצבעות ידי כהנים לא ידעתי מהיכן אך בקבלה נהגו כן ושמעתי שיש במדרש מציץ מן החרכים מבין חרכי אצבעות ידי כהנים.

הרי אלו ל"ו מצות התלוין (בדיבור) וסימן לדבר כאשר דבר ה' ביד משה לו ל"ו בגימטריא הכי הוו.

מצוה רע

עמוד השביעי

איסורים שאינו נעשה רע לבריות כי אם לשמים ואינם תלויות בדבר ויש בהן ו' ווין. סקילה. הרג. כרת. מיתה. לאו. ועשה. סקילה ו'. הרג בא'. כרת ט'. מיתה ח'. לאוין קכ"ז. עשה פ'. סקילה ו'. עובד ע"ז. נותן מזרעו למולך. בעל אוב. וידעוני. מחלל שבת. בן סורר.

סימן רע (עח)

עובד עבודה זרה.

ואהבת את ה' אלהיך ויראת מדבריו. הזהיר בעשרת הדברות ראשונות ואחרונות לא תשתחוה להם ולא תעבדם גם בפ' ראה אנכי (דברים י"ב ל') ופן תדרוש לאלהיהם לאמר איכה יעבדו הגוים האלה את אלהיהם ואעשה כן גם אני ואמר ר' אילא (סוטה ה' א') כ"מ שנאמר השמר פן ואל אינו אלא לא תעשה וענש בפ' שופטים דכתיב וילך ויעבוד אלהים אחרים וישתחו להם ולשמש וגו' וכתיב והוצאת את האיש ההוא או את האשה ההיא. וסקלתם באבנים. ותנן בסנהדרין בפ' ד' מיתות (סנהדרין ס' ב') אלו הן הנסקלין העובד ע"ז אחד העובד ואחד הזובח ואחד המקטר ואחד המנסך ואחד המשתחוה ואחד המקבלו עליו באלוה והאומר לו אלי אתה ומפרש בגמרא אמר ר' ירמיה ה"ק אחד

העובד כדרכה ואחד המנסך ואחד המקטר והמזבח והמשתחוה אפילו שלא כדרכה מנה"מ דת"ר אילו נאמר זובח לאלהים יחרם הייתי אומר בזובח קדשים בחוץ ת"ל זובח לאלהים בזובח לע"ז הכתוב מדבר אין לי אלא זובח המקטר המנסך מנין ת"ל לה' לבדו ריקן כל העבודות כולם לשם המיוחד לפי שיצאת זביחה לידון כגון עבודת פנים מנין לרבות המשתחוה ת"ל לא תשתחוה לאל אחר יכול שאני מרבה המגפף והמנשק והמכבד והמרבץ המרחץ. הסך והמלביש ת"ל זובח זביחה בכלל היתה ולמה יצאת להקיש אליה ולומר לך מה זביחה מיוחדת שהיא עבודת פנים וחייבים עליה אף כל שהיא עבודת פנים וחייבים עליה והיינו קיטור וניסוך יצאת השתחויה לידון בעצמה יצאת זביחה ללמד על הכלל כולו. למדנו למזבח למקטר למנסך למשתחוה אפילו שלא כדרכה חייב סקילה. ובשאר עבודות כדרכן למדנו אזהרה מדכתיב ופן תדרש לאלהיהם לאמר איכה יעבדו הגוים האלה את וגו'. וכל דבר הנקרא כדרכה עבודה בכל עבודות ושלא כדרכה באותן ארבע חייב הכתוב סקילה דכתיב וילך ויעבוד וגו' וסקלתם באבנים ואמרינן בסנהדרין בד' מיתות (ס"ד א') הפוער עצמו לפעור ואע"ג דמכוין לבזויה והזורק אבן למרקוליס אע"ג דמכוין למירגמיה חייב לכן צריך אדם להזהר מע"ז כדרכה שלא יכשל אע"פ שאינו כגון שנושאין אליל על כתפיהן ומהלכין אחריהם גוים לקלון ע"ז הליכתה זו היא עבודתה הלכך צריך להזהר שלא ילך אחריהם אפילו הוא צריך לילך למקום אחד שהרי מכ"מ הולך הוא והליכה עבודה היא ואע"פ שאינו דומה לפעור דהתם לע"ז קא מכוין והכא ללכת לצורכו ודומה כסבור בית הכנסת והשתחוה ונמצא ע"ז דאמרינן בשבת פ' כלל גדול (שבת ע"ב ב') דלא מחייב משום דלבו לשמים אע"פ שכופף קומתו מאחר שכוונת כפיפתו לשמים פטור מ"מ צריך אדם להזהר ולא אשנויי סמכינן. תנן בסנהדרין פ"ד מיתות (ס' ב') המגפף המנשק המכבד והמרבץ המלביש הסך המגעיל הרי אלו בלא תעשה פי' רבותינו בלאו דלא תלכו אחרי אלהים אחרים א"נ מאל תפנו אל האלילים ואני אכתבם במספר הלאוין ואיסור ע"ז ותשמישה ותקרובתה ונוייה והזכרת שמה כבר פירשתי למעלה . מה היא ע"ז שהזהירה עליה התורה בלא תעבדם ולאסור כל דבר הראוי להאסר מכה ע"ז כל דבר שקבל עליו אלהותו או עבדה אדם לשם אלהות. ועצמות פגריהם אע"פ שאין בהם שום אלהות כיון שהם עובדין אותה והואיל ולקלון ע"ז אלהות הם עובדים להם עבודה לעבודה זרה וכל משמשיהם ונוייהם ותקרובתם נידונין כשל ע"ז לבד הזכרת שמותם שלא אסרה תורה אלא הזכרת ע"ז שניתן לשם אלהות כאשר פירשתי ואינו דומה לנויי ומשמשי ותקרובת ואני צריך לפרש. ע"ז שהגוים מקבלים עליה אלוהות מחמת יראת אדם או אהבתו ואין בלב עובדיה כוונת

אלהות ולא עבדה אדם כי אם מיראה ומאהבה כהמן דכתיב וכל עבדי המלך אשר בשער המלך כורעים ומשתחוים להמן כי כן צוה לו המלך אם אותה נקראת ע"ז לחייב עובדיה בלא קבלת אלהות ולהקראות ע"ז לאסור משמשיה ונוייה ותקרוביה בזה נחלקו אביי ורבא בסנהדרין פ' ד' מיתות (סנהדרין ס"א ב') דאיתמר העובד ע"ז מאהבה ומיראה פי' העובד בדבר הנקרא ע"ז שלא נעבדה מעולם כי אם מאהבה ומיראה אביי אמר חייב רבא אמר פטור וכן פירשתי למעלה באיסורי הנאה (סי' ק') ורבותינו פי' העובד ע"ז מאהבה ומיראה בע"ז ממש שנעבדה לשם אלהות אך זה העובדה עתה אין בלבו אלהות להכי פטר רבא פי' זה אינו נראה לי מכמה תשובות חדא דתנן (סנהדרין ס' ב') הפוער עצמו לפעור והזורק אבן למרקוליס חייב ומפרש בגמרא (ס"ד א') אע"ג דמכוין לבזויי ולמירגמא אלא שמעינן אע"פ שאין בלבו אלהות חייב. ועוד אמרינן (שם ע"ד א') בע"ז יהרג ואל יעבור ואין לך מיראה גדולה מזה ועוד דמייתי בסנהדרין על פלוגתא דאביי ורבא ההיא דתניא להם אי אתה משתחוה אבל אתה משתחוה לאדם שכמותך יכול אפילו נעבד כהמן ת"ל וכו' והא המן מיראה הוי ואין להרהר כי בכל מקום שנחלק אביי ורבא קיי"ל כרבא בר מיע"ל קג"ם ועל עבודת ע"ז וקבלת אלהות אפילו בצינעה אמרו חז"ל יהרג ואל יעבור דקיי"ל כר"י דאמר בסנהדרין בסוף פ' בן סורר (סנהדרין ע"ד א') משום ר"ש בן יהוצדק נמנו וגמרו בעליית בית נתזה בלוד כל עבירות שבתורה יעבור אדם ואל יהרג חוץ מע"ז וגילוי עריות ושפיכות דמים והתם מוקמינן לה אפילו בצינעה ואמר דב דימי אמר ר"י לא שנו אלא שלא בשעת השמד אבל בשעת השמד יהרג ואל יעבור כי אתא רבין אר"י אפילו שלא בשעת השמד ל"ש אלא בצינעה אבל בפרהסיא אפילו מצוה קלה יהרג ואל יעבור ומפרשינן בסנהדרין (שם ע"ב) מאי פרהסיא י' בני אדם. ולאיסור ע"ז הוסיפו חכמים. תולדה (ראשונה). דתנן (ע"ז ב' א') לפני אידיהן של גוים ג' ימים אסור לישא וליתן עמהם להשאילן ולישאל מהן להלוותן וללות מהן לפורען ולהפרע מהן ר' יהודה אומר נפרעין מהן מפני שהוא מיצר אמרו אע"פ שהוא מיצר שמח הוא לאחר זמן וקיי"ל כרבנן ופי' רבא (ו' ב') למשנה זאת כולה משום דאזיל ומודה הוא הלכך אפילו אית ליה בהמה לדידיה דליכא ולפני עור לא תתן מכשול אלא יום אידם בלבד והאי איסורא התירו חכמים במקום דאיכא איבה כדאמרינן בפ"א דע"ז. (ו' ב') ההוא מינא דשדר דינרא קורדנייא לר' יהודה נשיאה ביום אידיה אמר היכי אעבד אשקליה אזיל ומודה לע"ז לא אשקליה הו"ל איבה אלמא במקום איבה וע"ז סמכו לישא וליתן עמהם ביום אידם שאלמלא מונעים איכא איבה וסמך קטן הוא זה שיש משא ומתן דליכא במניעתו איבה. והירא דבר ה' ינוח נשמתו בארצות החיים שניה. דתנן

(י"א ב') עיר שיש בה ע"ז מהו לילך לשם בזמן שהדרך מיוחדת לאותו מקום אסור פי' שנראה כהולך לעבודה ואם היה יכול לילך במקום אחר מותר. שלישית. שאין מוכרין להם כל דבר שיעבד בו ע"ז דתנן (י"ג ב') אלו דברים אסור למכור' (לנכרי) איצטרובלין ובנות שוח בפטוטרותיהן ולבונה ותרנגול לבן ושאר כל הדברים סתמן מותר פירושן אסור למדנו שצריכין ישראל להזהר שלא ימכרו לע"ז כל שהוא צריך לע"ז ולתשמישה או לעבודתה כגון גביעין ששותין בהן יי"נ לקלון ע"ז שקורין כלכך ומחתות או מעילים לקטר או לעטר בהן ע"ז ויכרת לאיש אשר יעשנה ותנן (י"ט ב') אין עושין תכשיטין לע"ז קטלאות ונזמים וטבעות ואין לך עושה גדול ממוכרם לע"ז. ורביעית. דתנן (ט"ז א') אין בונין עמהם בסלקי וגירדום איצטבוריא ובימה מאחר שמסייע נחשב כעובד. חמישית. דתנן (י"ב א') ישב לו קוץ בפני ע"ז לא ישוח ויטלנו מפני שנראה כמשתחוה לע"ז ורמז מן המקראות הללו לאלו התולדות וחייתם נקיים מה' ומישראל. ואלה התולדות יורו על שאר דברים הדומים להם ללמוד להם.

מצוה רעא

סימן רעא (**עט**)

נותן מזרעו למולך. ויראת מאלהיך ולא תלך בחוקות הגוים כי יש שחייבה עליו. כרת בפ' אחרי מות (ויקרא י"ח כ"א) ומזרעך לא תתן להעביר למולך וענש בפ' קדשים סקילה במזיד עדים והתראה דכתיב (שם כ' ב') איש איש אשר יתן מזרעו למולך מות יומת עם הארץ ירגמוהו באבן וענש במזיד דכתיב ואם העלם יעלימו עם הארץ את עיניהם וגו' ושמתי אני את פני באיש ההוא ובמשפחתו והכרתי אותו ואת כל הזונים אחריו לזנות אחרי המולך (מולך) זה לאו ע"ז הוא אלא העברה זאת למולך מחקות הכנענים והקפידה עליו התורה לחייב סקילה עליו וגם כרת זו וכך היה החוק לוקחים דבר אחד וקוראים אותו מולך ולא לשם אלהות ומעביר לפניו זרעו. ומנין דע"ז לאו מולך הוא דתניא בפ' ד' מיתות (סנהדרין ס"ד א') אחד למולך ואחד לשאר ע"ז חייב דברי ר' אליעזר ר' שמעון אומר למולך חייב שלא למולך פטור קסבר ר' אליעזר מולך לאו ע"ז אלא חוק הוא וקיי"ל כר"א אמר ר"ח דתניא ר' חנינא אומר למה תפשה תורה לשון מולך כל שתמליכהו עליך אפילו צרור אפילו קיסם פי' שתמליכהו שתקראהו אלוה מולך ועוד דסתם לן מתני' כוותיה בפ' ד' מיתות (סנהדרין נ"ג א') העובד עבודת כוכבים והנותן מזרעו למולך ואמרינן (ס"ד א') קתני ע"ז וקתני מולך א"ר אבין תנא כמאן דאמר מולך לאו ע"ז היא ומחלוקת בברייתא וסתם במתני' אמרינן ביבמות בפ' החולץ (יבמות מ"ב ב') אמר ר'

יוחנן הלכה כסתם ואע"ג דאמרינן בתחלת אלו טריפות (חולין מ"ג א') אמוראי נינהו ואליבא דר' יוחנן שיטתיה דכוליה תלמודא בתר הלכה אתיא תנן (סנהדרין ס"ד א') מסר למולך ולא להעביר באש העביר באש ולא מסר למולך אינו חייב עד שימסור ויעביר באש אמר ר' ינאי (שם ב') אינו חייב עד שימסרנו לכומרים שגאמר ומזרעך לא תתן להעביר למולך שסופו להעביר למולך תנ"ה ומזרעך לא תתן להעביר וגו' העביר ולא מסר יהא חייב ת"ל לא תתן מסר ולא העביר יהא חייב ת"ל להעביר מסר והעביר ולא למולך יהא חייב ת"ל למולך העביר למולך ולא באש נאמר כאן להעביר ונאמר להלן לא ימצא בך מעביר בנו ובתו באש מה להלן באש אף כאן באש ומה כאן למולך אף להלן למולך אמר רב אחא בריה דרבא העביר כל זרעו למולך פטור שנאמר מזרעך ולא כל זרעך ותניא כי מזרעו נתן למולך מה ת"ל פי' מיותר הוא ששני פעמים נאמר בפ' קדשים בתתו מזרעו למולך ואקשי התם תנא סתם ומייתי בתתו מזרעו ומתרץ דרשא אחרינא קאמר אין לו בנים זרע פסול מנין ת"ל בתתו מזרעו. יש לשאול אמאי אצטריך ריבויי לבני בנים כיון דכתיב כי דכתיב דזרע דבני בנים הוו בכלל זרע כדאמרינן בתחלת קדושין (ד"ד א') וביבמות בסוף פ' אלמנה (ע' א') תניא זרע אין לה ושבה אין לי אלא זרעה זרע זרעה מנין ת"ל אין לה עיין עליה אין לי אלא זרע כשר זרע פסול מנין ת"ל אין לה עיין עליה מכ"מ והא אפיקתא לזרע זרעה זרע זרעה לא איצטריך קרא רבני בנים הרי הן כבנים. יש לתרץ כיון דכתיב לא ימצא בך מעביר בנו ובתו באש הייתי סבור מיעוטא הוא בן אין בן בנו לא הלכך איצטריך רבויי דבני בנים אע"ג דאיתנהו בכלל זרע בכלל בנים ליתנהו כדאמרינן ביש נוחלין (קט"ו א') כי ימות ובן אין לו בן בנו מנין ת"ל ובן אין לו עיין לו מ"מ. אמר רב יהודה אינו חייב עד שיעביר דרך העברה ה"ד דרך העברה אמר אביי שרגא דליבני בי מיצעי. נורא מהאי גיסא ומהאי גיסא. רבא אמר כמשוורתא דפורייא פי' כדולג של פורים היו עושין אש בפורים משמחתם ומדלגין מעבר לעבר וקיי"ל כרבא לגבי אביי לבר מיע"ל קג"ם ועוד דתניא כוותיה התם דתניא העבירו ברגל פטור העבירו עצמו פטור.

מצוה רעב

סימן רעב רעג (**פ**).

בעל אוב וידעוני. תמים תהיה עם ה' אלהיך. הזהיר בתורה בבעל אוב וידעוני על העושה והנשאל בהן דכתיב בפ' קדשים תהיו (ויקרא י"ט ל"א) אל תפנו אל האובות ואל הידעונים אל תבקשו לטמאה בהם והעושה והנשאל בהן שניהם בכלל אל תפנו

ואל תבקשו. ותניא בסנהדרין פ' ד' מיתות (סנהדרין ס"ה א') ותניא בת"כ בעל אוב זה פיתום המדבר בשחיו ידעוני זה המדבר בפיו אלו בסקילה והנשאל בהם באזהרה ותניא (שם ב') בבעל אוב זה המדבר בין הברכיים פי' המת עולה בשחיו ומדבר ידעוני זה המניח עצם ידוע בפיו ומדבר מאליו ועגש הנשאל בכרת והעושה במזיד בלא עדים והתראה דכתיב בפ' קדשים (שם כ' ו') והנפש אשר תפנה אל האובות ואל הידעונים לזנות אחריהם ונתתי פני בנפש ההיא והכרתי אותו מקרב עמו והנשאל והעושה בכלל אשר תפנה והעושה בעדים והתראה בסקילה דכתיב בפ' קדשים (שם כ' כ"ז) ואיש או אשה כי יהיה בהם אוב או ידעוני מות יומתו באבן ירגמו אותם דמיהם בם. ועונש למדנו גם לאוב וידעוני דכתיב בפ' אלה המשפטים מכשפה לא תחיה ואמרינן בס' ד' מיתות (ס"ז ב') בעל אוב וידעוני בכלל מכשפה היו (כו') ואע"פ שהנשאל בלאו וכרת והיה לו למנותו בחייבי כריתות אגב הלכות אוב וידעוני כללתים הנה.

מצוה רעד

סימן רעד (**קב**)

מחללי שבת. שבת תיראו ואת שבתותי תשמורו. צוה והזהיר בעשרת הדברות ראשונות ואחרונות שישמרו ישראל את השבת דכתיב וביום השביעי שבת לה' אלהיך לא תעשה כל מלאכה והזהיר גם באמור אל הכהנים ששת ימים תעשה מלאכה וביום השביעי שבת שבתון מקרא קדש כל מלאכה לא תעשו וענש בפ' ויקהל דכתיב וביום השביעי שבת שבתון לה' כל העושה בו מלאכה יומת וכתיב במקושש עצים ביום השבת בפ' שלח לך מות יומת האיש רגום אותו באבנים כל העדה. ומה היא המלאכה האמורה. בשבת פ' כלל גדול (שבת ע"ג א') אבות מלאכות ארבעים חסר אחת החורש והזורע הקוצר והמעמר הדש והזורה הבורר והטוחן המרקד הלש והאופה הגוזז את הצמר המלבן והמנפץ הצובע הטווה המיסך העושה ב' בתי נירין האורג ב' חוטין והפוצע ב' חוטין הקושר והמתיר התופר ב' תפירות הקורע ע"מ לתפור ב' תפירות הצד צבי השוחטו והמפשיטו המעבדו והמולחו המוחקו והמחתכו הכותב ב' אותיות המוחק ע"מ לכתוב ב' אותיות הבונה והסותר המכבה והמבעיר המוציא מרשות לרשות המכה בפטיש.

ואמרינן בשבת פ' במה טומנין (שבת מ"ט ב') הני אבות מלאכות כנגד מי אמר ר' חנינא בר חמא כנגד עבודת המשכן ר' יונתן בן אלעזר אומר היה ר"ש בן יוסי בן לקוניא אומר כנגד מלאכה ומלאכות שבתורה ארבעים חסר אחת וראו חכמים אלו המלאכות הדומות עבודה הדומה היא נקראת מלאכה דכתיב מלאכת עבודה לא תעשו ואמרינן

אלו הן שהקפידה התורה עליהן כי לא מסרן תכתוב אלא לחכמים ואלו ראויות לקרוא מלאכה. ולא אלו השנויות בכלל גדול לבד אלא כל הדומות לה חייבין עליהן ומנין לרבות דומות להן דתניא (ע' ב') ר' יוסי אומר הנה אבות מהנה תולדות דכי היכי דמחייב אאבות בשגגה חטאת וסקילה במזיד מחייב נמי אתולדות חטאת בשגגה וסקילה במזיד (ואחרי) דאמרינן שתולדות המלאכה תלויות בדומה וסברא צריך אדם להזהר שלא יעשה דבר הדומה למלאכה ועבודה. ולתולדות המלאכה אין מספר כי לאב אחד יש כמה תולדות ואגיד מקצתן ומהם ילמדו המבינים על מותרם וגם יש תולדות מדברי סופרים. הילך אבות ותולדות מקצת דאורייתא ודרבנן על ראשון ראשון. החורש תולדה לחורש דאורייתא אמרינן בכלל גדול (ע"ג ב') אמר רב ששת היתה לו גבשושית ונטלה מן השדה חייב משום חורש ואמר רבא היתה לו גומא וטממה (בשדה) חייב משום חורש. בתחלת מוע"ק (ב' ב') אמרינן משקה מים לזרעים חייב משום מאי מתרינן ביה רבא אמר משום חורש רב יוסף אמר משום זורע ומסיק אביי דחייב משום חורש ומשום זורע הלכך צריך האדם להזהר במקום שעשבים וזרעים צריכין למים כגון בימות הקיץ שלא ישליך שם מים ולא ירחץ ידיו עליהם ולא ישתין עליהם אע"פ שלא יתכוין לגידולם פס"ר ולא ימות שאי אפשר שלא יועיל לגדלם ואע"ג דקיי"ל כר"ש דאמר דבר שאינו מתכוין מותר דאמרינן בשבת פרא"א אם לא הביא כלי (קל"ג א') אביי ורבא דאמרי תרווייהו מודה ר"ש בפסיק רישא ולא ימות ואע"ג דבתחלת הבונה (ק"ג א') כתולש עולשין ומזרד זרדין היכא דעביד בארעא דחבריה דלא דיליה שאינו מקפיד בגדוליה ובפריה אע"ג דפסיק רישא ולא ימות הוא לא מחייב ר' שמעון מיהו איסורא דרבנן איכא אפילו בארעא דחבריה בארעא דסתם אדם מוצא כזה וניחא ליה והוי איסורא דאורייתא הלכך צריך להזהר ולחוש. תולדה דרבנן. הוסיפו חכמים שלא לגרור כסאות גדולות בארץ לפי שהוא קרוב לפס"ר ול"י לעשות חריץ דתניא (שבת כ"ב א') גורר אדם מטה (כסא) וספסל ובלבד שלא יתכוין לעשות חריץ ואמר עולא בפ' במה מדליקין (שבת כ"ט ב') ל"ש אלא קטנים אבל גדולים אסור וכוותיה מסקינן התם ואפילו בעיליתא דשישא אטו עליתא דעלמא. הזורע. תולדה דאורייתא אמרינן בכלל גדול (ע"ג ב') אמר רבא אמר רב חייא בר אשי אמר רב זומר חייב משום נוטע הנוטע המרכיב והמבריך חייב משום זורע ומשקה מים לזרעים פירשנו למעלה בחורש דחייב משום זורע. גם תולדה לרבנן לא מצאתי מפורש בתלמוד ומזקנים אתבונן שיזהר האדם שלא להשליך זרעים בחצר במקום ירידת גשמים שסופן לצמוח ואם משליך לתרנגולים יזהר שלא ישליך אלא שיעור אכילת תרנגולים

לאכול ביום או ביומיים ואם מקום דריסת רגלי בני אדם שאין סופן לצמוח מותר ואין כאן משום זורע.

הקוצר. תולדה דאורייתא בפ' כלל גדול (שבת ע"ג ב') הקוצר הבוצר הגודר המוסק והאורה כולן מלאכה אחת הן . תולדה דרבנן דתנן בפ' המצניע (שבת צ"ד ב') הנוטל צפרניו זו בזו או בשיניו וכן שערו וזקנו ר"א מחייב חטאת וחכמים אוסרים משום שבות והלכה כחכמים ותנן (צ"ה א') התולש מעציץ נקוב חייב שאינו נקוב פטור וכל פטורי דשבת פטור אבל אסור חוץ מתלת צידת צבי צידת נחש ומפיס מורסא בשבת (ג' א') רש"י ז"ל פירש כי פטרי עציץ שאינו נקוב בשל עץ אבל בשל חרש שאינו נקוב כנקוב משוינן ליה דכעפר משוינן ליה ורבינו יעקב זצ"ל פירש דבשל חרש מהני ליה נקיבה בשל עץ לא מהני ביה נקיבה וראיה לדבריו דבשל חרס בעינן נקוב דאמרינן בגיטין פ"ב (כ"א ב') כתב על חרס של עציץ נקוב וכו'. ועוד שעל אותה משנה דהמצניע דאמר רבא ה' מדות בכלי חרס נקוב וכו' משמע דמתני' נמי בכלי חרס עסקינן והא לא מצינן למימר דעץ וחרס שוין הן כדאמרינן במנחות פ' כל המנחות כאן בספינה לענין בכורים אלמא עץ וחרס אין דינם שוין. תניא (שבת צ"ד ב') ר"ש בן אלעזר אומר צפורן שפירשה רובה וציצין שפירשו רובן ביד מותר בכלי פטור אבל אסור ומסקינן ביד נמי לא אמרו אלא שפירשו כלפי מעלה ומצערות אותו. כלפי למעלה פי' לצד הגוף לא פירשו רובן ביד פטור אבל אסור בכלי חייב חטאת פי' רוב עובי הציץ והצפורן לצד הגוף דכיון שפירשו רובן אין סופו להתחבר. אמרינן בהעור והרוטב (חולין קכ"ז ב') אמר ר' (חייא) בר אשי תאנים שצמקו באיביהם מטמאות טומאת אוכלין והתולש מהם בשבת חייב חטאת. ותנן בביצה (ל"ו ב') אלו משום שבות לא עולין באילן וטעמא גזירה שמא יתלוש זמורה. והוי קוצר. ואמרו חז"ל בעירובין פ' המוצא תפילין (עירובין ק' ב') אסור להלך ע"ג עשבים בשבת במקום דהוי פס"ר ול"י דהוי כקוצר. בסוכה פ' לולב (ל"ז ב') אמר רבא אתרוג במחובר אסור להריח בו דכיון דלאכילה קאי אי שריית ליה אתי למיגזייה.

המעמר. כל כינוס דבר גידולי קרקע נקרא מעמר כדאמרינן בפ' כלל גדול (שבת ע"ד ב') אמר אביי האי מאן דעבד חלתא חייב י"א חטאות וחדא מינייהו כינוס העצים הלכך יזהר האדם מלאסוף פירות ולקבצם ביחד דהוי כמעמר.

הדש. תולדה דאורייתא תנא (שבת ע"ג ב') הדש והמנפץ והמנפט מלאכה אחת הן. תולדה דרבנן גזרו חכמים משקין שזבו מפירות שאסורין אותן משקין דתנן בחבית שנשברה (שנת קמ"ג ב') אין סוחטין את הפירות להוציא מהן משקין ואם יצאו מעצמן אסורים ר' יהודה אומר אם לאוכלין היוצא מהן מותר ואם למשקין היוצא מתן אסור

וקיי"ל כרבנן ואמר רב יהודה אמר שמואל מודים חכמים לר' יהודה כשאר פירות כגון תאנים ורמונים וכיוצא בהן דלא ממליך עלייהו למשקין ולא מיבעיא שהיוצא מהן מותר אלא אפילו לסוחטו לכתחילה שרי אך שיהיה לכבוד שבת דתניא (קמ"ד א') סוחטין בפקיעין בפרישין אבל לא רמונים של בית מנשה בן מנחם היו סוחטין ברמונים ואמר רב נחמן הלכה למעשה כבית מנשה בן מנחם וההיא ברייתא מוקמינן לה אפילו לרבנן וטעמא דמותר דכיון דאין דרכו לסוחטן אוכלין נינהו וכשהוא סוחטו כאוכל דמי ולא הוי דומיא דדש אלא אם כן מוציא משקה מתוך אוכל אבל הכא הנסחט והנשאר תרווייהו אוכלים נינהו ואמר רב יהודה אמר שמואל בפ' חבית (שבת קמ"ד ב') סוחט אדם אשכול של ענבים לתוך הקדירה אבל לא לתוך הקערה מ"ט דמשקה הבא לאוכל אוכל הוא ואמר רב חסדא מדברי רבינו נלמוד חולב אדם עז לתוך הקדירה ולא לתוך הקערה ואי אית ביה פירורי ש"ד ודוקא ביו"ט ובעז דקאי לאכילה אבל בעז שאינה עומדת לאכילה ביו"ט א"נ בעז העומדת לאכילה בשבת דאין תורת אוכל עליה שאינה ראויה להאכל היום אפילו לתוך הקדירה נמי אסור וכן פי' רב יהודאי גאון. וקיי"ל ברבי יוחנן בחבית שנשברה (קמ"ה א') דמפרש בברייתא הכי סוחטין כבשים לצורך השבת אבל לא למוצאי שבת אחד כבשים ואחד שלקות. בד"א לגופן אבל למימיהן לא יסחוט ואם סחט נעשה כמי שסחט זיתים וענבים וחייב וטעמא דכיון דאינו צריך למימיהן אינו דומה לדש דלא הוי דומיא דדש אלא אם כן צריך ליוצא ממנו הלכך בשר שבלע מרק יזהר שלא יסחטנו לצורך משקה היוצא ממנו והנותן בשר על המרק או שורה פת ביין ומחזיר בפיו ומוצץ המשקין חושש אני לו מחטאת וכל שכן שלא ימצוץ בפיו משקה מענבים וכיוצא בהן וכן ברזא שיש בה נעורת והנעורת בולע יין יזהר שלא יסחט הנעורת מן היין שבו אבל אם אינו צריך למשקה מותר דהיינו כבשים ושלקות לגופן ודוקא לצורך השבת אבל יש לו יין אחר כיוצא בזה שאין צורך בשבת למשוך בברזא שיש בה נעורת אסור כדקתני סוחטים כבשים לצורך השבת בשבת אבל לא למוצאי שבת וצריך שיראה שאינו צריך למימי הברזא שאם יש כלי תחת הנעורת יסירנו להראות שאינו צריך למשקה היוצא.

הזורה הבורר והמרקד. אמרינן בכלל גדול (ע"ג ב') כל אלו שלשה אחת הן. תולדה דרבנן אמרינן בכלל גדול (ע"ד א') היו לפניו ב' מיני אוכלים בירר ואכל בירר והניח רב אשי מתני פטור אבל אסור ומוקמינן לה בקופא ותמחוי אבל דרך אכילתו יקחם ויאכלם. הלכך יזהר אדם בשני מיני פירות שנתערבו וכש"כ פסולת שנתערבו עם אוכל שלא יברור זה מזה אלא דרך אכילתו יקחם ויאכלם וגם יזהר אדם שלא ישפוך משקין מכלי

אל כלי להשליך פסולת הנשאר בשולי הכלי אלא אם כן ישאיר מן המשקין עם הפסולת כדאמרינן בשבת פ' ר"א תולין (קל"ט ב') דבי רב פפא שפו שכרא ממנא למנא ופריך והאיכא ניצוצת פי' לבסוף נשארו ניצוצות עם הפסולת ובהפרידו אותם הניצוצת מן הפסולת בשפייתו הוה ליה בורר ומשני תלמודא ניצוצות בי רב פפא לא חשיבי פי' בהגיעם לניצוצות היה משאירן עם הפסולת ומשליכן.

הטוחן. תולדה דאורייתא אמר רב פפא (שבת ע"ד ב') האי מאן דפריס סילקא חייב משום טוחן אמר רב מנשה האי מאן דסלית סילתיה חייב משום טוחן הלכך יזהר אדם שלא ישליך פירות לפירורין דקין ושיעור דקיקותם ופרירותם לא ידעתי לברר. ולפרר לחם מותר מאחר שנטחן כבר לא מצינו טוחן אחר טוחן כך ראיתי כתוב בשם רבינו יוסף מפירוש רבינו שמואל זכר שניהם לברכה.

הלש. לא לישת קמח לבד נקראת לישה אלא כל שדרך להמחותו על ידי משקין נקראת לישה. תולדה נתינת מים בלא תערובת בכלי כדתנן בשבת פ"א (י"ז ב') בש"א אין שורין דיו וסממנין אלא אם כן ישורו מבעו"י וב"ה מתירין ואפילו ב"ה לא שרו אלא מבעו"י אבל בשבת אסור ואע"ג דתנן במי שהחשיך (קנ"ה ב') נותנין מים למורסן אבל לא גובלין לא קיי"ל כוותה דיחידאה היא דר"י ב"ר יהודה מוקמינן לה התם דתניא אין נותנין מים למורסן דברי רבי ר"י ב"ר יהודה אומר נותנין מים למורסן והלכה כרבי מחבירו ועוד ב"ש וב"ה פליגי עליה בפ"א הלכך יזהר אדם שלא ישתין ושלא ישליך מים למורסן אכילת תרנגולים. ויש להשיב ולומר דב"ש וב"ה ל"פ על ר"י ב"ר יהודה כדאמרינן בפ"א (י"ח א') דע"כ לא קאמר ר"י ב"ר יהודה אלא בקמח דבר ניבול הוא אבל דיו וסממנים דלאו בר ניבול הוא מודה בנתינת מים דההוא גיבולן מיהו מטעם הלכה כרבי מחבירו קיי"ל דאסור ואין להקשות על אביי ממורסן דאמרינן נמי במי שהחשיך דלאו בר גיבול הוא ושרי ר"י ב"ר יהודה התם דתניא אין נותנין מים למורסן דברי רבי ר' יוסי ב"ר יהודה אומר נותנים הא ל"ק נהי דמורסן לא הוי בר ניבול מ"מ בר ניבול הוא טפי מדיו וסממנין. ושמן וורד ע"י שנימוחין במים ואע"פ. שהן עצמן מים אסור ליתנם כמקום שנימוחין דתניא בס"פ במה טומנין (שבת נ"א ב') אין מרסקין לא את השלג ולא את הברד בשבת אבל נותן לתוך הקערה או לתוך הכוס ואינו חושש ובפ' ר"א תולין (ק"מ א') חרדל שלשו מע"ש למחר ממחו בין ביד בין בכלי ונותן לתוכו דבש ולא ישחוק אלא מע"ש שחלים ששחקן מע"ש למחר נותן לתוכו שמן וחומץ וממשיך לתוכן ולא ישחוק אלא מע"ש. שומין ששחקן מע"ש שמעתי שבירושלמי אומר הנותן לתוכן משקין מים בשבת חייב

משום לש ואיני יודע לתת חילוק בין שומין לחרדל ושחלים ונ"ל שחולק על התלמוד שלנו ולא קיי"ל כוותיה אלא כתלמוד שלנו דשרי קיי"ל.

האופה. אמרינן בפ' כלל גדול (שבת ע"ד ב') מ"ש דתניא תנא אופה דלא הוה במשכן ושביק מבשל דהוה במשכן ומתרצינן סידורא דפת נקט למדנו דמבשל ואופה אחת הן. תולדות דאורייתא. אמר רב אחא בר רב האי מאן דשדא כותנא לאתונא חייב משום מבשל פי' שמי לחלוחית של עץ מתבשלין ואמר רבה בר רב הונא האי מאן דארתח כופרא חייב משום מבשל ותנן בפ' כירה (שבת ל"ח ב') אין נותנין ביצה בחמה בשביל שתתגלגל דאפי' דליכא כתולדות אור דמי. תולדה דרבנן. דתנן לא יפקיענה בסודרין ור"י מתיר וקיי"ל כרבנן פי' לא יפקיע ביצה בסודרין שנתחממו בחמה דגזרינן תולדות חמה אטו תולדות דאור ואין בישול תלוי לא בכ"ר ולא בכלי שני אך לפי שהוא דבר המתבשל פעמים שהוא דבר רך ומתבשל אף בכלי שני ויש דבר קשה שאפילו בכלי ראשון אינו מתבשל ויש דבר המתבשל בכלי ראשון ולא בכלי שני כדאמרי' בפ' כירה (מ"ב ב') סבר רב יוסף למימר מלח כתבלין דכ"ר בשלה דבלי שני לא בשלה א"ל אביי תני ר' חייא מלח אינו כתבלין דבכלי שני נמי בשלה ופליגי דרב נחמן דאמר רב נחמן צריכא מילחא בישולא כבשרא, דתורא ואיכא דאמרי סבר רב יוסף מלח הרי הוא כתבלין כו' דבכלי ראשון נמי לא בשלה והיינו דאמר רב נחמן צריכה מילחא בישולא כבשרא דתורא שלא כל הדברים שווין למלח איכא דאמרי ובשרא דתורא בכ"ר לאו בישול לפי שראשון בישולו הלכך יזהר אדם שלא להכניס בשבת שום דבר בכלי שני ואף בכלי שלישי שהיד סולדת בו שאין אנו בקיאים בדברים רבים וקשים מי הוא מתבשל בכלי שני ומי הוא שאינו מתבשל ואמרי' בחולין פ' כל הבשר (חולין ק"ח ב') איזהו בישול כל שאחרים אוכלים אותו מחמת בישולו. וכשמערה מכלי אל כלי אם דנין לה לעירוי ככלי שמערה ממנו או ככלי שמערה לתוכו נחלקו בו בשבת ירושלמי פ' כירה דאיתמר מהו ליתן תבלין מלמטה ולערות עליהם למעלה ר' יונה אומר אסור עירוי ככלי ראשון והכא אמר ר' יוסי תבלין אין מתבשלין והלכה כדברי המחמיר. וכל דבר שנתבשל או נאפה כל צרכו להחזירו בכלי ראשון לחממו או ליתנו בצד האור מותר שכל דבר שנתבשל או נעשה כל צרכו אין בה משום בישול שאין בישול אחר בישול אבל יש בישול אחר צלי ויש צלי אחר בישול דתניא בפסחים פ' כל שעה בסופו (מ"א א') צלאו ואח"כ בשלו חייב ומתמה תלמודא אמאי הא צלי אש הוא אמר רב כהנא הא מני ר' יוסי היא דתניא יוצאין ברקיק השרוי ובמבושל שלא נימוח דברי ר"מ ר' יוסי אומר יוצאין ברקיק השרוי אבל לא במבושל אע"פ שלא נימוח פי' גבי מצה לחם כתיב ואינו נקרא לחם אלא אפוי ולא

מבושל וכשבשלו אחר אפייתו נקרא מבושל דיש בישול אחר אפייה הוא הדין נמי צלאו ואחר כן בשלו דיש בישול אחר צלי ור"מ ור' יוסי אמרי בעירובין (מ"ו ב') הלכה כר' יוסי ועוד דברייתא תנא להא דר' יוסי בלשון רבים וכשם שיש בישול אחר צלי ואפוי כך יש צלי אחר בישול דסברא אחת היא ואמרינן נמי ביבמות פ' החולץ (יבמות מ' א') דאע"ג דחלטיה כיון דהדר אפייה בתנור לחם איקרי ואדם יוצא י"ח בפסח ואחרי דסוגיא דתלמוד כר"י כוותיה עבדינן הלכך אחרי שפירשתי שיש דבר המתבשל בכלי שני ויש בישול אחר אפוי וצלי ויש צלי אחר בישול יזהר אדם שלא יתן פת אפוי בשבת אלא בכלי שני במקום שהיד סולדת בו וגם מצלי יזהר כמו כן וגם המבושל לא יתן אצל האש בחום גדול שהיד סולדת בו ואם עשה חילל שבת וחושש אני לו מסקילה וחטאת ואע"ג דההיא דיבמות כרב יצחק בר אבדימי ודלא כרבא מ"מ מהאי סברא לא חלק רבא אלא מהאי דלא בעי לאוקמא לברייתא כאבא שאול וגם בעל הלכות גדולות פוסק הלכה כר' יוסי בהלכות פסח כדתנן פ' חבית שנשברה (שבת קמ"ה ב') כל שלא בא בחמין לפני השבת שורין אותו בחמין בשבת פי' בכ"ר שבהדחה בעלמא אינו מתבשל אפי' בכ"ר כאשר פירשנו למעלה שיש דברים שאפי' בכ"ר לא מתבשל כ"כ כך יש חילוק בענינים בין שריה להדחה חוץ ממליח הישן וקולים האיספנין ודגים קטנים מלוחים שהדחתן גמר מלאכתן. פי' אלו ג' וכיוצא בהן יש שבהדחה בעלמא מתבשלין בכ"ר דתנא ושייר דלאו כרוכלא ליחשב וליזל ותן לחכם ויחכם עוד. תנן בפ' כירה (שבת מ"א א') המיחם שפינהו לא יתן לתוכו צונן בשביל שיחמו אבל נותן הוא לתוכו או לתוך הכוס כדי להפשירן פירש אבייי (מ"א ב') המיחם שפינהו ויש בו מים חמין לא יתן לתוכו מים מועטין כדי שיחמו אבל נותן הוא לתוכו מים מרובים כדי להפשירם פי' מים מרובים כבת אחת שקודם שיתערב קילוח ראשון להתחמם יביא עליו קילוח שני. תניא (מ' ב') מתחמם אדם כנגד המדורה ויוצא ומשתטף בצונן ובלבד שלא ישתטף בצונן ויתחמם כנגד המדורה מפני שמפשיר מים שעליו פי' מחמם מים שעליו. ותניא ממלא אדם קיתון של מים ונותן כנגד המדורה לא בשביל שיחמו אלא כדי שתפיג צינתן ואותו חימום כמה הוא פי' רב יהודה אמר שמואל אחד שמן ואחד יין ומים יד סולדת בו אסור אין יד סולדת בו מותר וה"ד יד סולדת בו אמר רחבא כל שכרסו של תינוק נכוית הימנו. הגוזז. עיקר של גוזז גוזז צמר או שיער מעל בהמה וחיה. תולדה דאורייתא. גוזז או תולש כנף של עוף חי כדתניא בפ' כלל גדול (שבת ע"ד ב') ובבכורות בהלוקח בהמה (כ"ה א') התולש את הכנף פי' לעוף חי והקומטו והמורטו חייב ג' חטאות ואמר ריש לקיש תולש חייב משום גוזז ומפרש בבכורות דוקא כנף היינו אורחיה פי' תולש נוצה מן הכנף אבל

תולש שאר דברים כגון צמר או שיער שדרכה בגיזה לא מחייב משום גוזז וכל מלאכה שאפשר לעשותה מעי"ט אסורה ועוד שאפשר לשחוט בלא תלישה ואפילו ר"ש דשרי בדבר שאינו מתכוין וקיי"ל כוותיה לא שרי בבכורות אלא לפנות אילך ואילך שאע"פ שפעמים תולש הואיל ולא הוי פס"ר ול"י שרי אבל לתלוש לא שרי. תולדה, דרבנן תנן בהמצניע (צ"ד ב') התולש צפרניו בשיניו וכן שערו וכן שפמו או זקנו ר"א מחייב חטאת וחכמים אוסרין משום שבות ולמעלה הזהרנוהו בתולדות קוצר והא מילתא דמיא לקוצר וגוזז הלכך הויא תולדה דתרווייהו. ותניא בפ' המצניע רשב"א אומר צפורן שפירשה רובה וציצין שפירשו רובן פי' ציצי ביצה באצבעות ביד מותר בכלי פטור אבל אסור לא פירשו רובן ביד פטור אבל אסור בכלי חייב חטאת אמר ר"י אמר שמואל הלכה כר"ש בן אלעזר אמר רבב"ח אמר ר' יוחנן והוא שפירשו כלפי מעלה ומצערות אותו פי' מה שאמרנו פירשו רובן מותר ביד. ותניא בפ' שואל (שבת קמ"ט א') אין רואין במראה בשבת ומוקמינן לה במראה של מתכת אמר ר"נ אמר רבה בר אבוה מפני מה אין רואין במראה של מתכת מפני שאדם עשוי להשיר בה נימין המדולדלות פי' במראה עצמה משיר שחותכת כסכין וקא עבר משום גוזז וקוצר.

המלבן. תולדה דאורייתא דמלבן אמרימן בזבחים פ' דם חטאת (זבחים צ"ד ב') אמר רבא זרק סודר למים חייב ומפרש טעמא דשריית בגד זה הוא כיבוסו וליבונו ותנן נמי בשבת פ' נוטל (שבת קמ"ב ב') כר שיש עליו לשלשת יקנחה בסמרטוט ואם היא של עור נותן עליה מים עד שתכלה למדנו שעל הבגד לא יתן מים דשרייתו זהו כבוסו מדלא תנא להיתירא אלא של עור מכלל דכל מילי דלא הוי עור אסור לתת עלי' מים, ושמעתי לפרש דלא מיתסר נתינת מים אלא בלשלשת כדתנן היתה עלי' לשלשת ואינה נראית דהא במילתא דרבא דקתני זרק סודר במים חייב ולא קתני לשלשת והא דתנן לשלשת אורחא דמילתא קתני שבמקום לשלשת נותנים מים והא דתניא נדה מערמת וטובלת מפרשינן לה בבגדי עור ומסקינן בזבחים אפילו בעור שיכשוך אין כיבוס לא וכן מצאתי בה"ג של רב יהודאי גאון שאפילו בלא לשלשת אסור לתת מים על הבגד וכן כתב אי נפל חמרא על לבושא בשבת אסור למשדי עליה מיא דאמר רבא בפ' דם חטאת וכו' הלכך צריך להזהר שלא לתת מים על הבגד בין של פשתן בין של צמר ואפילו ידיו מטופחות במים מרובים צריך שלא יקנחם בבגד בעוד שהמים מרובים עליהם ולריבוי המים לא ידעתי שיעורין הלכך מנהג כשר הוא כשאדם רוחץ ידיו בשבת שיזרוק המים מעל ידיו ויגער בכח קודם קינוחו במפה או בבגד. וכי אמרינן שריית בגד זו היא כיבוסו דוקא במים אבל ביין או בשכר אין זה כיבוס אלא טינוף כדתנן בפ' רא"א תולין (קל"ט ב') מסננין

את היין בסודרין וסודרין של בגד הן ולא של עור ואמרינן נמי בפ' במה טומנין (שבת מ"ח א') הניח נטלה עילויה פי' נטלה שהשכר טופה עליו הניח על הבגד ואמרינן התם לא חשו בו משום שרייה אלא משום סחיטה והא דתנן ביוה"כ (יומא ע"ז ב') שומרי פירות והמקביל פני רבו ומי שגדול ממנו עוברים במים עד צוארם ואין חוששין ומסקינן ובלבד שלא יוציא ידו מתחת מפת חלוקו ההוא נמי בחלוק של עור מוקמינן לה ויש עוד דקדוקים אחרים ודברים אלו יורו וילמדו עליהם. תולדה דרבנן. תנן בחבית שנשברה (שבת קמ"ו ב') מי שהושרו כליו במים מהלך בהם ואינו חושש הגיע לחצר החיצונה שוטחן בחמה אבל לא כנגד העם ותני עלה ר"ש ור"א אוסרין פי' לשוטחן בחמה שלא כנגד העם וקיי"ל כוותייהו דהא רב כוותייהו קאי דאמר רב כ"מ שאסרו מפני מראית העין אפילו בחדרי חדרים אסור פי' מפני מראית העין שהרואה אומר היום כבסן וליבנן ומנלן דבמים מועטין אין לשריה דתנן (שבת קמ"ז א') מסתפג אדם בעשר אלונטיות ולא יביאם בידו אלא עשרה בני אדם מסתפגין באלונטית אחת ומביאין אותם בידיהם ולמדנו גם מזאת המשנה שכל דבר ששרה במים אסור לטלטל גזירה שמא יסחיטנו וחייב משום ליבון והוא שיהא אותו דבר השרוי דבר שאדם מקפיד עליו אבל אם הוא דבר שאינו מקפיד על שריית מימיו כגון דבר העשוי להיות שרוי מאליו לעולם לא גזרינן ביה שמא יסחוט כדתנן מסננין את היין בסודרין ופירשנוהו בשל בגד. אע"פ שאמרנו דביין ושכר אין בשרייתם כיבוס וליבון בסחיטתם יש ליבון כדאמרינן בבמה טומנין גם שכר דאנח נטלא עלויה פרונקא והקפידו בו משום סחיטה. דכיבוסו כדי שיתלבן ואמרינן בפ' רא"א תולין (ק"מ א') דאסור. אמר רב כהנא ואיתימא רב יהודה טיט שעל גבי בגדו מסכסכו מבפנים ואין מסכסכו מבחוץ. ואמרינן בחבית שנשברה (קמ"ו ב') אמר רב הונא המנער מכלי אל כלי חייב חטאת ומוקמינן לה בחדתי ואוכמי וקפיד עליה פי' מנער טליתו מן המים ומן העפר דהוי כמלבן.

המנפץ. תולדה דאורייתא אמרינן בירושלמי הן הן דנפיץ סיב או גמי חייב משום מנפץ.

הצובע. תולדה דאורייתא אמרינן בפ' כלל גדול (שבת ע"ה א') שוחט במאי מחייב רב אמר משום צובע פי' שצובע העור בדם הלכך נדיבי עם אלהינו אם שותים בשבת משקין צובעין כגון יין אדום או מי תותים או כלים צבועים שתים כגון פרי שקורין צריי"ש בלע"ז והם שחורות יזהרו שלא יצבעו מפותיהם וסדיניהם ובגדי לבושיהם וכן אדם שחתך אצבעו יזהר שלא יתן עליו שום דבר מפני שצובע שאע"פ שהוא מקלקל וכל המקלקלין פטורין איסורא דרבנן איכא וצביעת פיו וידיו אין בו חשש שאין בצביעה קפידא אלא על אדם שדרכו לצבוע ולא מקריא צביעה כלל והא דתניא בהמצניע (צ"ה

א') רשב"א אומר משום ר"א אשה לא תעביר סרק על פניה משום שצובעת ההיא כגון שדרך צביע מיקריא.
המסיך והעושה ב' בתי נירין והאורג. תולדותיהן דאורייתא אמרינן בפ' כלל גדול (שבת ע"ד ב') אמר אביי האי מאן דעבד הלתא חייב י"א חטאות וג' מהן מיסך ועושה ב' בתי נירין ואורג.
הקושר והמתיר. תנן (שנת קי"א ב') אלו קשרים שחייב עליהם קשר גמלים וקשר ספנים וכשם שהוא חייב על קשרן כך הוא חייב על התירן ר' מאיר אומר כל קשר שיכול להתירו באחת מידיו אין חייבין עליו ולא קיי"ל כוותיה מפרש בגמרא קשר גמלים קטרא דזממא גופא קשר ספנים קטרא דאסתדרא גופיה וטעמא שאלו קשרים טוב לקשור שיתקיימו לעולם. כללא דאיסורא קשרן והתירן דאורייתא אלא ב' קשרים זה על גב זה במקום שאין ראוי לקשור אדם דאמרינן בפ' כלל גדול (שבת ע"ד ב') והתופר ב' תפירות והא לא קאי אמר רבב"ח אר"י והוא שקשרן פי' קשר קשר אחר התפירות ומחייבינן ליה משום תופר ולא משום קושר למדנו שקשר אחד אינו קשר אבל במקום שרגילין לעשות קשר אחד שתתקיים בקשר אחד כגון שקושר הכל אחד בראשו ואינו קושר שני ראשין זה לזה נראה דהוי קשר. תולדה דרבנן. כל קשר שפעמים נמלך ומבטלו לעולם אע"פ שתחלת עשייתו לא היתה על מנת להניח לעולם שם כדתנן יש לך קשרים שאין חייבים עליהם כקשר הגמלים והספנין ומפרש בגמרא חיובא ליבא איסורא איכא ומפרש בקטרא דקטרי בזממא וקיטרא דקטרי באיסתדרא פירוש רצועה קושר בטבעת הרצועה בחוטמו של גמל או בטבעת הספינה פעמים מתירין ופעמים נמלך עליהם ומניח שם לעולם ותניא (קי"ב א') התיר רצועות מנעל וסנדל פטור אבל אסור ומוקמינן מנעל וסנדל דרבנן שמתוך שאינם גאים אינם מקפידים לעצמם קשר רצועותיהם אלא קושירין בריוח שיכולים להביאם בעודם קשורים ופעמים נמלכים ומניחים כך לעולם וקשר רצועות המכנסיים שקורין ברייר מותר לכתחילה שאין דעתו לבטלו שסופו להוציאו כשיכבסו המכנסיים ואפי' קיים חדש אין בכך כלום אבל אם הוא של פשתן שמתכבס עם המכנסיים אסור שפעמים נמלך ומבטל להיות קשור שם לעולם.
התופר ב' תפירות והקורע על מנת לתפור ב' תפירות, תולדה דרבנן אמרי' בפרק כלל גדול (שבת ע"ה א') אמר רב זוטרא בר טוביה המותח חוט של תפירה בשבת חייב חטאת פי' שנתותרה התפירה וניתותרו הנקבים והוא מותח החוט להדק התפירה ואותם שיש נקבים וחבלים בבגדיהם והחבלים קבועים ומהדקים אותם חושש אני לו מחטאת ואינו דומה למתיחת חבלים או רצועות שהודקו בצוארו (שלשם) סופו להרפותו ולהוציא

את ראשו ואם חבלי בגדים מהודקים שאינו יכול לצאת אלא בהרפותו מותרים כחבלי הידוק צואר ואם חבלי הידוק רחבים שמוציא ראשו בעודם מהודקים ונמלך פעמים להניחם כן לעולם אסור כחוט של תפירה.

הצד. תולדה דאורייתא דתנן בהאורג (ק"ו ב') צבי שנכנס בבית וישב אחד בפתח ומילאתו ובא השני וישב בצידו אע"פ שעמד ראשון והלך לו הראשון חייב והשני פטור אע"פ שלא צדו במצודה אלא בישיבתו חייב דדומה לצד. תולדה דצד דרבנן. חיה ועוף שברשותו וגדלה בביתו ועבידי לרבויי כשרוצים לתופשם והם בכית גדול כל כך שאם לא גדלם אצל בני אדם היו צריכים מצודה לתופשם אסור לתופשם ואף לדחותם לאותו צד שנוחין לתופשם כדתנן (ק"ז א') חיה ועוף שברשותו הצדן פטור וכל פטורי דשבת אמר שמואל (שנת ג' א') כולם פטור אבל אסור בר מהני תלת צידת צבי שהזכרנו למעלה כשישב. צידת נחש דתניא הצד נחש אם לרפואה חייב ואם יתעסק שלא ישכנו פטור. ומפיס מורסא דאמרינן המפיס מורסא אם לעשות לה פה חייב ואם להוציא ממנה ליחה פטור הלכך צריכין ישראל להזהר שלא יתפוס סוס שמרד ופרה מורדת שעשויים לרבויי אפי' בחצר אם החצר גדול שאם לא גדלום בני אדם היו צריכין צירה. ואל תשיבני כללא דשמואל לאו דוקא מדתנן בבמה מדליקין (כ"ט ב') המכבה את הנר מפני הליסטין מפני עובדי כוכבים ומפני החולה שישן פטור ומפרש לה מותר הא ל"ק שלא כלל שמואל אלא פטור שהיה יכול לשנות מותר ואין אנו יודעין למה שנה פטור הלכך נ"ל לומר אסור שנה פטור אבל התם טעמא רבה איכא אמאי שנה פטור דלא מצי למיתני מותר כדאמרינן התם (ל' א') בדין הוא דליתני מותר אלא איידי דבעי כלמתני כחס על השמן כחס על הפתילה חייב דהנהו דמו לליסטין עובדי כוכבים ורוח רעה דכולה משום הסרת נזק תנא רישא פטור אבל הני תלת דמפיק שמואל מכללא לא תני חייב במילתא דדמי למאי דתני פטור. הקשה רב יהודאי גאון בהלכות גדולות דשמואל אדשמואל דבצידת נחש שלא ישכנו אמר שמואל פטור ומותר והיא נקראת מלאכה שא"צ לגופה ופטור עליה אלמא שמואל דאמר פטור ומותר במלאכה שא"צ לגופה כר"ש ס"ל ובפ' כירה (שבת מ"א ב') אמר שמואל אפי' שיעור לצרף מותר למימרא דשמואל כר"ש ס"ל (וכולי) ומשנינן גבי לצרף דדבר שאין מתכוין הוא כר"ש ס"ל גבי כבוי דמלאכה שאינה צריכה לגופה היא סבר לה כר' יהודה ותירץ רב יהודאי לעולם כר"י ס"ל מיהו מידי דאית בה היזק מורה ר' יהודה כגון צידת נחש שלא ישכנו כדאמר שמואל התם בפ' כירה (שבת מ"ב א') מכבין גחלת של מתכת ברה"ר אבל לא גחלת של עץ שאסור מ"ש גחלת של מתכת דשרי אלא היינו טעמא דבגחלת של עץ ליכא היזיק רבים דכמה דלא כביא אית

ביה סומקא וחזי ליה גחלת של מתכת אע"ג דהאי סומקא אזלא קליא ואתי לאיתזוקי ביה וכי היכי דשרי שמואל בגחלת של מתכת משום היזק רבים ופליג עליה דר' יהודה בההיא עד כאן דעת הגאון ולשונו. ואינו נראה לי כלל חילוקו ופירושו שפירש בין גחלת של מתכת לגחלת של עץ כי אחרי שמלאכה שאינה צריכה לגופה חייב עליה היכי שרינן איסור וחיוב כרת וסקילה משום היזק רבים. דהחילוק גחלת של מתכת לגחלת של עץ כאשר פירשתי בכבוי. גחלת של עץ מדאורייתא וכבוי גחלת של מתכת מדרבנן דמלאכת כבוי ממלאכת המשכן גמר לה והיא לא היתה אלא בגחלת של עץ בצורפם זהב וכסף ונחשת כדין כל צורפים שמשתמשים בגחלי עץ לכבותה ושל מתכת לא מצינו במשכן שאין דין צורפים להשתמש בגחלי מתכת אע"פ שמכבין טפי המתכות ומבעירים לעשות המלאכה אין דין גחלי מתכת הלכך שרינן של מתכת במקום היזק רבים ושל עץ לא שרינן ליה וההיא דשמואל אדשמואל מתרצינן דלית ליה ההיא דרב דבפ' שמונה שרצים - דקרי צידת נחש שלא ישכנו מלאכה שאינה צריכה לגופה. אך ס"ל לשמואל דכל צידה שאינה אלא להבריח את ההיזק ממנו לא מקריא צידה ולכן שלא ישכנו פטור. וגם יזהר אדם שלא לצוד פרעושים בבגדו דאיסורא דרבנן היא אליבא דכולהו בפ' שמונה שרצים (ק"ז ב) הצד פרעוש בשבת ר"א מחייב חטאת ור' יהושע פוטר אע"ג דהלכתא כר' יהושע דפוטר מיהא דתניא כל פטורי דשבת פטור אבל אסור. וע"ז יש להשיב מתרי טעמא חדא דאיכא למימר איידי דתנא ר"א מחייב תנא ר' יהושע פוטר ולעולם פטור ומותר קאמר וראיה לדבר דאמר בפ' במה אשה יוצאה (ס"ב א') ר"א פוטר ואמרינן התם דר"א שרי לכתחילה ואיידי דתני ר' מאיר מחייב תנא ר"א פוטר ועוד דאיכא למימר דלישנא דפוטר לא כלל שמואל שלא כלל אלא פטור ופטורים ולכל הפחות יש להתיר לצודן על בשרו כלפי בשרוו שראיתי פי' רבותי שלא נחלקו ר"א ור' יהושע אלא לצודן ע"ג בגדו מבחוץ וירא שמים יפרוש אפי' על בגד מבפנים שלא על בשרו והצדן לא הפסיד.

והשוחטו. פי' שמואל (שנת ע"ה א') משום מאי מחייב משום נטילת נשמה. תולדה. חובל כדתנן (ק"ז א') שמונה שרצים האמורים בתורה הצדן והחובל בהן חייב ושאר שקצים ורמשים הצדן לצורך חייב והחובל בהן פטור פי' חובל בהן בנצרר הדם ולא יצא שמתוך שאין להן עורות חוזרת חבורה למקומה ולא דמיא לשוחט ומנין לנו שאין חילוק בין ח' שרצים לשאר שרצים אלא בנצרר הדם אבל בחובל ביציאת הדם בכולהו שרצים חייב דתניא בתוספתא ומייתינן לה בחולין בא"ט (מ"ו ב') ושאר שקצים ורמשים עד שיצא מהם דם וכ"ת בשמונה שרצים מדמין דתנן נצרר הדם אע"פ שלא יצא וכו'.

אמרינן בכלל גדול בירושלמי המוציא דם חייב משום נטילת נשמה שבאותו מקום. בשלהי אלו דברים בפסחים (ע"ג א') אמרינן היאך יצא שוחט מכלל מקלקל שהרי הבהמה חיה יקרה מן השחוטה טובא כדאמרינן בחולין פ"א (ח' א') אמר רבא סכין של עבודת כוכבים מותר לשחוט בה ואסור לחתוך בה בשר מותר לשחוט בה מקלקל הוא ובפסחים מתרצינן למה חייב לענין שבת דאמרינן בשילהי אלו דברים השוחט בשבת בחוץ לעובדת כוכבים חייב ג' חטאות מאי תיקן תיקן להוציאו מידי אבר מן החי וההיא דחולין לא קשיא דלענין עבודת כוכבים דכתיב לא ידבק בידך מאומה ריוח ממון יותר הקפידה תורה ומאחר שפיחתו דמיו בשחיטה לא דבק והיינו דתנן לענין עובד כוכבים בפ' כל הצלמים (מ"ט נ') יוליך הנאה לים המלח. אבל לענין שבת כיון שנעשה מלאכה כדרך עושה מלאכה אע"פ שפחתו מדמים מתקן קרינן ביה לענין שבת שרוב מלאכות דשבת בך הם חתך ועשאו חלוק פיחתו דמיו וכמה מלאכות יש בחתיכת בגד לעשותו חלוק ופי' כל המקלקלים כך הם כל המקלקלין מלאכתם שלא עשאוה משפט עושה מלאכה כזאת ואין פ י' כל הפוחתים מלאכה דמיה דבר הנעשה. לענין עבודת כוכבים פי' מקלקל כל עושה הוא פוחת דבר הנעשה אפי' מדמיו הראשונים. תולדה דרבנן. שלא לחבול בצרירות הדם בכל שקצים ורמשים לבד מח' שרצים האמורים בפ' ויהי ביום השמיני כדתנן ושאר שקצים ורמשים החובל בהן פי' בצרורות דם פטור ואמר שמואל כל פטורי דשבת פטור אבל אסור אע"פ שחבלתן חוזרת ולא דמי לשוחט מדרבנן מיהא אסור. ואם אדם נחבל אסור להוציא דם מחבורתו דתנן בעירובין פ' המוציא (ק"ג ב') כהן שלקה באצבעו כורך עליו גמי במקדש אבל לא במדינה ואם להוציא דם כאן וכאן אסור פי' שמוציא דם נראה לחובל.

הפושטו. מפשיט לא מחייב מדאורייתא אלא א"כ מפשיט מאותו ענין שיהא העור ראוי שכן דרך מפשיטים וכך היה הפשט בבהמות המשכן. תולדה דרבנן. המפשיט את העור וקורעו בהפשט כדאמרינן בכ"כ הקדש (שנש קט"ז ב') י"ד שחל להיות בשבת מפשיט את כולו דשרינן איסורא דרבנן משום כבוד שמים ומסקינן להכי ליכא איסורא דאורייתא דשקיל ליה בברזיה פי' בשבט ברזל וקורעו.

המולחו והמעבדו. ומקשינן. בכלל גדול (ע"ה ב') היינו מולח היינו מעבדו ר' יוחנן ור"ל דאמרי תרווייהו אפיק חד ועייל שירטוט. תולדה דרבנן. שלא ימלח אדם בשר ואוכלין לא בשבת ולא ביו"ט אם אינם צורך יו"ט דתניא בביצה פ"א (י"א א') אין מולחין את החלבים ואמר בפ' ח' שרצים (שבת ק"ח ב') תניא ר' יהודה אומר אין מולחין צנון וביצה בשבת רב חזקיה משמיה דאביי צנון אסור ביצה מותרת. ואע"ג דאמרינן (חולין קי"א

ב') מלוח הרי הוא כרותח לא מחייב משום מבשל דלא הוי תולדות האור ולהכי שרינן בהמה בפ' כירה (שבת ל"ט א') דלא אמרינן אלא גזירה תולדות חמה אטו תולדות האור. פי' אביי תני לה בברייתא הכי ולא לחלוק על הברייתא בא וקיי"ל בע"ז פ"א (ז' א') דבשל סופרים הלך אחרי המיקל ודוקא מליחה אבל טיבול שרי ותנן בביצה פ"א (י"א א') אין נותנין את העור לפני הדורסן וב"ה מתירין ומפרשינן התם (ע"ב) דלא שרו ב"ה אלא משום דלא ליתי לאימנועי משמחת יו"ט והתירו סופן משום תחילתן הא לאו הכי אסור דדמינן דריסת העור לעיבוד .

המוחקו. תולדה דאורייתא אמר רב אחא בר חנינא (שבת ע"ה ב') השף בין העמודים בשבת חייב משום ממחק ואמר רב חייא בר אבא סח לי ר' אסי משמיה דריב"ל הממרח רטיה בשבת חייב משום ממחק. תולדה דרבנן. תנן בחבית שנשברה (קמ"ו א') לא יקוב החבית מצידה ואם היתה נקובה לא יתן עליה שעוה מפני שהוא ממרח אמר ר' יהודה מעשה בא לפני ריב"ז בערב שבת ואמר חושש אני לו מחטאת ומשחא קיי"ל כמאן דשרי דלא גזרינן משום שעוה.

המחתכו. קיי"ל כל דבר שאדם מחתך ומקפיד על מדתו נקראת מלאכת מחתך (שנת ע"ד ב'). תולדה דאורייתא. תניא בכלל גדול (שם) התולש את הכנף והקומטו והמורטו חייב ג' חטאות ואמר ר"ש בן לקיש קוטם חייב משום מחתך ואמר אביי האי מאן דעביד חלאתא חייב י"א חטאות וחדא טנייהו משום מחתך. תולדה דרבנן. שלא יקוב אדם עלה רימון בפי נקב חביתו כדי שיקלח את היין כדאמרינן בחבית שנשברה (קמ"ו ב') טרפא דאסא אסיר מאי טעמא אמר ר' ירמיה מדפתי משום מרזב רב אשי אמר גזירה שמא יקטום פי' יחתכנו למדת הנקב ורבותינו פירשו שמא יקטם העלה מן הענף והוה ליה מתקן ואינו נ"ל דהא אמרינן התם איכא בינייהו דקטים ומנה פי' למ"ד משום מרזב איכא למ"ד שמא יקטום ליכא ואי כפירושם שמא יקטום עלה אחד איכא דהא בקטים אמרינן ובזה גזרינן.

הכותב שתי אותיות. והמוחק על מנת לכתוב שתי אותיות. סתם כתיבה אינה אלא בקלף ובדיו. תולדות דאורייתא. דתנן בפ' הבונה (שבת ק"ד ב') כתב בסם ובסיקרא בקומוס ובקנקנתום ובכל דבר שהוא רושם חייב והכותב על בשרו חייב . תולדה דרבנן. דתנן בפ' הבונה כתב במשקין במי פירות באבק דרכים באבק סופרים וכל דבר שאינו מתקיים פטור וכל פטור דשבת פטור אבל אסור. תנן בהבונה הכותב כלאחר ידו ורגלו בפיו במרפקו כתב אות אחת סמוך לכתב וכתב על גבי כתב נתכוין לכתוב ח' וכתב ב' זיינין אחת בארץ ואחת בקורה כתב על ב' כותלי הבית על ב' דפי פנקס ואין נוהגין זה עם זה

פטור כתב אות אחת פטור ר"י בן בתירה מחייב וחכמים אוסרים משום שבות ואמרינן בגמרא בגחלת בשל מתכת. תולדה דרבנן למוחק, דתנן בפ' השואל (קמ"ח ב') מונה אדם את אורחיו ואת פרפרותיו מפיו אבל לא מן הכתב מ"ט אמר רב ביבי גזירה שמא ימחוק ומסקינן אפילו כתב על גבי כותל ומידלי.

הבונה והסותר. תולדות דבונה דאורייתא דתנן (ק"ב ב') הבונה כל שהוא המסתת והמכה בפטיש ובמעצד והקודח כל שהוא חייב. תולדות דרבנן. תנן (קל"ז ב') תולין את המשמרת ביו"ט וחכ"א אין תולין וקיי"ל כרבנן וטעמא דאין עושין אהל עראי לכתחילה ביו"ט. וכש"כ בשבת ומסקינן דר' אליעזר לא שרי אלא מטעם דמכשירי אוכל נפש דחו יו"ט אבל דכ"ע אין עושין אהל עראי. תנן בפ' כל הכלים (שבת קכ"ה ב') פקק החלון ר' אליעזר אומר בזמן שקשור ותלוי פוקקין בו וא"ל אין פוקקין בו וחכמים אומרים בין כך ובין כך פוקקין בו אמר ר' אבא בר כהנא בין קשור בין שאינו קשור והוא שמתוקן והוא שיש עליו תורת כלי אבל אין תורת כלי עליו מבטל ליה והוה ליה עושה אהל עראי ואמרינן בביצה פ' המביא (ל"ב ב') בנין קבע אסרה תורה וגזרו חכמים בנין עראי משום בנין קבע וכי אמרינן בפקק תורת כלי עליו לא מקרי אלא כתוספת של אהל עראי הלכך שרו רבנן. וכל מקום שיש אהל טפח והוא פושטו ומרויחו לא הוי אלא תוספת ושרי כדאמרינן בעירובין פ' אחרון (ק"ב א') הנהו דכרי דהוו בי רב הונא ביממא בעו טולא ובליליא בעו אוירא אתו לקמיה דרבא אמר להו זילו כרוכו ביה בודיא ושיירו ביה טפה למחר פשטוה מוסיף על אהל עראי הוא ושפיר דמי. וכל אהל שאין אדם עשוי להשתמש, תחתיו באוירו מותר לכתחילה דתנן בפרק תולין (שבת קל"ח א') הגוד והמשמרת כילה וכסא אדם גלין לא יעשה ואם עשה פטור אבל אסור פי' דכל הני עשויין להשתמש תחתיהן (מטה וכסא וטרסקל מותר לנטותן לכתחילה פי' לפי שאינן עשויין להשתמש תחתיהן) ורבותינו פירשו לפי שהם נטוים ועומדין ואינו נראה לי דהא אינם נטוים ועומדין נמי שרי כדאמרינן בפרק כירה (שבת מ"ז ב') בי ר' חייא הוה מטה גללניתא דהוו מהדרי לה ביומא טבא אלא ודאי טעמא לפי שאינם עשויים להשתמש תחתיהם והאי דאמר בביצה פרק המביא (ל"ב ב') אמר רב יהודה האי מדורתא מלמעלה למטה שרי מלמטה למעלה אסור וכן ביעתא קידרא ופוריא ותנן נמי אין מקיפין שתי חביות לשפות עליהם את הקדירה משום אהל כולם עשויים להשתמש תחתיהן. מדורתא לתת תחתיו קסמים להדליק. ביעתא כלי חלול בעין טרפיד בלע"ז והחלל קטן ונותנין עליה לצלות והאש עושין תחתיה ומתבשל פוריא מטות גבוהות וישנים תחתיה אבל דבר שאין פריסתן להשתמש תחתיו אלא עליו מותר ומיהא

סמכינן לתת שלחן על סמיכותיו שאין נותנו להשתמש תחתיו אלא עליו ואפילו עשויין להשתמש תחתיהן אם נטויים ועומדים מותרין כאשר פירשתי . וכל דבר הנטוי מן הצד אינו נקרא אהל ומותר לנטותו לכתחלה כדאמרינן בפ' תולין (שבת קל"ח א') אמר רב משום ר' חייא וילון מותר לנטותו ומותר לפורקו אמר רב משום ר' חייא כילת חתנים מותר לנטותה ומותר לפורקה ומפרש רב ששת בשאיין בגבהה טפח. אבל אם נטה אהל מן הצד ובאותו אהל נעשה רשות או כרמלית או רשות היחיד או סוכה נכשרת מתוך אהל זה מאחר דאהני מעשיו הוי כאהל עראי מלמעלה ואסיר כדאמרינן בעירובין בכיצד משתתפין (פ"ו ב') אמר רב דימי פעם אחת שכחו ולא הביאו ס"ת ופרסו סדינין על גבי העמודים והביאו ס"ת וקראו בו ומקישינן עלה פירסו לכתחילה והא הכל מודים שאין עושין אהל עראי לכתחילה פי' שעל ידי הסדינים נעשה רשות היחיד כאהל הוא ומתרץ מצאו סדינין פרוסין ותניא בעירובין פ' מי שהוציאוהו (עירובין מ"ד א') נפל דופנה פי' של סוכה לא יעמיד בה לא אדם בהמה וכלים ומקשינן עלה והא תניא אדם עושה את חבירו דופן ומתרצינן הא דתניא אסור בדופן שלישי של סוכה שהסוכה נכשרת בה והא דתניא מותר. בדופן רביעי של סוכה שאינו גורם הכשר הלכך מן הצד לאו מידי קא עביד. ואם נאבד מפתח תיבה והוא צריך לפותחה בשבת ישבר לכתחילה ואין בדבר חשש איסור שאין בנין וסתירה בכלים כדתניא בתחילת כל הכלים (קכ"ב ב') דלת של שידה תיבה ומגדל נוטלין ומפרש רבא טעמא משום דקסבר אין בנין בכלים ואין סתירה בכלים דתנן בחבית שנשברה (קמ"ו א') שובר אדם את החבית לאכול ממנה גרוגרות ותניא חותמות שבכלים מתיר ומפקיע וחותך ובפ' במה מדליקין (שבת כ"ט א') אמרינן אמר רב יהודה אמר רב מסיקין בכלים ואין מסיקין בשברי כלים מסיקין בכלים אין לך סתירה גדולה מהסקה והא דאמרינן בהבונה (ק"ב ב') עייל שופתא בקופינא דמרה רב אמר משום בונה ושמואל אמר משום מכה בפטיש אלמא סבירא ליה לרב יש בנין בכלים ואם יש בנין יש סתירה דחדא טעמא הוא בדאמרינן בכל הכלים (קכ"ב ב') וא"כ קשיא דרב אדרב הא לא קשיא דבהבונה הכי פירושו רב אמר משום בונה פי' מרה זאת מחוסרת בנין בחסרון שופתא הלכך אין בו איסור מכה בפטיש שאינו נקרא מכה בפטיש אלא בדבר שאינו מחוסר בנין שהכאת פטיש הוא לאחר גמר בנין ולא אמר רב משום בונה לומר שיש חיוב בונה בדבר דהא אין סתירה ובנין בכלים ולא אמרינן משום בונה אלא להסירו מטעם מכה בפטיש (שהוא) לאחר בנין שלעולם בחסרון בנין לא תהיה מלאכת מכה בפטיש פי' בקוצר משום בונה אין בו אלא טעם בונה ומאותו בונה אין חיוב דאין בנין בכלים וכל הסוגיא נוח לפרשת אחר פירוש זו.

סותר. אינו חייב אלא אם כן מתקן בסתירותו אבל אם מקלקל פטור. תולדה דאורייתא לסותר. (מקלקל) ע"מ לתקן חייב אע"פ שאם היה מניחו כמו שהוא סתור עתה היה. הדבר מקולקל אחרי שע"מ לתקן הוא חייב כדתנן (שנת ק"ה ב') המקלקל ע"מ לתקן חייב ותנן המקלקל ע"מ לתקן שיעורו כמתקן. תולדה דרבנן. המקלקל ע"מ שלא לתקן בדבר שאם היה מתקן היה חייב מדאירייתא כדתנן בפ' האורג (שבת ק"ה ב') כל המקלקלים פטורים ואמר שמואל (ג' א') כל פטורי דשבת פטור אבל אסור לבר מתלת צידת צבי צידת נחש ומפיס מורסא. בהלכות גדולות של רב יהודאי גאון מקשינן שמואל אדשמואל דצידת נחש ומפיס מורסא קרי ליה רב בפ' שמונה שרצים (ק"ז ב') מלאכה שאינה צריכה לגופה ובפרק כירה (שבת מ"ב א') שמעינן ליה לשמואל כר' יהודה סבירא ליה דאמר מלאכה שא"צ לגופה חייב עליה ותירץ דמשום (צערא) דמורסא ופחד הנחש אע"ג דליכא סכנה התיר שמואל אע"ג דמחייב מלאכה מדאורייתא והביא ראיה מדאמרינן בפ' כירה מכבין גחלת של מתכת אבל לא של עץ. ודבר שאינו הוא היכי תיסק אדעתין למישרי איסורא דאורייתא משום היזק רבים וצער יחיד וראייתו מגחלת אין ראיה וכבר פירשתיה למעלה במלאכת הצד. איכא ולהוי נמי דרבנן היכי שרינן להפיס במקום צערא הא אמרינן (כתובות ס' א') תניא ר' מרינוס אומר גונח יונק חלב בשבת מ"ט יונק מפרק כלאחר יד הוא ובמקום צערא לא גזרו בהו רבנן אמר רב יוסף הלכה כר' מרינוס ביבמות פ' חרש (קי"ד א') אבא שאול אומר יונקין היינו בבהמה טהורה ביו"ט ולא בשבת ומסקינן דאיכא צערא דיו"ט דאיסור לאו לא גזרו רבנן שבת דחמירא איסורא גזרו בהו רבנן הא ל"ק דסבר שמואל צידת נחש שלא ישכנו לא הויא צידה כאשר פירשתי למעלה בהצד ומפיס מורסא לא הוי תיקון כלל הלכך שרי שמואל לכתחלה דאפי' איסורא דרבנן ליכא ועוד לא כל צערים שוים ותדע שאין להשוות כל צערי דאמרינן פ' אע"פ דלא שרי יונק מפרק אלא ביו"ט בגונח שרי.

מפרק פי' תולדה דטוחן ורבותינו פירשו תילדה דדש ולא כיוונו דתניא בפ' כלל גדול (שבת ע"ה א') הצד חלזון והפוצעו אינו חייב אלא אחת ר' יהודה אומר פציעה בכלל דישה ורבנן סברי אין דישה אלא בג"ק ואינו יכול להעמיד סתם התלמוד כר' יהודה ותניא בב"מ בהשוכר את הפועלים (פ"ט א') מה דייש גדולי קרקע וכו' יצא החולב והמגבן וכו' ואע"ג דבמקום אחר מקרו בהמות גידולי קרקע בבכל מערבין (עירובין כ"ז ב') ובב"ק (נ"ד ב') דתניא ונתת הכסף בכל אשר תאוה נפשך בבקר ובצאן וביין ובשכר ובכל אשר תשאלך נפשך מה הפרט מפורש פרי מפרי וגידולי קרקע אף כל פרי מפרי וגידולי קרקע וכו' ההוא גידולי קרקע פי' גדל בגרנות קרקע שהבהמה אוכלת עשב

השדה ואע"פ שאין העברי שוה להקפיד בפי' חלוק ובענין כזה אמרינן בסוכה פ"א (י"א ב') מה חג פי' הקרבן גידולו מן הארץ וכו' ובברכות בכיצד מברכין (מ' ב') אמרינן על דבר שאין גידולו מן הארץ כגון בשר ודגים וכו'.

המכבה. תולדה דאורייתא תניא בביצה פ"ב (כ"ב א') הנותן שמן בנר חייב משום מבעיר והמסתפק ממנו חייב משום מכבה ותניא בכריתות פרק ספק אכל (כ' א') החותה גחלים בשבת רשב"א ור"א בר צדוק אומרים חייב שתים מפני שהוא מכבה את העליונות ומבעיר את התחתונות וקיי"ל כר' יהודה דאמר מלאכה שאינה צריכה לגופה חייב עליה דקאי שמואל כוותיה בפרק כירה (שבת מ"ב א') דאמר התם במלאכה שאצ"ל סבר לה כר' יהודה הלכך על כל כבויין חייב רק שלא יהיה בכל כלי. פי' מלאכה שאינה צריכה לגופה דפליגי בה ר"ש ור"י הכי הוא אינו צריך ומתכוון לגוף אותו דבר שגורם להקרות מלאכה כגון חס על הנר דאמרינן בבמה מדליקין (ל' א') ר' יהודה מחייב ור"ש פוטר שהרי הכבוי הוא מלאכה וכוונתו וצורכו אינה לכבוי אלא לחוס על הנר שהרי תשמיש הגחלת גורם לכבוי להקרות מלאכה ולתשמיש הגחלת אינו מתכוין בכבותו אלא לחוס על הנר ואפי' היה מתכוין לדבר הנקרא מלאכה אם אינו צריך לגופה באותו דבר שעושה בו מלאכה פטר ר"ש כדתנן בהמצניע (צ"ג ב') המוציא כזית מן המת ר"ש פוטר שהרי ההוצאה שהיא מלאכה נעשית באותו דבר שאינו צריך להשתמש בו דר"ש תרתי בעי שתהא כוונתו לדבר הנקרא מלאכה וגם צריך להשתמש בגוף אותו דבר שהמלאכה נעשית בו הלכך המוציא מת לקוברו אע"פ שמתכוין למלאכת ההוצאה אחרי שאינו צריך להשתמש במת שהמלאכה נעשית בו פטור וחס על הנר אע"פ שצריך בפתילה שהמלאכה נעשית בו אחרי שאין כוונתו. לתשמיש גחלת הפתילה שגורמת להקרות מלאכה אלא לחייסת הנר פטר ר"ש אבל המוציא מטה להוציא המת ומוציא מר לחפור בו מחייב ר"ש שהרי מתכוין להוצאה וגם צריך למטה ולמרא שהמלאכה נעשית בהן ואינו דומה מוציא מטה להוציא מת ולזב יוצא בכיסו לקבל זיבתו דפטר ר' שמעון דשבת פ"א (י"ב א') שהרי קבלת זיבה ישנה בלא הוצאת כיסו שהרי כיסו עליו ובכל מקום ישיבתו מקבל זיבתו הלכך אינו צריך לגוף הדבר שמוציא שבלא הוצאתו נעשית צריכותיו אבל צריך הוא למטה שמוציא שבלא מטה אין חפצו להוציא מת הלכך צריך לגוף אותו דבר שהמלאכה נעשית. ולפי שראיתי את ר' יצחק (בן) הרא"ש הלוי זצ"ל שדימה אותו נתתי את לבי לחלק בהם. ובמכבה בכוונתו לעשות פתילה כחס על הפתילה שצריך להבהבה אמרינן בבמה מדליקין (ל"א ב') מודה ר"ש משום דמתקן מנא פי' מכה בפטיש גומר מלאכת הכלי לאחר בניינו ולא משום בונה דקיי"ל אין בנין

בכלים. ואין כבוי אסור מדאורייתא אלא בגחלת של עץ כדאמרינן בפ' כירה (שבת מ"ב א') אמר שמואל מכבין גחלת של מתכת ברה"ר אבל לא גחלת של עץ וכאשר פירשתי למעלה שיש חילוק בין מתכת לעץ דכבוי מתכת אינו אלא מדרבנן במקום היזק רבים לא העמידו דבריהם וטעמא דממשכן גמרינן ולשם היה כבוי בשל עץ שבהן היו משתמשין נפחי המשכן צורפי כסף וזהב. תולדות דרבנן. כבוי מתכת כאשר אמרנו. דתניא כפ' כירה בסופו (שבת מ"ז ב') נותנין כלי תחת הנר בשבת לקבל ניצוצות ואצ"ל בערב שבת ומוקמינן לה אפי' לרבנן דאמרי בפ' כל כתבי הקדש (ק"כ א') גורם כבוי מותר מ"ט כיון שהמים בעין ובודאי יפלו נעוצות ובכוונת כבוי נותן המים אסור אבל (אם) אינו נותנו לדעת כבוי (כגון) אלו הצלוחית שקורין לנפש בלע"ז שנותנין בהם מים להגביה השמן או שלא ישבר הכלי מותר. ותנן בכל כתבי הקודש (קכ"א א') עובד כוכבים שבא לכבות אין אומרים לו כבה ואל תכבה ודוקא דליקת ישראל שישראל נהנה מכבוי אבל דליקת עובד כוכבים שאין ישראל נהנה מכבויו מותר ישראל לומר לעובד כוכבים כבה את דליקתך. וכשם שאמרו חכמים אמירה לעובד כוכבים שבות באיסורא דאורייתא כך אמרו באיסורא דרבנן דתנן בפ' שואל (שבת ק"נ א') לא ישכור אדם פועלים ולא יאמר אדם לחבירו שכור לי פועלים ומפרש בגמרא חברו עובד כוכבים ואם בא לדחות ולומר שכירות פועלים דאורייתא דכתיב ממצוא חפצך ודבר דבר ועד דלא אתא נביא גמרא גמירי לה אביא ראיה לך מעירובין פ' הדר (עירובין ס"ז ב') דאמרינן התם ההוא ינוקא דאישתפך חמימי אמר להו (רבה) לייתו ליה (חמימי) מגו ביתאי וא"ל אבייי והא לא ערבי לסמוך אשיתוף לא אישתתפי לימרו לעובד כוכבים ולייתי אמר אביי בעי לאותובי למר אמירה לעובד כוכבים שבות וכו' והוצאה מרה"י לרה"י בלא עירוב דרבנן היא. ואפי' בחול לומר לעובד כוכבים עשה כן בשבת אסור דתנן (שבת קנ"ג א') מי שהחשיך לו בדרך נותן כיסו לעובד כוכבים ואמרינן בגמרא מ"ט שרו ליה רבנן למיתב כיסו לעובד כוכבים קים להו באדם שמעמיד עצמו על ממונו אי לא שריית ליה וכו' ואי לא הוה אסור ואע"ג דבחול אמר ליה. והכא אמר להקל אי לא שריית ליה והכי אמרינן בפ' כירה (שבת מ"ג ב') ר"ש בן לקיש אומר מצילין המת מפני הדליקה וטעמא מפרש דאי לא שרית ליה אתי לכבויי הא לא קשיא שלא כל הדליקות שוות המתקרב לדליקה אתי לכבות במת ומתוך צערו אתי לכבות בלא קירוב. וכשם שאמרו חכמים אמירה לעובד כוכבים שבות באיסור שבת כך אמרו אמירה לעובד כוכבים שבות בשאר איסורים כדאמרינן בב"מ בהשוכר את הפועלים (צ' א') מהו שיאמר אדם לעובד כוכבים חסום פרתי ודוש בה מי אמרינן אמירה לעובד כוכבים שבות בשבת דאיסור סקילה וכו' ת"ש דשלחו

ליה לשמואל כו' ונשאר בתיקו וכל תיקו דאיסורא אפי' בדרבנן לחומרא ויש עבירות אע"פ שישראל נהנה מותר לומר לעובד כוכבים כגון ישראל אומר לעבדו שמזונותיו עליו אכול חלבי אכול נבלתי וטעמא נראה לי מאחר שנהנה העובד כוכבים והנאת אכילתו נראת לעינים נראה הדבר שלדעת עצמו הוא עושה ולא לדעת ישראל הלכך לא גזור רבנן . ואין לתמוה אמאי לא פשטי' דשבות אמירה לעובד כוכבים אינה באיסור לאו מדלא מני ליה בפ' משילין (ביצה ל"ו ב') בשבות דיו"ט דתנן אלו משום שבות וכו' דאיכא למימר תנא ושייר דהא שייר דטובא שבות איכא ביו"ט מוקצה ותיקון אוכלים בדבר שאפשר לעשותו מערב יום טוב וזו יכולה לדחות דלא מיתני ליה ק"ו בשבת דשבת איסור מדאורייתא ועיבוד אוכלין וכל מלאכות שאינם אוכל נפש ולא מכשירין שאסורין בשבת מדרבנן והרבה הבאתי למעלה בתולדות דרבנן כל אלו שייר. הא דתניא בפ' כ"כ הקדש (שנת ק"כ ב') נר שע"ג הטבלא מנער הטבלא והיא נופלת ואם כבתה כבתה אמרינן בירושלמי בפ' כירה אמר ר' יוחנן. קרוב זה לידי חיוב חטאת לפניו משום מבעיר ומשום מכבה פי' אם ימשך השמן לפניו או לאחריו ר' שמואל בר אבא אמר קמיה ר' יוסי בכבה ולא גריס אם כבתה כבתה א"ל תנוח דעתך. תנן (שבת קמ"ב ב') האבן שעל החבית מטה על צדה ונופלת אמרינן עלה בגמרא לא שנו אלא בשוכח שלא נעשה בסיס לדבר האסור אבל במניח נעשה בסיס לדבר האסור פי' מניח על דעת להיות בסיסו כל השבת לא הניח לדעת שידחה המוקצה וישתמש בהיתר בשבת לא אמרינן ביה נעשה בסיס לדבר האיסור כדתנן (שנת מ"ט א') טומנין בגיזי צמר ואין מטלטלין אותן כיצד הוא עושה נוטל את הכיסוי והיא נופלת מאליה. שמעתי תירוץ וחילוק אחר בדבר זה וזה שכתבתי שמעתי מרבינו יעקב זצ"ל. תנא (שבת ק"כ ב') נר שאחורי הדלת פותח כדרכו ואם כבתה כבתה לייט עלה רב וטעמא דחשיב ליה פסיק רישיה ולא ימות אמר שמואל פותח אדם דלת כנגד המדורה בשבת לייט עלה אביי ומסקינן אפי' ברוח מצויה לייט וטעמא משום שמכבה ומבעיר. תנן בכל כתבי הקדש (קי"ז ב') נפלה דליקה בלילי שבת מצילין מזון של ג' סעודות ולא יותר ואמרינן עלה בגמרא. מכדי בהתירא קא מציל לציל טפי אמר רבא מתוך שאדם בהול על ממונו ואי שריית ליה אתי לכבויי המבעיר. תולדה דאורייתא דמבעיר דתניא בביצה פ"ב (כ"ב א') הנותן שמן בנר חייב משום מבעיר והמסתפק ממנו חייב משום מכבה ותניא בכריתות (כ' א') רשב"א משום ר"א בר צדוק אומר החותה גחלים בשבת חייב שתים מפני שמכבה העליונות ומבעיר התחתונות וכאשר פירשתי למעלה שאין כבוי אלא בשל עץ כך אין הבערה אלא בשל עץ. תולדה דרבנן. דתנן בשבת פ"א (י"ט ב') אין צולין בשר בצל וביצה אלא

כדי שיצולו מבעוד יום ובמה אמר ר' אלעאי כמאכל בן דרוסאי וטעמא שלא יחתה בגחלים ולמהר לצלותו. תניא חנניא אומר כל שהוא כמאכל בן דרוסאי (מותר לשהותו ע"ג כירה אע"פ שאינה גרופה וקטומה וטעמא שמא יבעיר גחלים למהר ולצלות ולבשל וכשהוא כמאבל בן דרוסאי) שנתבשל שליש שוב אינו מקפיד עליו כ"כ ואין לגזור בו. פי' להשהותו משהי קדירתו ע"ג כירה מע"ש עד הלילה והכירה חלולה וקדירה ע"ג וגחלים למטה ויכול ליטול בקדירה שלא יגע בגחלים אבל להטמין קדירה עד למחר אפי' ישנה כמאכל בן דרוסאי אסור וכל השהאת קדירה עד למחר נקראת הטמנה ולא מיבעיא בכירה שאינה גרופה וקטומה אלא בכל דבר המוסיף הבל אסור כדתנן (שבת מ"ז ב') במה טומנין ובמה אין טומנין אין טומנין לא בגפת ולא בזבל ולא במלח ולא בסיד ולא בחול וכו' שכל אלה מוסיפין הימום והבל ואמרינן בסוף במה מדליקין (שבת ל"ד א') אמר רבא מפני מה אמרו חכמים אין טומנין בדבר המוסיף הכל אפי' מבעוד יום גזירה שמא יטמין ברמץ א"ל אביי ויטמין גזירה שלא יחתה בגחלים ועבר משום מבעיר. ואפי' בדבר שאינו מוסיף הבל משחשיכה אסור דתנן בבמה טומנין (נ"א א') לא כסהו מבעוד יום לא יכסנו משתחשך ואמר רבא בבמה מדליקין מפני מה אמרו חכמים אין טומנין אפי' בדבר שאינו מוסיף הבל משחשיכה גזירה שמא ירתיח. אמרינן בפ' כ"כ הקדש (שבת ק"כ ב') אמר רב יהודה אמר שמואל פותח אדם דלת כנגד המדורה לייט עלה אביי ומסקינן אפי' ברוח מצויה וטעמא משום שמכבה ומבעיר ויש לחוש על קללת חכם. תניא בשבת בירושלמי בפרק כירה נר המונח על הדלת פותח ונועל בשבת ובלבד שלא יתכוין לכבות ולהבעיר רב ושמואל פתרין לה בשוכח ומקללין למאן דעביד כן יכרת ה' לאיש אשר יעשנה וגו' ואע"ג דאמרינן בפ' כירה (שבת מ"ו ב') דנר אע"פ שלא כבתה שרי לטלטולה לר"ש דלא חיישינן דבהדי דנקיט לה כבתה דדבר שאינו מתכוין הוא ומותר דלא אשכחן לה איסור אלא משום דנעשה בסיס לדבר האיסור ומהאי טעמא הוה לן למשרי גבי דלת דהא לא מטלטל לה מ"מ אסור דהא אשכחנא שקללו עליה רב ושמואל ומה"ט הדוחף נר דלוק במזיד ובני אדם שמניחין נר חנוכה על דלתותיהם ופותחין ונועלין בשבת לאו שפיר עבדין ועומדין בקללת רב ושמואל. תניא (שבת ק"כ ב') נר שע"ג הטבלא מטה על צדה מנער והיא נופלת ואם כבתה כבתה אמרינן עלה בירושלמי אמר ר' יוחנן קרוב זה לידי חיוב חטאת לפניו משום מבעיר לאחריו משום מכבה ומסקינן א"ר שמואל בר אבא קמיה ר' אסי ככבה א"ל תנוח דעתך. למעלה כבר פירשנוהו. תנן בפ"א (י"א א') לא יפלא ולא יקרא לאור הנר פי' שמא יטה ויבעיר דאמר רבא אפי' ב' מרדעות חד הוא דלא ליקרי הא הרי שפיר דמי והא תניא לא אחד ולא שנים

לא קשיא כאן בענין אחד כאן בשני ענינים אסר רבא ובמדורה אפי' עשרה בני אדם אפור פירוש לפי שיש לפידים הרבה והאש מפכפכת היד מצויה להבעיר ואם אדם חשוב הוא שאין רגיל לחתות האש מותר הלכך שליח צבור ערב יוהכ"פ מותר לקרא לאור הנר שבאותה שעה נוהג בעצמו כאדם חשוב ואינו רגיל לחתות. ועוד שאימת שכינה וצבור עליו ותניא (י"ג א') רשב"ג אומר תינוקות של בית רבן מסדרין פרשיותיהן לאור הנר וקורין לאור הנר ומפרש טעמא שאימת רבן עליהן כל שכן אימת שכינה. אמר רב יהודא אמר שמואל (י"ב א') אפי' להבחין בין בגדו לבגד אשתו לאור הנר אסור ומסקינן דבני מחוזא ודזקנות דדאמו אהדדי וצריך עיון והקפדה ואיכא למיחש שמא יטה. ולבדוק כוסות וקערות לאור הנר תנא חדא (י"ב ב') אסור ותניא אידך מותר ומתרצינן כאן בשמש קבוע כאן בשמש שאינו קבוע פי' בשמש קבוע אסור שאימת רבו עליו ומקפיד בבדיקתו ומסקינן בדמשחא דלא פריך הלכך אנו דלא ידעינן מה נקרא קבוע ושאינו קבוע כולם השמשים אסורים והבודק לא הפסיד על כך. ועוד גזרו חכמים שלא להדליק בפתילות שהאור מסכסכת בהן ובשמן ובשאר דברים שאינם נמשכים יפה אחר הפתילה דתנן (כ' ב') במה מדליקין ובמה אין מדלקין אין מדליקין לא בלכש ולא בחוסן ולא בכלך ולא בפתילת האידן ולא בפתילת המדבר ולא בירוקה שעל פני המים ותניא עד כאן פסול פתילות מכאן ואילך פסול שמנים דתנן לא בזפת ולא בשעוה ולא בשמן קיק ולא בשמן שריפה ולא באליה ולא בחלב. פסול שמנים פי' פסול בעין שמנים אסור להדליק באלו השנוים כעין השמנים שלא יתן חתיכה זפת ושעוה בנר אבל כעין הפתילה שהפתילה זקופה ועומדת בזפת או בשעוה שאין השמן נמשך אחריה מותר שלא אסרו אלא כעין שמנים שהפתילה מושכת כמו שמדליקין בשמן שאף אין השמן שעוה והזפת נמשכים אחריה. ואין עושין פתיל מן הקנבס דתנן (כ"ז ב') כל היוצא מן העץ אין מדליקין בו אלא פשתן ושל צמר גפן שקורין קוטון בלע"ז אע"פ שיצא מן העץ לא מיפסל מטעם היוצא מן העץ דלא מיקרי היוצא מן העץ אלא הנקלף מן העץ כעין פשתן וקנבוס דאי אנן מפרשינן היוצא מן העץ הגדל בעץ לא הוצרכנו לשנות לא בלכש ולא בפתילת האידן דתרווייהו גדלי בעץ נינהו דמפרש לכש עמרניתא דארזא פתילת האידן עמרניתא דארבא אלמא יוצא מן העץ פי' נקלף מן העץ ואין לנו כי אם פשתן וקנבוס ורבותי פירשו יוצא מן העץ קנבוס וצמר גפן ואינו נראה לי הלכך ראינו מדליקין בצמר גפן ולא מיהו בהן. אמר עולא (כ' ב') המדליק צריך שידליק ברוב היוצא פי' ברוב הפתילה היוצא מן השמן או מן השעוה.

המכה בפטיש. כל גמר מלאכה לאחר בנין בין בכלים בין בתלוש בין במחובר נקרא מכה בפטיש על שהאומן מלאכתו בפטיש ומכה בפטיש על הסדן או על הכלי בשעת גמר מלאכה. תולדה דאורייתא א"ר שמעון בן מוסיא אמר ר"ל (שבת ע"ה ב') הצר בכלי צורה והמנפח בכלי זכוכית חייב משום מכה בפטיש אמר רב יהודה האי מאן דשקיל אקופי מגלימא חייב משום מכה בפטיש והני מילי דקפיד עלייהו פי' אקופי ראשי חוטין התלויין ביריעה וקיסמין וקשין שנארגו עמה. אמרינן פ"א דמכות (ג' ב') אמר רב יהודה אמר רב הפותח בית הצואר בשבת חייב חטאת פי' משום מכה בפטיש ואמרינן מה בין זה למסיר מגופה מן החבית משום שזה חיבור פי' המגופה נתחברה לחבית לאחר שנגמרה ונעשית הלכך אין הסרת מגופת החבית גמר מלאכת החבית שהרי קודם חיבורה נגמרה וזה פתיחת בית הצואר אינו חיבור פי' חתיכת בגד שמסיר משם לא נתחברה בו אלא מעיקרא הוא שם הלכך הסרת חתיכת בגד פתיחת בית הצואר היא נקראת מלאכת המלבוש לאחר בנין וחייב משום מכה בפטיש. ושמעתי מפרש וגם ראיתי כתוב זה חיבור בית הצואר מחובר הוא יפה הלכך הפותח חייב משום בונה והמגופה מונחת בלי חיבור הלכך אין בהסרתה משום בונה וזה נראה לי שאינו דהא רב גופא אשכחן בפ' כירה דסבר אין בנין ואין סתירה בכלים דאמר רב התם (שבת כ"ט א') מסיקין בכלים פי' ביום טוב אלמא אין סתירה ואמרינן בתחלת כל הכלים (קכ"ב ב') דמאן דסבר יש בנין סבר יש סתירה דחדא טעמא הוא. והא דאמרינן בפרק הבונה (שבת ק"ב ב') עייל שופתא בקופינא דמרה רב אמר משום בונה ושמואל אמר משום מכה בפטיש דמשמע שרב סובר יש בנין בכלים ההוא לא קשיא מידי ואני פירשתיו למעלה במלאכת הבונה פי' נכון.

המוציא מרשות לרשות. דקדקו חכמי התלמוד (שבועות ה' ב') מדקתני המוציא מרשות לרשות ולא קתני המוציא מרשות היחיד לרה"ר דכיון מרה"י לרה"ר או מרה"ר לרה"י קאמר דכל עקירת חפץ. ממקומו הוצאה קרי לה מיהו אמרינן בהזורק (צ"ו ב') הוצאה אב הכנסה תולדה והוצאה היכא כתיבה אע"ג דבמשכן הואי מתוך שאינה נראית מלאכה לא גמרינן ממשכן הלכך שואל היכא כתיבה אמר ר' יונתן אמר קרא ויצו משה ויעבירו קול במחנה וגו' ומשה היכא הוה יתיב במחנה לויה ומחנה לויה רה"ר הוה וקאמר להו משה לישראל לא תפיקו מרה"י לרה"ר ומנלן דבשבת הואי דגמרינן העברה העברה מיוה"כ מה להלן ביום אסור אף כאן ביום אסור תולדות הוצאה דאורייתא. הכנסת שהזכרנו דמה לי אפוקי ומה לי עיולי אע"ג דבשאר מלאכות לא קתני במתניתין תולדות הואיל ובלשון אחד תני ליה להכנסה. זריקה. גם היא תולדה דתנן (שבת צ"ו א') הזורק

מרה"ר לרה"י או מרה"י לרה"ר חייב ואמרינן בגמרא (שם ב') זריקה תולדה דהוצאה היא ומה היא רשות הרבים ורשות היחיד כדתניא בפ"א דשבת (ו' א') ארבע רשויות לשבת רשות היחיד ורה"ר כרמלית ומקום פטור איזו רשות היחיד חריץ שהוא עמוק י' ורחב ד' וכן גדר שהוא גבוה י' ורוחב ד' זו היא רה"י גמורה ואיזו היא רה"ר סרטיא ופלטיא גדולה ומבואות המפולשין פי' רחבין ט"ז אמה בו' אין מוציאין מרה"י זו לרה"ר זו ואין מכניסין מרה"ר זו לרה"י זו ואם הוציא והכניס בשוגג חייב חטאת במזיד ענוש כרת ונסקל אבל ים ובקעה ואצטוונית אינם לא ברה"י ולא כרה"ר אין נושאין ונותנין בתוכן ואם נשא ונתן פטור ואין מוציאין מתוכן לרה"ר ואין מכניסין מרה"ר לתוכן ואם הוציא והכניס פטור. יש לשאול הלא ים עמוק עשרה ורוחב ארבע ומיא לא מבטלי מחיצתא כדאמרינן בהזורק (ק' א') אמר אביי בור ברה"ר עמוק עשרה ורוחב ארבע הזורק לתוכו חייב ומיא לא מבטלי מחיצתא ואין לתרץ מפני שהספינות שטות על פני המים מיא מבטלי מחיצתא דאי בתר תשמיש הספינה שהוא על פני המים אזלינן א"כ ליהוי רה"ר אך היינו טעמא דים שאינה רה"י דכל חריץ עמוק ואינו מתלקט עשרה מתוך ד' כך היא כקרקע שוה וכשאינו עמוק דמי כדאמר גבי תל (שם) שנוח ללכת והים אין עומקה מתלקט עשרה מתוך ד' ורה"ר לא הוי שאינו נוח תשמיש הליכתו מפני המים והיינו דתניא בפרק הזורק הזורק מן הים לאסטרטיא מן האסטרטיא לים פטור ר"ש אומר אם יש במקום שזורק עמוק עשרה ורוחב ארבע פי' שמתלקט י' מתוך ד' חייב פי' ר' שמעון מפרש ואינו חולק ולפי שראיתי רבותי שפירשו טעם אחר להוציא ים מדין רה"י ולא נראה לי פירשתי אני הנראה לי. נחזור לברייתא (שבת ו' א') חצרות של רבים ומבואות שאינן מפולשות עירבו מותרין לא עירבו אסורין אדם עומד על האסקופה שגבוה שלש דנפקא ליה מתורת רה"ר ואינה רחבה ד' דלא הוי כרמלית הלכך מקום פטור הוא נוטל מבעה"ב ונותן לו מעני ונותן לו ובלבד שלא יטול מבעה"ב ויתן לעני מעני ויתן לבעה"ב ואם נטל ונתן שלשתן פטורין אחרים אומרים אסקופא משמשת שתי רשויות בזמן שפתח פתוח כלפנים פתח נעול כלחוץ ואם היתה אסקופא גבוה עשרה ורחב ארבע הרי זו רשות לעצמה. תנן בהזורק (ק' א') הזורק ארבע אמות בארץ חייב.

המעביר ארבע אמות ברה"ר אמרינן בהזורק (צ"ו ב') גמרא גמירי לה. תנן בהזורק (צ"ו א') הזורק מרה"י לרה"י ורה"ר באמצע ר"ע מחייב וחכמים פוטרין ומסקינן (צ"ז א') תוך שלשה דברי הכל חייב דקלוט תוך שלשה כמונח דמי למעלה מעשרה ד"ה פטור ואינו אסור אלא מדרבנן ואם היו רשויות שלו מותר וכגון דלא מדלי חד ומיתתי חד אבל מידלי חד ומיתתי חד דאיכא למיחש דלמא נפיל ואתי לאתויי קיי"ל כרב דאמר אסור לזרוק

מזה לזה משלשה ועד עשרה ר"ע מחייב וחכמים פוטרין וקיי"ל כרבנן. תנן בעירובין בהמוציא (צ"ח ב') לא יעמוד אדם ברה"ר וישתין לרה"י ברה"י וישתין לרה"ר וכן לא ירוק ר' יהודה אומר אף מי שנתלש רוקו בפיו לא ילך בו ד' אמות עד שירוק אמר רב יוסף (צ"ט א') השתין ורק חייב חטאת דמחשבתו משויא ליה מקום ארבע וקיי"ל דרוקו שנתלש בעי היפך דקיימו ר' יוסי ור מאיר בחדא שיטתא לגבי הכי דבלא הפך לא מקרי נתלש דקיי"ל כר' יוחנן דאמר מוחלפת השיטה ור' יהודה לבדו דאמר נתלש בלא היפך. תנן בהזורק (צ"ו א') שתי גזוזטראות זו כנגד זו ברה"ר הזורק והמושיט מזו לזו פטור (היו שתיהן בדיוטא אחת הזורק פטור) והמושיט חייב שכן היתה עבודת הלוים בעגלות זו אחר זו מושיטין קרשים מזו לזו אבל לא זורקין. תולדה דרבנן. ים בקעה ואסטוונית שהזכרנו למעלה וכמה תהא הים עמוקה שיצאת מתורת רה"ר ואפי' רה"ר בוקעת בו אין בכך כלום דתנן בהזורק (ק' ב') הזורק ד' אמות בים פטור ואם היה רקק מים שרה"ר מהלכת בו הזורק לתוכו ארבע אמות חייב וכמה רקק מים שרה"ר מהלכת בו פחות מעשרה. בקעה בין בימות החמה בין בימות הגשמים הוי כרמלית ואפילו מוקפת מחיצות אסור לטלטל בה ולזרוק חוץ לד' אמות דתנן בעושין פסין בעירובין (כ"ג א') ר' יהודה בן בבא אומר הגנה והקרפף שיש לה שבעים אמה ושיריים על שבעים אמה ושיריים ומוקף גדר גבוה עשרה טפחים מטלטלין בתוכה ובלבד שתהא בה שומירה (או) בית דירה או יותר מבית סאתיים אבל בית סאתיים אריך וקטין לא צריך היקף לדירה ואע"פ שאסור לטלטל במוקף מחיצות שלא לדירה משום דאתי לאיחלופי (בבקעה שאינה מוקפת) רשות היחיד הוי להתחייב עליו הזורק בו מרה"ר כדאמרינן בשבת פרק קמא (י' א') אמר עולא א"ר יוחנן קרפף יותר מבית סאתיים שלא הוקף לדירה אפי' כור ואפי' כוריים הזורק לתוכו חייב מחיצה היא אלא שהיא מחוסרת דיורים ומתוך שאין הקיפו לדירה אין מטלטלין בו אלא בד' אמות דדמי לבקעה. אמרינן בהזורק (ק' ב') ספינה רב הונא אמר מוציא הימנה זיז כל שהוא וממלא קסבר כרמלית מארעא משחינן ואוירא מקום פטור רב חסדא ורבה בר רב הונא אמרי עושה מקום ארבע וממלא קסברי כרמלית משפעת הים משחינן וקיימא לן כרב חסדא דיחיד ורבים הלכה כרבים . ויש לשאול אמאי לא מקשי תלמודא לרב הונא מדתנן בכיצד משתתפין (פ"ז ב') גזוזטרא שהיא למעלה מן הים אין ממלאין הימנה בשבת אא"כ עשו לה מחיצה גבוה עשרה טפחים בין מלמעלה בין מלמטה ויש לתרץ ההיא בגזוזטרא שסמוכה לרה"י הקבוע בארץ דגזרינן משום רה"י קבוע שמא יטלטל בלא זיז שאין דרכו לעשות זיז וזיז מצרכינן להיכרא כדמסקינן התם א"ל רב נחמן לרבה בר אבוה ולרב הונא זימנין דליכא עשרה וקא מטלטל

מכרמלית לרה"י א"ל גמירא דאין הספינה מהלכת בפחות מעשרה פי' שלא יהיו המים עמוקים עשרה ויותר מעט כדי שיקוע הכלי ששואב בו ואין להקשות מדאמרינן בפ' מי שהוציאוהו (עירובין מ"ג א') והייתי מסתכל כבר היינו בתוך התחום עד שלא חשבה ובעינן למיפשט מהתם דיש תחומין למעלה מעשרה ומוקמינן לה במהלכת ברקק פי' בפחות מעשרה הא לא קשיא דהתם פי' משולי הספינה שהיו משוקעים במים טפחים שלשה או ארבעה בתוך עשרה נמצא היושב בשוליים בתחומין למטה מעשרה מהלך אבל משפת המים עד הקרקע היה יותר מעשרה הרבה. ומסקינן כחו בכרמלית דים לא גזרו רבנן פי' כחו שופך מים על דופני הספינה והם הולכות לים אבל כחו בזריקה לא. כדתנן בהדיא בהזורק מן היבשה לים פטור ואין ללמוד להתיר כחו בשאר כרמלית מכרמלית דים שמצינו שהקילו בכרמלית דים משאר כרמלית כדאמרינן התם (שבת ק"א א') בעא מיניה רבי טבלא מרב מחיצה תלויה מהו שתתיר בחורבה א"ל אין מחיצה תלויה מתרת אלא קל הוא שהקלו חכמים במים. נחזור לברייתא. והאיסטוונית פי' מקום שיש אצטבאות אע"ג דדרסי רבים כיון דלא מסתגי להו להדיא נפקא להו מתורת רה"ר ורה"י נמי לא הוה דאין לו מחיצות. ושני גגין משני צירי רה"ר אפי' יהיו של אדם אחד אי מדלי חד או מתתי חד אסור לזרוק מזה לזה כאשר פירשתי למעלה דקיי"ל כמאן דאמר בפ' הזורק (שבת צ"ז א') אסור. שנינו למעלה העומד על האיסקופה מקום פטור שלא יטול מבעה"ב ויתן לעני ומעני ויתן לבעה"ב היינו דכי אתא ר"ד אמר ר' יוחנן מקום שאין בו ד' על ד' פי' וגבוה שלשה או יותר מותר לבני רה"י ולבני ר"ה לכתף עליו ובלבד שלא יחליפו. שניני למעלה אם היתה אסקופא גבוה עשרה ורחבה ארבעת הרי זו רשות לעצמה פי' אפי' מרה"י לה אסור מסייעי ליה לר' יצחק בר אבדימי (שבת ט' א') דאמר ר' יצחק בר אבדימי כ"מ שאתה מוציא שתי רשויות והם רשות אחת כגון עמוד ברה"י גבוהה עשרה ורחב ארבעה אין מטלטלין לא מתוכה לרה"י ולא מרה"י לתוכה גזירה משום תל ברה"ר ודוקא עמוד או דבר קבוע כעין עמוד דדמי לתל אבל גיגית כפויה אע"ג שגבוה עשרה ורחבה ארבעה הואיל וסופה להנטל לא גזרינן ביה משום תל וכן מעליה לבית ומבית לעליה לא דמי לתל וההיא דתנן בכיצד משתתפין בעירובין (פ"ג ב') חולייית הבור והסלע שהן גבוהין עשר ומופלגין מן המרפסת לחצר מוקי ליה רב יצחק בשאינן רחבין ארבע ולא קיי"ל כרב יצחק בר אבדימי אלא בין תל בין עמוד שרו דתנן בעירובין בפ' כל גגות (עירובין פ"ט א') רש"א אחד גגות ואחד הצירות וקרפיפות כולן רשות אחת הן ואמרינן התם בהדיא בתחלת הפרק דהא לא כר' יצחק ואמר רב (שם צ"א א') הלכה כר' שמעון. אע"ג דגמרינן דלא מחייב משום הכנסה והוצאה אלא בעקירה והנחה גזרו

רבנן בעקירה בלא הנחה והנחה בלא עקירה דתנן (בריש שבת) פשט ידו העני לפנים ונטל בעה"ב מתוכה פשט בעה"ב ידו בחוץ ונטל העני מתוכה שניהן פטורין פי' אבל אסורין הואיל ואיתעבידא מלאכה מבינייהו ומדאורייתא לא מחייבינן כדתניא (ג' א') בעשותה יחיד העושה אותה חייב שנים שעשאוה פטורין. תנן בעירובין בפרק המוציא (צ"ט א') לא יעמוד אדם ברה"י וישתה ברה"ר ברה"ר וישתה ברה"י אא"כ הכניס ראשו ורובו במקום ששותה ודוקא מים לשתות שמתוך שצריך להם ימשכם אליו ה"ה כלי שצריך לו אבל דבר שאין צריך לא גזרינן כדתנן התם עומד אדם ברה"י ומטלטל ברה"ר ובלבד שלא יוציא חוץ לד' אמות ותניא (צ"ט ב') עומד אדם ברה"ר ומגביה ידו למעלה מעשרה טפחים פחות משלש סמוך לגג וקולט ובלבד שלא יצרף כיון שמעמיד שם כלי והוא פחות משלש סמוך לגג נראה כנוטל מים מן הגג ומוציא מרה"י לרה"ר. וזיז לפני החלון ויוצא לרה"ר אין נותנין עליו ונוטלין מעליו כלים שאינם נשברים דלמא נפיל ואתי לאתויי דתנן בהמוציא (צ"ח ב') זיז שלפני החלון נותנין עליו ונוטלין הימנו בשבת ומוקמינן לה בכלים הנשברין ולאחר שבירתם לא אתי לאתויינהו אבל שאינם נשברים אסור. בפרק המביא במסכת ביצה (ל' א') אמר רבא לא ליתב אינש אפומא דלחייא וישתמש דלמא מגנדר מילי ואתי לאתויי ודוקא אפומא דלחייא דלא מנכרא מילתא אבל פומא דביתא שרי. וגזרו חכמים בנשים שלא לצאת בדברים דאיכא למיחש דילמא שלפי ומחוו או משום (שמא) תרפם כי מתרמיא להוי טבילת מצות ואתי לאתויי מרופים ואינם דרך תכשיט דתנן בפרק במה אשה (שבת נ"ז א') לא תצא אשה לא בחוטי צמר ולא בחוטי פשתן. ולא ברצועות שבראשה ולא תטבול בהם עד שתרפם ומפרש רבה בר אבוה משום דבחול לא תטבול בהם עד שתרפם. בשבת לא תצא בהן דלמא מתרמי לה טבילת מצות ושריא לה פי' ותרפה אותם ואתי לאתויינהו ארבע אמות ברה"ר פי' בעודם טרופים שאינם דרך תכשיט אלא אם כן מהודקים אבל הא לא מצינו למימר דלמא אתי לאתויינהו מופשטים דא"כ כל דבר דאינה יכולה לטבול בהם מיתסרא להו מהאי טעמא אלא לאתויינהו מופשטים לא טעו אינשי אבל לאתויינהו מרופין טעו ובל דבר שדרכה לטבול בהם בהרפאה אסור. ודלמא שלפא ומחויא גזרו חכמים דתניא (נ"ט ב') לא תצא אשה בעיר של זהב ואם יצאת חייבת חטאת דברי ר' מאיר וחכמים אומרים לא תצא ואם יצאת פטורה ר' אליעזר אומר יוצאה אשה בעיר של זהב לכתחילה במאי קא מפלגי ר' מאיר סבר משאוי הוא ורבנן סברי תכשיט הוא ודלמא שלפי ומחויא ואתי לאתויי ור' אליעזר סבר מאן דרכה למיפק בעיר של זהב אשה חשובה ואשה חשובה לא שלפא ומחויא פי' הלכך אפי' כשאינה חשוכה לא גזרינן דכיון דלאו דרכה מילתא דלא שכיחא

ולא גזרו בה רבנן ורבנן סברי נשים שאינן חשובות דרכן לשלוף הלכך מילתא דשכיחא היא וגזרו בה רבנן אבל בנשים חשובות אפי' רבנן מודו דלא גזרו רבנן הלכך כל מילתא דמתסרא משום שלפא ומהויא לא מתסרי אלא כשאינן חשובות אבל בחשובות שרי דברי הכל כההיא דתנן (נ"ז א') לא תצא אשה בנזמין ולא בטבעת שאין עליה חותם ולא במחט שאינה נקובה פי' כגון אישפנגלא בלע"ז שהוא לנוי וכל הני משום שלפא ומחויא מיתסרא הלכך כל הני בנשים חשובות שרו ואהאי טעמא ופירושא סמכינן שלא למחות בנשים שלנו שיוצאות בטבעות שאין עליהם חותם ובבתי הנפש ובנזמי האוזן כי חשובות הן ורגילות בתבשיטין נאים וגנאי להם להתפאר להראות. אמר עולא (ס"ב א') נשים עם כפני עצמן הן ואסור לאיש לצאת בתכשיט אשת דלא חזי לאיש והאשה בתכשיט איש דלא חזי לאשה. ותנן (ס"ה א') פורפת על האבן ועל האגוז ועל המטבע ובלבד שלא תפרוף בתחילה בשבת ואמר אביי (סיפא) אתאן למטבע וה"ה לאבן דכיון שאינו ניטל בשבת היינו מטבע אבל אגוז וביוצא בו שרי בעי אביי אשה מהו שתערים ותפרוף על האגוז להוציא לבנה הקטן וקיי"ל בתיקו וכל תיקו דאיסורא לחומרא. שני סרבלים או לשני תכשיטין אחרים זה על זה והוא אין צריך להם אלא לאחד אסורים מדתנן לענין דליקה בכל כתבי הקדש (שבת ק"כ א') לובש כל מה שיכול ללבוש ועוטף כל מת שיכול לעטוף למדנו שלא במקום דליקה אסור ורש"י הביא ראיה מכאן לאסור עלה דהא דאמרינן בבמה אשה (נ"ט ב') קמרא עילוי המיינא מאי א"ל תרי המיינא קאמרת פי' אסורין הן. תנן (ס' א') לא יצא האיש בסנדל המסומר ולא במנעל יחיד בזמן שאין מכה על רגלו ולא בתפילין ולא בקמיע בזמן שאינו מן המומחה ולא בשיריים ולא בקסדא ולא במגפיים ואם יצא אינו חייב חטאת. הא יש ברגלו מכה נפיק בהי מנייהו רב הונא אמר (ס"א א') באותה שיש בה מכה חייא בר רבא אמר באותה שאין בה מכה ולא הכריעו חכמים הלכה כמי למדנו שאסור לצאת בשבת במנעל יחידי.

ואסרו חכמים שלא לטלטל דבר מוקצה בשבת משום הוצאה כדאמרינן בפ' כל הכלים (שבת קכ"ד ב') גבי מוקצה אטו טלטול לאו צורך הוצאה הוא פי' שמטלטל דבר מוקצה אי מוקצה מחמת מיאוס למאן דאסר מתוך שמאוס בעיניו יוציאנו לחוץ ואי דבר שתורת כלי (אין) עליו מתוך שאין בו צורך שבת שוכח שבת ומוציאו ואי מוקצה מחמת איסור מחוך שמטלטל דבר שמלאכתו נכרת שוכח שבת ומוציאו. תנן בפ' כל הכלים (שבת קכ"ד א') כל הכלים ניטלין לצורך ושלא לצורך ומסקינן פירושא דמתניתין הכי לצורך דבר שמלאכתו להיתר בין לצורך גופו בין לצורך מקומו שלא לצורך אפי' מחמה לצל ודבר שמלאכתו לאיסור לצורך גופו ולצורך מקומו אין מחמה לצל לא ומוקצה מחמת

מיאוס כגון נר ישן ומוקצה מחמת איסור כגון נר שהדליקו בו באותו שבת וכבה נחלקו ר' יהודה ור' שמעון בפ' בירה (מ"ד א') ר"ש מתיר ור' יהודה אוסר ומסקינן בשלהי שבת (קנ"ז א') במוקצה מחמת מיאוס כר"ש דשרי ובמוקצה מחמת איסור כר' יהודה דאסר ובמוקצה מחמת חסרון כיס אי נמי (מוקצה) דהוי כגרוגרות וצמוקים אפי' ר"ש מודה דאסור. ואם עשה דבר היתר בסיס לדבר האיסור על דעת להיות בסיס כל השבת כולה אפי' נפל דבר האיסור מעל ההיתר אסור לטלטלו כדתנן בפ' נוטל (שבת קמ"ב ב') האבן שע"פ החבית מטה על צדה והיא נופלת היתה בין החביות מגביה ומטה על צדה והיא נופלת ותנן מעות שעל הכר מנער את הכר והן נופלות אמר רב חייא בר אשי אמר רב ל"ש אלא בשוכח אבל במניח נעשה בסיס לדבר האיסור ואמר רבב"ח אמר ר' יוחנן ל"ש אלא לצורך גופו אבל לצורך מקומו מטלטלם ועודנו עליו אבל אם עשאו בסיס לדבר האיסור על דעת לנער האיסור בשבת מנערו ומותר כדתנן בבמה טומנין (מ"ט א') בגיזי צמר ואין מטלטלין אותן כיצד הוא עושה נוטל את הכיסוי והן נופלות פי' ר"ת ז"ל דעל דעת לנערם הניחם. ואע"ג דפסקינן כר' שמעון לענין שבת אין לנו ללמוד יו"ט משבת להקל דאע"ג דתנן בפ' משילין בביצה (ל"ו ב') לענין שבות רשות ומצוה כל אלו ביו"ט אמרו ק"ו בשבת אלמא שבת חמירא לענין איסור מוקצה דהוי מטעם הוצאה יו"ט חמור שמתוך שמלאכת הוצאה תדירה ומצויה לענין היתר ביו"ט הוזקקו לאסור ולגדור גדר יותר ביו"ט ולדבר שנאסר מטעם הוצאה שלא להתיר הוצאת איסור ביו"ט ולפנים באיסור דלא תעשה מלאכת דיו"ט נפרש איזו הוצאה היא אסורה ואיזו היא הוצאה מותרת הלכך מתוך שהורגלה היתר מלאכת הוצאה ביו"ט יותר משאר מלאכות החמירו בה ביו"ט ובמוקצה שהוא מטעם הוצאה כדאמרינן בתחלת ביצה (ב' ב') לענין מוקצה שבת דחמירא ולא אתי לזלזולי בה סתם לן תנא כר"ש דתנן מחתכין את הנבילה לפני הכלבים ואת הדלועין לפני הבהמה יו"ט דקיל ואתי לזלזולי ביה סתם לן תנא כר' יהודה דמחמיר דתנן אין מבקעין עצים מן הקורות ולא מן הקורה שנשברה ביו"ט הלכך יש לחוש שלא להקל ביו"ט מטעם שבת ובשלהי שבת (קנ"ז א') אליבא דרב נחמן גופיה שנתן חילוק בתהילת ביצה בין שבת ליו"ט מצינו שהשווה אותם התלמוד דמקשינן התם סתמא דיו"ט אסתמא דשבת דתנן גבי יו"ט אין משקין ושוחטין את המדבריות ותנן לענין שבת בש"א מגביהין מעל השלחן קליפין ועצמות ובה"א מסלק את הטבלא ומנערה ואמר רב נחמן אין לנו אלא ב"ש כר"י וב"ה כר"ש וכו' ואינו מתרץ לענין יו"ט החמירו כדאמרינן בתחילת ביצה אליבא דר"נ גופא ויש לתרץ דאיסור מדבריות אינם מטעם הוצאה אלא משום גזירה משום מחוסרות צידה שלא יצודם ביו"ט ואין לנו

להחמיר ביו"ט ואע"ג דהתם בשבת לעיל מייתי ההוא דמייתינן בביצה אין מבקעין עצים מן הקורות ובו' ראיה לשבת ההיא דלא כר"נ דאמר בביצה דיו"ט חמיר משבת לענין מוקצה דהוי מטעם הוצאה. קיי"ל כר' יצחק דאמר בפרק כירה (שבת מ"ג א') כשם שאין נותנין כלי תחת תרנגולת לקבל ביצתה משום דאין מבטלין כלי מהיכנו כך אין כופין כלי בשביל שלא תשבר דאין כלי ניטל אלא לדבר הניטל והא דתנן במס' תמיד (פ"ה מ"ה) פסכתר היה משמש שלשה דברים כופין אותה על השרץ ועל הגחלים בשבת ההיא לא קשיא גבי מקדש שאני אי נמי בצריך למקומו אמרינן בירושלמי בפ' הזורק במלליות הסמוכין זה לזה אין מטלטלין גנו לא פי' במלליות שאינם שוין ים ובקעה אבל ים וים בקעה ובקעה שרי.

ואמרה תורה לנהוג איסור שבת קודם שבת ולאחר שבת להוסיף מחול על הקדש כדתנן פ' יוה"כ (פ"א ב') ועניתם את נפשותיכם בתשעה לחדש וכי יכול יתענה בתשעה ת"ל בערב אי בערב יכול משתחשך ת"ל בתשעה הא כיצד מתחיל ומתענה מבעוד יום מכאן שמוסיפין מחול על הקדש אין לי אלא בכניסתו ביציאתו מניין ת"ל מערב עד ערב אין לי אלא יוה"כ שבתות מניין ת"ל תשבתו ימים טובים מניין ת"ל שבתכם הא כיצד כל שנאמר בו שבות מוסיפין מחול על הקודש ותוספת לא מצינו לה שיעור אך קודם בין השמשות מעט. ועתה אפרש כניסת שבת ובין השמשות מתי הוא נראה לי דמהלך ה' מילין קודם ראות הכוכבים לחוץ פי' כשיצאו כל הכוכבים הוי לילה מדאורייתא דלילה ויום מתי הוא גמרינן במגילה (כ' ב') מדכתיב בעזרא ואנחנו עושים במלאכה מעלות השחר ועד צאת הכוכבים וכתיב והיה לנו הלילה משמר והיום מלאכה ולא יתן לתוכו מים בערב שבת ואצ"ל בשבת פי' צאת הכוכבים דעזרא התחלת צאתם בתכנם בעובי הרקיע לצאת למשול בלילה ומתחלת צאתם עד וגומרם ירידתם שנראין כולם החוצה שעוברין עביו של הרקיע מהלך חמשת מילין וזה למדנו בפסחים פ' מי שהיה (צ"ד א') נמצא עוביו של רקיע כו' ומנין שמהלך חמשת מילין קודם הראותם החוצה הוי לילה שהרי דם נפסל בשקיעת החמה כדאמרינן באיזהו מקומן בזבחים (נ"ו א') והא דתנן במגילה (כ' ב') כל היום כשר לשחיטה מביום זבחכם למדנו ויום זבחכם מביום דעזרא ילפינן בפ' הקורא את המגילה למפרע ויום זבחכם לא הוי אלא עד שקיעת החמה והוא חמשת מילין קודם הראות הכוכבים חוצה כדאמרינן בפסחים פ' מי שהיה טמא (פסחים צ"ג ב') אמר עולא מן המודיעים לירושלים פי' דתנן במתניתין דהוי דרך רחוקה ט"ו מילין הוי סבר לה כהא דאמר רבב"ח אמר ר' יוחנן כמה מהלך אדם בינוני ביום עשרה פרסאות מעלות השחר עד הנץ החמה מהלך ה' מילין משקיעת החמה עד צאת

הכוכבים ה' מילין פשו להו תלתין חמיסר מצפרא לפלגא דיומא וחמיסר מפלגא דיומא עד אורתא עולא לטעמיה דאמר עולא איזה דרך רחוקה כל שאינו יכול ליכנס בשעת שחיטה אלמא מפסח שיש בו חיוב כרת פטרי ליה מטעם דשעת שחיטה דילפינן מביום זבחכם לא הוי (יותר) מחמשה מילין קודם צאת הכוכבים פי' צאת הכוכבים דעולא לא הוי כפי' צאת הכוכבים דעזרא פי' ההיא דעזרא תחלת צאתם בעובי הרקיע לרדת להראותם וצאת הכוכבים דעולא פי' שגמרו יציאתם החוצה ונראים כולם. משקיעת החמה פי' שמתחלת החמה לשקוע שנכנסת בעובי הרקיע וכשחמה נכנסה מלמטה להכנס למעלה שמתחלת לעלות כוכבים נכנסים מלמעלה ומתחילין לירד גמרה חמה עלייתה שעברה עוביו של רקיע גמרו כוכבים ירידתם שעברו עוביו של רקיע ונראים כולם ובאותה עליית חמה וירידת כוכבים מהלך ה' מילין למדנו משמתחילין הכוכבים לירד דהיינו ה' מילין קודם הראותם החוצה הוי לילה מדאורייתא והא דאמרינן בפ' במה מדליקין (ל"ה ב') אמר ר"י אמר שמואל כוכב אחד יום שנים בין השמשות שלשה לילה ופירש ר' יוסי בר אבין בכוכבים בינונים הכי פירושו אם תראה כוכב אחד עדיין לא התחילו הכוכבים להכנס בעובי הרקיע לרדת ואל תחוש ואל תדאג בכוכב אחד שאתה רואה כי גם פעמים רבות בחצי היום כוכב אחד נראה (אבל) אם תראה שנים בין השמשות ויש לחוש שנכנס שיעור ה' מילין שכבר התחילו הכוכבים ליכנס בעובי הרקיע מבפנים ולרדת. שלשה לילה אם תראה שלשה ודאי התחילו הכוכבים ליכנס ולרדת ולמשול בלילה ותניא בבמה מדליקין (ל"ד ב') איזהו בין השמשות משתשקע החמה וכל זמן שפני מזרח מאדימים הכסיף העליון ולא התחתון בין השמשות הכסיף והשוה לתחתון לילה דברי ר' יהודה ר' נחמיה אומר כדי שיהלך אדם משתשקע החמה חצי מיל ר' יוסי אומר בין השמשות כהרף עין זה נכנס וזה יוצא ואי אפשר לעמוד עליו פירש משתשקע החמה דר' יהודה ור' נחמיה משמתחלת לשקוע שנוטה מעט ומכירים העולם שרוצה להכנס בעובי הרקיע כשיעור ה' מילין שאמר עולא בפסחים דהיינו מעט קודם שקיעת החמה ולשון משתשקע משמע הקדמה. מסקינן בבמה מדליקין אמר רבב"ח א"ר יוחנן הלכה כר' יהודה לענין שבת ובה"ש דר' יהודה אמר רבה אמר רב יהודה אמר שמואל שני חלקי מיל פי' קודם שקיעת החמה והשתא אתי שפיר דאמר ר"י אמר שמואל (שבת ל"ה א') בין השמשות דר' יהודה לר' יוסי כהנים טובלים בו דהא עדיין יום גדול נראה לפי פירש שפרשתי. והשתא אתי שפיר דאמרינן בבמה מדליקין (ל"ה ב') א"ל רבא לשמעיה אתון דלא הוי קים לכו שיעורא דרבנן מכי חזיתו שימשא ארישא דדיקלא כו' וביום המעונן דליכא שמשא במתא חזו לתרנגולים בדברא לעורב

באגמא לאדנא דלשיעור שפירשתי רואים זמן התרנגולים קרוב אבל אם נפרש ג' חלקי מיל קודם להראות הכוכבים החוצה הופלג זמן וסימן התרנגולים מזו השיעור הרבה וכן נראה לי עיקר דמשתשקע החמה הוא קודם שקיעת החמה דעולא ולא כדברי רבינו יעקב שפירש דשקיעת החמה (קודם) למשתשקע לפי פירוש רבותי שפירשו ג' חלקי מיל קודם הראות הכוכבים החוצה ולא משתשקע קודם לשקיעת החמה כדאמרינן בהשוכר את הפועלים (ב"מ פ"ח ב') משיפסקו עד שיפסקו מיבעי ליה והא דתניא בנר חנוכה (שבת כ"א ב') מצותה משתשקע החמה בעוד קצת יום קאמר דכיון שהחשיך קצת לא הוי שרגא בטיהרא ובאותו זמן מתחילין בני אדם לשוב לבתיהן ומתמיהין שרואים נר בעוד היום ויודעים שמחמת מצוה היא ואיכא פרסומי ניסא. ואין להקפיד על צאת הכוכבים שיש לנו שני פירושים שכמה עברי יש בתלמוד שלשונם שוה ופי' חלוק כמו גדולי קרקע שפירשתי למעלה ובחזקת שימור גבי שוורים דפ"ק דב"ק (ט"ו א') פלוגתא דר"פ ור"ה וחזקת שימור דשור שנגח ד' וה' (שם מ"ה ב') פלוגתא דר"מ ור' יהודה ולהאי פירוש אתי נמי שפיר דאמרינן בתענית (י"ב א') כל תענית שלא שקעה עליו חמה לאו שמיה תענית הא שקעה אע"פ שאין הכוכבים נראים הוי תענית שלילה גמור הוא כפירושי. ומי הזקיק חכמים לפרש צאת הכוכבים דעזרא תחלת כניסתן ולא סוף צאתם בהראותם דסברי פי' צאת הכוכבים כפי' מעלות השחר ועלות השחר פי' כשהחמה מתחלת לעלות ולמשול ביום דהיינו שנכנס בעובי הרקיע בפנים שמתחלת לעלות ולצאת וכאשר עלות השחר מתחלת לעלות כך צאת הכוכבים פי' כשמתחילין לצאת דהיינו בהכנסם בעובי הרקיע וכה פירוש המקרא ואנחנו עושים במלאכה מעלות השחר משחמה מתחלת לעלות עד צאת הכוכבים משהכוכבים מתחילין לצאת. אחרי שפירשתי שמהלך ה' מילין קודם הראות הכוכבים לילה מדאורייתא צריכין גם (בני) ישראל למהר כניסת שבת והרוצה לבדוק הדבר אם אמת כאשר פרשנו יכול לבדוק בכלי נקוב קטן ויתן בו מים מהלך המש מילין קודם הראות הכוכבים בימי ניסן סמוך לתקופה שהימים והלילות שוים וימצא נטיפות עלות השחר ישוו לנטיפות שיעור מהלך ה' מילין קודם הראות הכוכבים ואמנם יש לומר אפי' לא ישוו לא יבטל פירושי שגזירת חכמים היא להקראות לילה אע"פ שהוא יום לפי התקופה. וצורינו ידריכנו בדרך טובה ויפה זכיות פריינו ועלינו לתרופה.

מצוה רעה

סימן רעה (מ)

בן סורר ומורה. צוה הבורא שלא לילך אדם בחוקות הגוים לרדוף אחרי שרירות לבבו להיות זולל וסובא דכתיב בפרשת קדושים תהיו (ויקרא כ' כ"ג) ולא תלכו בחוקות הגוי וחוקות הגוים זוללים וסובאים ומכאן למדנו אזהרה לבן סורר ומורה למה הוצרכנו ללמוד מלקות דידיה ממקום אחר לפי שאזהרה זו לאו שבכללות ואין לוקין עליו. אי נמי יש לומר אזהרה לבן סורר ומורה נפקא מגזירה שוה שלמדנו מלקות ויסרו מויסרו ויסרו מבן בן מבן והיה אם בין הכות הרשע וההוא ענינא מוקמינן בעדים זוממים במכות פ"א (ב' ב') ואזהרה לעדים זוממים למדנו במכות פ"א (ד"ד ב') מולא יוסיפו וגו'. ויש זולל וסובא שחייבה התורה סקילה דכתיב בפ' כי תצא כי יהיה לאיש בן סורר ומורה איננו שומע בקולינו זולל וסובא וכתיב ורגמוהו כל אנשי עירו באבנים ומת ותנן (סהדרין ס"ח ב') מאימתי נעשה בן סורר ומורה משיביא שתי שערות ועד שיקיף זקן התחתון ולא העליון אלא שדברו חכמים בלשון נקיה. ושעור שתי שערות כדתנן בנדה פ' בא סימן (נדה נ"ב ב') ב' שערות האמורות כאן ובנגעים ובכל מקום כמה שיעורן כדי לכוף ראשן לעיקרן דברי ר' ישמעאל ר' אליעזר אומר כדי לקרוץ בציפורן ר"ע אומר כדי שיהיו נטלות בזוג. ותנן הקטן פטור שלא בא לכלל (מצות) אע"ג דכתיב כי יהיה לאיש בן סורר ומורה ובן קטן משמע אמר רב יהודה אמר רב אמר קרא כי יהיה לאיש בן בן הסמוך לגבורתו של איש ומי שהביא שתי שערות הוי סמוך לגבורתו של איש ואע"ג דלענין עונשי התורה נקרא מי שהביא שתי שערות איש והכא משמע דלא הוי איש אלא סמוך לגבורתו של איש הוזקקנו לפרש מי שיש לו גבורתו של איש מדכתיב בן לאיש סמוך לגבורתו של איש ולא קרי גבורתו של איש עד שיהיה כבר מוקף זקן. תני ר' חייא עד שתקיף עטרה כי אתא רב דימי אמר הקפת גיד ולא ביצים אמר רב חסדא קטן שהוליד בן אינו נעשה בן סורר ומורה שנאמר כי יהיה לאיש בן ולא בן לבן אמר ר' כרוספדאי אמר ר' שבתאי (ס"ט.) כל ימיו של בן סורר ומורה אינם אלא שלשה הדשים בלבד וטעם דכתיב בן ולא הראוי לקרותו אב ומי שהביא ב' שערות (ראוי) להוליד בלא נס ושינוי ואחר שלשה חדשים ניכר העובר וראוי לקרותו אב. תנן (ט' א') מאימתי הוא חייב משיאכל תרטימר בשר וישתה חצי לוג יין האיטלקי ר' יוסי אומר מנה בשר ולוג של יין אכל דבר שהוא מצוה פטור וטעמא דכולהי דכתיב זולל וסובא וכל מילתא דאימשך אבתריה הוי זולל וסובא ובהאי שיעורא קים להו לרבנן דמימשך אבתריה. תנן אכל כל מאכל ולא אבל בשר שתה כל משקה ולא שתת יין אינו נעשה בן סורר ומורה דכתיב זולל וסובא

ואע"פ שאין ראיה לדבר זכר לדבר שנאמר אל תהי בסובאי יין בזוללי בשר למו. תנן (ע"א א') אינו חייב עד שיגנוב משל אביו ויאכל ברשות אחרים וטעם דכתיב זולל וסובא ודרך זוללים וסובאים לגנוב משל אביהם. ואוכלים ברשות אחרים בעינן דלא מקרי זולל וסובא אלא באותו ענין דממשיך אבתריה וברשות אביו מרתת ואע"ג דשכיחא ליה אינו נמשך לעשות כן. משל אחרים ויאכל ברשות אחרים ואע"ג דלא בעית לא שכיח ליה הלכך בעינן גנב משל אביו דשכיח ליה ואכל ברשות אחרים דלא בעית נמשך לעשות כן ותנן (ע' א') אכל דבר עבירה פטור וטעם דכתיב איננו שומע בקולינו סרבן בקולינו ולא בקולו של מקום. ואפי' בסעודת הרשות אמר ר' אבוהו אינו חייב עד שיאכל בחבורת סריקין הלכך סעודת מצוה אפי' כולה סריקין פטור דכיון דבמצוה עסיק לא ממשך אמר ר' אבין בר מולדא אמר רב אינו חייב עד שיאכל בשר חי וישתה יין חי ומפרש רבינא יין מזוג ולא מזוג דבהכי ממשך בשר בשיל ולא בשיל כבשרא דאכלי גנבי דבהכי מקרי זולל וסובא רבה ורב יוסף דאמרי תרווייהו אכל בשר מליח ושתה יין מגיתו אינו נעשה בן סורר ומורה וטעם דבתר אכילה ושתיה כזאת לא ממשיך ולא מקרי זולל וסובא אלא במידי דמימשיך אבתריה. תנן (ע"א א') היה אביו רוצה ואמו אינה רוצה אמו רוצה ואביו אינו רוצה אינו נעשה בן סורר ומורה עד שיהיו שניהם רוצים ר' יהודה אומר אם לא היתה אמו ראויה לאביו אינו נעשה בן סורר ומורה היה אחד מהם אלם או גידם חיגר סומא חרש אינו נעשה בן סורר ומורה שנאמר ותפשו בו אביו ואמו ולא גדמים והוציאו אותו ולא חגרים ואמרו ולא אלמים בנינו זה ולא מומים איננו שומע ולא חרשים מתרין אותו בפגי שלשה ומלקין אותו חזר וקלקל נידון בעשרים ושלשה ואינו נסקל עד שיהיו (שם) שלשה הראשונים שנאמר בנינו זה זהו שלקה בפניכם ברח עד שלא נגמר דינו ואחר כן הקיף זקן התחתון פטור וטעמא דבשעת גמר דין בעינן שיהיה בן ולא איש פי' אבייי מתניתין (ע"א ב') מתרין בו בפני שנים עדים ומלקין אותו בפני שלשה. מלקות בבן סורר ומורה היכא כתיבא אמר ר' אבוהי למדנו ויסרו מויסרו (ויסרו) מבן ובן מוהיה אם בן הכות. תניא בספרי ומייתי לה באלו הן הנחנקין (סנהדרין פ"ח ב') א"ר יאשיה סח לי זעירא מאנשי ירושלים בן סורר ומורה שרצו אביו ואמו למחול לו מוחלין לו.

מצוה רעו

ו"ו השני

הרג. אחד. אנשי עיר הנדחת.

סימן רעו (פד)

אנשי עיר הנדחת. כדתנן (סנהדרין ע"ו ב') אלו הן הנהרגין עיר הנדחת. הזהיר עליהן הכתוב בעשרת הדברות לא תשתחוה להם ולא תעבדם ועגש בפ' ראה אנכי דכתיב כי תשמע באחת עריך וכתיב הכה תכה את יושבי העיר ההיא לפי חרב ובאיזו חרב כדתנן בס' ד' מיתות ב"ד (נ"ב ב') מצות הנהרגין היו מתיזין את ראשן בסייף כדרך שהמלכות עושה ר' יהודה אומר ניוול הוא זה אלא מניח ראשו על הסדן וקוצץ בקופיץ והלכה כחכמים. ותניא בפ"א דסנהדרין (ט"ו ב') עד כמה עושין עיר הנדחת מעשרה ועד מאה דברי ר' יאשיה ר' יונתן אומר מעשרה עד רובן של שבט וטעמא דתרווייהו עיר כתיב ולא ציבור ופחות מהכי לא מקרי עיר ויותר מהכי מקרי צבור. תנן (ריש סנהדרין) אין עושין עיר הנדחת אלא בבית דין של שבעים ואחד פירש ר' חייא בר יוסף אמר ר' אושעיה (ט"ז ב') דכתיב והוצאת את האיש ההוא או את האשה ההיא אשר עשו את הדבר הרע הזה אל שעריך את האיש או את האשה וסקלתם באבנים איש ואשה אתה מוציא אל שעריך ואי אתה מוציא את העיר אל שעריך. יש לשאול הא אשכחן דלא ממעטינן עיר מטעם איש דתנן בפסחים בכיצד צולין (ע"ט א') נטמא קהל או רובו או שהיו כהנים טמאים והקהל טהור יעשה בטומאה וטעמא מפרש תלמודא (שם ס"ו ב') דכתיב איש איש כי יהיה טמא לנפש איש נדחה לפסח שני ואין צבור נדחים לפסה שני וכל דלא הוי רוב ישראל אפי' ארבע עיירות או חמש הוי איש. י"ל שאני התם דכתיב בקרא תרי זימני את האיש או את האשה. תנן אין עושין עיר הנדחת בספר וטעמא (ט"ז ב') מקרבך אמר רחמנא ולא מן הספר. ולא שלש עיר הנדחת דכתיב אחת ולא שלש אבל שתים עושין דכתיב עריך אין עושין בין בב"ד אחד בין בשלשת בתי דינין בין במקום אחד בין בשלש מקומות דקיי"ל כר' יוחנן דאמר (ט"ז ב') לעולם אין עושין משום קרחה בפ"א דסנהדרין. תניא בספרי יצאו אנשים אנשים ולא קטנים. אנשים אין פחות משנים וידיחו את יושבי עירם ולא יושבי עיר אחרת. לאמר בהתראה למדנו כל שאין בענין הזה אינם נדונים כרבים בסייף אלא כיחידים בסקילה. ויוצרנו יהיה עזרתינו סלה.

מצוה רעז

ו"ו השלישי

כרת ט'.

הנכנס למקדש טמא. המפטם את השמן. והמפטם את הקטרת. הסך שמן המשחה. השוחט. והמעלה בחוץ. והעושה מלאכה ביום הכפורים. ושלא עשה פסח. ושלא מל.

סימן רעז (שכה)

הנכנס למקדש טמא. תניא בספרי בפרשת נשא וישלחו מן המחנה כל צרוע וכל זב וכל טמא לנפש וגו' וכתיב ולא יטמאו את מחניהם למה נאמר פרשה זאת לפי שנאמר איש אשר יטמא ולא יתחטא ונכרתה הנפש ההיא מעמיה כי את מקדש ה' טמא עונש שמענו אזהרה לא שמענו ת"ל ולא יטמאו את מחניהם הרי זו אזהרה לטמאים שלא יכנסו למקדש ותניא באלו דברים בפסחים (ס"ז א') יכול יהיו זבין וטמאי מתים משתלחין חוץ למחנה אחת ת"ל ולא יטמאו את מחניהם תן מחנה לזה ומחנה לזה דברי ר' יהושע רש"א אינו צריך הרי הוא אומר וישלחו מן המחנה כל צרוע וכל זב וכל טמא לנפש יאמר טמא לנפש ואל יאמר זב ואני אומר טמא לנפש משתלח זב לא כש"כ מה ת"ל זב תן לו מחנה שנייה. יאמר זב ואל יאמר מצורע ואני אומר זב משתלח מצורע לא כש"כ ומה ת"ל מצורע תן לו מחנה שלישית כשהוא אומר ישב בדד מחוץ למחנה מושבו הכתוב ניתקו לעשה והתם מפרש מאי חומרא דזב מטמא מת ומצורע מזב. ומסקינן טמא וכל טמא לרבות טמא שרץ וזב חמור מטמא שרץ ואמרינן מאי חומרא דמצורע מזב (ס"ז ב') שכן טעון פריעה ופרימה ואסור בתה"מ אדרבה זב חמור שכן מטמא משכב ומושב ומטמא כלי חרס בהיסט ואסקינן זב וכל זב לרבות בעל קרי ומצורע חמור מבעל קרי. דמצורע מוחלט טעון פריעה ופרימה ואסור בתה"מ כר' יהודה דתניא בפ"א דמועד קטן (ז' ב') ימי ספרו ולא ימי חלוטו דברי ר' יוסי ר' יהודה אומר ימי ספרו ק"ו לימי חלוטו. אמרינן הכא דמצורע אינו מטמא משכב ומושב יש לשאול דאמרינן בנדה פרק תנוקת (ס"ט ב') הזב והזבה נדה ויולדת ומצורע (שמתו) מטמאין במשא עד שימוק הבשר מפרש בגמ' באבן מסמאה ואמר רבא גזירה שמא יתעלפה אלמא מצורע מטמא משכב ומושב ותניא נמי בת"כ (ויקרא י"ד ח') אם הזלו בימי ספרו נוזלו בימי גמרו שמטמא משכב ומושב ומטמא בביאה וההיא דפסחים דאלו דברים לא מצינו לאוקמי בימי ספרו דמצורע משתלח חוץ לג' מחנות עסקינן ובימי ספורו אינו משתלח חוץ לג' מחנות דתנן במס' נגעים (פי"ד מ"ב) וכבס בגדיו וטבל טהור מלטמא בביאה והרי הוא מטמא בשרץ נכנס לפנים מן החומה מנודה לביתו ז' ימים ואסור בתה"ט ועוד אינו טעון פריעה ופרימה. ומטמא (בביאה שלא חש התלמוד להזכיר הוא משום) שלא בא להזכיר כל חומרי מצורע דהרבה שייר שכן טעון בטהרו כהן וצפרים וג' קרבנות חטאת ואשם ועולה הלכך למדנו ההיא דפסחים לא מצינו לתרץ בימי ספרו לכך צריך לתרץ כאשר פרש"י ז"ל דמצורע אינו מטמא משכב ומושב לטמא אדם ובגדים אבל מטמא משכב ומושב לטומאת אוכלין ומשקין וטעמא נראה לי דהא דיינינן שמצורע היה לו לטמא משכב ומושב מזב בתורת כהנים ומייתי לה

לברייתא בנדה פ' דם הנדה (נדה נ"ד ב') אי לא דמעיט קרא הזב ולא אבן המנוגעת וכיון שראינו שחלק הכתוב בכמה מקומות בטומאת אדם וכלים לטומאת אוכלים ומשקים יש לנו לומר כי מיעט רחמנא הזב ולא אבן המנוגע מאדם וכלים מיעט ולא מאוכלים ומשקים ואמנם איכא למימר אחרי שמיעט הכתוב מצורע מטומאת אדם א"כ איפרך ליה ק"ו מזב דמה לזב שמטמא משכב ומושב לטמא אדם וכלים משא"כ במצורע וא"כ טומאת משכב ומושב אפי' לאוכלין ומשקין במצורע מנלן ואינו יכול לומר מדרבנן (דתנן (נדה ס"ט ב') נכרי שמת טהור מלטמא במשא וטעמא מפרש בגמרא משום דטומאתו מחיים מדרבנן) הלכך לא גזרינן שמא יתעלפה כדגזרינן בזב ומצורע ואמנם יש לדחות שהייתי יכול לפרש שאני נכרי דכל טומאתו מחיים מדרבנן שנכרי אין לו טומאה אפי' במת אלא מדרבנן כדאמרינן אלו חוצצין נכרי שישב בחלון לא יחפור וטעמא כדתניא בספרי אתם ושביכם מה אתם בני ברית אף שביבם בני ברית משא"כ במצורע שאין טומאתו במשכב ומושב מחיים אלא דרבנן ויש לו כמה טומאות דאורייתא הלכך גזרינן שמא יתעלפה אבל ההיא דתורת כהנים שהבאנו למעלה אם הקלו בימי ספרו וכו' מדאורייתא קאמר שמטמא משכב ומושב בימי גמרו דהתם בדיני תורה איירי הלכך לא ידעתי לפרש מנלן מן התורה טומאת משכב ומושב למצורע בימי גמרו אפילו לאוכלין ומשקין. אמרינן למעלה שזב מטמא כלי חרש בהיסט ואפילו מוקף צמיד פתיל קאמר והכי אמרינן בנדה פ"א (ו' א') מה היא מטמא כלי חרש המוקף צמיד פתיל ובגיטין בפ' הניזקין (גיטין ס"א ב') אמרינן על כל כלי חרס המוקף צמיד פתיל וניחוש שמא תסיטם אשתו נדה ויש לשאול דאמרינן פרק אמר ר"ע (שנת פ"ד ב') מדרס כלי חרס טהור מהכא וכל כלי פתוח אשר אין צמיד פתיל עליו טמא הוא הא יש צמיד פתיל עליו טהור הוא מי לא עסקינן דיחדינהו לאשתו נדה פי' בכל ענינים טיהר הכתוב דהא הכא סתם כתיב הא אם יש צמיד פתיל עליו טהור הוא ומעתה טהרנוהו מן מדרס משום דקרא סתם כתב היה לנו לטהרו מטומאת היסט קושיא זו שמעתי ואומר אני לא עיין המקשה בדבריו דשבת והכי פירושו וכל כלי פתוח אשר אין צמיד פתיל וגו' כלי מהאי קרא דרשינן בסוף פ"א דחולין (כ"ה א') שכלי חרס מטמא מאוירו ואין מטמא מגבו מדרס דהוה ליה בצמיד פתיל ובכל כלי קאמר קרא איזה תשמיש שהיה לו ואפילו נתייחד למדרס ולישיבה טיהר הכתוב נבו אי מדרס כלי חרס (טמא) גבו טמא דלענין טומאת מדרס אין חילוק טהרת גב בשום מקום והכי פי' הא אם יש צמיד פתיל עליו טהור מטומאת מת שבה דבר הכתוב אלמא אינו מטמא מגבו מי לא עסקינן דבכל כלי קאמר אפילו נתייחד לישיבת אשתו וקאמר רחמנא טהור אלמא אין דין מדרס לכלי חרס שאם היה לו דין מדרס היה

גבו כתוכו והיה טמא במת שכל דבר שהוא טמא מדרס אין לו דין תוך ואפי' אם היה לו תוך בטל תזכו כי נעשה מטעם יחודו לישיבה ככסא שאין לו תוך וטמא היה גבו במת אם היה לכלי חרס דין מדרס אבל לענין טומאת היסט לא בטל תוכו שמה שהוא מטמא בהיסט אינו אלא מטעם שנידון כאילו נוגע בתוכו כדתניא בת"כ וכל כלי חרס אשר יגע בו הזב איזהו מגעו שהוא ככולו הוי אומר זה הסיטו ואשתו נדה דאמר רבא בשבת לאו דוקא דה"ה אם היה מיוחד לאשתו טהורה היינו למדים טהרת מדרס כלי חרס אבל רבותא קאמר שאפילו ראוי ליטמא בפעם הזאת טיהר הכתוב גבו לומר אין בו טומאת מדרס ומה שכתוב בתלמוד אשתו נדה הטעהו לפרש הא אם יש צמיד פתיל עליו טהור מכל טומאה לפיכך הקשה מטומאת היסט ולא היא דהכי פירושו הא יש צ"פ עליו טהור מטומאת מת האמור בענין מי לא עסקינן בכלי תשמיש שאינו מיוחד לכלי זה אכל מכל טומאות לא קאמר דמנא תימרא הא לא איירי קרא אלא בטומאת מת והיינו דתניא בנדה פ' בא סימן (נדה מ"ט א') כל המטמא מדרס מטמא טמא מת דכיון דטומאת מדרס אינו מטעם תוך הדי הוא טמא בכל טומאות שהרי יחודו למדרס נקרא כלי דכתיב וכל כלי אשר ישב עליו יטמא וכל כלי מטמא בכל הטומאות האמורות אם לא היכא דמיעטן הכתוב טהרת גב בכלי חרס במקום שיש לו תשמיש תוך ופשוטי כלי עץ הלכך לפי שמפץ פשוטי כלי עץ הוצרך לומר טומאה בק"ו מפכים קטנים בב"ק פ' כיצד (כ"ה ב') וכן פרש"י ז"ל בנדה שמטמא מדרס מטמא טמא מת מטעם שנקרא כלי למושב הזב וטמא מת לאו דוקא אלא דומיא דמדרס שהוא אב הטומאה והכי קאמר כל הראוי להיות אב הטומאה במדרס ראוי להיות אב הטומאה אם נגע בו מת או מטמא באהל המת ואיזהו כלי מדרס שאינו צריך ק"ו מפכין קטנים כגון שעשו בית קיבול למקום הישיבה ואין ראוי לישיבה אלא מטעם קיבולו לישיבתו כגון שעושין לקטנים ולחולים והכי פירושו כל המטמא מדרס בין יש בית קיבול לישיבה בין אין בית קיבול לישיבתו מטמא טמא מת אותו שיש לו בית קיבול לישיבה שנתייחדה לו מטעם שנקרא כלי מושב ואותו שאין לו בית קיבול לישיבתו והיה לנו לטהרו בשרץ ובמת מטעם פשוטי כלי עץ דשק כתיב בשרץ ומת יליף מיניה בגזירה שוה דבגד ועור ההוא טמא מק"ו דפכין קטנים. אמרינן דזב מטמא בהיסט כלי חרס המוקף צ"פ ויש לשאול א"כ אפרוך ליה ק"ו ממוקף צ"פ דאמרינן בב"ק פ' כיצד מפץ במת מנין מפץ של עץ קאמר כדברי רש"י ולא של גמי כדברי רבינו יעקב ובמקום אחר (סי' תכ"א) פירשתי מנין לנו. מפץ במת אחרי שהוא פשוטי כלי עץ מנין טמאו במת ק"ו מפכין קטנים ומה פכין קטנים שטהורין בזב טמאים במת מפץ שטמא בזב אינו דין שיהא טמא במת השתא יש לומר

כלי חרס המוקף צ"פ יוכיח שיש שטמא בזב בהסיטו וטהור במת. יש לתרץ דה"ק ק"ו ומה פכין קטנים שטהורין בזב בין במגעו בין בהסיטו טמא במת מפץ שטמא בזב בין במגעו בין בהסיטו אינו דין שמטמא במת השתא אינו יכול לומר כלי חרש המוקף צ"פ יוכיח כו' אף אני מביא מפץ אע"פ שמטמא בזב לא יטמא במת דמה לכלי חרש המוקף צ"פ שכן אינו טמא בזב אלא בהסיטו שהוא מגעו ככולו תאמר מפץ שטמא בזב בין במגעו בין בהסיטו הלכך ליכא למימר יוכיח. ואין לשאול למה צ"פ מטמא בהיסט הזב יותר מפכים קטנים והלא שניהם אינם ראוים למגע בשר הזב ותנן בהעור והרוטב (קכ"ה א') והנוגע והנושא את שלא בא לכלל מגע לא בא לכלל משא הא לא קשיא צ"פ סופו להפתח ראוי למגע קרינא ביה כדתנן במס' כלים ומייתינן לה בביצה פ' המביא (ל"ב א') אילפסין עירניות טהורות באהל המת וטמאות במשא הזב ר"א בר צדוק אומר אף טהורות במשא הזב לפי שלא נגמרה מלאכתן פירש אילפסין מחבות של חרש ומכוסות מלמעלה כמעשה ידי יוצר של חרס והקונה אותם עושה נקב לכל אחד לפי דעתו ולפי שסופו להפתח ראוי למגע קרינא ביה ואע"ג דאמור רבנן בסוף העור והרוטב (חולין קכ"ט א') כיפת שאור שייחדה לישיבה טמא כששימש מעשה עץ שימש חרס שיחדו למדרס לא מטמא מהאי טעמא דהא מיעטי' קרא בהדיא הא יש צ"פ עליו טהור ואפילו נתייחדה ולא איצטריך קרא לטהרו ממדרס אלא בנתייהד למדרס וא"ת גבי כיפת שאור איכא נמי מיעוטא דהא אין אוכלין נעשין אב הטומאה הנהו מוקמינן באוכלין שלא נתייחדו לישיבה ונגעו כמת ותירוץ זה נכון ואמתי . וכשם שהזהיר היוצר שאדם טמא לא יכנס למקדש כך שלא להכנס דבר טמא למקדש אך שיהיה לו טהרה במקוה כדאמרינן בעירובין בסוף המוציא תפילין (ק"ד ב') אמר רב טובי בר קיסנא אמר שמואל המכניס טמא שרץ למקדש חייב שרץ עצמו פטור שנאמר מזכר עד נקבה תשלחו מי שיש לו טהרה במקוה יצא שרץ שאין לו טהרה במקוה לימא מסייע ליה מזכר עד נקבה תשלחו פרט לכלי חרס דברי ר' יוסי הגלילי ודחינן להא סייעתא ואמר(ינן) (דל)ר' יוסי הגלילי מי שנעשה אב הטומאה בעינן. ותמיה לי אמאי לא מקשינן לשמואל דבהדיא תניא בספרי דטעמא דר' יוסי הגלילי שמוציא כלי חרס דנעשה אב הטומאה בעינן וא"כ מכניס שרץ חייב דשרץ עצמו אב הטומאה הוא ותו קשיא הא דתנן בזבחים פ' דם חטאת (זבחים צ"ד ב') כלי חרס שנטמא חוץ למקדש נוקבו ומכניסו ושוברו במקום קדוש וההיא דזבחים שמצריך נקיבה י"ל מדרבנן אבל ההיא דר' יוסי הגלילי לא ידעתי לתרץ. וי"ל דבעירובין הכי פריש להו לאו משום שאין לו טהרה במקור. וסייעתא לשמואל אלא משום דאין נעשה אב הטומאה כדתניא בספרי וקשיא לשמואל כלומר מדכתב דתניא בספרי מזכר

עד נקבה תשלחו אין לי אלא זכר ונקבה טומטום ואנדרוגינוס מנין ת"ל מחוץ למחנה תשלחום (אין לי אלא אדם כלים מנין ת"ל אל מחוץ למחנה תשלחום אין לי אלא יכול להשתלח שאינו יכול להשתלח מנין ת"ל אל מחוץ למחנה תשלחום) ר"ע אומר מזכר עד נקבה תשלחו אחד אדם ואחד כלים משמע. ומה הם מחנות של טמא מת וזב ומצורע כדתנן במס' כלים פ"א (מ"ז) עיירות מוקפות חומה מקודשות הימנו שמשלחין מתוכן מצורעים ומסבבין לתוכן מת עד שירצו יצא אין מחזירין אותו. (מ"ח) לפנים מן החומה מקודשת מהם שאוכלים קדשים קלים ומעשר שני. הר הבית מקודש הימנו שאין זבין וזבות נדות ויולדות נכנסות לשם. החיל מקודש הימנו שאין העובדי כוכבים וטמא מת נכנסים לשם ואין חייבים עליהם חטאת עזרת ישראל מקודשת הימנה שאין מחוסר כפורים נכנס לשם וחייבים עליה חטאת עזרת כהנים מקודשת הימנה שאין ישראל נכנסים לשם אלא בשעת צרכיהם לסמיכה לשחיטה ולתנופה. למעלה אמרנו אמר רב טובי בר קיסנא אמר שמואל המכניס טמא שרץ למקדש חייב שרץ עצמו פטור אלמא שרץ קיל ובסוטה פ' חיה נוטל (כ' ב') תניא טמא מת מותר ליכנס למחנה לויה ולא טמא מת בלבד אמרו אלא אפילו מת עצמו שנאמר ויקח משה את עצמות יוסף עמו אלמא מת המור מטמא מת י"ל יכול להשיבו מזה אך איתותב מר' יוסי הגלילי כאשר פירשתי למעלה. אמרינן בפסחים באלו דברים (ס"ח א') תני תנא קמיה דרב יצחק בר אבדימי ויצא אל מחוץ למחנה זו מחנה לויה ולא יבא אל תוך המחנה זו מחנה שכינה לומד על בעל קרי שאסור במחנה לויה. וקיי"ל כר' יוסי דאמר ביבמות פרק הערל (יבמות פ"ג ב') קדושה שניה קדושה לשעתה וקדושה לעתיד לבא דתניא ר' יוסי אומר אשר ירשו אבותיך וירשתה קדושה ראשונה ושניה יש להם שלישית אין להם והתם קאי ר' יוחנן כותיה וכאשר אמר ר' יוסי דקדושת הארץ קדושה לשעתה וקדושה לעתיד לבוא כך יש לומר דקדושת ירושלים ומקדש קדושה לשעתה וקדושה לעתיד לבוא חדא דקדושתם חמירא ועוד אמרינן בשבועות פ' ידיעות (ט"ז א') דר' ישמעאל ב"ר יוסי דאמר בטלה קדושה ראשונה אית ליה בטלה קדושת ירושלים ועזרות ומביא ראיה מקדושת הארץ לקדושת ירושלים ועזרות להקל כש"כ שנביא ממנה ראיה להחמיר. ועוד אמר רב הונא בפ' ידיעות דקדושת ירושלים ועזרות לא בטלה קדושתם ראשונה אע"ג דפליג עליה רב נחמן כרב הונא קיי"ל להחמיר הלכך הנכנס לירושלים בזה"ז צריך להזהר שלא יכנס במקום מקדש ועזרות שכולם טמאי מתים ואין לנו הזאת שלישי ושביעי. ומתוך שראינו ביבמות דס"ל לר' יוסי קדושה שנייה קדושה לשעתה קדושה לעתיד לבוא ולא ראשונה למדנו גירסת מכות בפרק אלו הן הלוקין (מכות י"ט א') דהכי איתא לעולם קסבר קדושה

לשעתה ולא קדושה לעתיד לבא דהתם אליבא דר' יוסי קאמר דתניא ר' יוסי אומר (שלשה דברים) משום שלשה זקנים ר' ישמעאל אומר יכול יעלה אדם (מעשר שני) בזה"ז וכו' ומקשינן ומתרצינן לעולם קסבר וכו' ואותה גירסא אינה יכולה להיות מכמה טעמים חדא דאמר התם שמעשר שני היה נאכל בירושלים אילמלא דאיתקש לבכור שנזרק דמו ועדיין בשרו קיים דההוא אינו נאכל כדאיתא התם ועוד הא דתניא התם (יכול יעלה מע"ש בזה"ז בירושלים) לאחר חורבן שני קאמר דקדושה נתבטלת ובסוף מס' ידים אמרו על ר"ט ור' ישמעאל ור"א בן עזריה ור"ע נמנו וגמרו עמון ומואב מעשרין מעשר עני בשביעית ואמרינן ביבמות בסוף פ"א (ט"ז א') ובחגיגה פ"א (ג' ב') טעמא מאי הרבה כרכים כבשו עולי מצרים ולא כבשו עולי בבל והניחום כדי שיסמכו עליהם עניים בשביעית למדנו שאם לא הניחום עמדה קדושתם לאחר חורבן הלכך יש לנו לגרום במכות קדושה לעתיד לבא וקדושה ראשונה דאמרי' במס' מכות לא בקדושת יהושע קאמר אלא בקדושת עזרא וה"ק קדושה ראשונה לפנינו קדומה שקדמה לפני דורינו שאם היינו מפרשים ראשונה בקדושת יהושע קשיא לנו דר' ישמעאל אדר' ישמעאל שכבר הוכחנו מחגיגה ומיבמות דהנהו תנאי במס' ידים דרבי ישמעאל חד מנהון נמנו וגמרו דסבירא להו דקדושת יהושע בטלה והשתא נמי אתי שפיר דר' יוסי דאמר ביבמות בהערל קדושה הראשונה בטלה וקדושה השנייה קידשה לעת"ל ואמנם משום קשיא דר' יוסי אדר' יוסי לבד לא הוזקקנו לתרץ דהא אמרינן ביוצא דופן בנדה (מ"ו ב') ההיא אשר ירשו אבותיך וירשתה דמייתינן ביבמות דר' יוסי תני ולא סבר לה וס"ל תרומה בזה"ז דרבנן דבין ראשונה ושנייה נתבטלה קדושתן וצריכין אנו לומר הכי דהא ס"ל תרומה בזה"ז דרבנן. יש לשאול דהא אמרינן בחגיגה וביבמות עמון ומואב מעשרין מעשר עני בשביעית וכו' אלמא בקדושה ראשונה של יהושע נתקדשה ארץ עמון ובב"ב בחזקת הבתים (נ"ו א') אמר רב יהודה אמר (שמואל) כל שהראה הקב"ה למשה וכו' לאפוקי מאי הר שעיר עמון ומואב ותימה דעמון ומואב דחזקת הבתים היינו עמון ומואב שלא כיבש משה והזהיר עליהם אל תצורם ואל תתגר בם ועמון ומואב דחגיגה ויבמות היינו עמון ומואב שלקח סיחון כדאמרינן בא"ט בחולין (ס' ב') עמון ומואב טיהרו בסיחון ואותה אומה כבשו משה וישראל. יש לשאול כי למדנו מדאמרינן בחגיגה וביבמות דאמר מר הרבה כרכים וכו' כי עמון ומואב ארץ סיחון בטלה קדושתה שנתקדשה בימי יהושע ובקדושה שנייה לא נתקדשה ובע"ז פ' ר' ישמעאל (עבודה זרה נ"ח ב') אמר ר' ירמיה בר אבא איקלע לבצרה חזינהו דאכלי פרי דלא מעשרי אסר להו אתא לקמיה דר' יוחנן א"ל אדמקטורנך עלך זיל הדר בצר לאו היינו בצרה לימד שיש חילוק בין בצר

לבצרה בצר היתה קדושה יותר מחו"ל ובצר מארץ סיחון היתה דכתיב בספר יהושע (י"ג) ויתן משה למטה בני ראובן למשפחותם וגו' כל ממלכות סיחון מלך האמרי וגו' ובצר מחלק ראובן היתה דכתיב (דברים ד' מ"ג) את בצר במדבר בארץ המישור לראובני יש לתרץ כי סיחון היה לו ארץ לבד עמון ומואב שכיבש (ומאותה הארץ היתה בצר והיא נתקדשה בקדושה שנייה כי לא שנינו אמר מר אלא בארץ עמון ומואב שכבש) סיחון ותבין מתוך המקראות דכתיב (יהושע שם) ויתן משה למטה בני ראובן למשפחותם ויהי להם הגבול מערוער אשך וגו' וכל ממלכות סיחון וגו' מדלא כתיב כל וכתיב וכל למדנו שלבד מלכותו היה לו ארץ.

מצוה רעח

סימן רעח (**שלב**)

המפטם את השמן. צוה יוצרנו שלא ישתמש הדיוט בכתר כהונה והקפיד שלא יפטם שמן דומה לשמן קדושה דכתיב בפרשת כי תשא (שמות ל' ל"ב) על בשר אדם לא ייסך ובמתכנתו לא תעשו כמהו וענש כרת דכתיב התם איש אשר ירקח כמוהו ואשר יתן ממנו על זר ונכרת מעמיו ועוד למדנו בפ"א דכריתות (ה' א') בגזירה שוה מקטרת נאמר כאן ובמתכנתו לא תעשו ונאמר בקטרת והקטרת אשר תעשה במתכנתה לא תעשו לכם ובקטרת כתיב (בה כרת) בהדיא דכתיב אשר יעשה כמוה להריח בה ונכרת מעמיו. תניא בכריתות פ"א (שם) המפטם את השמן ללמוד בו ע"מ למוכרו לצבור פטור לסוך ממנו חייב והסך ממנו פטור לפי שאין חייבין אלא על סיכת שמן המשחה שעשאה משה בלבד. ללמוד בו ולמוכרו לצבור פטור מנלן אתיא במתכנתו במתכנתה (מקטרת ובקטרת מנלן דכתיב במתכנתה) לא תעשו לכם לכם הוא דאסור אבל למכור לצבור פטור. אמר רבא שמן שפטמו לחצאין פטור פי' שלא נתן בו כל הבשמים המנויים ממשקלם וטעמא דכתיב לא תעשו כמהו כמהו הוא דלא תעשו הא שאין כמהו שפיר דמי וחשבון הבשמים המנויים בפרשה תניא בכריתות פ"א שמן המשחה מר דרור חמש מאות קדה חמש מאות קנמן בשם מחציתו חמשים ומאתים וקנה בשם מאתים וחמשים נמצאו כולם אלף ושבע מאות וחמשים ומסקינן כשהוא שוקל שוקל בהכרע ומאי בד בבד אמר רבינא שלא יניח משקל במשקל וישקלנו:

מצוה רעט

סימן רעט (**שלד**)

המפטם את הקטרת. הזהיר יוצרנו בפרשת כי תשא והקטורת אשר תעשה כמתכונתה לא תעשו לכם וענש בסמוך איש אשר יעשה כמוה להריח בה ונכרת מעמיו ותניא בכריתות פ"א (ו' א') המפטם את הקטורת ללמוד בה ולמוכרה לציבור פטור ולהריח בה חייב ואם הריח בה פטור אלא שמעל ואמר רבא קטרת שפטמה לחצאין חייב דכתיב והקטרת אשר תעשה במתכונתה כל עשייה דהקטרה והא אפשר דעבד פרס בשחרית ופרס בין הערבים ואע"ג דפליגי תנאי בהא כרבא קיי"ל. וסממני הקטורת כתובים בפירוש וחשבונם ומשקלם שנינו בכריתות פ"א (ו' א') דתניא קטרת היתה נעשית שס"ח מנה שס"ה כנגד ימות החמה ג' מנים יתירים שמהם כה"ג מכניס מלא חפניו ביום הכפורים ומנין משקלם לא מצינו במקרא ונראה לי שהוא הלכה למשה מסיני ושמעתי דאסמכוה אקרא שלחיך בגימטריא הכי הוו דהא המדרש לא ראיתי.

מצוה רפ

סימן רפ (**שלג**)

הסך שמן המשחה. ויראת מאלהיך הזהיר הכתוב כס' בי תשא שלא לסוך בשמן המשחה שעשה משה דכתיב על בשר אדם לא ייסך וענש בסמוך בכרת דכתיב ואשר יתן ממנו על זר ונכרת מעמיו ותניא בכריתות פ"א (ה' א') אין חייבין אלא על סיכת שמן המשחה שעשה משה בלבד ותניא בההוא פרקא (ו' ב') הסך שמן המשחה לבהמה ולכלים פטור לעובד כוכבים ולמתים פטור מ"ט דכתיב על בשר אדם לא ייסך ובהמה וכלים לאו אדם נינהו ועובדי כוכבים לאו אדם מיקרו דכתיב ואתן צאני צאן מרעיתי אדם אתם. והא דאמרינן בסנהדרין בד' מיתות (נ"ט א') ובע"ז פ"א (ג' א') ר' מאיר אומר מנין לעובד כוכבים שעוסק בתורה שהרי הוא בכהן גדול דכתיב אשר יעשה אותם האדם וגו' כהנים לוים וישראלים לא נאמר אלא אדם וכו' הא לא קשיא דכיון דכתיב וחי בהם בכל הצריכין חיות קאמר וכי"ב אמרינן בקדושין פ"א (ל"ד א') למען ירבו ימיכם וימי בניכם ולא ממעטינן בנותיכם מהאי טעמא דבכל הצריכין רבוי ימים משתעי קרא דאטו בני בעי חיי נשי לא בעו חיי ה"נ לא שנא. ומתים לאו בני סיכת שמן הם שאינו אלא לתענוגים ואב"א כדתנא תנא קמיה דר' אלעזר כל שישנו בסך ישנו בלא יסך והני כולהו אינם בסך דעובדי כוכבים לא נצטוו וטעמא דלא ייסך כתיב קרי ביה לא ייסוך ותניא (ו' ב') הסך לכהנים ולמלכים ר' מאיר מחייב ור' יהודה פוטר טעמא דר"מ לאחר משיחתן זרים נינהו

ור' יהודה סבר זרים מתחילתן ועד סופן בעינן ותניא במה ייסוך ממנו ויהא חייב ר' מאיר אומר כל שהוא ורי"א כזית ר"מ סבר על בשר אדם לא ייסך ואשר יתן ממנו על זר מה סיבה בל שהוא אף נתינה כל שהוא ור' יהודה סבר ילפינן נתינה דהכא מנתינה דעלמא מה נתינה דעלמא בכזית אף נתינה דהכא בכזית. יש לשאול שמצינו נתינות חלוקות הכא אמרינן נתינה בכזית בתרומה כתיב נתינה שנאמר ראשית דגנך תירשך ויצהרך וראשית גז צאנך תתן לו ואמר שמואל (קדושין נ"ח ב') חיטה אחת פוטרת את חברי בפסחים בפ' כל שעה (פסחים ל"ב ב') אמרינן האוכל תרומה כזית משלם קרן וחומש אבא שאול אומר עד שיהא בו שוה פרוטה וטעמא ת"ק סבר כי יאכל כתיב ואכילה בכזית ואבא שאול סבר ונתן כתיב ונתינה בשוה פרוטה אלמא לדברי הכל נתינה בשוה פרוטה ויש לתרץ נתינה שהיא בתשלומים בשוה פרוטה נתינה שאינה בתשלומין פחות משוה פרוטה וגבי תרומה היינו טעמא כיון שכל המעשרות יש (להן) שיעור וכאן לא נתן שיעור יש לומר בכל שהוא חייב .

מצוה רפא

סימן רפא (**שצ**)

השוחט ומעלה בחוץ. תנן בזבחים (ק"ו א') השוחט ומעלה בחוץ חייב על השחיטה ועל העלייה ר' יוסי הגלילי אומר שחט בפנים ומעלה בחוץ חייב שחט בחוץ והעלה בחוץ פטור שלא העלה אלא דבר פסול והלכה כרבנן ואמרינן בגמ' בשלמא העלאה כתיב עונש וכתיב אזהרה עונש דכתיב בפ' אחרי מות ואל פתח אהל מועד לא יביאנו לעשות אתו וגו' (ונכרת האיש ההוא) אזהרה דכתיב בפ' ראה אנכי השמר לך פן תעלה עולותיך בכל מקום אשר תראה ואמר ר' אבין אר"א כל מקום שנאמר השמר פן ואל אינו אלא לא תעשה אלא שחיטה בשלמא עונש שמענו דכתיב אשר ישחט מחוץ למחנה ואל פתח אהל מועד לא הביאו ונכרת אלא אזהרה מנלן ומסקינן א"ר יוחנן (ק"ו ב') אתיא הבאה הבאה כתיב בהעלאה ואל פתח אהל מועד לא יביאנו לעשות אתו וכתיב בשחיטה ואל פתח אהל מועד לא הביאו מה בהעלאה ענש והזהיר אף בשחיטה ענש והזהיר. ואע"ג דשור וכשב ועז כתיב עוף כי"ב כדתנן בהשוחט ומעלה (קי"א א') המולק את העוף בפנים והעלה בחוץ חייב מלק בחוץ והעלה בחוץ פטור השוחט את העוף בפנים והעלה בחוץ פטור שחט בחוץ והעלה בחוץ חייב מנה"מ דתניא בת"כ אין לי אלא השוחט את הבהמה שהוא חייב מנין לשוחט את העוף שהוא חייב ת"ל אשר ישחט (יכול המולק בעוף יהא חייב ת"ל ישחט) על השחיטה חייב ואינו חייב על המליקה ותנן (ק"י א')

הזורק מקצת דמים בחוץ חייב מנלן מדתניא (ק"ז א') דם יחשב לרבות את הזורק (דברי ר' ישמעאל רעק"א או זבח לרבות את הזורק) תניא בת"כ יכול יהא חייב על החולין ת"ל קרבן על הקרבן הוא חייב ואינו חייב על החולין יכול יהא חייב על קדשי בדק הבית ת"ל ואל פתח אהל מועד לא הביאו יצא הקדש בה"ב שאינו בא לפתח אהל מועד ותניא אשר יעלה עולה אין לי אלא עולה מנין לרבות אימורי חטאת ואימורי אשם ואימורי קדשי קדשים ואימורי קדשים קלים ת"ל זבח מנין לרבות את הדם ת"ל או זבח מנין לרבות את הקומץ והלבונה והקטורת ומנחת כהנים ומנחת כהן משיח והמנסך שלשה לוגין מים ושלשה לוגין יין ת"ל ואל פתח אהל מועד לא יביאנו כל הבא לפתח אהל מועד חייבין עליו בחוץ אין לי אלא קדשים כשרים מנין לרבות (הפסולים) כגון הלן והיוצא והטמא כו' שניתנים למעלה למטה בחוץ בפנים והפסח והחטאת ששחטן שלא לשמן מנין ת"ל לעשות אותו כל המתקבל בפתח אהל מועד חייבין עליו בחוץ. תנן (ק"מ א') חומר בעליה מבשחיטה שנים אחזו בסכין ושחטו פטורים אחזו באבר והעלו חייבין מנלן דבשחיטה פטורין דכתיב ונכרת האיש ההוא אחד ולא שנים ומנין שבהעלאה חייבין ולא גמרינן משחיטה דתניא איש איש לרבות שנים שאחזו באבר והעלו שחייבין ותנן בזבחים פ' אחרון (קי"ב א') פרת חטאת ושעיר המשתלח שהקריבן בחוץ פטור שנאמר ואל פתח אהל מועד לא הביאו כל דבר שאינו ראוי לפתח אהל מועד אין חייבין עליו הרובע והנרבע והמוקצה והנעבד אתנן ומחיר כלאים וטריפה ויוצא דופן ובעלי מומין בין מומים קבועים ובין מומין עוברין שהקריבן בחוץ פטור ר"ש אומר בעלי מומין עוברין בלא תעשה שהיה רש"א כל שהוא ראוי לבא לאחר זמן הר"ז בלא תעשה ואין בו כרת וחכ"א כל שאין בו כרת אין בו לא תעשה והלכה כחכמים. יש לשאול לר"ש בן לקיש דאמר (ב"ק ע"ב א') אינה לשחיטה אלא לבסוף כיון דשחט חצי סימן הו"ל מום קבוע ואינו ראוי לפתח אהל מועד כי מטו לבסוף דמקריא שחיטה דמחייב עליה היכי מחייב א"כ לא אשכחינן שחוטי חוץ דמחייבי יש לתרץ כיון שדרך הכשר קא עביד אינו נקרא מום דכל מומי קדשים מפסח ועור גמרינן שאינם דרך הכשר הלכך כל מה דמיתרע לשחיטה לא מיקרי מום להדחות מפתח אהל מועד.

מצוה רפב

סימן רפב (קכ)

העושה מלאכה ביום הכפורים. ויראת מאלהיך צוה בפ' אמור אל הכהנים וכל מלאכה לא תעשו בעצם היום הזה ועונש בסמוך וכל הנפש אשר תעשה כל מלאכה בעצם היום

הזה והאבדתי את הנפש ההיא מקרב עמה, ובל המלאכות שפרשתי שנאסרות בשבת נאסרו ביום הכפורים בין מדאורייתא בין מדרבנן כדתנן במגילה (ז' ב') אין בין שבת ליום הכפורים אלא שזה זדונו בידי אדם וזה זדונו בהכרת ותניא בפרק יום הכפורים (יומא פ"א ב') ועניתם את נפשותיכם בתשעה לחדש יכול יתענה בתשעה ת"ל בערב אי בערב יכול משתחשך ת"ל בתשעה הא כיצד מתחיל ומתענה מבע"י מכאן שמוסיפים מחול על הקודש אין לי אלא בכניסתו ביציאתו מנין ת"ל מערב עד ערב אין לי אלא ביום הכפורים שבתות מנין ת"ל תשבתו ימים טובים מנין ת"ל שבתכם הא כיצד כל מקום שנאמר בו שבות מוסיפין מחול על הקודש ותניא (פ"א א') כל הנפש אשר תעשה בו מלאכה בעצם היום הזה על עצמו של יום ענוש כרת ואינו ענוש כרת על התוספת.

מצוה רפג

סימן רפג (**ת"ה**)

ושלא עשה פסח ושלא מל. לפסח ולמילה לא מצינו אזהרה ותנן בכריתות פ"א (ב' א') הפסח והמילה מצות עשה פי' ולא מצות לא תעשה על הפסח ענש בפ' בהעלותך דכתיב והאיש אשר הוא טהור ובדרך לא היה וחדל לעשות הפסח ונכרתה הנפש ההיא מעמיה ובדרך לא היה פי' ובדרך רחוקה לא היה בשעת עשיית פסח ודרך רחוקה מפרש בפסחים בפ' מי שהיה טמא דתניא (צ"ג ב') איזה היא דרך רחוקה מן המודיעים ולחוץ וכמדתה לכל רוח דברי ר' מאיר ר' אליעזר אומר מאיסקופת העזרה ולחוץ אמר ר' יוסי לכך נקוד על ה' שברחוקה לומר לא שרחוקה ודאי אלא מאיסקופת עזרה ולחוץ.

מצוה רפד

סימן רפד (**כ'**)

מילה. גדול שלא מל ענוש כרת דכתיב בפרשת לך לך וערל זכר אשר לא ימול את בשר ערלתו ונכרתה הנפש ההיא מעמיה את בריתי הפר.

מצוה רפה

וו הרביעי

חייבי מיתה ח':

זר ששימש, טמא ששימש, טבול יום, מחוסר כפורים, שלא רחץ ידים ורגלים, שתויי יין, פרועי ראש ששמשו במקדש.

סימן רפה (**שלז**)

זר ששימש. תניא בסנהדרין בשלהי אלו הן הנשרפין (פ"ג א') ואלו הן שבמיתה זר ששימש מנה"מ דכתיב בפ' ויקח קרח והזר הקרב יומת ותניא בספרי והזר הקרב יומת לעבודה אתה אומר לעבודה או אינו אלא (אף) שלא בעבודה אמרת ומה בעל מום שלא ענש מיתה לא ענש אלא לעבודה זר שענש מיתה אינו דין שלא ענש אלא לעבודה הא מה ת"ל והזר הקרב יומת לעבודה, הקרב יומת עבודה בטהרה או אינו אלא עבודה בטומאה אמרת ומה הנכנס בטומאה שלא לעבוד חייב ק"ו לעבודה הא מה ת"ל והזר הקרב יומת אפי' עבד בטהרה יומת. זה יומת בידי שמים קאמר מנ"ל שאינו חנק כשאר מיתות האמורות בתורה סתם, יש לומר שלא מצינו מיתת ב"ד בקודש ומקדש הלכך נראה הדבר להעמידו במיתה בידי שמים ובספרי תניא פלוגתא על ברייתא זו דתניא ר"ש אומר נאמר כאן יומת ונאמר להלן יומת פי' במקלל אביו ואמו מה להלן בסקילה אף כאן בסקילה ר' יוחנן בן נורי אומר נאמר כאן יומת ונאמר להלן בנואף ונואפת יומת מה להלן בחנק אף כאן בחנק ותניא עונש שמענו אזהרה לא שטענו ת"ל וזר לא יקרב אליכם.

מצוה רפו

סימן רפו (**שלח**)

טמא ששימש. ותניא באלו הן הנשרפין (פ"ג א') אלו הן שבמיתה טמא ששימש כדבעיא מיניה רב חייא בר אבין מרב יוסף מנין לטמא ששימש במיתה שנאמר דבר אל אהרן ואל בניו וינזרו מקדשי בני ישראל ולא יחללו ויליף חילול חילול מתרומה מה להלן במיתה אף כאן במיתה ותניא בת"כ ויגזרו ואין נזירה אלא פרישה וכן הוא אומר (יחזקאל י"ד ז') וינזר מאחרי ויעל גילוליו על לבו ואומר (ישעיה א' ד') נזורו אחור. מקדשי בני ישראל על קדשי בני ישראל חייבין משום פגול ונותר וטמא ואין חייבין על קדשי עובדי כוכבים משום פגול ונותר וטמא ואין לי אלא קדשי בני ישראל קדשי עצמן מנין ת"ל מקדשי לרבות את כולן ומנין שאינו מדבר אלא בעובד בטומאה מדכתיב אהרן ובניו בפרשה ובמחלל באכילה בטומאה לא שהרי הוא בכרת עונש שמענו אזהרה מנין ת"ל ולא יחללו את שם קדשי.

מצוה רפז

סימן רפז (**שלט**)

טבול יום ששימש. מנלן דתני ר' שמעון (סנהדרין פ"ג ב') רמז לטבול יום שאם עבד

חילל מנין ת"ל קדושים יהיו לאלהיהם ולא יחללו שם אלהיהם אם אינו ענין לטומאה תפקא לן מוינזרו תנהו ענין לטבול יום ששימש ויליף חילול חילול מתרומה מה להלן במיתה אף כאן במיתה למדנו מזה המקרא עונש ואזהרה.

מצוה רפח

סימן רפח

מחוסר בגדים. תניא באלו הן הנשרפין מחוסר כפורים ששימש במיתה מנלן אמר ר' חנא אמר קרא וכפר עליה הכהן וטהרה מכלל שהיא טמאה אלמא מחוסר כפורים נקרא טמא וכבר פירשתיו למעלה טמא ששימש אזהרה ועונש ויש לשאול אמאי לא מפקינן נמי טבול יום מדאקרי טמא ובזבחים פ"ב (י"ז א') אמרינן צריכות לטמא וטבול יום ומחוסר כפורים.

מצוה רפט

סימן רפט (**שמב**)

שלא רחוץ ירים ורגלים. תניא באלו הן הנשרפין שלא רחוץ ידים ורגלים ששימש שהוא במיתה עונש מנלן דכתיב בבאם אל אהל מועד ירחצו מים ולא ימותו הא אם לא ירחצו מים ימותו ומנלן דהאי בעבודה קאמר דילפינן בזבחים פ"ב (י"ז א') חוקה חוקה לגז"ש משתויי יין כתיב חוקה ברחיצה בפרשת תשא ורחצו ידיהם ורגליהם ולא ימותו והיתה להם חק עולם וכתיב חוקה אצל שתויי יין בפ' ויהי ביום השמיני יין ושכר אל תשת אתה ובניך אתך בבואכם אל אהל מועד חוקת עולם לדורותיכם מה בבואכם דשתויי יין בעבודה כאשר אפרש בסמוך אף בבואכם דרחיצה בעבודה . ויש לשאול מיתה בתרווייהו למה נכתבה תיפוק ליה מגז"ש ורחיצת ידים ורגלים כיצד כדתניא בזבחים פ"ב (י"ט ב') כיצד מקדש מניח ידו הימנית ע"ג רגלו הימנית וידו השמאלית ע"ג רגלו השמאלית ומקדש .

מצוה רצ

סימן רצ (**שמג**)

שתויי יין. הזהיר ועשה בפ' שמיני דכתיב יין ושכר אל תשת אתה ובניך בבואכם אל אהל מועד ולא תמותו הא אם תשתו תמותו ותניא בתורת כהנים יין ושכר אל תשת יכול כל שהוא ימותו ת"ל שכר לא אמרתי אלא שיעור לשכר רביעית בן ארבעים יום ר' יהודה

אומר יין אל תשת אין לי אלא יין מנין לרבות כל המשכרים ת"ל ושכר א"כ למה נאמר יין על היין במיתה ועל שאר משכרים באזהרה ר' אליעזר אומר יין ושכר אל תשת אל תשתהו דרך שכרותו הא אם הפסיק בה או נתן לתוכו מים כל שהוא פטור. אתה ובניך יכול חללים ת"ל אתך אוציא חללים ולא אוציא בעלי מומים ת"ל אתה ובניך מה אתה כשר אף בניך כשרים יצאו חללים ובעלי מומים בבואכם אין לי אלא בביאה מנין אף ביציאה ת"ל אתת ובניך אתך פי' בדבר שאתה ובניך חלוקים משאר ישראל רבי אומר נאמר כאן בבואכם אל אהל מועד ונאמר להלן בבואם אל אהל מועד מה להלן עשה יציאה כביאה אף בבואכם האמור כאן יש בו כל הענין הזה אין לי אלא אהל מועד מנין לרבות שילה ובית העולמים ת"ל חקת עולם. ולא תמותו מכלל לאו אתה שומע הין. יכול בני ישראל חייבים מיתה על ההוראה ת"ל אתה ובניך ולא תמותו אתה ובניך במיתה ואין ישראל חייבין מיתה על ההוראה יכול יהיו ישראל פטורים ממיתה אבל אהרן יתחייב מיתה על ההוראה ק"ו ומה ישראלים שמוזהרין שלא לבוא אל אוהל מועד שתויי יין ושלא שתויי יין פטורים כהנים שאינם מוזהרים אלא שתויי יין אינו דין שפטורים יצאו ישראל מן הכתיב אהרן ובניו מק"ו. חוקת עולם לרבות יציקות ובלילות תנופות והגשות קטיעות והקטרות מליקות קבלות והזאות.

מצוה רצא

סימן רצא (**שמד**)

פרועי ראש ששימשו. תניא בשילהי אלו הן הנשרפין פרועי ראש ששימשו שהם במיתה וטעמא מפרש התם דכתיב ופרע לא ישלחו וכתיב בתריה ויין לא ישתו כל כהן אתקוש פרועי ראש לשתויי יין מה שתויי יין במיתה אף פרועי ראש במיתה ומינה מה שתויי יין בעבודה אף פרועי ראש בעבודה, פרועי ראש פי' כהנים שגדלו שערותיהן יותר מן הדין והדין למדנו במסכת סנהדרין בס"פ כה"ג (כ"ב ב') דתניא מלך מסתפר בכל יום כהן גדול מערב שבת לע"ש הדיוט אחד לשלשים יום, מלך דכתיב (ישעיה ל"ג י"ז) מלך ביופיו תחזינה עיניך כ"ג מע"ש לע"ש אמר ר' שמואל בר יצחק הואיל ומשמרות מתחדשות כהן הדיוט אחד לשלשים יום מ"ט דכתיב וראשם לא יגלחו ופרע לא ישלחו ויליף פרע פרע דכתיב בנזיר גדל פרע מה להלן שלשים יום אף כאן שלשים יום והתם מנלן אמר רב מתנה קדוש יהיה יהיה בגמטריא הכי הוי. ואע"ג דדברי תורה מדברי קבלה לא ילפינן גלויי מילתא בעלמא דפרע שלשים יום הוי, ואינו חייב מיתה אלא על פרע דשלשים יום

דנפיק מקרא אבל פרע דכהן גדול דמסברא אינו חייב על פרועי ראש מיתה שהרי אין איסור גדולו אלא מדרבנן.

מצוה רצב

ו"ו החמישי

לאוין מאה ושבעה ועשרים

לא תשחט על חמץ דם זבחי

לא ילין חלב חגי

לא תביא אתנן זונה ומחיר כלב

אל תחלל את בתך להזנותה

לא ילין לבקר

ולא ילין מן הבשר

לא תוציא מן הבית

ועצם לא תשברו בו

לא תותירו ממנו עד בקר

שאור לא ימצא

לא יראה שאור בגבוליך

לא יראה חמץ

לא תעשה בו מלאכה בראשון

ובשביעי של פסח ועצרת ויום הזכרון וראשון

ושמיני של חג הסוכות

לא תבנה אתהן גזית

לא תעלה במעלות על מזבחי

לא תבשל גדי בחלב אמו

לא תעשה כמעשיהם

ובחוקותיהם לא תלכו

לא תכרות להם ולאלהיהם ברית

לא ישבו בארצן

לא יסורו ממנו

לא יזח החשן

בכנפיו לא יבדיל

מעיל לא יקרע
כל שאור וכל דבש לא תקטירו
ראשו לא יפרע ובגדיו לא יפרום
לא יטמא בעל בעמיו
לא קרחה קרחה
ופאת זקנם לא יגלחו
לא ישרטו שרטת
ולא יחללו שם אלהיהם
כהן גדול מן המקדש לא יצא
לאביו ולאמו לא יטמא
לא יחלל את מקדש אלהיו
לא יחלל זרעו בעמיו
מום בו לא יקרב
לא יגש להקריב
אל הפרכת לא יבא
ואל המזבח לא יגש
בהמתך לא תרביע כלאים
לא תלבש שעטנז
לא יעלה עליך
לא תנחשו ולא תעוננו
לא תקיפו פאת ראשכם
לא תשחית פאת זקניכם
ושרט לנפש לא תתנו בבשרכם
וכתובת קעקע לא תחנו
אותו ואת בנו לא תשחטו
לא תחללו את שם קדשי
עורת או שבור לא תקריבו
מעוך כתות ונתוק לא תקריבו
לא תעשו בארצכם
מיד בן נכר לא תקריבו
כל מום לא יתן בו

בשביעית לא תזרע
כרמך לא תזמור
ספיח קצירך לא תקצור
ענבי נזירך לא תבצור
ביובל לא תזרעו
לא תעשו לכם אלילים
לא תקימו מזבח
אל תפנו אל האלילים
אבן משכית לא תשתחוה עליה
לא יבואו לראות כבלע
נזיר תער לא יעבור
על נפשות מת לא יבוא
לאביו ולאמו לאחיו ולאחותו לא יטמא
לוי לא יעבוד
לא תתורו אחרי לבבכם
לא יהיה כקרח ועדתו
לא תגורו מפני איש
פן תשכח את הדברים
אל תשכח את ה'
לא תנסו את ה'
לא תחוס עינך עליהם
לא תחמוד כסף וזהב
תועבה לא תביא
לא תקשו ערפיכם
לא תעשו כן לה' אלהיכם
לא תעשו ככל אשר אנחנו וגו'
לא תשמע אל דברי הנביא
לא תתגודדו
לא תשימו קרחה בין עיניכם
לא תוסיף עליו
לא תגרע ממנו

לא תבנה וגו'
בקדשים לא תעבוד ולא תגוז
לא תקים מצבה
לא ידבק בידך מאומה מן החרם
לא תטע לך אשרה
לא תזבח לה' אלהיך
מלך לא ירבה לו נשים
לא ירבה לו סוסים
לא ירבה לו כסף וזהב
לא תשחית את עצה ולא תכרות
לא יעבד ולא יזרע
לא תלין נבלתו
לא יהיה בלי גבר על אשה
לא ילבש גבר שמלת אשה
לא תקח האם על הבנים
לא תחרוש בשור וחמור
לא תזרע שדך כלאים
לא יבוא אל תוך המחנה
לא יראה בך ערות דבר
לא תאחר לשלמו
השמר בנגע הצרעת
לא תחסום שור בדישו
לא בערתי ממנו בטמא
לא נתתי ממנו למת
לא תניף עליהם ברזל
לא תסור מן הדברים

סימן רצב (**תו**)

לא תשחט על חמץ דם זבחי. את ה' אלהיך תירא ותעבוד. צוה יוצרינו שלא לשחוט את הפסח בי"ד בניסן על החמץ דכתיב בפ' ואלה המשפטים ובפ' כי תשא לא תשחט על חמץ דם זבחי מנין שבפסח הכתוב מדבר צא ולמד מי"ג מדות שהתורה נדרשת בהן דבר למד מענינו במה הכתוב מדבר בפסח דכתיב בסיפא דקרא לא ילין לבקר זבח חג

הפסח ועוד איזה קרבן שקרב ביום איסור חמץ הוי אומר זה פסח, מנלן דבי"ד קאמר דכתיב לא תשחט על חמץ ודרשינן בפ' תמיד נשחט (פסחים ס"ג ב') לא תשחט ולא ילין לא תשחט על חמץ הנך דעברי עליה בלא ילין אלמא בקרבן כשר מיידי דעבר עליה בלא ילין ואילו פסח שלא בי"ד פסול הוא ולא עבר עליה בלא ילין ותנן בתמיד נשחט (ס"ג א') השוחט את הפסח על החמץ עובר בלא תעשה ר' יהודה אומר אף התמיד ר"ש אומר הפסח בי"ד לשמו חייב ושאר כל הזבחים בין לשמן בין שלא לשמן פטור ובמועד לשמו פטור ושלא לשמו חייב ושאר כל הזבחים בין לשמן בין שלא לשמן חייב חוץ מן החטאת ששחטה שלא לשמה וטעמא דר' יהודה ור"ש מפרש התם בגמרא וקיי"ל כרבנן דאמרי לא הזהירה תורה אלא על הפסח בלבד ותניא בתמיד נשחט (ס"ג ב') השוחט את הפסח על החמץ הרי זה עובר בלא תעשה אימתי בזמן שיש לאחד מבני חבורה היה לאחד בסוף העולם אין זקוק לו, אחד השוחט ואחד הזורק והמקטיר אבל המולק את העוף פטור ומסקינן כר"ש דפטר בשאר זבחים בי"ד ולאו דוקא נקט עוף וה"ה לשאר זבחים וטעמא מאי חייב בכל הני דתניא הא לא תשחט כתיב כדבעיא מיניה ר' אושעיה מר' אמי אין לו לשוחט ויש לו לאחד מבני חבורה מהו א"ל מי כתיב לא תשחט על חמצך על חמץ כתיב א"ל אי הכי אפילו אחד בסוף העולם נמי א"ל לא תשחט ולא ילין לא תשחט על המץ דהנך דעברו עליה בלא ילין וכל בני חבורה עוברין עליה בלא ילין (שכולן מצווין לאוכלן) אמר רב פפא הלכך כהן המקטיר את החלב עובר בל"ת הואיל וישנו בכלל הלנת אימורין והכי דרשינן לא תשחט ולא ילין כל העומד בלא ילין בהאי זבח בלא תשחט מוזהר במעשיו שלא לעשות על החמץ כשוחט ומהאי טעמא עומד נמי זורק דהא קאי בהלנת אימורין ועוד במכילתא מרבינן זורק מדכתיב דם ואם שחט והחמץ אינו עמו בעזרה בכל מקום שיהיה לשוחט או לאחד מבני חבורה חייב דקיי"ל כר' יוחנן דלא בעי על בסמוך דאיתמר בתמיד נשחט ובמנחות בהתודה (ע"ח ב') אמר ר"ל לעולם אינו חייב עד שיהיה לשוחט או לזורק או לאחד מבני חבורה ועד שיהיה עמו בעזרה ור' יוחנן אומר אפילו שאין עמו בעזרה ואמרינן בעל בסמוך קא מיפלגי. יש לשאול אמאי לא מקשינן לר' יוחנן מדתניא במנחות בפ' כל המנחות באות (ס"ב א') ר' חנינא בן חכינאי אומר מניח שתי הלחם בין יריכותיהן של כבשים ומניף ונמצא מקיים שני מקראות הללו לחם ע"ג כבשים וכבשים ע"ג לחם אמר רבי לפני מלך בשר ודם אינם עושין כן לפני מלך מלכי המלכים עושין אלא מניח זה בצד זה ומניף והא בעינן "על" אמר רב חסדא ואמרי לה רב המנונא רבי לטעמיה דאמר על בסמוך דתניא ובו' עד כאן לא פליגי אלא דמר סבר סמוך ומר סבר ממש אבל שלא בסמוך כ"ע לא פליגי דלא

אמרינן. ואיכא למימר דשאני לענין כבשים דבענינא דקרא משמע דלא אמרינן שלא בסמוך כיון דכתיב והניף אותם הכהן על לחם הבכורים כשאר תנופות דהוו בסמוך משמע והיינו טעמא דלא מקשינן מדכתיב ועליו מטה מנשה ומתרגמינן ודסמכין עלוהי כיון דבענינא דקרא מוכח לא פליגי ויש על דהוי שלא בסמוך דברי הכל כגון וכפר הכהן על הנפש וגו' דבכל היכא דמוכח ענינא דקרא לא פליגי.

מצוה רצג

סימן רצג (רז)

לא תביא אתנן זונה. צוה יוצרנו בפרשת כי תצא שלא להביא אתנן זונה ומחיר כלב לבית ה' אלהיך דכתיב לא תביא אתנן זונה ומחיר כלב בית ה"א לכל נדר. ותנן בתמורה פ' כל האסורין (תמורה כ"ט א') האומר לשפחתו הי לך טלה זה בשכרך אפילו מאה כולם אסורים וכו' האומר לחבירו הי לך טלה זה ותלין שפחתך עם עבדי רבי אומר אינו אתנן וחכ"א אתנן ומוקמינן לה בגמרא באסור לאו ודלא כר' אלעזר דאמר בהבא על יבמתו (ס"א ב') פנוי הבא על הפנויה עשאה זונה הלכך לא מקריא זונה אלא באסורה לו ומוקמינן בגמרא עבד עברי ואין לו אשה ובנים ובהא פליגי רבי סבר אע"פ שאין לו אשה ובנים מותר בשפחה כנענית ורבנן סברי אסור כדתניא יש לו אשה ובנים רבו מוסר לו שפחה כנענית אין לו אשה ובנים אין רבו מוסר לו שפחה כנענית ואמרינן בב"מ בהשוכר את הפועלים (צ"א א') ובב"ק במרובה (ע' ב') אתנן אסרה תורה אפילו בא על אמו וטעמא מפרש בב"ק דאע"ג דפטריה קרא בתשלומין רמו עליה בדיני שמים ומנלן דאמרינן הכי ולא אמרינן פטריה קרא אפילו מדין שמים ולא ליתסר אתנן מבא על אמו דתניא בספרי אין לי אלא אתנן זונה כל העריות מנין ת"ל אתנן מכל מקום פי' אפילו במקום דקם ליה בדרבה מיניה והיינו טעמא דאצטריך למעוטי בב"ק בפ' כיצד (כ"ו א') אדם פטור מכופר מדכתיב בכל אשר יושת עליו עליו ולא על האדם הלכך אע"ג דקיי"ל בכתובות פ' אלו נערות (כתובות ל"ה א') דחייבי מיתות שוגגין פטורים מן התשלומין דקים ליה בדרבה מיניה איצטריך למיפטריה מדיני שמים והיינו טעמא נמי דאיצטריך למעוטי אתנן כלב כדתניא בשלהי כל האסורין (ל' א') אתנן כלב ומחיר זונה מותרין שנים ולא ארבעה. ובמחיר כלב תנן (שם) איזהו מחיר כלב כגון האומר לחבירו הי לך טלה זה תחת כלב זה ותניא נאמר כאן תועבה ונאמר להלן תועבה מה תועבה האמור להלן בשם זובח אף תועבה האמור כאן בשם זובח פרט לנדר הנדור לכל נדר לרבות במה שאסורה. בב"ק במרובה (ס"ה ב') ובהגוזל עצים (צ"ג ב') ובתמורה בפ' כל האסורין

(תמורה ל' ב') אמרינן נתן לה חטים ועשאן סולת זתים ועשאן שמן ענבים ועשאן יין תני רב יוסף דמן צפורי ב"ש אוסרין וב"ה מתירין ואמרינן טעמא דב"ה דשינוי קני פי' נתן לה חטים באתננה ואמר לה כשאבא אליך יהיו לך באתננך ולא חל איסור אתנן עד שיבא עליה ועשאן סולת קודם ביאה ומאחר דקננהי בשינוי לא נתחייבה כי אם דמים ובשעת ביאה נתחייבה לו דמים ולא חייל איסור אתנן על הדמים כדתנן בכל האיסורין (ל' ב') נתן לה כספים הרי אלו מותרין כך נראה לי פירוש עיקר אע"ג דהם ולא שינוייהם ולא ולדותיהם אין פירושם שוה אין בכך כלום והמפרש ועשאן סולת לאחר שחל עליהם איסור אתנן לא יתכן טעם דשינוי קונה וכי בשביל שקנאם בשינוי יהיו מותר או אסורים איני יכול ליישב הטעם אל לבי לכן נראה פירוש הראשון נכון. ומקשינן התם לב"ה הא כתיב גם קשיא. יש לתמוה קצת בב"מ באלו מציאות (כ"ז א') (דאמר רבא) חמור דבור לר' יהודה ושה דאבידה לד"ה קשיא אמאי לא אמר נמי גם לב"ה קשיא דההוא סוגיא דב"ק רבא אייריבה ויש לומר שאינו כולל אלא מילי דמתני עיקרא דידהו בב"ק אבל ההיא דאתנן עקרה בתמורה.

מצוה רצד

סימן רצד (**רו**)

אל תחלל את בתך להזנותה. תניא בספרא בפרשת קדושים אל תחלל וגו' יכול לא יתננה ללוי או לישראל ת"ל להזנותה לא אמרתי אלא חלול שהוא לשם זנות ואיזה זה המוסר בתו שלא לשם אישות (וכן המוסרת עצמה שלא לשם אישות) פי' מייחדת עצמה לזנות לכל הבא והא דאמרינן (ע"ז ל"ו ב') דוד גזר על הפנויה אבל מדאורייתא שריא כגון אקראי בעלמא (כדתניא בסיפא דברייתא יכול על מעשה יחידי פי' זנות אקראי בעלמא) ת"ל ומלאה הארץ זמה ולא מעשה יחיד ולא תזנה הארץ מזנים כזאת חפירות .

מצוה רצה

סימן רצה (**שפח**)

לא ילין חלב חגי עד בקר. צוה יוצרינו כפ' ואלה המשפטים שלא ילינו אימורי קדשים עד הבקר אלא להקטירם קודם הבקר ואם לנו בראשו של מזבח אינו עובר עליהם דאמרינן בזבחים בפ' המזבח מקדש (זבחים פ"ז א') אין לינה מועלת בראשו של מזבח דלשלחן מדמינן ליה ותניא אפילו הם על השלחן כמה ימים אין בכך כלום ותניא בהדיא אברים שלנו בעזרה מקטיר והולך כל הלילה לנו בראשו של מזבח מקטיר והולך לעולם.

מצוה רצו

סימן רצו (**תיב**)

לא ילין לבקר זבח חג הפסח. צוה הבורא על אימורי פסח שלא ילינו עד הבקר דכתיב בפ' כי תשא לא ילין לבקר זבח חג הפסח פרשוהו רז"ל באימורי פסח והלא כבר נאמר ולא ילין חלב חגי עד בקר אלא לעבור עליו בב' לאוין ובפסחים פ' אלו דברים (פסחים ע' א') תניא בן תימא אומר חגיגה הבאה עם הפסח הרי היא אינה נאכלת אלא ליום ולילה ואמרינן מ"ט דבן תימא כדמתני ליה רב לחייא בריה ולא ילין לבקר זבח חג הפסח זבח חג זו חגיגה הפסח כמשמעו ואמרה רחמנא לא ילין.

מצוה רצז

סימן רצז (**תיג**)

לא ילין מן הבשר. צוה יוצרינו שלא להותיר בשר הפסח עד בקרו של ט"ו בניסן שלא יאכלנו כולו בליל ט"ו דכתיב בפ' ראה אנכי ולא ילין מן הבשר אשר תזבח בערב ותניא (בספרי) איזהו בשר שאתה זובח ביום ע"מ לאוכלו בערב הוי אומר זה פסח שהרי זובח בארבעה עשר ואוכלו לילי ט"ו דכתיב ואכלו את הבשר בלילה הזה צלי אש וגו' וכתיב לא תותירו ממנו עד בקר ולפי שלא נאמר אותו המקרא אלא בפסח מצרים הוצרך בכאן ללמד שבפסח דורות קאי עליו בלא ילין כך פירשו רבותי ולי נראה שלא בא הכתוב אלא להעביר הַמֵּלִין בשני לאוין דאילו בפסח דורות לא אצטריך שהרי רבינן פסח דורות בפסחים פ' מי שהיה טמא (פסחים צ"ו א') דכתיב ועבדת את העבודה הזאת בחדש הזה שיהיו כל עבודות של חדש זה כזה ובפרק אלו דברים (פסחים ע"א א') תניא לא ילין מן הבשר אשר תזבח בערב ביום הראשון לבקר לימד על חגיגת י"ד שנאכלת לב' ימים ולילה אחד או אינו אלא ליום ולילה כשהוא אומר ביום הראשון לבקר הוי בקר שני אמור והא ודאי דלא כבן תימא שהזכרנו למעלה.

מצוה רצח

סימן רצח (**תיד**)

לא תוציא מן הבית. יתברך שם יוצרינו נצח שנתן תורתו בינינו ויראתו על פנינו צוה שלא יוציא אדם בשר פסח מן הבית כדכתיב בפ' בא אל פרעה בבית אחד יאכל לא תוציא מן הבית מן הבשר חוצה ופי' הבית, חבורה, כדתניא בכיצד צולין (פ"ו א') על הבתים אשר יאכלו אותו בהם מכאן שהפסח נאכל בשתי חבורות יכול יהא נאכל בשתי מקומות ת"ל

בבית אחד יאכל מכאן אמרו השמש שאכל כזית בצד התנור אם היה פקח ממלא כרסו ממנו ואם רצו בני חבורה לעשות עמו טובה באים ויושבים בצדו דברי ר' יהודה ר"ש אומר על הבתים אשר יאכלו אותו מכאן שהאוכל אוכל בשתי מקומות יכול יהא נאכל בשתי חבורות ת"ל בבית אחד יאכל במאי קא מיפלגי ר' יהודה סבר יש אם למקרא ור"ש סבר יש אם למסרת. בדין יש אם למקרא ולמסרת יש לדקדק הרבה ולמעלה בלאו דלא ימשול למכרה בעמוד רביעי פירשתיו והרוצה יעיין שם. תניא בכיצד צולין (פ"ה ב') לא תוציא מן הבית אין לי אלא מן בית לבית מחבורה לחבורה מנין ת"ל מן הבשר חוצה אמר ר' אמי המוציא בשר פסח מחבורה לחבורה אין חייב עד שיניח הוצאה כתיב ביה כשבת מה שבת בעינן עקירה והנחה אף פסח נמי בעינן עקירה והנחה.

מצוה רצט

סימן רצט (**תטו**)

עצם לא תשברו בו. צוה הב"ה שלא ישבר אדם עצמות בפסח דכתיב בפ' בא ועצם לא תשברו בו ותנן בכיצד צולין (פ"ד א') השובר את העצם בפסח טהור סופג את הארבעים בפסח פסול אינו סופג את הארבעים מנא הני מילי דכתיב ועצם לא תשברו בו בכשר ולא בפסול רבי אומר בבית אחד יאכל ועצם לא תשברו בו הראוי לאכילה יש בו משום שבירת עצם שאינו ראוי לאכילה אין בו משום שבירת עצם ואמרינן שבירת העצם מבעוד יום איכא בינייהו למ"ד כשר כשר הוא למ"ד יאכל מבע"י לאו בר אכילה הוא ותניא (שם ב') השורף בעצמות והמחתך בגידין אין בו משום שבירת עצם ואליבא דרבי בעינן כזית בשר במקום שבירה דכתיב יאכל ועצם לא תשברו בו ואליבא דרבנן לא בעינן במקום שבירה מיהו כזית בשר שלא במקום שבירה בעינן ואם איתא כזית מוח מבפנים חשבינן ליה כזית בשר בחוץ (שם פ"ה א'). תולדות שבירת העצם אמרינן בכיצד צולין (פ"ד ב') אסור להניח עליו גחלת שלא יפקע שלא במקום נחלתו וזו שבירתו ואפילו לשוברו מבע"י לרבי אע"ג דלא קרינן ביה בבית אחד יאכל גזירה מבע"י אטו משחשיכה.

מצוה ש

סימן ש (**תטז**)

לא תותירו ממנו עד בקר. צוה יוצרינו על כל קדשים הנאכלים המוטל עליהם לאוכלם שלא ישאירו יותר מזמן אכילתם דכתיב בפ' בא אל פרעה בפסח ואכלו את הבשר בלילה הזה וגו' לא תותירו ממנו עד בקר וכתיב בפ' צו את אהרן ובשר זבח תודת שלמיו ביום

הקריבו את זבחו יאכל לא יניח ממנו עד בקר ואינו עובר אלא כראוי להאכל דכתיב ואכלו את הבשר וגו' וכתיב לא תותירו ממנו עד בקר וכתיב לא יאכל ולא יניח ממנו. תולדה. להזדרז לאוכלו קודם חצות כדתניא בברכות פ"א (ב' א') כל הנאכלים ליום אחד מצותן עד שיעלה עמוד השחר א"כ למה אמרו חכמים עד חצות כדי להרחיק את האדם מן העבירה.

מצוה שא

סימן שא שב (שג)

שאור לא ימצא. לא יראה לך חמץ. ולא יראה לך שאור. ויראת מאלהיך ועשית זכר לניסים ונפלאותיו כאשר צוה בפ' בא אל פרעה דכתיב (שמות י"ב י"ט) שבעת ימים שאור לא ימצא בבתיכם וכתיב (שם י"ג ז') מצות יאכל את שבעת הימים ולא יראה לך חמץ ולא יראה לך שאור בכל גבולך ותניא בפסחים פ"א (ה' ב') שבעת ימים שאור לא ימצא בבתיכם מה ת"ל והלא כבר נאמר לא יראה לך שאור לפי שנאמר ולא יראה לך שלך אי אתה רואה אבל אתה רואה של אחרים ושל גבוה יכול יטמין ויקבל פקדונות מן העובדי כוכבים ת"ל לא ימצא פי' בקבל עליו אחריות אין לי אלא בעובד כוכבים שכבשתו תחת ידיך ושרוי עמך בחצר עובד כוכבים שלא כבשתו ואינו שרוי עמך בחצר מנין ת"ל לא ימצא אין לי אלא בבתים בורות שיחין ומערות מנין ת"ל בכל גבולך ועדיין אני אומר בבתים עובר משום בל יראה ובל ימצא ובל יטמין ובל יקבל פקדונות מן העובד כוכבים ובגבולין שלך אי אתה רואה אבל אתה רואה של אחרים ושל גבוה ומנין ליתן את האמור של זה בזה ת"ל שאור שאור לגזירה שוה גאמר שאור בבתים ונאמר שאור בגבולין מה שאור האמור בבתים עובר משום בל יראה ובל ימצא ובל יטמין ובל יקבל פקדונות מן העובדי כוכבים אף שאור האמור בגבולין עובר משום בל יטמין ובל יראה ובל ימצא ובל יקבל פקדונות מן העובד כוכבים ומה שאור האמור בגבולין שלך אי אתה רואה אבל אתה רואה של אחרים ושל גבוה אף שאור האמור בבתים שלך אי אתה רואה אבל אתה רואה של אחרים ושל גבוה. וכמה שיעורו לעבור עליו כדתניא בפסחים באלו עוברין (מ"ה א') בצק שבסדקי עריבה אם יש כזית במקום אחד חייב לבער פחות מכאן בטל במיעוטו ותניא בביצה (ז' ב') לא יראה לך חמץ ולא יראה לך שאור זו מחלוקת שבין ב"ש וב"ה שב"ש אומרים שאור בכזית וחמץ ככותבת וב"ה אומרים זה וזה בכזית וטעמא מפרש התם שאור שמחמץ אחרים בכזית חמץ אין חימוצו קשה וראוי לאכילה ואינו נוהג חמץ אלא בחמשה מינין בלבד ואלו הן חיטין ושעורין וכוסמין ושבולת שועל

ושיפון שאלו הן הבאין לידי חימוץ אבל שאר המינין אין באין לידי חימוץ אלא לידי סרחון (פסחים ל"ה א'). ותולדות לאלו שלשה לאוין הצריכו חכמים לבדוק אדם ביתו ורשותו ויבער החמץ מביתו אע"ג דמדאורייתא בביטול בעלמא סגי ליה שמאחר שבטלו והפקירו והוציאו מרשותו אינו בכלל לך . ומתי הצריכוהו לבדוק כדתניא (פסחים ב' א') אור לי"ד בודקין את החמץ לאור הנר ומפרש (שם ג' א') מאי אור לילי וטעמא מתוך שבני אדם מצויין בבתיהם ואור הנר יפה לבדיקה (שם ד' א'), ובצק שבסדקי עריבה מסקינן באלו עוברין (מ"ה ב') (אפילו מקום שעשוי לחזק להחזיק המים כשלשין דהיינו שולי העריבה למטה אם יש בו כזית חייב לבער) אע"ג דמבטל ליה דלא קיי"ל כרשב"א דאמר כיפת שאור שיחדה לישיבה בטלה ואמר רב נחמן אמר רב אין הלכה כרשב"א ואמר ר' יצחק בר בישאן אם טח פניה בטיט בטלה טח אין לא טח לא הלכך קיי"ל דכזית אפילו במקום העשוי לחזק (חייב לבער פחות מכזית דאמרינן דאינו חייב לבער היינו במקום העשוי לחזק אבל מקום שאין עשוי לחזק), דהיינו דופני העריבה שאין לשם מים אפילו פחות חייב לבער דקיי"ל בההיא לישנא דאמר רב יהודה אמר שמואל לא שנו אלא במקום העשוי לחזק אבל במקום שאינו עשוי לחזק אפילו פחות חייב לבער הלכך צריך אדם להזהר שלא להשאיר אפי' פחות מכזית במקום שאינו עשוי לחזק והוא שראוי ליאכל קצת אבל אם הוא פחות מכזית והוא מטונף קצת כיון דאיכא תרתי לריעותא אינו חייב לבער. אמר רב נחמן שני חצאי זיתים וחוט של בצק ביניהם רואים כל שאילו ינטל החוט והן ניטלין עמו חייב לבער ואם לאו אינו חייב לבער וכגון שנמצא במקום מטונף מעט שדרך העולם שלא ליטלנו אבל במקום אחר אפילו פחות מכזית חייב לבער דאסקינן לעיל בסמוך דבמקום שאינו עשוי לחזק אפילו פחות מכזית חייב לבער. אמר עולא לא אמרו אלא בעריבה אבל בבית לא דזימנין דמתכנשי ונפלי אהדדי. בעון במערבא בית ועליה בית ואכסדרה שני בתים זה לפנים מזה מהו תיקו וכל תיקו דאיסורא לחומרא. אמר רב יהודה (פסחים ו' ב') הבודק צריך שיבטל פי' בשעת בדיקה וטעמא אמר רבא גזירה שמא ימצא גלוסקא יפהפיה ויהיב דעתא עלויה והצריכו חכמים לבטלה בשעת בדיקה כדי שלא ישכח. ואמר רב יהודה (שם ו' א') המפרש בים והיוצא בשיירא קודם שלשים יום אינו צריך לבער תוך שלשים צריך לבער וקודם שלשים אם יש בדעתו לחזור קודם הפסח אמר רבא זקוק לבער וכיוצא בו העושה את ביתו אוצר ודעתו לפנותו. ותניא (ז' ב') אין בודקין לא לאור החמה ולא לאור הלבנה ולא לאור האבוקה אלא לאור הנר מפני שאור הנר יפה לבדיקה פי' רב נחמן (ח' א') מפני שיכול להכניס הנר בחורין ובסדקין. ואמר רבא חצר אינה צריכה בדיקה מפני

שהעורבין מצוין שם ותנן בפ' כל שעה (פסחים ל"א ב') חמץ שנפלה עליו מפולת הרי הוא כמבוער פי' רשב"ג כל שאין הכלב יכול לחפש אחריו ותנא כמה חפישת הכלב שלשה טפחים. ותנן (מ' ב') מי תשמישן של נחתום ישפכו מפני שהן מחמיצות פי' ועובר עליהן בבל יראה ובל ימצא ומסקינן (מ"ב א') היכא דנפישי שופכן במקום מדרון והיכא דלא נפישי ולא קוו שופכן אפילו במקום האשבורן. ותנן (ל"ט ב') אין שורין המורסן לתרנגולים אבל חולטין ואמר רב יוסף לא ליחלט אינש תרתי חיטי בהדי הדדי דאזלא חדא ויתבא בצדיא דחבריה ולא סליק ליה דיקלא דמיא מארבע רוחתא ואתי לידי המוצא. ותניא (מ' א') אין לותתין את השעורין בפסח ואם לתת נתבקעו אסורות לא נתבקעו מותרות פי' מזלפין מים ע"ג שעורין וכותשם במכתש ודוקא שעורין דלא שרירין אבל חיטי דשרירין קיי"ל כדאמר רבא מצוה ללתות הלכך חטים המובאים מחוץ בשוק וגשמים מזלפין עליהם אין לחוש עליהם ועוד אמר רבא כל אגב מיזלייהו לא מהמעי הלכך אם ירדו עליהם רוב גשמים ושק של חטים שרוי בגשמים ושרייתם מרובה חוששין להם והאוכל רק כזית מהם בכרת ועוברין עליהם בבל יראה ובל ימצא דהוה ליה כההיא ארבא דחיטי דטבע בחישתא נהרא דאמרינן בפרק כל שעה (פסחים מ' ב') דחוה ליה חמץ אע"פ שלא נתבקעו דלא מצרכינן נתבקעו אלא בלתיתה שזילופה מועטת אבל במקום שרייה אפילו לא נתבקעו אסורות . וחמץ ע"י תערובות ויש בו כזית בכדי אכילת פרס חש בינן ליה כאילו הוא בעיניה ועובר עליו בבל יראה ובל ימצא ואם אין בו כזית בכדי אכילת פרס לא עבר עליה בבל יראה ובל ימצא ומותר להשהותו עד לאחר המועד כדאמרינן בפ' כל שעה (פסחים ל' א') גבי קדירות ולשהינו עד לאחר הפסח והא דתנן (מ"ב א') ואלו עוברין עליהם בפסח כותח הבבלי ושכר המדי ובו' ומוקמינן בגמרא (מ"ד א') דליכא כזית בכדי אכילת פרס (בבל תאכל קתני דעוברין אבל בבל יראה ובל ימצא אין עוברין אי לית ביה כזית בכא"פ) וטעמא דכי מרבינן תערובות מכל מחמצת לא תאכלו מרבינן ליה (מ"ג א') ולענין אכילה גרידא מרבינן לה דקרא באכילה כתיב אבל לענין לא יראה לא אשכחן רבויא ואע"ג דאמרינן בפסחים פ"א (ה' א') דאיתקש השבתת שאור לאכילת חמץ דכתיב שבעת ימים שאר לא ימצא בבתיכם כי כל אוכל מחמצת ונכרתה דמשמע כל היכא דמחייב באכילה חמץ מחייב בהשבתת חמץ לאכילת חמץ דמחייב עליה כרת איתקש דבקרא דבהיקש כרת כתיב דכתיב כי כל אוכל חמץ ונכרתה וכל חמץ דמחייב עליה כרת מצוה להשביתו אבל לאכילת חמץ דבלאו דהיינו תערובות שאין בו כזית בכדי אכילת פרס לא אשכחן דאיתקש הלכך תערובות אע"ג דמיתסר באכילה בלא שיעור לא עבר עליה בבל יראה והא דאמרינן

בפ"ק דביצה (ז' ב') דב"ה ילפי ביעור מאכילה דוקא לענין שיעור קאמר דלא ילפינן אלא לענין האמור בקרא דוקא והיינו לענין שיעור אבל לענין שאר דברים לא ילפינן והשיעור כתיב בשאור מדר' זירא דאמר ר' זירא פתח הכתוב בשאור וכו' ותדע דלא ילפי ב"ה לכל מילי דבפסחים פ' כל שעה (פסחים כ"ט א') אמרינן דהדר רב אחא בר יעקב ממה שאמר לר' יהודה דילפינן שאור דאכילה משאור דראיה שאינו נראה לו דגזירה שוה איתא כלל והא הכא אית ליה לב"ה אלא לאו ש"מ דלב"ה לענין שיעורא איתא לענין שאר דברים ליתא. וכענין זה אשכחן בשבת פ' במה מדליקין (שבת כ"ח א') דמהדר תלמודא מנלן לעור בהמה טמאה מטמאה באהל המת ובעי למילף משרצים במה מצינו ואיפרך ליה וקשיא לן עלה מסברא דנפשיה אמאי לא יליף מגזירה שוה מבגד ועור האמור בשרץ ובמת כדילפינן בבמה אשה יוצאה (ס"ד א') לענין טווי ואריג ובב"ק פ' כיצד (כ"ה ב') לענין מפץ והוצרכנו לתרץ דלא ילפינן גזירה שוה אלא לענין האמור באותו מקרא שנאמר בו בגד ועור בפרשת מדין וההוא לא בטומאת אהל מיירי הלכך בעי מנלן ה"נ לא שנא וראיתי בפירוש רבותי שפירשו אלו עוברין עליהן בבל יראה ובל ימצא וקבלתי מרבותי האחרונים דליתא וטעם כדפרישית ואע"פ דההיא ראיה דקדירות יכול אדם לדחותה ולתת חילוק ביניהם לשאר תערובות מ"מ כן נראה אמת כאשר פירשתי ומטעם דלא אשכחן רבויא אלא לענין אכילה. וקרירות כי משהינן להו צריך להטמינן במקום שלא יכשל להשתמש בהם. וכי חייל י"ד בשבת בדקינן בליל ששי שהרי צריך לבדוק לאור הנר הלכך מקדמינן לבדוק בליל ששי ותנן באלו עוברין בפסח (מ"ט א') י"ד שחל להיות בשבת מבערין את הכל מלפני השבת ומשיירין מזון שתי סעודות כדי לאכול עד ארבע שעות פי' שתי סעודות שתי שביעיות יחלק לשלש סעודות ופי' זה כתבתי להודיע שאין מכאן ראיה שסעודה שלישית של שבת שאכלה קודם ארבע שעות לא יצא. ומותר לאפות מצות בערב הפסח אע"פ שהחמץ קיים כדתניא בתוספתא דפסחים י"ד שחל להיות בשבת מבערין את הכל מלפני השבת ואופה לו מצה בערב שבת תרומה טהורה ה"ה חולין והאי דנקט תרומה טהורה משום דבעי(סה) תרומה טהורה מיירי ומתייירא שמא תחמיץ ותבא לידי פסול הלכך צריך שיאפנה היום מצה ויאכלנה למחר כל היום או בליל ט"ו ולא תבא לידי פסול הלכך מצוה בתרומה שנילושה לאפות אע"פ שאינה מצת מצוה שהרי לא לָשׁוּהָ לשם מצוה יותר מחולין שילושו לשם מצוה מיהו לאו למעוטי חולין את שנראה שאין לחלק ביניהם לענין לאפות בע"ש בעוד חמץ קיים וסיפא דקתני וטמאה מבערת במוצאי שבת דברי ר' מאיר פי' וספק טמאה יניחנה עד מוצאי שבת שמא יבא אליהו ויטהרנה דמדאורייתא בביטול בעלמא סגי. ונראה לדחות

ראיה זאת כי שמא בתרומה דוקא תניא ומטעם שפרשתי. נראה מנהג כשר שלא לאפות מצה בעוד חמץ קיים ואם אפה לא הפסיד.

מצוה שד

סימן שד (קיג)

לא תעשה מלאכה ראשון וז' של פסח. צוה והזהיר השם שלא לעשות מלאכה בראשון ושביעי של פסח דכתיב בפ' בא אל פרעה ביום הראשון מקרא קדש וביום השביעי מקרא קדש יהיה לכם כל מלאכה לא יעשה בהם. כל מלאכות שפירשנו למעלה שנאסרות בשבת אסורות ביום טוב כדתנן במגילה (ז' ב') אין בין יו"ט לשבת אלא אוכל נפש בלבד. תניא במכילתא כל מלאכה לא יעשה בהם לא תעשה אתה ולא יעשה חברך ולא יעשה העובד כוכבים מלאכתך למדנו מכאן שאסור לישראל להניח העובד כוכבים לעשות מלאכתו בין ביום טוב בין בשבת מדאורייתא אבל אם מסר לו ישראל מע"ש המלאכה מותר דתנן בשבת פ"א (י"ז ב') בש"א אין נותנין עורות לעבדן ולא כלים לכובס עובד כוכבים אלא א"כ יעשו מבעוד יום וב"ה מתירין וטעמא כיון שימסרם לו מבע"י נקנית לו המלאכה ומקריא מלאכת העובד כוכבים ולא מלאכת ישראל וכי שרינן במסירה לעובד כוכבים מע"ש דוקא בביתו של עובד כוכבים ובקיבולת ובתלוש מן הקרקע אבל בביתו של ישראל או שכיר או מחובר לקרקע אפי' ברשות עובד כוכבים כגון שדה או אילן או שהקרקע של עובד כוכבים ופירות של ישראל אסור דתניא בשבת בירושלמי פ"א אומנים עובדי כוכבים עושין עם ישראל בביתו אסור בבתיהם מותר אמר רשב"א בד"א בתלוש מן הקרקע אבל במחובר אסור בעיר אחרת בין כך ובין כך מותר בין בתלוש בין במחובר ובלבד בקיבולת ר"ש בן ביסנא בשם ר' אחא בשבת באבל ובע"ז הלכה כרשב"א והיינו דאמר שמואל במוע"ק פ"ב (י"ב א') מקבלין קיבולת בתוך התחום אסור חוץ לתחום מותר פי' במחובר קאמר ואי איכא מתא דמקרבא להתם אפי' חוץ לתחום אסור וטעמא דמחובר דמיתסר דמפרסמא אי נמי משום דאינה ניקנית מקבלה במסירה, למדנו שאסורה מן התורה שיעשה העובד כוכבים האש לצורך ישראל בשבת ולא לכבד את הבית אפי' בכליו של עובד כוכבים ולא להוציא קדירות ישראל חוץ מן הגחלים דכל זה מלאכת ישראל מיקרי ותן לחכם ויחכם עוד. והא דתנן (שבת קכ"א א') עובד כוכבים שבא לכבות פי' דליקת ישראל אין אומרים לו כבה ואל תכבה פי' אין צריך לומר לו אל תכבה התם היינו טעמא דההוא כבוי אינה מלאכה מן התורה שהיא מלאכה שא"צ לגופה לא חייב עליה כבוי זה בגחלים שאינם ראוים לשימוש קאמר

כגון כבוי דליקת בגדים ואוכלים. והא דאמרינן לעיל (סי' רע"ד) אמירה לעובד כוכבים שבות באיסורא דאורייתא כשאינה מלאכת ישראל קאמר כגון אומרים לעובד כוכבים תעשה אש שלך לצורכי אי נמי י"ל קרא דמייתינן הכא אסמכתא בעלמא הוא. ומלאכת אוכל נפש ומכשיריה התירה תורה ביו"ט דכתיב כל מלאכה לא יעשה בהם אך אשר יאכל לכל נפש הוא לבדו יעשה לכם ותניא בביצה פ' אין צדין (ביצה כ"ח א') אין בין יו"ט לשבת אלא אוכל נפש בלבד ר' יהודה מתיר אף מכשירי אוכל נפש וקיי"ל כר' יהודה דאמר ליה רבא לרב חסדא דרשינן משמך הלכה כר' יהודה א"ל יהא רעוא כל הני מילי מעלייתא תדרשון משמי וכי שרי ר' יהודה מכשירין דוקא מכשירין שאי אפשר לעשותם מעיו"ט כדאמרינן התם (ע"ב) טעמא דר' יהודה דכתיב לכם לכם לכל צרכיכם ומקשינן והא הכתיב הוא דמשמע הוא ולא מכשירין ומתרץ כאן במכשירין שאפשר לעשותן מעיו"ט כאן במכשירין שאי אפשר לעשותן מעיו"ט ומה נקרא אי אפשר כדדרש רב חסדא ואיתימא רב יוסף אחד סכין שנפגם ואחד שפוד שנרצם ואחד גריפת התנור באנו למחלוקת ר' יהודה ורבנן וסכין שנפגם ביו"ט אע"פ דהלכה כר' יהודה דשרי אמרו חכמים הלכה ואין מורין כן דלמא אתו לאיחלופי בסכין שנפגם מעי"ט.

וכשם שאסרנו מכשירין שאפשר לעשותן מעי"ט כך אסור מדרבנן אוכל נפש שאפשר לעשותם מעי"ט הלכך טחינה והרקדה שאפשר לעשותם מעי"ט אסירי וה"מ הרקדה בתחילה אבל מהדר ומתנייה לקימחא דלמא נפיל ביה צרור או קיסם שפיר דמי דתנו רבנן (כ"ט ב') אין שונין קמח ביו"ט משום ר' יהודה בן בתירא ור' פפוס אמרו שונין קמח ביו"ט ושווין שאם נפל לתוכו צרור או קיסם ששונין ודרש רבה בר רב הונא הלכה שונין קמח ביו"ט ואע"ג דמותר לשנות באו אמוראין אח"כ והצריכו שנוי דלא ליתחזי כעובדין דחול דאמרינן דביתהו דרב אסי עבדא אגבא דפתורא פירוש בשינוי, וכל אוכל נפש אע"ג דאפשר לעשותן מעי"ט ע"י שנוי שרי דהא מלח דאפשר להכינו מעי"ט דהא כל הקדירות צריכות מלח והו"ל לאסוקי אדעתיה ואינה מפיגה טעמא ושרי לדוכה בשנוי כדתניא (ביצה י"ד א') והמלח במדוכה של עץ למדנו אוכל נפש מותר ע"י שנוי. ותניא בביצה פ"ב (כ"א א') לכל נפש שומע אני אפי' נפש בהמה במשמע כענין שנאמר מכה נפש בהמה ישלמנה ת"ל לכם לכם ולא לעובדי כוכבים לכם ולא לכלבים דברי ר' יוסי הגלילי ר"ע אומר אפי' נפש בהמה במשמע כענין שנאמר מכה נפש בהמה ישלמנה א"כ מה ת"ל לכם לכם ולא לעובדי כוכבים ומה ראית וכו' וראיתי בתשובות תלמידי רב האי זצ"ל שהלכה כר' יוסי הגלילי וראיה להם דקיימא ב"ה כוותיה כדאמרינן בההוא פרקא גופיה (כ' ב') ואמרו להם ב"ה והלא כבר נאמר לה' כל דלה' א"כ מה ת"ל לכם

לכם ולא לעובדי כוכבים לכם ולא לכלבים הלכך אסור להביא דרך רשות הרבים ביו"ט כל מאכל בהמה. ולאו דוקא אוכל נפש התיר הכתוב אלא אפי' כל הנאת הנפש כדתנן בביצה פ"ב (כ"א ב') בש"א לא יחם אדם חמין לרגליו אלא א"כ ראוים לשתיה וב"ה מתירין ותניא בש"א לא יעשה מדורה ויתחמם כנגדה וב"ה מתירין והלכה כב"ה וטעמא דכתיב אשר יאכל לכל נפש ואמרינן בפסחים פ' כל שעה (פסחים כ"א ב') בין לחזקיה בין לר' אבוהי כל מקום שנאמר לא יאכל אכילה והנאה במשמע ודוקא הנאה השוה לכל נפש דכתיב לכל נפש אבל הנאה שאינה שוה לכל נפש אסורה והיינו דאמרינן בפ' יו"ט (ביצה כ"ג א') שלשה דברים ר"א בן עזריה מתיר וחכמים אוסרין (כ"ב ב') מניחין את המוגמר ביו"ט וחכמים אוסרין ואמר רב אסי מחלוקת להריח אבל לגמר ד"ה אסור וטעמא שאין גימור כלים צריך אלא לחולים ורחיצת כל גופו בחמין אסירא מהאי טעמא שאינה שוה לכל נפש והיינו דתנן בפ' המביא (ל"ב א') אין עושין פחמין ומקשינן פשיטא תני ר' חייא לא נצרכה אלא למוסרן לאוליירין לבו ביום ובו ביום מי שרי (פי') מי שרי לרחוץ והא אינה שוה לכל נפש ומתרץ להזיע וקודם גזירה ומלאכת מצוה מתוך שהיא הנאת נשמה מותרת כדתנן בביצה פ"א (י"ב א') בש"א אין מוציאין את הקטן ולא את הלולב ולא את ס"ת לר"ה וב"ה מתירין פי' קטן למולו לולב לנענע בו ס"ת לקרות בו ומסקינן טעמא דב"ה משום שהותרה הוצאה לצורך הנאת הגוף הותרה נמי שלא לצורך הנאת הגוף אך שיהיה להנאת הנשמה פי' מתוך וגו' מתוך אותו מקרא עצמו שאתה למד היתר הנאת הגוף אתה למד היתר הנאת הנשמה דאך אשר יאכל לכל נפש כתיב פי' שיהנה לכל נפש כאשר פירשתי למעלה בסמוך וכל הגוף נקראת נפש כדכתיב שובי נפשי למנוחייכי וכתיב והיתה נפש אדני צרורה בצרור החיים את ה"א ואע"ג דאמר עולא במס' ביצה פ"ב (י"ט א') דברי הכל נדרים ונדבות אין קריבין ביו"ט ומסקינן תנאי היא ולא קיי"ל כוותיה. ושריפת קדשים ומילה שלא בזמנה ועולת חול דאסירי ביו"ט בשבת פ' במה מדליקין (שבת כ"ד ב') ומקראי דרשו להו התם ללמד על עצמם באו ואין למדין מהם במקום אחר דהוי להו שריפת קדשים ומילה שלא בזמנה ועולת חול ביו"ט ג' כתובים הבאים כאחד ואין מלמדין אפילו למ"ד שנים מלמדין ג' אין מלמדין כדאמרינן בקדושין פ"א (ל"ה א') וההיא דשבת פירשתי דאביי ורבא לא פליגי אתנא דבי חזקיה אלא כל חד וחד דריש מקרא דאיכא מצות דלא דחיא יו"ט והוו להוי ג' כתובים הבאין כאחד ורב אשי דתלה טעמא דלא אתי עשה ודחי לא תעשה אליבא דב"ש קאמר דלית ליה מתוך הלכך אין לנו להתיר אלא מטעם דחיית עשה אכל אביי ורבא ותנא דחזקיה אליביה דב"ה דאית להו מתוך קאמר הלכך אע"ג דיו"ט עשה ול"ת הוה לן

למשרי מטעם מתוך לב"ה אלא משום דמעטינהו קרא בהדיא והכי פי' התם בשבת רב אשי אמר שבתון עשה הוא כו' פי' כל אותן דרשות שדרשו אבייי ורבא ותנא דבי חזקיה לא הוצרכנו דמתניתין דאסרח שריפת קדשים ביו"ט ב"ש היא דלית להו מתוך ואין לנו היתר בשריפת קדשים ובשאר מצוות ביו"ט ומטעם דליתי עשה וידחה ל"ת אין להתיר דשבתון עשה הוא ואין דחי ל"ת ועשה וכ"ע מורו בהא דרב אשי דיו"ט עשה ול"ת אך רצו להעמיד המשנה כב"ה ואע"ג דאיכא למישרי מטעם מתוך אתא קרא ומיעטינהו. השתא אתי שפיר דרבא גופיה אמר כביצה פ"א (ח' ב') גבי כסוי הדם דיו"ט הוי עשה ול"ת.

ויש לתמוה קצת אחרי שמה שאין אנו למידין מהם משום דהוו להו ג' כתובים הבאים כאחד ולא משום פירכא מה ראה למעט מלבדו מילה שלא בזמנה יותר משאר מצוות דהא מילה לא רמיזה בההוא קרא יותר משאר מצוות ולכל פירושי רבותינו ז"ל יש לשאול כזה ואי גרסי כדגירסתינו ולא מילה שלא בזמנה הבאה מק"ו כש"כ שיש לתמוה אמאי לא מוקמינן מיעוטא במצוה דליכא ק"ו ומילה דאיכא ק"ו תדחה יו"ט ולא שמעתי ע"ז תירוץ נכון ולכן לא כתבתיו וראיתי פי' רבותי בענין אחר ולא ישרו בעיני בעניות דעתי. תולדות מלאכת יו"ט לאסור קיבולת במחובר אפי' נמסרה לעובד כוכבים מערב יו"ט ואפי' בביתו של עובד כוכבים בתוך התחום ובתלוש בביתו של ישראל כאשר הזכרנו למעלה ולהצריך שינוי באוכל נפש שאפשר לעשות מעי"ט ושלא להורות במכשירין שאי אפשר לעשות כגון סכין שנפגמה כאשר פירשתי למעלה. ותנן בפרק משילין (ביצה ל"ו ב') כל שחייבין עליו משום שבות משום רשות משום מצוה בשבת חייבין עליו ביו"ט אלו הן משום שבות לא עולין באילן ולא רוכבין ע"ג בהמה ולא שטין על פני המים ולא מטפחין ולא מרקדין ואלו הן משום רשות לא דנין ומקדשין חולצין ומייבמין ואלו הן משום מצוה לא מקדישין ולא מעריכין ולא מחרימין ולא מגביהין תרומות ומעשרות כל אלו ביו"ט אמרו ק"ו בשבת אין בין יו"ט לשבת אלא אוכל נפש בלבד וטעמא דכולהו מפרש התם בגמרא. יש לשאול דאמרי הכא ק"ו בשבת ובתחלת ביצה אמר סתם לן תנא כר"ש בשבת דלית ליה מוקצה וביו"ט כר' יהודה דאית ליה מוקצה וטעמא מפרש התם משום יו"ט דקיל ואתי לזלזולי ביה החמירו ויש לתרץ לא החמירו ביו"ט אלא לגבי מוקצה שהוא מטעם ההוצאה כדאמרינן בשבת פ' כל הכלים (שבת קכ"ד ב') אטו מוקצה לאו מטעם הוצאה בתמיה והכי פי' יו"ט דקיל לענין הוצאה שאין לך מלאכה נוהגת מורגלת ומצויה ביו"ט כהוצאה הלכך הוצרכו להחמיר לענין ההוצאה באיסורים התלוים בהוצאה שלא יבא לידי הוצאת איסור ומה היא הוצאת איסור הוצאה שלא לצורך אובל נפש ושלא לצורך מצוה. למדנו שאסור להשתמש

בבהמה ובאילן אפי' ביו"ט וטעמא דבל תשמיש בהמה ואילן רוכבין ועולין עליו חשבינן ליה ומסקינן בשבת פ' מי שהחשיך (שבת קנ"ה א') והלכתא צדדין אסורין צדי צדדין מותרין וכל פחות משלשה סמוך לקרקע יצא מתורת אילן ומותר להשתמש בו כדתנן פ' כל הכלים (שבת קכ"ה ב') זמורה שהיא קשורה בטפיח ממלאין בה ומוקמינן לה במחוברת ובפחות מג' ותנן בעירובין בהמוציא תפילין (צ"ט ב') שרשיו גבוהין משלשה טפחים לא ישב עליהן.

וכל תולדות שאסרנו למעלה בשבת בין דאורייתא בין דרבנן אסורות ביו"ט אך שלא יהא אוכל נפש ולא מכשירי אוכל נפש ואין חילוק בין איסור שבת לאיסור יו"ט אלא שזה זדונו בסקילה ושגגתו חטאת ויו"ט זדונו בלאו ושגגתו פטור. וגזרו חכמים על חולו של מועד ואסרו בו מלאכה שיש בו טורח ואין דבר האבד ואסמכוה אקרא דתניא במכילתא ומייתינן לה בחגיגה פ' אין דורשין (חגיגה י"ח א') את חג המצות תשמור לימד על חולו של מועד שאסור בעשיית מלאכה דברי ר' יאשיה ר' יונתן אומר ק"ו ומה ראשון ושביעי שאין קדושה לפניהן ולאחריהן אסורין חולו של מועד שיש קדושה לפניהן ולאחריהן אינו דין שיהיה אסור בעשיית מלאכה. תניא אידך כל מלאכת עבודה לא תעשו לימד על חוש"מ שאסור בעשיית מלאכה דברי ר' יוסי הגלילי ר"ע אומר אינו צריך הרי הוא אומר אלה מועדי ה' מקראי קודש במה הכתוב מדבר אם בראשון הרי הכתוב אומר אם בשביעי הרי כבר אמור הא אינו מדבר אלא בחוש"מ. תניא אידך ששת ימים תאכל מצות וביום השביעי עצרת לה' מה שביעי עיצור אף ששת ימים עצורין אי מה שביעי עצור מכל מלאכה אף ששת ימים עצור מכל מלאכה ת"ל השביעי שביעי עצור מכל מלאכה ולא ששת מכל מלאכה ולא מסרם הכתוב אלא לחכמים לומר איזה מלאכה אסורה ואיזו מלאכה מותרת וכו' כל אלה המקראות אסמכתא שכל איסור חוש"מ מדרבנן כדאמרינן בתחלת מוע"ק (ב' ב') ובסוף פרק מי שהפך (מועד קטן י"ג א') מועד משום טרחא ולאו טרחא הוא פי' כשטורח נראה מבזה המועדות והא דאמרינן בתחלת מי שהפך (י"א ב') אבל איסור מדרבנן חולו של מועד איסור מלאכה מדאורייתא נראה לי דהכי פירושו אבל לית ליה עיקר דאורייתא אע"ג דסמכינן ליה אקרא (מ"ק ט"ו ב') והפכתי חגיכם לאבל מה חג אסור אף אבל אסור דברי נביאים הם אבל איסור מלאכה חוש"מ מסמכינן ליה אקרא דאורייתא הלכך קרי ליה דאורייתא. אעפ"כ ספק בידי אי דאורייתא אי דרבנן כי יש לי כמה ראיות שהבאתי לצד אחר מכל מקום הטיית לבבי וסברתי נראה לי כאשר כתבתי ובפירושי רבותי במוע"ק מצאתי דאיסור מלאכה חולו של מועד דאורייתא מכ"מ למדנו מדתלי תלמודא איסור מלאכה חולו של מועד בטרחא למדנו דלא מיתסרא אלא מלאכת

טורח הלכך הלואות ומלאכה מועטה בביתו מותרת והא דאמר רבא במוע"ק שלחי פ"א (י' ב') פרגמטיא כל שהיא אסורא היינו להוליך בשוק דאיכא טרחא אבל בביתו דליכא טרחא נראה שמותר וראיתי בני אדם שפורשים מלהלוות ואני פרשתי כמה שנים ואעפ"כ נראה לי מותר ועל הפורש ועל המלוה קורא אני עליהם ועמך כולם צדיקים .

מצוה שה

סימן שה (קטו)

עצרת. צוה מי שאמר והיה העולם שלא לעשות מלאכה בחג השבועות דכתיב בפ' אמור אל הכהנים ופ' פנחס כל מלאכת עבודה לא תעשו אע"פ שלא מצינו שהתירה בו תורה אוכל נפש יש לנו ללמוד שכל מלאכות שהותרו בחג המצות הותרו בחג השבועות ובחג הסוכות שהרי מצינו שהוקשו זה לזה כדאמרינן בחגיגה פ"ב (י"ז א') אמר ר"א אמר ר' אושעיא מנין לעצרת שיש לה תשלומין כל שבעה ת"ל בחג המצות ובחג השבועות ובחג הסוכות מקיש חג השבועות לחג המצות מה חג המצות יש לה תשלומין כל שבעה אף חג השבועות יש לה תשלומין כל שבעה ולענין איסורי מלאכות והתירן בהיקש זה וילפינן) ועוד י"ל מההוא טעמא דילפינן יו"ט דפסח דורות מיו"ט דפסח מצרים בגזירה שוה דמקרא קדש הכי ילפינן שאר ימים טובים שנאמר בהם מקרא קדש מיום טוב דפסח מצרים דתניא במכילתא נאמר גבי יו"ט דפסח דורות ביום הראשון מקרא קדש כל מלאכת עבודה לא תעשו מגיד שאסור בעשיית מלאכה מנין להיתר אוכל נפש נאמר כאן פי' ביום טוב דורות מקרא קדש ונאמר ביו"ט דפסח מצרים מקרא קדש בפ' בא אל פרעה מה מקרא קודש האמור להלן התיר בו אוכל נפש אף מקרא קודש האמור כאן התיר בו אוכל נפש.

מצוה שו

סימן שו (קטז)

יום הזכרון. הזהיר הב"ה בפ' אמור אל הכהנים ובפ' פנחס שלא לעשות מלאכה ביום הזכרון דכתיב בחדש השביעי באחד לחדש כל מלאכת עבודה לא תעשו ומנין שהתירה בו תורה אוכל נפשות כדאמרינן בשבועות פ"א (י' א') על הא דתנן ר"מ אומר כל השעירים כפרתן שוה על טומאת מקדש וקדשיו ואמרינן מ"ט דר' מאיר אמר קרא אלה תעשו לה' במועדיכם הוקשו כל המועדות זה לזה פי' להשוות כפרת שעיריהן הכי נמי י"ל הוקשו כולם זה לזה להשוות איסורי מלאכותיהן ועוד אחרי שנאסרה מלאכה ביום

הזכרון יש לנו לומר שנאסרה באותו ענין שנאסרה בשאר המועדות ור"ח אע"ג דאיקרי מועד דכתיב קרא עלי מועד אחר שלא נכתבה בו איסור מלאכה כלל אין לנו לאסור בו מלאכות מטעם היקש אחרי שלא נתבטל ההיקש כי יש לנו להעמידו בדבר הנראה באיזה ענין תיאסר מלאכה הנאסרת וגם לענין ר"ח לכפרת שעיר אליבא דר' מאיר ואע"ג דמילתיה דר' יונה אליבא דר' מאיר נאמרה ולאו אליבא דרבנן יש לומר דרבנן מודו בהיקש לענין דיני איסורי מלאכות ולא פליגי עליה דר"מ אלא אליבא דר"מ מעמיד ההיקש גם לענין כפרת שעירים ורבנן לא ילפי אלא לענין איסורי מלאכות ודבר למד מעניינו והענין מדבר יותר באיסורי מלאכות מקרבנות. מיהו עיקר הדבר ואמיתו נראה היתר אוכל נפש ביום הזכרון מגזירה שוה דמקרא קדש כאשר למדנו למעלה לענין פסח דורות ועצרת ואם באת לומר יוהכ"פ נמי איקרי מועד ונאמר בו מקרא קדש נתיר בו אוכל נפש שתי תשובות בדבר חדא שאין אוכל נפש ביוה"כ שהרי אסור באכילה ושתייה ומאחר שאסרת בו אוכל נפש אין לנו ללמוד הנאת הגוף ומלאכת מצות שהיא הנאת הנשמה שהתרנו ביום טוב שלא לחצאין דברה תורה ללמוד ועוד אין לנו ללמוד מפסח אלא הדומין לו שהן בלאו כמותו ולא ללמוד היתר וקולא על החמור ממנו שדבר הנראה יותר יש לנו לדרוש. כן נראה לי הטעם עד יורו לי צדק ואחריו ארדוף.

מצוה שז

סימן שז (**קכב**)

ראשון ושמיני של חג הסוכות. צוה היוצר שלא לעשות מלאכה בראשון ושמיני של חג הסוכות דכתיב בפ' אמור אל הכהנים ובפ' פנחס בחמשה עשר לחדש השביעי וכתיב בתריה ביום הראשון מקרא קדש כל מלאכת עבודה לא תעשו ואיסור מלאכתם כענין שנאמר בחג המצות וטעם שפרשתי למעלה ור"א אומר אמרינן בשבת בפ' כל כתבי הקדש דגמר גז"ש מחג המצות לחג הסוכות ט"ו ט"ו לענין איסור מלאכה גמרינן.

מצוה שח

סימן שח (**תב**)

ולא יראו פני ריקם. יתברך שם יוצרנו שחיבב מתנות ברואיו וצוה בעלות ישראל לרגל לא יראו פני ריקם דכתיב בפ' ואלה המשפטים ובפ' כי תשא ובפ' ראה אנכי לא יראו פני ריקם ותניא בחגיגה פ"א (ז' א') לא יראו פני ריקם בזבחים אתה אומר בזבחים או אינו אלא בעופות ומנחות ודין הוא נאמר חגיגה להדיוט ונאמר חגיגה לגבוה מה חגיגה

האמורה להדיוט זבחים אף ראיה האמורה לגבוה זבחים ומה הן זבחים עולות אתה אומר עולות או אינו אלא שלמים ודין הוא נאמר חגיגה להדיוט ונאמר ראייה לגבוה מה חגיגה האמורה להדיוט בראוי לו אף ראייה האמורה לגבוה בראוי לו וכן הדין שלא יהא שלחנך מלא ושלחן רבך ריקם. ותנן אלו דברים שאין להם שיעור הפאה והבכורים והראיון ואמרינן עלה בחגיגה פ"א אמר ר' יוחנן כסבורים העם לומר אין לו שיעור למעלה אבל יש לו שיעור למטה עד שבא ר' הושעיא ב"ר ולימד הראיה אין לה שיעור לא למעלה ולא למטה אבל אמרו חכמים בש"א הראיה שתי כסף ובה"א מעה כסף ובספרי בפ' ראה תניא לא יראו פני ריקם ריקם מן הצדקה וחכ"א בש"א הראיה שתי כסף ובה"א מעה כסף ותשלומי ראיית הרגלים שהיא נקראת צדקה (ע"ב) נהגו הכשרים לעשות צדקה ברגלים.

מצוה שט

סימן שט (**שג**)

לא תוסיפו לשוב בדרך. צוה הבורא שלא ישובו ישראל במצרים דכתיב בפ' שופטים וה' אמר לכם לא תוסיפון לשוב בדרך הזה עוד אע"ג דאמרינן בברכות פרק תפלת השחר (ברכות כ"ח א') שהתירו יהודה גר העמוני לבוא בקהל מטעם שבא סנחריב ובילבל את העולם כולו וגם מצריים נתבלבלו כדתניא בתוספתא דקדושין אמר לו (ר"ע) למנימין גר המצרי טעית כבר בא סנחריב ובלבל את כל העולם ולא מצריים במקומם הם יושבים אין להתיר מטעם זה לשוב שהרי דרך מצרים נאסר ולא במצרים הדבר תלוי ועוד לא קיי"ל כר"ע דאמר מצרים נתבלבל אלא כר"ג ור' יהושע (דנחלקו) עלה במסכת ידים דתניא התם א"ל רבן גמליאל אף גר מצרי יהא מותר א"ל ר' יהושע למצריים נתן להם הכתוב קצבה דכתיב מקץ ארבעים שנה אקבץ את מצרים מן העמים אשר נפוצו שם וישובו על אדמתם ואמרינן בסוכה פ' החליל (סוכה נ"א ב') על אנשי אלכסנדריא מ"ט (איענשו) משום דעברו אהאי קרא דכתיב לא תוסיפון לשוב בדרך הזה עוד וההוא לאחר בלבולו של סנחריב הוה וראיתי ושמעתי כמה בני אדם טובים שהלכו למצרים ונפלאתי על מה סמכו ויש לומר מדכתיב בדרך הזה שלא אסר הכתוב אלא לשוב מארץ ישראל למצרים אבל בשאר ארצות מותר וסמך לדבר שהלך דניאל מבבל לאלכסנדריא של מצרים כדאמרינן בחלק (צ"ג א') ודניאל להיכן אזל אמר ר' יוחנן שהלך להביא חזירים מאלכסנדריא של מצרים והא תניא תודוס הרופא אומר אין פרה וחזירה יוצאה

מאלכסנדריא של מצרים אא"כ חותכין האם שלה בשביל שלא תלד זוטרי אייתי בלא דעתייהו.

מצוה שי

סימן שי (**שכו**)

לא תבנה אתהן גזית. ויראת מאלהיך שלא להניף המקצר דכתיב בס' וישמע יתרו ואם מזבח אבנים תעשה לי לא תכנה אתהן גזית כי חרבך הנפת עליה ותחלליה ותניא במכילתא גזית אין גזית אלא גזוזות שהונף עליהן ברזל ר' נתן אומר הרי שבנה בהן שני אבנים גזוזות שהונף עליהן ברזל שומע אני שיהא כל המזבח כולו פסול ת"ל לא תבנה אתהן גזית הן פסולות וכל המזבח כולו כשר וכתיב בפ' כי תבא מזבח אבנים לא תניף עליהם ברזל אבנים שלימות תבנה ותניא בפרק ראשון בחולין (י"ח א') כמה פגימת מזבח רשב"י אומר טפח ראב"י אומר כזית ומוקמינן לה התם באבנא אבל בשידא שנינו כמה פגימת המזבח כדי שתחגור בה צפורן שמאחר שלא היה רשאי להשוותו בברזל היה טח עליו בסיד להשוותו יפה משום שנאמר זה אלי ואנוהו התנאה לפניו במצוות.

מצוה שיא

סימן שיא (**שכז**)

לא תעלה במעלות על המזבח. הזהיר הב"ה בפרשת יתרו לא תעלה במעלות על מזבחי ותניא במכילתא עשה כבש למזבח פי' אחד ולא שנים אין לי אלא עליה ירידה מנין ת"ל אשר לא תגלה ערותך עליו הא לא עליה ולא ירידה גרמה אלא כיסוי גורם ר' ישמעאל אומר אינו צריך והלא כבר נאמר ועשה להם מכנסי בד לכסות בשר ערוה מה ת"ל אשר לא תגלה ערותך עליו שלא יפסיע פסיעה גסה אלא עקב בצד גודל וגודל בצד עקב ולאו דוקא שהרי לא אסר אלא פסיעה גסה ותנן נמי (יומא כ"ב א') היו רצין ועולין בכבש וכו'.

מצוה שיב

סימן שיב (**קמח**)

לא תבשל גדי בחלב אמו. צוה והזהיר היוצר שלא יבשל אדם בשר בחלב בפרשה ואלה המשפטים ובכי תשא ובראה אגבי לא תבשל גדי בחלב אמו אע"ג דגדי כתיב לאו דוקא כדתנן בחולין פ' כל הבשר (חולין קי"ג א') בשר בהמה טהורה בחלב בהמה טהורה אסור לבשל ואמרינן בגמרא מנה"מ אמר קרא וישלח יהודה את גדי העזים כאן גדי

העזים הא כ"מ שנאמר גדי סתם אפי' פרה ורחל במשמע ונילף מינה מיעוטא כתיב עזים העזים. אמר שמואל (שם ב') גדי לרבות החלב גדי לרבות את המתה גדי לרבות את השליל. גדי להוציא את הדם גדי להוציא את השליא גדי להוציא את הטמאה. בחלב אמו ולא בחלב זכר בחלב אמו ולא בחלב שחוטה בחלב אמו ולא בחלב טמאה. ואמר רב נחמן המבשל בחלב גדייה שלא הניקה חייב כיון דאתי לכלל אם. ת"ר (קי"ד א') בחלב אמו אין לי אלא בחלב אמו בחלב פרה ורחל מנין ת"ל בחלב אמו תניא אידך בחלב אמו בחלב אחותו הגדולה מנין ת"ל בחלב אמו. תניא המבשל במי חלב פטור דם שבשלו בחלב פטור העצמות הגידין הקרנים והטלפים שבשלו בחלב פטור. יש לשאול דתני הכא המבשל במי חלב פטור ובפרק אלו עוברין (פסחים מ"ב א') אמרינן כותח המטמטם את הלב משום נסיובי חלב ובפרק כיצד צולין (פסחים ע"ו ב') ינן פת שאפאה עם צלי אסור לאוכלו בכותח ואין לתרץ דמי חלב הוי חלב מדרבנן דאי מדרבנן לא היו מחמירין כ"כ לאסור את הפת שאפאה עם הצלי ואומר אני דמי חלב שאמרו חכמים דלא מקרי חלב ונסיובי חלבא אין הכל אחד. נסיובי היינו היוצא מתחת עשיית הגבינה שיש בו עדיין חלב שהרי מרתיחין אותו ונעשה דומה לגבינה מטון בלע"ז ומי חלב היינו הצלילה המעורב עם המטון לאחר הרתחה ואינו נקרא חלב ונראה לי דמאחר שמי חלב אינו נקרא חלב אסור לאכול שהרי בא מן החי ואמרינן בבכורות פ"א (ו' ב') חלב שמותר חידוש הוא ואין לך דבר שבא מן החי ושרי אלא חלב דרחמנא שריא דכתיב ודי חלב עזים ללחמך ומאחר שמי חלב לא איקרי חלב לא היה בכלל שריית חלב דחלב התירה תורה ומי חלב לא התירה והוא אסור שהרי בא מן החי הוא ואפילו מי רגלים דסוסים וגמלים דמיבעיא לן בבכורות פ"א אי שרי אי לא ונשאר בתיקו משום דאיכא למימר מיא על מיא נפוק וא"ת חלב דשרא רחמנא חיכי משבחת לה הלא מי חלב מעורבין הם הא לא קשיא שאע"פ שיש בו מי חלב נקרא שמו חלב ואין עליו שם מי חלב וכל הנקרא חלב שריא רחמנא וכאשר עשו הגבינה והרתיחוהו אחרי כן ונפרש זה מזה נקרא מי חלב והופקע ממנו שם חלב ויצא מכלל שריית חלב ואל תתמה שהרי מצינו כיוצא בו בשר שיש בו דם בעוד הדם באברים מותר שאין עליו שם דם אלא שם בשר פירש נולד בו שם דם ונקרא דם והוי בלאו כדאמרינן בכריתות פ"א (ד' ב') ה' לאוי כתיבי בדם וכו' ואמרינן נמי בחולין פ' כסוי הדם (חולין פ"ז ב') דצללתא דדמא לא הוי דמא ואלמלא מראה אדמומית שבו פסול לזריקה ואינו נקרא דם כשהוא לבדו ובעודו מעורב עם הדם נקרא דם ולא מקרי צללתא דדמא אלא כולו נקרא דם וכשפירש מן הדם ואין עליו מראה אדמומית הפסיד שם דם ונולד לו שם אחר ונקרא צלילתא דדמא ואסור

לזרוק ע"ג המזבח ואינו מכשיר. מי חלב לגבי חלב נמי לא שנא קודם שפירש אינו מי חלב לאחר שפירש נולד לו שם מי חלב ולא מקרי חלב לכל דבר ובאשר אינו נקרא חלב לאסור (בשר) ה"נ לא מקרי חלב להתירו מטעם שם חלב דשרא רחמנא וזהו בריה חדשה שם אחר ומיתסר מטעם בא מן החי כאשר פירשתי. תולדות הבישול חיה ועוף אליבא דר"ע כדתנן (חולין קי"ג א') רע"א חיה ועוף אינו מן התורה שנאמר לא תבשל גדי בחלב אמו שלשה פעמים פרט לחיה ולעוף ולבהמה טמאה פי' אינו מן התורה אלא מדברי סופרים דלא קי"ל כר' יוסי הגלילי דשרי בשר עוף בחלב דתניא (קט"ז א') במקומו של ריה"ג היו אוכלין בשר עוף בחלב שמעינן אבל בשאר המקומות לא ועוד תני רב יוסף דמן אספורק עוף וגבינה נאכלין באפיקורן הוא תני לה והוא מתני לה בלא קינוח והדחה אבל לאכול זה עם זה אסור ותנן בפ' כל הבשר (חולין ק"ג ב') כל הבשר אסור לעלות עם הגבינה על השלחן חוץ מבשר דגים וחגבים וטעמא מסיק בגמרא (ק"ד ב') גזירה שמא יעלה באילפס ראשון פי' ועובר משום לא תבשל גדי. ואע"ג דשרינן לעיל חלב שחוטה דאורייתא אבל מדרבנן אסור דתנן בפ' כל הבשר (חולין ק"ט א') הכחל קורעו ומוציא את חלבו וכאשר גזרו חכמים שלא לאכול כך גזרו שלא לבשל.

מצוה שיג

סימן שיג (**פח**)

לא תעשו כמעשיהם ובחקותיהם לא תלכו. ויראת מאלהיך ולא תלך בחוקות הגוים ולא תעשה כמעשיהם של שבעה אומות דכתיב בפ' ואלה המשפטים (שמות כ"ג כ"ג) והביאך אל האמורי וגו' וכתיב בתריה ולא תעשה כמעשיהם וכתיב בפ' אחרי מות כמעשה ארץ מצרים אשר ישבתם בה לא תעשו וכמעשה ארץ כנען אשר אני מביא אתכם שמה לא תעשו ובחקתיהם לא תלכו פירוש אפילו אינם עובדות אלא מעשיהם וחקותיהם שהורגלו לעשות לשם תורה שלהם הזהירה תורה עליהם וחכמים פירשו מה המעשים וחוקים שהורגלו לעשות לשם תורה שלהם בשבת בפ' במה אשה יוצאה (דס"ז) ובתוספתא דשבת מונה כל מה שהיתה קבלה ביד חכמים שהיו מחוקותיהם ואין להוסיף עליהם ואינם מסברא כי אם בקבלה וכאשר הזהיר הכתוב על מעשה שבעה אומות וחוקותיהם כך הזהיר על מעשה מצרים וחוקותיהם שהרי הוקשו זה לזה דכתיב כמעשה ארץ מצרים לא תעשו וכמעשה ארץ כנען וגו' ואע"ג דמפרשי בתורת כהנים על עבירות לאו לאפוקי חוקות שאינם עבירות דהא תניא מובא חוקות שאינן עבירות כדתניא (ב"ק פ"ג א') המספר קומי הר"ז מדרכי האמורי וכו' וכי"ב אלא

להעביר על חוקות שניהן עבירות ב' לאוין לאו דעבירה ולאו דבחוקותיהם לא תלכו והכי מתנינן בספרי כמעשה ארץ מצרים יכול לא יטעו נטיעות ולא יבנו בנינים כמותם ת"ל ובחוקותיהם לא תלכו לא אמרתי אלא בחוקים החקוקים להם ולאבותיהם מה היו עושים איש נושא איש ואשה נושא אשה אשה נשאת לשנים ואיש נושא אשה ובתה לכך נאמר ובחוקותיהם לא תלכו:

מצוה שיד

סימן שיד (**פז**)

לא תכרות להם ולאלהיהם ברית. את ה' אלהיך תירא ותעבוד ולא תכרות להם ולאלהיהם ברית כי אם הברית אשר כרת עמך בחורב דכתיב בפרשת ואלה המשפטים על שבעה אומות לא תכרות להם ולאלהיהם ברית פירש ברית אל תבטיחם להשבע להם שלא להשחיתם מקרא זה מדבר בשעה שאינם מסורין בידך דאי בשעה שמסורים בידך הוזהרו בלא תחיה כל נשמה ולא הוזקק הכתוב להזהיר על הברית אלא בשעה שאינם מסורים בידך היית אומר אחרי שאינם בידך להורגם אבטיחם ואכנס עמהם בברית שלא להכרית אותם ואת אלהיהם לכך נאמר לא תכרות להם ולאלהיהם ברית:

מצוה שטו

סימן שטו (**פו**)

לא ישבו בארצך. יוצרנו יודע לב האדם והזהיר בהיות יד ישראל תקיפה שלא יניחו לשבת אנשים רשעים ומחטיאי אדם בארץ ישראל דכתיב בפ' ואלה המשפטים לא ישבו בארצך פן יחטיאו אותך לי אעפ"י שכל הענין אינו מדבר אלא בשבעה אומות כיון דכתיב פן יחטיאו אותך לי למדנו שריבה כל המחטיאים תולדה אמרו חכמים (עירובין ס"ב א') ובעובדי כוכבים עד שישכיר שמא ילמוד ממעשיו:

מצוה שטז

סימן שטז (**שכח**)

לא יסורו ממנו הזהיר הכתוב שלא להסיר טבעות הארון מן הבדים דכתיב (שמות כ"ה ט"ו) בטבעות הארון יהיו הבדים לא יסורו ממנו.

מצוה שיז

סימן שיז (של)

לא יזח החשן. הזהיר בפרשת ואתה תצוה שלא להזיח החשן מעל האפוד ובמכות אלו הן הלוקין (כ"ב א') ומייתי ליה ללאו דאמר ונלקי משום מזיח ואזהרתי' מהכא ולא יזח החשן מעל האפוד פי' כשכהן גדול לבוש בהן אסור להזיח החשן מעל האפוד אבל בשאינו לבוש בהם אינו מדבר שהרי בטבעות התחתונות של החשן המתכסות בפתיל תכלת של טבעות הכתפות אשר ממעל לחשב האפוד הכתוב מדבר ובשעה שאינו לבוש בהן היו הטבעות מוזחות ועומדות שאי אפשר לו ללובשם בעודם מחוברות.

מצוה שיח

סימן שיח (שלא)

מעיל לא יקרע. הזהיר יוצרנו שלא לקרוע מעיל האפוד דכתיב בפ' ואתה תצוה והיה פי ראשו בתוכו וגו' בפי תחרא יהיה לו לא יקרע.

מצוה שיט

סימן שיט (שעו)

לא יבדיל. הזהיר הב"ה שלא להבדיל בעולת העוף דכתיב לא יבדיל בפ' ויקרא ושסע אותו בכנפיו לא יבדיל פירוש שיסוע קורעו בידו מגבו ומניחו מחובר מעט. בפ' קדשי קדשים (זבחים ס"ה ב') אין שיסוע אלא ביד וכה"א בשמשון וישסעהו כשסע הגדי. ולא יבדיל בכנפיו בעודו בכנפיו פלומא בלע"ז אינו מסיר הנוצה כדי שיהא קרבנו של עני מהודר ממלא את המזבח ותניא בת"כ ושסע אותו בכנפיו להכשיר העור ולא יבדיל יכול אם הבדיל פסול ת"ל והקטיר. וכשם שהזהיר (היוצר שלא) להבדיל בשיסוע עולת העוף כך הזהיר שלא להבדיל בחטאת (העוף במליקה דכתיב) בפ' ויקרא בחטאת העוף ומלק את ראשו ממול (ערפו ולא יבדיל ותנן) בפ' ק"ק בזבחים (ס"ג א') חטאת העוף היתה נעשית על קרן דרומית מערבית (שם ס"ד ב') ומלק את ראשו ממול ערפו ואינו מבדיל ותנן (שם) המבדיל בחטאת ולא הבדיל בעולה פסול ונכללו כאן שני לאוין לא יבדיל בחטאת העוף (במליקה ולא יבדיל בעולת) העוף בשיסוע .

מצוה שכ

סימן שכ (**שפז**)

כל שאור וכל דבש. (יראת אלהינו) יהיה על פנינו צוה שלא (להקטיר שאור ודבש למזבח) דכתיב בפ' ויקרא כי כל שאור וכל דבש לא (תקטירו ממנו אשה לה' ותניא) בת"כ ומייתי ליה במנחות בפ' כל המנחות (מנחות נ"ח א') שאור ודבש לא תקטירו אין לי אלא כולו מקצתו מנין ת"ל כל עירובו מנין ת"ל כי כל. מקצתו מנין פירשו אביי חצי זית ורבא פירשו חצי קומץ. ותניא יבול כל שבמצה תהיה יהא בבל תקטירו חמץ ושאינו במצה תהיה לא יהא בבל תקטירו חמץ ת"ל כי כל שאור וכל דבש לא תקטירו. אין לי אלא דברים שאין הדבש יפה [עליהן] (להן) דברים שהדבש יפה להן מנין כגון שהפטמין אומר דבש יפה לקטורת מנין ת"ל וכל דבש ותניא (שם נ, ז ב') ואל המזבח לא יעלו אין לי אלא מזבח מנין לרבות את הכבש ת"ל ואל המזבח לא יעלו יכול לעבודה ושלא לעבודה ת"ל לריח ניחוח המעלה לעבודה חייב שלא לעבודה פטור לא תקטירו ממנו אשה לה' תניא (מנחות נ"ז ב') מנין המעלה מבשר חטאת מבשר אשם מבשר קדשים קלים מותר העומר ושתי הלחם ולחם הפנים והקטרת שעובר בלא תעשה ת"ל לא תקטירו ממנו אשה לה' כל שממנו לאשים ה"ה בבל תקטירו. וממנו לאישים להעלותם לשם עצים פלוגתא דר' אליעזר ורבנן דתניא בזבחים פ' התערובות (ע"ז א') אברי חטאת שנתערבו באברי עולה רא"א יתן למעלה ורואה אני באיברי בשר חטאת כאלו הן עצים וחכ"א תעבור צורתן ויצאו לבית השריפה וטעמייהו מפרש התם בגמרא וכי אמר ר' אליעזר דאתה מעלה לשם עצים בשר כשירה אבל בשר חטאת פסולה לא שרי ר' אליעזר לשם עצים דאמרינן במנחות פרק התודה (ע"ט א') איתמר חטאת ששחטה חוץ לזמנה אם עלתה לא תרד חוץ למקומה אם עלתה רבה אמר תרד ורבא אמר לא תרד פי' בשר חטאת ואליבא דר' אליעזר דשרי ממנו לאישים לשם עצים. כי שרי כשרה מיהו אפילו בפסול חוץ לזמנה לא תרד חוץ למקומה פליגי וקא מיפלגי בפלוגתא דר"א ור' יהושע דתניא התם בסמוך שוחט לתודה חוץ למקומה ר' אליעזר אומר קידש הלחם ר' יהושע אומר לא קדש וכך נראה לי לפרש ההיא דמנחות פלוגתא דרבה ורבא בבשר חטאת ואליבא דר' אליעזר דשרי ממנו לאישים לשם עצים פליגי דאי בעולין כגון אימורין וקומץ הא תנן בהדיא בזבחים פ' המזבח מקדש (זבחים פ"ד א') אלו אם עלו לא ירדו הנשחט חוץ לזמנו וחוץ למקומו ושמעתי מרבינו יעקב ז"ל שהיה מגיה במנחות בפלוגתא (דרבא ורבה תודה והיה אומר) אע"ג דבשאר קרבנות תנן אם עלו לא ירדו גבי (תודה הואיל

ובפסול זה) מתעכבת קדושת הלחם אם עלתה תרד ואני פירשתי (לפי סברתי עד אשר) יורוני צדק. הרי פירשנו בלאו זה ד' לאוין תקטירו .

מצוה שכא

סימן שכא (**שמח**)

ראשו לא יפרע. כתב יוצרנו ב"ה בפ' אמור אל הכהנים שיתקדשו בכהונה ועבדיו דכתיב והכהן הגדול מאחיו אשר יוצק על ראשו (שמן המשחה ומלא את ידו ללבוש) את הבגדים את ראשו לא יפרע ובגדיו לא יפרום ותניא בהוריות פ"א (י"ב ב') והכהן הגדול מאחיו זה כהן גדול פי' שנתרבה בשמן המשחה אשר יוצק על ראשו שמן המשחה זה משוח מלחמה ומילא את ידו ללבוש את הבגדים זה מרובה בגדים על כולם הוא אומר את ראשו לא יפרע ובגדיו לא יפרום ותניא בת"כ ומייתי התם בהוריות אלו נאמר ראשו לא יפרע בגדיו לא יפרום שאינו בפריעה ופרימה דברי ר' יהודה ר' שמעון אומר ראשו לא יפרע ובגדיו לא יפרום על מתו כדרך שבני אדם פורעין ופורמין על מתיהן לא יפרום כדרך הפורמין הא כיצד בה"ג פורם מלמטה וההדיוט פורם מלמעלה ותנן נמי התם כהן גדול פורם מלמטה ואמרינן בגמרא אמר רב למטה ממש למעלה למעלה ממש ושמואל אמר למטה למטה מקמי שפה למעלה למעלה מקמי שפה וזה וזה בצואר והלכתא כרב לגבי שמואל באיסורי. ואיזו היא גידול פרע יותר משלשים יום כאשר למדנו למעלה (סי' רצ"א) פרע פרע מנזיר. ומה שכתוב בפ' ויהי ביום השמיני ויאמר משה אל אלעזר ולאיתמר בניו ראשיכם אל תפרעו ובגדיכם לא תפרמו אותה מצוה לשעתה נאמרה ולא לדורות שהרי כהנים הדיוטים היו והוזהרו לשעה שלא לערבב שמחת המקום וכך פירש רש"י ז"ל בפירוש החומש שמטעם שלא לערבב את השמחה הוזהרו.

מצוה שכב

סימן שכב (**שיא**)

לא יטמא בעל בעמיו. השם באשר הוא קדוש צוה שיהיו כהניו ומשרתיו קדושים ולא יטמאו למתים דכתיב אמור אל הכהנים בני אהרן וגו' לנפש [אדם] לא יטמא בעמיו ותנן בסוטה פ"ג (כ"ג א') כהנת מטמאה למתים ואין כהן מטמא למתים ותניא בת"כ בני אהרן ולא בנות אהרן יכול חללים במשמע ת"ל הכהנים יצאו חללים מניין לרבות בעלי מומין ת"ל בני אהרן בני אהרן אפי' קטנים פי' להיות גדולים מוזהרים עליהם שלא יטמאו לנפש אין לי אלא למת מניין לרבות את הדם ת"ל לנפש ולהלן הוא אומר

כי הדם הוא כנפש יכפר ומניין לרבות כל טומאות הפורשות מן המת ת"ל ואמרת אלהם לרבות כל טומאות הפורשות מן המת פי' מגופו של מת כההיא דתנן בנזיר פ' כה"ג (מ"ט ב') על אלו טומאות הנזיר מגלח על המת וכזית מן המת וכזית נצל על מלא תרווד רקב ועל השדרה ועל הגולגולת ועל אבר מן המת ועל אבר מן התי' שיש (עליו בשר) כראוי ועל חצי קב עצמות ועל חצי לוג דם על מגען ועל משאן ועל אהלם ועל עצם כשעורה על מגעו ומשאו על אלו הנזיר מגלח ותנן במס' שמחות (פ"ד) כל טומאות מן המת שהנזיר מגלח עליהן כהן סופג את הארבעים עליהן אין הנזיר מגלח עליה אין בהן סופג עליה את הארבעים מכלל זה למדנו דטומאות פורשות מן המת דמרבינן פירש מן המת גופו של מת שהרי טומאות שאינן מגופו של מת כגון גולל ודופק אין הנזיר מגלח עליהן הלכך אין כהן מוזהר עליהן כדתנן שאין הנזיר מגלח עליהן בפ' כהן גדול (נזיר נ"ד א') אבל הסבכות והפרעות וגולל ודופק וארץ העמים ורביעית דם ואהל ורובע עצמות וכלים נוגעין במת וימי ספרו וימי גמרו על אלו אין הנזיר מגלח ומזה בשלישי ובשביעי. ועוד יש טעם לגולל ודופק שיש להשיב ולומר שמטעם שאינו מגלח על רביעית דם אע"פ שהוא מגופו של מת נוכל לומר שאין מגלחין על גולל ודופק אפי' נפרש פורשות מן המת שלא מגופו של מת. וחרב שנטמא במת דאמרינן (פסחים י"ד ב') חרב הרי הוא כחלל אע"פ שהיא אינה גופו של מת מאחר שהקישתו תורה לחלל כגופו של מת חשבינן ליה וכהן מוזהר עליהן שהרי יש לדקדק שהנזיר מגלח עליה מדדייקינן על הא דתנן וכלים הנוגעים במת ומזה עליהן בג' ובז' ומקשינן (נזיר נ"ד ב') כלים בני הזאה נינהו פי' הנוגע בהן כי אין הזאה בנוגע בכלי עץ שנטמא במת ומתרץ אשארא מדלא מוקי לה בכלי מתכות דאיכא בנוגע בהן הזאה שמעינן דבכלי מתכות לא הוי מצי לאוקמי דלא הוה תני כולהו אין הנזיר מגלח והא דלא תני כלי מתכות גבי אלו טומאות שהנזיר מגלח היינו טעמא דבכלל מת איתניהו דדבר פשוט הוא דחרב הרי הוא כחלל תדע שבפרק שני במס' אהלות תני לכל הני גבי טומאת אהל ומגע ומשא ולא תני חרב והיינו טעמא דמילתא דפשיטא היא דחרב הרי הוא כחלל בין ניטמא במגע המת בין נטמא באהל המת וראיה לך במס' אהלות פרק ראשון דתנן אמר ר' עקיבא יש לי חמישי שפוד שהוא תחוב באהל המת והאהל והשפוד ואדם הנוגע בשפוד וכלים באדם טמאין טומאת שבעה למדנו (שכלים שנטמאו באהל) המת הרי הן כמת ועוד קרא דמפקינן מיני' חרב (הרי הוא כחלל מוקמינן ליה בנזיר) באהל המת בפ' כהן גדול (נזיר נ"ג ב') דתניא וכל אשר יגע על פני השדה בחלל חרב או במת על פני השדה זה המאהיל על המת. בחלל זה אבר מן החי ויש בו להעלות ארוכה. חרב הרי הוא כחלל כו' הלכך

צריכין כהנים להזהר (שלא לטמא בחרב שנגע במת או באהל המת) ונפש החוטאת תמות (ואנחנו נקיים ויש למצא) תקנה לכהנים בטומאת חרב דמההיא טעמא דשרינן (להו בגולל, ודופק) דטומאות הפורשות מן המת פי' מגופו של מת (ולא גולל ודופק אע"ג דתנא קרי להו פורשות מן המת בפ' העור והרוטב) (חולין קכ"ו ב') מההוא טעמא נמי יש להתיר טומאת מתכת (אני ראיתי לחילוק רבינו) יעקב זצ"ל שאסר כאשר כתבתי למעלה ופסקתי (אחריו כדבריו. הגהה. לפי מה) שפירשנו שהכהנים אינם מצווים על טומאת (גולל ודופק אם נפרש) גולל כיסוי הארון אינו קשה מדתניא בברכות (י"ט ב') גבי כהנים מדלגין היינו על גבי ארונות מתים לצאת לקראת מלכים פי' התלמוד בארונות שיש בהן פותח טפח ואותן ארונות מכוסות היו. ולפי שראיתי רבותי חלוקין בדבר שיש מי שמפרש כיסוי הארון ומקשינן עליו הא דתניא הזכרתיו. תניא לנפש לא יטמא בעמיו כל זמן שעמיו שם אינו מטמא אבל מטמא הוא למת מצוה. כי אם לשארו אין שארו אלא אשתו שנאמר שאר אביך היא. הקרוב ולא הארוסה אליו ולא הגרושה. לבנו ולבתו יכול לבנו ולבתו הנפלים ת"ל אמו ואביו מה אמו ואביו בני קיימא אף בנו ובתו בני קיימא יצאו הנפלים. ולאחיו ולאחותו יכול אחיו ואחותו מן האם ת"ל בנו ובתו שהוא יורשם אף אחיו ואחותו שהוא יורשם יצאו אחיו ואחותו מן האם שאינו יורשם ותניא ביבמות פ' הבע"י (ס' א') אחותו ארוסה ר' מאיר ור' יהודה אומרים מטמא לה ר' יוסי ור"ש אומרים אין מטמא לה והלכה כר' יוסי ור"ש וטעמייהו מפרש התם דכתיב אשר לא היתה פרט לארוסה קרובה לרבות ארוסה שנתגרשה ותניא אנוסה ומפותה אין מטמאין לה דברי הכל ומוכת עץ אין מטמאין לה דברי ר' שמעון וטעמא דכתיב הבתולה פרט לאנוסה ומפותה ומוכת עץ ובוגרת מטמא לה לדברי הכל וטעמייהו דכתיב אליו לרבות את הבוגרת. ומסקינן בנזיר בפ' ג' מינין (נזיר מ"ב ב') שכהן טמא עומד בבל יטמא כדתנן היה מטמא למתים ואמרו לו אל תטמא אל תטמא חייב על כל אחת ואחת אבל מטמא במת בעודו נוגע במת אם נגע במת אחר אינו חייב כדתניא היה מת מונח על כתיפו והושיטו לו מתו ומת אחר ונגע בו יכול יהא חייב ת"ל ולא יחלל מי שאינו מחולל יצא זה שהוא מחולל ועומד. ואפי' אינו מת אלא גוסס צריך כהן לפרוש כדתניא התם בנזיר פ' ג' מינין (נזיר מ"ג א') להחלו עד שעת (מיתה רבי אומר) במותם עד שימות ואמר ריש לקיש גוסס איכא (בינייהו למאן דאמר) להחלו אפי' גוסס וקי"ל כרבנן אע"ג דאמר ר' יוחנן משמעות (דורשין איכא) בינייהו י"ל שאינו חולק על ר"ש בן לקיש דאסרי (רבנן בגוסס) והנוהג היתר בגוסס לא הפסיד וראיתי בהלכות רב (יהודאי גאון ז"ל שהתיר) בגוסס וראייתו מדתנן אין מטמא עד שתצא נפשו אפילו (מגוייד) ואפילו צלוב והו"ל

מחלוקת בברייתא וסתם במתניתין והלכה (כסתם) מתניתין וכן הלכה ונפלאתי היאך מביא ראיה מדתנן דהא בנזיר דחי לה להדיא הני מילי לענין טומאה באהל אבל לענין אתחולי הא אתחיל לכן נראה לי איסור בגוסס כאשר פירשתי ועוד בהלכות גדולות אמר אביי משמעות דורשין איכא בינייהו רבא אמר גוסס איכא בינייהו ואביי ורבא הלכתא כרבא בר מיע"ל קג"ם כל זה כתוב בהלכות גדולות ואחרי כן פסק כדתנן אדם אין מטמא וכו' ואינו יודע מה ראו. במגע ומשא של מתי עובדי כוכבים יש אוסרין וראייתם דאמרינן ביבמות בהבע"י (ס"א א') נהי דממעטי' קרא מאהל ממגע ומשא לא מיעטינהו קרא ויש להביא ראיה להיתר מדתניא בת"כ ומייתי לה בנזיר (מ"ח א') על נפש מת לא יבא שומע אני אפילו נפש בהמה במשמע שנאמר ומכה נפש בהמה ישלמנה ת"ל לאביו ולאמו בנפש אדם הכתוב מדבר ר' ישמעאל אומר אינו צריך הרי הוא אומר ועל כל נפשות מת לא יבא בנפשות המטמאות בביאה הכתוב מדבר פי' באהל ועובד כוכבים אינו מטמא באהל דקי"ל כר"ש בן יוחאי דאמר בהמקבל בב"מ (קי"ד ב') רבה (בר) אבוה אשכחיה לאליהו דקאי בבית הקברות של עובדי כוכבים א"ל לאו מר כהן הוא א"ל אמאי לא תני ליה מר סדר טהרות דתניא רשב"י אומר קברי עובדי כוכבים אין מטמאין באהל שנאמר ואתנה צאני צאן מרעיתי אדם אתם קרוים אדם ואין עובדי כובבים קרוים אדם וכיון דאליהו עשה מעשה בעצמו כוותי' עבדינן ואפילו לרבנן דפליגי עלי' דר' ישמעאל ולא ספקי נפש בהמה מלא יבא יצאו עובדי כוכבים מן הכלל דכתיב לאביו ולאמו ובנזיר ישראל משתעי קרא דהא תנן (נזיר ס"א א') העובדי כוכבים אין להם נזירות ומפקינן התם מקרא א"כ לאביו ולאמו בישראל קאמר ואף בשנתנייר גר שנתגייר כקטן שנולד דמי ולא קרינא ביה לאביו ולאמו וכאשר ממעטינן בהמה מלאביו ולאמו ממעטינן נמי עובדי כוכבים. ואי קשיא תיפוק ליה דעובדי כוכבים אין להם נזירות דלא קרינן ביה לאביו ולאמו לא יטמא דהא בנפשות המטמאות כביאה הכתוב מדבר ההיא סוגיא ודלא כר' ישמעאל והאי דמייתי ראיה בנזיר פ"א (ד"ד ע"ב) דנזיר שמשון מטמא למתים (ממתי פלשתים) לר' יהודה ר' יהודה ס"ל כרבנן דפליגי עליה דר"ש בן יוחאי דמתי עובדי כוכבים אינן מטמאין וכיון דאשכחינן בנזיר שמותר במתי (עובדי כוכבים כהן נמי לא) שנא דהא ילפינן גזירה שוה דאמו אמו מכהן לנזיר בפ' (כהן גדול (מ"ח א') ועוד) תניא כל שהנזיר מגלח עליה כהן מוזהר עליה פי' (דנפש מת דכתיב) בשניהם בשוה ויש מקשין על כלל זה ושמעתי (אוסרין לכהן) במגע ומשא מתי עובדי כוכבים ואני כתבתי הנראה לי (והמחמיר תבא) עליו ברכה והמיקל לא הפסיד. ואינו מטמא לקרוביו אלא (כשהן שלמין) כדמסקינן התם בנזיר (מ"ד א') מעשה ומת אביו של ר'

צדוק בגנזק ובאו והודיעוהו לאחר שלש שנים ובא ושאל את אלישע וד' זקנים אמרו לו לאביו ולאמו בזמן שהם שלמים ולא בזמן שהן חסרים. ותולדות לטומאת כהנים דאמרינן בסוטה פ' משוח מלחמה (סוטה מ"ג ב') אמר ר' יוחנן משום ר"א בן יעקב מת תופס ארבע אמות לטומאה פי' צריך להרחיק ומסקינן ה"מ היכא דליכא מחיצתא אבל אי איכא מחיצתא שיש היכר לדבר מותר כדתנן חצר הקבר שיש בה ד' טפחים בית הלל אומרים העומד בתוכה טהור . כתב בעל ה"ג כחן שנטמא לקרובים אל יטמא לאחרים אפילו בו ביום בד"א בזמן שיש שם כדי נושאי המטה וקובריה אבל אין שם כדי נושאי המטה וקובריה יטמא פי' שאין איסורו בו ביום אלא מדרבנן נטמא ובאו כדי נושאי המטה וקובריה פורש למקום טהרה היו שם שתי דרכים אחת טהורה ורחוקה ואחת טמאה וקרובה אם היו העם מהלכים בטהורה ילך עמהם ואם לאו ילך בקרובה מפני כבוד העם היה עומד וקובר מתו עד שהוא בתוך הקבר מקבל אחרים וקובר פי' הר"ז לא יטמא נטמא בו ביום ר"ט ור"ע פוטרים נטמא לאחר אותו היום הכל מודים שהוא חייב מפני שסותר יום אחד ע"כ דברי הגאון והכתוב בפנים חולק על זה דסתם משנה דבו ביום דאורייתא כדתנן (נזיר מ"ב א') אל תטמא אל תטמא חייב על כל אחת ואחת.

מצוה שכג

סימן שכג (צב)

לא יקרחו קרחה. ויראת מאלהיך ותקבל דיניו וחוקותיו באהבה ולא תצטער על מתך יותר מדאי דכתיב בפ' אמור אל הכהנים לא יקרחו קרחה בראשם וכתיב בפ' ראה בנים אתם לה' אלהיכם לא תתגודדו ולא תשימו קרחה בין עיניכם למת ותניא בת"כ ומייתינן בקדושין פ"א (ל"ו א') ובמכות פ"ג (כ' א') יכול אפי' קרח ד' וה' קריחות לא יהא חייב אלא אחת ת"ל קרחה לחייב על כל קרחה וקרחה מה ת"ל בראשם לפי שנאמר לא תשימו קרחה בין עיניכם למת יכול לא יהא חייב אלא על בין העינים בלבד מנין לרבות כל הראש כבין העינים ת"ל בראשם לחייב על הראש כבין העינים אין לי אלא כהנים שריבה בהן הכתוב מצוות יתירות ישראלים מנלן נאמר כאן קרחה ונאמר להלן קרחה מה להלן חייב על הראש כבין העינים וחייב על בל קרחה וקרחה אף כאן חייב על הראש כבין העינים וחייב על כל קרחה וקרחה ומה להלן על מת אף כאן על מת ושיעור קרחה אמרינן במכות באלו הן הלוקין (כ' ב') כמה שיעור קרחה אמר רב הונא כדי שיראה מראשו ר' יוחנן אמר משום ר"א בר' שמעון כגריס כתנאי וכו'.

מצוה שכד

סימן שכד (צא)

לא ישרטו שרטת. הזהיר יוצרנו שלא לשרוט על המת דכתיב בפ' אסור אל הכהנים ובבשרם לא ישרטו שרטת ובמת מוקמינן לי' בסמוך וכתיב בפ' קדושים ושרט לנפש לא תתנו בבשרכם ותניא בת"כ לא ישרטו שרטת יכול על חמש שריטות לא יהא חייב אלא אחת ת"ל שרטת לחייב על כל שריטה ושריטה אין לי אלא כהנים שריבה הכתוב בהם מצוות יתירות ישראל מנין ת"ל שרטת נאמר כאן שרטת ונאמר להלן ושרט לנפש מה כאן חייב על כל שריטה ושריטה אף להלן חייב על בל שריטה ושריטה ומה להלן על המת אף כאן על המת ותניא בת"כ ומייתי לה באלו הן הלוקין (כ' ב') ושרט יכול שרט על ביתו שנפל ועל ספינתו שטבעה בים ת"ל לנפש לחייב על המת בלבד ומניין שאם שרט ד' וה' שריטות על מת אחד שהוא חייב על כל אחת ואחת ת"ל ושרט לנפש חייב על כל שריטה ושריטה ר' יוסי אומר מניין שאם שרט אחת על ד' וה' מתים שהוא חייב על כל אחד ואחד ת"ל לנפש לחייב על כל מת ומת ויש לשאול אחרי דילפינן גזירה שוה תרי רבויי לחייב על כל שריטה למה לי. וקיי"ל כשמואל דאמרינן באלו הן הלוקין (כ"א א') שריטה וגדידה אחת היא בין ביד בין ככלי חייב.

מצוה שכה

סימן שכה (צד)

פאת זקנם לא יגלחו. יתברך שם יוצרנו נצח צוה בפ' אמור ופאת זקנם לא יגלחו וכתיב בפ' קדושים ולא תשחית את פאת זקנך ובקדושין פ"א (ל"ה ב') ילפיגן גז"ש ישראל מכהנים ליתן את האמור של זה בזה ואת האמור של זה בזה ותניא בת"כ ומייתי לה באלו הן הלוקין (כ"א א') ובקדושין פ"א (שם) לא יגלחו יכול גלחו במספריים יהא חייב ת"ל לא תשחית יכול (ליקט) במלקט וברהיטני יהא חייב ת"ל ופאת זקנם לא יגלחו (הא כיצד גילוח) שיש בו השחתה ואיזה הוי אומר זה תער ומצינו (גלוח בתער) שנאמר יגלח ה' בתער השכירה וגו' פאת זקנך סוף זקנך ואין סוף זקן אלא שבולת זקן פי' שיוצא הזקן כעין שבולת וה' פאות יש לזקן כדתניא באלו הן הלוקין (כ' א') חייב על הזקן שתים מכאן ושתים מכאן ואחת מלמטה מחוי רב ששת בין פרקי דדקני. שמענו בה כמה פנים היכן הם הפיאות האחת ראשי לחיים לצד הראש ע"א ראשי לחיים לאורכן ע"א ראש השפה היוצאים כעין שבולת וזה אינו נראה ששפה בפני עצמו יש לו שם ולא מצינו

בשום מקום ששפה בכלל זקן. ואחת מלמטה פי' תחת הלחיים סמוך לגרון וירא שמים יצא ידי כולם שכהן צריך להזהר שלא להשחית כל הנראה פיאה.

מצוה שכו

סימן שכו (**שן**)

לא יחללו שם אלהיהם. שֵם יוצרנו יתפאר נצח שצוה שיהיו כהניו משרתיו קדושים דכתיב בפ' אמור אל הכהנים ולא יחללו שם אלהיהם פי' יקדשו עצמן במעשיהם וישמרו עצמן בקדושה ובטהרה ולא יחללו שם אלהיהם שלא יבזו שלחן קודש כדכתיב (מלאכי א' י"ב) ואתם מחללים אותו באמרכם שלחן ה' נבזה הוא [וניבז לאוכליו] (וניבו נבזה אכלו) ולמדנו גם כן כהן שחיסר קדושת עצמו עובר בלא יחללו.

מצוה שכז

סימן שכז (**שמז**)

כהן גדול מן המקדש לא יצא ולאביו ולאמו לא יטמא. צוה הב"ה כהן גדול לא יטמא בקרוביו שהותרו לכהן הדיוט דכתיב והכהן הגדול מאחיו וכתיב ועל כל נפשות מת לא יבא לאביו ולאמו לא יטמא ותניא בת"כ חייב בלא יבא חייב בלא יטמא אין לי אלא כהן גדול שחייב בלא יבא וחייב בלא יטמא כהן הדיוט מנין ת"ל לא יטמא לא יטמא בגז"ש, ומן המקדש לא יצא תנן בסנהדרין פ' כ"ג (י"ח א') ותניא התם בגמרא ובת"כ מת לו מת אינו יוצא אחר המטה אלא הן נכסין והוא נגלה הן נגלין והוא נכסה ויוצא עמהן עד פתח העיר דברי ר' מאיר ר' יהודה אומר אינו יוצא מן המקדש שנאמר ומן המקדש לא יצא ותניא בהוריות פ"א (י"ב ב') והכהן הגדול מאחיו זה כהן גדול אשר יוצק על ראשו שמן המשחה זה משוח מלחמה ומלא את ידו ללבוש את הבגדים זה מרובה בגדים ועל כולן הוא אומר את ראשו לא יפרע ובגדיו לא יפרום ועל כל נפשות מת לא יבא .

מצוה שכח

סימן שכח (**שמט**)

לא יחלל את מקדש אלהיו. הזהיר הקב"ה לכהן גדול שישמור א"ע בקדושה להזהר מכל האמור בפרשה ואם לא עשה כן נקרא מחלל מקדש אלהיו ואע"ג דדרשינן ליה בת"כ לכה"ג שאם עבד אונן (לא) חילל מכ"מ אין מקרא יוצא מדי פשוטו וללאו אתא .

מצוה שכט

סימן שכט (**שלה**)

ולא יגש להקריב. כתוב בפ' אמור אל הכהנים דבר אל אהרן לאמור איש מזרעך לדורותם אשר יהיה בו מום לא יגש להקריב וגו' ותניא בת"כ איש אמר ר' אלעזר בר צדוק למדנו תינוק פסול אפילו תמים עד מתי עבודתו פסולה עד שיביא שתי שערות אין לי אלא שנולד לו מום לאחר הדיבור היה בו מום לפני הדיבור מנין ת"ל אשר אין בו אין לי אלא שנולד תמים ונעשה בעל מום אם היה ממעי אמו מניין ת"ל אשר יהיה בו מום אין לי אלא מום קבוע מום עובר מניין ת"ל אשר יהיה בו מום והמומים כתובים בפרשה, פסח עור חרום שרוע שבר יד שבר רגל גבן דק תבלול גרב ילפת מרוח אשך ופירושן כתוב בבכורות בפרק מומין אלו (בכורות מ"ג א') לא יקרב להקריב לחם אלהיו אין לי אלא תמידין שנקראו לחם שנאמר את קרבני לחמי מניין לרבות שאר קרבנות צבור ת"ל שוב לחם אלהיו לא יגש להקריב מנין לרבות את הדם ת"ל להקריב ולהלן הוא אומר ויקריבו בני אהרן את הדם אליו מניין לרבות אימורי חטאת אימורי אשם אימורי קדשי קדשים ואימורי קדשים קלים ת"ל לא יקרב מניין לרבות הקומץ והלבונה והקטורת מנחת כהנים (מנחת) כהן משיח מנחת נסכים ת"ל לא יגש להקריב מניין לרבות את היציקות והבלילות התנופות וההגשות הקמיצות וההקטרות המליקות והקבלות וההזאות ת"ל לא יגש להקריב יכול יהא חייב על כולם ת"ל לחם מה לחם מיוחד שהוא משום עבודת יצאו אלו שאינם משום עבודה כל איש אשר בו מום מה ת"ל לפי שנאמר זרע אהרן אין לי אלא זרעו של אהרן אהרן מניין ת"ל כל איש אשר בו מום.

מצוה של

סימן של שלא (**שלו**)

אל הפרכת לא יבא. ואל המזבח לא יגש. צוה יוצרנו ליראה ממקום שכינתו שלא יכנסו בעלי מומים אפילו בלא עבודה שנאמר אל הפרוכת לא יבא ואל המזבח לא יגש כי מום בו ותניא בת"כ אם נאמר למזבח למה נאמר לפרוכת אילו נאמר למזבח הייתי אומר אל המזבח שהוא בשר לעבודה יהא אסור אל הפרכת שאינו כשר לעבודה לא יהא אסור לכך צריך פרוכת ואילו נאמר פרוכת הייתי אומר אל הפרוכת שבפנים יהא אסור ואל המזבח שבחוץ לא יהא אסור לכך נאמר המזבח ואל הפרוכת יכול לא יכנסו לעשות ריקועין ת"ל אך כך היא מצוותן הכהנים נכנסין (אם) אין כהנים לוים נכנסין אם אין לוים ישראלים נכנסים אם אין טהורים נכנסים טמאים אין תמימין נכנסין בעלי מומין

ומניין שאם עבד עבודתו פסולה ת"ל ולא יחלל את מקדשי רבי אומר מניין שבעל מום במיתה נאמר כאן חילול ונאמר להלן חילול מה חילול האמור להלן במיתה אף חילול האמור כאן במיתה וחכמים אומרים אין בעלי מומין במיתה אלא באזהרה.

מצוה שלב

סימן שלב (ס)

בהמתך לא תרביע כלאים. צוה השי"ת בפ' קדושים שלא להרביע כלאים ב' מיני בהמות חיות ועופות דכתיב בהמתך לא תרביע כלאים ותניא בת"כ ומייתינן מקצתה בב"מ בהשוכר את הפועלים (צ"א א') אילו נאמר בהמתך לא תרביע הייתי אומר לא יאחוז אדם את הבהמה כדי שיעלה זכר עליה יאחז מפרש התם יכניס ת"ל כלאים לא אמרתי אלא כלאים אין לי אלא בהמתך על בהמתך בהמת אחרים על בהמת אחרים מנין ת"ל את חקתי תשמרו ומניין שחיה ועוף כיוצא בו דתניא בב"ק בשור שנגח את הפרה (נ"ד ב') אחד השור ואחד כל בהמה לכלאים וכן חיה ועוף כי"ב ומפרש בגמרא דכלאים דהרבעה יליף בהמתך בהמתך משבת מה להלן חיה ועוף כי"ב אף כאן חיה ועוף כי"ב וגבי שבת מנלן דתניא ר' יוסי אומר משום ר' ישמעאל בדברות הראשונות נאמר עבדך ואמתך ובהמתך ובדברות האחרונות נאמר שורך וחמורך וכל בהמתך והלא שור וחמור בכלל בהמה למה יצאו לומר לך מה שור וחמור האמורים כאן חיה ועוף כי"ב אף כל כי"ב ותניא אין לי אלא ב' מיני בהמות שני מיני חיות שני מיני עופות, בהמה על חיה חיה על בהמה בהמה על עוף עוף על בהמה טהורה על טמאה טמאה על טהורה מנין ת"ל את חקותי תשמרו בהמתך לא תרביע כלאים דמינה ילפינן גזירה שוה משבת בהמתך לכלאים, בשבת לא ילפינן שבת מכלאים לאסור ולהזהיר על שביתת בהמת אחרים דמתרבי מחוקותי תשמרו לא מהני גז"ש דבהמתך דלהכי נכתבה גז"ש בבהמתך דילפינן מילתא דנפקא מבהמתך וסברא זו ראיה ודומה לסברא שפירשתי למעלה (סי' ש"א) בלאו דלא יראה לך שאור דילפינן ביעור מאכילה.

מצוה שלג

סימן שלג (סא)

לא תלבש שעטנז. ויראת מאלהיך להזהיר מדברים שיצר הרע משיב עליהם (יומא ס"ז ב') דכתיב בפ' כי תצא לא תלבש שעטנז צמר ופשתים יחדיו וכתיב בקדשים תהיו ובגד כלאים שעטנז לא יעלה עליך ותנן במס' כלאים (רפ"ט) אין אסור משום כלאים אלא

צמר רחלים ופשתן בלבד אבל צמר גמלים וצמר ארנבים מותר ומנלן דצמר דקרא הוא צמר רחלים דילפינן סתום ממפורש בירושלמי דכתיב במלכים (ב' ג' ד') ומישע מלך מואב היה נוקד והשיב למלך ישראל מאה אלף אילים צמר אלמא של אילים נקרא צמר ועוד כדתניא (נגעים פי"ד מ"ו) איזוב ולא איזוב יון ולא איזוב כחלי ולא איזוב רומי ולא כל איזוב שיש לו שם לווי אלמא קרא כי כתיב סתם לאו בשם לווי איירי וכל צמר יש לו שם לווי לבד מצמר אילים ורחלים שנקרא הוא צמר סתם. תנן במס' כלאים. שעטנז שוע טוי ונוז ואמרינן בנדה פ' האשה (ס"א ב') אמר מר זוטרא כולהו בעינן שוע טווי ונוז ואתקפיה רב אשי אימא או שוע או טווי או נוז והלכתא כמר זוטרא מדאפקיה רחמנא בחד לישנא כולהו בעינן פי' שוע ירפי"ש בלע"ז טווי פיל"י בלע"ז נוז טור"ש בלע"ז ובלשה"ק משזר. אם הצמר לבדו שוע טווי ונוז והפשתן לבדו שוע טווי ונוז והן מחוברין באריגה או בתכיפת שתי תפירות דמיקרו יחדיו אז הזהירה תורה עליהם דכתיב לא תלבש שעטנז צמר ופשתים יחדיו פי' צמר שעטנז ופשתים שעטנז לא תלבשם יחדיו. ולשוע טווי ונוז יש פירושים אחרים כי יש מפרשים שוע טווי ונוז שצמר ופשתים שועים וטווים ונוזים יחד פי' שזורין יחד זה פירוש רש"י ז"ל בנדה ולא נזהר שתשובתו בצדו וזה תשובתו בצדו מדאמר בנדה האי מאן דאיתבד ליה חוטא דכיתנא בגלימא ונתקיה ולא ידע אי נתיק אי לא נתיק שפיר דמי מ"ט שעטנז אמר רחמנא שוע טווי ונוז ומקשינן עלה אימא או שוע או טווי או נוז אלמא אי אמרינן או הוי חוטא דכיתנא בגלימא דאורייתא והנהו לא נישועו ולא ניטוו צמר ופשתים יחדיו וגם יש מפרשים שוע צמר בפני עצמו ופשתן בפני עצמו וטווי בפני עצמו ונוז מחובר פי' היו שועים וטווים צמר ופשתים כל אחד בפני עצמו ואחר בן חברו הרי כלאים דאורייתא וזה פירש הערוך בפנים האחד דשני פנים פי' ועל זה הפי' קשיא נמי מההיא דהא חוטא דגלימא שועים וטווים צמר ופשתים כל אחד בעצמו ולא הוו כלאים דאורייתא אך זה הפי' דנוז (שזור) זה הוי עיקר וכן פי' בעל הערוך באחד מן הפנים שפי' שני פנים וראיה לדבר שאין (כלאים אלא במשזר) דתניא בת"כ אמרה תורה תן לבן בציצית ותן תכלת בציצית מה תכלת טווי ושזור אף לבן נמי טווי ושזור פי' בתכלת פשיטא לן שהוא טווי ושזור דתכלת עמרא כדאמרינן בשמעתא דיבמות (ד' ב') מדשש כיתנא תכלת עמרא ומדאיצטריך קרא למשריה בציצית מסמוכין שמעינן שהוא טווי ושזור שאלמלא לא היה כן לא אצטריך קרא למשרייה למדנו שאיסור כלאים בשזור תלוי ורגילים היו לעשות סדיניהן של פשתן שזורין ולהכי איצטריך למשרייה. (תניא בת"כ בגד כלאים) מה ת"ל לפי שנאמר לא תלבש שעטנז צמר ופשתים יחדו יכול לא ילבש גיזי צמר ואניצי פשתן ת"ל בגד אין

לי אלא בגד מנין לרבות שאר דברים ת"ל שעטנז דבר שהוא שוע טווי ונוז פי' אע"פ שאינו נקרא בגד שהוא מועט שאין בו שלש על שלש ר"ש בן אלעזר אומר נו"ן ולמ"ד מתחלפין ונלוז ומליז הוא לאביו שבשמים אע"פ שפירש נוז משזר הרי תרווייהו נפקי מינה שקולים הם ויבואו שניהם. תניא בספרי לא תלבש שעטנז אין לי אלא שלא ילבש שלא יתכסה מנין ת"ל לא יעלה עליך יכול לא יפשילנו בקופה לאחריו ת"ל לא תלבש שעטנז לבישה בכלל היתה פי' בכלל העלאה ולמה יצאת להקיש אליה ולומר לך מה לבישה מיוחדת שהיא הנאת הגוף אף כל שהיא הנאת הגוף. יכול חלוק של צמר על גבי חלוק של פשתן ושל פשתן על של צמר יהא אסור ת"ל יחדיו ר' חנינא בן גמליאל אומר מנין שלא יקשור סרק של צמר בשל פשתן לחגור בו מתניו אע"פ שהרצועה באמצע ת"ל יחדיו מכל מקום קסבר ר' חנינא בן גמליאל חיבור ע"י דבר אחר הוי חיבור ותניא נמי בשלהי תוספתא דמס' כלאים ר"ח בן גמליאל אומר סרק של צמר וסרק של פשתן לחגור בו אע"פ שהרצועה באמצע והא דתניא נמי התם בתוספתא חלוק שכולו צמר גמלים וצמר ארנבים וארג בו חוט אחד של צמר בצד זה וחוט אחד של פשתן בצד זה אסור ההוא ר"ה בן גמליאל הוא דסבר חיבור ע"י דבר אחר הוי חיבור ורבנן פליגי עליה ואחר שרבים חלוקים עליו כרבים עבדינן דסברי חיבור ע"י דבר אחר לאו שמיה חיבור ואהא סמכינן לתפור עורות התפורות בפשתן בטליתות של צמר שהוא חיבור ע"י דבר אחר ואין לומר דהלכה כר' חנינא דסתם לן תנא כוותיה דתנן במס' כלאים (פ"ט מ"ט) לא יקשור אדם סרק של צמר בשל פשתן לחגור בו מתניו ואע"פ שהרצועה באמצע משם אינה ראיה דהא יחידאה הוא דר' יוסי קתני לה דר' יוסי איירי לעיל דהא תנן ר' יוסי אומר משיחות של ארגמן אסורות מפני שהוא מולל עד שלא קושר לא יקשור סרק של צמר בשל פשתן לחגור בו מתניו אע"פ שהרצועה באמצע וכולה מילתא ר' יוסי קתני לה ויש לומר אחרי שר' יוסי ורחב"ג קיימי בחדא שיטתא רבים נינהו והוו רבים ורבים יש לומר דרבנן הוא ובשל סופרים הלך אחר המיקל ועוד יש לומר דאפי' לר"ח (ולר"י טליתות) שלנו המחוברות בעורות התפורות בפשתן מותרות (שלא אסרו) אלא בכלאים דאורייתא שוע טווי ונוז כמו שפרשתי למעלה וטליתות שלנו אינם משוזרין הלכך אין בהם כלאים אלא מדרבנן כדפרישית לעיל דכולהו בעינן כמר זוטרא. תניא בתוספתא בגד שיש בראשו אחד כלאים לא יתכסה בצד השני אע"פ שהכלאים מונח בארץ. לובש אדם שני חלוקים זה על גב זה אפי' שאפונדתו חגורה עליו בחוץ ובלבד שלא יתן המשיחה ויקשור בו בין כתפיו. תנן במס' כלאים פ"א צמר גמלים וצמר רחלים שטרפן זה בזה אם רוב מן הגמלים מותר ואם רוב מן הרחלים אסור מחצה על מחצה

אסור מפרש בתוספתא בד"א בזמן שהביא פשתן וטרף ביניהם אבל הביא חוטי צמר רחלים וטרף בין חוטי צמר גמלים אסור וטעמא דחוטין חשיבי ולא בטלי וכאשר פירשנו למעלה דתניא חלוק של צמר גמלים וצמר ארנבים וארג בו חוט של פשתן מצד זה וחוט של צמר מצד זה וכו'. תולדות הכלאים. או שוע או טווי או נוז כל אחד לבדו כדתנן בשלהי כלאים הלבדין אסורין מפני שהן שועין ואמרינן בנדה פרק האשה (ס"א ב') האי מאן דאיתבד ליה חוטא דכיתנא ונתקיה ולא ידע אי נתיק אי לא נתיק שפיר דמי מ"ט שעטנז אמר רחמנא שוע טווי וגוז אלמא אע"ג דלא הוו כולהו אי ודאי לא נתקיה אסור. ותניא בת"כ ומייתינן לה בביצה שלהי פ"א (י"ד ב') ובמסכת תמיד פ"א לא יעלה עליך אבל אתה רשאי להציעו תחתיך אבל אמרו חכמים אסור לעשות כן שלא תהא נימא אחת על בשרו. וכאשר חתרנו בפסחים בפ' כל שעה (פסחים כ"ו ב') ובשבת בפ' במה מדליקין (שבת כ"ט ב') להעלות עליו כלאים כשאין מתכוין דקיי"ל כר"ש דאמר דבר שאין מתכוין מותר כדתניא מוכרי כסות מוכרין כדרכן כך התרנו לבישה כלאים כשאינו מתכוין כדתניא בב"ק בהגוזל בתרא (קי"ג א') לא ילבש אדם כלאים להבריח את המכס ור' יהושע ור' יהודה אומרים לובש אדם כלאים להבריח את המכס ואמרינן בדבר שאינו מתכוין פליגי פי' אינו מתכוין ליהנות הלכך לא הוי דומיא דלבישה אע"פ שלא נהנה בודאי דכל לבישה איכא כוונת הנאה הלכך לא דמיא ללבישה.

מצוה שלד

סימן שלד שלה (**פט**)

לא תנחשו ולא תעוננו. (ויראת מאלהיך והתמם מעשיך לפניו) דכתיב בפ' קדושים לא תנחשו ולא תעוננו ותניא בת"כ לא תנחשו כגון אלו המנחשים בחולדה ועופות ובככבים וכל כי"ב לא תעוננו כגון אלו אוחזי העינים והא דתניא בסנהדרין בפ' ד' מיתות (סנהדרין ס"ז א') האוחז את העינים פטור פי' מסקילה אבל בלאו חייב והא דמדמי ליה (ס"ז ב') להלכות שבת דהוי פטור אבל אסור לאו דוקא אלא ה"ק שלש מדות בזה כמו בזה אי נמי תנאי נינהו. ור' ישמעאל אומר לא תעוננו זה המעביר שבעה מיני זכור על גב העין ור' עקיבא אומר אלו נותני העונות כגון אלו האומרים לימודי ערב שביעיות להיות (חיטין) יפות ועקורות קטניות להיות רעות ותניא בסנהדרין בפ' ד' מיתות (סנהדרין ס"ה ב') מנחש זה האומר פתו נפלה מפיו מקלו נפלה מידו בנו קורא לו מאחריו עורב קורא לו מלפניו צבי הפסיקו בדרך נחש מימינו שועל משמאלו אל תתחיל בו שחרית הוא מוצאי שבת הוא ואינו טוב נקרא מנחש אלא אם כן יסמוך הוא על דבריו שיניח מעשיו

עבור נחושיו דאמר רב בפרק גיד הנשה (חולין צ"ה ב') כל נחש שאינו כאליעזר עבד אברהם וביונתן בן שאול אינו נחש פי' סומך ובוטח מיהו ההוא דיהונתן בן שאול לא ניחוש הוה שאם היה ניחוש לא היה עושה יהונתן מאי טעמא דלא הוי ניחוש אלא דבר בלא טעם אבל יהונתן נתן טעם לדבר על הירידה. שלא לשמוע אל מעוננים וקוסמים. דכתיב בפ' שופטים כי הגוים האלה אשר אתה יורש אותם אל מעוננים ואל קוסמים ישמעו ואתה לא כן נתן לך ה' אלהיך והמונע עצמו מן הניחוש ומלשמוע אל הקוסמים ואל המעוננים נקרא תמים דכתיב בההוא עניינא תמים תהיה עם ה' אלהיך. המשביע את החולה לשוב לאחר מיתה להגיד לו אשר ישאל לו אין זה דורש אל המתים דדורש אל המתים פירש דורש לגופו של מת ומדבר ע"י כשוף כגון בעל אוב אלא שבעל אוב מעלהו מקברו וזה דורש בו בעודו בקברו אבל דורש לרוחו אין זה דורש שהרוח אינו נקרא מת ולהכי אמרינן בברכות (י"ח ב') בהסיד אחד שהלך ולן בבית הקברות שמע שתי רוחות מספרות זו עם זו ואמרינן נמי התם בההוא פרקא דמי שמתו שמואל שאל מאביו על מעות יתומים ואמרינן נמי במוע"ק פ"א (כ"ח א') א"ל ליתחזי מר לי איתחזי ליה.

מצוה שלו

סימן שלו (**צג**)

לא תקיפו פאת ראשכם. כתוב בפ' קדושים לא תקיפו פאת ראשכם. ותנן בפ' אלו הן הלוקין (מכות כ' א') חייב על הראש שתים אחת מכאן ואחת מכאן ותניא בת"כ ומייתי לה באלו הן הלוקין (שם ע"ב) פאת ראשו סוף ראשו אלו הן סוף ראשו צדעיו אילך ואילך ואיזו הקפה זה המשוח צדעיו לאחורי אזנו ופדחתו אחת מכאן ואחת מכאן מחוי רב ששת (כ"א א') בין פרקי ראשו. תני תנא קמיה דרב חסדא (כ' ב') אחד המקיף ואחד הניקף לוקה (ובנזיר) פ' שני נזירין (נ"ז ב') אמר רב הונא המקיף את הקטן חייב וקי"ל כוותי' ואשה מותרת להקיף קטן וטעמא מפרש התם וכולהו סבירא להו הקפת כל הראש שמה הקפה ותניא בתוספתא דמכות אינו חייב עד שיקיפנו בתער פירוש בהשחתה כגילוח זקן וטעמא דבחד קרא כתיב דכתיב לא תקיפו פאת ראשכם ולא תשחית את פאת זקניך מה זה בהשחתה אף זה בהשחתה ובתורת כהנים בפ' זאת תהיה שנינו הראש אסור במספרים כבתער והזקן אינו אסור במספרים כבתער ולא קשיא דהתם בראש נזיר מיירי וקאמר חומר לאו בראש נזיר דכתיב תער לא יעבור על ראשו מלאו דזקן האמור בכל אדם דכתיב לא תשחית את פאת זקנך שלאו האמור בנזיר חייב במספרים כבתער כדאמרינן בפרק ג' מינין בנזיר (ל"ט ב') דתניא תער אין לי אלא תער תלש ומרט שיפשף

מנין ת"ל קדוש יהיה מכל מקום אבל לאו אינו בגילוח שיש בו השחתה כדנפקא לן במכות והרואה בת"כ קל להבין שכך פירושו. ויש ללמוד שהקפה ישנה בלא תער דבנזיר פ' ג' מינין (נזיר מ"א ב') בענין ללמוד דגילוח מצורע בתער רבנן מפקי מזקנו דכתיב גבי מצורע דמייתרא לדחות לאו דלא להשחית את פאת זקניך ור' אליעזר מפיק מראשו דמייתר במצורע ומוקי לה לדחות לאו דנזיר שמצות תגלחתו בתער אבל רבנן דמוקמי ראשו לדחות לאו דלא תקיפו לא מצו יליף תער במצורע מראשו משום דהקפה הוי בלא תער ואפילו ר' אליעזר לא יליף תער במצורע מראשו אלא משום דמוקי ליה בנזיר שמצות תגלחתו בתער אבל אי מוקמי ליה שלא בנזיר ליכא למילף מיניה תער במצורע אלמא הקפה שלא בתער הוי ויש לשאול דבנזיר פ' ג' מינין אמרינן דמראשו דמייתר להתיר הקפה במצורע לא מצי יליף דגילוח מצורע בתער אלמא דראש הקפה דכל אדם שלא בהקפה בתער הוי ואידך צריך עיון ושאלה.

מצוה שלז

סימן שלז

לא תשחית את פאת זקניך. כבר פירשתי למעלה (סימן שכ"ה) בפאת זקנם לא יגלחו. ושרט לנפש כבר פירשתי למעלה (סימן שכ"ד).

מצוה שלח

סימן שלח (צה)

כתובת קעקע לא תתנו. ויראת מאלהיך שלא תכתוב בקיקוע על בשרך דכתיב בפ' קדושים וכתובת קעקע לא תתנו בכם אני ה' ותנן במכות באלו הן הלוקין (כ"א א') הכותב כתובת קעקע כתב ולא קעקע קעקע ולא כתב אינו חייב עד שיכתוב ויקעקע בדיו ובכחול ובכל דבר שהוא רושם ר"ש בן יהודה אומר משום ר"ש אינו חייב עד שיכתוב את השם דכתיב וכתבת קעקע לא תתנו בכם אני ה' אמרינן בגמרא א"ל רב אחא בריה דרבא לרב אשי מאי שם א"ל כדתני בר קפרא דתני בר קפרא אינו חייב עד שיכתוב שם ע"ז שנאמר וכתבת קעקע לא תתנו בכם אני ה' אני הוא ולא אחר וקי"ל כרבנן דכל כתובת קעקע אסור ותניא בתורת כהנים ומייתי לה התם יכול כתב ולא קעקע יהא חייב ת"ל קעקע אי קעקע יכול קעקע ולא כתב יהא חייב ת"ל כתובת אינו חייב עד שיכתוב ויקעקע ולא קי"ל כרב אדא דאמר אסור לאדם שיתן אפר על גבי מכתו מפני שנראה ככתובת קעקע אלא כרב אשי קי"ל דאמר מכתו מוכחת עליו ושרי.

מצוה שלט

סימן שלט (קלח)

אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד. צוה הב"ה כפ' אמור אל הכהנים אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד ותנן (חולין ע"ח א') אותו ואת בנו נוהג בין בארץ בין בחוץ לארץ בין בפני הבית בין שלא בפני הבית בחולין ובמוקדשים ואינו נוהג בחיה ועוף כדתניא בתורת כהנים שור ולא חיה שה ולא עוף והבא מן החיה ומן הבהמה בין אביו בין אמו אותו ואת בנו נוהג בו דחוששין לזרע האב דתניא (ע"ט ב') אותו ואת בנו נוהג בכלאים ובכוי ותניא בפרק אותו ואת בנו (חולין ע"ח ב') נוהג בנקבות ואינו נוהג בזכרים חנניא אומר נוהג בנקבות ובזכרים וטעמייהו מפרש חתם ואמר רב הונא בר חייא אמר שמואל (ע"ט א') הלכה כחנניא תנן (פ"א ב') השוחט ונתנבלה בידו הנוחר והמעקר פטור משום אותו ואת בנו וטעמא בת"כ לא תשחטו פרט לנוחר ומעקר והשוחט ונתנבלה בידו ולהביא השוחט לכלבים ולרפואה ולעובדי כוכבים. תנן השוחט ונמצאת טריפה השוחט לע"ז השוחט פרת חטאת שור הנסקל ועגלה ערופה ר' שמעון פוטר וחכמים מחייבין ובשחיטה שאינה ראויה פליגי וקי"ל כרבנן. בין שחט הוא בין שחט אחר אסור לשחוט אחריו מדתנן (פ"ב א') שנים שלקחו פרה ובנה בשותפות איזה שלקח ראשון ישחוט ראשון. תנן (פ"ג א') יום אחד האמור באותו ואת בנו היום הולך אחר לילה את זו דרש ר"ש בן מנסיא נאמר כאן באותו ואת בנו יום אחד ונאמר יום אחד במעשה בראשית מת יום אחד האמור במעשה בראשית היום הולך אחר הלילה אף כאן יום הולך אחר הלילה ומעשה בראשית מנלן דכתיב ויהי ערב ויהי בקר יום אחד. תולדה לאותו ואת בנו שיודיע המוכר ללוקח במקום שיש לספק ולתלות שישחוט הלוקח בו ביום ומטעם זה וסברא זאת שלא ישחוט במקום שיש לספק ולתלות שישחוט הלוקח ונראה הדבר שנשחט אחד מהם כדתנן בפ' אותו ואת בנו (שם), בד' פרקים בשנה המוכר בהמה לחבירו (צריך המוכר להודיע) אמה מכרתי לשחוט בתה מכרתי לשחוט ואלו הן עי"ט הראשון של פסח ערב עצרת ערב ראש השנה ערב יו"ט האחרון של חג וכדברי ריה"ג אף ערב יוה"כ בגליל ותנן בפ' כסוי הדם (חולין פ"ו א') חרש שוטה וקטן ששחטו ואחרים רואין אותן אסור לשחוט אחריהם בינם ובין עצמם ר' מאיר מתיר לשחוט אחריהם וחכמים אוסרים והלכה כחכמים .

מצוה שמ

סימן שמ (ו)

ולא תחללו את שם קדשי. את ה' אלהיך תירא ותעבוד ותן כבוד לשמו ושמור מחללו דכתיב בפ' אמור אל הכהנים ולא תחללו את שם קדשי ומקרא זה נוקב ויורד עד תהום ובפירוש לאו זה ידוו כל הדוים בי חילול השם ישנו בכמה דרבים ואין להם שיעור שכל המבזה אפי' מצוה אחת ומיקל כלל בכבוד שמים נקרא מחלל את השם ואם הוא לומד תורה צריך שישמור עצמו מן הכעור ומן הדומה לו ושלא יבא לידי חשד שלא יאמרו עליו דבר רע ואם לא עשה כן נקרא מחלל השם כדאמרינן ביומא פ' יוה"כ (פ"ו א') היכי דמי חילול השם אמר רבא כגון אנא דשקילנא בישרא מבי טבחא ולא יהיבנא דמי לאלתר ר' יוחנן אמר כגון אנא דמסגינא ארבע אמות בלא תורה ובלא תפילין. ואע"פ שלא נאמר עליו אלא לאו מצינו עונשו מרובה יותר משאר עבירות כדתניא ביומא פ' יוה"כ בארבע חלוקי כפרה שכל עבירות יש להן כפרה אבל מי שיש בידו חילול השם אין כח לא בתשובה לתלות ולא ביום הכפורים לכפר ולא ביסורים למרק אלא כולן תולין ומיתה ממרקת שנאמר ונגלה באזני ה' צבאות אם יכופר העון הזה לכם עד תמותון ותנן במס' אבות (פ"ד) המחלל שם שמים בסתר נפרעין ממנו בגלוי אחד שוגג ואחד מזיד בחילול השם. וצוה הבורא שיהרג אדם ולא יחלל שם שמים כדתניא בתו"כ ממשמע שנאמר לא תחלל אמור קודש א"כ למה נאמר ונקדשתי מסור עצמך וקדש שמי יכול ביחיד ת"ל בתוך בני ישראל במרובין.

מצוה שמא

סימן שמא (**שפב**)

עורת או שבור וכל אשר בו מום לא תקריבו . לשם ה' אלהיך תן כבוד ולמלאכת עבודתו תפחד. צוה הקב"ה באמור אל הכהנים שלא להקריב ושלא לשחוט ואף לא להקדיש בעלי מומין למזבח. להוסיף ולהקריב מנלן דכתיב עורת או שבור וגו' וכתיב ואשה לא תתנו מהם על המזבח וגו' ותניא בת"כ ומייתי לה בתמורה פ"ק (ו' ב') ואשת לא תתנו מהם אלו אישים אין לי אלא אישים כולם מקצתן מניין ת"ל מהם זריקת דמים מניין ת"ל על המזבח לה' לרבות שעיר המשתלח מניין לרבות כל הפסולין שבשור ושה ת"ל שור ושה. לשחוט מניין ת"ל עורת או שבור וכתיב לא תקריבו אלה לה'. ותניא בת"כ ומייתינן לה בתמורה כל אשר בו מום לא תקריבו מה ת"ל אי משום בל תשחטו הרי כבר אמור למטה פי' דכתיב גבי עורת או שבור אם ללא תקריבו הרי אמור ואשה לא תתנו מהם

הא אינו אומר לא תקריבו אלא בל תקדישו מכאן אמרו המקדיש בעלי מומים למזבח פי' ושוחטן ומקריבן עובר (משום ה' שמות משום בל תקדישו ובל תשחטו ובל תזרקו ובל תקטירו כולו ובל תקטירו מקצתו) ר' יוסי בר יהודה אומר אף על קבלת הדם כי לא לרצון יהיה לכם מלמד שאינם מרצים. תניא כל אשר בו מום אין לי אלא מום קבוע מום עובר מניין ת"ל כל אשר בו מום. תניא עורת בין סומא בשתי עיניו בין סומא בעינו אחת שבור מה ת"ל לפי שנאמר שבר רגל או שבר יד אין לי אלא שנשברה ידו או רגלו מניין לרבות זנב זכר ת"ל או שבור יכול שאני מרבה אף שבר צלע ת"ל שכר יד או שבר רגל מה אלו מיוחדים שמומם בגלוי ואין חוזרין יצא שבר צלע שאינו בגלוי פי' אינו חוזר וגלוי בעינן להשחט בכור במדינה ושאר קדשים להשחט בחוץ על ידי פדיון אבל לפוסלו להקרבה אפי' במום עובר נפסל כאשר רבינו בכל מקום.

מצוה שמב

סימן שמב (**שפא**)

מעוך וכתות ונתוק לא תקריבו (ובארצכם לא תעשו) . הזהיר וצוה הב"ה שלא להקריב מעוך וכתות ושלא לעשות בזכרי אדם ובהמה חיה ועוף דכתיב בפ' אמור אל הכהנים (כ"ב כ"ד) ומעוך וכתות ונתוק וכרות לא תקריבו לה' ובארצכם לא תעשו. אהאי לא תקריבו מוקמינן בת"כ לזריקת הדם. ותניא אין לי אלא בהמה דבדבר הראוי להקרבה הכתוב מדבר חיה ועוף מניין ת"ל לא תעשו אין לי אלא תמימים בע"מ מניין ת"ל בארצכם אין לי אלא בארץ בחוץ לארץ מניין ת"ל לא תעשו בכ"מ שאתם שם. אע"פ שהיא מצוה שאינה תלויה בארץ הוצרך לרבות חו"ל דלא תמעטיה מארצכם מניין אף באדם ת"ל לבם פי' דכתיב בסוף הענין לא (ירצו לכם ואמרינן) בחגיגה (י"ד ב') שאלו את בן זומא מהו לסרוסי כלבא אמר להם ובארצכם לא תעשו ובבכורות בפ' כל פסולי המוקדשין (בכורות ל"ג ב') אמרינן (אמר רחב"א אמר ר' יוחנן) הכל מודים במסרס אחר מסרס שהוא חייב דכתיב ומעוך וכתות ונתוק וכרות אם על כרות חייב על נתוק לכש"כ אלא להביא נותק אחר כורת שחייב (ואפי' לפסוק בסם אסור ולא מיתסר אלא בהנהו דמיפקדי אפריה ורביה) דאמרינן ביבמות בשלהי הבא על יבמתו (ס"ה ב') יהודית דביתהו דר' חייא הוי לה צער לידה אתת לקמיה דר' חייא אמרה לו איתתא מי מיפקדא אפריה ורביה אמר לה לא אזלא אישתי סמא דעקרתא אבל אי הות מיפקדא אע"פ שנפטרה מפריה ורביה דהא הוה לה יהודה וחזקיה וטוי ופזי אפי' הכי לא הות עבדא משום דכתיב ובארצכם לא תעשו ובהמות וחיות אע"ג דלאו בני מצוות פריה ורביה

נינהו כיון דזכרים נינהו דומיא דאנשים שנצטוו יש לומר שגם עליהן הקפידה תורה. ע"א הכתוב לא דבר כלל אלא בזכרים דכתיב ונתוק וכרות ונקיבות לאו בני הכי נינהו ואיתתא אי הות מיפקדי הות מיתסרי אע"פ שקיימה פריה ורביה לאו משום עיקור אלא משום דכתיב בבקר זרע זרעך ולערב אל תנה ידיך ובמצווין דבר הכתוב והא דאמרינן במס' שבת בפ' שמונה שרצים (ק"י א') לירקונא תרי בשיכרא ומעקר מסקינן התם (קי"א א') באשה דלא מפקדא אכל אי הות מיפקדא אמרינן התם דאסיר משום ובארצכם לא תעשו ומשם ראיה דפירוש שפירשתי ביבמות פרק א' דאי הות מיפקדא משום איסור עיקור שבוש. ולר' יוחנן מוקמינן לה בזקנה ועקרה שמעינן מהתם אע"ג דאסרינן נותק אחר כורת לא אסר אלא בשיש כי"ב ראוי לבנים אבל זקנה ועקרה שאין כיוצא בהן ראוי לבנים שרי עיקור סם. ונראה הדבר שעיקור סם מדרבנן (מדשרי) בזקנה ועקרה אפי' למ"ד נשים נצטוו על פריה ורביה ובתורת כהנים תניא מניין שאף הנקבות בסירוס ת"ל כי משחתם בהם מום גם פי' שאף הנקבות פסולות במשמע לקרבן בסירוס שלא נאמר בזכרים משתעי קרא דכתיב ומעוך וכתות ת"ל כי משחתם בהם מום בם והאי קרא אאיסור הקרבה מיירי ואם נפרש לאיסור סירוס למ"ד נשים נצטוו מיירי ובסירוס ביד דלא הוו ממילא כגון סם שפירשנו מדרבנן .

מצוה שמג

סימן שמג (**שעט**)

ומיד כן נכר לא תקריבו. כתיב בפ' אמור ומיד בן נכר לא תקריבו את לחם אלהיכם מכל אלה ותניא בת"כ מניין שאין מקבלין שקלים מן העובד כוכבים ת"ל ומיד בן נכר לא תקריבו פי' שקלים לקנות מהם תמידין אין לי אלא תמידין פי' דמיקרו לחם דכתיב את קרבני לחמי מניין לרבות שאר קרבנות ת"ל מכל אלה והא דתניא בחולין פ"א (י"ג ב') איש איש לרבות את העובדי כוכבים שנודרין נדרים ונדבות כישראל בקרבנות יחיד קאמר אבל בקרבנות צבור לא יהיה להם חלק ונחלה בגורל השם.

מצוה שמד

סימן שדמ (**שפג**)

כל מום לא יהיה בו. ויראת מאלהיך לשמור קדשיו שלא להטיל בהם מום דכתיב בפ' אמור ואיש כי יקריב זבח שלמיו וגו' בל מום לא יהיה בו ותניא בת"כ שלמים אין לי אלא שלמים מנין לרבות העולה ת"ל נדר מניין לרבות התודה ת"ל נדבה מניין לרבות היולדת

נזיר ומצורע ת"ל לפלא מנין לרבות הוולדות והתמורות ת"ל בבקר מנין לרבות הבכור והמעשר והפסח ת"ל בצאן מנין לרבות חטאת ואשם ת"ל או בבקר או בצאן. תמים יהיה לרצון מצות עשה מצות לא תעשה מנין ת"ל כל מום לא יהיה בו (נפל מן הגג ונשתכר יכול יהא עובר עליו ת"ל כל מום לא יהיה בו) אל תתן בו מום פי' לא יִהְיֶה בו מכאן אמרו הא דתניא בבכורות פ' כל פסולי המוקדשין (בכורות ל"ג ב') בכור שאחזו דם אפי' מת אין מקיזין דברי ר' יהודה וחכמים אומרים יקיז ובלבד שלא יעשה בו מום ואם עשה בו מום הרי זה לא ישחוט עליו ר"ש אומר יקיז אע"פ שהוא עושה בו מום וקיי"ל דיקיז דקיי"ל כר' שמעון בכל איסורים שבתורה דאמרינן דבר שאין מתכוין מותר אך שלא יהא פסיק רישיה ולא ימות. תניא בבכורות פ' כל פסולי המוקדשין בבור שאחזו דם מקיזין לו דם במקום שאינו עושה בו מום ואין מקיזין בו במקום שעושה בו מום דברי ר' מאיר וחכמים אומרים אף מקיזין במקום שעושה בו מום ואמרינן התם בקראי פליגי במטיל מום בבע"מ ר"מ סבר כל מום לא יהיה בו ורבנן סברי תמים יהיה לרצון פי' בראוי להקרבה הכתוב מדבר ורבנן כל מום לא יהיה בו מאי עבדי ליה מיבעי לגרמא דתניא כל מום לא יהיה בו אין לי אלא שלא יהיה בו מנין שלא יביא דבילה ובצק ויתן על גבי האוזן כדי שיבא הכלב ויטלנו ת"ל כל מום יאמר מום ואמר כל מום ור"מ דדריש ליה למטיל מום בבעל מום לית ליה איסור גרסא הלכך ר"מ לקולא נמי דריש הלכך אע"ג דקי"ל בכתובות (נ"ז א') הלכה כר"מ במידותיו הכא כרבנן קיי"ל דהא ר' מאיר נמי להקל דריש ואע"ג דסוגיא דתלמודא כר"מ דאמר בע"ז פ"א (י"ג א') אין מקדישין בזמן הזה ואם הקדיש בהמה תעקר ומקשינן ויהא מטיל מום בבע"מ ומתרצינן הני מילי בזמן שנית המקדש קיים דחזו דמיה להקרבה אבל בזמן הזה לא מיהו כרבנן קיי"ל במס' יו"ט פ' אין צדין (ביצה כ"ז ב') ומייתי רבא ברייתא דאסרא גרמא ראיה לדבריו דאמרינן התם א"ל את גרמת ליה. יש לשאול אחרי דאמרינן בע"ז דלא אסרינן להטיל מום בבע"מ אלא במקום דחזו דמיה להקרבה היכי אמרינן בבכורות בבכור בעל מום דהא לאו בר הקרבה הוא ולאו בר דמים הוא יש לתרץ מדרבנן. ואסרו בבכורות גזירה אטו שאר קדשים בעלי מומין דחזו דמיהן להקרבה. תירוץ אחר נכון (יותר) דבבכור שאחזו דם עסקינן בבכורות דחזי גופו להקרבה על ידי רפואה. תניא יכול נפל מן הגג ונשבר יהא עובר עליו ת"ל כל מום לא יהיה בו לא יתן בו מום ולאו עשיית מום בלבד אסור אלא אף גרמא נמי אסורה באשר פירשנו דהלכה כרבנן והיכי דמי גרמא שלא יתן דבילה או בצק על גבי האוזן כדי שיבא הכלב ויטלנו ת"ל כל מום. תולדה שלא להטיל מום בבכור בעל מום אע"ג דלאו בר דמים הוא ולא חזי איהו להקרבה באשר פירשתי וכל העובר ומטיל מום או

גורם קונסין אותו חכמים שלא לישחט עליו כדתנן בבכורות פ' כל פסולי המוקדשין (בכורות ל"ה א') זה הכלל לדעת אסור שלא לדעת מותר ובפ' אין צדין אמריגן דקנסיה רבא לגורם מום שלא לשחוט.

מצוה שמה

סימן שמה (**קפז**)

שדך לא תזרע וכרמך לא תזמור. ליוצרך תן שבח והודאה ותודה שהארץ ומלואה שלו ותשמט הארץ בשנה השביעית דכתיב בפ' בהר סיני ובשנה השביעית שבת שבתון יהיה לארץ שדך לא תזרע וכרמך לא תזמור. ושאר מלאכות שאינן זריעה וזמירה והם מלאכת קרקע כגון חורש פלוגתא דר"א ור' יוחנן בתחילת מועד קטן (ג' א') דאיתמר החורש בשביעית ר' יוחנן ור' אלעזר חד אמר לוקה וחד אמר אינו לוקה מ"ד לוקה כדתניא שדך לא תזרע וכרמך לא תזמור אין לי אלא זירוע וזימור מניין לניכוש ועידור וכיסוח ת"ל שדך לא וכרמך לא כל מלאכה שבשדך וכל מלאכה שבכרמך. מניין שאין מקרסמין ואין מזרדין ואין מפסגין באילן ת"ל כרמך לא כל מלאכה שבכרמך. ומניין שאין מזבלין ואין מפרקין ואין מאבקין ואין מעשנין באילן ת"ל שרך לא כרמך לא כל מלאכה שבשדך וכל מלאכה שבכרמך. יכול לא יקשקש תחת הזתים ולא יעדור תחת הגפנים ולא ימלא נקעים מים ולא יעשה עוגיות לגפנים ת"ל שדך לא תזרע זריעה בכלל היתה ולמה יצאת להקיש אליה ולומר לך מה זריעה מיוחדת עבודה שבשדה ושבכרם אף כל עבודה שבשדה ושבכרם. ומאן דאמר אינו לוקה אמר לך מכדי זמירה ובצירה בכלל קצירה (וזריעה) למאי כתבה רחמנא למימר דבהני מחייב באחרנייתא לא מחייב ובריית דתני לעיל קסבר מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא. ומפקינן שלשים יום לפני ראש השנה של שביעית נוהגת קדושת שביעית בזמן שבהמ"ק קיים אבל שלא בזמן שבית המקדש לא ועשר נטיעות המפוזרות בבית סאה אמר ר' יוחנן משום ר' נחוניא חלבה למשה מסיני חורשין כל בית סאה בשבילן עד ראש השנה. תולדת שביעית בארץ בזמן הזה. אע"ג דקיי"ל כר' יוסי דאמר (יבמות פ"ב א') קדושה ראשונה קדושה לשעתה וקדושה לעתיד לבא מיהו לא נהיגא (אלא מדרבנן) דקיי"ל כדתניא בגיטין ירושלמי פ' השולח וזה דבר השמטה שמוט כל בעל משה ידו בשתי שמיטות הכתוב מדבר שמיטה ויובל בזמן שהיובל נוהג שמיטה נוהגת דבר תורה פסקו היובלות אין שביעית נוהגת אלא מדרבנן ובזה"ז פסקו היובלות והכי נמי אמרינן בגיטין בהשולח (ל"ו א') דאין שמיטה נוהגת אלא בזמן שהיובל נוהג והא דאמרינן בשילהי עירובין (ל"ב ב') מנו יובלות לקדש

שמיטין ורש"י זצ"ל בגיטין פי' דההיא פליגי ואני פירשתי לפי הנראה לי למעלה בעמוד ד' בעשה דהשמטת כספים (סימן קס"ד) ומנלן דפסקו יובלות דתניא בגיטין ובעירובין לכל יושביה בזמן שכל יושביה עליה ולא בזמן שגלו מתוכה ואף משגלו שבט ראובן וגד בטלו היובלות דכל יושביה בעינן.

מצוה שמו

סימן שמו (**קפח**)

את ספיח קצירך לא תקצור ואת ענבי נזיריך לא תבצור. כתוב בפ' בהר סיני בשנה השביעית (את) ספיח קצירך לא תקצור ואת ענבי נזיריך לא תבצור ותניא לא תבצור בדרך הבוצרים מכאן אמרו תאנה של שביעית אין קוצצין אותה במוקצה אלא בחרבה אין דורכין ענבים בגת אלא בעריבה ואין עושין זיתים בבד ובקטבליא אבל כותש ומכניס לבור ר"ש אומר אף טוחן בבית הבד ומכניס לבודידא. וכאשר דרשנו לא תבצור לאיסור שלא לבצור כדרך הבוצרים כך נדרש לא תקצור בדרך הקוצרים והא דתניא את ספיח קצירך לא תקצור מבאן סמכו לספיחים שהן אסורים אסמכתא בעלמא הוא דעיקר קרא לאסור כדרך הקוצרים הוא דאתא כרבנן דאמרי לא מיתסרי ספיחים אלא מדרבנן דתניא (פסחים נ"א ב') כתיב בפ' בהר סיני הן לא נזרע ולא נאסוף את תבואתינו אמר ר"ע אם אינם זורעים מהיכן אוספים מכאן לספיחים שהם אסורים (מן התורה) בשביעית פי' קודם הביעור אסור להכניסן עד זמן הביעור וחכ"א אין ספיחין אסורין מדברי תורה אלא מדברי סופרים א"כ למה נאמר וכו'. למעלה בעמוד ד' בעשה דהפקר (סי' קנ"ח) פירשתי יותר והארכתי בפירוש הברייתא כאשר שמעתי מרבותי.

מצוה שמז

סימן שמז (**קפט**)

לא תזרעו ולא תקצרו את ספיחיה ולא תבצרו את נזיריה. כתוב בפ' בהר סיני יובל היא שנת החמשים שנה תהיה לכם לא תזרעו ולא תקצרו את ספיחיה ולא תבצרו את נזיריה ותניא כשם שנאמר בשביעית כך נאמר ביובל פי' כשם שדרשנו על הספיחים בשביעית שלא לקצור ולבצור כדרך הקוצרים והבוצרים כך נדרש ביובל.

מצוה שמח

סימן שמח, שמט, שנ (סד)

לא תעשו לכם אלילים. לא תעשו לכם מצבה. אבן משכית לא תתנו. שלשה לאוי נכללו במקרא אחד בפ' בהר סיני דכתיב לא תעשו לכם אלילים ופסל ומצבה לא תקימו לכם ואבן משכית לא תתנו בארצכם להשתחות עליה. וזה פי' לא תעשו לכם אלילים ע"ז נקראת אלילים כדתניא אלילים זה אחד משמות מגונים שנקראת בהן עבודה זרה על מעשיה למדנו מכאן אזהרה לעושה צלמים לעבודת כוכבים ולעבור בלאו משום עשייה. ופסל ומצבה לא תקימו לכם תניא מה מצבה בלא תקימו אף פסל בלא תקימו לא תקימו לכם אלו מרקוליס שעל הדרכים רשב"ג אומר אלו חמנים שבראשי הגגות למדנו מכאן אזהרה למעמיד אע"פ שאינו עובד. ואבן משכית לא תתנו בארצכם להשתחות עליה תניא בארצכם אי אתה משתחוה אבל אתה משתחוה על האבנים שבמקדש למדנו שעל רצפת אבנים אסור להשתחוות ונראה הדבר שמשעה שנותן להשתחות (עובר משום נתינה דכתיב לא תתנו להשתחות דהכי אמרינן במס' קדושין (מ' א') מחשבת עבודת כוכבים מצרפה למעשה) והשתחואה הוא פישוט ידים ורגלים וכן הוא אומר הבא נבא אני ואמך ואחיך להשתחות לך ארצה ובמגילה פ' הקורא (מגילה כ"ב ב') אמר עולא לא אסרה תורה אלא פישוט ידים ורגלים (בלבד).

מצוה שנא

סימן שנא (סה)

אל תפנו אל האלילים. כתיב בפ' קדושים אל תפנו אל האלילים למדנו אזהרה להא דתנן בסנהדרין פ' ד' מיתות (סנהדרין ס' ב') המגפף והמנשק והמכבד והמרבץ והמרחיץ והמלביש והסך והמנעיל הרי אלו בלא תעשה פירשו לנו רז"ל בלאו דלא תפנו אל האלילים ותניא בת"כ אל תפנו לעובדם ר' יהודה אומר אל תפנו לראותם פי' להסתכל בהם אמר. ר' יהודה אינו חולק אלא מוסיף להדרש והכי תניא בשבת פרק שואל (שבת קמ"ט א') ודיוקני עצמה אסור להסתכל בה אף בחול משום שנאמר אל תפנו אל האלילים מאי תלמודא אמר רב חנן אל תפנו אל מדעתכם .

מצוה שנב

סימן שנב (שכט)

לא יבאו לראות כבלע וגו'. ויראת מאלהיך ותן על פניך יראתו ותן כבוד לכלי קדושתו

הזהיר על כלי קודש בנותנם לנרתקם בהנשאם דכתיב בפ' במדבר סיני ולא יבאו לראות כבלע את הקודש פי' לא יבאו לראות בהנתנם בנרתקם שהם כנבלעים בו ומן הדין היה לו להמנות בחייבי מיתה בידי שמים אע"פ שמצינו בסנהדרין פ' אלו הנשרפין (פ"א ב') שהוא לפגיעת קנאים לכן לא מניתיו דתניא הגונב את הקסוה קנאים פוגעים בו ואמרינן מאי קסוה אמר רב יהודה כלי שרת וכן הוא אומר את קשות הנסך והיכא רמיזא לא יבאו לראות כבלע את הקודש ומתו פי' ימותו בפגיעת קנאים ולא במיתה בידי שמים ורב יהודאי גאון מנאו כמו כן במספר הלאוין.

מצוה שנג

סימן שנג (**שכב**)

נזיר תער לא יעבור על ראשו. צוה הב"ה אדם שאמר בלשון הזה הריני נזיר שלא יגלח כל ימי נזירותו כדכתיב בפ' נשא איש כי יפליא לנדור נדר נזיר להזיר לה' וכתיב כל ימי נדר נזרו תעד לא יעבור על ראשו לעשות המגלח כמתגלח (נזיר מ"ד א') ותניא תער אין לי אלא תער תלש מרט שיפשף כל שהוא מניין שהוא לוקה את הארבעים ת"ל קדוש יהיה מכל מקום דברי ר' יאשיה ר' יונתן אומר בתער הכתוב מדבר הא אם תלש ומרט ושפשף כל שהוא פטור וקיי"ל כר' יאשיה דסתם לן תנא כוותיה דתנן פ' ג' מינין בנזיר (ל"ט א') נזיר שגילח בין בזוג בין בתער או שיפשף כל שהוא חייב (שם מ"ב א') נזיר חופף ומשפשף אבל לא סורק ור"י אומר לא יחוף באדמה מפני שהוא משיר בשיער וגם סוגיא דשמעתין התם כר' יאשיה אזלא. תנן (נזיר ב' א') כל כנויי נזירות כנזירות נזיר נזיף נזיח הרי אלו כנויין ותניא (נדרים ג' א') נזיר (להזיר) לעשות כנויי נזירות כנזירות ואע"ג דאיכא מאן דלא דריש הכי קיי"ל כנויין דאורייתא דקיי"ל כר' יוחנן דאמר בנדרים פ"א (י' א') כנויין לשון גויים הם וכנויי כנויים תניא (שם ב') ב"ש אוסרין וב"ה מתירין והלכה כב"ה וכנויי כנויים נקראים שאינן דומים ללשון נזירות כי אם מן הצד הלכך צריך אדם שלא יוציא לשון הדומה לנזירות ותן לחכם ויחכם עוד.

מצוה שנד

סימן שנד (**שכ**)

נזיר על נפש מת לא יבא. הזהיר הב"ה על הנזיר שלא יטמא למתים דכתיב בפ' נשא על נפש מת לא יבא ותניא בספרי ומייתי לה בסנהדרין פ' כה"ג על נפש מת לא יכא שומע אני על נפש בהמה במשמע ת"ל לאביו ולאמו במה הכתוב מדבר בנפשות אדם ר'

ישמעאל אומר אינו צריך שהרי כבר נאמר לא יבא בנפשות המטמאות בביאה הכתוב מדבר ואלו הן נפשות אדם ומה ת"ל לאביו ולאמו לאביו ולאמו הוא דאינו מטמא אבל מטמא למת מצוה.

מצוה שנה

סימן שנה (**שכא**)

לאחיו ולאחותו לא יטמא. (כתיב בנזיר לאחיו ולאחותו לא יטמא להם במותם לאו) זה לא היה צריך לכתוב (כאן) שכולן בכלל על נפש מת לא יבא ובספרי ובנזיר (מ"ח ב') דרשינן ליה להולך לשחוט את פסחו ולמול את בנו והוא (נזיר שיניח את) כולם וילך ויטמא במת מצוה למדנו לא תעשה (בנזיר עשה) מנין דכתיב קדוש יהיה ותניא בספרי קדוש יהיה זה קדושת הגוף פי' שלא יטמא למתים.

מצוה שנו

סימן שנו (**שמו**)

לוי לא יעבוד עוד. צוה הב"ה ללוי לאחר חמשים שנה שלא יעבוד עבודה שהיתה לו מיוחדת מקודם דכתיב בפ' בהעלותך ומבן חמשים שנה ישוב מצבא העבודה ולא יעבוד עוד ותניא בספרי מצבא העבודה שומע אני כל עבודה במשמע ת"ל ולא יעבוד עוד ושרת את אחיו מגיד שחוזר הוא לנעילת שערים ולעבודת בני גרשון פי' לעבודה שאינה מעבודתו שלא היתה מיוחדת לו מקודם. במס' ערכין בפ' אין בערכין (י"א ב') אמרינן אמר אביי נקטינן משוער ומשורר (אם שלח ידו) בשל חברו במיתה שנאמר והחונים לפני המשכן קדמה מזרחה וגו' וכתיב והזר הקרב יומת מאי זר אלימא זר ממש הא כתיב חדא זימנא אלא לאו זר דאותה עבודה מיתיבי משוער ששורר ומשורר ששיער אינם במיתה אלא באזהרה תנאי הוא דתניא מעשה בר' יהושע בן חנניא שהלך לסייע בהגפת דלתות אצל ר"י בן גודגדא א"ל בני חזור לאחוריך שאתה מן המשוררים ואני מן השוערים מאי לאו בהא קא מיפלגי דמר סבר מיתה וגזרו חכמים במסייעו ומר סבר אזהרה ולא גזרו חכמים במסייעו ודלמא דכ"ע אזהרה ובמסייע פליגי מר סבר נזרו ומר סבר לא מרו הלכך נדחו דברי אביי ולא אשכחן תנאי הלכך במנין הלאוין איתיה.

מצוה שנז

סימן שנז (**שמה**)

לא יהיה כקרח. צוה הב"ה שלא יערער אדם על הכהונה שלא יאמר אדם למה יעבוד כהן ואני לא אעבוד וכן לא יערער על כל אדם ואדם שנתן לו כבוד במצות היוצר דכתיב בפ' ויקח קרח ולא יהיה כקרח וכעדתו שערער על משה ואהרן כדכתיב ומדוע תתנשאו על קהל ה' .

מצוה שנח

סימן שנח (**רלו**)

לא תגורו מפני איש. צוה הב"ה (לדיינים) שלא יכניסו דבריהם מפני איש וכן צוה לכל יודעי המשפט ותלוי בידם לתקן דכתיב בפ' אלה הדברים ואצוה את שופטיכם בעת ההיא לאמר וגו' וכתיב לא תגורו מפני איש ותניא בסנהדרין פ"א (ו' ב') משתשמע הדין ואתה יודע היכן הדין נוטה אי אתה רשאי לומר איני נזקק לכם שנאמר לא תגורו מפני איש ר"י בן קרחה אומר מנין לתלמיד שיושב לפני רבו ורואה זכות לעני וחובה לעשיר מנין שלא ישתוק ת"ל לא תגורו מפני איש ואמר ר' חנן אל תכניס דבריך מפני איש ולא תגורו לישנא דכנושי הוא פי' מלשון אגרה בקציר מאכלה (משלי ו' ח').

מצוה שנט

סימן שנט (**כח**)

פן תשכח את הדברים. דברי יוצרך תן על לבך תמיד דכתיב בפ' ואתחנן השמר לך ושמור נפשך מאד פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך ותניא (אבות פ"ג) כל השוכח דבר אחד ממשנתו מעלה עליו הכתוב כאלו מתחייב בנפשו שנאמר השמר לך ושמור נפשך מאד פן תשכח את הדברים וגו' יכול אפי' תקפה עליו משנתו ת"ל ופן יסורו מלבבך כל ימי חייך הא אינו חייב עד שישב ויסירם מלבו פי' שמפנה לבו לבטלה ופן תשכח (לאו הוא) פי' לא תשבה דאמר ר' אילא כ"מ שנאמר השמר פן ואל אינו אלא בלא תעשה.

מצוה שס

סימן שס (**יא**)

השמר לך פן תשכח את ה'. כתוב בפ' ואתחנן (דברים ו' י"ב) השמר לך פן תשכח את ה' פי' שלא ישכח אדם מלקבל עול מלכות שמים עליו ויקרא ק"ש בכל יום ולמאן (דאמר)

בברכות (כ"א א') ק"ש דרבנן פי' שיזכור אדם את בוראו תמיד ואת מצוותיו ופן תשכח לאו הוא כדר' אילא דאמר כ"מ שנאמר השמר פן ואל אינו אלא לא תעשה.

מצוה שסא

סימן שסא (ז)

לא תנסו את ה'. כתוב בפ' ואתחנן לא תנסו את ה' פי' הזהיר הקב"ה שלא יאמר אדם אעשה מצוה זו ואראה אם אתברך והא דתניא (פסחים ח' א') האומר סלע זו לצדקה כדי שאחיה אני ובני הר"ז צדיק גמור בב"ב פ"ק (י' ב') מוקמינן ליה כגון דלא בעי אלא גומר בלבו ליתן הן יחיה הן. לא יחיה ומזה המקרא שנינו במס' אבות (פ"א) אל תהיו כעבדים המשמשין את הרב. ע"מ לקבל פרס אלא היו כעבדים שמנסה והושב אם יקבל פרס עבור מצוה אחת פי' אל תהיו כעבדים שעיקר מחשבתם לקבל פרס אלא היו כבנים שעיקר מחשבתם אפי' לא יקבלו פרס לבסוף אינם מתחרטים על עבודתם ולא תהו אבל עבדים כשאינם מקבלים פרס תהו ומתרעמים על עבודתם שעשו. ובתענית פ"א (ט' א') מקשינן עלה מכתוב עשר תעשר ופי' ר' יוחנן עשר תעשר עשר בשביל שתתעשר ותי' ר' יוחנן התם הכי א"ר אושעיא חוץ מזו דכתיב הביאו את כל המעשר אל בית האוצר ובחנוני נא בזאת אמר ה' אם לא אפתח לכם את ארובות השמים והריקותי לכם ברכה עד בלי די.

מצוה שסב

סימן שסב (**רצח**)

עיניך לא תחוס. הזהיר הכתוב כשימסרו ז' אומות על ידך שלא תחוס עליהם דכתיב בפ' עקב ואכלת את כל העמים אשר ה' אלהיך נותן לך לא תחוס עינך עליהם וגו' מדכתיב אשר ה' אלהיך נותן לך למדנו בשבעה אומות הכתוב מדבר.

מצוה שסג

סימן שסג (**עב**)

לא תחמוד כסף וזהב עליהם. הזהיר הכתוב בפ' והיה עקב פסילי אלהיהם תשרפון באש לא תחמוד כסף וזהב עליהם ומשעה שעבר וחמד ולקח אע"פ שלא נהנה עובר בלא תחמוד וחומד בלא לקיחה אינו עובר וכבר פירשתיו בלא תחמוד דעשרת הדברות (סי' קט"ו) דאינו עובר בלא תחמוד עד שיקח כמו שמפורש במכילתא ומזה המקרא למד.

מצוה שסד

סימן שסד (**עג**)

תועבה לא תביא. ויראת מאלהיך ולא תביא עבודה זרה בביתך דכתיב בפ' עקב ולא תביא תועבה אל ביתך והיית חרם כמוהו ותניא בע"ז פ"א (כ"א א') אף במקום שאמרו להשכיר לא לבית דירה אמרו מפני שמכניס לתוכו ע"ז והתורה אמרה לא תביא תועבה אל ביתך וכל משמשי עבודה זרה ונוייה בכלל תועבה הם וכולם לא תביא שהרי כולם הוזהרו למעלה פסילי אלהיהם תשרפון באש לא תחמוד כסף וזהב עליהם ולקחת לך וכתיב בתריה ולא תביא תועבה אל ביתך למדנו ע"ז ונוייה בכלל תועבה הם הלכך הלוקח נויי ע"ז ומשמשיה במשכון כגון מעילים וגביעים וכל שאר נוייהם ומשמשיהם עובר בלא תביא תועבה אל ביתך ועוד שנהנה מהם ועובר בלא ידבק בידך מאומה מן החרם ואפי' מכניס בביתו בפקדון או השאיל או השכיר ביתו לאחרים בשאלה ושכירות לא קניא ועובר בלא תביא וגו' המשאיל והמשכיר. והפורש מהם ושם דרכיו רואה בישע אלהים.

מצוה שסה

סימן שסה (**ח**)

לא תקשו עוד ערפכם. כתוב בפ' עקב ומלתם את ערלת לבבכם וערפכם לא תקשו עוד פי' קשיות עורף הוא חושב בלבו שלא לשוב ליוצרו ומשעה שמחשב עובר בלא תקשו.

מצוה שסו

סימן שסו (**ט**)

לא תעשו כן לה' אלהיכם. צוה יוצרנו שלא למחוק ושלא לחתוך ושלא לשבר דבר קדושה דכתיב בפ' ראה אנכי ונתצתם את מזבחותם ושברתם את מצבתם ואשיריהם תשרפון באש ופסילי אלהיהם תגדעון וגו' וכתיב בסמוך לא תעשון כן לה' אלהיכם ותניא בספרי מנין לנותץ אבן מן ההיכל מן המזבח או מן העזרה שהוא עובר בלא תעשה ת"ל ונתצתם את מזבחותם לא תעשון כן לה' אלהיכם פי' נותץ ע"מ שלא לבנות אבל נותץ ע"מ לבנות מותר שאין זו נתיצה אלא בנין ר' ישמעאל אומר מנין למוחק את השם שעובר בל"ת ת"ל ואבדתם את שמם לא תעשון כן לה' אלהיכם ר"ג אומר וכי תעלה על דעתך שישראל נותצים את מזבחותיהם חס ושלום אלא לא תעשו כמעשיהם ויגרמו מעשיכם שיחרב מקדש אלהיכם (ומנין שהחותך אסור דאמר בפד"מ (סנהדרין נ"ו א') ואימא דברזיה

מיברז) ואזהרתו מהכא לא תעשון כן ובפ' שבועות העדות (ל"ה א') ובמס' סופרים מפרש איזהו קודש ואינו נמחק ואיזהו חול ונמחק. אם כתב (אותיות של שם ולא נתכוין לקדשן בכתיבתן אין בהם קדושה כדתניא בפ' הבונה (שבת ק"ד ב') ובמנחות בס' הקומץ רבה שהרי שהיה צריך לכתוב את השם וכתב יהודה וטעה ולא הטיל בו דלת מעביר עליו הקולמס ומקדשו דברי ר' יהודה וחכמים אומרים אין זה שם מן המובחר אלא כוונת קדושה בעינן וטעמא דמכל דבר התלוי בקדושה בעינן כוונה כדתניא בנזיר (ל' ב') הקדש טעות ב"ה אומרים אינו הקדש. ואם כתב שם במקומו פי' במקום שדרכו להכתב כגון על קלף כשם שאסור למחוק ולשרוף ולקרוע כתיבת השם כך אסור לשרוף ולקרוע את הגויל כדאמרינן במ"ק פרק אחרון (כ"ו א') אמר רב הונא הרואה ספר תורה שנשרף חייב לקרוע ב' קריעות אחת על הכתב ואחת על הגויל שנאמר ויהי דבר ה' אל ירמיהו אחרי שרף את המגילה ואת הדברים באש והא דתניא (שבת ס"א ב') היה שם כתוב על ידות הכלים ועל כרעי המטה הר"ז יגוז ויגנז ותניא נמי בערכין (ו' א') עובד כוכבים שהתנדב קורה לבהכ"נ ושם כתוב עליה אם אמר בדעת ישראל הפרשתיה יגוז וישתמש במותר התם בערכין פ"א מפרש טעמא משום דשם שלא במקומו לא קדש פי' שנכתב במקום שדרכו להכתב פי' על הקלף אינו מקדש אלא מקומו פי' מקום השם בלבד פי' זה עיקר כאשר הבאתי ראיה ממ"ק הלכך אם כתב שם בס"ת בתפלין ומזוזות אפי' בטעות אינו רשאי לחתוך את השם ולשרוף את השאר אלא טעון גניזה ששם כמקומו מקודש שלא במקומו אינו מקודש וטעמא דלא גרע הני מתיק כפר תורה דתניא במגילה (כ"ו ב') תשמישי קדושה נגנזין והא דתניא בשבועות פ' שה"ע (ל"ה ב') כל הטפל לשם בין מלפניו בין מלאחריו נמחק לה' למ"ד נמחק אחרים אומרים וכו' התם בכותב שלא במקומו מיירי פי' במקום שאינו ראוי לכתוב מיירי שאינו קדוש בגויל אלא במקום השם לבדו כגון כתב על כרעי המטה וידותיה הלכך לא מיתסר מטעם תשמיש קדושה אלא מטעם גופו של שם הלכך נמחק לפניו ולאחריו ואחרים אומרים לאחריו אינו נמחק שכבר קדשו השם וחשוב כשם עצמו.

מצוה שסז

סימן שסז (שם)

לא תעשון ככל אשר אנחנו עושים. כתוב בפ' ראה אנכי לא תעשון ככל אשר אנחנו עושים פה היום איש כל הישר בעיניו פי' כשתעברו את הירדן מיד אתם מותרים להקריב בבמה כל י"ד שנים של כיבוש וחילוק ובבמה לא תקריבו מה שאתם מקריבים פה היום

במשכן שהוא עמכם ונמשח והוא כשר להקריב בו חטאות ואשמות אבל בבמה אין קרב אלא הנידר ונידב וזהו איש כל הישר בעיניו פי' נדרים ונדבות שאתם מתנדבים כל הישר בעיניכם וכן פי' המקרא לא תעשון וגו' אל תקריבו אותם חובות כי אם אותם דברים שאדם רשאי להקריב איש הישר בעיניו דהיינו נדרים ונדבות וכן מפורש בזבחים פ' אחרון (קי"ז ב') אמר ר' אילא אמר ר"ש בן לקיש לא תעשון ככל אשר וגו' אמר להם משה לישראל כי עייליתו לארץ ישראל ישרות תקריבו חובות לא תקריבו. ונראה גם פי' המקרא שלא לשרוף קדשים הקרבים בבמה בביאתן לארץ קודם שבאו לשילה כי כשרים הן בבמה וכן (פי') אל תנהגו פסול בקרבנות הקרבים בבמה כאשר אנחנו עושים פה. כי לא באתם עד עתה אל המנוחה ואל הנחלה לאחר שתעברו את הירדן מנוחה זו שילה נחלה זו ירושלים ותנן בזבחים פ' אחרון (קי"ב ב') באו לנוב וגבעון הותרו הבמות באו לשילה ולירושלים נאסרו הבמות ותניא בספרי לא תעשון ככל אשר אנחנו עושים פה היום אנחנו מטלטלים את המשכן היום אנו אסורים בבמה משנבא לארץ אנו מותרים בבמה.

מצוה שסח

סימן שסח (עז)

לא תשמע אל דברי הנביא. צוה והזהיר הב"ה שלא יקבל אדם דברי נביא שקר האומר לך עבוד אלהים אחרים אע"פ שלא שמעת בדבריו משעה שקבלת דבריו אתה עובר דכתיב בפ' ראה אנכי כי יקום בקרבך נביא וכתיב לא תשמע אל דברי הנביא משעת קבלה עבר על לא תשמע.

מצוה שסט

סימן שסט

לא תתגודדו. כתוב בפ' ראה אנכי לא תתגודדו ולא תשימו קרחה בין עיניכם למת ובמכות באלו הן הלוקין (כ"א א') מסקינן אמר שמואל שריטה וגדידה אחת היא ושריטה פירשתי למעלה בלאו דלא ישרטו (סי' שכ"ד).

מצוה שע

סימן שע

לא תשימו קרחה. פירשתי למעלה בלאו דלא יקרחו (סי' שכ"ג).

מצוה שעא

סימן שעא שעב (**לב**)

לא תוסיף עליו ולא תגרע ממנו. ויראת מאלהיך שלא לשנות מעשה בוראך דכתיב בפ' ראה אנכי (דברים י"ג א') את כל הדבר אשר אנכי מצוה אותו תשמרו לעשות לא תוסף עליו ולא תגרע ממנו פי' אל תוסף במקום שהוספת אתה מגרע את המצוה ואמרינן בסנהדרין פ' אלו הן הנחנקין (סנהדרין פ"ח ב') אר"א אמר ר' אושעיא אין לנו מצוה בתורה כשמוסיף גורע אלא תפלין ומסקינן (פ"ט א') כגון דעבד ד' בתי ומייתי אחריני וחבריה בהדייהו וכדרבא דאמר רבא בית החיצון שאינו רואה את האויר פסול והתם מקשינן והאיכא לולב וציצית ומתרץ להן דלא משכחת לאו בהן. ויש לשאול דבספרי מני להו דתניא מניין שאין מוסיפין על הלולב ועל הציצית ת"ל לא תוסף עליו (ומניין שאין פוחתין מהן ת"ל לא תגרע ותניא מנין שאם פתח לברך ברכת כהנים שלא יאמר הואיל ופתחתי לברך אוסיף להם ברכה משלי כגון ה' אלהיכם יוסף עליכם וגו' ת"ל לא תוסף עליו) ותנן בזבחים פ' התערובות (פ' א') מתן אחת במתן ד' רא"א יתנו ד' ר' יהושע אומר מתן אחד אר"א לדבריך הרי הוא עובר על בל תגרע א"ל ר' יהושע לדבריך הרי הוא עובר על בל תוסף ועוד אמר ר"י כשנתת עברת על בל תוסיף ועשית מעשה בידיך וכשלא נתת עברת על בל תגרע ולא עשית מעשה בידיך ואפי' שלא בזמנו אי מכוון להוסיף עובר על בל תוסיף כדאמר רבא ברה"ש פ' ראוהו ב"ד (ראש השנה כ"ח ב') לעבור בזמנו לא בעי כוונה שלא בזמנו בעי כוונה ולולי שראיתי בפי' רש"י ז"ל שפי' בסנהדרין אין לנו אלא תפילין ועובר על בל תוסיף הייתי מפרש ההיא דסנהדרין בזקן ממרא לבד ולא משום איסור בל תוסיף .

מצוה שעג

סימן שעג (**שפד**)

בקדשים לא תגוז ולא תעבוד. לקדשי אלהיך תן כבוד ומורא שלא לעבוד בהם ולא תגוז אותם דכתיב בפ' ראה לא תעבור בבכור שורך ולא תגוז בכור צאנך ותניא בחולין פ' ראשית הגז (חולין קל"ז א') אין לי אלא שור בעבודה וצאן בגיזה מניין ליתן את של זה בזה ואת האמור של זה בזה ת"ל לא תעבוד ולא תגוז הוקשו זה לזה ודינם שוה ובספרי נפקא לן מקל וחומר דתניא ומה במקום שלא שוה וכו' ותניא בספרי אין לי אלא בכור שאר קדשים מניין ת"ל בקרך וצאנך תקדיש א"כ למה נאמר בכור מה בכור מיוחד הקדש מזבח אף כל הקדש מזבח יצא הקדש בדק הבית ר' יהודה אומר בבכור שורך אי אתה

עובד אבל אתה עובד בשל אחרים פי' עובדי כוכבים עובד אתה בבכור אדם ואי אתה עובד בפטר חמור.

מצוה שעד

סימן שעד (**פה**)

לא תבנה עיר הנדחת. צוה והזהיר יוצרנו שלא לבנות עיר הנדחת דכתיב בפרשת ראה אנכי ושרפת באש את העיר ואת כל שללה וגו' והיתה תל עולם לא תבנה עוד.

מצוה שעה

סימן שעה (**עד**)

ולא ידבק בידך מאומה מן החרם. צוה והזהיר הב"ה שלא ליהנות מדבר שנקרא חרם. נכסי עיר הנדחת נקרא חרם דכתיב החרם אותה ואת כל אשר בה. ע"ז נקרא חרם דכתיב פסילי אלהיהם תשרפון באש וכתיב שקץ תשקצנו ותעב תתעבנו כי חרם הוא. המקדיש בלשון חרם שאומר הרי זו חרם הוא בכלל ולא ידבק בידך מאומה מן החרם וכתיב כל חרם קודש קדשים הוא לה' ובסתם למ"ד (ערכין כ"ח ב') סתם חרמים לבדק הבית וכמפרש לה' דברי הכל .

מצוה שעו

סימן שעו (**סו**)

לא תטע לך אשרה. כתוב בפ' שופטים לא תטע לך אשרה כל עץ ותניא בספרי לא תטע לך אשרה מלמד שהנוטע אשרה עובר בלא תעשה פי' אע"פ שלא עבדה משעת נטיעתה עובר ומה נקרא אשרה כדתנן בע"ז פ' כל הצלמים (עבודה זרה מ"ח א') ג' אשירות של אילנות הם אילן שנטעו מתחלה לע"ז אסור גדעו ופסלו לע"ז והחליף נוטל מה שהחליף העמיד תחתיה ע"ז וסילקה מותרת ותניא בספרי מנין לנוטע אילן ובונה בית בהר הבית שעובר בלא תעשה ת"ל כל עץ אצל מזבח ה' אלהיך כשהוא אומר אשר תעשה לך לרבות במה ובמס' תמיד אמרינן ומי הוו אכסדראות בעזרת והתניא אמר ר"א מנין שאין עושין אכסדראות בעזרה ת"ל לא תטע לך אשרה כל עץ אמר רב חסדא באכסדראות של בנין יש לשאול היכי עבדינן אכסדרא של בנין הא כתיב הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל ואפי' בעזרת נשים מקשינן הכי בסוכה פ' החליל (סוכה נ"א ב') דתניא יורדין לעזרת נשים ומתקנין שם תיקון גדול ואמרינן בגמרא חלקה היתה והקיפוה גזוזטראות כו' ומקשינן

עלה והא כתיב הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל יש לתרץ דהאי אכסדרא של בנין לא היתה מחוברת ברצפה אך על עמודי אבנים רחבים היתה בנויה ובתלוש אין תוספת בנין כדתניא בסוטה פ' אלו נאמרין (סוטה מ"א א') עושין לו בימה של עץ בעזרה ובו' ואין בנין זה פירושו כפי' בקבר בנין דאמרינן בסנהדרין (מ"ז ב') דההוא במחובר קאמר וההוא נמי מצי לאוקמיה בקבר בנין תלוש .

מצוה שעז

סימן שעז (**סז**)

לא תקים לך מצבה. כתוב בפ' שופטים לא תקים לך מצבה אשר שנא ה' אלהיך מצבה אבן אחת כדכתיב מצבת אבן להקריב עליה אפי' לשמים אשר שנא ה' אלהיך מגיד לך הכתוב ששנואה לפני המקום אלא מה תעשה מזבח אבנים תעשה לי מזבח שהוא מאבנים הרבה אהב ומאבן אחת שנא כי חוק היה לאמוריים ואע"פ שהיתה לו אהובה בימי האבות עכשיו שנאה אחר שעשאוה אלו חק לע"ז ותניא בספרי אין לי אלא מצבה אשרה ואליל מנין דין הוא ומה מצבה שהיא אהובה לאבות שנואה לבנים אשרה ואליל ששנואה לאבות אינו דין ששנואה לבנים.

מצוה שעח

סימן שעח (**שפ**)

לא תזבח לה'. כתוב בפ' שופטים לא תזבח לה' אלהיך שור ושה אשר יהיה בו מום כל דבר רע למדנו ממקרא זה שלשה לאוין. אזהרה לשוחט קדשים בדרום הטעונין צפון כדתניא בספרי וחכ"א אף השוחט חטאת בדרום עובר בל"ת שנאמר לא תזבח לה'. למדנו אזהרה לשוחט בע"מ לשם דכתיב אשר יהיה בו מום ותניא אין לי אלא נולד תם ונעשה בע"מ נולד ממעי אמו בע"מ מנין ת"ל כל גרב וילפת מנין ת"ל כל דבר רע. ולמדנו אזהרה מפגל קדשים על ידי דבור רע שנאמר כל דבר רע ועוד נדרשו בו דרשות בשחיטת קדשים (זבחים ל"ו א').

מצוה שעט

סימן שעט (**רצב**)

מלך לא ירבה לו סוסים. יודע לבות בני אדם יוצר הכל ולכל נפש כי הוא בראה צוה למלך שלא ירבה לו סוסים דכתיב בפ' שופטים גבי מלך לא ירבה לו סוסים ותנן בסנהדרין פ'

כה"ג (כ"א ב') לא ירבה לו סוסים יכול אפי' כדי מרכבתו ופרשיו ת"ל סוסים הבטלנין ומנין שאפי' סוס אחד והוא בטל שעובר בבל ירבה ת"ל למען הרבות סוס וכי מאחר שסופינו לרבות אפי' סוס אחד והוא בטל הסוסים למ"ל לעבור בלא ירבה על כל סוס וסוס בכאן ראינו שמקשים "וכי מאחר" ולמעלה בעמוד רביעי (סי' קע"ג) פי' יש מקומות בתלמוד שאינו מקשה ומאי שנא.

מצוה שפ

סימן שפ (**רצא**)

לא ירבה לו נשים. המלך הגדול מאחיו הוצרך שמירה יתירה שלא יסור לבבו והזהיר עליו הכתוב בפ' שופטים ולא ירבה לו נשים וכמה רבויי הנשים כדתנן בסנהדרין פ' כה"ג (כ"א א') לא ירבה לו נשים אלא י"ח ר"א מרבה הוא לו ובלבד שלא יהוא מסירות את לבו ר"ש אומר אפי' אחת ומסירה את לבו לא ישאנה א"כ למה נאמר (לא ירבה לו) נשים אפי' כאביגיל וכדר"ש קי"ל . וחשבון י"ח מפרש בגמרא מדוד שהיה לו שש נשים אחינועם אביגיל מעבה חגית אביטל עגלה וכתיב ואם מעט ואוסיפה לך כהנה וכהנה כהנה שית וכהנה שית הוו להו תריסר ושית דהוי ליה הרי תמני סרי והא לא מצינו למימר כהנה בתרא תרתי סרי דאית לן למימר כהנה בתרא דומיא דכהנה קמא.

מצוה שפא

סימן שפא (**רצב**)

לא ירבה לו כסף וזהב. צוה ממליך כל מלך שלא ירבה לו המלך כסף וזהב דכתיב בפ' שופטים וכסף וזהב לא ירבה לו מאד ותנן בסנהדרין (כ"א ב') וכסף וזהב לא ירבה לו אלא כדי ליתן אפסניא ותניא לא ירבה לו יכול אפי' ליתן אפסניא ת"ל לו לומר לו הוא דאינו מרבה אבל מרבה לו כדי ליתן אפסניא פי' לא ירבה לו למצא גסות רוח בראיית כסף וזהב אבל מדאגת אפסניא מותר.

מצוה שפב

סימן שפב (**רצג**)

לא תשחית את עצה ולא תכרות. כתוב בפ' שופטים לא תשחית את עצה וגו' ותניא אין לי אלא גרזן מנין לרבות כל דבר ת"ל לא תשחית את עצה ומזה למדנו שלא להשחית ולהפסיד כל דבר כדאמרינן בקדושין (ל"ב א') רבה בר רב הונא קרע מאני דבריה למיחזי

אי קפיר אי לא קפיד ומקשינן והא קעבר על בל תשחית למדנו דלא תשחית את עצה לאו דוקא דה"ה לכל דבר שהוא הפסד והפסדו מרובה על שכרו ואמרינן בשבת פ' מפנין (שבת קכט א') רבא צלחו ליה שרשיפא א"ל (אבייי) והא קא עבר על בל תשחית א"ל בל תשחית דגופא עדיף ואם אדם משחית שום דבר כדי שייראו ממנו ויהיה שלום בביתו מותר ששכר הטלת יראתו מרובה על השחתתו כדאמרינן בשבת פ' האורג (שבת ק"ה ב') רב ששת שדי לאמתי' מונינא אריש רב הונא מיתבר נכתמא פי' מישרי אימתא מותר. ויזהר אדם בלאו זה שהרי מצינו גדול העולם נענש על לאו זה דכתיב בדוד המלך ויכסוהו בבגדים ולא יחם לו ואמרו ז"ל (ברכות ס"ב ב') לפי שביזה הבגדים שקרע מעילו של שאול לכך לא נהנה מהם והמשחית עובר בשני לאוין משום בל תשחית ובל תכרות .

מצוה שפג

סימן שפג (**רנא**)

לא יעבד ולא יזרע. הזהיר וצוה יוצרנו שלא לעבוד בגופה של קרקע במקום שנערפה העגלה המובאה על חלל הנמצא דכתיב בפ' שופטים והורידו העגלה אל נחל איתן אשר לא יעבד ולא יזרע פי' אשר צויתי שלא לעבוד ולא לזרוע והכי תנן בסוטה פ' אחרון (מ"ה ב') מקומה אסור לעבוד ולזרוע ומותר לסרוק שם פשתן ולנקר שם אבנים ותניא בגמרא לא יזרע אין לי אלא זריעה שאר עבודות מנין ת"ל לא יעבד מ"מ א"כ מה ת"ל לא יזרע לומר לך מה זריעה מיוחדת שהיא עבודת קרקע אף כל עבודת קרקע יצאו נקורי אבנים וסריקת פשתן שאינה עבודת קרקע.

מצוה שפד

סימן שפד (**רנב**)

לא תלין נבלתו. צוה הקב"ה שמגדף ועע"ז שנסקלו בב"ד ונתלו שלא תלין נבלתו על העץ דכתיב בפ' כי תצא וכי יהיה באיש חטא משפט מות והומת ותלית אותו על עץ לא תלין נבלתו על העץ ותניא בפ' נגמר הדין (סנהדרין מ"ה ב') כל הנסקלין נתלין דברי ר"א וחכ"א אין נתלין אלא מגדף ועובד ע"ז ובגמרא מפרש טעמא דתניא והומת ותלית יכול כל המומתין ניתלין ת"ל כי קללת אלהים תלוי מה מקלל זה בסקילה אף כל בסקילה דברי ר"א וחכ"א מה מקלל זה שכפר בעיקר אף כל שכפר בעיקר והלכה כחכמים. ותנן רא"א אחד האיש ואחד האשה ניתלין וחכ"א האיש נתלה ואין האשה נתלית וטעמא מפרש בגמרא ותנן (שם מ"ו א') כיצד תולין אותו משקעין קורה בארץ והעץ יוצא טמנו

ומקיף שתי ידיו זו על גב זו ותולה אותו ומוציאין אותו מיד ואם לאו עובר בלא תעשה שנאמר לא תלין נבלתו והלנה זו אינה אלא כל הלילה עד הבקר דילפינן מדכתיב לא ילין חלב חגי עד בקר וילמד סתום מן המפורש.

מצוה שפה

סימן שפה שפו (**צו**)

לא יהיה כלי גבר על אשה. ולא ילבש גבר שמלת אשה. כתוב בפ' כי תצא לא יהיה כלי גבר וגו' פי' המקרא פי' ראב"י דתניא בספרי ומייתי לה בנזיר פ' שני נזירים (נזיר נ"ט א') לא יהיה כלי גבר על אשה מה ת"ל אם ללמד שלא ילבש איש שמלת אשה ואשה שמלת איש הרי כבר נאמר תועבה ומה תועבה היא אלא שלא ילבש איש שמלת אשה וילך וישב בין הנשים ואשת שמלת איש ותלך ותשב בין האנשים ר"א בן יעקב אומר מנין שלא תצא אשה בכלי זיין למלחמה ת"ל לא יהיה כלי גבר על אשה ד"א שלא יתקן אדם בתקוני אשה ראב"י משמע ליה קרא כפשוטו כדמתרגם אונקלוס לא יהא תקון זין דגבר על איתתא ולא יתקן גבר בתיקוני איתתא וכדראב"י קיי"ל דאמרינן בגיטין (ס"ז א') משנת ראב"י קב ונקי ומייתינן לה לפסק הלכה ביבמות פ' הבע"י (ס' א') ועוד דקאי ר' יוחנן כוותיה דאמרינן בפ' שני נזירין (נ"ח ב') אמר רבי יוחנן המעביר שער של בית השחי ושער של בית הערוה לוקה משום לא יהיה כלי גבר ומקשינן עלה מדתניא העברת שער אינה מדברי תורה אלא מד"ס ומתרצינן ר' יוחנן ס"ל כראב"י (פי' דמשמע ליה כפשוטא ותנא דאמר דברי סופרים ס"ל כת"ק דראב"י) דמוקי איסורא דקרא שלא ילבש איש לשבת בין הנשים ואשה בין האנשים לניאוף. והעברת שער שאמר ר' יוחנן דברי תורה לוקה ותנא דאסר מדברי סופרים בהעברת תער קאמרי אבל במספריים שרי דאמר רב מיקל אדם כל גופו בתער ומפרש במספריים כעין תער פי' מגלח יפה הלכך יזהר אדם שלא יתקן בתקוני נשים והכל כמנהג המקום בתקונים ומלבושים שרגילות נשי המקום להתקן ולהיות מלבושיהם חלוקים ממלבושי אנשים מכולם יהא מוזהר שלא להתקן ואשה במלבושי האיש שאין כיוצא בהם במלבושי אשה. וללבוש אפי' עראי ודרך שחוק אסור שהרי לא חלק הכתוב בין קבע לעראי ולפי שראיתי בני אדם שלובשים מלבושי נשים עראי לשחוק והוקשה בעיני כתבתי כן. ויוצרנו יתן בלבנו יראתו ואהבתו ויעמידנו על אמתת דרכי תורתו.

מצוה שפז

סימן שפז (**סב**)

לא תקח האם על הבנים. את ה' אלהיך תירא ואותו תעבוד צוה והזהיר בפ' כי תצא כי יקרא קן צפור לפניך בדרך בכל עץ וגו' לא תקח האם על הבנים ותנן (חולין קל"ח ב') שילוח הקן אינו נוהג במזומן ואיזהו שאינו מזומן כגון אווזין ותרנגולים שקננו בפרדס. קננו בתוך הבית וכן יוני הרדיסאות פטור מלשלח וטעמא (קל"ט ב') דכתיב כי יקרא פרט למזומן פי' דרך מקרה ותנן עוף טמא רובץ על ביצי עוף טהור ועוף טהור על ביצי עוף טמא פטור מלשלח ואינו עובר על לא תקח אלא בעוף טהור רובץ על ביצי עוף טהור ומנלן דטהור בעינן א"ר יצחק אמר קרא כי יקרא קן צפור משמע טהור ולא טמא אפרוחים או ביצים מנלן דטהורים בעינן אמר רב כהנא (ק"מ א') ואת הבנים תקח לך ולא לכלביך והיינו טעמא דתניא אפרוחים טריפות פטור דבעינן לך ולא לכלביך. יש לשאול הכא ממעטינן הנאה מלך ובשבת פ' במה מדליקין (שבת כ"ה א') אמר ואני הנה נתתי לך את משמרת תרומותי בשתי תרומות הכתוב מדבר אחת תרומה טהורה ואחת תרומה טמאה ואמר הכתוב לך שלך תהא להסיקה תחת תבשילך. י"ל דהכא למעוטי כלבך קא אתי דאי לאו הכי למה לי לך ותנן (ק"מ ב') היו שם ביצים מוזרות או אפרוחים מפריחים פטור מלשלח שנאמר והאם רובצת על האפרוחים או על הביצים מה אפרוחים בני קיימא אף ביצים בני קיימא ומה ביצים הצריכים לאמם אף אפרוחים הצריכים לאמם יצאו מפריחים ותנן היתה מעופפת בזמן שכנפיה נוגעין בקן חייב לשלח ואם לאו פטור וטעמא כדתניא רובצת ולא מעופפת יכול אפי' נוגעות בקן ת"ל רובצת ומאי תלמודא מדלא כתיב יושבת ותנן היתה שם ביצה אחת או אפרוח אחת חייב לשלח שנאמר קן קן מכל מקום שלחה וחזרה אפי' ארבעה וחמשה פעמים חייב שנאמר שלח אפי' מאה פעמים במשמע וכל היכא דמחייב לשלח קאי בלא תקח. ותנן (קמ"ב א') לא יטול האם מעל הבנים אפי' לטהר בה את המצורע וטעמא דכתיב תשלח קרא יתירה כדמסקינן (קמ"א א'). אמרינן בסוף שילוח הקן (חולין קמ"א ב') עד כמה משלחין אמר רב יהודה עד כדי שתצא מתחת ידו ובמה משלחה רב הונא אמר ברגל רב יהודה אמר בגפיה ר"ה אמר ברגל שנאמר משלחי רגל השור והחמור רי"א בגפיה דהא כנפיה רגליה הוו.

מצוה שפח

סימן שפח (**קנו**)

לא תחרוש בשור ובחמור. ויראת מאלהיך צוה שלא לחרוש ושלא לעשות כל מלאכה

ואפי' להנהיג בלא מלאכה כל שני מינין לבד אדם דכתיב בפ' כי תצא לא תחרוש בשור וחמור יחדיו ותניא בספרי אין לי אלא שור וחמור שאר בהמה חיה ועוף מנין ת"ל לא תחרוש מכל מקום א"כ למה נאמר שור וחמור בשור וחמור אי אתה חורש אבל אתה חורש בשור ואדם. אין לי אלא חורש מנין לרבות הדש והמנהיג והיושב ת"ל יחדיו מכ"מ ר' מאיר פוטר ביושב ולא קי"ל כוותיה. יחדו פרט לקושר הסוס בצדי הקרון או לאחר הקרון או הלובדקים לגמלים פי' שהוא הולך מעצמו ואינו מנהיגם אבל אם היה מנהיגם אע"פ שאינו מנהיגם במלאכה חייב דתנן במס' שבת בבמה בהמה יוצאה (נ"ד א') לא יקשור גמל וסוס זה בצד זה וימשוך אבל מכניס חבלים לתוך ידו וימשוך ובלבד שלא יכרוך ואמר רב אשי עלה לענין כלאים שנו ואמרינן כלאים דמאן אילימא כלאים דאדם והתנן אדם מותר בכולן לחרוש ולמשוך למדנו אם היה אדם אסור (היה אסור) לקשור עצמו עם הגמלים ולמשוך אע"פ שאין כאן מלאכה ומה שאמרנו שמנהיג בלא מלאכה חייב לר' מאיר אבל לרבנן תולדה זה בלאו הוא שאינו אסור אלא מדרבנן דתניא בתוספתא דכלאים לא יקשור אדם סוס לפרד ופרד לחמור וחמור לערוד מפני שמנהיגם זה עם זה ואם עשה כן ר"מ מחייב וחכמים פוטרים פי' ממלקות מיהו בלא יקשור מורו דרישא דברי הכל הוא ואפי' לקשור סוס בצדי הקרון או לאחר הקרון בהולכים מעצמם אסור מדרבנן דתניא בתוספתא דכלאים אין קושרין את הסוס לא בצדי הקרון ולא לאחר הקרון ולא הלובדקים לגמלים ורבי יהודה מתיר ואם היו מסייעים זה את זה בעלייה ובירידה הכל מודים שאסור וקיי"ל כרבנן דאסרי חדא דרבים נינהו ועוד דסתם לן תנא כוותייהו דתנן במס' כלאים (פ"ח משנה ד') אין קושרין את הסוס לא בצדי הקרון ולא לאחר הקרון. יש לשאול דהכא מרבינן שאר בהמה חיה ועוף מלא תחרוש ובב"ק פ' שור שנגח את הפרה (בבא קמא נ"ד ב') למדנו ממקום אחר דתנן התם אחד השור ואחד כל בהמה חיה ועוף כיוצא בהם לכלאים ואמרינן לכלאים דחרישה ילפי שור שור משבת ובשבת מרבינן מוכל בהמתך כדאיתא התם . ואפי' להנהיג בכלאים בקול אסור מדאורייתא כדאמרינן בב"מ פ' השוכר את הפועלים (בבא מציעא צ' ב') הנהיגה בקול ר' יוחנן אמר חייב ר"ל אמר פטור ואפי' ר"ל לא פטר אלא ממלקות דבעינן מעשה דלעשות כתיב במלקות כדאמרינן פ' אלו הן הלוקין (מכות י"ג ב') אבל איסורא דאורייתא איכא ועוד ר"י ור"ל הלכה כר"י לבד מחק"ם כדאיתא ביבמות פ' החולץ (יבמות ל"ו א'). יש לשאול דשמעינן להו איפכא בשבועות בתחלת פ"א (ג' ב') ובפ"ג (כ"א א') ובמכות פ' אלו הן הלוקין (מכות ט"ו ב') דאיתמר שבועה שאוכל ככר זה היום ועבר היום ולא אכלה ר"י ור"ל דאמרי תרווייהו אינו לוקה ומפרש בפ' אלו הן הלוקין טעמא דר' יוחנן דלאו

שאין בו מעשה אין לוקין עליו וטעמא דר"ל משום התראת ספק ונראה לתרץ דאליבא דר' יהודה פליגי ולהו לא סבירא להו כדאמרינן ביבמות ותרווייהו אליבא דר' יהודה ובשבועות בתחלתו כשמקשה דר' יוחנן אדר' יוחנן מיהא היה יכול לתרץ ההיא אליבא דר' יהודה ויש תירוצים וסברות אחרות ויש פירכא על כולם ולכן לא כתבתי לא הן ולא פרכותיהן.

מצוה שפט

סימן שפט (**קנב**)

לא תזרע כרמך כלאים. כתוב בפ' כי תצא לא תזרע כרמך כלאים כל מקום גידול הענבים נקרא כרם כדכתיב כרם תטע ויין לא תשתה. ויטע כרם וישת מן היין. וכתיב כי תבא בכרם רעך ואכלת ענבים. והרבה כיוצא בהם ואינו חייב מדאורייתא הזורע כרם אלא זורע מחמשה מינים או קנבוס ולוף כדאמרינן במנחות פרק שני (ט"ו ב') מעשה באחד שזרע כרמו של חברו סמדר ומסקינן קנבוס ולוף אסרה תורה שאר זרעים דרבנן פי' שאר זרעים שאינם חיטים ושעורין וכוסמין שבולת שועל ושיפון אבל ה' מינין אסורים מדאורייתא כדתניא בחולין פ' אותו ואת בנו (חולין פ"ב ב') ובפ' ראשית הגז (חולין קל"ו ב') ר' יאשיה אומר אינו חייב עד שיזרע חטה ושעורה וחרצן במפולת יד והאי חייב דר' יאשיה מדאורייתא היא כדאמרי' בפ' אותו ואת בנו הזורע כלאים לוקה למדנו דאיכא תרי גווני כלאים כר' יאשיה ולמדנו דר' יאשיה תלתא ומפלת יד בעי ואמרי' בפרק ראשית הגז אמר רנב"י קיימ"ל כר' יאשיה בכלאים וטעמא דדרשינן הכי לא תזרע כרמך כלאים דהיינו חטה ושעורה וטעמא דאמרינן דלא הזהירה תורה אלא על חמשה מינין בלבד וקנבוס ולוף איכא למימר הלכה למשה מסיני ושמעתי דמשתמע לן קרא הכי לא תזרע כרמך כלאים לא תזרע זרעים הדומים לכרמך והיינו ה' מינין וקנבוס ולוף שהפרי בראש השבולת והענף בראש אשכול. וכי בעי ר' יאשיה ג' מינין לחייב הזורע אבל הכרם והמלאה נאסר בלא זריעת ג' מינין במפולת יד כדתנן (ב"ב ב' א') מחיצת הכרם שנפרצה קידש וחייב באחריותו ותנן (כלאים פ"ז) המסכך גפנו ע"ג תבואתו של חבירו קידש ותנן (שם) המעביר עציץ נקוב בכרם אם הוסיף במאתים אסור וראיתי כתוב דכל הני דלא כר' יאשיה ואינו נראה לי דהא לא פליג אלא בחובת הזורע דמדרבנן נשמע לר' יאשיה דכי היכי דמיתסרי אליבא דרבנן אע"ג דלא מחייב זורע כעין מחיצת הכרם שנפרצה מההוא טעמא מיתסרי אליבא דר' יאשיה אע"ג דלא מחייב זורע דאע"ג דתקדש דמפקינן מיניה איסורא כתוב בקרא דמפקינן מיניה חובת הזורע לא אמרינן הא תליא בהא וטעמא

כדאמר רבא פ' כל הבשר (חולין קט"ז א') כתיב המלאה וכתיב הזרע הא כיצד זרוע מעיקרו בהשרשה זרוע ובא והוסיף במאתים אין לא הוסיף במאתים לא והכי מסברא ליה לקרא לא תזרע כרמך כלאים לרבנן כדאית להו ולר' יאשיה כדאית ליה פן תקדש המלאה והזרע פן תוקד אש כאשר תמצא באיסור ואפי' לא נזרע באיסור אלא נעשה כלאים מעצמו בזריעה בהשרשה או בתוספת המלאה תוקד אש. ותולדות כלאי הכרם. בחוצה לארץ כדתנן (שילהי ערלה) הכלאים מדברי סופרים פי' בחוץ לארץ ומוקמינן לח בפ"ק דקדושין (ל"ט א') בכלאי הכרם אבל כלאי זרעים לא וטעם מפרש התם כלאי הכרם דאסירי בהנאה בארץ גזרו בהו רבנן בחוץ לארץ בעשייתם ובאיסור גידולם כלאי זרעים דבארץ לא מיתסרי אלא באכילה כדאמרינן בחולין פ' כל הבשר (חולין קט"ו א') בחוץ לארץ לא גורו ברו רבנן שלא לזורעם. ועוד גזרו חכמים על שאר זרעים שאינן מה' מינין ולא קנבוס ולוף כדאמרינן במנחות שאר זרעים דרבנן. ומה שהוצרכנו תוספת מאתים מדאורייתא אבל מדרבנן מתסרי בלא תוספת מאתים כדתנן במס' כלאים (פ"ז מ"ז) הרוח שצלצלה את הגפנים על גבי התבואה יגדור מיד ואם אירעו אונס מותר וכיון דמישתרי במקום אונס שמעינן דמדרבנן קאמר ובלא תוספת מאתים לכל הפחות. וכמה יהי' גפנים דנקראו כרם כדתנן (כלאים פ"ד) הנוטע שתים כנגד שתים ואחת יוצאה זנב הרי זו כרם שתים כנגד שתים ואחת בינתיים או שתים כנגד שתים ואחת באמצע אינו כרם עד שיהיו שתים כנגד שתים ואחת יוצאה זנב וכמה יחרב הכרם ויצא מפני חרבנו מתורת כרם שיהא מותר לזרוע חורבנו כדתנן (רפ"ד וכלאים) קרחת הכרם ב"ש אומרים כ"ד אמות ובה"א שש עשרה אמות מחול הכרם בש"א שש עשרה ובה"א י"ב קרחת הכרם כל שחרב באמצעו מחול הכרם בין כרם לגדר. ואם היא גפן יחידית שאינו נקרא כרם מרחיק כדי יניקת הזרע ומותר כדתנן במס' כלאים ומייתינן לה בב"ב פ' לא יחפור (בבא בתרא י"ט ב') המבריך את הגפן בארץ אם אין על גבה עפר ג' טפחים לא יביא זרע לשם ותני עלה אבל זורע הוא את הצדדין אילך ואילך פי' בחטה דאמרינן בשילהי לא יחפור (כ"ז ב') דלא ינקה אלא כנגדה דתנן קרקע כל שהוא חייב בבכורים ומוקי לה בחטה אבל שאר זרעים אמרינן בשבת פ' אר"ע (פ"ה א') דחמשה בשתא לא ינקי אכל פחות משיתא ינקי.

מצוה שצ

סימן שצ (קנג)

לא תזרע שדך כלאים. ויראת מאלהיך צוה והזהיר בפ' קדושים שדך לא תזרע כלאים.

ותניא בתחלת מוע"ק (ב' ב') ובפ' אלו הן הלוקין (מכות כ"א ב') המנכש והמחפה בכלאים לוקה רע"א אף המקיים וטעמא דר"ע כדתניא בספרי לא תזרע אין לי אלא זורע מקיים מנין ת"ל לא תזרע כלאים ואמרינן בקדושין פ"א (ל"ט א') שדך למעוטי זרעים שבחו"ל שאע"פ שהיא מצוה התלויה בארץ אצטריך למעוטי דלא תימא איתקש להרבעת בהמה דכתיב בהמתך לא תרביע כלאים שדך לא תזרע מה הרבעת בהמה בחו"ל דהא חובת הגוף היא אף שדך אפי' בחו"ל ואמרינן רב יוסף מיערב ביזרני וזרע ואם נתערבו זרעים אזלינן בתר רובא אם רוב חטים (אזלינן בתר רוב חטים ויזרע) בשדה חטים ואם רוב שעורים בשדה שעורים וטעמא דכל מילתא ברובא בטיל דכתיב אחרי רבים להטות ואפי' אין רוב יכול להיות כל כך דבר חשוב ולא מבטיל כדתנן בכלאים פ"ב ומייתינן לה בב"ב פ' המוכר פירות (בבא בתרא צ"ד א') כל סאה שיש בה רובע זרע ממין אחר ימעט ר' יוסי אומר יבור ואפי' ר' יוסי לא אמר יבור אלא שמתחלתו היה רובע אבל מתחלת עירובו היה פחות בטל ובמסכת כלאים מפרש איזה זרעים הוו כלאים.

מצוה שצא

סימן שצא (**שד**)

לא יבא אל תוך המחנה. בכל דרכיך דעה בוראך והוא יישר אורחותיך. כתוב בפ' תצא כי יהיה בך איש אשר לא יהיה טהור מקרה לילה ויצא אל מחוץ למחנה לא יבא אל תוך המחנה ותניא בספרי בך ולא באחרים פי' עובדי כוכבים איש פרט לקטן מקרה לילה דבר הכתוב בהווה ויצא אל מחוץ למחנה זו מצוות עשה לא יבא אל תוך המחנה זו מצות לא תעשה. וכי ממעטינן קטן ללמד שאינו מוזהר גדול עליו להוציאו למ"ד (יבמות קי"ד א') קטן אוכל נבלות לתאבון ב"ד מצווין להפרישו גילה הכתוב על זה שפטורים ולמ"ד אין מצווין יפרש פרט לקטן שגדול מותר להכניס הקטן אע"פ שאסור להכניס כלים טמאין קטן מותר שגזירת מלך הוא אבל קרוייו טמא כדתנן בנדה פ' יוצא דופן (נדה מ"ג ב') קטן בן יום אחד מטמא בזיבה ובעל קרי איתקש לזב בראייה ראשונה כדאמרינן בנדה (ל"ד ב') דכתיב זאת תורת הזב ואשר תצא ממנו ש"ז ואמרינן בפסחים פ' אלו דברים (פסחים ס"ז ב') וכל זב לרבות בעל קרי ותניא בספרי ומייתי לה בפסחים פ' אלו דברים (פסחים ס"ח א') ויצא אל מחוץ למחנה זו מחנה לויה לא יבא אל תוך המחנה זו מחנה שכינה וכתיב והיה לפנות ערב ירחץ במים וכבא השמש יבא אל תוך המחנה ביאת שמשו מעכבתו מלבא לפנים מן המחנות .

מצוה שצב

סימן שצב (יב)

לא יראה בך ערות דבר. הבו לה' כבוד ועוז הבו לה' כבוד שמו צוה הקב"ה שלא להזכיר אדם דבר קדושה במקום ערוה דכתיב בפ' כי תצא כי ה' אלהיך מתהלך בקרב מחניך והיה מחניך קדוש ולא יראה בך ערות דבר ושב מאחריך ותניא בספרי ושב מאחריך מלמד שהעריות מסלקות את השכינה פי' ראיית העריות. פי' ערוה אותו מקום של איש ואשה דכתיב ערות אחותך לא תגלה וכולהו עריות האמורות שם פי' ערוה הנשכבת ובברכות פ' מי שמתו (ברכות כ"ה ב') אמרינן ערוה בעששית אסור לקרוא ק"ש כנגדה שנאמר ולא יראה בך ערות דבר (והא מיתחזיא ואמר מר עובד כוכבים ערום אסור לקרוא ק"ש כנגדו דאע"ג) דכתיב אשר בשר חמורים בשרם אשכחן דאיקרו ערוה דכתיב וערות אביהם לא ראו. ולבו רואה את הערוה לק"ש מותר לתפלה אסור דכולהו תנאי דשרו לא אשכחן דשרו אלא לק"ש אבל לתפלה לא ואמר רבא לתפלה אם היה לבו רואה את הערוה אסור שנאמר (מ"א ט' ג') והיו עיני ולבי שם כל הימים. כתב בהלכות גדולות. תניא בברכות פ' מי שמתו (ברכות כ"ד ב') היה טלית של בגד ושל עור חגורה לו על מתניו מותר לקרוא ק"ש ולתפלה עד שיכסה לבו פי' לא יתפלל ערום אבל מטעם לבו רואה את הערוה די לן בהפסקת טלית ועור. וכי מהניא הפסקת טלית או עור או חגור כשהוא חגור למטה על בשרו למטה מלבו אבל חגור (מלמעלה) ממלבושיו אין זה הפסק שהרי המלבוש עושה הכל אחד וכל מה שתחת המלבוש אינו מפסיק חגור שעל המלבוש. תולדות. עריות שאינן נשכבות שאינן אותו מקום דאמר ר' יצחק (ברכות כ"ד א') טפח באשה ערוה ומוקמינן בברכות פ' מי שמתו לק"ש דאפילו אשתו כי מגלה טפח מינה אסור לקרוא ק"ש כנגדה פי' טפח שדרכו להתכסות ואמר רב חסדא שוק באשה ערוה דכתיב גלי שוק עברי נהרות וכתיב תגל ערותך גם תראה חרפתך ואמר רב ששת שער שבאשה ערוה דכתיב שערך כעדר העזים ואמר שמואל קול באשה ערוה דכתיב כי קולך ערב פי' קול של שיר וכל הני פירש רב יהודאי גאון ז"ל לענין ק"ש הלכך אסור לומר ק"ש או דבר קדושת בשמיעת קול שיר של אשה ובעונותינו בין הגוים אנו יושבים ועת לעשות לה' הפרו תורתך הלכך אין אנו נזהרים מללמוד בשמיעת קול נשים ארמיות. עקבו רואה את הערוה מותר נוגע אביי אמר אסור ורבא אמר מותר ואע"ג דהא ליתא מיע"ל קג"ם מסקינן (ברכות כ"ה ב') כאביי ולבו רואה את הערוה פירשנו לק"ש (מותר) אבל לתפלה אסור והא דתנן יתכסה במים ויקרא הני מילי במים עכורים

אבל בצלולים לא ולתפלה אפילו עכורים לא דהא לבו רואה את הערוה ואם הם כל כך צלולים שדרך המים נראית ערותו מבחוץ אפילו לק"ש אסור.

מצוה שצג

סימן שצג (שיז)

לא תאחר לשלמו. ויראת מאלהיך ושמור מוצא שפתיך ולא תאחר לשלמו דכתיב בפ' כי תצא כי תדור נדר לה' אלהיך לא תאחר לשלמו ובאיזה נדר הכתוב מדבר כדתניא בר"ה פ"א (ה' ב') כי תדור נדר לה' נאמר כאן נדר ונאמר להלן נדר ואם נדר או נדבה מה להלן נדבה עמו אף כאן נדבה עמו ומה נדר האמור כאן לא תאחר אף נדר האמור להלן לא תאחר לה' אלהיך אלו הערכין וההקדשות לא תאחר לשלמו הוא ולא חלופיו כי דרש ידרשנו אלו חטאות ואשמות עולות ושלמים ה' אלהיך זה הקדש בדק הבית צדקות ומעשרות בכור ופסח מעמך זה לקט שכחה ופיאה וכמה יאחר ויעבור בבל תאחר שני רגלים דתניא בר"ה פ"א (ד' א') חייבי ערכין והקדשות חטאות ואשמות עולות ושלמים צדקות ומעשרות בכור לקט שכחת ופיאה כיון שעברו עליהם שלשה רגלים עובר בבל תאחר (רש"א ג' רגלים כסדרן וחג המצות תחילה רמ"א כיון שעבר עליו רגל אחד עובר בבל תאחר ראב"י אומר כיון שעברו עליהן שני רגלים עובר בבל תאחר ר"א בר"ש אומר כיון שעבר עליהן חג הסוכות עובר בבל תאחר) וטעמא דכולהי מפרש התם וקיי"ל כראב"י שמשנתו קב ונקי ובצדקה אמרינן בההוא פרקא (ו' א') אשר דברת בפיך זו צדקה ואמר רבא וצדקה מחייב עליה לאלתר מ"ט דהא קיימי עניים פשיטא מהו דתימא הואיל ובעניינא דקרבן כתיבא לא לחייב עד דעברי עלה שלשה רגלים קמ"ל וטעמא דרבא דההוא קרא דמפיק מיניה רגלים בקרבנות כתיבא ולא בצדקה וכי אמרינן בצדקה דחייב עליה לאלתר כשהוא מאחרה מטעם צרות עין אבל אם מאחרה כדי ליתן להגון לא עבר עלה בבל תאחר ואמר רבא (ו' ב') כיון שעברו עליו זמני רגלים בכל יום ויום עובר עליו בבל תאחר וכן לצדקה למאחרה בצרות העין. וישמור אדם פיו ולא ימהר לידור כדתניא (נדרים ט' א') טוב אשר לא תדור טוב מזה ומזה שאינו גודר כל עיקר דברי ר"מ ר' יהודה אומר טוב מזה ומזה שנודר ומשלם ואמרי' בנדרים פ"א (י' א') ואפי' ר' יהודה לא קאמר אלא דאמר הרי זה אבל אמר הרי עלי לא משום דאתי בבל תאחר ולמה יקצוף האלהים על קול הנודר וחבל את מעשה ידיו כדאמרינן בשבת פ' במה מדליקין (שבת ל"ב ב') בעון נדרים אשתו של אדם מתה ובניו ובנותיו מתים כשהם קטנים ובשעת צרה מותר לידור דתניא וידר יעקב נדר לאמר ללמד לדורות שיהיו נודרים בשעת צרה.

מצוה שצד

סימן שצד (**שה**)

השמר בנגע הצרעת. את ה' אלהיך תירא ותעבוד. צוה והזהיר שלא יטהר אדם נגעו אלא על פי כהן דכתיב בפ' כי תצא השמר בנגע הצרעת לשמור מאד ולעשות ככל אשר יורו אתכם הכהנים הלוים ותנן (שבועות ד' א') בקוצץ בהרתו הכתוב מדבר ואמר ר' אילעא ב"מ שנאמר השמר פן ואל אינו אלא לא תעשה ותניא בספרי הישמר זה לא תעשה בנגע זה שער לכן הצרעת זו מחיה אין לי אלא עד שלא נזקק לטומאה נזקק לטומאה מניין ת"ל לשמור מאד ולעשות אין לי אלא נגעי אדם נגעי בגדים נגעי בתים מניין ת"ל ככל אשר יורו אתכם הכהנים הלוים אין לי אלא מתוך החלט מתוך הסגר מניין ת"ל ככל אשר יורו אתכם הכהנים הלוים כאשר צויתים. אין לי אלא כולו מקצתו מניין ת"ל לשמור מאד. ולעשות לעשות אי אתה רשאי אבל אתה בא והולך ואין חושש שמא הלכה לו צרעתו ותניא בשבת פר"א (קל"ג א') לעשות אי אתה עושה אבל אתה עושה בסיד שע"ג רגלו במוט שע"ג כתפו ואם עברה עברה ובכל דבר שהוא מטהרו עובר דתנן בנגעים פ"ז התולש סימני טומאה והכוה את המחיה עובר בל"ת.

מצוה שצה

סימן שצה (**קסח**)

לא תחסום שור בדישו. הזהיר הקב"ה בפ' כי תצא שכל בהמה חיה ועוף העושים מלאכה בגדולי קרקע בשעת גמר מלאכה וקודם שנגמרה מלאכתו למעשר שלא יחסמנה דכתיב לא תחסם שור בדישו ותנן בפ' שור שנגח את הפרה (בבא קמא נ"ד ב') אחד השור ואחד כל בהמה חיה ועוף לפריקה ולחסימה וטעמא מפרש בגמ' דילפי שור שור משבת ולענין שבת מרבינן ליה מוכל בהמתך דרבוייא הוא ותניא (ב"מ פ"ט א') דיש מה דיש מיוחד גדולי קרקע אף כל גדולי קרקע יצא החולב והמחבץ והמגבן שאינם גדולי קרקע פי' אינם גדלים בקרקע כמו דיש אע"ג דלענין מעשר קרי בהמה גדולי קרקע דכתיב ונתת הכסף בכל אשר תאוה נפשך בבקר ובצאן ביין ובשכר ואמרינן (עירובין כ"ז ב') מה הפרט מפורש גדולי קרקע וכו' התם פי' גדל על ידי קרקע שהבהמה אוכלת עשר השדה והכא דומיא דדיש בעינן. ותניא מה דיש מיוחד גדולי קרקע וגמר מלאכה ולא נגמרה מלאכתו למעשר (אף הכא נמי) ואיתמר (ב"מ צ' ב') חסמה בקול ר' יוחנן אמר חייב ר"ל אמר פטור וקיי"ל כר' יוחנן. תולדות זה הלאו. שלא יאמר לעובד כוכבים חסום

פרתי ודש בה דמיבעיא לן בב"מ פ' השוכר את הפועלים (בבא מציעא צ' א') ונשאר בתיקו וכל תיקו דאיסורא אפילו בדרבנן לחומרא.

מצוה שצו

סימן שצו (**קפ**)

לא בערתי ממנו (בטמא ולא נתתי ממנו למת). שם יוצרנו יתפאר נצח הזהיר על מעשר שני שלא לבער בטומאה ממנו ולא לתתו למת דכתיב בפ' והיה כי תבא לא בערתי ממנו בטמא ולא נתתי ממנו למת ותניא בספרי ומייתי לה ביבמות פ' הערל (יבמות ע"ג ב') ובמכות פ' אלו הן הלוקין (מכות י"ט ב') לא בערתי בטמא בין שאני טהור והוא טמא בין שאני טמא והוא טהור פי' בערתי כל דבר המבערו מן העולם בין באכילה בין בשריפה ותנן בשילהי מעשר שני ולא נתתי ממנו למת לעשות לו ארון ותכריכין ולא נתתיו לאוננין ובספרי תניא על זה דברי ר"א ר' יעקב אומר אף לחי אסור א"כ מה ת"ל למת שלא החלפתיו אפילו בדבר טהור ואע"ג דבמעשר עני מיירי כדכתיב ובא הלוי והגר והיתום והאלמנה ואכלו בשעריך ושבעו. לא בערתי ולא נתתי לא קאי אלא במעשר שני דהא לא אכלתי ולא נתתי אבעל מעשר קאי דהוא קאמר הכי ואין לנו בכל האמורים בפרשה שהדבר תלוי בבעל מעשר אלא מעשר שני בלבד שהרי כולם יוצאין מתחת ידו ללוי או לכהן או לעני הלכך יש לומר דאמעשר שני לבד קאי.

מצוה שצז

סימן שצז (**שכו**)

לא תניף ברזל. צוה יוצרנו שלא להניף ברזל על המזבח לפוסלו ולחותכו דכתיב בפ' והיה כי תבא ובנית שם מזבח לה' אלהיך מזבח אבנים לא תניף עליהם ברזל ובבר פירשנו למעלה בלאו דלא תבנה אתהן גזית (סי' ש"י) ולמה שנה עליו הכתוב לעבור עליו בשני לאוין.

מצוה שצח

סימן שצח (**לא**)

לא תסור מכל הדברים. הזהיר הבורא יתברך שלא לסור מדברי בית דין הגדול שבירושלים דכתיב בפ' שופטים לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל ותניא אפילו נראה בעיניך מה שאומרים לך על שמאל שהוא ימין ועל ימין שהוא שמאל שמע

להם וכבר פירשנו למעלה במשפט זקן ממרא (סי' ר"מ) מנין לנו שבב"ד שבלשכת הגזית הכתוב מדבר ולאו זה ניתן לאזהרת מיתת ב"ד זקן ממרא ונראה הדבר שאינו עומד כי אם (על) מופלא שבב"ד ומן הדין לא היה לנו למנותו בחייבי לאוין.

מצוה שצט

הששי

חייבי עשה שמונים

תפילין

מזוזה

ציצית

ומילה

קדושת השם

אהבת השם

יראת השם

לעבוד לשם

לידבק בשם

ללכת בדרביו

מורא מקדש

מורא שבת

שמור שבת

ועונגה

פרו ורבו

ושמתם את דברי

לעשות הפסח

לשמרו שבעת ימים

קדש שמונה ימים

(שבות שמונה ימים)

ראשון ושביעי' של פסח

עצרת ויום הזכרון

יום הכפורים

תקיעה בראש השנה

ענוי נפש ביוהכ"פ
סוכה ולולב
לעבוד בעבד כנעני
לעשר מעשר בהמה
ראייה. חגיגה
שמחה ברגלים
לשרוף ולגדע ע"ז
נר שבת
נר חנוכה
צדק את הדין
להיות תמימים
לרדוף צדק
לעשות צדקה
לגמול חסד
הכן יתד על אזניך
מצות הקהל
והתקדשתם והייתם קדושים
למחות זכר עמלק
לשרוף נותר באש
ביעור חמץ
כסוי הדם
טבילה בזמנה
מצות נדרים ונדבות
עולות ושלמים
חטא להתכפר בתחנונים וקרבן
טמאים לטהרם בהזייה וטבילה
וקרבן לראוי
מצות מלך לכתוב לו ספר תורה
להביא פר הבא על כל המצוות
פר יום הכפורים
כל מעשה יום הכפורים

עשיריות
חביתים
יציקות
בלילות
פתיתות
מליחות
תנופות
הגשות
קמיצות
הקטרות
שחיטות
מליקות
קבלות והזאות
השקאת סוטה
הורדת עגלה
עריפתה
טהרת מצורע
הבאת קרבנותיו
טהרת בתים ובגדים
קצירת העומר

סימן שצט (**טז**)

תפילין את ה' אלהיך תירא ותעבוד. וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך צוה יוצרנו שיתנו ישראל מצותיו ומלכותו עליהם בד' מקומות בתורה בפ' בא אל פרעה בפ' קדש לי כתיב והיה לך לאות על ידך ולזכרון בין עיניך ובפ' כי יביאך כתוב בסמוך והיה לאות על ידכה ולטוטפת בין עיניך בפ' שמע כתיב בואתחנן וקשרתם לאות על ידך והיו לטוטפות בין עיניך בפ' והיה אם שמוע בוהיה עקב נאמר וקשרתם אותם לאות על ידכם והיו לטוטפות בין עיניכם הרי אלו ארבע מקומות שצוה בהם הב"ה שיתנו ישראל את מצותיו על ידם ובין עיניהם ואמרו חכמים אחרי שבאלו ד' פרשיות כתיב צריך שיכתבו ד' פרשיות הללו בתפלה של יד ובתפלה של ראש ותניא במנחות פ' הקומץ רבה (מנחות ל"ו ב') ידך זו שמאל אתה אומר זו שמאל או אינו אלא ימין ת"ל אף ידי יסדה ארץ וימיני טפחה שמים ואומר ידה ליתד תשלחנה וימינה להלמות

עמלים ואומר למה תשיב ידך וימינך ר' נתן אומר א"צ הרי הוא אומר וקשרתם וכתבתם מה כתיבה בימין אף קשירה בימין וכיון דקשירה בימין הנחה בשמאל היא ותניא (ל"ז א') ידכה יד כהה זו שמאל ותניא אין לו זרוע פטור מן התפילין אחרים אומרים ידכה לרבות את הגדם והלכה כרבנן ותניא איטר מניח התפילין בימינו שהיא שמאלו והתניא מניח בשמאלו שהיא שמאל של כל בני אדם אמר אבייי כי תניא ההיא בשולט בשתי ידיו למדנו באיזה יד צא ולמד באיזה מקום מן היד תנא דבי מנשה על ידך זה קבורת למוש"ל בלע"ז ומנלן דידך זו קבורת דת"ר (ל"ז ב') על ידך זו גובה של יד אתה אומר זו גובה של יד או אינו אלא ידך ממש אמרה תורה הנח תפילין ביד והנח תפילין בראש מה להלן בגובה הראש אף כאן בגובה של יד רא"א א"צ הה"א והיה לך לאות על ידך לך לאות ולא לאחרים לאות ר' יצחק אומר הה"א ושמתם את דברי אלה על לבבכם שתהא שימה כנגד הלב והיינו קבורת ומנלן דגובה של יד היינו גובה בשר שבזרוע חדא דאמרינן בכולי תלמודא תפילין בזרועו והזרוע נקרא אבר שאצל הכתף כדתניא באהלות פ"א במנין אבריו של אדם אחד בזרוע שנים בכתף ועוד דאמרינן בעירובין פ' האומר (י"ט ב') דאורייתא קיבורת כולה פי' איקרי יד ובנדרים הלך אחר לשון בני אדם מדקאמר קיבורת כולה אלמא קיבורת הויא למעלה מהידים וידים הוו עד המרפק דהיינו קודא בלע"ז דתנן (עירובין י"ט א') האומר משקל ידי עלי רי"א ממלא חבית מים ומכניס ידו עד מרפקו וכו' ומנין שהמרפק הוי קודא דתנן באהלות פ"א שלשים בפסח יד ו' בכל אצבע ב' בקנה ב' במרפק אחד בזרוע אלמא מרפק הוי בין קנה לזרוע ותניא לעיל דבעינן שומה כנגד הלב ואמרינן (זבחים י"ח ב') לא יחגרו ביזע אמר אבייי לא (יחגרו במקום שמזיעין כדתניא כשהן חוגרין אין חוגרין לא) למטה ממתניהן ולא למעלה מאציליהן ואציל ומרפק אחד הם כדאמרינן התם בעירובין דמרפק דקתני במשנה מכניס יד עד מרפקו תניא בברייתא (ערכין י"ט ב') מכניס ידו עד האציל מכל זה למדנו שמקום תפלה של יד הוי גובה שבזרוע. למדנו מקום היד צא ולמד מקום בין עיניך האמור בתפילין של ראש. תניא לעיל הנחת תפילין בגובה של ראש מנלן דת"ר (מנחות ל"ז ב') בין עיניך זו גובה שבראש אתה אומר זה גובה שבראש או אינו אלא בין עיניך ממש נאמר כאן בין עיניך ונאמר להלן לא תתגודדו ולא תשימו קרחה בין עיניכם מה להלן גובה שבראש מקום שעושה קרחה אף כאן בגובה ש"ר ר' יהודה אומר א"צ אמרה תורה הנח תפילין ביד והנח תפילין בראש מה להלן בתפילין ש"י מקום הראוי ליטמא בנגע אחד אף באן בתפילין ש"ר מקום הראוי ליטמא בנגע אחד והיינו גובה של ראש לאפוקי בין העינים

דאיבא בשר ושער לבן ושער צהוב ותנא דבי מנשה בין עיניך זה קדקד היכא אמרי דבי ר' ינאי מקום שמוחו של תינוק רופף פי' גובה ש"ר והוא מכוון כנגד בין העינים.
למדנו מקום נתינתם צא ולמד תיקון עשייתם וכתיבתם. בתפלה ש"י צריך לכתוב ארבע פרשיות קדש לי. והיה כי יביאך. שמע. והיה אם שמוע. ובן בתפלה ש"ר ולמה כותב אלו ד' פרשיות לפי שבאלו ד' פרשיות הזהיר הב"ה לעשות תפילין ותנן בפ' הקומץ רבה (מנחות כ"ח א') ד' פרשיות שבתפילין מעכבות זו את זו ואפי' כתב אחד מעכבן ותפילין ש"ר נותנן בד' בתים בעור אחד כדתנן בהקומץ רבה (ל"ד ב') לטטפות לטטפות לטטפות הרי כאן ארבע דברי ר' ישמעאל רע"א טט בכתפי שתים פת באפריקי שתים ותניא יכול יכתבם בארבע עורות ויתנם בד' בתים בד' עורות ת"ל ולזכרון בין עיניך זכרון אחד אמרתי לך ולא שנים וג' זכרונות הא כיצד כותבן על ד' עורות ומניחן בד' בתים בעור אחד ואם כתבן בעור אחד והניחם בד' בתים יצא וצריך שיהא ריוח ביניהם דברי רבי וחכ"א אינו צריך ושוין שנותן חוט או משיחה בין כל אחד ואחד ואם אין חריצים ניכר פסולה ואמרינן צריך שיגיע חריץ למקום התפר רב דימי מנהרדעא אמר כיון דמינכר תו לא צריך וקיי"ל כרב דימי אמר רב חננאל (ל"ה א') תיתורא של תפלין הלכה למשה מסיני (בין ש"ר בין ש"י פי' תיתורא עור שהבתים תפורין עליו ואמר אביי מעברתא דתפלין הלמ"מ) פי' נקב שבתותירא שרצועות התפילין עוברת בו ואמר אביי שי"ן של תפלין הלמ"מ פי' קמטים כעין שי"ן בבתים החצונים. לצד ימין יש בו ד' קמטים ב' חצונים וב' פנימים וש' של צד שמאל יש בו ג' קמטים א' פנימי ושנים חיצונים. ותפלה של יד נותנה בבית אחד דתניא (ל"ד ב') כיצד כותבן תפלה של יד כותבה על עור אחד ונותנה בבית אחד ואם כתבן על ד' עורות והניחן בבית אחד יצא וצריך לדבק שנאמר והיה לך לאות על ידך כשם שאות אחד מבחוץ כך אות אחד מבפנים דברי יהודה ר' יוסי אומר אינו צריך אמר ר' יוסי ומודה לי יהודה ברבי שאם אין לו תפלה ש"י ויש לו תפלין שתים ש"ר שתולה עור על אחת מהן ומניחה אמר רבא מדבריו של ר' יוסי חזר בו ר' יהודה אלמא כר' יוסי קי"ל ואמר אביי ד' של תפלין ויו"ד של תפלין הלבה למשה מסיני פי' ברצועות של תפלין ש"ר קושר כעין דל"ת ובתפלה ש"י קושר ברצועת כעין יו"ד. שי"ן דקמטים דבתים. דל"ת ברצועות ש"ר. יו"ד ברצועה של יד. בין כולם שדי. אמר ר' יצחק (ל"ה א') רצועות שחורות הלמ"מ אביי הוה יתיב קמיה דרב יוסף (שם ע"ב) איפסיק ליה רצועה דתפילין אמר ליה מהו למקטריה א"ל וקשרתם קשירה תמה א"ל רב אחא בריה דרב יוסף לרב אשי מהו למיתפריה ועייל תפריה לגו אמר ליה פוק חזי מאי עמא דבר פי' היתר נהגו בו אי הוי תפירה לגו פירוש לתוך המעברתא שאינו נראה.

וכמה שיעור אורך הרצועות אמר רמי בר חמא עד אצבע צרדא רב כהנא מחוי כפוף רב אשי מחוי פשוט ופי' שניהם שני טפחים צריך חוץ לקשר שאחורי ראשו וחוץ לקשר שבזרועו ושיעור רחבן לא ידעתי בתלמוד ושמעתי קבלה כשעורה לאורכה. אמר רב יהודה בריה דרב שמואל בר שילת משמיה דרב קשר של תפילין הלמ"מ פי' שצריך לקשור שני ראשי הרצועה ביחד אמר רב נחמן ונוייהו לבר פי' צד השיער הוא נוי העור.
תנא (ל"ה א') תפילין מרובעות הלמ"מ פי' מרובעות למדני רבינו יעקב ז"ל לאחר שיעשה ד' הבתים בין כולם יהיו מרובעות שיהיה האורך של ד' בתים ברוחב בית אחד שאז שוה רבועם לרבוע תפלה של יד והיינו דתניא לעיל מי שאין לו תפש"י ויש לו ב' תפילין ש"ר שתולה עור על אחת מהן ומניחה אלמא רבועם שוה אמר רבא בתפירן ובאלכסונן שתהא תפירתן מרובעת פירוש ישמור שלא יכווץ העור ויפסיד רבועם אלכסונן פ"א בתפירתן ובאלכסונן שיהיו מרובעות בתפירתן שתהא תפירתן מרובעת ויהיה לה אלכסון פי' רבוע מכוון וגמור.
ועור הבתים ורצועותיהן צריכות עבוד לשמן דתניא בסנהדרין פ' נגמר הדין (סנהדרין מ"ח ב') ציפן זהב או שתלה עליהן עור בהמה טמאה פסולות עור בהמה טהורה כשרות רשב"ג אומר אף עור בהמה טהורה פסולות עד שיעבדם לשמם וקיי"ל כרשב"ג דרבא פליג עליה דאביי ואמר הזמנה לאו מילתא היא ומוקטינן התם כרשב"ג דמצריך עבוד לשמם אלמא הזמנה לאו מילתא היא הלכך אם לא היה מעבדם לשמן הזמנתו למצוה לא היתה מועלת והתם (מ"ח ב') אמרינן הלכה כרבא ועוד דאביי ורבא הלכה כרבא בר מיע"ל קג"ם ולא הוצרך לפסוק הלכה כרבא אלא משום דאביי ברבים ורבא כיחידאה.
אמר רב יעקב אמר רב יהודה קשר של תפילין צריך שיהא למעלה כדי שיהיו ישראל למעלה ולא למטה פי' יצמצם רוחב הרצועות שמניח בראשו שיהא הקשר נמשך למעלה וצריך שיהא כלפי פנים כדי שיהיו ישראל לפנים ולא לאחור פי' יסוב הקשר קצת לצד פניו. למדנו הלכות הבתים והרצועות צא ולמד הלכות הפרשיות תנן במנחות פ' הקומץ רבה (מנחות כ"ח א') ד' פרשיות של תפילין מעכבות זא"ז ואפי' כתב אחד מעכבן ואמר רב יהודה אמר רב (ל"ד א') ל"נ אלא לקוצו של יו"ד פשיטא אלא לכאידך דרב יהודה דאמר רב יהודה אמר רב כל אות שאין גויל מקיף לה מד' רוחותיה פסולה אמר רבא (כ"ט ב') ז' אותיות צריכות ג' זיונין שעטנ"ז ג"ץ פי' זיונין שלא יעשה ראשן עגול כזה אלא משוך כזה שעטג"ז ג"ץ שיהא לכל ראש האות ג' פינין וראיתי בני אדם שעושין תגין למעלה שעטנ"ז ג"ץ (ג' גקודות ארוכות לכל אחד) וטעות הוא בידם שלא בא רבא ללמדנו אלא גוף האות האיך נמסרה עשייתה למשה מסיני ואמר רב אשי חזינא להו

לספרי דייקני דחטרי ליה לגגו דחי"ת ותלו ליה לכרעיה דה"י חוטרי ליה לגגו דחי"ת כלומר הי ברומו של עולם ופי' חטרי כמו חטרת דגמל הדרבור"א בלע"ז מגביהין באמצע ח' של אחד כזה גבוה מעט ויש מפרשים חטרי כמו מקל דמתרגם חוטרא עושין בחית של אחד כזה גבוה מעט וירא שמים יעשה שניהם כזה ואין בתוספת הזה קלקול האות ותלו ליה לכרעיה דה' כזה שאינו דבוק למעלה וטעמא שהעוה"ז נברא בה"א ודומה לפרוזדור לפני העוה"ב והוא פתוח שכל הרוצה לצאת יצא.

ועוד יש אותיות אחרות שצריכות תגין אחרים והריני מפרשם. בפ' והיה אם שמוע יפתה ובקומך ואספת וקשרתם. בפ' והיה כי יביאך ונתנה הזכרים כי ישאלך בחזק יד כי הקשה לשלחנו ויהרג ידכה. בפ' קדש חמץ והיבוסי אשר (לי) למען מימים וכל ך' שבתורה צריך לעשותה עגולה מאחריה ורגלה ארוכה כזה וטעמא שאין חילוק בין כ"ף כפופה לכ"ף פשוטה אלא כפיפותה ופשיטותה הלכך צריך לכוין הכ"ף פשוטה כשתכוף רגלה שתהא מכוונת ככ"ף כפופה וכן פ"א כפופה וצד"י כפופה צריכות עגולה לצד התחתון כשיפשטם שיהיו מכוונות פשוטות הלכך צריך לעשות עגולות כזה ולא מרובעות ובולטות כזה וגוף האל"ף מעט עמוקה לצד ימין כזה ולא פשוטה כזה וטעמא דתניא בשבת פ' הבונה (שבת ק"ג ב') וכתבתם כתובה תמה שלא יכתוב אלפי"ן עייני"ן כיון שהוצרך להזהיר שלא יעשנה ממש עמוקה לצד ימין כעי"ן לצד שמאל (אלמא דומה קצת עקום אל"ף לצד ימין לעין לצד שמאל) והזהירו חכמים שלא יעמיקנה כ"כ וראיתי אלפין של אספמיא כך כפופות מעט באמצען. וצריכה טי"ת להיותה כפופה בראש ימין כזה דומה מעט לכפיפות פ"א דתניא התם כתיבה תמה שלא יכתבו טתי"ן פפי"ן למדנו שכפיפת טי"ת דומה קצת לכפיפת פ"א על כן הוצרך להזהיר שלא יכפפנה כ"כ ואמרי' התם בפ' הבונה (שבת ק"ד א') מאי טעמא פשיטא כרעיה דדלי"ת לגבי גימ"ל למדנו שגוף הדלי"ת צריך לפשוט רגלו לאחריו כזה ואמרי' שם מ"ט כרעיה דקו"ף תליא למדנו שגוף הקו"ף כזה שלא יגע רגלו למעלה.

ואם נכתבו האותיות כדינם ונמחקו או נקרעו מייתינן ינוקא דלא חכים ולא טיפש ואי קרי להו כמעיקרא שירי מצוה הן וכשירין והכי אמרי' במנחות פ' הקומץ רבה (מנחות כ"ט ב') ראמי בר תמרי דהוא (חמוה ד)רמי בר דיקולי איפסיקא ליה וי"ו דויהרג בנקיבה אתא לקמיה דר' זירא א"ל זיל אייתי ינוקא דלא חכים ולא טפש אי קרו ליה יהרג פסול ואמר ר' זירא (שם ע"א) לדידי מיפרשא לי מיניה דרב יהודה ניקב תוכו של ה' כשרה ניקב ירכו אם נשתייר בו כשיעור אות קטנה כשר ואם לאו פסול פי' אות קטנה כמו יו"ד דבהכי קרי ליה ינוקא דלא חכים ולא טיפש בדמעיקרא. וה"ג לטטפות לטטפת

ולטוטפות וכן מצא ר' בספרים מדוייקים. וצריך ליתן ריוח בין תיבה לתיבה כמלא אות קטנה (מנחות ל' א') פי' יו"ד ובין אות לאות כמלא חוט השיער ורוב התיבה בתוך הדף פי' בתוך הסרגול שהלכה למשה מסיני הוא לסרגל תפילין מד' רוחות כדאמרינן בגיטין (ו' ב') אמר ר' יצחק שתים כותבים בלא שרטוט שלש אין כותבים בלא שרטוט פי' מארבע רוחות והא דאמרינן במנחות (ל"ב ב') הלכתא תפילין לא בעי שרטוט (מזוזה בעי שרטוט הכי פי' תפילין לא בעי שרטוט בין שורה לשורה אלא מד' רוחות כשאר כתבי הקדש) מזוזה בעיא שרטוט בין שורה לשורה ולפי שפרשיות של מזוזה כתובות בתפילין הוצרך לומר תפילין לא בעי שרטוט שמעתי פירוש אחר אבל זה שמעתי מרבינו יעקב ז"ל ועיקר.

וסדר התחלת השורות וסיומם שמעתי וקבלתי פרשה ראשונה ז' שורות: וידבר מסיים משה. אל העם מסיים חמץ. היום מסיים אשר. נשבע מסיים מצות. וביום מסיים גבולך. ' והגדת מסיים עיניך. למען מסיים ימימה. פרשה שנייה ה' שורות: והיה מסיים הזכרים. לה' וכל מסיים בחזק. יד מסיים על. כן מסיים ה'. חמישית ממצרים. פרשה שלישית שלשה וחצי שורות: שמע מסיים מאודך. והיו מסיים בשבתך. בביתך מסיים עיניך. וכתבתם חצי מסיים ובשעריך. פרשה רביעית והיה אם שמוע והיה אם שמוע מסיים ומלקוש. ואספת מסיים להם. וחרה מסיים ושמתם. את מסיים בשבתך. בביתך מסיים נשבע וחצי השורה היא. עד על הארץ. כל הפרשה היא ה' וחצי שורות.

זה סדר תפילין של ראש ובתפילין של יד שש שורות ראשונה והיה מסיים זבת שנייה מסיים החוקה הזאת שלישית למועדה ה' כל רביעית מסיים ובלכתך בדרך חמישית ובשכבך מסיים אחרים ששית והשתחויתם מסיים על הארץ. וכופלן מסופן לתחלתן כדאמרינן במנחות (ל"א ב') לענין מזוזה אמר ר' חלבו חזינא ליה לרב הונא דכריך ליה מאחד כלפי שמע.

למדנו כתיבתן צא ולמד הנחתן בארבע בתים בתפילין של ראש דתניא במנחות (ל"ד ב') כיצד סדרן פי' סדר הנחתן בבתים קדש והיה כי יביאך מימין שמע והיה אם שמוע משמאל פי' מימין הקורא ושמאל הקורא והוא למניח להפך וה"פ נותן קדש משמאל המניח בבית החיצון ואח"כ נותן בבית השני והיה כי יביאך וחוזר לצד אחר ונותן שמע בבית החיצון לימינו של מניח ובבית השני והיה אם שמוע וכן שמעתי מרבינו יעקב ז"ל שקבלה היתה בידו מרב האי הגאון ז"ל הויות באמצע פי' והיה כי יביאך והיה אם שמוע באמצע שמע חיצון לצד ימין קדש חיצון לצד שמאל ולא כדברי רבותינו שמפרשים קדש (והיה כי יביאך שמע והיה אם שמוע נמצאו) והיה כי יביאך ושמע באמצע והלשון

מוכיח כדברי רב האי דאי כפי' רבותי הכי איבעי ליה למתני כיצד סדרן קדש והיה כי יביאך שמע והיה אם שמוע ומתחיל לימין. אמר רב חננאל אמר רב החליף פרשיותיה פסולה בין גוויתא לגוויתא כין גוויתא לבייתא בכל ענין פסולה. ואמרינן בשבת פ' במה מדליקין (שבת כ"ח ב') תניא הלמ"מ תפילין נכרכות בשערן ונתפרות בגידן פי' נכרכות כורך הפרשיות בשיער בהמה טהורה ונותן לתוך הבתים וצריך שיער עזים או של בקר אבל של אלים ורחלים לא מיקרי שיער כדכתיב (מ"ב ג' ד') מאה אלף אילים צמר והצמר אינו בכלל שום שער כדתנן (רפ"ט דמקואות) ר' יהודה אומר של צמר ושל שיער אין חוצצין ותנן בזבחים פ' המזבח מקדש (זבחים פ"ה ב') הצמר שבראשי רחלים ושיער שבזקן תיישים ובתיקון תפילין של גאונים כתוב וכריך להו בשערא דתורא כי היכי דלידכר לעגל ולא ליחטו כדכתיב (יהושע כ"ב י"ז) המעט לנו את עון פעור מיהו בשיער של עזים מיהא כשר ומה"ט מצוה מן המובחר לתופרן בגידי שור.

וצריך שיהא עור הבתים מבהמה טהורה דתני רב יוסף (שבת כ"ח ב') לא הוכשרו למלאכת שמים אלא עור בהמה טהורה בלבד וכתיב בהדיא בתפילין למען תהיה תורת ה' בפיך ודרשו בשבת פ' ב"מ (כ"ח ב') מן המותר בפיך ומהאי טעמא נמי צריך שיהיה הקלף שהפרשיות כתובות בו מעור בהמה טהורה ועל עור נבלות וטריפות מותר כדאמרינן בשבת פ' שמונה שרצים (ק"ח א') כותבין על עור נבלות שמי שהרגו מלך משובח וזו שאלה שאל ביתוסי אחד את ר' יהושע הגרסי מנין שאין כותבין אלא על עור בהמה טהורה דכתיב למען תהיה תורת ה' בפיך מן המותר בפיך אלא מעתה על גבי נבלות וטריפות אל יכתבו א"ל אמשול לך משל למה"ד לשני בני אדם שנתחייבו הריגה למלכות אחד הרגו מלך ואחד הרגו אספקלטורא איזה מהם משובח הוי אומר זה שהרגו מלך א"ל אלא מעתה יאכלו א"ל התורה אמרה לא תאכלו ואתה אמרת יאכלו א"ל קלוס. וכשנותן הפרשיות בתוך הבתים יתנם בשכיבה ולא בזקיפה שכך היו לוחות מונחות בארון וכן שמעתי מפי רש"י שנאה היה לתת ספרי תורה בשכיבה ולא בזקיפה. ותניא בפ' הקומץ רבה (מנחות ל"ב א') הלכה למשה מסיני תפילין על הקלף מזוזה על דוכסוסטוס קלף במקום שיער דוכסוסטוס במקום שיער פי' אותו של צד השיער נקרא קלף ואותו של צד הבשר נקרא דוכסוסטוס פי' רב האי גאון ז"ל לוקחין העור וחולקין אותו לשנים אותן של צד השיער נקרא קלף ושל צד הבשר נקרא דוכסוסטוס פי' מקום בשר ומעבד להו לתרווייהו במקום דבוקם ולצד הבשר ולצד השיער לא מעבד להו וכותבין שניהם על המעובד שהוא הנאה והיינו דתניא קלף במקום בשר פי' הצד של מקום הבשר ולא מקום בשר ממש והיינו מקום דבוקו דוכסוסטוס במקום שיער צד

מעובד שהוא לצד השיער מקום שהיה דבוק לקלף שנקלף ממנו ותניא שינת פסול ולא קיי"ל הכי אלא כר' אחי קיי"ל דתניא בשבת פ' המוציא (ע"ט ב') ובמנחות פ' הקומץ (שם) שינה בזה ובזה פסול ור' אחי מכשיר וכוותיה קיי"ל דמוקמינן פ' המוציא דקאי (רב) דכוותיה ותניא בשבת (שם) ובמנחות (שם) ס"ת שבלה ותפילין שבלו אין עושין מהן מזוזה לפי שאין מורידין מקדושה חמורה לקדושה קלה הא מורידין עושין ומוקמינן לה במנחות כר' אחאי הלכך עורות שלנו שאינם קלף ודוכסוסטוס שלא נעשו באותו ענין שפירשתי כשרים.

ויש לשאל דתנן גבי מגילה פ' הקורא למפרע (מגילה י"ז א') היתה כתובה על הדיפתרא לא יצא עד שתהא כתובה על הספר בדיו ואמרינן (י"ט א') טעמא דגמר כתיבה כתיבה מדכתיב ואני כותב על הספר בדיו ואמרינן (שנת ע"ט א') דיפתרא דמליח וקמיח ולא עפיץ ושלנו לא עפיץ והיאך אנו כותבין תפילין ומזוזות וספרי תורה על שלנו דהא לענין תפילין ומזוזות אמרינן נמי במנחות (ל"ד א') דגמרינן כתיבה כתיבה מדכתיב ואני כותב על הספר בדיו והא דתניא בשבת פ' כ"כ הקדש (קט"ו ב') אין בין ספרים למגילה אלא שהן נכתבים בבל לשון ובכל דבר ומגילה עד שתהא כתובה אשורית על הספר בדיו דמשמע דמגילה הוא דבעי ספר הא שאר דברים לא בעי ספר התם הא דקתני ספר לאו למעוטי שאר דבר אלא אגב ריהטא קתני לה בהלכות מגילה ותדע דהא ברישא לא קתני לה אלא שהן נכתבין בכל לשון ובכל דבר ואילו על כל דבר לא קתני הלכך היה לנו לפסול דיפתרא ושמעתי מפי רבי דלא מצריך תלמודא עפיץ אלא לעבוד שלהן שהוא במליח וקמיח אבל עיבוד שלנו שהוא חזק עיבודו לא מצרכינן עפיץ ומיקרי ספר בלא עפיץ וראיה לדבריו מביא מדאמרי' פ' הקומץ רבה (מנחות ל"א ב') קרע הבא בשתים יתפור בשלש אל יתפור ומפרש עלה הא דאמרי' בשלש אל יתפור בדלא עפיצן אבל בדעפיצן יתפור וכולה שמעתתא מיירי במזוזה וס"ת אלמא יש עיבוד בשר בדלא עפיצן. ועוד יש להכשיר דיפתרא אליבא דמאן דמכשיר. לעיל בשנוי קלף ודוכסוסטוס כדתניא לעיל וי"ל כי היכי דמכשר בההיא שינוייא מכשיר נמי דיפתרא ותדע דבפ' הבונה (שבת ק"ג ב') דתני פסול ס"ת טובא וקתני עלייהו יגנזו ולא קתני דיפתרא אלמא על דיפתרא לא בעי גניזה.

וצריך שיכתוב בדיו כדגמרינן במנחות (ל"ד א') כתיבה כתיבה מדכתיב ואני כותב על הספר בדיו ותניא בפ' הבונה (שם) כתב שלא בדיו או שכתב האזכרות בזהב יגנזו. ודיו נקרא הנעשה משרף קוצים כדאמרינן בגיטין פ"ב (י"ט א') דיו דיותא ואמרינן בנדה פ' כל היד (נדה כ' א') ר' אליעזר פלי קורטא דדיותא ובדיק ודיו הנעשה משרף קוצים אית

ליה קורטא לאהד שנתייבש ואדום קצת ואמרינן נמי (שבת כ"ג א') כל העשנים יפין לדיו ולאותו דיו טוב העשן ליבשו הלכך אין ראוי לכתוב ס"ת תפילין ומזוזות ומגילה אלא בדיו הנעשה משרף קוצים ואמרינן נמי כל השרפים יפין לדיו פי' יפים לעשות מהם דיו אלמא הנעשה משרף קוצים נקרא דיו ותנן נמי בשבת (י"ז ב') אין שורין דיו וסממנין אלמא קודים שרייתו נקרא דיו הלכך אין לכתוב בשריית עפצים שהרי אינם נקראים דיו שקודם שרייתם נקראים עפצים והא דאמרינן בב"ר ובשבת ירושלמי (פי"ב ה"ד) בני מדינחא ערימין טפי כד בעו למשלח מיסטרן כתבון לה במי מילין ושפיך עלה דיו שאין בו עפץ ופליט דמשמע עפיץ נקרא דיו משם אין ראיה כלל דאדרבה מדקאמר דיו שאין בו עפץ ש"מ שעפיץ אינו דיו וה"פ דירושלמי עירב עמו עפץ הלכך אם כתב שלא בדיו יגנז. וצריך לכתוב לשם תפילין (גיטין מ"ה ב') והאזכרות לשם קדושה כדתניא (גיטין כ' א') הרי שהיה צריך לכתוב את השם ונתכוין לכתוב יהודה וטעה ולא הטיל בו דלית מעביר עליו קולמוס ומקדשו דברי ר' יהודה וחכ"א אין השם מן המובחר ואמרינן נמי בגיטין פ' הניזקין (גיטין נ"ד ב') ספר תורה שכתבתי לפלוני אזכרות שבו לא כתבתין לשמן אמר ליה נאמן אתה להפסיד שכרך ואי אתה נאמן להפסיד ס"ת. ואם דילג השם לא יכתבנו בין השורות דמסקינן כר' יהודה במנחות (ל' ב') דתניא הטועה בשם גורר מה שכתב ותולה מה שגרר וכותב השם על הגרר דברי ר' יהודה. ובתיקון גאונים כתוב לא יספר עד שיכתוב את השם ואל יטביל הקולמוס ויתחיל בו אלא מתחיל בתיבה שלפניו ואל יניח השם בסוף הדף אלא יכתוב אחריו. וכשיתן התפילין בראשו או בזרועו צריך שלא יהא דבר חוצץ על בשרו כדתנן במגילה (כ"ד ב') ציפן זהב או שנתן על בית יד אונקלי הר"ז דרך החיצונים פרשתי עשייתם וכתיבתם צא ולמד זמנם.

זמן תפילין אינה בלילה ולא בשבת ולא ביום טוב דתניא בפ' הקומץ (מנחות ל"ו ב') ושמרת את החקה הזאת למועדה מימים ימימה ימים ולא לילות מימים ולא כל ימים יצאו שבתות וימים טובים דברי ר' יוסי הגלילי רע"א והיה לך לאות מי שצריכין אות יצאו שבתות וימים טובים שהן עצמן אות (פי' ימים שצריכין אות להודיע כי הוא יהודי וירא ועובד את ה' יצאו שבתות וימים טובים שהן עצמן אות) שבלא תפילין אתה ניכר יהודי ועבד ה' מתוך שאתה שומרם ומקדשם. אמר ר' אלעזר כל המניח תפילין לאחר שקיעת החמה עובר בעשה שנאמר ושמרת את החקה הזאת למועדה מימים ימימה ר' יוחנן אומר עובר בלאו כדר' אבין ב"ר אלעא (דאר"א אר"א) כל מקום שנאמר השמר פן ואל אינו אלא לא תעשה ואמר ר' אילעאי אם לשומרן מותר ומסקינן הלכה ואין מורין כן למדנו זמנם. צא ולמד ברכתם אמרינן במנחות פ' הקומץ (מנחות ל"ו א') שלח

רב הונא בריה דרב חייא משמיה דר' יוחנן על תפלה של יד אומר ברוך אקב"ו להניח תפילין ועל תפלה של ראש אומר וצונו על מצות תפילין לפי שיש בתפילין של ראש ד' בתים ושי"ן ודל"ת של שדי קראום חכמים עיקר המצוה ועוד שהם אחרונים למצוה להנחה וגמר המצוה בהם דתניא כשהוא מניח מניח של יד ואח"כ ש"ר וכשהוא חולץ חולץ ש"ר ואח"כ ש"י מנלן אמר רבא רב המנונא אסברה לי והיו לטוטפות בין עיניך כ"ז שיהיו בין עיניך יהיו שנים פי' שכך סדרם בפרשת וקשרתם לאות על ידך והדר והיו לטוטפות בין עיניך והכי מפרש בספרי דטעמא משום הכי הוא. ואמר רבא בר יוסף שח בין תפלה לתפלה חוזר ומברך ומסקינן אביי ורבא דאמרי תרווייהו לא שח מברך אחת פי' על ש"ר מברך על מצות תפילין אבל להניח אינו מברך שהרי ברך כבר על של יד. שח מברך שתים על של ראש להניח ועל מצות תפילין דלהניח שבירך על ש"י לא עלתה לו ברכה שהרי שח לכן מברך שתים על ש"ר. ומאימתי מברך עליהם (שם ל"ב ב') אביי ורבא דאמרי תרווייהו משעת הנחה ועד שעת קשירה פי' (קשירה) שמחזיקן ומיישבן בזרועו ובראשו ומצמצם הקשר ומהדקו.

אמר רבא בר רב חנא (ל"ז ב') חייב אדם למשמש בתפליו בכל שעה ק"ו מציץ ומה ציץ שאין בו אלא אזכרה אחת אמרה תורה והיה על מצחו תמיד שלא יסיח דעתו ממנו תפילין שיש בהן כמת אזכרות לא כל שכן ואע"ג דאמרינן בפ' במה אשה יוצאה (שבת ס"ב א') שקמיעין כיון דמחופין עור מותרין להכניסן בבית הכסא ותפילין ה"ט דאסירי משום שי"ן ודל"ת ויו"ד אלמא אזכרות שבפנים מהני להו חיפוי עור וא"כ ליכא ק"ו דהא בתפילין נמי הדא אזכרה איכא הא לא קשיא דלענין הכנסת בה"כ הוא דמהני חיפוי עור אבל לענין דריסת רגלים דאתי ע"י היסח הדעת לא מהני חפוי עור הלכך איתא לק"ו ותדע דציץ חמור מתפילין לענין בזיון דלא דמי לדריסת רגלים דתנן במס' תמיד ובסוטה פ' אלו נאמרין (סוטה ל"ח א') במקדש כהנים נושאין כפיהם למעלה מראשיהם חוץ מכהן גדול שאינו מגביה ידיו למעלה מן הציץ אבל בשאר ראשי כהנים משום תפילין לא חיישינן . ובשעה שנותנם לנרתקם צריך שיתן של ראש למטה ושל יד למעלה שכשיקחם למחר יגיעו ש"י לידו תחלה ויניחם מיד שאלו היה ש"ר למעלה היה צריך להעבירם עד שיתן של יד כאשר פירשנו למעלה והיינו דתניא ביומא פ' א"ל הממונה (ל"ג ב') עבורי דרעא אטוטפתא אסיר דאין מעבירין על המצות פי' עבורי אקדומי כדכתיב ויעבור את הכושי פי' להקדים וליתנם בנרתקם תחילה אסיר שהרי צריך להעביר על המצות בהניחו אותם ורש"י פי' להעביר של זרוע וליתן ש"ר תחלה אסור לפי שאין מעבירין על המצות ולא יתכן דההוא לאו משום דאין מעבירין הוא אלא משום דבעינן כל זמן שיהיו בין עיניך יהיו

שתים כאשר פירשנו למעלה. ולא קיי"ל כבני מערבא דאמרינן בנדה פ' בא סימן (נדה נ"א ב') ובברכות פ' כיצד מברכין (ברכות מ"ד ב') דבתר דמסלקי תפלייהו מברכי אקב"ו לשמור חקיו דהא אינהו בכל המצות עושין כן כדמוכח בשמעתא דלא אשכחן למעוטי אחריו אליבא דידהו אלא ריחני ומההוא טעמא דלא עבדינן כותייהו בשאר מצות כגון כיסוי הדם ציצית ומילה ופדיון הבן תלמוד תורה מההוא טעמא נמי לא עבדינן כוותייהו בתפילין. אמרינן בפ' התכלת (מנחות מ"ד א') אמר רב ששת כל שאינו מניח תפלין עובר בח' עשה ואמרינן בר"ה (י"ז א') פושעי ישראל בגופן קרקפתא דלא מנח תפילין פי' שאינו מניח מתוך רשע שחושב בלבו שאין לחוש למצוה ומבזהו בלבו אבל אם אינו מניח מתוך עצלות לא מקרי מפושעי ישראל בגופן דכל פשע מרד הוא (יומא ל"ו ב') כדכתיב מלך מואב פשע בי ותנן במנחות פ' התכלת (מנחות ל"ח א') תפילה של יד אינה מעכבת ש"ר וש"ר אינה מעכבת של יד אמרינן בברכות פ' היה קורא (ברכות י"ד ב') אמר ר"ח בר אבא אמר ר' יוחנן כל הרוצה לקבל עליו (עול) מלכות שמים שלמה יפנה ויטול ידיו ויניח תפילין ויקרא ק"ש ויתפלל וזהו מלכות שמים שלמה אמר ריש לקיש (מנחות מ"ד א') כל המניח תפילין מאריך ימים שנאמר וה' עליהם יחיו .

מצוה ת

סימן ת (יח)

מזוזה. ה' שומרך ה' צלך על יד ימינך צוה שתתן עול מצות על מזוזות ביתך דכתיב בפ' ואתחנן (בפרשת שמע) ובפ' והיה עקב בוהיה אם שמע וכתבתם על מזוזות ביתך ובשעריך ולפי שבאלה שתי הפרשיות כתיב וכתבתם על מזוזות אמרו חכמים לכתוב אלו שתי פרשיות במזוזה ותנן במנחות פ' הקומץ רבה (מנחות כ"ח א') שתי פרשיות שבמזוזה מעכבות זו את זו ואפי' כתב אחד מעכבן וכל משפטי האותיות ותניחם שבשתי פרשיות הללו כאשר פירשנו בתפילין ישנם במזוזה ואין ביניהם אלא שמזוזה צריכה שרטוט ותפילין א"צ שרטוט בין שורה לשורה אלא מד' רוחות כדמסקינן במנחות (ל"ב ב') והלכתא תפילין א"צ שרטוט פי' בין שורה לשורה מזוזה צריכה שרטוט פי' בין שורה לשורה אמר רב יהודה אמר שמואל (שם) כתבה אגרת פסולה מ"ט אתיא כתיבה כתיבה מספר תורה פי' אגרת בלא דקדוק ובלי שרטוט ואמר רב [נחמן] (חמא) בר גורייא אמר רב כל מזוזה שאינה משורטטת פסולה. וכאשר פירשתי להכשיר הקלף שלנו בתפילין ופירשתי הטעמים כך הוא כשר במזוזה מאותם טעמים עצמם. והקלף צריך עבוד לשמו וטעמא כי להכי גמרינן כתיבה כתיבה מס"ת לפוסלה בעבור שאינה לשמה כס"ת וס"ת

בעי עיבוד לשמו כדאמרינן בגיטין פ' הנזקין (נ"ד ב') ס"ת שכתבתי לפלוני גוילין שלו לא עבדתים לשמן א"ל ס"ת ביד מי א"ל ביד לוקח א"ל נאמן אתה להפסיד שכרך ואי אתה נאמן להפסיד ס"ת. ולענין עבוד לשמו אם עובד כוכבים מעבד וישראל עומד על גביו ומסייעו בעבודה מסייע זה יש בו ממש וכענין זה התירו הגאונים עבוד עובד כוכבים. אמר רב יהודה אמר שמואל כתבה על ב' דפין פסולה אמר רבב"ח אמר ר' יוחנן (ל"א ב') מזוזה שתים שתים. שתים שלש ואחת כשרה ובלבד שלא יעשנה כזנב. אמר רב חסדא על הארץ בשיטה אחרונה אית דאמרי בסוף שיטה ואית דאמרי בתחלת שיטה מ"ד בסוף שיטה טעמא כגבוה השמים על הארץ ומ"ד בתחלת שיטה טעמא כי היכי דמרחקי שמים מארץ ואי זה שיעשה כשרה אמר ר"י א"ש כתבה על שני דפין פסולה וטעמא דכתיבה אחת אמרה תורה ולא שתי כתיבות יש לשאול דבגיטין פ"ב (כ' ב') אמרינן לענין גט ספר אחד אמרה רחמנא ולא שנים ושלשה ספרים ותנן (שם פ"ז ב') שייר מקצת הגט וכתבו בדף השני והעדים מלמטה בשר אלמא כתבו על שני דפין בשר והכא אמרינן כתבה על שני דפין פסולה. אמר ר' חלבו (מנחות ל"א ב') חזינא ליה לרב הונא דכריך ליה מאחד כלפי שמע ועושה פרשיותיה סתומות ומסקינן (ל"ב א') רנב"י אמר מצות לעשותן סתומות ואי עבדינן פתוחות שפיר דמי. ולבד ההלכות של מסכת מנחות האמורות במזוזה הורגלו העולם לתוספת שמירת הבית לכתוב בסוף השורות חותמות ושמות כל (של) מלאכים ואינם עכובא אף לא מצוה אלא תוספת שמירה. וזו צורת המזוזה וחותמיה: שמע וגו' ואהבת וגו' לאלו ב' מקראות כותב וחותם יה יה יה כותב והיו הדברים ונו' ושננתם לבניך ודברת בם בשבתך בביתך ובלכתך בדרך וחותם מיכאל כותב ובשכבך ובקומך וקשרתם לאות על ידך והיו לטוטפות וחותם גבריאל וחותם זה *] כותב בין עיניך וכתבתם על מזוזות ביתך ובשעריך וחותם יה יה יה כותב והיה אם שמוע תשמעו אל מצותי אשר אנכי וחותם עזריאל כותב מצוה אתכם היום לאהבה את ה' אלהיכם ולעבדו בכל לבבכם ובכל נפשכם ונתתי מטר ארצכם בעתו יורה ומלקוש ואספת דגנך ותירשך ויצהריך ונתתי וחותם צדקיאל ם ם כותב עשב בשדך לבהמתך ואכלת ושבעת השמרו לכם וחותם יה יה כותב פן יפתה לבבכם וסרתם ועבדתם אלהים אחרים והשתחויתם להם וחרה אף ה' בכם ועצר את השמים ולא יהיה מטר והאדמה לא תתן את יבולה וחותם שרפיאל כותב ואבדתם מהרה מעל הארץ הטובה אשר ה' נותן לכם ושמתם את דברי אלה על לבבכם ועל נפשכם וקשרתם אותם לאות על ידכם והיו לטוטפות בין עיניכם ולמדתם אותם את בניכם לדבר בם בשבתך בביתך ובלכתך וחותם רפאל כותב בדרך בשכבך ובקומך וכתבתם על מזוזות ביתך וחותם ם ם כותב ובשעריך

למען ירבו ימיכם וימי בניכם על האדמה וחותם ענאל וכותב אשר נשבע ה' לאבותיכם לתת להם כימי השמים וכותב על הארץ בסוף שיטה או בתחלת שיטה וחותם הרי כתבנו צורת המזוזה וחותמיה.?

תניא בפ' הקומץ רבה (מנחות ל"א ב') אמר ר' שמעון בן אלעזר עושה דוכסוסטוס כמין דף ועושה ריוח מלמעלה וריוח מלמטה וכמה ריוח אמר רב מנשיא כר יעקב ואמרי לה אמר רב שמואל בר יעקב כמלא אטבא דספרי וכל שכן אם הוסיף שיפה עשה. למדנו כתיבתה. צא ולמד איזה שער חייב במזוזה תניא ביומא פ"א (י"א א') בשעריך אחד שערי הבתים ואחד שערי עיירות (ואחד) שערי מדינות וחצרות רפת ולולין ומתבן ואוצרות יין ואוצרות שמן כולן חייבין במזוזה יכול שאני מרבה אף בית שער אכסדרה ומרפסת ת"ל ביתך מה ביתך העשוי לדירה אף כל העשוי לדירה יצאו אלו שאינם עשויים לדירה יכול שאני מרבה בית בורסקי ובית המרחץ ובית הטבילה ת"ל ביתך מה ביתך העשוי לכבוד יצאו אלו שאינם עשויים לכבוד יכול שאני מרבה אף הר הבית והלשכות והעזרות ת"ל ביתך מה ביתך שהוא חול אף כל שהוא חול יצאו אלו שהם קודש ובית הכנסת היכא דלית ביה בית דירה או נעשה משל הקדש פטור מן המזוזה דתניא ביומא פ"א (י"א ב') בית הכנסת שיש בו בית דירה לחזן הכנסת חייב במזוזה ושאין לה בית דירה ר"מ מחייב וחכמים פוטרין והלכה כחכמים ואין לומר הלכה כר' מאיר בגזירותיו. ואמר רבא פ' הקומץ (מנחות ל"ג ב') הני פתחי שימאי פטורים מן המזוזה מאי פתחי שימאי פליגי בה רב רחומי ורב חד אמר דלית להו תיקרה וחד אמר דלית להו שיקפי פי' מקום חתוך בעץ או באבן שהדלת שוקף עליו ועבדינן לחומרא ואיזה שיהיה חייב במזוזה. אמר רב פפי (ל"ד א') האי אינדרונא דאית ליה ד' בבי חייב בד' מזוזות אע"ג דרגיל בחד טפי. בית שאין לו אלא פצים אחד ר"מ מחייב במזוזה וחכמים פוטרין . למדנו באיזה שער. צא ולמד מקום קביעתה בשער אמרינן פ' הקומץ (מנחות ל"ג ע"א) אמר רב חסדא מצוה להניח בתחלת שליש העליון פי' שלא ישפילנה יותר אבל להגביה יותר רשאי וטעמא כדתניא ר' יוסי אומר וקשרתם וכתבתם מה קשירה בגובה יד וראש אף כתיבה בגובה ואמר ר' זירא אמר רב מתנה אמר שמואל מצוה להניחה בתחלת שליש העליון כר' יוסי ואע"ג דפליג ר' יהודה על ר' יוסי ואמר מגביה מן הקרקע טפח ומרחיק מן הקורה טפח וכל הפתח בשר למזוזה וקאי רב הונא כוותיה דר' יוסי קי"ל דקי"ל בעירובין (מ"ו ב') ר' יהודה ור' יוסי הלכה כר' יוסי ועוד דקיימא שמואל כוותיה. ואמר ר"ח (ל"ג ב') מצוה להניח בטפח הסמוך לר"ה מ"ט רבנן אמרי כדי שיפגע במצוה מיד רב חנינא מסורא אמר כי היכי דתינטריה. רב יוסף משמיה דרבא אמר העמיק לה טפח פסולה פי' עד

טפח נקרא מזוזה יותר לא נקרא מזוזה ויוצא משם שם מזוזה. אמר רב יהודה אמר שמואל (ל"ב ב') מצוה להניחה בתוך חללו של פתח וטעמא דבשעריך כתיב תניא (ל"ד א') ביתך דרך ביאתך מן הימין או אינו אלא מהשמאל ת"ל ביתך מאי תלמודא אמר רבא דרך ביאתך וכי עקר אינש כרעיה דימינא עקר ברישא רב שמואל בר אחא משמיה דרבא בר עולא אמר מדכתיב ויתן אותו אצל המזבח מימין בבוא איש בית ה'. למדנו המקום. צא ולמד כיצד יקבענה. תניא (ל"ג ב') העמיד לה מלבן של קנים חותך שפופרת ומניחה אמר רב אחאי בדיה דרבא ל"ש אלא שהעמיד ולבסוף חתך אבל חתך והניחה ולבסוף העמיד פסולה משום תעשה ולא מן העשוי פי' וכתבתם על מזוזות ולא שכבר כתוב ומונח. ותניא (ל"ד א') וכתבתם יכול יכתבם על האבנים שיכול והלא דין הוא נאמר כאן כתיבה ונאמר להלן כתיבה דכתיב כתוב זאת זכרון בספר מה להלן בספר אף כאן בספר ואע"ג דאיכא למילף כתיבה כתיבה מאבנים דכתיב וכתבת על האבנים אין דנין כתיבה הנוהגת לדורות מכתיבה שאינה נוהגת לדורות ואומר ואני כותב על הספר אע"ג דכתיב על מזוזות דמשמע במזוזות ממש פי' רבא וכתבתם כתיבה תמה והדר על מזוזות. תניא (ל"ב ב') תלאה במקל או שהניחה אחרי הדלת סכנה ואינה מצוה פי' בשעת השמד שנו שמסכן נפשו בחנם. אמר רב יהודה א"ש (ל"ג א') במזוזה הלך אחר היכר צד מאי היכר צד רב אדא אמר אבקאתא ה"ד כגון דאיכא פיתחא בין תרי בבי ולא ידעינן איזה צד יקרא ביאה ואיזה צד יקרא יציאה. אמר רב יהודה עשאה כמין נגר פסולה פירש לי רבי כמין נגר מעומד אלא צריך להניחו מושכב כספר תורה המונח בארון וראייתו דמעומד קרי נגר דאמרינן בב"ב (ק"א א') גבי כוכין דשדי ליה כמין נגר פי' קברו (מעומד ורש"י פי' כמין נגר מושכב ולרבי היה ספק בידו דא"ל יניחנה חצייה מושכב וחצייה) מעומד והיינו כי אשתוירא דמכשר במנחות (ל"ג א') כזה והעם נהגו ברש"י ונראה הדבר וגם כי מושכב שמא יעמיק במזוזה טפח ומפסיל. ובשעה שהוא קובעה בביתו צריך לברך אקב"ו לקבוע מזוזה ובשעת עשייתה א"צ לברך דמסקינן במנחות פ' התכלת (מנחות מ"ב ב') כל מצוה דעשייתה לא הוי גמר מצוה אע"ג דפסולה בעובד כוכבים אין צריך לברך וכל מצוה דעשייתה הוי גמר מצוה אע"ג דכשרה בעובד כוכבים צריך לברך. תניא (ב"מ ק"ב א') המשכיר בית לחברו על השוכר לעשות לו מזוזה וכשהוא יוצא לא יטלנה בידו ויצא ובעובד כוכבים נוטלה ויוצא. תניא (מנחות מ"ד א') השוכר בית בחו"ל והדר בפונדקי בא"י פטור מן המזוזה כל ל' יום אבל השוכר בית בא"י חייב במזוזה לאלתר משום ישוב ארץ ישראל דאמר רב משרשיא מזוזה חובת הדר היא וטעמא דכתיב ביתך ודרשינן ביאתך אלמא ביוצא ובא הקפיד הכתוב.

מצוה תא

סימן תא (יז)

ציצית. אשרי איש ירא את ה' במצותיו חפץ מאד. יתברך שם יוצרנו נצח חבב את ישראל והקיפן במצוות תפילין בראשיהן ובזרועותיהן ומזוזה בפתחיהן וציצית בבגדיהם ועליהם אמר דוד ע"ה שבע ביום הללתיך על משפטי צדקך. ד' ציציות ב' תפילין מזוזה אחת (מנחות מ"ג ב') . צוה הקב"ה שיעשו ישראל ציצית בבגדיהם דכתיב בפ' שלח לך ועשו להם ציצית על כנפי בגדיהם וכתיב בפ' כי תצא גדילים תעשה לך על ארבע כנפות כסותך אשר תכסה בה ותניא בספרי ומייתינן לה במנחות פ' התכלת (מנחות מ"א ב') ציצית אין ציצית אלא יוצא ואין ציצית אלא משהו וכבר עלו זקני ב"ש וזקני ב"ה לעליית יונתן בן בתירה ואמרו ציצית אין לה שיעור ומסקינן במנחות (מ"ב א') אין לה שיעור למעלה אבל יש לה שיעור למטה ושיעורו למטה אמר רב פפא הלכתא (מ"א ב') ד' בתוך שלש משולשת ארבע פי' ד' חוטין וכופלן לשמונה בתוך ג' אצבעות בטלית מארכו ומרחבו משולשת ארבע גדיליה ד' אצבעות נמצא אורך כל הציצית י"ב אצבעות שהרי שליש גדיל וב' שלישי ענף כאשר נפרש לפנים. תניא (מ"ב א') ציצית אין ציצית אלא ענף וכה"א וישלח תבנית יד ויקחני בציצית ראשי ואמר אביי צריך לפרודה כצוציתא דארמאי פי' צריך להפריד החוטין שלא ידבקו חוטין זה לזה באותם ארמאים שמפרידין שערותיהם לגאוה ולנוי.

תניא בספרי ועשו להם ציצית שומע אני יעשה כולה ציצית ת"ל גדילים תעשה לך אי גדילים שומע אני יעשה כולו גדיל ת"ל ציצית הא כיצד צריך שיעשה שיהא גדיל יוצא מן הענף וציצית מן הגדיל. אמרינן פ' התכלת (מנחות ל"ט א') אמר רב הונא בר יהודה אמר רב ששת אמר ר' ירמיה בר אבא אמר רב תכלת שכרך רובה כשרה ואפי' לא כרך בה אלא חוליא אחד כשרה פי' כרך רובה הרי נתקיים ציצית ובחוליא אחד נתקיים בידו גדיל ונויי תכלת שליש גדיל וב' שליש ענף פי' ציצית קורא תכלת לפי שהיו נותנים בה תכלת וכמה שיעור חוליא תני ר' חייא כדי שיכרוך וישנה וישלש תנא הפוחת לא יפחות משבע פי' יכרוך שבע חוליות דהיינו כ"א כריכות של חוטין וי"מ שבע כריכות של חוטין והראשון נראה פי' בין קשר לקשר יעשה כך והמוסיף לא יוסיף על י"ג שבעה כנגד ז' רקיעין ושש כנגד ו' אוירים שביניהם. אמר רב גידיל (מ"ב א') ציצית צריכה שתהא נוטפת על הקרן דכתיב על כנפי בגדיהם פי' שלא יתן על הקרן ממש אלא ירחיק ממנו (מעט) וטעמא דכתיב על כנפי בגדיהם ולא בכנפי וכמה ירחיק אמר ר' יעקב אמר ר' יוחנן מלא קשר גודל פי' דבהכי מנכר ולא מקרי בכנפי ואצטריך דרב פפא דאמר

לעיל ג' אצבעות ואצטריך דר' יעקב דאי מדרב פפא הוי אמינא שלש הוא דלא לירחוק אבל כמה דמקריב טפי מעלי קמ"ל דר' יעקב ואי מדר' יעקב הוה אמינא ממלוא קשר גודל הוא דלא ליקריב אבל כמה דמרחקי טפי מעלי צריכא. רב פפא חזיא לגלימיה דרבינא דסתר ובציר ממלוא קשר גודל א"ל לא ס"ל מר להא דר' יעקב א"ל בשעת עשייה איתמר אבל שירי מצוה כל שהן והכי נמי לענין ארכן בשעת עשייה כדפרישית אבל שיריו לא דתניא (ל"ט א') בד"א בתחלתו אבל בסופו שיריו וגרדומיו כל שהן וכמה כל שהן כרי לענבו רב אחא בר יעקב רמי ארבעה ועייף להו מיעף ומעייל להו בגלימא ואביק להו מיבק וטעמא כדאמרינן במנחות (ל"ט ב') וביבמות פ"א (ה' ב') גדיל שנים גדילים ארבעה עשה גדיל ופתיליהו מתוכו.

וצריך לתת הציצית באורך הטלית ולא ברחבו דבעינן נוטפת על הקרן פי' תלוי על הקרן ואי הוי ברחבו לא. הוי נוטף שהרי כלפי הקרקע הוא תלוי. אמר רבא (ל"ט א') קשר ראשון דאורייתא דאי ס"ד דרבנן אמאי איצטריך תורה למשרי כלאים בציצית פי' סדין כתכלת שהוא עימרא פשיטא התוכף תכיפה אחת אינה חבור אלא ש"מ דאורייתא והיכא אישתרי כלאים בציצית דכתיב לא תלבש שעטנז צמר ופשתים יחדו וכתיב בסמוך גדילים תעשה לך פי' מכלאים תעשה ציצית ואמרינן ביבמות פ"א (ד"ד א') דאפי' ר"י דלא דריש סמוכין בכל התורה כלה במשנה תורה דריש ומהאי סמוכין שרי כלאים בציצית בעירובין פ"א (ג' ב'). וקשר העליון צריך שיקשור ב' קשרים זה על זה דאינו קרוי קשר גמור להיותו חבור ולהקראות קשר אלא בשנים דאמרי' בשבת פ' כלל גדול (שבת ע"ד ב') והתופר שתי תפירות והא לא קיימי אמר רבב"ח אמר ר' יוחנן והוא שקשרן והתם בקשר אחד מיירי דאי בשתי קשרים מאי איריא משום תופר תפוק ליה משום קשר אלא לאו ש"מ לא מיקרי קשר גמור דלהוי חבור לענין שבת אלא בשני קשרים וה"ה לענין כלאים. והצריכו חכמים לעשות עוד ד' קשרים להשלים גימטריא דציצית לתרי"ג מצות ציצית עולה ת"ר וח' חוטין וחמשה קשרים הרי תרי"ג והיינו דכתיב וראיתם אותו וזכרתם את כל מצות ה'. ונראה שצריכין גם הד' קשרים להיותם זה על זה דכולהו קשרים בענינא חדא עבדינן להו.

וכי שרינן כלאים בציצית היכא דלא אפשר במינו אבל אפשר לא דאמר ר"ל (מ' א') כ"מ שאתה מוצא עשה ול"ת אם אתה יכול לקיים שניהם מוטב ואם לאו יבא עשה וידחה את ל"ת. וצוה הב"ה לתת תכלת בציצית דכתיב ונתנו על ציצית הכנף פתיל תכלת ותכלת הוא צמר צבוע בדם חלזון ומנין דתכלת הוא צמר (יבמות ד' ב') דכתיב בבגדי כהונה תכלת וארגמן ותולעת שני ושש משזר ומדשש כיתנא תכלת עימרא שהרי לא

הוכשרו בבגדי כהונה אלא צמר ופשתים דכתיב בגדי פשתים ילבשו לא יעלה עליהם צמר בשרתם כיון שלא הוצרך להזהיר כ"א על הצמר ש"מ לא היה בבגדי כהונה מין אחר ומנלן דשש כיתנא (יומא ע"א ב') דכתיב פארי המגבעות שש וביחזקאל כתיב פארי פשתים יהיו על ראשם ומנלן דצבוע בדם חלזון הוי סברא הוא שהרי ציצית לזכרון המצות נצטוו דכתיב וראיתם אותו וזכרתם את כל מצות ה' הלכך יש לנו לומר שהצבע זכרון היוצר הוא ואותו צבע ע"י דומה לדומה דומה לכסא הכבוד כדתניא (מנחות מ"ג ב'). היה ר' ינאי אומר מה נשתנה תכלת מכל מיני צבעונים לפי שהתכלת דומה לים וים דומה לרקיע ורקיע דומה לכסא הכבוד ועתה שאין לנו תכלת יתן מינו לכן דתנן (ל"ח א') התכלת אינה מעכבת את הלבן וטלית של פשתן אם יש לנו תכלת מן התורה מותר לתת בו שהרי הותר כלאים בציצית ואין זה אפשר לקיים את שניהם שיקנה טלית של צמר מידי דחוה אמילה בזמנה דדחיא שבת אע"ג דאפשר לעשות כחסידים הראשונים שלא היו משמשין מטותיהן ביום הרביעי ואילך וחכמים גזרו על תכלת בסדין גזירה משום קלא אילן צבע הדומה לתכלת שהרי לא הותר לכלאים דהא אפשר בלבן שטוב כקלא אילן ומנלן דגזרו רבנן. דתניא (שבת כ"ה ב') סדין בציצית ב"ש פוטרין וב"ה מחייבין פי' סדין של פשתן בתכלת שהוא עימרא ומסקינן במנחות פ' התכלת ובשבת פ' במה מדליקין בב"ש ואמרינן נמי במנחות (מ' ב') שרא ר"ז לסדיניה פי' התיר והסיר התכלת מסדינו וטעמא מאי אמר ר' (זירא) גזירה משום כסות לילה שמא יתכסה בלילה שאינו זמן מצותו ונמצא לובש כלאים שלא במקום מצוה ומנלן דלילה לאו זמן ציצית הוא דתניא (מנחות מ"ג א') וראיתם אותו וזכרתם פרט לכסות לילה פי' כסות יום בלילה דפטורה בלילה תלוי ומטעם זה חשבינן לציצית במנחות מ"ע שהז"ג ולא כפי' רש"י שפי' כסות לילה שמיוחד ללילה שהוא פטור אפי' ביום. ותניא וראיתם אותו פרט לכסות לילה אתה אומר פרט לכסות לילה או אינו אלא פרט לנסות סומא כשהוא אומר אשר תכסה בה הרי כסות סומא אמור והא מתני' ר"ש קתני לה דחשיב (מ"ג א') מצות ציצית מצות עשה שהז"ג דתניא הכל חייבין בציצית כהנים לויים וישראלים נשים ועבדים ר' שמעון פוטר בנשים מפני שהיא מ"ע שהזמן גרמא וכל מ"ע שהז"ג נשים פטורות ואע"ג דפליגי רבנן על ר' שמעון כר' שמעון קיי"ל דסוגיא דתלמודא בשבת פ' במה מדליקין ובמנחות קאי כר' שמעון דגזרינן משום כסות לילה וגם רב יהודאי הביא בהלכות ציצית ברייתא דר' שמעון לראייה וכן עמא דבר. ושמונה חוטין מנלן דתניא גדיל שנים פי' שני חוטין גדילים ארבעה פי' ד' חוטין ואמרה תורה ונתנו על ציצית הכנף פתיל תכלת פי' תן תכלת בלבן כשיעור הלבן הלכך מי שאין לו תכלת נותן ארבעה חוטי

לבן במקום תכלת ואחרי שהד' במקום תכלת יש לדקדק ולומר דהא דמכשרינן גרדומי ציצית בכדי לעונבן (מנחות ל"ח ב') כגון שניתקו שנים מצד זה ושנים מצד זה שנמצא במקום תכלת ובמקום לבן קיימים ושלמים אבל אם נפסקו ד' מצד אחד שאין לו לא לבן ולא תכלת קיים כשיעורו מתחלה פסול דלא מכשרינן גרדומי ציצית אלא א"כ אחד מהם שלם כדאמרינן פ' התכלת (מנחות ל"ח ב') אלא אמר רבא ל"ג אלא לגרדומיו דאי איגרדם תכלת וקם אלבן או איגרדם לבן וקם אתכלת לית לן בה דתני ר' חייא גרדומי תכלת כשרין פי' איגרדם תכלת נשתיירו גרדומין בתכלת וקם אלבן ועמד על הלבן שלא נשאר שיעור שלם אלא מן הלבן אלמא שיעור שלם מחד מנייהו בעינן. למדנו כיצד יעשה ציצית. צא ולמד מאיזה מין יעשה טלית שיתחייב בציצית קי"ל כרב נחמן דאמר בפ' התכלת (מנחות ל"ט ב') השיראין פטורין מן הציצית וסבירא ליה כתנא דבי ר' ישמעאל דתנא דבר"י הואיל ונאמר בגדים בתורה סתם ופי' לך הכתוב באחד מהם צמר ופשתים אף כל צמר ופשתים וספק בידי אם הלכה כר"נ דהא רב יהודה ור"א פליגי עליה דרב נחמן התם בפ' התכלת ומחייבי שאר מינין מדאורייתא וירא שמים יצא ידי כולם ויעשה טלית מצמר או מפשתים. ותניא (מ"א א') טלית כפולה חייבת בציצית ור"ש פוטר ושווין שאם כפלה ותפרה שחייבת וקי"ל כר' שמעון דאמר התם רבה בר רב הונא איקלע לבי רבה בר רב נחמן חזיית דהוה מיכסי טלית כפולה ורמי ליה חוטי עילויה כפלא איפשיט אתא חוטא וקם להדי רישא אמר לאו היינו כנף דכתיב באורייתא אזל שדייה ואיכסי גלימא אחרינא. אמר רבא (מ' ב') האי מילתא אמרי ואיתמר במערבא משמיה דר' זירא כוותי היא של בגד וכנפיה של עור חייבת היא של עור וכנפיה של בגד פטורה מ"ט עיקר בגד בעינן. תניא בפרק התכלת (מנחות מ"ג ב') ובזבחים פ' שני (י"ח ב') על ארבע כנפות כסותך ארבע ולא שלש או אינו אלא ארבע ולא חמש כשהוא אומר אשר תכסה בה הרי בעלת חמש אמור הא מה אני מקיים ארבע ד' ולא שלש וכו' ומה ראית כו' ולא קי"ל כי הא מתניתא אלא כי הא דתניא התם בשמעתא גופא בזבחים ד' ולא חמש ד' ולא שלש ואשר תכסה בה מיבעי ליה כר' שמעון לרבות כסות סומא ומנלן דכי האי מתניתא קי"ל דאמרינן בשילהי הקומץ (ל"ז ב') אמר רב משרשיא בריח דרב אידי האי מאן דבצריה לגלימיה לא עבר ולא כלום מ"ט שויה טלית בעלת חמש אלמא טלית בעלת חמש פטורה ויש פירוש אחר אך זה עיקר.

תניא (מ"א א') טלית שנקרעה חוץ לשלש יתפור תוך ג' רמ"א לא יתפור וחכמים אומרים יתפור ושוין שלא יביא אמה על אמה ממקום אחר ויתלה בה וטעמא דאמרינן תעשה ולא מן העשוי הלכך כי מעייל להו לחוטין צריך לפסוק ראשי חוטין תחלה כדתניא (סוכה

י"א ב') תלאן ואח"כ פסק ראשי חוטין שלהן פסולה דהוה ליה תעשה ולא מן העשוי. וצריך שיטוה החוטין לשם ציצית דאמר שמואל (מנחות מ"ב ב') אף מן הסיסין פסולה בעינן טויה לשמה ואע"ג דפליג עליה רב ומכשר מן הסיסין כשמואל קי"ל בהא דהא בפרק התכלת מוקמינן שמואל כרשב"ג דאמר אף עור בהמה טהורה פסולה עד שיעבדם לשמה וכרשב"ג קי"ל דהא בסנהדרין פ' נגמר הדין (סנהדרין מ"ח ב') מוקמינן דרבא דאמר הזמנה לאו מילתא כרשב"ג והתם פסקינן כרבא. אמר אביי (מנחות מ"א ב') כל מילי דמר עביד כרב בר מהני תלת דעביד כשמואל מתירין מבגד לבגד וכו'. ומדמברכינן להתעטף בציצית שמעינן דחובת גברא הוא וליכא מצוה בתליית ציצית בטלית עד שיתעטף בו הלכך בשעת עשיית ציצית לא מברכינן לעשות מצות דעשייתה לא הויא גמר מצוה ואמרינן בפ' התכלת (מנחות מ"ב ב') כל מצוה דעשייתה לא גמר מצוה אע"ג דפסולא בעובד כוכבים ישראל אינו צריך לברך והכי אמר רב (מ"ב א') ציצית פי' עשיית ציצית אינה צריכה ברכה. ותניא (סוכה מ"ב א') תינוק שיודע להתעטף בציצית חייב בציצית דכתיב חנוך לנער ע"פ דרכו ואחרי שפירשנו למעלה כסות לילה כסות יום בלילה אבל כסות לילה ביום חייב יש לחוש לסדינים שיש להם ד' כנפות ומתכסין בהן בבקר והם חייבין בציצית ושמעתי שרבינו אליהו מפריש היה עושה להם ציצית ויוצרנו יעמידנו ביראתו. תולדה למצות ציצית. שיראין כלך וסריקין אליבא דרב נחמן דבעי בגד של צמר ופשתים דתניא (מנחות ל"ט ב') השיראין הכלך והסריקין חייבין בציצית ומוקי לה רב נחמן מדרבנן בפ' התכלת (שם) תנן בפ' הקומץ (מנחות כ"ח א') ד' ציציות מעכבות זו את זו ר' ישמעאל אומר ארבעתן ד' מצות ומסקינן (ל"ז ב') דלית הלכתא כוותיה.

מצוה תב

סימן תב (**יט**)

מצות מילה. את ה' אלהינו ניירא ונעבוד אשר חבבנו ושם בריתו בבשרינו וצוה שימולו ישראל את בניהם ואת עצמם בהגדלם דכתיב בפ' כי תזריע וביום השמיני ימול בשר ערלתו וכתיב וימל אברהם את יצחק בנו בן שמונת ימים כאשר צוה אותו אלהים וכתיב ובן שמונת ימים ימול לכם כל זכר לדורותיכם יליד בית ומקנת כסף ואמרינן בקדושין פ"א (כ"ט א') היכא דלא מהליה אבות מחייבי בי דינא לממהליה דכתיב המול לכם כל זכר והיכא דלא מהלוה בי דינא מחייב איהו לממהל נפשיה דכתיב וערל זכר אשר לא ימול בשר ערלתו ונכרתה הנפש ההיא מעמיה ואשה פטורה מלמול את בנה דכתיב

כאשר צוה אותו ולא אותה ותניא בשבת פ' ח' שרצים (שבת ק"ח א') מניין למילה שהיא באותו מקום נאמר כאן ערלתו ונאמר להלן וערלתם ערלתו את פריו מה להלן במקום שעושה פרי אף כאן במקום שעושה פרי דברי ר' יאשיה ר' יונתן אומר אינו צריך הרי הוא אומר וערל זכר מקום שניכר בין נקבות לזכרות ותנן בשבת פר"א (קל"ז א') אלו ציצין המעכבין את המילה בשר החופה את רוב גובהה של עטרה ותנן מל ולא פרע באילו לא מל וכה"א בעת ההיא אמר ה' אל יהושע עשה לך חרבות צורים ושוב מול את בני ישראל שנית שנית זו פריעת מילה א"ל הקב"ה ליהושע מהלינהו כי היכי דמהילו במצרים משום דלא ניתנה פריעת מילה לאברהם אבינו אלא ניתנה למשה במצרים דאי ס"ד ליהושע ניתנה ליכתוב קרא ושוב מול ולישתוק אלא להכי כתב שנית שנית למצרים כך מצאתי כתוב בהלכות גדולות ויש לשאול ע"ז הפירוש דאמרינן בב"ר (פמ"ז) והביאו רש"י בפי' חומש באברהם לא נאמר את בשר לפי שלא היה צריך אלא חיתוך בשר שכבר נתמעך ע"י תשמיש אבל ישמעאל שהיה ילד הוזקק לחתוך ערלה ולפרוע את המילה לכך נאמר את בשר ע"כ בבראשית רבה ומזה הטעם תירצנו הא דאמרינן בע"ז פ"א (י' ב') בקטיעה בר שלום נפל על רישיא דערלתיה וקטעה אית בזה ואנא יהבית מיכסאי חלפית ועברית והקשינו מל ולא פרע כאילו לא מל והוא לא פרע ותירצנו הדבר שכבר שכיון שהיה גדול לא היה צריך לפריעה כדאשכחן באברהם אבינו מכ"מ שמעינן שניתן לאברהם ותירוץ לא שמעתי.

וכי חל שמיני שלו בשבת מהלינן ליה בשבת דתנן בפ' ר"א (ק"ל א') דמילה שא"א לעשותה מערב השנת דוחה את השבת מנלן אמר ר' יוחנן (קל"ב א') דא"ק וביום השמיני וביום ואפי' בשבת ותנן (קל"ג א') עושין כל צרכי מילה בשבת מוהלין ופורעי ומוצצין ונותנין עליה איספלנית וכמון שחוק לא שחק מע"ש לועס בשיניו ונותן בפי המכה וכל דאפשר לשנויי משנינן ומוצצין דאי לא מיץ מאית והתורה אמרה וחי בהם ולא שימות בהם. תניא (קל"ג ב') המל כל זמן שעוסק במילה חוזר בין על ציצין המעכבין בין על ציצין שאינן מעכבין. פירש על ציצין המעכבין חוזר על ציצין שאין מעכבין אינו חוזר. ואע"ג דאמר ר"א מכשירי מילה דחו שבת לא קי"ל כוותיה אלא כר"ע קי"ל דאמר לא דחו דאמר רב יהודה אמר רב (קל"ג א') הלכה כר"ע וה"מ דלא דחו שבת מכשירין דמקמי מילה אבל דבתר מילה דחו כגון דאשתפוך חמימי או איבדור סממניה ולא איפשר בלא אחילי מחללינן עלייהו שבתא אע"ג דאפשר ע"י עובד כוכבים אין ממתינין (על) עובד כוכבים כיון שסכנה היא לו והזריז הר"ז משובח כדתניא ביומא (פ"ד ב') מחמין חמין לחולה בשבת בין להשקותו בין להברותו ואפי' ספק דוחה את השבת ואין עושין דברים

הללו לא ע"י עובדי כוכבים ולא ע"י נשים ולא ע"י קטנים אלא ע"י גדולי ישראל והזריז הר"ז משובח. וכי לא מהדרינן בתר עובד כוכבים כגון דאיכא ספק נפשות בהמתנתו אבל אם יש שהות להמתינו וליכא ספק נפשות בהמתנתו עבדינן ע"י עובד כוכבים ותנן (שבת קל"ד ב') ספק ואנדרוגינוס אין מחללין עליו את השבת וטעמא כדתניא ערלתו ודאי דוחה את השבת ולא ערלתו ספק דוחה את השבת והיינו כמי דתנן (קל"ז א') קטן נימול לשמונה לתשעה לעשרה כיצד נולד בין השמשות ע"ש נמול לעשרה דמספיקא לא מחללינן עליה שבתא ולמעוטי ספק לא אצטריך קרא דמינא תיתי לאחולי שבת מספק אלא למעוטי אנדרוגינוס איצטריך קרא כדאמרינן בחגיגה פ"א (ד' א') גבי ראיה סד"א הואיל ואית בהו זכרות ונקבות לחייב בהו קמ"ל. ומילה שלא בזמנה לא מיבעיא דלא דחיא שבת אלא אפי' יום טוב נמי לא דחיא כדתניא (קל"ב ב') יום טוב אינה דוחה אלא בזמנה ואע"ג דמצוה הוא והיה לנו להתיר מידי דהוה אהוצאת קטן למולו וספר תורה לקרות בו ולולב לנענע דשרי ב"ה כבר פירשתי לעיל בלא תעשה מלאכה דיו"ט (סי' ש"ד) שהתורה מיעטה לבדו ולא מילה שלא בזמנה ולשם הארכנו לפרש והרוצה ללמוד יעיין שם. ולא מבעיא ודאי שלא בזמנה אלא אפילו ספק שלא בזמנה לא דחיא יו"ט כדתנן קטן נימול לעשרה (לי"א) כיצד נולד בין השמשות וחל יו"ט אחר השבת נימול לעשרה (ולי"א) וכי מהלינן ביממא ולא בליליא דכתיב וביום השמיני ימול בשר ערלתו ביום ולא בלילה והיינו דתנן במגילה פ' הקורא למפרע (מגילה כ' א') לא מוהלין ולא טובלין ולא מזין אלא ביום ואפילו מילה שלא בזמנה ביממא אין בליליא לא דתניא (יבמות ע"ב ב') ביום השמיני אין לי אלא נימול לשמונה שאינו נימול אלא ביום מנין לרבות הנימול לתשעה לעשרה לאחד עשר לשנים עשר ושאר כל הנימולין שאין נימולין אלא ביום ת"ל וביום ותניא (שבת קל"ב ב') בשר אפילו במקום בהרת ימול.

תנן (קל"ד ב') מרחיצין את הקטן בין לפני המילה בין לאחר המילה ומזלפין עליו ביד אבל לא בבלי רב יהודה ורבה בר אבוה דאמרי תרווייהו הכי קתני מרחיצין את הקטן בין לפני המילה בין לאחר המילה כיצד מזלפין עליו ביד אבל לא בכלי תנן ר"א בן עזריה אומר מנין שמרחיצין את הקטן ביום השלישי שחל להיות בשבת שנאמר ויהי ביום השלישי בהיותם כואבים אמר ר' אבהו אמר ר' יוחנן הלכה כר"א בן עזריה בין בחמין שהוחמו בשבת בין בחמין שהוחמו מע"ש בין בהרחצת גופו בין בהרחצת מילה מפני שסכנה היא לו ונראה הדבר אע"ג דשרי ר"א בן עזריה הרחצה לא קי"ל כוותיה אלא לענין זה דיום שלישי סכנה חשבינן אבל הרחצה לא שרינן אלא זילוף כדאמרינן לעיל כיצד קתני מזלפין עליו ביד אבל לא בכלי. ואע"ג דקי"ל כרשב"ג דאמר (שבת קל"ה ב')

כל ששהה שלשים יום באדם אינו נפל לא שהה ספקא הוי מהלינן ליה בשבתא ממ"נ (שם קל"ו א') אם חי הוא שפיר קא מהיל ואי לא מחתך בשר בעלמא הוא.
ועובד כוכבים אסור לממהל דאיתמר בע"ז פ' שני (כ"ז א') מנין למילה בעובד כוכבים שהיא פסולה דרו בד פפא משמיה דרב אמר ואתה את בריתי תשמור ור' יוחנן אמר המל ימול מאי בינייהו איכא בינייהו אשה לרב אשה לא לר' יוחנן אשה כמהולה דמיא ואמרינן בכתובות פ"א רב ור' יוחנן הלכה כר' יוחנן הלכך שפיר דמי אתתא למימהל. ומסקינן בפר"א (שבת קל"ה א') דגר שנתגייר כשהוא מהול וקטן שנולד מהול אינו צריך להטיף ממנו דם ברית דקי"ל כרב דאמר הלכתא כת"ק דאמר אפילו נולד כשהוא מהול א"צ להטיף ממנו דם ברית. תולדה למצות מילה. דתנן (שבת קל"ז א') אם היה בעל בשר מתקנו מפני מראית העין וכמה בעל בשר אמר שמואל (שם ע"ב) קטן המסורבל בבשר רואין אותו כל זמן שמתקשה ונראה מהול אינו צריך למולו וא"ל צריך למולו. למדנו מצוותה צא ולמד ברכתה דתניא בסוף פר"א (שם ב') המל אומר ברוך אקב"ו על המילה ואפילו מהיל אבי הבן אומר על המילה ושפיר דמי דמסקינן בפסחים פ"א (ז' ב') והלכתא על ביעור חמץ מיהו אם אמר למול יצא כדאמרינן התם על ביעור כ"ע ל"פ דלהבא משמע אבל אחר לא לימא למול דלא אמרינן בהאי לישנא אא"כ עושה המצוה אותו שעיקר המצוה תלויה עליו כגון אבי הבן כדתניא התם בפסחים. תניא (שבת קל"ז ב') אבי הבן אומר בא"י אמ"ה אקב"ו להכניסו בבריתו של אברהם אבינו ואע"ג דמיתניא אחר המילה פירש"י שאומר קודם המילה דכל הברכות מברכין עליהן עובר לעשייתן והא דלא אקדים תנא לכדתני קודם המילה משום דלא פסיקא ליה שפעמים שאין אבי הבן לשם בברכה דפסיקא ליה הקדים ורבינו יעקב ז"ל פירש לברך בסדר ששנה ונראין דברי רש"י זצ"ל תניא העומדים שם אומרים כשם שהכנסתו לברית כך הכניסהו לתורה ולחופה ולמעשים טובים ואע"פ שעדיין לא נימול מסירתו לבעל ברית מילה זו היא הכנסתו במילה. המברך אומר בא"י אמ"ה אשר קידש ידיד מבטן חק בשארו שם וצאצאיו חתם באות ברית קודש על כן בשכר זאת אל חי צוה להציל ידידות שארינו משחת למען בריתו אשר שם בבשרינו ברוך אתה ה' כורת הברית. ידיד זה אברהם כדאמרינן במנחות פ' כל המנחות (מנחות נ"ג ב') ידיד זה אברהם דכתיב מה לידידי בביתי וגו' קידש מבטן כל הצדיקים נועדים ומקודשים קודם לידתן כדכתיב בטרם תצא מרחם הקדשתיך ואמרינן נמי ביומא (פ"ב ב') לחישו לה ואילחישא נפק ר' יוחנן קרי עליה בטרם תצא מרחם הקדשתיך. ויש אומרים ידיד זה יצחק שנתקדש קודם

לידתו כדכתיב ואת בריתי אקים את יצחק אשר תלד לך שרה וגו' ונקרא ידיד שהיה ידיד ואהוב לפני היוצר .
ומתוך חביבות המצוה הורגלו לברך על הכוס. ובשעה שהוא מברך יכסה ערות התינוק משום דכתיב ולא יראה בך ערות דבר . המל את הגרים המל אומר על המילה המברך אומר ברוך א"י אמ"ה אקב"ו למול את הגרים ולהטיף מהם דם ברית שאלמלא דם הברית לא נתקיימו שמים וארץ שנאמר אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמתי ברוך אתה ה' כורת הברית ועבדים מל אותם לשם עבדות ומברך עליהם כאשר על הגרים.
ונהגו להשליך את הערלה בחול שמצאנו בפרקא דחלקותא (בין בני א"י לבני בבל) בני ארץ ישראל מוהלין במים משום דכתיב וארחצך במים פי' משליכין הערלה במים בני בבל מוהלין בעפר משום דכתיב גם את בדם בריתך שלחתי אסיריך מבור אין מים בו ועתה מביאין חול לקיים דברי שניהם שהחול נקרא עפר ומים כדאמרינן בחולין פ"ב (כ"ז ב') עופות מן הרקק נבראו פירש מעפר ומים.

מצוה תג

סימן תג (ה)

קידוש השם. ויראת מאלהיך צוה לקדש שמו דכתיב. בפרשת אמור אל הכהנים ולא תחללו את שם קדשי ונקדשתי בתוך בני ישראל ותניא בת"כ ממשמע שנאמר ולא תחללו אמור קדש מה ת"ל ונקדשתי אמרה תורה מסור עצמך על קדושת שמי פי' על קידוש השם (שלא) יפקיר אדם במעשיו ובדבריו (באחת) מכל מצות האמורות בתורה ואפי' דקדוק אחד מדברי סופרים כי אם יחבב תורה ודקדוקיה וישמח לבו לקראת המצוות ואפילו אינה מצוה אלא מנהג יהודית ואם יעבירנו נראה כעובר מצוה ומפקירה צריך שיהרג על הדבר כדאמרינן בסנהדרין בסוף פ' בן סורר ומורה (סנהדרין ע"ד א') בשעת השמד אפילו על מצוה קלה יהרג ואל יעבור פי' שעת השמד שמכוונים עובדי כוכבים להעביר מצות המקום ולהכעיס לפניו כי אתא רבין אמר ר' יוחנן אפי' שלא בשעת השמד לא אמרינן אלא בצינעה אבל בפרהסיא אפי' ערקתא דמסנא פי' מנהג יהודית שהנוהג לתרבות ולקידוש השם וכמה הוא פרהסיא אמר ר' יעקב אין פרהסיא פחות מעשרה בני אדם ותניא אחוה דר' אחאי בר אבא אתיא תוך תוך כתיב ונקדשתי בתוך בני ישראל וכתיב הבדלו מתוך העדה הזאת מה להלן עשרה אף כאן עשרה ומה להלן כולהו ישראל אף כאן כולהו ישראל פי' כל העשרה יהיו ישראל ותניא נמי בת"כ יכול ביחידים ת"ל בתוך בני ישראל במרובין ומצוה זאת אע"פ שאין בה כי אם עשה שקולה

היא לפני המקום ומכרעת שהרי החמירה תורה שיהרג אדם עליה כדתניא מסור עצמך על קידוש שמי.

מצוה תד

סימן תד (ב)

אהבת השם. צוה הב"ה לאהוב שמו ולאהבו על הבריות דכתיב בפרשת ואתחנן ואהבת את ה' אלהיך ותניא (בספרי) ואהבת את ה' עשה מאהבה הפרש בין העושה מאהבה לעושה מיראה העושה מאהבה שכרו כפול ומוכפל לפי שהוא אומר את ה' אלהיך תירא יש לך אדם מתירא מחבירו מניחו והולך לו אבל העושה מאהבה אינו כן ואין לך אהבה במקום יראה ויראה במקום אהבה אלא במדת המקום בלבד. ד"א ואהבת את ה' אלהיך האהיבהו על הבריות כאברהם אביך בענין שנאמר ואת הנפש אשר עשו בחרן והלא אם באים כל העולם לברוא יתוש אחד ולהכניס בו נשמה לא היו יכולים אלא שהיה מלמדם אבינו אברהם ומכניסן תחת כנפי השכינה. בבל לבבך בב' יצרך ביצר טוב וביצר רע ד"א בבל לבבך שלא יהא לבך חולק עליך ובכל נפשך אפילו נוטל את נפשך וכן הוא אומר כי עליך הורגנו כל היום נחשבנו בצאן טבחה שמעין בן עזאי אומר (בכל) לבבך אהבהו עד מיצוי הנפש.

מצוה תה

סימן תה (א)

יראת השם. כתוב בפרשת ואתחנן את ה' אלהיך תירא פי' של יראת ה' שלא להזכיר אדם שם שמים לבטלה דאמרינן בתמורה פ"א (ד' א') אזהרה למוציא ש"ש לבטלה דכתיב את ה' אלהיך תירא ומזה המקרא למדנו שיהא אדם מערער בהגיעו לדבר מצוה שבמחשבת הלב היא היראה דתניא (ב"מ נ"ח ב') ויראת מאלהיך דבר המסור ללב נאמר בו ויראת. וגדולה היא יראת ה' שהרי אדם יכול לקיימה אלף פעמים ביום שבכל שעה ורגע זוכר אדם את המצוה וחרד לבו עליה לקיים את ה' אלהיך תירא.

מצוה תו

סימן תו (יד)

לעבוד את השם. ויראת מאלהיך צוה שילמדו ישראל את התורה ויעמלו בה ויתפללו לפניו דכתיב בפרשת עקב לאהבה את ה' אלהיך ולעבדו בכל לבבכם ובכל נפשכם ותניא

בספרי ולעבדו זו תלמוד אתה אומר זו תלמוד או אינו אלא עבודה ממש הה"א ויניחהו ה"א בגן עדן לעבדה ולשמרה וכי מה עבודה עבד ומה שמירה שמר הא למדת לעבדה (זה תלמוד ולשמרה אלו מצות) [ולשמרה זו תלמוד] וכשם שעבודת מזבח קרויה עבודה כך תלמוד קרויה עבודה ד"א ולעברו זו תפלה אתה אומר זו תפלה אא"א עבודה ממש ת"ל בכל לבבכם וכי יש עבודה בלב הא למדת זו תפלה וכה"א תכון תפלתי קטרת לפניך משאת כפי וגו' ובדניאל הוא אומר אלהא די אנת פלח ליה בתדירא הוא ישזבינך ומה עבודה עבד דניאל בבבל אלא זו תפלה דכתיב וכיון פתיחן ליה בעליתיה וגו' ר"א בן יעקב אומר מאי ולעבדו בכל לבבכם אזהרה לכהנים שלא יהא לבם חלוק כשעת עבודה פי' שלא יפגלו את המזבח .

מצוה תז

סימן תז (**ג**)

להדבק לשם. צוה הקב"ה שידבק האדם בדרכי המקום דכתיב (דברים י' כ') את ה' אלהיך תירא אותו תעבוד ובו תדבק וכתיב (שם י"ג ה') ובו תדבקון וכתיב (שם י"א כ"ב ול' כ') ולדבקה בו. ותניא בסוטה פ"א (י"ד א') וכי אפשר לו לאדם לידבק בשכינה והלא כבר נאמר כי ה' אלהיך אש אוכלה הוא אלא הדבק בדרכי המקום מה הב"ה. מבקר חולים דכתיב וירא ה' אליו אף. אתה בקר חולים וכו' והדבק בחכמים ותלמידיהם ואע"פ שבכל מצוה ומצוה נאמר עשה במקומה הוסיף לך הכתוב כאן מצוה אחת.

מצוה תח

סימן תח (**ד**)

ללכת בדרכי המקום. צוה הב"ה את ישראל ללכת בדרכי המצות דכתיב (דברים ח' ו') ושמרת את מצוות ה' אלהיך והלכת בדרכיו ואע"פ שעל כל מצוה ומצוה נאמר עשה במקומה הוסיף לך הכתוב עשה אחר לקבל שכר ובסוטה (י"ד א') דרשינן מיניה להיות רחום לבקר חולים לנחם אבלים להלביש ערומים שהם דרכי יוצרנו וכבר פירשתיו לעיל בעמוד חמישי בחייבי עשה (סי' רי"ט ר"כ).

מצוה תט

סימן תט (**שכד**)

מורא מקדש. ויראת מאלהיך צוה בהכנס אדם למקדש או בבית הכנסת או לבית המדרש

שינהג בהם מורא וכיבוד דכתיב בפרשת בהר סיני את שבתותי תשמרו ומקדשי תיראו לא ממקדשי אתה ירא אלא ממי שהזהיר על המקדש פי' מן הב"ה ומצינו בית הכנסת ובית המדרש שנקראו מקדש דתניא בת"כ והשימותי את מקדשיכם מקדש מקדשי מקדשיכם לרבות בתי כנסיות ובתי מדרשות ואמרי' במגילה פרק אחרון ואהי לכם למקדש מעט בארצות אשר הדחתים שם ואמר שמואל בר רב יצחק אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות (שבבבל) למדנו כשאמרה תורה את מקדשי תיראו שבתי כנסיות ובתי מדרשות בכלל והמורא מה הוא אינו מפורש במקרא ופירשו חכמים כל אחד לפי סברתו לפי חומר קדושתו. מורא במקדש תנן בברכות פ' הרואה (ברכות נ"ד א') לא יקל אדם את ראשו כנגד שער המזרח שהוא מכוון כנגד בית קודש הקדשים ואמר רב (ס"א ב') לא אמרו אלא מן הצופים ולפנים וברואה איתמר נמי אמר ר' אבא בריה דר' חייא בר אבא אמר ר' יוחנן לא אמרו אלא מן הצופים ולפנים וברואה ובמקום שאין שם גדר ובזמן שאין שכינה שורה ותניא נמי אמר ר' יוסי לא אמרו אלא ברואה ר' יהודה אומר בזמן שביהמ"ק קיים אסור בזמן שאין ביהמ"ק קיים מותר ור"ע אוסר בבל מקום ואין הלכה כר"ע אלא כר' יהודה קיי"ל דקאי ר' יוחנן כוותיה דהא ר' יוחנן ורב ואביי דאמר התם דשרינהו ניהליה צפון ודרום כולהו פליגי עליה ופי' לא יקל מהו קלות ראש הנפנה לא יפנה צפון ודרום אלא מזרח ומערב פי' לצד הבדל מן הצופים ולפנים וברואה ותנן (שם נ"ד א') לא יכנס אדם להר הבית לא במקלו ולא במנעלו ולא באבק שעל גבי רגליו ולא יעשנו קפנדריא ורקיקה מק"ו ואמר רב רקיקה בבית הכנסת שריא מידי דחוה אמנעל למדנו קלות ראש של הר הבית. ושל בית הכנסת ובית המדרש כדתנן בפ' אחרון במגילה (כ"ח א') בית הכנסת שחרב אין מספידין בתוכו ואין פורסין לתוכו מצודות ואין שוטחין על גגו פירות ואין מפשילין בתוכו חבלים ואין עושין אותו קפנדריא משום שנאמר והשימותי את מקדשיכם קדושים אע"פ שהם שוממין עלו בו עשבים לא יתלוש מפני עגמת נפש ותניא התם במגילה בתי כנסיות ובתי מדרשות אין נוהגין בהן קלות ראש אין אוכלין בהן ואין שותין בהן ואין נאותין בהם ואין מטיילין בהם ואין נכנסין (בהן) בחמה מפני החמה ולא בגשמים מפני הגשמים ומכבדין אותם ומרביצין אותם אבל קורין בהם ושונים בהם ומספידין בהם הספד של רבים אמר ר' יהודה אימתי בישובן אבל בחורבנן מניחין אותם עלו בו עשבים לא יתלוש מפני עגמת נפש ומפרשין (שם ב') קלות ראש חשבונות של רשות. פירשנו קלות ראש ומורא של כל אחד ואחד ותן לחכם ויחכם עוד שישמור אדם עצמו מקלות ראש הדומה לקלות ראש ששנו חכמים וכל שכן מחמור ממנו.

מצוה תי

סימן תי (**צח**)

מורא שבת. כשם שצוה הב"ה לתת מורא וכיבוד למקדש כך צוה לתת לשבת שהרי הוקשו זה לזה דכתיב את שבתותי תשמורו ומקדשי תיראו ומהו מורא שבת שיחשוב אדם בלבו לכבד את השבת ולשמור ולהיות חרד על הדבר ולא מן השבת אתה ירא אלא ממי שהזהיר על השבת.

מצוה תיא

סימן תיא (**צז**)

שמירת שבת. כאשר הזהיר הב"ה לתת מורא מי שהזהיר על יושבת כך צוה לתת שמירת שבת על לבו דכתיב בפרשת כי תשא ושמרתם את השבת כי קדש היא וכתיב בדברות אחרונות שמור את יום השבת לקדשו ושמירה היא בלב דכתיב ואביו שמר את הדבר וכתיב כי נעים כי תשמרם בבטנך ואע"פ שפירשנו שמירת לב למדנו גם מזה המקרא שצוה יוצרנו שישמור מלעשות מלאכה בשבת.

מצוה תיב

סימן תיב (**צט**)

ועונגה. מצות עונג שבת גמרא גמירא לה עד דאתא ישעיה ואסמכה אקרא דכתיב וקראת לשבת ענג והכי נמי אמרינן בזבחים פ"ב (כ"ב ב') ובפרק כ"ג בסנהדרין (כ"ב ב') לענין מצוה אחרת אמר רב חסדא דבר זה מתורת משה רבינו לא למדנו מתורת יחזקאל בן בוזי למדנו ערל לב וערל בשר לא יבא אל מקדשי לשרת ועד דלא אתא יחזקאל גמרא גמירי לה ואתא יחזקאל ואסמכיה אקרא ובשבת פרק כל כתבי הקודש (קי"ח ב') אמרינן במה מענגה אמר רב יהודה משמיה דרב בתבשיל של תרדין ודגים גדולים בראשי שומים ולאו דוקא (אלו) אלא כל דבר מאכל הערב לאדם קרוי עונג ואמר רב חייא בר אשי אמר רב ואפילו דבר מועט ועשאו לכבוד שבת הוי עונג מאי הוי אמר רב פפא כסא דהרסנא פי' דבר מועט אך שיהיה ניכר שלכבוד שבת עשאו ומנלן דעונג הוי אכילה דכתיב אז תתענג על ה' והרכבתיך על במתי ארץ והאכלתיך נחלת יעקב אביך וכשם שיש עונג באכילה כך יש עונג בהנאת גופו ומצוה לאדם לענג עצמו בהנאת גופו שגם היא נקראת עונג דכתיב אשר לא נסתה כף רגלה הצג על הארץ מהתענג ומרוך ר"י אומר (שם קי"ח א') כל המענג את השבת נותנין לו נחלה בלא מצרים (שנאמר אז תתענג על ה' והרכבתיך

על במתי ארץ והאכלתיך נחלת יעקב אביך וגו') דכתיב ביה ביעקב ופרצת ימה וקדמה צפונה ונגבה.

מצוה תיג

סימן תיג

פרו ורבו. בארבעה מקומות הזהירה תורה על פריה ורביה בפ' בראשית כתיב פרו ורבו ומלאו את הארץ וכתיב ואתם פרו ורבו שרצו בארץ ורבו בה ותנן ביבמות פרק הבא על יבמתו (יבמות ס"א ב') לא יבטל אדם מפריה ורביה אא"כ יש לו בנים כ"ש אומרים שני זכרים וב"ה אומרים זכר ונקבה ואע"ג דפליגי תנאי בברייתא (ס"ב א') ואית דאמרי דב"ה או זכר או נקבה כסתם מתניתין לב"ה קי"ל ותנן התם (ס"ד א') נשא אשה ושהה עמה עשר שנים ולא ילדה אינו רשאי ליבטל מפריה ורביה ותניא בגמרא אע"פ שאין ראיה לדבר זכר לדבר ויהי מקץ עשר שנים לשבת אברם בארץ ללמדך שאין ישיבת חו"ל עולה לו מן המנין פי' שיש לתלות בעון חוצה לארץ ואע"פ שבימי אברהם לא נתקדשה ארץ ישראל עדיין מ"מ חפצי הבורא היו בה שהרי הסולם בה היה קבועה כדכתיב ויחלום והנה סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה ואיתמר (ס"ב א') היו לו בנים ונתגייר ר' יוחנן אמר קיים פריה ורביה ר"ל אמר לא קיים והלכתא כר' יוחנן ואיתמר היו לו בנים ומתו רב הונא אמר קיים פריה ורביה ור' יוחנן אמר לא קיים ומסקינן כר' יוחנן ומסקינן (שם ע"ב) בני בנים הרי הן כבנים אפילו ברתא לברא ותרי מחד לא .

מצוה תיד

סימן תיד (**כז**)

ושמתם את דברי אלה. צוה הבורא ברוך הוא שישימו ישראל דברי תורה על לבם דכתיב בפ' והיה עקב ושמתם את דברי אלה על לבבכם פירוש שימה שיזכור דברי תורה וישימם על לבו תמיד ויהגה בהם בלבבו וכל שעה ושעה שחושב אדם בדברי תורה והושב בלבו מקיים מצות ושמתם הלא למדת גדולתם של לומדי תורה והוגיה שמקיים מצוה בכל עת. תניא בספרי ושמתם את דברי אלה זו תורה וקשרתם אותם אלו תפילין אין לי אלא תפילין ות"ת שאר מצות מנין הרי אתה דן בנין אב משניהן הצד השוה שבהן וכו' .

מצוה תטו

סימן תטו (**תה**)

לעשות הפסח. צוה הב"ה לישראל שיעשו את הפסח וכתיב בפרשת בהעלותך ויעשו בני ישראל את הפסח במועדו ועשיית הפסח היינו שחיטתו וזריקת דמו והקטרת אימוריו אבל לא אכילתו דכתיב בי"ד לחדש בין הערבים יעשו אותו במועדו ואכילתו לא הוי בי"ד אלא בליל ט"ו דכתיב ואכלו את הבשר בלילה הזה ואע"פ שזריקת דמו והקטרת אימוריו כהנים עושים ולא ישראלים כיון שהקרבן של ישראל ובמצות ישראל עושין יעשו בני ישראל קרינן ביה.

מצוה תטז

סימן תטז (**קי**)

לשומרו שבעת ימים. צוה הב"ה שישמרו ישראל כל חוק שבעה ימי פסח באיסור חמץ ומלאכה וכל האמור בהם דכתיב בפ' בא אל פרעה אחר כל הלכות הפסח ושמרת את החוקה למועדה מימים ימימה כלל בזה המקרא כל חוק שבעה ימים ואע"פ שהזהיר וצוה במקום אחר הוסיף לך הכתוב עשה בכלל.

מצוה תיז

סימן תיז (**קיא**)

חדש שמונת ימים. כתיב בפרשת אמור אל הכהנים ביום הראשון מקרא קדש ותניא בת"כ קדשהו במה אתה מקדשו במאכל ובמשתה ובכסות נקייה וכתיב וביום השביעי מקרא קדש וכשם שצוה הכתוב לקדש ראשון ושביעי כך צוה לקדש חולו של מועד דכתיב אלה מועדי ה' אשר תקראו אותם מקראי קדש ותניא בת"כ במי הוא מדבר בימים טובים הרי כבר אמור א"כ למה כתיב אלה מועדי ה' אשר תקראו אותם מקראי קדש אלו ימי מועד שאסורין במלאכה ובהם נאמר מקרא קדש אלמא גם הם צריכין קידוש שפירשנו ונראה לומר מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא כאשר פירשנו למעלה בלאו מלאכת המועד (סי' ש"ד) וספק בידי. וכשם שמצוה לקדש ראשון ושביעי ושמיני של חג הסוכות שהרי בכולם נאמר מקרא קדש נמצאו בסוכות שמונת ימים מקודשים עם חולו של מועד.

מצוה תיח

סימן תיח (קיב)

שבות שמונה ימים. אע"פ שהזהיר בלאו שלא לעשות מלאכה בראשון ושמיני של חג דכתיב בהו כל מלאכת עבודה לא תעשו שנה הכתוב וכתב בהם עשה דכתיב באמור אל הכהנים ביום הראשון שבתון וביום השמיני שבתון פי' שבות ממלאכה וכשם שיש בהם עשה כך יש עשה בחולו של מועד שהרי רבינן חולו של מועד כימים טובים למלאכת דבר שאינו אבוד שנאסרה בה כדתניא אלה מועדי ה' אשר תקראו אותם מקראי קודש אלו ימי מועד שאסורים בעשיית מלאכה נמצאו ח' ימים במצות שבות וכבר פירשתי שספק בידינו אי מדרבנן אי מדאורייתא. ראשון ושביעי של פסח עצרת ויום הזכרון ויום הכפורים בכל אלו מצינו עשה בשביתת מלאכתם בעצרת כתיב מקרא קודש יהיה לכם כל מלאכת עבודה לא תעשו אלמא קודש מלעשות מלאכה קאמר . ביום הזכרון בחדש השביעי באחד לחדש יהיה לכם שבתון זכרון תרועה ביום הכפורים כתיב שבת שבתון הוא לכם פי' שבות ממלאכה.

מצוה תיט

סימן תיט (קיז)

תקיעה בראש השנה. ויראת מאלהיך ותפחד מדיניו ומיום משפטו ותקעת בשופר של איל ויזכור לך עקדת יצחק שניתן איל תמורו דכתיב בפ' אמור אל הכהנים בחדש השביעי באחד לחדש יהיה לכם שבתון זכרון תרועה ותניא בת"כ ומייתי לה בר"ה פ"א (ל"ג ב') זכרון תרועה מנין שבשופר ת"ל והעברת שופר תרועה (אין לי אלא ביובל בר"ה מנין ת"ל בחדש השביעי) שאין ת"ל בחדש השביעי מה ת"ל בחדש השביעי שיהיו כל תרועות של חדש השביעי כזה מה זה בשופר אף זה בשופר מנין שפשוטה לפניה ת"ל והעברת שופר תרועה יכול העבדה ביד ת"ל ויצו משה ויעבירו קול במחנה מה להלן בקול אף כאן בקול ומנין שפשוטה לאחריה ת"ל תעבירו שופר אין לי אלא ביובל בראש השנה מנין ת"ל בחדש השביעי שיהיו כל תרועות של חדש השביעי כזה מה זה פשוטה לפניה ופשוטה לאחריה אף זו פשוטה לפניה ופשוטה לאחריה ומנין של שלש שלש ת"ל והעברת שופר תרועה זכרון תרועה וכתיב יום תרועה יהיה לכם מנין ליתן את האמור של זה בזה ואת האמור של זה בזה ת"ל שביעי שביעי לגז"ש הא כיצד שלשה שהם תשע. שעור תקיעה (כתרועה שעור תרועה) בג' שברים. פי' פשוטה לפניה ופשוטה לאחריה שהזכרנו היא תקיעה תרועה לא ידענו מה היא אך אונקלוס תרגם מפי' ר"א

ור' יהושע שמסרו לו בקבלה יבבא וכתיב באימיה דסיסרא נשקפה ותיבב אם סיסרא פי' מקוננת על סיסרא בנה ודרך המקוננים לקונן בעין ג' שברים או כענין תרועה. והשברים נקראו קינה של גניחה. והתרועה גניחה של יללה ומטעם ספק אמרינן התם פרק אחרון של ראש השנה (ל"ד א') אתקין ר' אבוהו בקסרי קשר"ק קש"ק קר"ק כדי שלא יהא הפסק בין תקיעה לתרועה לאיזה פירוש שנפרש תרועה וקשר"ק דאית באימיה דסיסרא תרווייהו עבדא גניחה דהיינו ג' שברים ויללה דהיינו תרועה אבל קרש"ק אינו צריך דמסתמא כי מיתרע מילתא באינש ברישא גנח והדר מילל. ותנא (ל"ג ב') מי שברך ואח"כ נזדמנה לו שופר תוקע ומריע ותוקע ודוקא (ל"ד ב') דלא הוה ליה שופר מעיקרא הא הוה ליה שופר מעיקרא כי שמע להו אסדר ברכות שמע להו. רב פפא קם לצלויי א"ל לשמעיה כי נחירנא לך תקע לי א"ל רבא לא אמרן אלא בחבר עיר פי' בחבר בתפילה בעשרה אבל יחיד תניא שומעו על הסדר ושלא על הסדר ברכות. והנראה היה לנו לתקוע בחבר עיר על סדר ברכות קשר"ק קש"ק קר"ק. ג' פעמים שבענין זה היא מצות התקיעה לצאת מכל הספיקות ורבינו יעקב זצ"ל הנהיג לתקוע בסדר ברכות. קשר"ק במלכיות. קשר"ק בזכרונות. קשר"ק בשופרות ואין להקפיד בהפסקה דבדיעבד יצא כדתניא שמע ט' תקיעות בתשע שעות ביום יצא והא דאתקין ר' אבוהו והקפיד בהפסקה. לכתחלה ובדין היה שהיינו תוקעין קשר"ק קש"ק קר"ק ג' פעמים אבל קשה לו לשנות המנהג בשינוי גדול אחרי דדיעבד יצא והמשנהו לא הפסיד אך הרויח לעשות מצוה כהלכתה. ואמרינן בפ"א בראש השנה (ט"ז א') למה תוקעין ומריעין, כשהן יושבין וחוזרין ותוקעין ומריעין כשהן עומדים כדי לערבב השטן שהרי תקיעה חכמה ואינה מלאכה (שבת קי"ז ב') ומשום ערבוב שטן שפיר דמי למיתקע. תנן בפ' אחרון (ל"ג ב') תקע בראשונה ומשך בשנייה כשתים אינו בידו אלא אחת ובהארכת תקיעתו יותר מכשיעור אין בזה חלול יו"ט כל זמן שהוא עוסק ולא פירש מן התקיעה כדתניא בשבת (קל"ג ב') כל זמן שהוא עוסק במילה ולא פירש חוזר בין על הציצין המעכבין בין על הציצין שאינן מעכבין פירש על הציצין המעכבין חוזר על ציצין שאינן מעכבין אינו חוזר הלכך לאחר שפירש יזהר שלא יחזור ויתקע אע"פ שלא תקע בחוזק שכבר יצא ידי חובתו שכל הקולות כשרין בשופר (ר"ה כ"ז ב'). תנן התוקע לתוך הדות או לתוך הבור או לתוך הפיתוס אם קול שופר שמע יצא ואם קול הברה שמע לא יצא. וצריך שיתכוין השומע לצאת ומשמיע להוציא השומע אע"ג דאמר רבא (כ"ח ב') מצות אין צריכות כוונה לא קיי"ל כותיה אלא כר' יוסי קיי"ל דתניא (כ"ט א') שומע שומע לעצמו משמיע משמיע לעצמו לפי דרכו אמר ר' יוסי בד"א בש"צ יאכל ביחיד לא יצא עד שיתכוין שומע ומשמיע וכר"י קי"ל

דקם ר' זירא כותיה דא"ל ר' זירא לשמעיה איכוין ותקע לי אלמא קסבר משמיע בעי כונה. למדנו כיצד תוקעין. צא ולמד במה תוקעין תוקעין בשופר של איל דילפינן העברה (העברה) מיום הכפורים של יובל כדתניא (כ"ו א') אמר ר' עקיבא כשהלכתי לערביא היו קוראין לדיכרא יובלא. ושל פרה פסול ונחלקו בטעמיה עולא אמר לפי שאין קטיגור נעשה סניגור אבייי אמר משום דקאי גילדי ומיחזי כשנים וג' שופרות והתורה אמרה שופר אחד ותנן (כ"ו א') משום שהוא קרן ועוד דלאו דדיכרא הוא וטעמא אמרינן לעיל (ט"ז א') כדי שיזכור לנו הקב"ה עקידה של יצחק שניתן תמורו איל. תנן (כ"ו ב') ר"י אומר בראש השנה תוקעין בשל זכרים וביובלות בשל יעלים ואמרינן הלכה כר"י ואמר ר' לוי מצות תקיעה של ר"ה ושל יוהכ"פ בכפופים וטעמא דכייף אינש טפי עדיף. תנן (כ"ז א') שופר שנסדק ודבקו פסול דיבק שברי שופרות פסול ניקב וסתמו אם מעכב את התקיעה פסול ואם לאו כשר פי' מעכב את התקיעה לאחר שסתמו ופסק רב יהודאי דקיי"ל בתרי לישנא דר"י להחמיר דהיכא דמעכב תקיעה וסתמו שלא במינו אע"ג דנשתייר רובו פסול ובמינו בעינן שישתייר רובו עיכוב התקיעה פי' משונה משום שלא נסתם אע"פ שתוקעין כדינו תניא (כ"ז ב') ציפהו (זהב במקום הנחת פה פסול שלא במקום הנחת פה כשר ציפהו זהב) מבפנים פסול מבחוץ אם נשתנה קולו מכמות שהיה פסול ואם לאו כשר הניח שופר בתוך שופר ותקע בו אם קול פנימי שמע יצא ואם קול חיצון שמע לא יצא הרחיב את הקצר וקיצר את הרחב פסול וטעמא אמר רב מתנא והעברת שופר תרועה דרך העברתו בעינן נסדק לארכו פסול לרחבו אם נשתייר בו כשיעור תקיעה בשר ואם לאו פסול וכמה שיעור תקיעה פי' רשב"ג כדי שיאחזינו בידו ויראה לכאן ולכאן. ובי מברך מברך על תקיעת שופר ושהחיינו. ואם יצא תוקע לאחר שלא יצא דתני אהבה בריה דר' זירא (כ"ט א') כל הברכות כולן אע"פ שיצא מוציא חוץ מברכת הלחם וברכת היין ואם יצא לא יתקע לנשים ולתינוקות דנשים פטורות דהו"ל מ"ע שהזמ"ג ונמצא תוקע לבטלה אבל הן יתקעו לעצמן דכיון דאין בתקיעה אימורא (דאורייתא) דתנא דבי שמואל (כ"ט ב') כל מלאכת עבודה לא תעשו יצאו תקיעת שופר ורדית הפת שהיא חכמה ואינה מלאכה הלכך משום נחת רוח דנשים ותינוקות שרינן להו עד שילמודו ואמר ר"א אפילו בשבת ודוקא בקטן שלא הגיע לחנוך אבל הגיע לחנוך אין מתעסקין בו ונשים אין מתעסקין בהם ואע"ג דקי"ל כר' יוסי דאמר (ר"ה ל"ג א') נשים סומכות רשות משום נחת רוח דנשים שרינן להו לסמוך באקפו ידייהו לעצמן שרינן משום נחת רוח אבל לאחרינא לא דאין אומרים לאדם חטא משום נחת רוח דנשים ותינוקות הלכך לא שרינן להתעסק בנשים ובתינוקות שהגיע לחנוך:

מצוה תכ

סימן תכ (קיח)

ענוי יום הכפורים. ויראת מאלהיך ותענה נפשך למצא כופר דכתיב בפ' אמור אל הכהנים בעשור לחדש הזה יום כפורים הוא ועניתם את נפשותיכם. ואלו דברים נקראים ענוי חסרון אכלה ושתיה רחיצה וסיכה נעילת הסנדל ותשמיש המטה וכולהו מפרשי ביומא פרק אחרון (ע"ד ב') אכילה נקראת עינוי דכתיב ויענך וירעיבך ושתיה בכלל אכילה (שם ע"ו א') חסרון רחיצה נקראת עינוי דאמר רב נחמן בר יצחק (ע"ז א') מים קרים על נפש עיפה ושמועה טובה מארץ מרחק ודלמא שתיה מי כתיב בנפש על נפש כתיב אלמא מחסרון רחיצה נקרא אדם עייף ודבר הנקרא עייפות מצינו שנקרא עינוי דכתיב כשברח דוד ואביתר מפני אבשלום כי אמרו העם רעב ועיף וצמא במדבר וכל מה שנעשה שם נקרא עינוי דכתיב על אותו מעשה כי נשאת ארון ה' וכי התענית בכל אשר התענה אבי ומזה למדנו דאפילו רחיצה צונן אסורה מדאורייתא דהכא כתיב מים קרים ודוקא רוב גופו ומתכוין ליהנות ברחיצה אסור מדאורייתא אבל מיעוט גופו אפילו מתכוין ליהנות אינו אסור אלא מדרבנן דתנן המלך והכלה ירחצו פניהם (ע"ג ב') ואי מדאורייתא אסורה לא שרינן ליה במלך וכלה ואם אינו מתכוין כגון הרוחץ בלקר ידיו משום רוח רעה או משום טינוף שרי לכתחילה כדתניא (ע"ז ב') שומרי פירות והמקביל פני רבו או מי שגדול ממנו עוברים במים עד צוארם ואינן חוששין ומסקינן ובלבד שלא יוציא ידו מתחת חפת חלוקו ופסיק רישיה ולא ימות לא הוי שיש כמה בני אדם שאין נהנין מרחיצה כזו ותניא נמי הכי אם היו ידיו מלוכלכות בטיט ובצואה רוחץ כדרכו ואינו חושש אלמא אינו מתכוין להנאת רחיצה מותר. תולדה לעינוי רחיצה. במיעוט גופו במתכוין להנות כדתנן (ע"ג ב') דלא שרי ליה אלא במלך וכלה ותניא (ע"ח א') ר"י אומר אסור לישב על גבי טיט המטפחת ביום הכפורים ומסקינן בטופח ע"מ להטפיח ודוקא במתכוין ליהנות אבל אינו מתכוין ליהנות לא מיבעיא מיעוט גופו אלא אפי' רוב גופו מותר כאשר פירשנו למעלה ותניא נמי (ע"ז ב') אסור לרחוץ מקצת גופו ככל גופו ואם היו ידיו מלוכלכות בטיט ובצואה רוחץ כדרכו ואינו חושש ותני דבי מנשה אשה מדיחה ידה במים ונותנת פת לתינוק ואינה חוששת אמרו עליו על שמאי הזקן שלא רצה להאכיל בידו אחת וגזרו עליו שיאכיל בשתי ידיו אלמא כל רחיצה שאינה צורך הנאה שריא הלכך כהן נושא כפיו נוטל ידיו אבל רחיצת פנים בבקר הוי צורך הנאה ורפואה דאמר שמואל (שבת ק"ח ב') טובה טיפת צונן שחרית ורחיצת ידים ורגלים בחמין ערבית מכל קלורין שבעולם. אמרינן ביומא (ע"ח א') ריב"ל אומר ערב יוה"כ

מביאין לו מטפחת ושורה אותו במים ועושה אותה במין כלים נגובין למחר מעבירה על פניו ואינו חושש פי' כלים נגובים שסוחט המטפחת עד שלא נשאר בו טופח להטפיח דלא ליתי לידי סחיטה דאי הוי טופח להטפיח הוי אסור דלא גרע מטיט המטפחת. ויש מרבותי דמפרשים דרחיצת כל גופו מדרבנן היא וקרא אסמכתא בעלמא וראיה מביאין מדאמרינן בנדרים בתחילת אלו נדרים (ע"ט ב') דאמרה קונם פירות עולם עלי אם ארחץ למה לה הפרה לא תרחוץ ולא ליתסרו פירות עולם עליה מדתלי לענות נפש בהנאת פירות עולם מכלל דחסרון רחיצה לא הוי בכלל לענות נפש ונראה לי שאין ראיה משם דהתם הכי פירושו פיון דאסרה הנאת פירות עליה אם תרחץ אם כן לא הוי נדר מן הרחיצה אלא מן הפירות והיכי מצי בעל מפר. מרחיצה לא מצי מיפר שהרי לא היה הנדר בה. מפירות לא מצי מיפר דלא תרחוץ ולא יחול איסור פירות עליה והבעל אינו יכול להפר אלא בנדר שחל האיסור כבר כר' נתן דאמר בשילהי נדרים (צ' א') אין הבעל מיפר אא"כ חל הנדר וקי"ל דאפילו אמרינן כי היכי דפליגי רבנן ור' נתן בהפרה פליגי בשאלה כר' נתן דנסביה איתתא והדר שדיה בהנאת בגדים אלמא בין בהפרה בין בשאלה אין בעל מיפר וחכם מתיר אלא א"כ חל הנדר והכי פירושו למ"ל הפרה בלא הפרה היא מותרת בפירות עולם כל זמן שלא רחצה. סיכה נקרא עינוי (ע"ו ב') דכתיב בדניאל לחם חמודות לא אכלתי ובשר ויין לא בא אל פי וסוך לא סכתי ומנלן דחשיכא ליה בעינוי דכתיב ויאמר אל תירא כי מן היום אשר נתת לכך להבין ולהתענות לפני אלהיך ותנן נמי בשבת פ"ט (פ"ו א') מנין לסיכה שהיא בשתיה ביום הכפורים דכתיב ותבא כמים בקרבו וכשמן בעצמותיו ודוקא דברים שדרכו לסוך בהן בשמן שהוא לתענוג אבל סיכת חלב ע"ג מכה אי נמי שמן ע"ג מכה ורפואה ההיא לא מיתסרי משום עינוי כדתניא (ע"ז ב') אסור לסוך מקצת גופו ככל גופו אם היה חולה או היו (לו) חטטין בראשו סך. שמן כדרכו ואינו חושש. הליכת יחף בלא סנדל נקרא עינוי (ע"ו א') דכתיב בדוד בברחו מפני אבשלום וראש לו חפוי והוא הולך יחף וכל מעשה שעשה שם דוד נקרא עינוי דכתיב כי התענית בכל אשר התענה אבי ומנלן דיחף הוא בלא מנעל וסנדל דכתיב מנעי רגלך מיחף וגרונך מצמאה וכל מידי שאין דרך להלך בו מותר שאינו יוצא מכלל יחף דא"ר יצחק בר נחמני (ע"ח ב') אני ראיתי את ר' יהושע בן לוי שיצא בסנדל של שעם ביום הכפורים רב יהודה נפיק ברהיטני אבייי בהוצי רב בדיקולי רבה בר רב הונא הוה כריך סודרא אכרעיה ונפיק. מניעת תשמיש נקרא עינוי דכתיב אם תענה את בנותי ואם תקח נשים על בנותי פי' אם תענה ממניעת תשמיש ואם תקח צרות (ע"ז ב'). ותניא (ע"ד ב') אע"פ שאסור בכולן אינו חייב כרת אלא על עינוי דאכילה ושתיה בלבד וטעמא דכתיב

כל הנפש אשר לא תעונה בעצם היום הזה והאבדתי את הנפש ההיא מקרב עמה איזו עינוי שיש בו איבוד נפש הוי אומר זו אכילה ושתיה ואמרינן (ע"ו א') הני חמשה עינוין כנגד מי אמר רב חסדא כנגד ה' עינויין שבתורה ואין לומר ולהוכיח דהני מדרבנן מטעם דהא מרבינן (ע"ד ב') מה' עינוי טבלים נבילות חולין ותרומה דהתם מנפשות דמייתרי מפקינן להו ולא מן העינויין. וצריך להוסיף מחול על הקדש בין בכניסתו בין ביציאתו ותניא (פ"א ב') ועניתם את נפשותיכם בתשעה לחדש יכול יתענה בתשעה ת"ל בערב אי בערב יכול משתחשך ת"ל בתשעה הא כיצד מתחיל ומתענה מבע"י מכאן שמוסיפין מחול על הקדש אין לי אלא בכניסתו ביציאתו מנין ת"ל מערב עד ערב ושיעור התוספת לא נתפרש בתורה אך צריך להוסיף ולפרוש מעט קודם סוף שקיעת החמה דמשקיעת החמה ואילך הו"ל בין השמשות דתניא בשבת פרק במה מדליקין (שבת ל"ד ב') איזהו בין השמשות פי' ספק יום ספק לילה משתשקע החמה דברי ר' יהודה ואמר רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן הלכה כר' יהודה לענין שבת וכן לענין יום הכפורים ולימים טובים. משתשקע החמה פי' מסוף שקיעת החמה וכמה מאותו זמן עד צאת הכוכבים אמר רבה אמר רב יהודה אמר שמואל ג' חלקי מיל ולאו היינו שקיעת החמה דתניא בפסחים פ' מי שהיה טמא (פסחים צ"ד א') משקיעת החמה עד צאת הכוכבים מהלך ה' מילין דההוא פירושא מתחילת שקיעת החמה פי' זה של שקיעת החמה זה פירוש רבינו יעקב זצ"ל ואני פירשתי ענין אחר מפני ראיות וקושיות והרוצה לדעת פירושי יעיין למעלה בחייבי סקילה במחלל שבת (סי' רע"ד) בהלכות המוציא מרשות לרשות והארכתי שם בפירוש זה קדמתי כניסת שבת ויום הכפורים ויום טוב ויזהר אדם בשיעורן כי ראיתי בני אדם מהשיעים שלא כדין וירא שמים יניח עצמו בארצות החיים.

מצוה תכא

סימן תכא (קכג)

סוכה. יתברך שם יוצרנו נצח צוה לישראל שיקיימו מצותיו זכר לניסיו ואהבתו אשר חיבבם מימי קדם דכתיב בפ' אמור אל הכהנים אך בחמשה עשר יום לחדש השביעי באספכם את תבואת הארץ (וגו') בסוכות תשבו שבעת ימים פי' עשו סכך ושבו תחתיו ז' ימים וכתיב למען ידעו דורותיכם כי בסוכות הושבתי את בני ישראל בהוציאי אותם מארץ מצרים. פירשו חכמים היאך יעשה סכך דתנן (סוכה ב' א') סוכה שהיא גבוה למעלה מעשרים אמה פסולה ר"י מכשיר וקי"ל כרבנן וטעמייהו דרבנן אמר רבא אמר קרא למען ידעו דורותיכם כי בסוכות הושבתי את בני ישראל עד עשרים אמה אדם יודע

שהוא דר בסוכה אבל למעלה מעשרים אמה אין אדם יודע שהוא דר בסוכה דלא שלטא ביה עינא בסכך ואמר ר' יאשיה אמר רב (ב' ב') מחלוקת כשאין דפנות מגיעות לסכך אבל דפנות מגיעות לסכך ואפילו למעלה מעשרים אמה כשרה דכיון דמגיעות לסכך שלטא ביה עינא ואע"ג דאיכא אמוראי דפליגי עליה דרבא כרבא קי"ל דהוא בתראה.

וכשם שהקפידו חכמים על גבהה שלא יגביהנה יותר מעשרים אמה כך הקפידו שלא ישפילנה יותר מן כראוי דתנן (כ' א') ושאינה גבוהה עשרה טפחים פסולה וטעמא דאין מקום חשוב פחות מעשרה לר' מאיר (ה' ב') יליף מארון תשעה וכפרת טפח לר' יהודה הלכתה גמירי לה. ואם גבוה מעשרים אמה ובא למעטה בדבר דלא מיבטיל ואין דרך בני אדם לבטל כגון כרים וכסתות לא הוי מיעוט (ג' ב'). תנן (י"א א') כל דבר המקבל טומאה ואין גידוליו מן הארץ אין מסככין בו וטעמא מפרש בגמרא (י"ב א') כי אתא רבין אר"י אמר קרא חג הסוכות תעשה לך שבעת ימים באספך מגרנך ומיקבך בפסולת גורן ויקב הכתוב מדבר אמר רב יהודה (י"ב ב') סיבבה בחיצין זכרים כשרה בנקבות פסולה דבית קיבול העשוי למלאות שמיה בית קיבול. תנן (ט"ו א') המקרה סוכתו בשפודין או בארוכות המטה אם יש ריוח ביניהן כמותן כשרה ומוקי רב הונא בריה דרב יהושע במעדיף ורב פפא אמר פרוץ כעומד מותר. יש לשאול ולהקשות דרב פפא אדרב פפא דבפרק הישן (סוכה כ"ב ב') מקשינן מתניתין אהדדי דתנן בפרק ראשון בסוכה ושחמתה מרובה מצילתה פסולה הא כי הדדי כשרה ובפרק הישן ושצילתה מרובה מחמתה כשרה הא כי הדדי פסולה ומתרצינן כאן מלמעלה כאן מלמטה פירש"י ז"ל מלמעלה פסולה דהוי פרוץ כעומד מלמטה כשרה דעומד מרובה על הפרוץ שהחמה מתפשטת על הקרקע וכשהיא שוה למטה בידוע שהעומד מרובה למעלה אמר רב פפא היינו דאמרי אינשי כזוזא מלעיל כאיסתרא מלתחת פירוש כשהנקב עומד קטן מלמעלה כזוזא רחב מלמטה על הקרקע כאיסתרא אלמא רב פפא ס"ל פרוץ כעומד אסור לכן נראה פירוש רבינו יעקב ז"ל כאן מלמעלה כשהיא כהדדי למעלה כשרה דפרוץ כעומד מותר כאן מלמטה פי' אדם למטה ומסתכל למעלה ונראה לו כי הדדי פסולה כיון שפרוץ נראה לו מרחוק שוה לעומד בידוע שהוא מרובה על העומד פי' אדם עומד בראש ההר נראה לו כצפור כך הפרוץ מתמעט בעיני הרואה בהרחקתו והעומד מתוך שיש בו ממשות אינו מתמעט בעיני הרואה בהרחקתו כמו הפרוץ שאין בו ממשות באויר ולפי"ז רב פפא לטעמיה דאמר רב פפא פרוץ כעומד מותר וגם מטעמים אחרים לא נראה פי' רש"י שפירש איסתרא גדול מזוזא ובכתובות (ס"ד א') אמרינן כמה איסתרא פלגא דזוזא ואמרינן מי בב"מ ס"פ השואל (ק"ב ב') ובב"ב בהמוכר פירות אמר מאה מעי איסתרא

אלמא מאה פרוטות ואיסתרא קרובים להיות שוים ובזוזא שהוא דינר קצ"ב פרוטות כדאיתא בקדושין פ"א (י"ב א') לכן ישר פי' רבינו יעקב ז"ל שפי' לפי פירושו כזוזא מלעיל כשפרוץ מרובה כזוזא למודד למעלה כאיסתרא מלתחת קטן לעומד מלמטה באיסתרא ואין לדחות ההיא דאיסתרא כפלגא דזוזא פלגא בשוה אבל איסתרא דק ורחב יותר מזוזא לומר דמסתמא לפי כספו הרחבתו שהרי כשאמר פלגא דזוזא משמע שתזוז הוא הפשוט ואיסתרא הוא המחצה של הפשוט אבל יכול לדחות מהאי טעמא דתרי גווני הוו כדאמרינן בכתובות במציאת האשה (ס"ז א') לא יפחות לה מחמשים זוז ומפרש זוזי פשיטי והם קטנים מאיסתרא הרבה. תולדה לסיכוך המקבל טומאה שלא לתת לסכך דבר המקבל טומאה אפילו שלא לסכך שלא יאמרו קא מסכך בדבר המקבל טומאה כדאמרינן בסוכה (י' ב') מנימין עבדא דרב אשי אישטמיט ליה כיתונתיה במיא אזל ושטחיה אמטללתא א"ל רב אשי שקליה דלא לימרו קא מסכך בדבר המקבל טומאה והא קא חזו דרטיבא לכי יבשה קא אמינא לך.

תנן (ט' ב') העושה סוכתו תחת האילן כאלו עשאו בתוך הבית סוכה תחת סוכה עליונה כשרה והתחתונה פסולה וטעמא כדתניא בסוכות תשבו שבעת ימים ולא בסוכה שתחת סוכה ולא בסוכה שתחת האילן ולא בסוכה שתחת הבית וטעמא אמר ר"נ בר יצחק בסכת כתיב ובמה יהא בין סוכה לסוכה אמר רב הונא טפח שכן מצינו באהלי טומאה טפח. תנן (י' א') פירש עליה סדין מפני החמה או תחתיה מפני הנשר פסולה פי' מפני הנשר שלא ינשרו עליו והוי חמתה מרובה מצילתה וכיון דלדעת כן עושה א"כ בדעתו שאם ינשרו עליו וסדין מחזיקן רוצה הוא להכשירה והיא פסולה אחרי שדבר המקבל טומאה מחזיק העלין תלושין ודבר זה אין לגזור אלא בשפירש מן הנשר להכי אמר רב חסדא ל"ש אלא מפני הנשר אכל לנאותה כשרה וה"ה פורש מפני טינוף נשירת עליו דכשרה דחד טעמא הוא כן פירש רבינו יעקב זצ"ל ומצאנו כן בתשובת הגאונים. ורבותינו שפירשו מפני הנשר שלא ינשרו עליו ויטנפו המאכל והמשקה לפירושם לא ידענו לחלק לתת טעם בין לנאותה למפני הנשר. תנן (ט"ו א') תקרה שאין עליה מעזיבה ב"ה אומרים מפקפק או נוטל אחד מבינתיים שאע"פ שהסכך עשוי מעצמו הוצרך פקפוק דכתיב חג הסוכות תעשה לך ולא מן העשוי. תולדה ולא מן העשוי שאין מסככין בנסרים שיש בהם ארבע על ארבע דתנן (י"ד א') מסככין בנסרים דברי ר' יהודה ר"מ אוסר וקי"ל כר"מ בגזרותיו ואמר רב מחלוקת בנסרין שיש בהן ד' על ד' דר"מ אית לי' גזירת תקרה ור"י לית ליה גזירת תקרה אבל אין בהן ד' על ד' דברי הכל כשרה ואע"ג דפליג שמואל עליה דרב הלכתא כוותיה דרב. ואמר ר' יוחנן (ט"ו א') אין מסככין בנסרין

משופין משום גזירת כלים. ובנסרין שיש בהן ד' על ד' אפילו הפכן על צידיהן פסולה ופי' רב נחמן (י"ד ב') דעל כרחיך נעשו כשפודין של מתכת. תנן (י"א א') הדלה עליה את הגפן ואת הדלעת ואת הקישות וסיכך על גבה פסולה ואם היה הסיכוך מרובה מהן פי' (ט' ב') והם הבוטים ומעורבים על סכך כשר דבטל להו ברובה ואש קצצן כשרה ואמר רב (י"א א') צריך לנענען דלא אמרינן קציצתן זו היא עשייתן כדתניא תלאן ואח"כ פסק ראשי חוטין שלהן פסולה ולא אמרינן פסיקתן זו היא עשייתן. תולדה עוד למן העשוי דתנן (י"ג א') חבילי קש וחבילי עצים וחבילי זרדין אין מסככין בהן ואם התירן כשרות וטעמא מפרש בברייתא שפעמים שאדם בא מן השדה וחבילתו על כתפו ומעלה ומניחה ע"ג סוכה ומניחה עליו ליבשה ונמלך עליה ומניח לשם סוכה והתורה אמרה תעשה ולא מן העשוי. הרחיק (י"ז א') את הסכוך מדפנות ג' טפחים פסולה אויר פוסלו בג' סכך פסול בד' אמות בין באמצע בין מן הצד דקי"ל כרב (י"ז ב') ופחות מכשיעור הזה אינו פוסל סכך פסול אך שישאר מסכך כשר כשיעור סוכה. תנן (ג' א') חמתה מרובה מצילתה פסולה. תנן (כ"ב א') המעובה כמין בית אע"פ שאין הכוכבים נראין מתוכה כשירה. תניא (כ"ב ב') אין כוכבי חמה נראין מתוכה ב"ש פוסלין וב"ה מכשירין והלכה כב"ה. מדקתני כמין בית שמעינן ולא כבית ממש למדנו שיכול לסככה מעובה כרצונו אך שתראה סוכה אבל בנסרין אפילו פחותין משלשה דהוו קנים בעלמא אחרי שכל הבתים סכוכין בענין זה ואינה נראית סוכה פסולה דלא הוי כמין בית אלא בית ממש.

למעלה אמרנו שהתורה אמרה שאין מסככין בדבר המקבל טומאה. תולדה. שאין מסככין בדבר המקבל טומאה מדרבנן כדתניא (כ' א') מחצלת של שיפה ושל גמי גדולה מסככין בה קטנה אין מסככין בה ושל שיפה ושל גמי אין מקבלין טומאה אלא מדרבנן והא דאמרינן בב"ק פ' כיצד (כ"ה ב') ובשבת פרק אר"ע (פ"ד א') מפץ במת מניין ק"ו ומה פכים קטנים שטהורים בזב טמאים במת מפץ שטמא בזב אינו דין שיטמא במת ההוא במפץ של עץ מיירי אבל שיפה וגמי אפילו מיוחדים לישיבה טהורים בזב מידי דהוי אכלי אבנים וכלי גללים דתנן בנדה פרק האשה (נ"ט ב') ישבה על הספסל של אבן או על האיצטבא במרחץ רבי נחמיה מטהר שכל דבר שאינו מקבל טומאה אינו מקבל כתמים פי' שאינו מקבל טומאת מדרס. ויש לשאול אחרי שהמפץ של עץ היכי אמרינן בשבת דלית ליה טהרה במקוה. משום דהוי פשוטי כלי עץ אין לנו לומר דלית ליה דתנן במס' כלים ומייתינן ליה בסוכה פ"א (ט"ז א') מטה מטהרת חבילה ומטמאת חבילה ומוקמינן לה בארוכה ושתי כרעים למאי חזו למסמכינהו אגודא ומישדא אשלי. אלמא פשוטי כלי עץ הראויים לישיבה אית להו טהרה במקוה מפץ נמי לא שנא. ויש

לתרץ דלא דמי אמטה שהמטה משמשת אדם ומשמשת משמשי אדם ומרבינן ליה בת"כ בפרשת ויהי ביום השמיני מכל כלי עץ הלכך כיון דמרבויא דקרא מטמאינן לה כיון דאירבייה לטומאה אירביה לטהרת טבילה דהא אירביא לכל דינים האמורים למהוי בכלי עץ דדמו לשק ולא ממעטינן פשוטי כלי עץ אלא הנהו דלא הוו אלא משמשי אדם ולא הוו משמשי משמשי אדם הלכך מפץ דלא הוו משמשי משמשי אדם לא איתרבי ולא מטמא אלא מק"ו דפכים דק"ו לא הוי אלא להוריד חומר ולא להוריד לטהרת טבילה ועוד דמפכים קטנים יליף להו ודיו לבא מן הדין להיות כנדון ופכים קטנים לית להו טהרה במקוה דכלי חרס נינהו. ורש"י פירש במפץ של גמי ואיה ליה טומאה דאורייתא ונראה לי דההיא דתנן בנדה קשיא ליה. תניא (סוכה מ"ו א') העושה סוכה לעצמו אומר ברוך אשר החיינו נכנס לישב בה אומר אקב"ו לישב בסוכה ואמר רב אשי חזינא ליה לרב כהנא דמסדר להו אכסא דברכתא דקידושא.

וכל אימת דעייל אינש למיכל חייב לברך ואפילו עשרה זימני ביומא דתניא תפילין כל זמן שמניחן מברך עליהן דברי ר' מאיר וחכמים אומרים אינו מברך עליהן אלא שחרית בלבד ומסקינן רבנן דבי רב אשי כל אימת דממשמשי מברכי אלמא הלכה כרבי ומשמשי בהו כשנסתלקו תפילין של ראש ממקום שמוח התינוק רופף דהיינו מקימם והם מחזירים אותם במקומם. וקי"ל שיפועי אהלים לאו כאהלים דמו דקי"ל כרב יוסף (י"ט ב') דתני למתני' הכי העושה סוכתו כמין צריף או שסמכה לכותל ר"א מכשיר וחכמים פוסלין ואם הגביהה מן הקרקע טפח או הפליגה מן הכותל טפח כשירה.

למדנו הלכות סכך צא ולמד הלכות דפנות דתניא בפ"א (ו' ב') שתים כהלכתן ושלישית אפילו טפח ר' שמעון בן אלעזר אומר שלש כהלכתן ורביעית אפילו טפח וקי"ל כרבנן. וקי"ל כר"י בן לוי' (ז' א') דאמר ר' סימון אמר ריב"ל אותו טפח היכן מעמידו עושה טפח שוחק ומעמידו בפחות מג' טפחים סמוך לדופן וכל פחות מג' כלבוד דמי וקי"ל כהאי לישנא דרבא דאמר וצריכה נמי צורת הפתח. וכל הדברים כשרים לדפנות ולא מפסלי בהו תעשה ולא מן העשוי דתעשה לא כתיב אלא בסכך ואע"ג דמיתורא דבסוכות דרשינן נמי דפנות תעשה ולא מן העשוי לא מוקמינן אלא אפשטיה דקרא דסכך משמע. ואיתמר (י"ח ב') סיכך ע"ג אכסדרה שיש לה פצימין כשרה שאין לה פצימין אביי אמר כשרה ורבא אמר פסולה אביי אמר כשרה פי תקרה יורד וסותם רבא אמר פסולה לא אמרינן פי תקרה יורד וסותם והלכתא כרבא.

ושיעור משך סוכה כב"ש דתנן בפ"ב (כ"ח א') מי שהיה ראשו ורובו בסוכה ושלחנו בתוך הבית ב"ש פוסלין וב"ה מכשירין אמר רב שמואל בר רב יצחק אמר רב הונא (ג' א')

הלכה צריכה שתהא מחזקת ראשו ורובו ושלחנו אמר ליה ר' אבא כמאן בב"ש (א"ל) אלא כמאן. וקי"ל (כ"ג א') כל סוכה שאינה יכולה לעמוד ברוח מצויה דיבשה פסולה. ובדבר שיש בו רוח חיים עושין דופן דלית דחייש לר"מ דפסל מטעמיה דחייש למיתה וסתם לן תנא כותיה בגיטין בכל הגט (כ"ח א') דתנן התם דלא חייש למיתה ואי טעמיה כרב אחא בר יעקב (סוכה כ"ד א') משום דהוי מחיצה שעומדת ברוח א"כ לאו היינו גזירה דנימא בה הלכה כר' מאיר בגזירותיו. ומצוה שיעשה לה צורת פתח דתניא (כ"ח ב') תשבו כעין תדורו אלמא כעין דירה בעינן.

תנן (ט"ז א') המשלשל דפנות ממטה למעלה אם גבוהות מן הארץ עשרה טפחים כשרה ממעלה למטה אם גבוהות מן הארץ ג' טפחים פסולה ר' יוסי אומר כשם שמלמטה למעלה עשרה כך מלמעלה למטה עשרה טפחים והלכה כחכמים. ואע"ג דגמרינן גוד אסיק מחיצתה לענין סוכה לא אמרינן דאמר רבא (ד"ד ב') מחיצות ניכרות בעינן וליכא הלכך בנה עמוד וסיכך למעלה מן העמוד שיעור גובה סוכה פסולה. תנן (כ"ה א') שלוחי מצוה פטורים מן הסוכה מנה"מ דת"ר בשבתך בביתך פרט לשלוחי מצוה.

נשים ועבדים וקטנים פטורים מן הסוכה (כ"ח א') קטן שא"צ לאמו חייב בסוכה ותניא האזרח להוציא הנשים מן הסוכה מפרשינן אמאי איצטריך להוציאם הא הוי מ"ע שהזמן גרמא. ה"ד קטן שאינו צריך לאמו אמרי דבי ר' ינאי (שם ע"ב) כל שנפנה ואין אמו מקנחתו וריש לקיש אמר כל שניעור משנתו ואינו קורא אימא אימא. תנו רבנן בסוכות תשבו שבעת ימים תשבו כעין תדורו מכאן אמרו כל שבעת הימים עושה אדם סוכתו קבע וביתו עראי היו לו כלים נאים מעלן לסוכה מצעות נאות מעלן לסוכה אוכל ושותה בסוכה ומטייל בסוכה ושונין בסוכה פי' במגרס ואמר רבא (כ"ט א') מאני מיכלא לבר ממטללתא מאני משתייא במטללתא יש מרבותינו מפרשים משום מיאוס ומאני מיכלא היינו קערות שנמאסות אחר אכילה ויש מרבותינו מפרשים קדרות ואגני דלישה וטעמא דכעין תדורו בעינן והני אינם רגילות להיות בבית דירה אלא בית להם לבדם. ואמר רבא (כ"ו א') מצטער פטור מן הסוכה פי' שיש לו צער בסוכה ובצאתו ינצל וטעמא דכעין דירה בעינן ואין דרך אדם לעמוד בדירתו בצער ושיעור לצער כדתנן (כ"ח ב') ירדו גשמים מאמתי מותר לפנות משתסרח המקפח ומי שאינו בקי בזה השיעור יתן לבבו ואם מצטער באותו ענין שבצער הזה היה יוצא מביתו רשאי לצאת מסוכתו ודוקא שעשה סוכתו מתחילה במקום שראוי לאכול ולשתות ולישן בה ונולד לו צער אחר כן אבל עשתה מתחילה במקום הראוי להצטער באכילה או בשתיה או בשינה כגון שיירא בה מגנבים לא מיבעיא דלא מיפטר בהכי אלא אפילו יש סכנה וצער בשינה. ובאכילה

אין צער וסכנה לא יצא ידי חובתו דהא כעין תדורו בעינן והאי לא הוי כעין תדורו כיון שאינו יכול לעשות בה בל צרכי אכילה ושתיה ושינה בלא צער ומתחילה לא הוי סוכה כיון דלצערא קיימי . תנן (כ"ה א') אוכלים ושותים עראי חוץ לסוכה וכמה הוא עראי מסיק אביי כי דטעים בי רב ועייל לכלה ועראי דקתני לאו אשתיה קאי דכל שתיה עראי הוא ואמרינן נמי ביומא פ' אחרון (ע"ט ב') פירי לא בעי סוכה ותניא (כ"ו א') אוכלים אכילת עראי חוץ לסוכה ואין ישנין שינת עראי חוץ לסוכה מאי טעמא אמר רב אסי גזירה שמא ירדם ורבא אמר לפי שאין קבע לשינה פי' כל שהוא מיקרי קבע וקי"ל כרבא הלכך אפילו הניח ראשו בין ברכיו דקים ליה שלא ירדם אסור.

ולילי יום טוב הראשון חובה לאכול בסוכה דקי"ל כרבנן דתנן (כ"ז א') וחכמים אומרים אין לדבר קצבה חוץ מלילי יו"ט הראשון מ"ט אמר ר' יוחנן משום ר"ש בן יוחאי נאמר חמשה עשר בחג המצות ונאמר חמשה עשר בחג הסוכות מה להלן לילה הראשון חובה מכאן ואילך רשות אף כאן לילה הראשון חובה מכאן ואילך רשות והתם מנלן דכתיב בערב תאכלו מצות הכתוב קבעו חובה ואי לא אכיל בלילי יו"ט הראשון אין לו תשלומין ע"ז נאמר מעוות לא יוכל לתקון. וקי"ל כרבנן דאמרי (כ"ז ב') יוצאין מסוכה לסוכה ועושין סוכה בחולו של מועד. תניא (כ"ו א') הולכי דרכים ושומרי גנות ופרדסים ביום פטורין מן הסוכה ביום בלילה פטורין מן הסוכה בלילה ביום ובלילה פטורין בין ביום ובין בלילה וטעמא דתשבו כעין תדורו בעינן וכל ענינים שאדם רגיל לעשות ולצאת מדירתו רשאי לצאת מסוכתו ופרכינן וליעבדו סוכה וליתבו התם אמר אביי תשבו כעין תדורו בעינן פי' כעין דירה ואין דרך לעשות דירה בשדה רבא אמר פרצה קורא לגנב ואין דרך לעשות דירה במקום שהדירה מפסדת.

תניא (כ"ט א') היה אוכל בסוכה וירדו גשמים וירד אין מטריחין אותו לעלות אלא יגמור סעודתו היה ישן בסוכה וירדו גשמים וירד אין מטריחין אותו לעלות עד שיעלה עמוד השחר ואסור להסתפק מעצי סוכה כל שבעה דאמר רב ששת משום ר"ע (ט' א') מנין לעצי סוכה שאסורים כל שבעה ת"ל חג הסוכות תעשה לך שבעה ימים ותניא ר' יהודה בן בתירה אומר מניין שכשם שחל שם שמים על החגיגה כך חל ש"ש על הסוכה שנאמר חג הסוכות לה' מה חג לה' אף סוכה לה' ולא מבעי סוכה דאסיר לאיסתפוקי אלא אפילו תלה בה מגדים לאשפוריה אסיר ליה לאיסתפוקי מינייהו דת"ר (ביצה ל' ב') סיבבה כהלכתה ועיטרה בסדינים וקרמים המצויירים ותלה בה אגוזים ורמונים אפרסקין ועטרות של שבלים יינות שמנים וסלתות אסור להסתפק מהם עד מוצאי יו"ט

האחרון של חג ואם התנה עליהם הכל לפי תנאו והוא דאמר איני בודל מהם כל בין השמשות דלא חל עלייהו קדושה.
עיטורי סוכה שנפלו בשבת אסורים באכילה ואסור לטלטלם ממקומם נפלו ביו"ט אסורים באכילה ומחזירם למקומם ולמה מחזירם למקומם מפני שהוקצו אסורים באכילה למצוה. כל זה לשון ה"ג של רב יהודאי הגאון ז"ל במסכת יו"ט. תניא בתוספתא (פ"ג ביצה) אין נוטלים עצים מן הסוכה אפילו ביו"ט האחרון של חג ואם אמר כל זמן שארצה אטול הרי זה מותר. יש לשאול דבמסכת יו"ט פרק המביא (ל' ב') אמרינן דסוכת החג לא מהני בה תנאי לפי שאינו יכול לומר אינו בודל מהם כל בין השמשות דבעל כרחו יש לו ליבדל דסתר אהלא יש לומר בעצים הסמוכים לסוכה אמרינן וכדתנן אין נוטלין עצים מן הסוכה אלא מן הסמוך לה וכדמוקמינן התם בסמוך לדפנות דלא סתר אהלא אי נמי באיסורייתא. ואנן דאית לן תרי יומי אמר אביי סוכה (מ"ו ב') שמיני ספק שביעי אסורה ויתובי יתבינן בה ולא מברכינן דכיון דבעי למיקרי שמיני לתפלה ולקידוש ולברכת המזון אי מברך על הסוכה נראה שהוא שביעי ונמצאו ברכות סותרות זו את זו, תשיעי ספק שמיני מיתב לא יתבינן בה והכי הלכתא, ומסקינן בשילהי סוכה (נ"ו א') והלכתא מברך סוכה ואחר כן זמן, וכי נפקי ימי מצות סוכה מיבעי ליה למפסליה ולהראות שלא חש לישב בה אלא משום מצוה כדתנן בפ' לולב וערבה (סוכה מ"ח א') גמר מלאכול לא יתיר סוכתו אלא מוריד את הכלים מן המנחה ולמעלה בשביל כבוד יו"ט האחרון של חג אין לו מקום להוריד כלים אמר ר' יהושע בן לוי מדליק בה את הנר בסוכה קטנה דאמרינן (כ"ט א') בסוכה קטנה שרגא לבר ממטללתא ובסוכה גדולה מעייל בה מאני מיכלא ובהכי מתחזי שאין בה מצות סוכה מעתה:

מצוה תכב

סימן תכב (קכד)

לולב צוה הב"ה שיטלו ישראל בגבולין ד' מינים ביום הראשון של חג ובמקדש ז' ימים דכתיב בפ' אמור אל הכהנים ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר כפות תמרים וענף עץ עבות וערבי נחל ושמחתם לפני ה' אלהיכם שבעת ימים ותניא (בת"כ) לפני ה' אלהיכם פי' במקדש שבעת ימים ולא בגבולין שבעת ימים משחרב בהמ"ק התקין ר' יוחנן בן זכאי שיהיה לולב ניטל במדינה שבעה זכר למקדש ותניא בת"כ ומייתינן לה בפרק לולב הגזול (סוכה מ"א ב') ולקחתם שיהא לקיחה תמה לכל אחד ואחד לכם משלכם להוציא את הגזול ואת השאול מכאן אמרו אין אדם יוצא ידי חובתו ביו"ט

הראשון בלולבו של חברו אלא א"כ נותנין לו במתנה ואמר רבא מתנה ע"מ להחזיר שמה מתנה וצריך שיחזירהו לו ויקיים תנאו. תנן (כ"ט ב') לולב הגזול והיבש פסול יבש משום דבעינן זה אלי ואנוהו וליכא גזול לפני יאוש דלכם בעינן ולאו דידיה הוא, לאחר יאוש משום דהו"ל מצוה הבאה בעבירה ושאול לא מפסיל אלא ביו"ט הראשון אבל בשאר יומי כשר דתנן (מ"א ב') ושאר ימי החג אדם יוצא י"ח בלולבו של חבירו אבל גזול אסור אפי' בשאר יומי. תנן של אשירה ושל עיר הנדחת פסול ודוקא באשירה דישראל דלית ליה ביטול אבל אשירה של נכרי דאית ליה ביטול לכתחילה לא יטול ואם נטל כשר דבמקום דלית ליה ביטול כתותי מיכתת שיעוריה דאמר רבא (ל"א ב') לולב של ע"ז לא יטול ואם נטל כשר ומוקמינן ליה בע"ז דנכרי. ותנן (כ"ט ב') נקטם ראשו נפרצו עליו פסול נפרדו עליו כשר פירש רב פפא (ל"ב א') נפרצו כחופיא נפרדו דמפרד אפרודי. תניא (ל"א ב') לולב כפות כווץ סדוק עקום דומה למגל פסול מוץ פי' כמין הוצין כזה הרות פסול פירוש קשה בחריות של דקל סדוק פירש רב פפא דעביד בהמנק פי' נסדק הרבה כזה אמר רבא (ל"ב א') האי לולבא דסליק בהדיא הוצא פסול פי' מצד אחד יוצאין עליו כזה אמר ר' מתנן אר"י בן לוי נחלקה התיומת נעשה כמי שנטלה התיומת ופסול פי' שני עלים עליונים אמצעיים ששם השזרה כלה נחלקו זה מזה ונעלים השזרה עם החלקה של מטה תיומת שמדובקים כתאומים כך פירשו רבותי ושמעתי אפילו נחלקו העלין בלא השדרה נחלקה קרי ביה. וכל לולב שאין ראשו של זה מניע לצד עקרו של זה פסול ותנן (כ"ט ב') כל לולב שיש בו שלשה טפחים כדי לנענע בו כשר פירש שזרו של לולב צריך שלשה לבד טפח היוצא מן הערבה וההדס דאמר ר' פרנך אמר ר' יוחנן (ל"ב ב') שזרו של לולב צריך שיצא מן ההדס טפח ופירש דמתני' ג' טפחים וכדי לנענע בו. פירשתי כפות תמרים צא ולמד ענף עץ עבות דתניא ענף עץ עבות עץ שענפיו חופין את עצו הוי אומר זה הדס ואימא הרדופני אמר רבא האמת והשלום אהבו ותניא עבות כשר שאינו עבות פסול ה"ד עבות אמר ר"י אמר שמואל דקיימי תלתא תלתא טרפי בחד קינא ותנן נשרו רוב עליו ונשתיירו בו מיעוטו כשר ובלבד שתהא עבותו קיימת ומשכחת לה באסא מצראה דקיימא ז' ז' טרפי בחד קינא. תנן הדס הגזול והיבש פסול נקטם ראשו או שהיו ענביו מרובין מעליו פסול וכאשר פירשתי הטעמים בלולב כך הם בהדס דבקרא חדא כתיבי ענביו מרובין מעליו פי' רב חסדא (ל"ג ב') דבר זה רבינו הקדוש אמרו המקום יהא בעזרו לא שנו אלא שחורות אבל ירוקות מינא דהדס נינהו. ותנן אם מיעטן כשר ואין ממעטין ביו"ט וטעמא משום זה אלי ואנוהו. ערבי נחל, תניא (ל"ג ב') ערבי נחל שמגדלות על הנחל ד"א ערבי נחל שעלה

שלה משוך כנחל ותניא אין לי אלא ערבי נחל של בעל ושל הרים מנין ת"ל ערבי נחל מכל מקום אבא שאול אומר (ל"ד א') ערבי נחל שתים אחת ללולב ואחת למקדש ורבנן למקדש מנא להו הלכתא גמירי לה דאמר רב אשי משום ר' נחוניא בן הקנה איש בקעת בית חורון עשר נטיעות ערבה וניסוך המים הלמ"מ ותניא אידך ערבי נחל שגדילות על הנחל פרט לצפצפה שגדילה בין ההרים פי' דרכן לגדל על הנחל בעינן ואפי' גדילה בין ההרים כשרה כאשר רבינו למעלה פרט לדרכה להתגדל בין ההרים. תניא איזו היא ערבה ואיזו היא צפצפה ערבה קנה שלה אדום ועלה שלה משוך ופיה חלק צפצפה קנה שלה לבן עלה שלה עגול ופיה דומה למגל. תניא (ל"ד ב') ר' ישמעאל אומר ג' הדסים וב' ערבות ולולב אחד ואתרוג אחד אפילו ב' קטומים ואחד שאינו קטום ר"ט אומר אפילו שלשתן קטומים וכו' אמר רב יהודה אמר שמואל הלכה כר"ט והא דתנן נקטם ראשו פסול לכתחילה קאמר ויחזור אחר אחר ואי ליכא אחר יברך עליה ואשכחן דקתני פסול במקום דכשר בדיעבד בדתנן במנחות (כ"ו א') ובפסחים מייתינן לה פ' כ"צ (ט"ז ב') נטמאו שיריה איבדו או נשרפו כמדת ר"א בשרה כמדת ר"י פסולה ומוקמינן לה התם בפסחים לכתחילה ודיעבד כשר ולא יטעה המעיין שם כי ראיה גדולה היא אמר רב יהודה אמר שמואל (ל"ב ב') שיעור הדס וערבה שלשה ולולב ד' כדי שיהא לולב יוצא מן ההדס טפח פי' שדרו של לולב דאמר ר' פרנך אמר ר' יוחנן שדרו של לולב צריך שיצא מן ההדס טפח. אתרוג דכתיב פרי עץ הדר ותניא (ל"ה א') פרי עץ הדר עץ שטעם עצו ופריו שוה הוי אומר זה אתרוג רבי אומר אל תקרא הדר אלא הידור וכו' בן עזאי אומר אל תקרי הדר אלא הדור שכן בלשון יון קורין למים הדור ואיזה דבר גדל על כל מים הוי אומר זה אתרוג רבנן אמרי אל תקרי הדר אלא דבר הדר באילנו משנה לשנה. תנן (ל"ד ב') אתרוג הגזול והיבש פסול, יבש דהדר בעינן, גזול לפני יאוש לכם בעינן וליכא לאחר יאוש הו"ל מצוה הבאה בעבירה. תנן של אשירה ושל עיר הנדחת פסול ודוקא באשירה דישראל דכיון דלית ליה ביטול כתותי מכתת שיעוריה אבל דעובד כוכבים לכתחילה לא יטול ואם נטל כשר כאשר פירשנו למעלה בלולב. תנן של ערלה ושל תרומה טמאה פסול של תרומה טהורה לא יטול ואם נטל כשר של דמאי ב"ש פוסלין וב"ה מכשירין של מעשר שני בירושלים לא יטול ואם נטל כשר. תנן עלתה חזזית על רובו ניטלה פטמתו נסדק נקלף ניקב והסר כל שהוא פסול. אמר רב חסדא (ל"ה ב') דבר זה רבינו הקדוש אמרו והמקום יהיה בעזרו עלתה חזזית על מעוטו כשר ל"ש אלא במקום אחד אבל בשנים או בשלשה מקומות הו"ל מנומר ופסיל ואע"ג דלא תנן פסול במנומר תנא ושייר ובברייתא (ל"ו א') תנא ליה אמר רבא (ל"ה ב') ועל חוטמו אפילו

משהו פסול. ניטל פטמתו תנא ר' יצחק בן אלעזר ניטלה בוכנתי פרש"י זצ"ל בשני פנים האחד פטמתו ראשו העליון והוא נקרא פיטמא כדתנן הפיטמא של רימון והוא בוכנתו לפי שהוא עשוי כעין בוכנא פילון בלע"ז זה לשון מורינו הזקן רבינו יעקב ב"ר יקר ורבינו יצחק הלוי פירש פיטמתו ועוקצו שניהם בזנבו, עוקצו ששנינו ניטל עוקצו כשר שניטל עוקצו מה שחוץ לגומא של אתרוג פטמתו שנתלש העוקץ מתוך האתרוג וחסרו ולפיכך פסול והיינו דתני רב יצחק בוכנתו שנכנס בתוך האתרוג במו בוכנא הנכנס ומכה באסיתא ולשון רבינו יעקב זכר לברכה נראה לי לפי שלא מצינו בשום מקום עוקץ זנב. ויש לתמוה על דברי רבינו יצחק הלוי למה ליה למיתני היינו חסר כל שהוא דתני פסול. ניקב תני עולא בר חנינא (ל"ו א') ניקב נקב מפולש במה שהוא שאינו מפולש בכאיסר פי' אניקב ולא חסר קאי דמכשר תנא דמתניתין קאתא האי תנא למימר דאי הוי מפולש מצידו לצידו פסול בנקב כל שהוא אפילו נקב של מחט שאין בו חסרון ונקב שאינו מפולש בכאיסר אם רהב בכאיסר אע"פ שלא חסר פסול כגון שתחב בו יתד עבה ומתניתין בפחות מכאיסר וכשאינו מפולש עד כאן פירש"י ואיני יודע מניין לו דאניקב ולא חסר קאי כי נראה היה דאניקב וחסר כל שהוא דפסול קאי וקאמר האי תנא האי דפסלינן בחסר כל שהוא בניקב מפולש אבל בשאינו מפולש עד שיחסר בכאיסר והשתא אתי שפיר פירוש רבינו יעקב ב"ר יקר שפי' פטמתו ראשו העליון וקאמר תנא דמתניתין אע"ג דבשאר מקומות של אתרוג חסרון בכאיסר בעינן נטול ראשו העליון אפילו לא יהיה בו חסרון בכאיסר פסול ופירוש זה נראה לי עיקר ואתרוג חסר בלא כאיסר כשר והא דתנן חסר כל שהוא פסול בנקב מפולש. תניא (ל"ו א') אתרוג תפוח סרוח כבוש שלוק כושי לבן מנומר פסול כדור פסול ויש אומרים אף התיום אתרוג הבוסר ר"ע פוסל וחכמים מכשירין גדלו בדפוס ועשאו כמין בריה אחרת פסול וטעמא דכולהו דהדר בעינן וליכא אתרוג הכושי כשר פי' גדל בארץ בוש ושחור כשר דאורחיה הוא דומה לכושי פסול פי' גדל כאן והוא שחור דלאו אורחיה הוא נדמה הוא ופסול אמרינן בסוכה (ל"ו ב') ר' חנינא מטבל בה ונפיק ביה ואוקימנא ביו"ט שני, אתרוג שנקבוהו עכברים אמר רב אין זה הדר דמאיס. תנן (ל"ד ב') שיעור אתרוג קטן ר"מ אומר כאגוז ר"י אומר כביצה והגדול כדי שיאחז שתים בידו אחת דברי ר' יהודה ר' יוסי אומר אפי' אחת בשתי ידיו וקימ"ל כר' יהודה בקטן וכר' יוסי בגדול. וכשם שפירשנו שיוצא בשאר ימים בלולב שאול כך יוצא אדם בשאר מינין בשאול, ואלו ג' מינין לולב הדס וערבה מצוה לאגדם יחד ואם לא אגדם כשר דתניא (י"א ב') לולב בין אגוד בין שאינו אגוד כשר ר' יהודה אומר אגוד כשר שאינו אגוד פסול וטעמא דר"י דיליף לקיחה לקיחה מאגדת איזוב מה

להלן באגודה אף כאן באגודה ותניא לולב מצוה לאוגדו לא אגדו כשר ומוקמינן להו לרבנן ומאי מצוה משום זה אלי ואנוהו ותנן (ל"ו ב') אין אוגדין את הלולב אלא במינו דברי ר' יהודה ר"מ אומר אף בחוט של משיחה ר"י לטעמיה דאמר לולב שאינו אגוד פסול וקימ"ל כר"מ דהא קימ"ל כרבנן דאמרי לולב א"צ אגד, וצריך שיאגדנו שני קשרים זה על זה דתניא (ל"ג ב') הותר אגודו ביו"ט אוגדו כאגודה של ירק ואינו אוגדו אגד גמור דאסור לאוגדו ביו"ט ומוקמינן לה אליבא דרבנן דאמרי אין מצוה לאוגדו אלא משום זה אלי ואנוהו אלמא בחול דיכול לאוגדו אוגדו אגד הנאסר בשבת וביו"ט ואינו נאסר אלא שני קשרים זה על זה דהוו של קיימא דאמרינן בשבת פרק כלל גדול (שבת ע"ד ב'). עלה דהך דתנן והתופר ב' תפירות והא לא קיימא ומשנינן בשקשרן פי' אחר שתי תפירות קשר קשר אחת וקתני דמשום תופר חייב ולא משום קושר אלמא קשר אחד לא מיתסר וכן פרש"י זצ"ל שהאוגדו כאגודה של ירק לאו אגודה היא אפילו אליבא דרבנן דכי היכי דמצריך ר' יהודה אגד שלא לפסול מצריכי רבנן למצוה. ומניין לנו דאתרוג אין צריך שיהא עמהם באגודה דתניא (ל"ד ב') ר' אליעזר אומר יכול יאגדם כולם בבת אחת אמרת וכי נאמר וכפות והלא לא נאמר אלא כפות ומניין שמעכבין זא"ז ת"ל ולקחתם לקיחה תמה בעינן. וקימ"ל כרבא דאמר (ל"ז א') לקיחה ע"י דבר אחר שמה לקיחה ומין במינו אינו חוצץ (שם ב') ואינו יוצא בהם אלא דרך גדילתם ואמר רבא (ל"ז ב') לולב בימין ואתרוג בשמאל מ"ט האי שלשה מינין והאי מינא חדא א"ל ר' ירמיה לר' זירא מ"ט מברכינן על הלולב א"ל הואיל ובמינו גבוה, וצוו חכמים לנענע לולב בשעת ההלל ולהתפאר במצוה כדתנן בסוכה להיכן היו מנענעים בהודו לה' תהילה וסוף פי' הודו ראשון והודו אחרון ובאנא ה' הושיעה נא דברי ב"ש וב"ה אומרים באנא ה' הצליחה נא פי' ואף באנא ה' הצליחה נא והלכה כב"ה ותנן לענין שתי הלחם מוליך ומביא מעלה ומוריד דכתיב אשר הונף ואשר הורם ואמר ר"ח בר אבא אמר ר' יוחנן מוליך ומביא למי שהרוחות שלו מעלה ומוריד למי שהשמים והארץ שלו ואמר רבא (ל"ח א') וכן בלולב. וכי מברך מברך בעודו מונה לפניו קודם שיטלנו דכל המצות כולן מברך עליהן עובר לעשייתן ואי לאחר שיטלנו משנטלו יצא בו וי"ל דלא נפיק דהא פסקינן לעיל (סי' תי"ט) בתקיעות שופר דמצות צריכות כוונה הלכך כל כמה דלא מכוין לצאת לא נפיק והא דמקשינן בשלהי לולב הגזול (מ"ב א') על דתנן ר' יוסי אומר יו"ט הראשון של חג שחל להיות בשבת ושכח והוציא לולבו בר"ה פטור. ומקשינן מדאגביה נפיק ביה וכו' ולא מתרצינן בשאינו מתכוין לצאת התם היינו דמשום טירדא דדבר מצוה פטרי ליה אי מתכוין. שלא לצאת לא מיקרי טרוד לדבר מצות . תולדה לנטילת לולב דתנן

(מ"א א') משחרב בהמ"ק התקין ריב"ז שיהא לולב ניטל במדינה שבעה זכר למקדש. ותניא בפרק לולב וערבה (סוכה מ"ו א') העושה לולב לעצמו פי' למצותו מברך בא"י אמ"ה שהחיינו וקיימנו לזמן הזה נטלו לצאת מברך אשר קדשנו במצוותיו וצונו על נטילת לולב ואילו לעשות מצוה לא דאמרינן במנחות (מ"ב ב') כל מצוה דלא מגמרה בעשייתה לא מברכינן בעשייתה ולמעלה פירשנוה גבי ציצית (סי' ת"א). תנן בסוכה פ' לולב הגזול (סוכה ל"ח א') מי שבא בדרך ואין בידו לולב לכשיכנס לביתו יטלנו על שולחנו לא נטל שחרית יטלנו ערבית שכל היום כשר ללולב ותנן במגילה (כ' ב') כל היום כשר לנטילת לולב. ואמר רבא (סוכה ל"ז ב') הדם של מצוה אסור להריח בו דכיון דלריחא עביד מריחא איתקצי אתרוג של מצוה מותר להריח בו דכיון דלאכילה קאי מאכילה איתקצי מריח לא איתקצי, ואינו יוצא י"ח אא"כ היו לו אלו ד' מינין שלו לבדו בלא שותפות דלכם משלכם (בעינן) פי' של כל אחד ואחד דאמרינן בב"ב שלהי פ' יש נוחלין (בבא בתרא קל"ז ב') אמר רבב"ח א"ר יוחנן האחין שקנו אתרוג בשותפות הבית נטלו אחד מהן ויצא בו אם יכול לאוכלו יצא ואם לאו לא יצא. תניא (ל"א א') לא מצא אתרוג לא יביא לא פריש ולא רימון ולא דבר אחר. אע"פ שפסלנו יבשים בלולב הדס וערבה אינו בלולב מברכינן איבשים משום דלא איפשר לן והיא לנו בשעת הדחק ומנלן דבשעת הדחק מברכינן איבשים דתניא בלולב הגזול (שם) יבשין פסולין ר"י אומר יבשין כשרין אמר ר' יהודה מעשה באנשי כרכין שהיו מורישין לולביהן לבניהן ולבני בניהן אמרו להן אין שעת הדחק ראיה אלמא בשעת הדחק אפילו לרבנן שפיר דמי ומברכינן, וצריך להזהר שלא יגזול אלו ד' מינין אפילו לעובד כוכבים ואע"ג דגזל עובד כוכבים שרי כל כמה דלא נפיק מרשות עובד כוכבים לא מיקרי לכם דאמר רב הונא (ל' א') להנהו דמזבני אוונכרי כי זבניתון מעובדי כוכבים אסא לא תגזון אתון אלא ליגזו אינהו וליתבו לכו מ"ט סתם כנענים גזלי ארעתא נינהו וקרקע אינה נגזלת הלכך ליגזו אינהו כי היכי דלהוי יאוש בעלים בידא דידהו ושינוי רשות בידא דידכו ומוקמינן (שם ע"ב) למיפק אוונכרי גופייהו אבל לדידן הוי יאוש בעלים בידא דאוונכרי ושינוי רשות בידא דידן ושרי וקסבר ייאוש כלי שינוי רשות לא קני וש"מ מהכא גזל כנעני שרי דהא לאחר קנין לא פסלינן ליה משום מצוה הבאה בעבירה הלכך שרי אך שלא יהיה חלול השם בדבר. אמר ר' זירא (מ"ו ב') לא ליקני אינש לינוקא ביו"ט ראשון מ"ט ינוקא מקנא קני אקנויי לא אקני אישתכח דקא נפיק בלולב שאינו שלו. וצריך להקיף בכל יום את הארון או דבר אחר זכר להקפת המזבח דתנן בפ' לולב וערבה (סוכה מ"ה א') בכל יום היו מקיפין את המזבח פעם אחת ואומר אנא ה' הושיעה נא ר"י אומר אני והוא הושיעה

נא ומיפלגי אמוראי (מ"ג ב') במה מקיפין בלולב או בערבה ולא ידעינן הלכתא כמאן (הלכך) אם אין לולב אין היקף וצריך ליטול ערבה בז' של חג והוא הלכה למשה מסיני דאמר ר' נחוניא איש בקעת בית חורון עשר נטיעות ערבה וניסוך המים הלכה למשה מסיני ואמרינן (מ"ד ב') רב שקיל חביט חביט ולא ברית קסבר מנהג נביאים הוא שלא לברך אבל מטעם דלא הוי אלא מנהג לא היה מונע מלברך דהא יו"ט שני של גליות אמרינן במסכת יו"ט פ"א (ד' ב') דלא הוי אלא מנהגא ותקנו עליו כמה ברכות קדוש ותפלה ושהחיינו הלכך הלל דר"ח דמנהג הוי מברכינן עליה כך פי' רבינו יעקב זצ"ל. ורש"י ז"ל לא היה מברך אהלל דראש חדש מטעם דלא הוי אלא מנהג וראייתו מכאן ומפרש דמטעם דלא הוי אלא מנהג היה מונע רב מלברך. אמר ר' אמי ערבה יש לה שיעור ואינה ניטלת אלא בפני עצמה ואין אדם יוצא ידי חובתו בערבה שבלולב ואפי' אגבהה והדר אגבהה. ומסקינן (מ"ו ב') כאביי דאמר אתרוג ולולב שמיני ספק שביעי אסורין תשיעי ספק שמיני מותרין פי' דלכולא יומא איתקצאי ואיתקצאי לבין השמשות איתקצאי לכולא יומא הלכך אסור ליהנות בערבה לאחר נטילתה אם לא התנה עליה מעיקרא דכולי יומא איתקצאי ולפי שראיתי בני אדם צולין בעצי ערבה בשר לאחר נטילתה כתבתיו ומנהג טוב וכשר לתת הלולב והערבה במים כדי שלא ייבשו ובימי חכמים היה מנהג כדתנן (מ"ב א') מקבלת אשה מיד בנה ומיד בעלה ומחזרת למים בשבת ר"י אומר בשבת מחזירין ביום טוב מוסיפין במועד מחליפין וכל קטן שיש בו דעת לנענע חייב בלולב. והיכא דאיקלע יו"ט הראשון של חג בשבת לא מפקינן ליה להושענא ולא מברכינן ביה ואע"ג דכתיב ולקחתם לכם ביום הראשון ואמרי רבנן (מ"ג א') ביום ואפי' בשבת להתיר מכשירין לר' אליעזר הני מילי במקדש אבל בגבולין לא מ"ט. אמר רבא גזירה שמא יטלינו בידו ויעבירנה ד' אמות ברה"ר והיינו טעמא דשופר והיינו טעמא דמגילה:

מצוה תכג

סימן תכג (**רפ**)

לעבוד בעבד כנעני שגופו קנוי. צוה הב"ה שהקונה עבד מן האומות או יליד בית הוא, שיתעבד בו ולא ישחררנו כדכתיב בפ' בהר סיני לעולם בהם תעבודו ובנימין בהשולח (ל"ח ב') לעולם בהם תעבודו רשות ר"ע אומר חובה וכדר"ע קי"ל דקאי רב יהודה כותיה דאמר ר"י בנימין בהשולח המשחרר עבדו עובר בעשה שנאמר לעולם בהם תעבודו ר' אליעזר ור"ג קיימי נמי כר"ע והוי ר' ישמעאל יחיד במקום רבים ר' אליעזר דתניא לעולם

בהם תעבודו ר"א אומר חובה ור"ג דתניא בכתובות ירושלמי פ"א האשה שנתארמלה מעשה בר"ג שהפיל שן טבי עבדו בא אצל ר' יהושע א"ל מצאתי לו עילה לשחררו אלמא בלא עילה אסור ואמר רבא בהשולח בהני תלת מילי נחתין בעלי בתים מנכסיהן דמפקי עבדיהון לחירות וכו' ובמקום מצוה שרי לשחררן דתניא בהשולח ובברכות פ' ג' שאכלו (מ"ז ב') מעשה בר' אליעזר שבא לבהכ"נ ולא מצא עשרה שיחרר עבדו והשלימו לעשרה ואמרינן התם טעמא דמצוה שאני ומנלן דבמקום מצוה לא איירי קרא דאי ליכא טעמא מן הדין היה לנו לבטל תפלה דשב ואל תעשה ולא לשחרר עבד שעושה מעשה ומנלן דדחייא ואמרינן עבור מעשה לעשות מעשה מפני ביטול עשה בשב ואל תעשה דתנן בב"מ פ' השובר את הפועלים ראינו שאינו נוהג כשורה מנין שאתה רשאי לשעבד בו כעבד ת"ל לעולם בהם תעבודו ובאחיכם בני ישראל הלכך יש לנו לומר דומיא דבאחיכם מה אחיכם אינך רשאי להשתעבד בהם אלא במקום שאין עבודה וביטול מצוה דהא בנוהג כשורה אסור ואם הוא עסוק במצוה שיש ביטול מצוה בשיעבודו אי אתה רשאי להשתעבד בו שהרי נוהג כשורה אף עבד לא איירי קרא אלא במקום שאין עבודה וביטול מצוה אבל במקום מצוה אתה רשאי לשחרר:

מצוה תכד

סימן תכד (**תא**)

לעשר מעשר בהמה. את ה"א תירא ותעבוד לעשר בהמתך ולהביאם בבית בחירתו דכתיב בפ' אם בחקותי וכל מעשר בקר וצאן כל אשר יעבור תחת השבט העשירי יהיה קדש לה' ותניא בת"כ מניין מעשר בהמה בעמוד ועשר ת"ל יהיה קדש מלמד שמעשר בהמה בעמוד ועשר אין מעשרין מן החדש על הישן אלא בהמות הנולדות באותה השנה דתניא בספרי עשר תעשר את כל תבואת זרעך היוצא השדה שנה שנה מלמד שאין מעשרין משנה לחברתה אין לי אלא מעשר שני שבו דבר הכתוב מניין לרבות שאר המעשרות תלמוד לומר עשר תעשר מניין למעשר בהמה שאין מעשר משנה לחברתה ת"ל עשר תעשר שנה שנה ואיזו היא ר"ה שלהן כדתנן בראש השנה (ב' א') באחד באלול ר"ה למעשר בהמה ר"א ור' שמעון אומרים באחד בתשרי והתם בגמרא (ח' א') מפרש טעמא דכולהי. וכמה יהיו קרובין זה לזה ויצטרפו לפטור זה את זה כדתנן בבכורות פ' אחרון (נ"ד ב') מעשר בהמה מצטרף כמלא רגל בהמה רועה וכמה רגל בהמה רועה ששה עשר מיל פי' כמו שהרועה מניח רגל בהמותיו לרוץ ולרעות ותניא בת"כ מניין שאין מעשרין מן הצאן על הבקר ומן הבקר על הצאן ת"ל וכל מעשר בקר

וצאן יכול לא יעשרנו מן הכבשים על העזים ת"ל וכל מעשר בקר וצאן כל הנשמע צאן אחד פי' כל הנקרא צאן דבר אחד הוא תנן בבכורות פרק אחרון (נ"ה ב') הלקוח והניתן לו במתנה והשותפין פטור ממעשר בהמה ותנן (נ"ז א') הכל נכנסין לדיר להתעשר חוץ מן הכלאים והטריפה ויוצא דופן ומחוסר זמן והיתום איזה יתום כל שמתה אמו או שנשחטה ובגמרא התם מפרש טעמא דכולהו. ותניא בת"כ כל אשר יעבור תחת השבט יהיה קדש אין לי אלא בזמן שקרא שמו עשירי מניין אפי' לא קרא עשירי ת"ל העשירי מניין שאם קרא לתשיעי עשירי לעשירי תשיעי לי"א עשירי ששלשתן מקודשים ת"ל העשירי יהיה קדש יכול שאני מרבה שמיני ושנים עשר אמרת לאו ונראה תשיעי נאכל במומו עשירי מעשר אחד עשר קרב שלמים ומה היה עושה מזה המעשר היה עולה ואוכלו בירושלים דכתיב בפ' ראה אנכי כי אם אל המקום אשר יבחר ה"א מכל שבטיכם וגו' וכתיב בתריה והבאתם שמה עולותיכם וזבחיכם ואת מעשרותיכם וכתיב בתריה ואכלתם שם לפני ה"א ותניא בספרי מעשרותיכם ר"ע אומר בשתי מעשרות הכתוב מדבר אחד מעשר בהמה ואחד מעשר דגן. תנן (נ"ג א') מעשר בהמה נוהג בארץ ובחו"ל בפני הבית ושלא בפני הבית בחולין אבל לא במוקדשין ונוהג בבקר ובצאן והאידנא דלא מפרשי מעשר בהמה וטעמא אמר רבה בבכורות פ' אחרון (נ"ג א') משום תקלה פי' שלא יבשל בעבודתו ובגיזתו ומנא תימרא דחייש לתקלה דתניא אין מקדישין ואין מעריכין ואין מחרימין בזה"ז ואם הקדיש והעריך והחרים בהמה תעקר פירות כסות וכלים ירקבו הלכך תקנו שלא יפרישום ולא יקרא עליהם שם מעשר שאם הפרישום ולא קרא עליהם שם מעשר אין עליו שם מעשר דתנן (נ"ח ב') היו לו מאה ונטל עשרה עשרה ונטל אחד אין זה מעשר ר"י אומר מעשר והלכה כרבנן וטעמא מפרש בברייתא דכתיב עשירי יהיה קדש ואע"פ שפרשנו למעלה דבעמוד ועשר קאי עקרו חכמים לעשה שהוא שב ואל תעשה משום תקלה וכח בידם לעקור דבר מן התורה במקום תקנה כדאמרינן ביבמות פ' האשה רבה (יבמות צ' א') וצוו חכמים להפריש ולעשר מעשר בהמה בג' פרקים כדתנן (נ"ז ב') ג' גורנות למעשר בהמה בפרוס הפסח בפרוס העצרת כפרוס החג דברי ר"ע בן עזאי אומר בכ"ט באדר באחד בסיון בכ"ט באב ר"ש בן אלעזר אומר באחד בניסן באחד בסיון בכ"ט באלול וטעמא דכולהו מפרש בגמרא.

מצוה תכה

סימן תכה (תג)

ראייה. בא וראה כמה חיבב הב"ה את ישראל חפץ שיראו במקום שכינתו דכתיב בפ'

ראה אנכי שלש פעמים בשנה יראה כל זכורך את פני ה"א במקום אשר יבחר בחג המצות ובחג השבועות ובחג הסוכות ולא יראה את פני ה' ריקם ותניא בחגיגה (ב' א') הכל חייבין בראיה חוץ מחרש שוטה וקטן וטומטום ואנדרוגינוס ונשים ועבדים שאינן משוחררין והחיגר והסומא והזקן והחולה ומי שאינו יכול לעלות ברגליו וטעמא דכולהי מפרש בגמרא. פי' חרש שאינו שומע ואינו מדבר והרי הוא כשוטה. שוטה מפרש בחגיגה (ג' ב') איזהו שוטה הלן בבית הקברות והמקרע כסותו והיוצא יחידי בלילה וכי עביד להו דרך שטות אפילו באחד מהם פ"א זכור להוציא הנשים זכורך להוציא טומטום ואנדרוגינוס וטעמא דאצטריך קרא למעוטי כשבציו מבחוץ דאי לאו הכי הו"ל ספק ומספק לא היינו מחייבין אותו לעלות ולא איצטריך קרא ותניא אחרים אומרים המקמץ והמצרף נחשת והבורסקי פטורין מן הראיה שנאמר כל זכורך מי שיכול לעלות עם כל זכורך יצאו אלו שאינם יכולין לעלות עם כל זכורך פי' מפני שריחם רע. וכאשר יבאו לראות צריכין לעשות צדקה או קרבן דכתיב לא יראו פני ריקם ותני בספרי ריקם מן הצדקה ובצדקה זו אין שיעור כדתנן (רפ"א דפאה) אלו דברים שאין להם שיעור הפאה והבכורים והראיון ואמרינן בחגיגה (ז' א') אמר ר' יוחנן כסבורין אנו לומר הראיון אין לה שיעור למעלה אבל יש לו שיעור למטה עד שבא ר"א ברבי ולימד הראיון אין לו שיעור לא למעלה ולא למטה אבל חכמים נתנו בו שיעור בש"א הראיה שתי כסף וחגיגה מעה כסף ובה"א מעה כסף. תולדה לראיה: חייבו חכמים קטן שהגיע לחינוך ואסמכוה אקרא דכתיב דתניא בספרי כל זכורך להביא את הקטנים וכמה מגיע לחינוך כדתנן (ריש חגיגה) איזהו קטן כל שאינו יכול לרכוב על כתיפו של אביו ולעלות מירושלים להר הבית שנאמר שלש רגלים הא יכול לאחוז ולעלות חייב ותשלומי הראיה נהגו בני ישראל לעשות צדקה ברגלים:

מצוה תכו

סימן תכו (**תד**)

חגיגה. צוה הב"ה את ישראל שיקריבו שלמים בג' רגלים דכתיב בפ' ואלה המשפטים שלש רגלים תחג לי בשנה וא"ל רב פפא לאביי חגיגה (י' ב') ממאי דחג קרבן הוא ומסקינן מדכתיב ויחוגו לי במדבר ויליף מדבר מדבר מדברי קבלה דכתיב הזבחים ומנחה הגשתם לי במדבר מה להלן זבחים אף כאן זבחים ואע"ג דדברי תורה מדברי קבלה לא ילפינן אפילו הכי גמריגן מינה ושמא גמרא היא ואסמכוה אקרא והיינו דתנן, (שם ע"א) הלכות שבת חגיגות ומעילות כהררין התלויין בשערה מקרא מועט והלכות

מרובות וחגיגה אין לה שיעור מן התורה אלא חכמים נתנו לה שיעור דתנן (ריש חגיגה) בש"א חגיגה מעה כסף ובה"א שתי כסף ושלמי חגיגה אינם באים אלא מן החולין דקי"ל בחגיגה (ח' א') כל דבר שבחובה אינו בא אלא מן החולין:

מצוה תכז

סימן תכז (קכו)

שמחה בג' רגלים. יתברך שם יוצרנו נצח צוה שישמחו ישראל בג' רגלים דכתיב בפ' ראה אנכי ועשית חג שבועות לה"א וגו' ושמחת לפני ה"א וגו' ובחג הסוכות כתיב ושמחת בחגך, בחג המצות לא מצינו שמחה אבל מצינו גז"ש בשבת בפ' ר"א (קל"א ב') דגמרי חמשה עשר חמשה עשר מחג הסוכות ועי"ל מדכתיב שלש רגלים תחוג לי בשנה למדנו מצות חגיגה בחג המצות ומדכתיב ושמחת בחגך י"ל שכ"מ שיש חגיגה יש שמחה ומה היא מצות שמחה כדתניא בערבי פסחים (ק"ט א') חייב אדם לשמח את בניו ואת בני ביתו ברגל שנאמר ושמחת אתה ובנך ובתך ועבדך ובמה משמחן ביין ר"י אומר אנשים בראוי להם ונשים בראוי להן מאי בבבל בבגדי צבעונים בא"י בבגדי פשתן המגוהצין ותניא ר"י בן בתירה אומר בזמן שבהמ"ק קיים אין שמחה אלא בבשר שנאמר וזבחת שלמים ואכלת שם ועכשיו אין שמחה אלא ביין שנאמר ויין ישמח לבב אנוש. למדנו מכאן שכל שמחה הראויה לאדם לכל דבר המשמחו חייב לעשות ברגל וכל דבר שבלבו מוצא בו שמחה וקורת רוח באכילה ובשתייה ובכל דבר ששמחה היא לו חייב לעשות ברגל וכשם שחייב לשמח עצמו כך חייב לשמח את בניו ובני ביתו דכתיב ושמחת בחגיך אתה ובנך וגו'. תנן בסוכה פ' לולב וערבה (סוכה מ"ח א') ההלל והשמחה שמונה מלמד שחייב אדם בהלל ובשמחה ובכבוד יו"ט האחרון של חג בשאר ימות החג ותניא והיית אך שמח לרבות לילי יו"ט האחרון או אינו אלא לרבות לילי יו"ט הראשון אמרת מרבה אני לילי יו"ט האחרון שיש שמחה לפניו ומוצא אני לילי יו"ט הראשון שאין שמחה לפניו ומהאי טעמא מרבינן לילי שאר ימים טובים שהרי יש שמחה לפניהם:

מצוה תכח

סימן תכח (עא)

לגדע ולשרוף עבודה זרה. צוה הב"ה לגדע ע"ז ולשרוף דכתיב בפ' ראה' אנכי ואשריהם תשרפון באש ופסילי אלהיהם תגדעון ואבדתם את שמם מן המקום ההוא ותניא בספרי (ע"ז מ"ח א') מכאן אמרו ג' אשרות הן אילן שנטעו מתחילה לע"ז אסור שנאמר ואשריהם

תשרפון באש החליף נוטל מה שהחליף שנאמר ופסילי אלהיהם תגדעון לא החליף אלא העמיד תחתיה ע"ז מצוה לסולקה ומותר שנאמר ואבדתם את שמם מן המקום ההוא וכאשר יגדענה ישרש אחריה דתניא ע"ז (מ"ה ב') רא"א מנין לקוצץ האשירה שחייב לשרש אחריה ת"ל ואבדתם את שמם מן המקום ההוא א"ל ר"ע א"צ הרי כבר נאמר אבד תאבדון שלא לשנות את השם יכול לשבח פי' לא לשבח ולא לגנאי ת"ל שקץ תשקצנו וכשם שמצוה לגדע ולשרש ע"ז מחוברת כך מצוה לגדע ולשרוף את התלושה דכתיב פסילי אלהיהם תשרפון באש :

מצוה תכט

סימן תכט (ק)

נר שבת ונר חנוכה. נר חנוכה אע"פ שהיא מצוה מדרבנן ומצות דרבנן שאין לה אבות לא באנו למצוה כללנוה עם נר שבת אגב שיטפא ויען אין לה אב לא כתבנו פירושה ויען אמרו נביאים (ישעיה נ"ח י"ג) וכבדתו מעשות דרכיך אמרו חכמים וצוו להדליק נר בשבת לכבוד שבת ואסמכוה אקרא וידעת בי שלום אהליך ופקדת נוך ולא תחטא ובשבת פ' ב"מ (ל"ד א') מפרש ליה בנר שבת. דתנן שלשה דברים צריך אדם לומר בתוך ביתו ע"ש עם חשיכה עשרתם ערבתם הדליקו את הנר מה"מ אריב"ל אמר קרא וידעת כי שלום אהליך זה הנר שהאורה שלום בבית ועד דלא אתא ישעיהו גמרא גמירי ליה ואסמכוה אקרא כדאמרינן בזבחים פ"ב (י"ח ב') אמר רב חסדא דבר זה מתורת משה רבינו לא למדנו מדברי יחזקאל בן בוזי למדנו כל בן נכר ערל לב וערל בשר לא יבוא אל מקדשי לשרתני ועד דלא אתא יחזקאל מנלן גמרא גמירי לה ואתא יחזקאל ואסמכה אקרא:

מצוה תל

סימן תל (רלד)

צדק את הדין. צוה הב"ה לצדק את הדין דכתיב בפ' משפטים ושפטתם צדק פי' שיעשה הדיין צדקה בדין כיצד נתחייב אדם בדין אל יאמר אדם מכור שדותיך מיד ותן לו נמצא מוכר שדותיו בזול ומפסיד שדותיו מכאן למדו חכמים הא דאמרינן בב"ק (קי"ב ב') בהגוזל ומאכיל תלתין יומין קמאין לא נחתינן לנכסיה דאמרינן קא טרח בזוזי:

מצוה תלא

סימן תלא (**כא**)

להיות תמימים. צוה יוצרנו שיתמים אדם מעשיו שלא יאמין בקוסמין ובמכשפים במנחשים ובמעוננים דכתיב בפ' שופטים לא ימצא בך מעביר בנו ובתו באש קוסם קסמים מעונן ומנחש ומכשף וגו' וסמיך ליה תמים תהיה עם ה"א פי' אל תאמין כאלו אלא היה תמים ואמרינן (פסחים קי"ג ב') מנין שאין שואלין לכלדיים ת"ל תמים תהיה עם ה' אלהיך ותניא תמים תהיה עם ה"א כשאתה תם חלקך עם ה' אלהיך וכן בדוד הוא אומר ואני בתומי אלך:

מצוה תלב

סימן תלב (**רצד**)

הכן יתד על אזנך. צוה הקב"ה בפ' כי תצא כי תצא מחנה על אויביך וגו' וכתיב ויתד תהיה לך על אזניך פי' כשישראל יוצאין למלחמה היו מוליכין את הארון במלחמה עמהם וצוה הב"ה שינהגו בקדושה ובטהרה ויכינו יתד לחפור ולכסות צאתם. ותניא אזניך אין אזניך אלא מקום זיינך שיתן יתד אצל כלי זיינו להיות מוכן כשיצטרך ולמה כי ה' אלהיך מתהלך בקרב מחניך זה מחנה ארון:

מצוה תלג

סימן תלג (**רצ**)

מצות הקהל. צוה הב"ה כשיקרא המלך את התורה שיבואו כולם לשמוע דכתיב בפרשה וילך מקץ שבע שנים במועד שנת השמיטה בחג הסוכות בבא כל ישראל לראות תקרא את התורה באזניהם וכתיב הקהל את העם האנשים והנשים והטף וגרך אשר בשעריך למען ישמעו ולמען ילמדו וגו' ואמרינן בחגיגה פ"א (ג' א') דריש ר"א בן עזריה אם אנשים באים לשמוע טף למה לתת שכר למביאיהם:

מצוה תלד

סימן תלד (**כג**)

והתקדשתם והייתם קדושים. צוה הב"ה את ישראל שיקדשו עצמם דכתיב בפרשה ויהי ביום השמיני והתקדשתם והייתם קדושים לא מצאנו מפורש מה היא הקדושה ויש ללמד שלא ינוול אדם עצמו ביותר שהניוול הוא חסרון קדושה כדאמרינן בברכות

בסוף אלו דברים (ברכות נ"ג ב') במתניתא תנא והתקדשתם אלו מים הראשונים והייתם קדושים אלו מים אחרונים כי קדוש אני זה שמן אני ה' אלהיכם זו ברכה ונראה שלאסמכתא הובא הפסוק שהרי למדנו בכמה מקומות שמים ראשונים דרבנן בחגיגה בחומר בקודש ובעירובין (כ"א ב') ולמדנו מברייתא זאת שצריך לברך במים אחרונים שהרי מצוה הם מוהייתם קדושים וקדושה היא ופרישות ליטול ידים אחר אכילה אפילו שלא במקום סכנת מלח ומה שאמרו חכמים חולין (ק"ה א') מים אחרונים חובה פי' צריך להזהר בהם יותר ממים ראשונים. וכן שמעתי משמו של רבי יצחק בן מלכי צדק שמברכין על מים אחרונים ורב יהודאי הגאון פירש שאין מברכין שלא נתקנו כ"א מחמת סכנת מלח סדומית זו תשובתו:

מצוה תלה

סימן תלה (**רצט**)

למחות זכר עמלק. כתוב בפ' כי תצא והיה בהניח ה"א לך מכל אויביך מסביב תמחה את זכר עמלק מתחת השמים לא תשכח ותניא בסנהדרין בפ' כהן גדול (סנהדרין כ' ב') ר"י אומר ג' מצוות שנצטוו בכניסתן לארץ ישראל להעמיד להם מלך ולהכרית זרעו של עמלק ולבנות להם בית הבחירה איני יודע איזו תחילה כשהוא אומר כי יד על כס יה הוי אומר להעמיד להם מלך תחילה שאין כסא אלא מלך שנאמר וישב שלמה על כסא ה' למלך. למדנו מכאן שמצוה למחות זכר עמלק על המלך מוטלת ולא על שאר ישראל וכה פירוש המקרא כי יד על כס יה דהיינו מלכות אז תתקיים מלחמה לה' בעמלק:

מצוה תלו

סימן תלו (**שפט**)

לשרוף נותר באש. צוה הקב"ה את ישראל כל קדשים שיוותרו אחר זמן אכילתם שישרפו באש דכתיב בשלמים בפ' קדושים תהיו ביום זבחכם יאכל וממחרת והנותר עד יום השלישי באש ישרף ובקדשי קדשים כתוב בפ' ואתה תצוה ואם יותר מבשר המלואים ומן הלחם עד הבקר ושרפת את הנותר באש לא יאכל כי קדש הוא וכתיב בצו את אהרן גבי שלמים והנותר מבשר הזבח ביום השלישי באש ישרף וכולם אינן נשרפים אלא בקדש כדתניא בפסחים פ' כל שעה (פסחים כ"ד א') ר"ש אומר בקדש באש תשרף לומר על החטאת ששריפתה בקדש ואין לי אלא זו בלבד פסולי קדשי קדשים ואימורי קדשים קלים מניין ת"ל בקדש באש תשרף לימד על כל פסולי קדש ששריפתן בקדש

וקבעו להן חכמים היכן בקדש דתנן בפסחים בכיצד צולין (פ"א ב') ניטמא שלם או רובו שורפין אותו לפני הבירה מעצי המערכה וטעמא אר"י בר חנינא כדי לביישן פי' תקנו לשרוף בקדש במקום גלוי כדי לביישן מאי בירה (יומא ב' א') אמר רבה א"ר יוחנן מקום היה בהר הבית ובירה שמו ור"ל אמר כל המקדש כולו קרוי בירה שנאמר אל הבירה אשר הכינותי:

מצוה תלז

סימן תלז (קו)

ביעור חמץ. צוה הב"ה לבער חמץ בי"ד בניסן אחר חצות היום דכתיב בפ' בא אל פרעה אך ביום הראשון תשביתו שאור מבתיכם וזה יום ראשון י"ד הוא כדאמרינן בפסחים פ"א (ה' א') דתנא דבי ר' ישמעאל מצינו יום י"ד שנקרא ראשון דכתיב בראשון בי"ד לחדש ותנן נמי (שם י"א ב') שורפין בתחלת שש ואמרינן בגמרא (ד"ד נ') דכ"ע מיהת חמץ משש שעות ולמעלה אסור פי' להשהותו מגלן אמר אביי תרי קראי כתיבי נתיב הכא שבעת ימים שאור לא ימצא בבתיכם וכתיב התם אך ביום הראשון תשביתו שאור מבתיכם הא כיצד לרבות י"ד לביעור ואלו לרבות ליל ט"ו לא אצטריך דהא איתקש השבתת שאור לאכילת חמץ ואכילת חמץ לאכילת מצה וכתיב במצה בערב תאכלו מצות ואימא לרבות לילי ארבעה עשר יום כתיב ואימא מצפרא אך חלק. וביעור היינו שמבטלו ומפקירו ומוציאו מרשותו כדאמרינן בפסחים פ"א בדיקת חמץ מדרבנן דמדאורייתא בביטול בעלמא סגיא דכיון דהפקירו קיים ביעור דילפינן שאור האמור בבתים משאור. האמור בגבולין ובגבולין כתיב לא יראה לך שאור בכל גבוליך ודרשינן שלך אי אתה רואה אבל אתה רואה של אחרים ושל גבוה וכיון שהפקירו הוציאו מרשותו ואינו בכלל לך ואע"פ דאפקריה בינו לנפשי' הוי הפקר דלא קימ"ל כר' יוחנן אלא כריב"ל דאמרינן בנדרים בסוף אין בין המודר (נדרים מ"ה א') אמר ר"י משום ר"ש בן יהוצדק כל המפקיר בפני שלשה הפקר בפני שנים לא הוי הפקר וריב"ל אמר דבר תורה אפי' בחדא הוי הפקר ומ"ט אמרו בפני שלשה כדי שיהא אחד זוכה ושנים מעידים וכריב"ל קימ"ל בכל מקום. תולדה לביעור חמץ דתנן ושורפין בתחלת שש ואפילו בדק צריך לבטל ולהפקיר דאמר רב יהודה (ו' ב') הבודק צריך שיבטל וטעמא גזרה שמא ימצא גלוסקא יפה ויתן דעתו עליה ומצריכינן בטול בשעת בדיקה וטעמא שלא ישכח וכי מתחיל לבדוק מברך על ביעור חמץ:

מצוה תלח

סימן תלח (קלט)

כסוי הדם. צוה הקב"ה לכסות דם שחיטת חיה ועוף הנאכלים דכתיב בפרשת אחרי מות איש איש מבני ישראל ומן הגר הגר בתוכם אשר יצוד ציד חיה או עוף אשר יאכל ושפך את דמו וכסהו בעפר ותניא בספרא למה נאמר איש איש לפי שנאמר אשר יצוד ציד חיה אין לי אלא הצר ירש לקוח ניתן לו במתנה מנין ת"ל איש איש. אשר יצוד אין לי אלא הצד ניצודין ועומדין מניין ת"ל ציד וא"כ למה נאמר אשר יצוד לימדך תורה דרך ארץ שלא יאכל אדם בשר אלא בהזמנה הזאת. חיה או עוף יבול אף חיה ועוף הטמאין בכלל ת"ל אשר יאכל. חיה הכל במשמע בין מרובה בין מועט עוף משמע בין מרובה בין מועט מבאן אמרו (חולין פ"ו ב') שחט מאה עופות או מאה היות במק"א כסוי אחד לכולם ותנן (שם) שחט חיה ועוף במקום אחד כיסוי אחד לכולם ר' יהודה אומר שחט חיה יכסנה ואח"כ ישחוט עוף ולא קי"ל כר"י. ושפך פרט לשוחט ונתנבלה בידו נוחר ומעקר ולהביא השוחט להאכיל גוים ולכלבים והשוחט לרפואה. השוחט את הטריפה השוחט לע"ז השוחט ונמצאת טריפה השוחט חולין לפנים וקדשים בחוץ חיה ועוף הנסקלין ר' מחייב וחכמים פוטרין וקימ"ל כרבנן וטעמא מפרש ר' יוחנן בחולין בכסוי הדם (פ"ה א') דכתיב אשר יאכל פרט לטריפה שאינה נאכלת. יש לשאול דהני חכמים דפטרי ר' שמעון הוא דסבירא ליה דשחיטה שאינה ראויה לאו שמיה שחיטה והכי אמרינן בכסוי הדם ור"ש שמעינן ליה בבכורות פ"א (ט' ב') ובסוף פ' העור והרוטב (חולין קכ"ט ב') דאיסורי הנאה אינם מקבלין טומאה והכשר וטעמא אמר ר' יוחנן גופיה דכתיב מכל האוכל אשר יאכל אוכל שאתה יכול להאכיל לאחרים קרוי אוכל שאי אתה יכול להאכילו לאחרים אינו קרוי אוכל וטריפה אתה יכול להאכיל לאחרים ולמה לא תהיה בכלל יאכל וגם יש לשאול דאמר יאכל חמץ איסור הנאה ואכילה במשמע אני תרצתי למעלה בעמוד איסורי הנאה השלישי בחמץ כפסח (סי' ק"ג). ועיקר כסוי הדם בשופך כדתנן (פ"ז א') ושפך וכסה מי ששפך יכסה ולא הקפיד מניין שאף אחרים מוזהרים עליו ת"ל כי נפש כל בשר ותנן נמי שחט ולא כסהו וראהו אחר חייב לכסות ותנן נמי כסהו הרוח חייב לכסות כסהו ונתגלה פטור מלכסות וכי מחייבינן בכסהו הרוה בחזר ונתגלה אבל לא חזר ונתגלה אמר ר' יוחנן פטור מלכסות ותנן נמי (פ"ז ב') דם הניתז ושעל הסכין ושל אגפיים חייב לכסות אמר ר' יהודה אימתי בזמן שאין שם דם אלא הוא אבל יש שם דם בלא הוא פטור מלכסות וקיימא לן דאימתי דר"י לפרש ואע"ג דאמר רמי בר חטא בסנהדרין פ' זה בורר (סנהדרין כ"ה א') דאימתי דר"י לחלוק לא

קי"ל כוותיה אלא כר' יוחנן וריב"ל קי"ל דאמרי תרווייהו בסנהדרין ובעירובין בשילהי חלון (פ"ב א') דאימתי לפרש . תנן (פ"ז א') דם שנתערב במים אם יש בו מראית דם חייב לכסות נתערב ביין רואין אותו כאילו הוא מים נתערב בדם בהמה או בדם היה טמאה רואין אותו כאילו הוא מים ר' יהודה אומר אין דם מבטל דם והלכה כחכמים דמין במינו בטל וכן פירש רבינו יעקב זצ"ל בכל איסורין שבתורה דלא קי"ל כר' יהודה דאמר מין במינו לא בטל אלא כרבנן דאמרי בטיל וראייתו בקוצר אפרש דקי"ל משנת ר"א בן יעקב קב ונקי ומייתינן לה לפסק הלכה ביבמות פ' הבע"י (ס' א') וראב"י שמעינן ליה בזבחים פ' כל הזבחים שנתערבו (זבחים ע"ט ב') דמין במינו בטל דתניא חרסן של זב וזבה פעם ראשון ושני טמא שלישי טהור בד"א בזמן שנתן לתוכו מים אבל לא נתן לתוכו מים אפילו עשירי טמא ראב"י אומר שלישי אע"פ שלא נתן לתוכו מים טהור ועוד אמרינן בע"ז פ' אחרון (ע"ג ב') ר"י ור"ל דאמרי תרווייהו כל איסורין שבתורה בין במינן בין שלא במינן בנ"ט חוץ מטבל וייין נסך שבמינו בכל שהוא שלא במינו בנ"ט ואע"ג דפליגי רב ושמואל קי"ל בביצה פ"א (ד' א') דאפילו לגבי רב דהלכתא כוותיה באיסורי לגבי שמואל אמרינן דהלכתא כר' יוחנן. והא דמיפלגי התם אבייי ורבא בסוף ע"ז (ס"ו א') אי אזלינן במין במינו לאסור כל שהוא בתר שמא או בתר טעמא מפרש לה רבנן בטבל ובתרומה דאמר ר"י ור"ל במינן במשהו בטבל. ובתרומה נמי לא שנא דחד טעמא הוא דמההוא טעמא דאמרינן בטבל בהתירו כך איסורו אמרינן בתרומה שהתורה מתרת את הטבל בכל שהוא. והא דאמרינן (חלה פ"א מ"ט) תרומה עולה באחד ומאה אפילו מין במינו כדאמרינן בספרי (פ' קרח פ' קכ"א) את מקדשו ממנו שנפל לתוכו מקדשו ההוא יבש ביבש קאמר אי נמי יכולין אנו לומר ההיא בתרומת מעשר והבא בתרומה גדולה וכאשר פירשתי הטעם דחטה אחת פוטרת את הכרי אבל לא מצאתי חילוק לענין איסור בין תרומה גדולה לתרומת מעשר. פירשנו מה מכסין צא ולמד במה מכסין דתנן (חולין פ"ח א') רשב"ג אומר כל דבר שמגדל בו צמחים מכסין בו פי' צמחי זריעה כדאמרינן בגמרא (פ"ח ב') דרש ר"נ בר רב חסדא אין מכסין אלא בדבר שזורעין בו ומצמיח בו צמחים של משנתינו מפרש וקי"ל כ"מ ששנה רשב"ג במשנתינו הלכה כמותו חוץ מערב וציד וראיה אחרונה ואע"ג דאמרינן בב"מ בהמפקיד (ל"ח ב') אמוראי נינהו ואליבא דר' יוחנן סוגיא דתלמודא הלכה איתא. וטעמא דמגדל צמחים נקרא עפר דכתיב ומעפר אחר יצמחו אלמא דבר המגדל צמחים נקרא עפר פי' צמחי זריעה שיש דבר שמגדל צמחים ואינו ומגדל צמחי זריעה כמו המדבר דכתיב ביה לא מקום זרע ומתרגמינן לא אתר כשר לבית זרע והיינו דתנן היה מהלך במדבר ואין לו עפר לכסות

שורף טליתו ומכסה לפי שעפר המדבר פסול לכסות ואפילו אפר אוכלין אינו מגדל צמחי זריעה כעפר עצים וטלית אפילו הכי מכסין בו דתניא ב"ש אומרים אין מכסין באפר וב"ה אומרים מצינו אפר שנקרא עפר שנאמר ולקחו לטמא מעפר שריפת החטאת וקי"ל כב"ה אבל אפר עצים מגדל הוא צמחי זריעה ומכסין בו דברי הכל דתנן בביצה פ"א (ב' א') בין לב"ש בין לב"ה אפר כירה מוכן הוא. אמר ר' זירא אמר רב (חולין ל"א א') השוחט צריך שיתן עפר למטה ועפר למעלה שנאמר ושפך את דמו וכסהו בעפר עפר לא נאמר אלא בעפר מלמד שהשוחט צריך שיתן עפר למטה ועפר מלמעלה אם מצא עפר תחוח אין מכסין עד שינעירנו ויזמיננו שעפר למטה ועפר למעלה מוכסהו בעפר נפקי ואם כן שניהם שוין כאשר עפר למעלה לא מיפטר כדתנן (פ"ז א') כסהו הרוח חייב לכסות עפר למטה נמי לא שנא והיינו דאמרינן בחולין פ"ב (ל"א א') דמזמן ליה עפרא בכולא פקתא וצריך שיהא עפר תיחוח דתנן (פ"ח א') מכסין בחול דק אבל לא בחול הגס ואמרינן ה"ד חול הדק כל שאין היוצר צריך לכותשו הלכך צריך לכותשו ולתוחחו יפה יפה וטעמא דכתיב מי מנה עפר יעקב וכתיב אשר אם יוכל איש למנות את עפר הארץ אלמא דבר דק שאינו נמנה הוא הנקרא עפר, ועפר לח הנלקט יחד אין מכסין בו כדאמרינן בפסחים באלו עוברין (מ"ז ב') במתונתא פי' ארץ לחה ולא חזיא לכיסוי.

מצוה תלט

סימן תלט (שיב)

טבילה בזמנה. צוה היוצר טמא שרץ טמא מת וזב וזבה וגרה שלא יקדימו זמן טבילתם דכתיב ורחץ במים וטהר בערב. ולאחר זמן טבילתן אם מצוה שלא לאחר נחלקו רז"ל דתניא בשבת פ' כ"כ הקדש (ק"כ ב') הרי שהיה שם כתוב על בשרו לא ירחץ ולא יסוך ולא יעמוד במקום הטינופת נזדמנה לו טבילת מצוה כורך עליה גמי או סמרטוט ויורד וטובל ר' יוסי אומר לעולם יורד וטובל כדרכו ובלבד שלא ישפשף ומסקינן דבטבילה בזמנה מצוה פליגי רבנן סברי טבילה בזמנה אינה מצוה ואם איחר לא חיסר מצוה הלכך מחזר אגמי ור' יוסי סבר טבילה בזמנה מצוה וקי"ל כרבנן ור' יוסי ברבי יהודה נמי קאי כרבנן דתניא בהמפלת (כ"ט ב') ר"י ב"ר יהודה אומר דיה לטבילה באחרונה אע"ג דבשמעתא דטועה אשכחן דב"ש וב"ה אית להו טבילה בזמנה מצוה קסבר ר"י בר' יהודה לא נחלקו ב"ש וב"ה בדבר זה ומנלן דבהקדמה הקפיד הכתוב ובאיחור לא הקפיד שהרי האיחור נתרבה לענין הזאה דתניא והזה הטהור על הטמא ביום השלישי וביום השביעי אין לי אלא שביעי שמיני תשיעי מנין ת"ל וחטאו מכל מקום וכשם שנתרבה

האיחור בהזאה כך נתרבה בטבילה שהרי צריך שתקדים הזאה לטבילה דתניא בספרי אם קדמה טבילה להזאה לא יצא דכתיב וחטאו ביום השביעי ואחר כך ורחץ וטהר ואמרינן נמי במגילה בפ' הקורא למפרע (מגילה כ' א') דאיתקש טבילה להזאה דכתיב וחטאו ביום השביעי ורחץ וטהר.

מצוה תמ

סימן תמ (**שטז**)

מצות נדרים ונדבות אם עולות או שלמים. צוה הב"ה בנדרים ונדבות להביאם למקדש דכתיב בפ' ראה אנכי והבאתם שמה עולותיכם וזבחיכם ואת מעשרותיכם ואת תרומת ידכם נדריכם ונדבותיכם.

מצוה תמא

סימן תמא (**שסג**)

חטא לכפר בתחנונים וקרבן. שם יוצרנו יתברך ויתעלה נצח צוה כי יחטא אדם בשוגג שחייבים על זדונו כרת יביא חטאת דכתיב בפ' ויקרא ואם נפש אחת תחטא בשגגה מעם הארץ וגו' והביא קרבנו שעירת עזים תמימה נקבה וגו' ואמרינן בהוריות פ"ב (ח' א') ובכריתות פ"א מתני ליה ר' יהושע בן לוי לבריה תורה אחת יהיה לעושה בשגגה והנפש אשר תעשה ביד רמה הוקשה כל התורה כולה לע"ז מה ע"ז מיוחדת שחייבים על זדונו כרת ועל שגגתו חטאת אף כל שחייבים על זדונו כרת חייבין על שגגתו חטאת ויש חטא בשוגג באשם ומזיד באשם כדתנן בכריתות (ט' א') ארבעה מביאין על הזדון כשגגה ובכולן כתיב בהן וכפר למדנו מוכפר שבשעה שיביא קרבן יתוודה ויתחנן שימחול לו יוצרנו דילפינן מכפרת יוהכ"פ דתניא ביומא פ' אמר להם הממונה (יומא ל"ו ב') וכפר בכפרת דברים הכתוב מדבר אתה אומר בכפרת דברים או אינו אלא וכו' נאמר כאן כפרה ונאמר להלן כפרה מה להלן כפרת דברים אף כאן כפרת דברים ואם נפשך לומר הרי הוא אומר והקריב וכפר ועדיין לא נשחט הפר. פי' כפרת דברים וידוי ותחנונים ותניא מנין שבאנא נאמר כאן כפרה ונאמר להלן בחורב כפרה מה להלן באנא אף כאן באנא ומנין שבשם נאמר כאן כפרה ונאמר בעגלה ערופה כפרה מה להלן בשם אף באן בשם. ואלו הכפרות הלמדות זאת מזאת אינן גז"ש אלא מה מצינו שיש לומר מאחר שנאמר בכולן כפרה שיהיו שוות וכן בחטאות ואשמות שכתוב בהן וכפר יש לנו לומר שתהא כפרת להרים עמהם דהיינו וידוי ותחנונים.

מצוה תמב

סימן תמב (**שט**)

טמאים לטהרם בהזיות וטבילה. צוה יוצרנו כי יטמא אדם במת שיזו עליו מי חטאת דכתיב בפ' זאת חקת התורה זאת התורה אדם כי ימות באהל וכתיב והזה הטהור על הטמא וכתיב ורחץ בשרו במים וטהר.

מצוה תמג

סימן תמג (**שסא**)

קרבן לראוי . צוה הב"ה זב וזבה מצורע ומצורעת ויולדת במלאת ימי טהרה להביא קרבן כדכתיב בפ' זאת תהיה תורת המצורע וכי יטהר הזב מזובו וכתיב ביום השמיני יקח לו שתי תורים או שני בני יונה ובזבה כתיב ואם טהרה מזובה וספרה לה שבעת ימים ואחר תטהר וכתיב וביום השמיני תקח לה שתי תורים או שני בני יונה ובמצורע כתיב וראה הכהן והנה נרפא נגע הצרעת מן הצרוע וכתיב וביום השמיני יקח שני כבשים בני שנה תמימים וכבשה אחת בת שנתה תמימה ושלשה עשרונים סולת למנחה בלולה בשמן ולוג אחד שמן ואיתקש מצורעת למצורע דכתיב ואיש או אשה כי יהיה בעור בשרם בהרות בהרות וביולדת כתיב ובמלאת ימי טהרה לבן או לבת תביא כבש בן שנתו (וגו').

מצוה תמד

סימן תמד (**רפח**)

מלך לכתוב ספר תורה לשמו. צוה הב"ה שיכתוב המלך ס"ת לשמו דכתיב בפרשת שופטים והיה כשבתו על כסא ממלכתו וכתב לו את משנה התורה הזאת על ספר מלפני הכהנים הלוים ותניא בסנהדרין פ' כ"ג (כ"א ב') וכתב לו לשמו שלא יתגאה בשל אחרים ובשל אבותיו. משנה ללמדך שכותב שתי תורות אחת שנכנסת ויוצאה עמו ואחת שמונחת לו בבית גנזיו אותה שיוצאה ונכנסת עמו עושה אותה כמין קמיעה ותולה בזרועו משום שנאמר שויתי ה' לנגדי תמיד אין נכנס בה לבית המרחץ ולא למקום להשתין מים שנאמר והיתה עמו וקרא בו כל ימי חייו מקום שראוי לקרות בו פי' אין נכנס בו אינו חייב להכניס אפילו יכניסנה בעור שאין איסור בהכנסה שנאמר וקרא בו כ"מ הראוי לקרות ותניא בספרי על ספר ולא על הלוח ולא על הנייר ולא על המגילה פי' מגילה נקראת בלא שרטוט אלא על ספר. והיתה עמו יוצא למלחמה והיא עמו נכנס והיא עמו יושב ומיסב והיא כנגדו. וקרא בו כל ימי חייו ימי חייו הימים כל ימי חייו

הלילות למען ילמד ליראה את ה' אלהיו מלמד שהתורה מביא לידי משנה ומשנה לידי תלמוד ותלמוד לידי מעשה.

מצוה תמה

סימן תמה (שסב)

להביא פר הבא על כל המצות. יתברך שם יוצרנו חפץ בכפרת ישראל וצוה אם הורו סנהדרין גדולה וטעו באחת מכל מצות שבתורה שחייבים על זדונם כרת ושגגתם חטאת ועשו הקהל או רובו על פיהם שיביאו פר לחטאת דכתיב בפ' ויקרא (ד' י"ג) ואם כל עדת ישראל ישגו ונעלם דבר מעיני הקהל ועשו אחת מכל מצות ה' אשר לא תעשינה ואשמו ונודעה החטאת אשר חטאו עליה והקריבו הקהל פר בן בקר לחטאת ותניא בהוריות (ד"ד ב') הורו ב"ד ועשו כל הקהל או רובו על פיהם מביאים פר לחטאת ומנין שהענין מדבר על ב"ד שהורו דתניא בת"כ עדת ישראל יכול בכל הערה הכתוב מדבר ת"ל העדה ולהלן הוא אומר ושפטו העדה מה להלן בב"ד אף כאן. בב"ד אי מה עדה האמורה להלן כ"ג אף כאן כ"ג ת"ל עדת ישראל עדה המיוחדת לכל ישראלי ואיזו זו סנהדרין גדולה היושבת בלשכת הגזית היה אחד מהן גר או נתין או ממזר או זקן שאינו ראוי לבנים יכול יהא חייב ת"ל עדה ולהלן הוא אומר עדה מה להלן ראוי להוראה דכתיב ושפטו אף כאן ב"ד שראויין להודאה לא היה מופלא של ב"ד שם או אמר אחד מהן איני יודע או שאמר להם טועים אתם יכול יהו חייבים ת"ל ואם כל עדת ישראל ישגו. ונעלם דבר מעיני הקהל ועשו אין חייבים אלא על העלם דבר עם שגגת מעשה פי' הוראה בב"ד ושגגת מעשה בקהל ותניא בהוריות פ"א (ג' א') הורו ב"ד ועשו ב"ד יכול יהו חייבים ת"ל הקהל ועשו הוראה תלויה בב"ד דכתיב ונעלם דבר מעיני הקהל ומעשה תלוי בקהל דכתיב הקהל ועשו ותנן (ד' ב') הורו ב"ד ועשו כל הקהל או רובו ע"פ מביאים פר ובע"א מביאים פר ושעיר דברי ר"מ ר' יהודה אומר י"ב שבטים מביאים י"ב פרים ובע"ז מביאים י"ב פרים וי"ב שעירים ר"ש אומר י"ג פרים ובע"ז י"ג פרים וי"ג שעירים פר ושעיר לכל שבט ושבט ופר ושעיר לב"ד וטעמייהו מפרש התם בגמרא ומנין שאין חייבים אלא על מצוה שזדונה כרת ושגגתה חטאת דתניא (ח' א') ר' אומר נאמר כאן ונודעה החטאת אשר חטאו עליה ונאמר להלן באחות אשה לגלות ערותה עליה בחייה מה להלן דבר שחייבים על זדונו כרת ושגגתו חטאת אף כאן דבר שחייבים על זדונו כרת ושגגתו חטאת ותנן (ג' ב') הורו ב"ד לעקור כל הגוף פטורין כיצד אמרו אין שבת בתורה פטורין לבטל מקצת ולקיים מקצת חייבין כיצד שבת בתורה אבל המוציא מרה"י לר"ה פטור

חייבים שנאמר ונעלם דבר ולא כל הגוף מאי משמע פירש רב אשי יליף דבר דבר מזקן ממרא מה להלן מקצתה אף כאן מקצת והתם מנלן דכתיב לא תסור מן הדבר מקצת. דבר ואמר רב יהודה אמר שמואל (ד' א') הורו ב"ד בדבר שהצדוקים מודים בו פטורין דאינה הוראה דזיל קרי בי רב הוא.

מצוה תמו

סימן תמו (**תיז**).

פר יום הכפורים. צוה הב"ה לכהן גדול שיביא ביום הכפורים פר לחטאת ואיל לעולה דכתיב בפ' אחרי מות בזאת יבא אהרן אל הקדש בפר בן בקר לחטאת ואיל לעולה וכתיב ושחט את פר החטאת אשר לו. ותניא (יומא ג' א') רבי אומר איל אחד האמור כאן הוא האמור בחומש הפקודים ר"א ב"ר שמעון אומר שני אילים הן אחד האמור כאן ואחד האמור בחומש הפקודים.

מצוה תמז

סימן תמז (**שסד**)

עשירית האיפה חביתים. צוה הב"ה ביום שמתחנך כהן לעבודה וכהן גדול לעולם בין נעשה כהן בריבוי בגדים או בשמן המשחה שיביא עשירית האיפה למנחה חביתים דכתיב בפ' צו את אהרן זה קרבן אהרן ובניו ביום המשח עשירית האיפה סלת מנחה תמיד מחציתה בבקר ומחציתה בערב על מחבת בשמן וגו' ותניא בת"כ ומייתינן לה במנחות (נ"א ב') זה קרבן אהרן ובניו יכול יהו אהרן ובניו מביאים קרבן אחד ת"ל ובניו אשר יקריבו אהרן מביא לעצמו ובניו מביאין לעצמן ובניו אלו -

. כהנים הדיוטות או בניו אלו כהנים גדולים כשהוא אומר והכהן המשיח תחתיו מבניו הרי גדול אמור הא מה אני מקיים ובניו אלו כהנים הדיוטות שאם היה כהן ומתקרב תחלה לעבודה מביא עשירית האיפה בעצמו ועובדה בידו פי' בעצמו. אחד כהן גדול ואחד כהן הדיוט שעבד עד שלא הביא עשירית האיפה עבודתו כשירה. ביום ביום ולא בלילה, ביום המשח אין כ"ג נמשח אלא ביום, אותו אין מושחין שני כהנים גדולים. ביום המשה ביום שנמשח מביא עשירית האיפה לעולם או אינו אלא ביום שנטשה מביא עשירית האיפה ומפסיק ת"ל מנחה תמיד הא מה אני מקיים ביום המשח מיום שנמשח מביא עשירית האיפה לעולם. עשירית האיפה אחד מעשרה בג' מאין שהן ז' רבעים סלת וכתיב סלת חטים תעשה אותם מה להלן חטים אף כאן חטים. מנחה

הרי היא ככל המנחות ללבונה. תמיד אף בשבת אלו נאמר מחציתה בבקר ומחציתה בערב יכול יביא חצי עשרון בבקר וחצי עשרון בערב כיצד הוא עושה מביא עשרון שלם וחוציהו ומקריב מחצה בבקר ומחצה בערב. על מחבת בשמן מלמד שטעונה כלי. בשמן הוסיף לה שמן פי' יותר ממנחת נדבה איני יודע כמה. הריני דן זו טעונה שמן ומנחת נסכים טעונה שמן מה מנחת נסכים שלשת לוגין לעשרון אף כאן שלשת לוגין לעשרון ומנחת נסכים מנלן דג' לוגין לעשרון דכתיב בה ועשירית האיפה סלת למנחה בלולה בשמן כתית רביעית ההין והין י"ב לוג. ומחבת היאך היתה עשויה שנינו במנחות בכל המנחות באות מצה (ס"ג א') מה בין מחבת למרחשת מרחשת יש לה כסוי והמחבת אין לה (כסוי) דברי ר"י הגלילי ר' חנינא בן גמליאל אומר מרחשת עמוקה ומעשיה רוחשים ומחבת צפה ומעשיה קשים. מורבכת תביאנה מלמד שנעשית ברותחין כל צרכה תופיני תאפה נאה רבי אומר תופיני תאפה רכה ר' דוסא אומר תופיני תאנה נאה. מנחת פתים מלמד שכופל אחד לשנים ושנים לארבעה ומבדיל. המשיח אין לי אלא משוח מרובה בגדים מנין ת"ל הכהן יכול שאני מרבה אף משוח מלחמה ת"ל תחתיו מבניו את שבנו עומד תחתיו יכול יהא משוח מלחמה בנו עומד תחתיו ת"ל שבעת ימים ילבשם הכהן תחתיו מבניו אשר יבא אל אהל מועד וגו' את שבא לאהל מועד לשרת בקדש בנו עומד תחתיו יצא משוח מלחמה שאין בא אל אהל מועד. מבניו יעשה מלמד שיהא הבן קודם לכל אדם יכול אע"פ שאינו ממלא מקומו ת"ל אשר ימלא את ידו בזמן שהוא ממלא מקומו הוא קודם לכל אדם אינו ממלא מקום אביו יבא אחר וישמש תחתיו.

מצוה תמח

סימן תמח (שסח)

יציקות. צוה יוצרנו כל המנחות שיצוק בכלי שיצוק שמן בכלי קודש נתינת הסלת דתנן במנחות פ' אלו מנחות (מנחות ע"ד ב') כל המנחות הנעשות ככלי טעונות שלש מתנות שמן יציקה ובלילה ומתן שמן בכלי קודם לעשייתן ואמרינן בגמרא נעשות בכלי למעוטי מאי אמר רב פפא למעוטי מנחת מאפה. וחמשה מיני מנחות כתובות בפ' ויקרא ראשונה מנחת סלת שנייה מנחת מאפה תנור שלישית מנחת מחבת רביעית מנחת מרחשת חמישית מנחת בכורים והיינו מנחת העומר ובכולהי לבד מנחת מאפה ומרחשת כתב בהן יציקת שמן או נתינה ומאפה אינה נתינה ומרחשת טעונה יציקה אע"ג דלא כתיב בה דתניא בפ' אלו מנחות ואם מנחת מרחשת קרבנך סלת בשמן תעשה פי' תתן סלת בשמן אלמא שמן קדים קרבנך קרבנך לגז"ש מה כאן מתן שמן בכלי אף לכל המנחות

מתן שמן בכלי פי' קודם נתינת הסלת ומה בשאר מנחות יציקה ובלילה אף כאן יציקה ובלילה ותניא במנחות (ע"ה א') מחבת כיצד הוא עושה נותן שמן בכלי קודם לעשייתה ונותנה בכלי ונותן עליה שמן ולשה ואופה ופותתה ונותן עליה שמן וקומץ.

מצוה תמט

סימן תמט (**שפט**)

בלילות. צוה היוצר לבלול המנחות בשמן דכתיב בפ' ויקרא ואם מנחה על המחבת קרבנך סלת בלולה בשמן וגו' ותניא במנחות באלו מנחות (ע"ה א') סולת בלולה בשמן מלמד שנבללת בסולת רבי אומר חלות בוללן שנאמר חלות בלולות אמרו לו והלא לחמי תודה נאמר בהן חלות ואי אפשר לבוללן אלא סולת פי' שהרי לא היה פותתן. כיצד עושה נותן שמן קודם לעשייתן ופותתה פי' נותן את הפלת ונותן עליה שמן ולבונה ואופה ופותתה ונותן עליה שמן ובוללה וחוזר ונותן עליה שמן וקומץ. ובמנחות דלא כתיב בהן בלילה נראה שלמדות זו מזו דעירוב פרשיות דויו מוסיף על ענין וילמד תחתון מעליון ועליון מתחתון. ויש לשאול א"כ גז"ש דקרבנך קרבנך למ"ל. ותנן (מנחות י"ח א') אם לא בלל כשר פי' שלא נאמר בלילה אלא למצוה שכל מצות האמורות בתורה לענין קדשים מוקמינן להו למצוה ולא לעכב עד שישנה עליו הכתוב וטעמא כדתניא בתחלת סנהדרין (ד' ב') וכפר וכפר מפני הדין כפר אע"פ שלא נתן אלא אחת למדנו שיש מתנות שאינו אלא למצוה ומהכא ילפינן לכל התורה כולה. ד"א אינו בתורת בלול אלא בלולה פי' ראויה לבלול הלכך לא מצינו בכל התורה שצוה לבלול אך שתהיה ראויה לבלול ומה"ט אמר ר' זירא (מנחות ק"ג ב') כל הראוי לבילה אין בילה מעכבת בו הלכך מצות בלילה מדרבנן היא.

מצוה תנ

סימן תנ (**שע**)

פתיתות. צוה יוצרנו לפתות כל המנחות הנעשות והנאפות בכלי דכתיב בפ' ויקרא ואם מנחה על המחבת קרבנך סלת מצה תהיה פתות אותה פתים ויצקת עליה שמן ותנן במנחות באלו מנחות (ע"ה א') כל המנחות הנעשות בכלי פי' נאפות בכלי טעונה פתיתה מנחת ישראל כופל אחד לשנים ושנים לד' ומבדיל מנחת כהנים כופל אחד לשנים ושנים לד' ואינו מבדיל פי' לפי שאינה נקמצת דכתיב וכל מנחת כהן כליל תהיה ואמרינן בגמרא למעוטי מאי אמר רב פפא למעוטי שתי הלחם ולחם הפנים ופתיתה לא כתיבה

אלא במנחת מחבת בשאר מנחות מנלן ומניין נמי פתיתה שנים לארבעה דתניא פתות אותה פתים ויצקת עליה שמן מנחה היא לרבות כל המנחות לפתיתה יכול שאני מרבה אף לחם הפנים ושתי הלחם ת"ל אותה ומה ראית לרבות שאר המנחות ולהוציא לחם הפנים ושתי הלחם אחר שריבה הכתוב ומיעט מה מחבת מיוחדת שיש ממנה לאישים אף כל שיש ממנה לאישים יצאו לחם הפנים ושתי הלחם שאין מהם לאישים ויצקת עליה שמן לרבות כל המנחות ליציקה יכול שאני מרבה אף מנחת מאפה ת"ל עליה שמן אוציא אני את החלות ולא אוציא את הרקיקין ת"ל היא מאי תלמודא אימא להוציא מנחת כהנים אמר רבא איזהו דבר שצריך שני מיעוטין הוי אומר זו מנחת מאפה. שנים לד' מנלן דתניא פתות יכול לשנים ת"ל פתים אי פתים יכול יעשנה פרורים ת"ל אותה אותה לפתים ולא פתיתה לפתים הא כיצד מנחת ישראל כופל אחד לשנים ושנים לארבעה ומבדיל מנחת כהנים כופל אחד לשנים ושנים לד' ואינו מבדיל.

מצוה תנא

סימן תנא (**שעא**)

מליחות. צוה הב"ה למלוח כל הקרב למזבח דכתיב בפ' ויקרא וכל קרבן מנחתך במלח תמלח ותניא בת"כ ומייתי לה במנחות בהקומץ רבה (כ' א') אלו נאמר על כל קרבנך תקריב מלח שומע אני אפילו עצים ודם שנקראו קרבן ת"ל. מנחתך מה מנחה מיוחדת שאחרים באים לה לידי חובה אף כל שאחרים באים לה חובה יצאו עצים והדם שאין אחרים באין לה חובה אי מה קרבן מנחתך דבר המתיר אף כל דבר המתיר אביא הדם שמתיר ת"ל מעל מנחתך ולא מעל דמך אי מעל מנחתך יכול תהא כל המנחה כולה טעונה מלח ת"ל קרבן הקומץ טעון מלח ואין כל המנחה כולה טעונה מלח אין לי אלא קומץ מניין לרבות את כל קרבנות ת"ל עלי כל קרבנך תקריב מלח ארבה את הלבונה הבאה עם המנחה לבונה הבאה בפני עצמה לבונה הבאה עם לחם הפנים אימורי חטאת ואימורי אשם אימורי קדשי קדשים אימורי קדשים קלים איברי עולה ועולת העוף מניין ת"ל על כל קרבנך. במלח תמלח יכול תביננו פי' רבא בהקומץ רבה (כ"א א') יכול יתן בו טעם כבינה פי' מעט ת"ל במלח תמלח כיצד עושה מביא את האבר ונותן עליה מלח הופכו ונותן עליה מלח ומעלהו. תמלח יכול במי מלח ת"ל במלח. לא תשבית מלח הבא מלח שאינה שובתת ואי זו זו מלח סדומית ומנין שאם לא מצא מלח סדומית מביא מלח סקנדרית ת"ל תקריב ריבה. תקריב אפי' בשבת תקריב אפי' בטומאה ותנן

בהקומץ רבה (י"ח א') לא יצק ולא בלל לא פתת לא מלח לא הניף לא הגיש כשר וטעמא דלא שנה עליו הכתוב לעכב.

מצוה תנב

סימן תנב (**שעב**)

תנופות. יתברך שם יוצרנו נצח צוה לעשות תנופה בהני דתנן במנחות פ' כל המנחות באות מצה (מנחות ס"א א') ואלו טעונין תנופה לוג שמן של מצורע ואשמו והבכורים כדברי ר"א בן יעקב ואיסורי שלמי יחיד וחזה ושוק שלהן אחד נשים ואחד אנשים בישראל אבל לא באחרים ושתי הלחם ושני כבשי עצרת כיצד הוא עושה נותן שתי הלחם על שתי כבשים ומניח שתי ידיו מלמטה ומוליך ומביא ומעלה ומוריד שנאמר אשר הונף ואשר הורם התנופה היתה במזרח הגשה במערב ומנחת העומר ומנחת קנאות טעונות תנופה. מנא הני מילי בלוג שמן של מצורע ואשמו דכתיב בפ' זאת תהיה (ויקרא י"ד י"ב) ולקח הכהן את הכבש האחד והקריב אותו לאשם ואת לוג השמן ומניף אותם תנופת לפני ה' ותניא בת"כ ומייתי לה במנחות והניף אותם תנופה מלמד שטעונים תנופה כאחד ומניין שאם הניף זה בעצמו וזה בעצמו שיצא ת"ל והקריב אותו לאשם והניף יכול יניף ויחזור ויניף ת"ל תנופה ולא תנופות לפני ה' במזרח. והבכורים כדברי ראב"י דתניא ולקח הכהן הטנא מידך לימד על הבכורים שטעונים תנופה דברי ראב"י מ"ט דראב"י גמר יד יד משלמים כתיב הכא ולקח הכהן הטנא מידך וכתיב התם ידיו תביאנה מה כאן כהן דכתיב ולקח הכהן אף להלן כהן מה להלן בעלים אף כאן בעלים הא כיצד מכניס ידו תחת (ידי) הבעלים ומניף פי' תחת יד בעלים כדתנן בביכורים (פ"ג מ"ו) הבעלים אוחזים בשפתות הסל וכהן מכניס ידו תחת הסל ומניף אבל אינו אומר שיתן הכהן ידו תחת הבעלים ממש. דא"כ הוי חציצה בין ידו לסל ואמרינן במנחות. בפ' שתי מדות (מנחות צ"ד א') דאין תנופה בחבורים פי' בקרבן שנתחברו עליו רבים משום דלא אפשר למינף כולהו בהדי הדדי הוי ליה חציצה אלמא חציצה פוסלת בתנופות. אימורי שלמי יחיד דכתיב (ויקרא ז' ל') את החלב על החזה יביאנו להניף וגו' וחזה ושוק שלהם דכתיב בחזה ושוק של שלמים בפ' צו את אהרן את חזה התנופה ואת שוק התרומה ותניא בכל המנחות באות מצה (ס"ב א') כיצד עושה מניח אימורים על פס יד בעלים וחזה ושוק עליהם מכניס ידו תחת יד בעלים ומניף תחת יד בעלים פי' סמוך להם. ושתי הלחם ושתי כבשי עצרת המובאים בחג השבועות דכתיב בפ' אמור אל הכהנים ממושבותיכם תביאו לחם תנופה שתים שני עשרונים וכתיב ועשיתם שעיר

עזים אחד לחטאת ושני כבשים בני שנה לזבח שלמים וכתיב והניף הכהן אותם על לחם הבכורים תנופה לפני ה' על שני כבשים ותניא בפרק כל המנחות באות (ס"ב א') והניף הכהן אותם על לחם הבכורים תנופה יכול יניח כבשים על הלחם ת"ל על שני כבשים אי על שני כבשים יכול לחם על גבי כבשים ת"ל על להם הבכורים נשתקל הכתוב ואיני יודע אם לחם על גבי כבשים אם כבשים על גבי לחם מה מצינו בכל מקום לחם למעלה אף כאן לחם למעלה היכא אמר רב פפא במילואים ר' יוסי בן המשולם אומר כבשים למעלה ומה אני מקיים על שני כבשים להוציא שבעה חנניא בן חכינאי אומר שתי הלחם בין יריכותיהם של כבשים ומניף ונמצא שמקיים שני מקראות הללו לחם על גבי כבשים וכבשים על גבי לחם יאמר רבי לפני מלך בשר ודם אינם עושין כן לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה עושין אלא מניח זה בצד זה ומניף והא בעינן על (רבי) לטעמיה דאמר על בסמוך. מנחת העומר דכתיב בפ' אמור אל הכהנים והניף את העומר לפני ה' לרצונכם. מנחת קנאות היא מנחת סוטה כתיב בה בפ' נשא ולקח הכהן מיד האשה את מנחת הקנאות והניף את המנחה לפני ה' ותניא בסוטה פ"ג (י"ט א') היה נוטל את מנחתה מתוך כפיפה מצרית ונותנה לכלי שרת ונותנה על ידה וכהן מכניס ידו תחת ידה ומניפה תנופה בכהן בהדיא כתיב ולקח הכהן והניף בבעלים אתיא יד יד משלמים ובשלמים כבר פירשנוהו למעלה.

מצוה תנג

סימן תנג (שעג)

הגשות. צוה הב"ה מצות הגשה בהני דתנן במנחות פרק כל המנחות באות מצה (מנחות ס' א'). ואלו טעונות הגשה מנחת סולת ומחבת והמרחשת והחלות והרקיקים ומנחת כהנים ומנחת כהן משוח ומנחת עובדי כוכבים ומנחת נשים ומנחת חוטא ר' שמעון אומר מנחת העומר ומנחת חוטא ומנחת כהן משוח ומנחת כהנים אין להם הגשה מפני שאין להם קמיצה וכל שאין להם קמיצה אין להם הגשה ומנלן הגשה בכל הני דתניא בפרק כל המנחות באות מצה אילו נאמר והבאת את אשר יעשה מאלה לה' והקריבה אל הכהן והגישה אל המזבח הייתי אומר אין לך שטעון הגשה אלא קומץ בלבד ומנין שאר מנחה ת"ל המנחה אין לי אלא מנחת נדבה מנחת חוטא מניין ת"ל את המנחה אחת מנחת חוטא ואחת מנחת נדבה ור' שמעון אומר והבאת לרבות מנחת העומר להגשה וכה"א והבאתם את העומר ראשית קצירכם אל הכהן והקריבה לרבות מנחת סוטה להגשה וכה"א והקריב אותה אל המזבח ומצות הגשה מגישה בקרן מערבית דרומית

דכתיב בצו את אהרן וזאת תורת המנחת הקרב אותה בני אהרן לפני ה' אל פני המזבח ותניא במנחות בהקומץ רבה (י"ט ב') ובסוטה פרק היה מביא (סוטה י"ד ב') לפני ה' יכול במערב ת"ל אל פני המזבח אי אל פני המזבח יכול בדרום ת"ל לפני ה' הא כיצד מגישה בקרן דרומית מערבית כנגד חודו של קרן ודיו קיימת לפני ה' וקיימת לפני המזבח סובר כולי' מזבח בצפון קאי והכי אמרינן בסוטה נמצא קרן דרומית מערבית כנגד פתחו של היכל וקרינא ביה לפני ה' והכי אמרינן בזבחים פ' קדשי קדשים (זבחים נ"ח ב') בהא דכתיב ולקח מלא המחתה גחלי אש מעל המזבח מלפני ה' דלא מיקרו לפני ה' אלא כנגד פתחו של היכל והא דאמרינן ביומא סוף פ' טרף בקלפי (יומא מ"ה ב') אי כתב רחמנא מלפני ה' הוי אמינא דווקא מלפני ה' אבל מהאי גיסא ומהאי גיסא דארון לא כתב רחמנא מעל המזבח התם הכי פירושא הוי אמינא דוקא מלפני ה' שצריך ליטול גחלים מעל המזבח כנגד הארון שהוא בפנים אבל מהאי גיסא דארון לא כתב רחמנא מעל המזבח להכשיר סוכה כנגד כל ההיכל ורש"י זצ"ל פירש מהאי גיסא דפתח ההיכל לא קמ"ל מעל המזבח וההיא דזבחים פ' קדשי קדשים קשיא ליה כדפרשינן. ולפני ה' דהגשה אע"ג דליכא רבויא גמירי מלפני ה' דגחלים להכשיר כנגד כל פתח ההיכל והא דכתיב ושחט אותו על ירך המזבח צפונה לפני ה' ההוא לפני ה' למעוטי במה אתא דאין צפונה בבמה ולא להצריך כנגד פתחו של היכל.

מצוה תנד

סימן תנד (**שסה**)

קמיצות. צוה יוצרנו לקמוץ עשר מנחות כדתנן במנחות (ע"ב ב') אלו מנחות נקמצות ושיריהם לכהן מנחת סלת והמחבת והמרחשת והחלות והרקיקים ומנחת עובדי כוכבים ומנחת נשים ומנחת העומר ומנחת חוטא ומנחת קנאות ר"ש אומר מנחת חוטא של כהנים נקמצת הקומץ קרב לעצמו והשיריים קרבין לעצמן ואמרינן בגמרא מנלן דכתיבא כתיבי דלא כתיב כתיב בצו את אהרן זאת תורת המנחה הקרב אותה בני אהרן וכתיב והרים ממנו בקומצו וכתיב והנותר וגו' ומצות קמיצה בפ"א במנחות (ו' א') קמץ בשמאל פסול בן בתירה אומר יחזיר ויחזור ויקמץ בימין קמץ ועלה בידו צרור או גרגיר מלח או קורט של לבונה פסול מפני שאמרו הקומץ היתר והחסר פסול איזהו חסר ואיזהו יתר יתר כל שקומצו מבורץ וחסר קמץ בראשי אצבעותיו (י"א א') כיצד הוא עושה פושט ג' אצבעותיו על פס ידו וקומץ ריבה שמנה וחסר לבונה פסול. ותניא בתורת כהנים והביאה אל בני אהרן הכהנים וקמץ מלמד שהקמיצה מצות כהונה ותניא מלא

קומצו יכול מבורץ פי' גדוש ת"ל בקומצו אי בקומצו יכול בראשי אצבעותיו ת"ל מלא קומצו הא כיצד חופה ג' אצבעותיו על פס ידו וקומץ במחבת ובמרחשת מוחק בגודלו מלמעלה ובאצבעו קטנה מלמטה וזו היא מעבודות קשות שבמקדש ומנלן דקמיצה בימין אמר ר' זירא (ט' ב') אמר קרא ויקרב את המנחה וימלא כפו ממנה כף זה איני יודע מה היא כשהוא אומר ומן השמן יצוק הכהן על כף הכהן השמאלית הא כל מקום שנאמר כף אינה אלא ימין הא מיבעי ליה לגופיה שמאלית אחרינא כתיב ומסיק ד' שמאלית תרי בעני ותרי בעשיר וכולהו צריכי רבה בר בר חנא אמר מהכא דאמר ר"ל כ"מ שנאמר אצבע או כהונה אינה אלא ימין ובקמיצה כהונה כתיב ותניא מלא קומצו מסלתה ומשמנה יכול מקום הקמיצות יהא סולת והשאר יהא קמח ת"ל מסלתה אי מסלתה יכול מקום הקמיצה והצדדים יהא סולת והשאר יהא קמח ת"ל מסלתה תהא כולה סולת ומשמנה תהא כולה שמן.

מצוה תנה

סימן תנה (**שעד**)

הקטרות. יתברך שם יוצרנו לא הרבה להלאות את עמו ולעבדו וצוה להקטיר קומצי מנחות ואימורי קדשים קלים וקדשי קדשים ועולות בכולהו כתיב והקטיר המנחה דלא כתיב בה והקטיר למדה משאר מנחות בגזירה שוה אי נמי בוי"ו מוסיף על ענין ראשון כאשר פירשתי למעלה בבלילות (סימן תמ"ט) ומצות הקטרה שנותן על האש ועל המזבח ומיד כשעשן יוצא קיים מצות והקטיר פי' והקטיר והעשין כדכתיב (בראשית י"ט כ"ח) והנה עלה קיטור הארץ כקיטור הכבשן.

מצוה תנו

סימן תנו (**קלז**)

שחיטות. צוה הקב"ה לשחוט קדשים בפנים דכתיב (ויקרא א' ה') ושחט את בן הבקר לפני ה' ובחולין צוה לשחוט כשירצה לאכול כדכתיב (דברים י"ב כ"א) וזבחת כאשר צויתך. ודין שחיטה והלכותיה שהייה דרסה חלדה הגרמה ועיקור באלו ה' דברים שחיטה נפסלתי כולהו תנן להו בחולין בשני פרקים הראשונים ותנן (חולין י"ט ב') כל הצואר כולו כשר בשחיטה. והא לך הלכות שחיטה בקוצר:

שהייה. דתנן בפרק שני (ל"ב א') נפלו כליו והגביהן השחיז את הסכין ובא חברו ושחט אם שהה כדי שחיטה אחרת פסולה ר' שמעון אומר מה שהה כדי ביקור וקימ"ל

כרבנן ואמרי' בגמ' מאי כדי בקור שחיטה אחרת במערבא משמיה דר' יוסי אמרי כדי שיגביהנה וירביצנה וישחוט גסה לגסה ודקה לדקה ומסתמא ה"ה עוף לעוף. ופסק רב יהודאי גאון הכי הלכתא ואע"ג דאימר רבי יוחנן אפי' בהמה לעוף לא קימ"ל כותיה אלא לגבי רב ושמואל אבל לגבי ר' יוסי בר חנינא לא ורש"י זצ"ל פסק כרב דאמר כדי שחיטת בהמה אחרת דקה לדקה וגסה לגסה וזהר לשונו אע"ג דקימ"ל כרב ור' יוחנן הלכה כר' יוחנן כיון דקם ליה ר' יוסי ברבי חנינא בשיטתיה דקה לדקה וגסה לגסה ממילא שמעינן. עוף לעוף ועבדינן לחומרא הלכך עבדינן כדי שחיטה אחרת דקה לדקה וגסה לגסה ועוף לעוף ולא כדי שיגביהנה וירביצנה. אמר רבא השוחט בסכין רעה אפילו מוליך ומביא כל היום כולו כשירה ומוקמינן לה בדלא שהה אבל שהה אע"ג שלא שהה בבת אחת שהיות מצטרפות דבעי רבא שהיות מהו שיצטרפו ולא אפשיטא הלכך לחומרא עבדינן ובעי רב הונא בריה דרב יהושע שהה במיעוט סימנים מהו תיקו ותיקו דאיסורא לחומרא פי' רב יהודא במיעוט סימנים. בין בתחילה בין בסוף וכן פירש רש"י. ורבינו יעקב פירש במיעוט דמיטרפא ולא מיתכשרא בה והיינו במעוט שני סימנים בבהמה כגון רוב קנה או מיעוט וושט בין בבהמה בין בעוף ובמיעוט ראשון אבל במיעוט דקנה כיון דאי שבק ליה הכי כבר היא כשרה תו לא מיפסלא בשהייה וברוב קנה בסוף שחיטה אע"ג דשחט רוב סימנים שני טריפה דהא רוב כל אחד ואחד בעינן הלכך מיצטרפא ביה בשהייה וראייתו דאמרינן בפרק השוחט (חולין כ"ח ב') שחט חצי הגרגרת ושהה בה (כדי) שחיטה וגמרה שחיטתו כשרה ומוקמינן לה בעוף ואמרינן ממה נפשך אי מחצה על מחצה כרוב הא עבד לה רובא ואי מחצה על מחצה אינו כרוב לא עבד ליה ולא מידי ורש"י פי' דדהויא היא ולא סמכינן עלה. ואחר שרב יהודאי ורש"י אוסרים יש לחוש לדבריהם והנוהג כדברי רבינו יעקב לא מיקרי עבריינא ולא הפסיד בדיעבד. ובתוספתא דחולין תניא שחט חצי גרגרת בעוף ושהה בה כדי שחיטה ואח"כ שחט כולה פסולה אמר רבי דלא סמכינן אההיא מתניתא דמייתי תלמודא ראיה מינה אלא אההיא דקתני שחיטתו כשרה סמכינן וראיה אני מביא לרבינו יעקב. דמכשר במיעוט אחרון דתניא בהדיא בתוספתא דכשרה דתניא אחרים אמרו רוב אחד בעוף אע"פ ששהה זמן מרובה שחיטתו כשרה וטעמא כיון שהוכשרה תו לא מיטרפא.

דרסה. דתנן (ל' ב') התיז את הראש בבת אחה שחיטתו פסולה פירש התיז הסימנים שלא הוליך והביא היה שוחט והתיז את הראש בבת אחת אם יש בסכין מלא צואר וחוץ לצואר כמלא צואר שחיטתו כשרה היה שוחט והתיז שני ראשים כאחת אם יש בסכין מלא צוארם וחוצה להם מלא צואר אחר שחיטתו כשרה בד"א בזמן שהוליך ולא הביא

או הביא ולאי הוליך אבל אם הוליך והביא אפילו באיזמל קטן שחיטתו כשרה ומפרש ר' זירא (ל"א א') מלא צואר וחוץ לצואר כמלא צואר ובאיזמל שאין לו קרניים וכאשר הכשרנו בשהייה מיעוט ראשון ואחרון כך הוא כשר בדרסה דחד טעמא הוא. התיז את הראש פי' התיז סימני הראש.

חלדה. דתנן (ל"ב א') החליד את הסכין תחת הוושט ופסקו נבילה פי' החליד כיסה (כ' ב') וקרי לכסוי חלדה שכן דרך חולדה להתכסות בעקרי בתים ומיבעיא להו (ל' ב') כיסה תחת צמר מסובך או תחת מטלית ושחט וקימ"ל בתיקו וכל תיקו דאיסורא לחומרא הלכך אין שוחטין תחת קשר של בהמה ולא יעשה נקב קטן בעור ויכניס הסכין וישחוט שאע"פ שהסכין מגולה כנגד הסימנים נבלה . וכאשר הכשרנו למעלה מיעוט ראשון ואחרון כך אם שחט בכסוי מיעוט ראשון ואחרון מידי דלא מיטרפא או כבר הוכשרה כשרה דחד טעמא איתא לכולהו.

הגרמה. דתנן (י"ח א') השוחט מתוך הטבעת אם שייר מלא החוט על פני כולה שחיטתו כשרה ר"י ב"ר יהודה אומר מלא החוט על פני רובה ולא קימ"ל כמתניתין אלא כר' חנינא בן אנטיגנוס על מוגרמת שהיא כשרה פי' מוגרמת דתנן. ומסקינן משיפוי כובע ולמטה כשרה ואי נפקא חיותא דבהמה בהגרמה כיון דמשלים רוכא בהגרמה אי נמי איכא רובא בשחיטה בהגרמה טריפה דקימ"ל כרב הונא ורב יהודה (י"ט א') לחומרא דתרווייהו אע"ג דסתרי אהדדי כיון דלא ידעינן הלכך כמאן עבדינן כתרווייהו.

לשון הגרמה כדכתיב (מ"ב ט' י"ג) אל גרם המעלות שמעלה הסכין שלא במקום שחיטה והגרמה דכיון שלא במקום שחיטה (שחיט) אסרינן לה במיעוט הגרמה כיון דנפקא חיותא בהגרמה אי נמי משלים רובא בהגרמה מה שאין (בן) בשהייה דרסה והלדה. פירשנו מקום השחיטה כלפי הראש צא ולמד מקום השחיטה כלפי הגוף אמרינן בפרק אלו טריפות (חולין מ"ה א') תני רב יצחק בר יהודה קמי דר' יוחנן כל הצואר כולו כשר לשחיטה מטבעת הגדולה עד כנפי הריאה התחתונה ואמר רבא תחתונה שהיא עליונה שאני אומר כל שתפשוט צוארה ותרעה ובלבד שלא תאנוס בעי רב חנן ואיתימא ר' חנינא אנסה הבהמה עצמה מהו תיק"ו.

עימוד. שעקר הסימנים קודם השחיטה ונעשית נבלה קודם שחיטה והיכא תנינן לה דתנן (ל"ב א') שחט את הוושט ופסק את הגרגרת או שפסק את הגרגרת ואח"כ שחט את הוושט נבלה והוא הדין בפסיקת הוושט והא. דתניא בגרגרת דגרגרת עבידא לאיפסוקי ותנן נמי בפרק כסוי הדם (חולין פ"ה א') הנוחר והמעקר פטור מלכסות ואמרינן בשבת פרק מפנין (שבת קכ"ח ב') אמר אביי האי מאן דשחט תרנגולא ליכבשינהו לכרעי

בארעא אי נמי גידל להו מידל דלמא מוקים להו לטופרא בארעא ועקר להו לסימנים ותניא בהשוחט (כ"ח א') שחט את הוושט ונמצאת הגרגרת שמוטה זה היה מעשה ואמרו כל ספק בשחיטה פסולה ואמרינן באלו טריפות (נ"ד א') אמר ר"ל ברבי זכור את האיש לטוב שנאמר שמועה זו מפיו שמוטה ושחוטה אי אפשר לשמוטה שתיעשה שחוטה ור"י אמר יביא בהמה אחרת מקיף ואמר רב נחמן לא שנו אלא שלא תפש בסימנים ושחט אבל תפש בסימנים ושחט אפשר לשמוטה שתיעשה שחוטה. וכל הלכות שחיטה אמרינן בחולין בתחילת השוחט (כ"ז א') גמירי לה . וצריך השוחט שיבדוק הסימנים אחר שחיטה (ט' א'). ויבדוק הסכין אבשרא וטופרא ואתלתא רוחתא (י"ז ב'). רב כהנא מצריך בדיקה בין כל חדא וחדא (י' ב'). והיכא דבדק הסכין בדוקה ונמצאת פגומה אם שיבר בה עצמות או עשה בה דבר שדרכו ליפגם בה כשרה ואם לא פסולה. תנן (י"ג א') שחיטת עובד כוכבים נבילה אע"פ ששחט שפיר וטעמא כדתנן (ל"א א') נפלה סכין ושחטה אע"פ ששחט כדרכה שחיטתו פסולה שנאמר וזבחת ואכלת מה שאתה זובח אתה אוכל מה שאי אתה זובח אי אתה אוכל ובזביחת עובד כוכבים לא קרינן ביה וזבחת. ותניא זרק סכין לנועצה בכותל והלכה ושחטה כדרכה ר' נתן מכשיר וחכמים פוסלין וקימ"ל כר' נתן דלא ילפינן כוונה לשחיטה ומתניתין נמי דיקא דקתני פסולה בנפלה הא הפילה כשרה כיון דאיכא כח כוונת גברא. תנן (כ"ז א') השוחט. אחד בעוף ושנים בבהמה שחיטתו כשרה ורובו של אחד כמוהו ר"י אומר עד שישחוט את הווריד אמר להו ר"י לבניה (ברכות ח' ב') הזהרו בווריד כר' יהודה ואמר רב חסדא (כ"ח ב') לא אמר ר' יהודה אלא בעוף הואיל וצולהו כולו כאחד אבל בבהמה דמנתחא אבר אבר לא צריך דטעמא דר' יהודה משום דמא הלכך אי נקיב להו בשעת שחיטה דחיימי ומייתי דמא שפיר דמי.

כתב רב יהודאי גאון בהמה נמי כיון דזימנין דצלי ליה באחד צריכין. ותנן רוב אחד בעוף או ווושט או קנה רוב שנים רוב כל אחד ואחד ומחצה על מחצה אינו כרוב ועוד אי אפשר לצמצם. ובלילה אבוקה או נר כנגדו שוחטין לכתחילה כדתניא (י"ג ב') לעולם שוחטין בין ביום בין בלילה ותנן השוחט בלילה וכן הסומא ששחט שחיטתו כשרה דאי עבד אין לכתחילה לא ומתרצינן ברייתא כשאבוקה כנגדו מתניתין בשאין אבוקה כנגדו. תנן (ב' א') הכל שוחטין ושחיטתן כשירה חוץ מחרש שוטה וקטן שמא יקלקלו בשחיטתן וכולם ששחטו ואחרים מאין אותם שחיטתן כשרה אמר רב יהודה אמר שמואל (ט' א') כל טבח שאינו יודע הלכות שחיטה אסור לאכול משחיטתו ואלו הן הלכות שחיטה שהייה דרסה חלדה הגרמה ועיקור פי' שיודע פשוטן של הלכות שחיטה אע"פ שאינו

יודע דקדוקן של הלכות שחיטה שחיטתו כשרה דהא חכמים נמי מסתפקי להו מילתא בשחיטה הלכך אינו צריך שידע כל דקדוקין אך שיודע לתת לב בשינוי שחיטת ולשאול על ספיקן. והיכא דשחט ואזל ליה לעלמא ולא ידעינן אי הוה בקי בהלכות שחיטה אי לא ובדקו לבהמה ונמצאת שחיטה שפיר שחיטתו כשרה דרוב מצויין אצל שחיטה בקיאין הן דאע"ג דלא אמרינן חזקת שליח עושה שליחותו לקולא (גיטין ס"ד ב') אימור אינש אחרינא שמע אזל ושחט למדנו דלא אמרינן רוב מצויין אצל שחיטה מומחין הן אלא היכא דאיכא למתלי ולמימר דההוא דשחט לא גזלן הוה דברשות בעלים שחט אבל אי ליכא למתלי דישחט שלא בגזל בההוא לא אמרינן דרוב מצויין אצל שחיטה מומחין הן דחשוד לגזול חשוד לשחוט שלא בידיעת הלכות שחיטה ותניא (חולין י"ב א') הרי שאבדו לו גדייו ותרנגוליו והלך ומצאן שחוטין וכו' דוקא אבדו תנן שהשוחט חשב יאוש בעלים הוה בהן. תבן (מ"א א') אין שוחט לא לתוך ימים ולא לתוך נהרות ומדבריות ולא לתוך וזבלים וטעמא שלא יאמרו לשרא דימא קא שחיט ולא לתוך הכלי דאמרינן לזרוק קא שחיט מיהו אם שחט בדיעבד שחיטתו כשרה ונהגו כשרים לתת לתוך הכלי מים מעט או טיט שבענין הזה אין מקבלין דם לזרוק ותנן שוחט הוא לתוך עוגל של מים ומוקמינן (מ"א ב') בעכורין אבל בצלולין לא דאמרינן לבבואה דידיה קא שחיט ותנן אין שוחטין לתוך הגומא וטעמא שמא יחקה את המינים והרוצה לנקה חצירו פי' רבא כיצד הוא עושה עושה מקום חוץ לגומא ושוחט והדם שותת ויורד לגומא ובשוק לא יעשה כן שלא יחקה את המינים. פירשנו למעלה מקום שחיטת הקנה ובושט לא פירשנו צא ולמד מתחלת אלו טריפות (מ"ד א') דאמרינן למעלה עד כמה אמר רב נחמן עד כדי תפישת יד פי' רב יהודאי כי היכא דתפיש ליה איניש בד' אצבעי ובשור גדול קאמר וכן פרש"י בשם רבינו יעקב בר יקר רבו. וכתב ואני שמעתי כדי אחיזת חודי צפרנים וכי האי גונא לא מקרי יד וראיה לארבע אצבעות דאמרינן באלו טריפות (נ' ב') אמר רב נחמן מקום הדבק שניטל כולו כשר ובלבד שישתייר בו כדי תפישה וכמה כדי תפישה כמלא בטרא בתורא פי' ד' אצבעות בשור הגדול די לו בכך. למטה עד כמה אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה עד מקום שישעיר וכי קאמר בתורא דנפיש שערתיה ואתי שערתיה עד הוושט והני ד' אצבעי בתורא ובשאר בהמות ועופות תפשינן שיעורא בתרבץ הוושט דקי"ל תרבץ הושט לאו מקום שחיטה הוא והי ניהו תרבץ הושט פי' רב פפא משמיה דרב ביבי בר אביי (מ"ג ב') ה"ד ושט עצמו כל שחותכין אותו וכוות. ותניא (ט"ז ב') בכל שוחטין בין בצור בין בזכוכית בין בקרומית של קנה ומוקמינן האי קרומית של קנה בסימונא דאגמא דלית ליה קיסמין אבל שאר קנים שנינו ה' דברים שנינו בקנה אין

שוחטין וכו' פי' משום דאית ביה קיסמין דקין ונוקבין הסימנין. תניא (כ"ח א') ר' אומר וזבחת כאשר צויתיך מלמד שנצטוה משה על הושט ועל הקנה ועל רוב אחד בעוף ועל רוב שנים בבהמה. פי' רב יהודאי מאן דרוו לא לשחוט דרובה דדרוסה מרוויתא נינהו.

מצוה תנז

סימן תנז (שעה)

מליקות. יתברך שם יוצרנו לעד צוה למלוק קרבנות תורים ובני יונה בין עולת בין חטאת דכתיב בפ' ויקרא (א' ט"ו) בעולה ומלק את ראשו והקטיר המזבחה ובחטאת העוף כתיב בפ' צו את אהרן ומלק את ראשו ממול ערפו ולא יבדיל. וכשם שמליקה חטאת העוף ממול עורף כך מליקת עולת העוף ממול עורף דתניא בת"כ ומלק מליקה ממול עורף יכול בכ"מ פי' אפילו שלא ממול עורף הרי אתה דן נאמר כאן מליקה ונאמר להלן מליקה מה מליקה שנאמר להלן ממול עורף אף כאן ממול עורף אי מה מליקה שנאמר להלן אינו מבדיל אף כאן אינו מבדיל ת"ל והקטיר המזבחה ונמצה דמו אפשר לומר מאחר שהוא מקטיר הוא מוצה אלא מולקו כדרך הקטרתו מה הקטרה הראש לעצמו והגוף לעצמו אף מליקה הראש לעצמו והנוף לעצמו ומנין שהקטרה הראש בעצמו כשהוא אומר והקטיר אותם הכהן המזבחה הרי הקטרת הראש אמור הא אינו אומר כאן את ראשו והקטיר אלא. הקטרת הראש לעצמו. ובמה הוא מולק באצבעו הימנית כדתנן בפ' חטאת העוף (זבחים ס"ח א') מלק בשמאל פסול וטעמא כדאמרינן במנחות פרק א' (י' א') אמר רבה בר בר חנה כ"מ שנאמר אצבע וכהונה אינו אלא ימין ומלק הכהן כתיב ומסקינן במנחות או אצבע או כהונה אע"ג דפליג ר"ש בברייתא דתניא מלק בשמאל פסול ור' שמעון מכשיר לא קימ"ל כותיה. דתנן בפ' חטאת העוף (זבחים ס"ח א') מלק בסכין פסולה מנלן דתניא (ס"ה א') יכול ימלקנה בסכין ודין הוא אם שחיטה שלא קבע לה כהן קבע לה כלי מליקה שקבע לה כהן אינו דין שיקבע לה כלי ת"ל הכהן ומלק שלא תהא אלא בכהן אמר ר' עקיבא וכי עלתה על לב שזר קרב על גבי המזבח אלא למה נאמר הכהן ומלק שלא תהא מליקה אלא בעצמו של כהן יכול ימלקנו בין מלמעלה בין מלמטה ודין הוא ומה בהמה שחטאתה למעלה עולתה למטה עוף שחטאתו למטה אינו דין שעולתה למטה ת"ל ומלק את ראשו והקטיר המזבחה אמור לענין הקטרה ואמור לענין מליקה מה הקטרה למעלה אף מליקה למעלה ואמרינן בזבחים פרק קדשי קדשים (זבחים ס"ד ב') אמר רב זוטרא בר טוביה אמר רב כיצד מולקין חטאת העוף אוחז שתי גפיה בשני אצבעותיו (ושני רגליה כשני אצבעותיו) ומותה צוארו על גודלו במתניתא

תנא ציפרנא מלבר אוחז שני גפיה כשתי אצבעותיו ושני רגליה בשתי אצבעותיו (ומותח צוארו על רוחב שתי אצבעותיו) ומולק וזו היא מעבודות קשות שבמקדש.

מצוה תנח

סימן תנח (שעז)

קבלות. צוה הב"ה לקבל דם קרבנות בכלי שרת דכתיב בפ' ויקרא (א' ה') והקריבו בני אהרן הכהנים את הדם וזרקו את הדם על המזבח סביב ותניא בספרא ומייתי לה בזבחים בפרק ראשון (י"ג א') והקריבו זה קבלת הדם בני אהרן הכהנים שתהא קבלה בכהן כשר ובכלי שרת אמר ר' עקיבא מנין לקבלה שלא תהא אלא בכהן כשר ובכלי שרת נאמר כאן בני אהרן ונאמר להלן בפ' במדבר סיני אלה בני אהרן הכהנים המשוחים מה להלן בכהן כשר ובכלי שרת אף כאן כהן כשר ובכלי שרת והקבלה בימין דתנן בזבחים פרק ב' (ט"ו ב') קיבל בשמאל פסול וטעמא דאמר רבב"ח אמר ריש לקיש במנחות פ"א (י' א') ובזבחים פ"ב (כ"ד ב') כל מקום שנאמר אצבע וכהונה אינו אלא דרך ימין פי' רבא או אצבע או כהונה. ומנין שקבלה טעונה כלי שרת דילפינן מזבחי שלמי צבור מהיקש במנחות (פ"ב ב') ובזבחים בשילהי דם חטאת (צ"ז ב') דאמר שמואל משום ר"א זאת התורה לעולה למנחה ולחטאת ולאשם ולמלואים ולזבח השלמים מה עולה טעונה כלי אף כל טעון כלי ואמרינן מאי כלי אלימא מזרק בזבחי שלמי צבור (נמי) כתיב בהו ויקח משה חצי הדם וישם באגנות אלא סכין מכל מקום ובעולה מנלן דכתיב וישלח אברהם את ידו ויקח את המאכלת לשחוט את בנו והתם עולה הואי מכל מקום מצינו כלי בקבלה בזבחי שלמי צבור והוקשו שאר קדשים להם. יש לשאול דהכא ילפינן כלי בעולה מויקח את המאכלת ובחולין פרק א' (ט"ז א') אמר רבי מניין לשחיטה שהיא בתלוש דכתיב וישלח אברהם את ירו ויקח את המאכלת לשחוט ודחי ליה ר' חייא וי"ו אאופתא קמ"ל דקרא זריזותיה דאברהם קמ"ל פי' שהביא סכין עמו י"ל בהני דתלינן הבאת תלוש בזריזות אבל הבאת סכין לא תלינן בזריזות שהזריזות אינו גורם קידוש. ועוד יש לשאול כיון דמוקמינן קרא בקדשים היכי יליף חולין מקדשים דהתם במס' חולין בחולין מיירי יש לומר דאסמכתא בעלמא יליף ואפ"ה פריך ליה ר' חייא וקאמר ליה דאפילו אסמכתא ליתא.

מצוה תנט

סימן תנט (**שעח**)

הזאות. צוה הקב"ה להזות מדם חטאת העוף על קיר התחתון של מזבח. ומצורע בהטהרו מדם ושמן ומים חיים. ובית המנוגע בהטהרו מדם ומים חיים. ומפר כהן משיח ופר העלם דבר של צבור ופר ושעיר של יום הכפורים מדם. וטמא מת בשלישי ובשביעי מאפר חטאת ומים חיים כחטאת . ומפרה אדומה מדם. בחטאת העוף מנלן דכתיב בפ' ויקרא כי יחטא בשבועות העדות או בטומאת מקדש וקדשיו או בשבועת בטוי אם דל הוא והביא את אשמו שתי תורים או שני בני יונה לה' אחד לחטאת ואחד לעולה וכתיב והזה הכהן מדם החטאת על קיר המזבח ותניא בספרא ומייתינן לה בזבחים פרק קדשי קדשים (זבחים ס"ד ב') והזה מדם החטאת מגופו פי' אוחז גוף העוף ומזה ולא שיקבל הדם בכלי או בידו ויזה. על קיר המזבח ולא על קיר היסוד ולא על קיר ההיכל ואולם אלא קיר מזבח התחתון אתה אומר קיר התחתון או אינו אלא קיר העליון ת"ל והנשאר בדם ימצה אל יסוד המזבח קיר שהדם שלו מתמצים על היסוד ואיזה זה קיר התחתון. ותנן במסכת קינים (רפ"א) חטאת העוף למטה עולת העוף למעלה פי' למטה מן חוט הסיקרא כדתנן במס' מדות (רפ"ג) ומייתינן לה בזבחים פרק איזהו מקומן (זבחים נ"ג א') חוט הסקרא היה חוגרו למזבח באמצע כדי להבדיל בין דמים העליונים לדמים התחתונים מנא ה"מ אמר רב אחא בר קטינא (שנאמר) והיתה הרשת עד חצי המזבח התורה נתנה סימן להבדיל בין דמים העליונים לדמים התחתונים. מצורע מדם ושמן ומים חיים מדם דכתיב בפ' זאת תהיה תורת המצורע ושחט את הצפור האחת אל כלי חרש על מים חיים וכתיב את הצפור החיה יקח אותה וכתיב והזה על המטהר מן הצרעת שבע פעמים ותניא (בת"כ ובמשנה רפי"ד דנגעים) כיצד הוא עושה נוטל עץ ארז ואזוב ושני תולעת וכורכן בשירי לשון ומקיף לה ראשי אגפים וראש זנב משל שנייה וטובל ומזה ותניא בדם יכול בדם ודאי ת"ל במים חיים אי מים יכול עד שיהיו כולם מים חיים ת"ל מדם הא כיצד מים חיים שדם צפור ניכר בהם ושיערו חכמים רביעית ותניא והזה לאחר ידו של מצורע ויש אומרים על מצחו. שמן דכתיב ולקח הכהן מלוג השמן ויצק על כף הכהן השמאלית והזה מן השמן באצבעו שבע פעמים לפני ה' ותניא ויצק על כף הכהן מצוה שיצוק לתוך כפו של חבירו ואם יצק לתוך כפו של עצמו יצא וטבל ולא המספג וטבל והזה על כל הזיה טבילה אצבעו נאמר כאן אצבעו שבע פעמים לפני ה' מלמד שיהא טובל ומזה שבע פעמים כנגד קודש הקדשים ועל כל הזיה טבילה פי' טבילת אצבעו בכלי . בית המנוגע מדם ומים חיים דכתיב בפ' זאת תהיה ולקח לחטא

את הבית שתי צפרים וכתיב וטבל אותם בדם הצפוד ובמים החיים והזה אל הבית על שקופו ויש אומרים על כולו פי' בכ"מ שיזה על הבית כשר. מפר כהן משיח מדם דכתיב בפ' ויקרא אם הכהן המשיח יחטא וגו' וכתיב והקריב פר בן בקר וגו' וכתיב ולקח הכהן המשיח מדם הפר והביא אותו אל אהל מועד וכתיב וטבל הכהן אצבעו בדם והזה מן הדם שבע פעמים לפני ה' את פני פרכת הקדש ותניא בספרא וטבל ולא המספג וטבל והזה על כל הזיה טבילה אצבעו נאמר כאן אצבעו ונאמר להלן אצבעו מה להלן אצבעו הימנית אף כאן אצבעו הימנית בדם שיהא בדם כדי טבילה והזה ולא המטיף ולא הזורק מן הדם שבענין ז' פעמים ולא ז' טיפין ז' פעמים שיהא מונה ז' פעמים לא אחת (ושבע) כדרך שֶׁמּוֹנֶה ביום הכפורים לפני ה' יכול על (כל) הבית ת"ל את פני הפרוכת אי את פני הפרוכת יכול על הפרוכת כולה ת"ל הקדש מלמד שמכוין כנגד הבדים. פר העלם דבר של צבור דכתיב בפ' ויקרא ואם כל עדת ישראל ישגו ונעלם דבר מעיני הקהל וגו' וכתיב והקריבו הקהל פר בן בקר וגו' וכתיב ועשה לפר כאשר עשה לפר וגו' פי' כאשר עשה לפר כהן משיח האמור למעלה ממנו. ופר ושעיר של יום הכפורים (דכתיב בפ' אחרי מות ולקח מדם הפר והזה באצבעו על פני הכפרת קדמה ולפני הכפרת) יזה ז' פעמים מן הדם באצבעו וכתיב ושחט את שעיר החטאת אשר לעם והביא את דמו אל מבית לפרכת ועשה את דמו כאשר עשה לדם הפר והזה אותו על הכפרת ולפני הכפרת ותנן ביומא פרק הוציאו לו (יומא נ"ג ב') לא היה מתכוין להזות לא למעלה ולא למטה אלא כמצליף וכך היה מונה אחת אחת ואחת אחת ושתים אחת ושלש אחת וארבע אחת וחמש אחת ושש אחת ושבע ואח"כ היה מזה מדם הפר ומדם השעיר בתערובות בכלי על טהרו של מזבח דכתיב ויצא אל המזבח אשר לפני ה' (פי') טהרו של מזבח גילוייו כדתניא (נ"ט א') כשהוא מזה חותה גחלים אילך ואילך ומזה על גופו של מזבח. וטמא מת בשלישי ובשביעי מאפר חטאת ומים חיים כדכתיב בפרשת זאת חקת ולקחו לטמא מעפר שריפת החטאת ונתן עליו מים חיים אל כלי וכתיב ולקה אזוב וטבל במים איש טהור. והזה על האהל ועל כל הכלים וגו' ותנן במס' פרה פי"א (מ"ט) מצות אזוב שלשה קלחים ובהם ג' גבעולים ר' יהודה אומר של שלשה שלשה ר' יוסי אומר מצות ושיורו אזוב שנים וגרדומיו כל שהוא אזוב הקצר מספקו בחוט ובכוש וטובל ומעלה ואוחז באזוב ומזה ר' יהודה ור"ש אומרים כשם שהזאה באזוב כך טבילה באזוב. פרה אדומה מדם דכתיב והזה אל נכח פני אהל מועד מדמה שבע פעמים תניא במנחות בהקומץ זוטא (ט"ז א') בד"א בדמים הנתנין על מזבח החיצון אבל דמים הניתנים על מזבח הפנימי (כגון) מ"ג של יום הכפורים וי"א של פר כהן משיח וי"א של פר העלם דבר של צבור כו'.

מצוה תס

סימן תס (קצד)

השקאת סוטה. יתברך שם יוצרני נצח כי להשים שלום בין איש לאשתו צוה למחוק במים שמו שנכתב בקדושה (שבת קט"ז א') דכתיב בפ' נשא איש איש כי תשטה אשתו וכתיב ועבר עליו רוח קנאה וקנא את אשתו וגו' ותנן בסוטה פ"א (ב' א') כיצד מקנא לה אומר לה בפני שנים אל תדברי עם פלוני והלכה ודברה עמו עדיין מותרת לביתה ומותרת לאכול בתרומה נכנסה עמו בסתר ושהתה עמו כדי טומאה אסורה לביתה ואסורה לאכול בתרומה וכמה כדי טומאה תניא בפ"א בסוטה (ד"ד א') כדי חזרת דקל דברי ר' אליעזר ר' יהושע אומר כדי מזיגת הכוס בן עזאי אומר כדי לשתותו ר"ע אומר כדי לצלות ביצה ר' יהודה בן בתירה אומר כדי לגומעה ותנן (ב' א') המקנא לאשתו ר"א אומר מקנא לה ע"פ שנים ומשקה לה ע"פ עד אחד או ע"פ עצמו ר' יהושע אומר מקנא לה ע"פ שנים ומשקה ע"פ שנים ותניא (ב' ב') ר"י בר יהודה אומר משום ר' אליעזר המקנא לאשתו מקנא לה ע"פ עד אחד או ע"פ עצמו ומשקה ע"פ שנים אמר ר' חנינא מסורא לא לימא איניש לאתתיה אל תסתרי עם איש פלוני דקימ"ל כר' יוסי בר יהודה וליכא האידנא המי סוטה למבדקה וקא אסר לה עילויה איסורא לעולם דקימ"ל (כ"ה א') בעל שמחל על קנוייו לאחר מתירה אינו מחול ותניא (ז' א') כיצד הוא עושה מוליכה לבי"ד שבאותה העיר ומוסרין לה שני ת"ח שמא יבא עליה בדרך ר"י אומר בעלה נאמן עליה היו מעלין אותה לבי"ד הגדול שבירושלים ומאיימין עליה כדרך שמאיימין על עדי נפשות ואומרים לה בתי הרבה היין עושה הרבה שחוק עושה הרבה שכנים רעים עושים עשי למען שמו. הגדול שנכתב בקדושה שלא ימחה על המים אמרה טמאה אני שוברת כתובתה ויוצאה אמרה טהורה אני מעלין אותה לשער ניקנור וכו' כדתנן התם וכתב את האלות האלה הכהן בספר ומחה אל מי המרים וכתיב והשקה את האשה את מי המרים המאררים ותנן (י"ט א') היה משקה ואח"כ מקריב את מנחתה ר"ש אומר מקריב את מנחתה ואח"כ משקה שנאמר ואחר ישקה את האשה אם השקה ואחר כן הקריב מנחתה כשרה ותנן בפ"ב (ט"ו ב') היה מביא כלי של חרס ונותן לתוכו חצי לוג שמן וחצי לוג מים מן הכיור ר' יהודה אומר רביעית כשם שממעט בכתב כך ממעט במים מן הכיור מנלן דכתיב ולקח הכהן מים קדשים בכלי חרש פי' שנתקדשו בכיור ותנן ר' ישמעאל אומר מי מעין הם וחכ"א שאר מימות הם ותניא ר' ישמעאל אומר היה מביא פיאלי של הרס חדשה דגמר ממצורע ובמצורע מנלן וכו' וכתיב ומן העפר אשר יהיה בקרקע המשכן כר' ותניא יכול יתקן מבחוץ ויכניס מבפנים ת"ל בקרקע המשכן

אי בקרקע המשכן יכול יחפור בקרדומות ת"ל אשר יהיה בקרקע המשכן הא כיצד יש שם הבא אין שם תן שם ותנן נותן כדי שיראה על המים ותנן (י"ז א') בא לו לכתוב את המגילה באי זה הוא כותב מאם לא שכב איש אותך ואת כי שטית טומאה תחת אישך ולא היה כותב והשביע הכהן את האשה ואמר הכהן אל האשה וכותב יתן ה' אותך וגו' ולא היה כותב ואמרה האשה אמן אמן דברי ר' מאיר ר' יוסי אומר לא היה מפסיק ר' יהודה אומר כל עצמו לא היה כותב אלא יתן ה' אותך לאלה ולשבועה בתוך עמך ואין כותבין על הלוח ולא על הנייר אלא בספר דכתיב בספר ואין כותב אלא בדבר שיכול להמחות שנאמר ומחה ואמרינן בפ"ג (כ' א') אמר אבוהי דשמואל צריך שיתן מר תוך המים מ"ט אמר קרא מי המרים שמרים כבר. דיני השקאת הסוטה מרובים ואני לא כתבתי כולם והשאר מפורשים במס' סוטה כיצד עושים לה כשמשקים אותה ואת מי משקים וכתיב ואם לא נטמאה האשה וטהורה היא ונקתה ונזרעה זרע.

מצוה תסא

סימן תסא (**רמט**)

הורדת עגלה ערופה. ברוך יוצרנו אשר נתן כפרה לנסתרות כי חפץ בעמו וכפרתם אוהב. דכתיב בפ' שופטים כי ימצא חלל באדמה אשר ה' אלהיך נותן לך נופל בשדה לא נודע מי הכהו וכתיב ויצאו זקניך ושופטיך ומדדו אל הערים אשר סביבות החלל ולקחו זקני העיר וגו' וכתיב והורידו את העגלה אל נחל איתן וגו' ותנן (סוטה מ"ה ב') איתן כמשמעו קשה ואע"פ שאין איתן כשר ועורפין אותה בקופיץ מאחריה וטעמא מפרש בגמרא (מ"ו ב') דגמר עריפה עריפה מחטאת העוף ותנן מקומה אסור לזרוע ולעבוד ומותר לסרוק שם פשתן ולנקר שם אבנים וכל זקני העיר ההיא הקרובים אל החלל ירחצו את ידיהם על העגלה הערופה ותנן רוחצין את ידיהם על מקום עריפתה ואומרין ידינו לא שפכו את הדם הזה וגו' ובלה"ק הויא אומר כדתנן (מ"ד ב') עגלה ערופה בלה"ק נאמרה וטעמא דילפינן וענו ואמרו דהכא מועטו הלוים מה להלן בלשה"ק אף כאן בלה"ק והתם מנלן דילפינן (ל"ג א') מן האלהים יעננו בקול ותניא על העגלה הערופה וענו ואמרו שלא יעלו מן הנחל ויאמרו אלא תהיה ענייתם ואמירתם בנחל. ונכפר להם הדם רוח הקודש מבשרתם אימתי שתעשו ובו יתכפר להם הדם.

מצוה תסב

סימן תסב (**שו**)

טהרת מצורע והבאת קרבנותיו. צוה הקב"ה בהטהר מצורע מנגעו ויבא אליו ונטהר שיעשה לו כל האמור בפרשת זאת תהיה דכתיב ביה ויצא הכהן וראה וגו' וכתיב וצוה הכהן ולקח למטהר וגו' מצוה להביא קרבנותיו דכתיב וביום השמיני יקח וגו' וכתיב ולקה הכהן את הכבש וגו' וקרבנות מצורע עשיר כבש לאשם וכבשה אחת לחטאת וכבש אחד לעולה וג' עשרונים סולת למנחה ולוג אחד שמן ליציקה והזאה ונתינה ומותרו נאכל לכהנים וקרבנות מצורע עני כבש לאשם ועשרון א' ושתי תורים או שני בני יונה אחד לעולה ואחד לחטאת ולוג שמן ליציקה והזאה ונתינה ותנן בנגעים פי"ד כיצד מטהרין את המצורע היה מביא פיילי של חרש חדשה וטעם דחדשה מפרש בסוטה פ"ב (ט"ו ב') דומיא דמים חיים שלא נשתנו ונותן לתוכה רביעית מים ומביא שתי צפורי דרור. שחט אחד מהם על כלי חרש על מים חיים וחפר וקברה בפניו נטל עץ ארז ואזוב ושני תולעת כרכן בשירי לשון והקיף להם ראשי אגפיים בראש הזנב של שניה טבל והזה שבעה פעמים לאחר ידו של מצורע וי"א על מצחו וכך היה מזה על השקוף של בית מבחוץ בא לשלח את הצפור אינו הופך לא לים ולא לעיר אלא למדבר שנאמר ושלח את הצפור החיה אל מחוץ לעיר אל פני השדה:

מצוה תסג

סימן תסג (**שח**)

טהרת נגעי בתים. צוה אלהינו ית' בראות הכהן שהבית טהור שיאמר טהור הוא דכתיב בפרשת זאת תהיה תורת המצורע ואם בא יבא הכהן וראה והנה לא פשה הנגע וגו' וכתיב וטהר הכהן את הבית כי נרפא הנגע וכתיב ולקח לחטא את הבית שתי צפרים ועץ ארז ושני תולעת ואזוב ושתי הצפרים של בית המנוגע ושל מצורע צריכות שיהיו טהורות דאמר ר' יצחק בחולין פרק שלוח הקן (קל"ט ב') עוף משמע בין טמא בין טהור צפור טהור משמע טמא לא משמע ובעץ ארז תנן במס' נגעים פי"ד (מ"ו) מצות עץ ארז ואזוב ארכו אמה ועוביו כרביע כרעי המטה אחד לשנים ושנים לארבעה אזוב ולא אזוב יון ולא אזוב כוחלית ולא אזוב רומית ולא אזוב שיש לו שם לווי ותניא שתי צפרים מצותן שיהיו שוות במאה בקומה בדמים ולקיחה כאחת ואע"פ שאינן שוות כשרות לקח אחד היום ואחד למחר כשרות ותנן מביא שני צפרי דרור וכו' כבר כתבתי למעלה בטהרת מצורע (סי' תס"ב) ואע"פ שלא נאמר בהן במעשה הצפרים והזאה מתחלת

הענין שנאמר בהן כהן דכתיב וטהר הכהן ותניא והזה אל הבית על שקופו וי"א על כולו או בכל מקום שירצה.

מצוה תסד

סימן תסד (קיד)

קציר העומר. צוה יוצרנו ית' לקצור עומר הקרב ממחרת הפסה דכתיב בפ' אמור וקצרתם את קצירה והבאתם את עומר ראשית קצירכם אל הכהן ותנן במנחות פ' ר' ישמעאל (מנחות ס"ה א') כיצד היו עושין שלוחי ב"ד יוצאין מבערב ועושין אותו כריכות במחובר לקרקע כדי שיהא נוח להקצר וכו' כיון שחשכה אומר בא השמש אומר הן מגל זו אומר הן קופה זו אומר הן ובשבת אומר שבת זו אומר הן אקצור אומר לו קצור שלשה פעמים על כל דבר ודבר והן אומרים הין הין הין ותנן במגילה פרק היה קורא למפרע (כ' ב') כל הלילה כשר לקצירת העומר ומנלן דקצירת העומר בלילה ולא ביום דתנן בת"כ ומייתי לה במנחות פ' ר' ישמעאל (מנחות ס"ו א') יכול יביא ואימתי שירצה יקצור ת"ל מהחל חרמש בקמה יכול יקצור ויספור ואימתי שירצה יביא ת"ל מיום הביאכם יכול יקצור ויספור ויביא ביום ת"ל שבע שבתות תמימות תהיינה אימת אתה מוצא אותן תמימות כשאתה מונה מבערב הא כיצד קצירה וספירה בלילה והבאה ביום.

הרי אלו רכ"ח מצות שהעושה אותן אינו נעשה רע לבריות ולא לשמים ואשרי השומרם ומקיימם ויוצא מן העולם בנקיות ובטהרה לעומת שבא בטהרה כן ילך ועליו נאמר ברוך אתה בבואך וברוך אתה בצאתך (דברים כ"ח ו') שתהיה יציאתך מן העולם בלא חטא כביאתך בעולם (ב"מ ק"ז א') ברוך בגימטריא הכי הוי.

סיימתי מצות ותולדותיהן כאשר השגתי בעצת דעתי והשבתים כאשר מצאתים בספר רב יהודאי גאון ז"ל וכללתים בארבע מאות ששים וארבעה כי בכמה מקומות כללתי שתים כאחת. וברוך צורנו אשר עזרני והצליח את לבבי עד כה לסיים אשר על לבבי ספר זה ספר יראים. והיה לי לזכרון. כי גזל חרון. ומתו בנותי. ואספו וכלו טובותי. ונשארתי לבדי. ואין מחזיק בידי. וספרי הוא עדי וסהדי יהיה במרומים. וימלא עלי רחמים. גוחי מבטן וצלי. לשומרי מכף רודפי בו שתי מבטחי ושויתי יראנו לנגדי ועול מצותיו וחוקותיו על צואריו ומוסרותיו על זרועותי ולא ינתקו. והם יהיו לי למגן. כבודי ומרים ראשי. ואויבי ה' יאבדו ואוהביו כצאת השמש בגבורתו יהיו.

בנל"ך ו"א ע"י

תם